E. DU PERRON

BRIEVEN

3222-3574

E. DU PERRON

BRIEVEN

VII

E. DU PERRON

BRIEVEN

VII

2 juli 1937 – 30 november 1938

1981

G. A. VAN OORSCHOT, AMSTERDAM

Deze uitgave is verzorgd door Piet Delen, Jaap Goedegebuure, H. A. Gomperts, J. H. W. Veenstra, Paul van der Plank en Louis Uding, die bij de voorbereiding ervan terzijde werden gestaan door F. E. A. Batten†, C. Bittremieux, H. van Galen Last, G. A. van Oorschot, Ronald Spoor en Herman Verhaar.

Copyright 1981 by Erven E. du Perron

INHOUD

Inleiding brieven 2 juli 1937–30 november 1938 7
Bijlage 1: Vertaling van Soendanees fragment 539
Bijlage 2: Gedichten 543

INLEIDING
BRIEVEN 2 JULI 1937–30 NOVEMBER 1938

Vanuit zijn tijdelijke woonplaats Tjitjoeroeg reisde Du Perron herhaaldelijk naar Batavia om werk te zoeken. Na veelvuldige sollicitatiegesprekken werd hem in juli 1937 een betrekking op het Landsarchief aangeboden. De vraag was toen of Du Perron en zijn vrouw bestand zouden zijn tegen het klimaat in die stad. Tijdens hun verblijf in Tjitjoeroeg, dat in mei onderbroken was voor een reis over Java en Bali, was al wel gebleken dat zij er minder goed tegen konden dan zij verwacht hadden. Hun gezondheid liet het hele jaar veel te wensen over.

Om op adem te komen vóór het vertrek naar Batavia namen zij in oktober voor twee maanden hun intrek in het koele, in de Preanger gelegen Garoet. Van de hem geboden publicatie-mogelijkheid in het Bataviaasch nieuwsblad *maakte Du Perron in die periode gebruik om zijn eerste polemische woorden te wijden aan het adres van de 'revolverjournalist' H. C. Zentgraaff.*

De Du Perrons werden ook in Garoet door ziekte achtervolgd. Vooral de gezondheidstoestand van zijn vrouw greep Du Perron zo aan, dat hij er serieus over dacht weer uit Indië weg te gaan. De vacante plaats van literair redacteur bij de NRC *leek even de mogelijkheid van terugkeer naar Europa in te houden. Toen Vestdijk echter op die plaats benoemd werd, besloot Du Perron het voorlopig toch maar in Indië te blijven proberen. Hij was inmiddels per 1 januari 1938 als daggelder aangesteld op het Landsarchief en in december 1937 verhuisden de Du Perrons naar Batavia.*

Tegen de verwachting in was Eddy, en niet zijn vrouw, degene die van de hete, klamme atmosfeer in Batavia sterk te lijden had. Na enige tijd voelde hij zich volkomen uitgeput. Ondraaglijk wordende hoofdpijnen verergerden deze afmattende toestand. Bovendien bleek het werk op het Landsarchief al gauw dermate geestdodend, dat hem een half jaar de uiterste termijn leek om zich op deze manier van een vast, zij het klein, inkomen te verzekeren. De wens naar Europa terug te keren werd sterker. Herhaaldelijk vroeg hij aan Ter Braak om uit te zien naar een voor hem geschikte baan. Toen hij echter opnieuw met de Multatuli-studie begon en archivaris Verhoeven hem gevarieerder werk aanbood en bovendien zijn vrienden hem sterk ontraadden naar het door oorlog bedreigde Europa terug te komen, werd de terugtocht tot 1939 uitgesteld. Om de hitte te ontvluchten bracht Du Perron een korte vakantie door op koele hoogte in Sitoe Goenoeng bij Soekaboemi. Toen hij

echter direct daarna weer 'suf en idioot' van de hoofdpijn was, nam hij per 1 juli ontslag.

De voortdurend onaangename correspondentie met Greshoff werkte extra demoraliserend. Greshoff toonde zich weinig geestdriftig over Du Perrons nieuwe literaire werk. Zijn telkens uitgestelde en tenslotte negatieve bespreking van De man van Lebak *in het* Hollandsch weekblad *stelde Du Perron diep teleur. Enkele daarin gebezigde uitdrukkingen nam Du Perron zijn oude vriend hoogst kwalijk en de uiterst scherpe brief waarmee hij in maart hierop reageerde, vormde een dieptepunt in hun verhouding. Du Perron schortte voorlopig zijn medewerking aan* Groot Nederland *op. De ontwikkeling van zijn relatie tot Greshoff zag hij trouwens niet als iets uitzonderlijks: hij had in het algemeen het gevoel dat hij losraakte van zijn oude vrienden.*

Daartegenover stond een intensief contact met de Indische vrienden en kennissen. Door kennismaking met S. Koperberg raakte Du Perron betrokken bij plannen tot de oprichting van het culturele tijdschrift Noesantara, *die uiteindelijk door gebrek aan financiële middelen niet konden worden gerealiseerd. Inmiddels leerde Du Perron een groep jonge Indonesische schrijvers kennen, die verbonden waren aan het literaire tijdschrift* Poedjangga baroe. *Hij trachtte deze nieuwe generatie te helpen om zicht te krijgen op eigen karakter en cultuur en het bepalen van een eigen positie. In februari werd te Bandoeng het onafhankelijke en democratische, tweewekelijkse tijdschrift* Kritiek en opbouw *opgericht met een gemengd Nederlands-Indonesische redactie onder leiding van D. M. G. Koch. In augustus kreeg Du Perron het verzoek tot de redactie toe te treden. De maand daarop nam hij dit verzoek aan.*

Toen de archiefbaan in Batavia beëindigd was, logeerde Du Perron, om wat op krachten te komen, een aantal dagen op Rantjasoeni bij Bandoeng, waar zijn jeugdvriend Adé Tissing administrateur van een theeonderneming was. Daarna woonde hij van half juli tot half augustus in twee gehuurde kamers in de bijgebouwen van zijn geboortehuis Gedong Menu te Meester Cornelis. De vertrouwde omgeving en de herinneringen aan vroeger deden hem goed. Hij had nu ook weer hoofd en handen vrij voor eigen werk. De als polemisch artikel opgezette en voor Groot Nederland *bestemde studie van Multatuli groeide door de vondst van nieuwe documenten uit tot een vervolg op* De man van Lebak. *Na weigering van Querido vond Du Perron uitgever Nix in Bandoeng bereid de uitgave van* Multatuli, Tweede pleidooi *te verzorgen. Du Perrons bloemlezing van Indische belletrie,* De muze van Jan Companjie, *kon eveneens bij Nix ondergebracht worden. De drie in 1937 voltooide dialogen over het detective-*

verhaal verschenen als Het sprookje van de misdaad *in augustus bij uitgever Kolff. Het Van Haren-verhaal* Schandaal in Holland *werd bijgewerkt en aan Greshoff aangeboden ter publicatie in* Groot Nederland. *Daarna zou het uitgegeven worden bij Leopold. Intussen verzorgde Du Perron de literaire kroniek van het* Bataviaasch nieuwsblad.

Vóór Du Perron een huurhuis in Bandoeng had gevonden, bracht hij nog twee weken door bij Tissing, waar de gezondheid van de Du Perrons door het aangename klimaat verbeterde. Vanaf 1 september woonde hij in Bandoeng. Hij werkte aan zijn bloemlezing, pleegde overleg over Noesantara *en nam deel aan de redactievergaderingen van* Kritiek en opbouw. *Zijn eerste bijdrage aan dit tijdschrift was een bespreking van het in maart verschenen en veelgelezen boek* Atjeh *van H. C. Zentgraaff. Lange tijd had Du Perron gezocht naar de mogelijkheid Zentgraaff te attaqueren. In april schreef hij aan Ter Braak dat hij besloten had 'dezen ploert te trappen zoo hard ik kan'.* Kritiek en opbouw *bood hem hiertoe de gelegenheid. In* Koloniale studiën, De Java-bode *en het* Bataviaasch nieuwsblad *hadden reeds inleidende schermutselingen plaats gevonden. Met Zentgraaffs hoofdartikel in* De Java-bode *en Du Perrons artikel in* Kritiek en opbouw *'Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan...' ontbrandde de strijd in alle hevigheid en breidde zich snel uit over de Indische pers. In december was de polemiek in volle gang.*

Ook in Bandoeng, waar het klimaat aangenamer was dan in Batavia, bleef Du Perrons lichamelijke toestand zorgelijk. Hij moest in oktober 1938 zelfs in het ziekenhuis worden opgenomen wegens herhaalde hartaanvallen, veroorzaakt door influenza en oververmoeidheid, met als complicatie een longontsteking. Aan het eind van de maand werd hij ontslagen. Nieuwe hartstoornissen onderbraken de geplande rustperiode in Soekaboemi en Tapos. Om aan te sterken en voor controle moest hij weer enkele dagen in het ziekenhuis van Buitenzorg doorbrengen. Het herstel vorderde langzaam. Terwijl de Zentgraaff-polemiek groteske vormen begon aan te nemen, leek de toekomst onzekerder dan ooit. Het verlangen vrienden als Ter Braak, Greshoff, Marsman en Van Nijlen weer te ontmoeten was groot. Dus terugkeren naar Europa? Met vrienden emigreren naar Zuid-Afrika? Of lag zijn taak toch in Indië? Du Perron liet het antwoord voorlopig over aan de omstandigheden.

3222. *Aan J. Greshoff: Tjitjoeroeg, 2 juli 1937*

Tjitjoeroeg, 2 Juli 1937.

Beste Jan,

Een paar dagen geleden stuurde ik je, per gewone mail maar aangeteekend, twee besprekingen voor *G.N.*. Daarna maakte ik mij op om het stuk over Fosca (politieroman) voor je te schrijven maar een brief van Menno nam alle lust weg.[1] Menno kapittelde me nl. over mijn ultimatums en kankertoon, waar ook jij zoo'n last van had, en stelde mij voor de correspondentie 'op te schorten'. Dit lijkt mij ook het beste, maar dan is het beter dat ik joù dan ook niet meer schrijf, dan hebben jullie allebei geen hinder meer van me. Ik schijn hier op Java een ontzettende rotvent te worden en jullie treft geen blaam, dus... In ieder geval begrijpen we elkaar blijkbaar absoluut niet meer, want ook ik laat me kielhalen als ik nog iets van jullie mentaliteit begrijp. Dat is geen prettige toestand voor briefwisseling, en ik merk in de eerste plaats dat het mij op 't oogenblik fysiek onmogelijk is nog iets voor *G.N.* te schrijven. Ik heb mij blijkbaar *te* zeer in de beteekenis van dat tijdschrift (voor mij) vergist, en Menno en jij begrijpen elkaar op een manier die haast *te* goed, die roerend is, dus de fout ligt zeker bij mij.

Hoe ik precies tegenover *G.N.* en de Saks-affaire sta, heb ik je nu een week geleden (?) uitvoerig uitgelegd, dus daarover niet meer. Wie dàt niet begrijpt, begrijpt niets meer van me. Menno schrijft me dat mijn reactie op Saks hem *onzinnig* voorkomt; hierop kan ik dan alleen antwoorden dat ik het, in dat geval, *volslagen kolder* vind dat hij den dooden Edu te lijf gaat voor de reputatie van den dooden Multatuli,[2] en dat deze lamme familiehistorie wordt opgerakeld, terwijl het blijkbaar in jouw en zijn oogen volstrekt niet erg is als een Saks, uren achtereen—*en in G.N.*—mag leuteren dat Multatuli zich in Lebak als een belachelijke hansworst heeft gedragen. Ik vind Lebak dan nog wel een stuk belangrijker voor de waarde en het karakter van Multatuli, dan of Edu een schoft was. En waarom Menno zoo vreeselijk kwaad geworden is op dien anonymus in de *N.R.C.* (Dominicus?)[3] is mij nu ook volstrekt onduidelijk. Voor mij

1. Brief van 22 juni 1937 (= 1014), zie *Bw TB-DP* 4, p. 151–153. Zie voor de twee besprekingen voor *GN* 3088 n 5, 3126 n 3 en 3211. Zie voor het stuk over Fosca 3212 n 2 en 3219.
2. Zie 3210 n 2 'Multatuli en zijn zoon'.
3. Zie 3204 n 12.

is Saks 10 × meer 'Droogstoppel' en 10 × walgelijker; die andere heer praatte maar wat na voor zijn gelegenheidsstukje van misschien 5 cent de regel; die was niet zoo 'gedreven', en zoo *ijverig*! Maar hoe dan ook, dit alles bewijst altijd maar meer dat we elkaar niet meer verstaan; en gegeven mijn rottoon wordt het voor jullie dan natuurlijk wel erg moeilijk.

Zal ik dat boek van Fosca aan een ander doorsturen? Misschien is het iets voor Gino? Schrijf dit dan omgaand per briefkaart bijv., ik zal er direct voor zorgen.

Hieronder nog één wenk voor Menno (aan wien je dezen brief moet doorsturen, omdat hij wschl. voor heel lang mijn laatste zal zijn). Als hij dat dankbare 'vergiftigingscomplex' van Mult. nu gaat behandelen—in Augustus?—waarbij Lebak en Edu dan natuurlijk één lijn moeten vormen, laat hij dan niet vergeten dat Mult. dat 'complex' dan *in* en *door* Lebak heeft opgedaan. *Hij* heeft het vergiftigingsgeval van zijn voorganger Carolus niet uitgevonden, al bleek (?) deze later niet vergiftigd te zijn; *men* dacht in Lebak (Carolus' weduwe zelf, de controleur Langeveld van Hemert e.a.) dat Carolus vergiftigd was. Zooiets is bovendien in Indië 100 × voorgekomen, komt nù nog voor, heeft in deze 'toestanden' *niets* vreemds of fantastisch. Dat Mult. *daarna* in een vergiftigingsvrees geleefd heeft, bekent hij zelf volmondig in de *Havelaar*, maar zóó erg en benauwd als de vuil-Saksen het voorstellen was het zeker niet; want dan was hij niet, zonder noodzaak, nog 11 volle dagen op zijn post gebleven, *na* zijn ontslag te hebben gekregen; dan was hij 'm gesmeerd, na *indiening* van zijn ontslag. Dit is geen verhaal uit *Havelaar*, maar een feit dat ik stomweg uit de data geverifieerd heb. Misschien heeft Menno er nog iets aan.[4]

Tot slot—altijd weer omdat ik hierna niet meer schrijven zal—dit:

Menno schijnt zeer geïrriteerd door het feit dat Bep en ik onze medewerking aan Schilt hebben opgezegd. Wij hebben *ongelijk*, vindt hij, en bovendien, wij zijn *pretentieus*. Ik heb over deze beweringen nu 3 of 4 dagen nagedacht en vind ze iederen dag een beetje bêter. Ik vraag me af wàt M. van ons verlangt en of *hij* de krant nu zoo geweldig au sérieux is gaan nemen dat hij op grond daarvan tot

4. Vgl. DP, *De man van Lebak*, [etc.] (zie 3110 n 11), p. 237–242 en DP, 'De vergiftigde door vergiftigingsvrees'. In DP, *Multatuli, Tweede Pleidooi*, [etc.] (zie 3126 n 6), p. 64–71 (omgewerkt in *Vw* 4, p. 289–294).

deze opvattingen komt. Ziehier de zaak volgens ons.[5] Bep (èn ik) zijn meer dan 3 jaar (bijna 4) correspondent geweest v/h *Vad.* in Parijs. Schilt kende ons dus meer dan genoeg. Toen wij hier waren, vroegen wij aan Menno of wij indische brieven mochten schrijven. Menno zei *ja* uit naam v. Schilt, mits niet over politiek.—Bon; we schreven dus 'cultureele' brieven, goed of niet goed, maar uitsluitend ingesteld op deze krant. Bovendien zouden ze ditmaal worden onderteekend (althans met initialen).

Sur ce, besluiten wij die reis over Java naar Bali te maken. Daar die vòl 'cultureele' bevindingen zou zijn, dachten we meteen er een rijke oogst van te kunnen maken voor *Het Vad.*. Maar wij waren aan een bepaalde tijd gebonden, daar Bep vóór eind Mei in Bandoeng terug moest zijn voor die eindexamen-commissie.

Verplicht tot haast dus, wendt zij zich tot S.S. (spoorwegen) hier om reductie. Die reductie, van 25%, dus voor ons van zéér veel belang, wordt hier zeer gracieuselijk verstrekt tegen het minste bewijsje. Bep, die meende alle *recht* te hebben, om zich en mij als 'correspondent', althans als *medewerker**, te beschouwen van *Het Vad.* (en nogmaals, dit alles is tenslotte bulkende flauwekul, niet?) liet mij aan Menno schrijven om even zoo'n kaart (of ander papier tot bewijs) te vragen van Schilt. Geen van ons beiden heeft kunnen vermoeden, dat het zóó'n hoogernstig, officieel geval was, als Menno het nu voorstelt.

Edoch, voor Menno was dit blijkbaar zoo: althans hij durfde er Schilt niet eens over praten! Dit wisten *wij* niet. Had hij mij dat carrément en per keerende post geschreven, dan waren wij mans genoeg geweest om het persoonlijk aan Schilt te vragen. Dat wij dit *niet* deden, was eenvoudig omdat deze snertzaak voor ons vanzelf sprak—blijkbaar héél verkeerd en onbeschaamd van ons—en omdat alles, ook het aannemen van onze indische correspondentie, over Menno was gegaan.

Volgens onze bescheiden meening heeft Menno met zijn manœuvre hier dus een *fout* gemaakt, waar de heele verdere rotzooi uit

* (ik zet expres correspondent tusschen aanhalingsteekens en onderstreep medewerker om geen standje van jou te krijgen!)

5. In zijn recapitulatie van de geschiedenis met de van *Het vaderland* verlangde perskaarten betrekt DP de volgende brieven en passages uit brieven: *Bw TB-DP* 4, p. 75–76, 81, 86–87, 88–89, 118, 136, 141–144 (brief van 3 juni 1937 (=1012)), 145–146, 150 en 152–153. Zie voor de reis naar Bali 3177–3193.

voortkomt. Je hoèft dit natuurlijk niet te begrijpen, gegeven jullie eensdenkendheid, maar ik wil het je toch geschreven hebben, vanuit mijn onwaardigheid.

We hoorden niets. Uit Djokdja (op reis dus al) schreef ik Menno opnieuw, omdat Bep er niets van begreep dat die kaarten (of dat bewijsje) er niet waren, en omdat ze het al minder aardig van Menno vond dat hij er niet gauwer werk van had gemaakt. Op dit schrijven ook geen antwoord.

Hier terug, en al vrij lang, en nog steeds niets ziende verschijnen, schreef ik Menno weer, hem erop wijzend dat we die 25% zouden moeten terugbetalen, wat voor ons niet zoomaar niets is, als die kaarten uitbleven.* Op het punt die brief te verzenden, kwam een brief van Menno, vòl gekanker over *Het Vad.*, de nieuwe geest daar, enz. Daarin stond: dat Schilt 'zeer zuinig' was met dat soort kaarten en dat er nù zeker 'geen kijk' op was.

Mij volkomen solidair voelend met Menno—jullie moeten nu eenmaal aannemen dat ik zoo idioot bèn, want vroeger apprecieerden jullie dit nog al in me en ik herinner me niet ooit anders geweest te zijn—had ik maar één idee: 'Zoo'n godvergetesche *kruienier*! En ze pesten Menno ook nog.'

Intusschen, daar de zaak vnl. Bep aanging, ben ik naar Bandoeng gereisd om haar Menno's brief te laten zien. En nu is Bep door omgang met mij blijkbaar grondig met pek besmet, want zij aarzelde geen oogenblik. Ze vond den heer Schilt even kruieniersachtig, even ongepast dikdoenerig, in zóó'n snertzaak als deze, en schreef hem dat zij, gegeven zijn opvattingen, liever niet verder meewerkte aan zijn krant. Waarvan *ik*, in mijn nog steeds onverzonden brief, Menno op de hoogte stelde.

Van een ultimatum van mij hierin aan Menno geen sprake. Maar dat hij dat zoo gevoeld heeft, is best mogelijk, gezien dat de heele kruieniersopvatting en voorstelling van Schilt uit zijn koker kwam, dat hij, altijd om bestwil dan!, zich in de plaats van een gesupposeerden kruienier Schilt had gesteld.

Conclusie: *wij* zijn onuitstaanbaar en pretentieus omdat wij het verdommen om medewerker te zijn van een krant waar wij zóó laag gecôteerd staan. Begrijp je: daar begrijp ik weer geen spatje van. Volgens mij is een *krant pretentieus*, die zijn medewerkers dergelijke

* Later eerst hebben we bedacht dat ook een ander ons kon helpen, maar dat was een noodmaatregel.

bewijsjes ontzegt, en niet alleen pretentieus, maar volkomen minderwaardig. Dergelijke manieren dacht ik me alleen nog maar mogelijk bij de een of andere locale persgrootheid in Arizona; hier in Indië althans is men al boven dit peil uitgegroeid.

Menno *meent* zeker te weten dat Schilt deze kaarten 'in zijn eigen hand' wenscht te houden. Wat dat zeggen wil, *begrijp* ik weer niet: hij moet toch wel ongehoord pretentieus zijn, om zoo weinig te betalen als *Het Vad.* dat doet, en dan nog zijn medewerkers *tegen te werken*, wanneer zij probeeren althans op hun reiskosten reductie te krijgen!

Ik laat hier buiten beschouwing dat die reis ons ± f 400. gekost heeft en ons nu dus f 500* zal kosten, als wij die reductie niet 'er door' krijgen. Menno vindt dat 'zoo erg niet', heeft hij voor ons uitgemaakt; althans, hij vindt dat er 'erger' dingen zijn. Ik ook, maar ik zou dit niet zoo geïrriteerd voor hem uitmaken, als ik, door *mijn* jokken, de zaak voor hem verpest had, en als *hij* extra rekeningetjes van over de 1000 frs. van Gille kreeg, die hij niet goed wist te betalen. Dit onverschillige gedoe, dat *ik* blijkbaar door de afstand, of door mijn kankertoon, mij op de hals heb gehaald, laat ik liever buiten beschouwing. Wat mij het meest ergert, is de 'officieelerige' manier waarop Menno Schilt—althans diens gesupposeerde onhebbelijkheid—gelijk geeft, ons kapittelt omdat wij de zaak 'incorrect' behandeld hebben (*zijn* optreden is hierin akelig correct geweest!) en ons voor pretentieus uitmaakt omdat wij het op die manier verder verdommen. Ik vraag me af: hoeveel krantenbedrijf is er misschien noodig vóór men komt tot dergelijke m.i. volstrekt *falikante* opvattingen.

Als ik Menno was geweest, had ik misschien ook liever Schilt niet gesproken. Ik had dan een mooi papier genomen met *Het Vaderland* erop, in de mooiste letters. En daarop had ik geschreven: 'Ik, ondergeteekende, zoo en zoo, verklaar hiermee dat X en Y medewerker zijn van mijn krant' (of 'van mijn kunstafdeeling van de krant'.) *Daarop* had ik eerder gerekend dan op het standje over incorrect gedrag. Hoe men zich vergissen kan!

Hoe of meneer Schilt, al dan niet gesupposeerd, zijn andere medewerkers wenscht te behandelen, met welke mate van onhebbelijke en kruieniersachtige en dikdoenerige pretentieusheid, gaat Bep en

* of fl. 450. misschien preciezer te zeggen (we hèbben de berekening nog niet moeten maken).

mij niet aan. Ons zal hij *niet* zoo behandelen zonder dat wij hem meteen de rug toekeeren. Ik was zoo naief te gelooven dat ieder behoorlijk mensch dit meteen met mij eens zou zijn (on en trouve encore, weet je). Ik merk dat een van mijn beste vrienden *mij* daarvoor uitkaffert. Als ik niet de boel verklaren kon door de irritatie waardoor Menno's leugen om bestwil hem gebracht heeft—dat hij Bep op deze manier een figuur laat slaan tegen Schilt laat hij zelf doodrustig buiten beschouwing—zou ik bijna gaan gelooven dat Varangot gelijk krijgt.[6] Verder slaat Bep een figuur tegenover de S.S.

Nu nog iets: want Menno schrijft ook dat hij niet met een vriend kiften wil over een anderen vriend—deze brief is van a tot z voor Menno bestemd. Ik heb mij over deze snertzaak *verklaard*, dat is alles; en ik voel jullie als solidair tegen mij, dus deze 'verdediging van mijn ultimatum' is voor jullie beiden. Ook dat lijkt *mij* gewoon een staaltje van mijn plicht. Ik kan je verzekeren dat ik Menno geen tiende heb meegedeeld over mijn walg van de Saks-affaire, wat ik jou niet geschreven had; maar wat mogelijk wantrouwen over dat 'kiften' betreft, *ieder* van mijn brieven aan hem is ook voor jou bestemd.

Ik laat jullie nu aan commentaar en eensdenkendheid over mij over; ik heb nu het gevoel dat ik me volledig heb verklaard. Begrijpen jullie nu nog niets, dan is het inderdaad hoog tijd dat we er alle 3 het zwijgen toe doen.

In Menno's programma was opgenomen dat we wel èrg hartelijk aan elkaar zouden denken, onverminderd hartelijk, ondanks de briefopschorting. Hartelijk *aldus*, steeds je

E.

P.S. Je hoeft hierop niet te antwoorden. Antwoord alleen wèl op den brief[7] dien je van den echtgenoot van Pepi vermoedelijk krijgen zal.

Noot: Menno schreef dat jullie al ongeveer 'sidderen' als er een epistel van mij komt. Geef je de moeite dit nog heelemaal, rustig te lezen. Daarna zal ik jullie niet meer plagen.

6. Zie *Bw TB-DP* 3, p. 369.
7. Niet bewaard (zie 3022 n 1).

3223. *Aan J. Greshoff: Tjitjoeroeg, 3 juli 1937*

Tjitjoeroeg, 3 Juli.

Beste Jan,

Zooals altijd: nauwelijks was mijn lange brief de deur uit, of daar is bericht van jou èn van Menno.[1] In de eerste plaats hartelijk dank voor je 2 'credentials'; als Menno deze flauwekul-zaak precies zoo had opgevat, was van het heele gedonder niets gebeurd. Bovendien schrijft hij nu dat Schilt zeer goedertieren de brief van Bep humoristisch heeft opgenomen en wèl bereid is een *medewerkerskaart* te verstrekken aan ons, arme luitjes. De zaak is dus zoo: dat *Het Vaderl.* een verdòmd serieuze krant is en dat mijn ongelijk er vnl. in bestaat dat ik, in een zaak van zoo ernstig belang, 'correspondentkaart' schreef inpl. v. 'medewerkerskaart'. We mogen overigens in genade worden aangenomen. Ik weet niet wat Bep wil, maar *ik* wil niet. Ik dank voor zelfs een medewerkerschap dat zóó geapprecieerd wordt, door Menno zooniet door Schilt. Ik zal in mijn verder leven misschien nog wat crapauds moeten slikken, maar dan niet à raison van fl. 10. per kolom, zoolang ik nog niet aan de honger toe ben. En misschien dan nog niet.

Wat *mij* in dit alles zeer grieft—en misschien wringt hem dààr de heele schoen—is jullie wereldwijsheid, jullie maatschappelijke plooi, in zulke gevallen. Ik zal me daar tegen verzetten zoolang ik nog een beetje 'lef' over heb. Wat ik hier zeg, is misschien minder bête dan dit heele debat verder.—Ik zal ook niet over Saks schrijven, zoolang je er voorwaarden aan verbindt. Je hebt me tot dusver altijd mijn gang laten gaan; ik *weiger*, uit naam van de vriendschap èn van mezelf (mijn eigen waarde, of ijdelheid, of hoe je 't noemen wilt) om nù voorwaarden te aanvaarden, als 't gaat om zoo'n Saks. Mijn *boek* over Multatuli is nog niet uit; als *G.N.* mij de mogelijkheid ontneemt om over dezen Saks *precies* te zeggen wat ik denk, zal ik het in mijn boek doen; dàt blijft me dan over.

Verder krijg ik een sommatie van Menno om mijn 'ver[2]

P.S. Deze brief is geen *verdachtmaking van*, of *campagne tegen*, Menno; de vorige ook niet. Het is evident dat jullie, die vlak bij elkaar zitten,

1. Brief van Ter Braak van 25 juni 1937 (= 1015), zie *Bw TB-DP* 4, p. 153–154. Greshoff stuurde bewijzen dat DP en zijn vrouw medewerkers waren van het *Hollandsch weekblad*.
2. Vervolg van de brief ontbreekt.

onder elkaar *mijn* geval hebt toegelicht. Ik antwoord, ten behoeve van jullie beiden, vanaf mijn *afstand.*

3224. *Briefkaart aan G. M. G. Douwes Dekker: Tjitjoeroeg, 6 juli 1937*

Tjitjoeroeg, 6 Juli 1937

Waarde Heer Douwes Dekker,

Dank voor uw briefkaart. Als wij weer in Bandoeng komen zullen wij zeker niet nalaten u op te zoeken. Nu kom ik u vragen mij het deel *Corresp. van Mult. met Roorda van Eysinga*[1] te zenden, dat u zeker bezit. Mag ik al deze deelen Corresp.[2] houden tot ik de drukproeven van Q. heb nagekeken? er is telkens weer iets in, dat ik merk te moeten verifiëeren (of citeeren). Bij voorbaat dank.

Ik zal u de corresp. die Ter Braak in het Aug.-nr.[3] zal publiceeren onmiddellijk zenden.

Met vriendelijke groeten,

steeds gaarne uw EduP.

Gelijk hiermee zend ik u het eindelijk complete stuk van Saks. Ik moet u echter een verzoek doen. Wilt u dit stuk aandachtig lezen—met mijn krabbels—en erbij zetten wat u erbij denkt. Vooral waar ik kruisjes heb gezet, zou ik graag uw oordeel kennen. Krabbelt u gewoon in telegramstijl!

3225. *Aan J. van Nijlen: Tjitjoeroeg, 7 juli 1937*

Tjitjoeroeg, 7 Juli 1937.

Beste Jan,

Vandaag, eindelijk! kreeg ik—mèt het Juni-nr. van *Gr. Ned.*—het April-nr. met je verzen.[1] (Zoo zie je hoe we in Indië leven!) Bep en ik zijn er verrukt van. Ze zijn alle 7 goed, maar *De Mislukte Verloren Zoon* is prachtig. Ik heb het Bep voorgelezen, in den tuin, en

1. *Briefwisseling tusschen Multatuli en S. E. W. Roorda van Eysinga.* Uitgeg. door M. Douwes Dekker geb. Hamminck-Schepel. Amsterdam 1907.
2. Zie 3206 laatste alinea.
3. Zie 3210 n 2.
1. J. van Nijlen, 'Nieuwe gedichten'. In *GN* 35 (1937) 4 (april), p. 369–375.

we werden er allebei stil van. Het is zonder eenige twijfel een van je allermooiste gedichten (staat zeker op de hoogte van *Aan Charles Péguy* bv.).—Verder is zéér mooi: *Voorjaar* en *Schaduw en Licht*, dat eigenlijk samen één gedicht is, ofschoon het tweede een sonnet is. En het vers over de visch is geheel geslaagd, en charmant. Misschien moest alleen de laatste regel zijn:

'Maar dichter bij een *visschen*leven blijven'.[2]

Het is gek, maar iedere keer als ik verzen van jou in een tijdschrift zie staan, heb ik tegelijk met het plezier ze te lezen een vaag gevoel van malaise dat ze tusschen de rest van dat tijdschrift staan, alsof ze daar eig. te goed voor waren. Dit slaat niet zoozeer op de *literaire* kwaliteit, maar op de sfeer waar je verzen uit schijnen te komen en die erdoor wordt opgeroepen. Ze hooren tot een 'beter land' dan wat tegenwoordig in tijdschriften wordt afgedrukt. *Les Regrets* van du Bellay, daar zijn ze 'biologisch' het meest aan verwant; het is 'bannelingenpoëzie', maar zoo vól van een toch betere wereld, dat de wereld van de anderen, eromheen, die géén bannelingen zijn, ertegen vloekt. Geloof niet dat ik je vlei of dingen zeg om je plezier te doen; dit gevoel is een *oud* gevoel, dat ik me alleen weer sterk bewust werd, vandaag, toen ik deze nieuwe verzen las.

Hoe gaat het verder? Schrijf eens uitvoerig over jezelf.

Die Saks-historie, waar ik jou ook zoo lang mee verveeld heb, is nu, na een zeer geprikkelde en pijnlijke correspondentie met Jan en Menno, wel tot een eind gebracht. Het *stuk* van Saks ook, lijkt mij, want na het goedkoope zalfje dat hij Mult. aan het eind van zijn stuk in het Juni-nr. toedient,[3] zal hij wel niets meer eraan hebben toe te

2. Vgl. de laatste regel van 'De goudvisch' (p. 373–374): 'Maar dichter bij het lieve leven blijven.'

3. Deze slotpassage luidt: 'En met dit Genie, in één persoonlijkheid vereenigd, heeft hij zijn huisbakken landgenooten de hoogere figuur voor oogen gesteld van den ethischen Held, voortbrengsel in veel hoogere mate van zijn eigenlievende verbeelding, dan ontleend aan de waarheid zijner handelingen, maar dat hij door zijn buitengewoon litterair talent voor talloozen tot verheffende werkelijkheid heeft weten te maken. Hij heeft hen grovelijk misleid omtrent de waarheid van zijn Lebaksch beleid, maar er zat voortreffelijks genoeg in zijn bedoelingen althans, om door zijn "Genie" zijn persoonlijkheid te kunnen adelen tot den Held, die tot hun stichting Max Havelaar voor de naastvolgende geslachten is geweest.' (*GN* 35 (1937) 6 (juni), p. 603; ook in J. Saks, *Eduard Douwes Dekker, Zijn jeugd en Indische jaren* (zie 3142 n 1), p. 339).

voegen. Jan schreef me dat jij en hij het heele stuk hadden overgelezen en niets van mijn kwaadheid begrepen. Misschien komt dit omdat ik meer gegevens omtrent M. heb dan jullie. Al wat Saks 'bewijst' is waar—d.w.z. *half* waar—als men zich stelt op een walgelijk ambtenarenstandpunt. Tegen M. vind ik deze heele betoogtrant misselijk; en het goedkoope smeerseltje aan het eind maakt voor mij niets goed. Mult. zou ervan gekotst hebben, op *deze* manier in bescherming te worden genomen tegen Jan Lubbes door Jan Lubbes, en na al diè bête, ongepaste kritiek. Ik vind dien heer Saks trouwens ook een snertstijl schrijven, n'en déplaise zijn bewonderaars—stijl en ziel zijn één en dus even peuterig als geborneerd. Kortom, ik zie in Saks een vijand, en ik heb—dat zal je toegeven—altijd gehad: l'esprit de haïr mes ennemis.[4] Dat Jan en Menno hier opeens niets meer van begrijpen, *begrijp ik niet.*

Jan vroeg me, uit naam van de redactie, te antwoorden zonder op Saks te schelden. Nu was dat volstrekt mijn bedoeling niet; integendeel, ik wilde, hoewel precies van hem zeggend wat ik denk—en alweer: als altijd!,—dat zoo rustig mogelijk doen, dus min of meer in den betoogtrant die Jan Lubbes 'voornaam' vindt. Maar... die voorwaarden van Jan (of van de redactie) hebben mijn laatste plezier vergald in dit werkje, dat ik toch al niet voor mijn genoegen zou hebben gedaan, waartoe ik mij eig. al, door die ongelukkige plaatsing van dit misselijk ambtenaren-requisitoir *in Gr. Ned. uitgerekend*, verplicht achtte. Het heeft zelfs mijn plezier bedorven in het schrijven voor *Gr. Ned.*; vooral na de corresp. met Jan en Menno, waaruit mij is moeten blijken dat ik omtrent dat tijdschrift heele naïeve en slecht-gefundeerde opvattingen erop nahield.
Ik heb dit alles nu *herzien*—met dit resultaat.

Menno schreeft me zooiets van een campagne tegen Jan, die ik opgezet zou hebben.[5] Dit is voor mij pure *lullax*. Ik campagneer niks tegen Jan of een ander; ik blijk mij vergist te hebben, corrigeer mijn vergissing en gedraag mij daarnaar. Als dit beroerd mocht zijn voor Jan, voor mijzelf is het dat niet minder. Maar ik heb geen trek de zaak nu anders te zien dan ze is.

Zou je nu, als redacteur van *Gr. Ned.*, Jan er althans aan willen herinneren dat *dit jaar* nog verschijnt:

a/ de serie Blocnote klein formaat;

4. Maxime van Chamfort. Zie ook 862 n 2.
5. Zie *Bw TB-DP* 4, p. 154.

b/ de novelle E poi muori, die ik speciaal op Jan's verzoek heb ingeleverd, totaal omgewerkt, etc., en die nu al meer dan een jaar werd uitgesteld ten faveure van den heer Bordewijk, en ik weet niet meer wien al niet;

c/ mijn bespreking van Coolen's *Drie Gebroeders*;

d/ mijn bespreking van Godée Molsbergen, *Tijdens de O.I. Compagnie*;

e/ mijn bespreking van de Mémoires van Djajadiningrat (deze 2 laatste zond ik per gewone post naar Jan, in één envelop, en zijn nu misschien nog niet eens aan);

f/ mijn stuk over Dr. Pée—maar dat verschijnt in Augustus, zei mij Jan;

g/ een stuk van Bep over Stendhal.

Op *E poi muori* na, zijn dit alle korte stukken, de meeste zelfs bestemd voor de kleine letter. En àls er iets absoluut tot volgend jaar moet worden opgeschoven, dan maar dat lange *E poi muori*, dat er nu toch al de gewoonte van heeft.

Na 1937 zal *Gr. Ned.* dan duPerron-vrij zijn.[6] Ik ben er zeker van dat velen dat erg prettig zullen vinden. En sinds de medewerking van Saks en Dr. Pos en Boutens is het zeker ook geen verlies meer voor het tijdschrift. Maar met het oog op een schoone lei voor mij ook zou ik daarom graag hebben dat het bovenstaande in de volgende *vijf nummers* nog plaats vond. Wil jij daar ook een beetje voor zorgen, beste Jan? De andere Jan is nl. een beetje vergeetachtig, antwoordt gewoon niet op vragen die ik hem doe, dan als ik ze 3 × herhaal, kortom, bewijst in menig opzicht dat de afstand Indië-Europa inderdaad een heele afstand *is*, ondanks de ruïneuze luchtpost, waar ik ook een druk gebruik van maakte. Dit is overigens Jan *niet* kwalijk te nemen, gegeven het afschuwelijke journalistieke werk waar hij

6. In *GN* 36 (1938) verscheen van DP: 'Garoet bij nacht (fragment)' (3 (maart), p. 269; *Vw* 1, p. 122), '...E poi muori' (5 (mei), p. 433–465; *Vw* 1, p. 553–589), 'Marsman's verhalend proza' (7 (juli), p. 17–30; *Vw* 6, p. 28–42), de drie laatste afleveringen van 'Blocnote klein formaat' (1 (januari), p. 79–83; 2 (februari), p. 188–195 en 4 (april), p. 395–400; *Vw* 5, p. 257–263, 263–272 en grotendeels 275–285), in de rubriek 'Commentaren' 'Kartini en Djajadiningrat' (1 (januari), p. 70–74; *Vw* 7, p. 322–326) en in de rubriek 'Kritische aanteekeningen' een bespreking van E.C. Godée Molsbergen, *Tijdens de O.I. Compagnie* (1 (januari), p. 96–99; *Vw* 7, p. 327–331). Van Elisabeth du Perron-de Roos verscheen nog 'Stendhal herlezende' (1 (januari), p. 65–70) en 'Een Deen over Java' (5 (mei), p. 497–500). Zie voor Coolen 3097 n 5 en voor Pée 3126 n 6.

mee te doen heeft, en ik neem het hem ook niet in het minst kwalijk. Ik doe nu alleen een beroep op jou om deze laatste bijdragen van me te 'bezorgen', d.w.z. Jan eraan te herinneren als hij zijn volgende nrs. opmaakt.

Verder weinig nieuws. Men heeft mij een post voorgespiegeld—eerzaam en slechtbetaald—voor Januari '38. Als het ditmaal doorgaat begin ik alsdan een nieuw leven, en wel in Batavia. De arme Bep zal het hard te stellen hebben met de warmte daar. Hier is het eenzaam, maar als klimaat dragelijk (voor de tropen altijd); we hebben een tuin die we in Batavia zeker *niet* zullen hebben, die dààr voor ons niet te betalen zou zijn. Batavia is een roddelgat, een provinciale stad met aardige (bv. chineesche) wijken en een historisch karakter dat wel wat goedmaakt. Verder kan je er uitgaan—naar bioskoop, of zien dansen, maar vriendschappen zooals we die in Europa hebben achtergelaten, ontbeer je daar vrijwel totaal. Toch hebben we wel een paar geschikte kennissen, en er is een groote Bibliotheek—en zoo kan je voortgaan een paar kleinere of grootere voor en tegens op te sommen. Maar voor Bep zal het klimaat daar moordend zijn, vrees ik. Que veux-tu? on n'a pas le choix.

Wordt ze er echt *ziek*, of gaat het om andere redenen werkelijk niet, dan keeren we vroeger of later naar Europa terug—om dààr een lijdenshistorie te beginnen vermoedelijk. Maar dit hangt meer van Bep af dan van mij, en voorloopig zijn we daar nog niet aan toe. Zie daar. Ik kan geen prettige brieven schrijven, omdat ons leven hier niet prettig *is*. Vooral niet zooals zich de toekomst laat aanzien. Maar zoodra de toestand zich weer aangenaam voordoet, zal ik brieven probeeren te schrijven boordevol jolijt. Nu moet je, eerlijkheidshalve, dit maar voor lief nemen.

Hartelijke groeten thuis, ook van Bep, en geloof me steeds je

E.

3226. *Briefkaart aan J. Greshoff: Tjitjoeroeg, 7 juli 1937*

Tjitjoeroeg, 7 Juli 1937.

Beste Jan,

Daarnet kreeg ik je opgewekte briefkaart met adresverandering, en na de ellendige corresp. die nu achter ons ligt (voor mij een opluchting dat het zoover is!), en vooral na de 2 laatste brieven, die ik wel *moest* schrijven, wil ik je even aan dit nieuwe adres komen ver-

tellen hoe prettig wij 't vinden dat je daar zit. Juan-les-Pins heeft toch veel liefs, en je kan gaan waarheen je wilt. Ga eens naar La Napoule (lievelingsoord van Oscar Wilde). En schrijf maar gauw wat prettigs voor ons allen. Ik ga nu *De Wieken v/d Molen*[1] herlezen om me te troosten dat ik het niet gauw zien zal; dit uitgaafje is beter aan den tekst aangepast, vind ik, dan het vorige boekje.

Ik kreeg *G.N.* van April èn Juni. Vooral 't April-nr. is bèst! Op Saks na dan, wiens 3e stukje[2] ik nu las, en wiens goedkoope zalfje voor Mult. als 'ethische Held' me niet heeft kunnen verzoenen met het ignobele werk waar hij zich verder voor gespannen heeft. Eén ding hierover nog, dat je mij misschien zal doen begrijpen: deze man werkt op mij, als op jou indertijd *een zekere Haje*.[3] Zelfde *lage* manier van 'gelijk krijgen'; Saks is psychologisch het equivalent van dien Haje, geloof me.

Ik schreef aan J.v.N. over een paar praktische punten, maar dat heeft geen haast. Een prettige vakantie en geloof me, ondanks deze *G.N.*-brouille, even verknocht aan je als altijd. Je weet niet hoe ik met je mee kan voelen dat je niet meer aan dat weekblad vastzit.[4] En je weet hoe ik je bewonder: als ik had moeten doen wat jij nu allemaal deed, was ik tot *nul* gereduceerd! Veel hartelijks ook voor Atie en van Bep, het beste! en een hand van je

E.

3227. *Aan R. A. J. van Lier: Tjitjoeroeg, 10 juli 1937*

Tjitjoeroeg, 10 Juni 1937.

Beste Rudie,

Dank voor het trouwe overbrengen.[1]* Van Freddy kregen we een

* Ook voor de details betreff. Mult. die ik op de proeven prachtig kan gebruiken.

1. J. Greshoff, *De wieken van den molen*. [2e dr.] Maastricht: Stols [1937]. Kaleidoscoop. 1e dr. Haarlem: Enschedé 1927.
2. J. Saks, 'Het ontslag van Ed. Douwes Dekker' verscheen in *GN* 35 (1937) 4 (april), p. 376–393, 5 (mei), p. 492–507 en 6 (juni), p. 584–603.
3. Zie 587 n 2 en 591 n 2.
4. De uitgever van het *Hollandsch weekblad*, S. Aldewereld, betaalde slecht en traag, zodat Greshoff herhaalde malen dreigde zich terug te trekken als hoofdredacteur (zie 3203 n 1).
1. Van brieven aan Ter Braak. Zie 3117 (o.a. n 1) e.v. en 3229 n 7.

briefkaart, waarop stond dat jullie voor die koloniale dingen zouden zorgen, en zelfs dat Dirk v. Hogendorp's *Kraspoekol* door zijn moeder zou worden overgetypt.[2] Dit laatste is nu niet *noodig*, hoewel het mij wèl van nut zou zijn als 't ooit gebeurde! Ik denk er nl. over om eventueel een boek over de slavernij hier uit te geven,[3] waarin dat tooneelstuk dan een fraaie plaats zou kunnen innemen. Maar niets staat vast, want de uitgevers hebben het laatste woord in deze zaken. Ook die koloniale bloeml. hangt daarvan af.*

Maar nu iets anders. Ik interesseer mij steeds meer voor Dirk v. Hogendorp, las zijn mémoires, het boek v. Sillem[5] over hem, enz. En nu ben ik—door zijn jeugd—geraakt in het proces van Onno Zwier van Haren, die 2 van zijn dochters schijnt te hebben belaagd. Zijn schoonzoons Van Sandick en Van Hogendorp (vader v. Dirk en schrijver van de *novelle Kraspoekol*) deden hem een verklaring van zijn schuld onderteekenen, met belofte voorgoed uit Den Haag te verdwijnen. Hij kwam echter terug en publiceerde, ongevraagd, zelf een *Deductie* over zijn geval! De schoonzoons hebben hierop geantwoord. Hij weer: met nog een *Deductie* of zoo. Deze schrijverij over-en-weer is een soort compendium geworden van alle schandalen in regentenkringen v/dien tijd.

Ik wil er misschien een verhaal van maken[6] en zou daarom die

* Ik ga 't nu weer eens probeeren bij de firma Wolters.[4]

2. Zie 3128, 3151 en 3153. Zie voor *Kraspoekol* 3126 n 9.
3. Niet gebeurd.
4. Brief niet teruggevonden.
5. D. van Hogendorp, *Mémoires du général Dirk van Hogendorp, comte de l'empire, etc.* Publiés par son petit-fils M. le comte D. C. A. van Hogendorp. La Haye 1887. J. A. Sillem, *Dirk van Hogendorp (1761–1822).* Amsterdam 1890.
6. E. du Perron, *Schandaal in Holland.* Den Haag: H. P. Leopold 1939 (*Vw* 3, p. 543–688). In *Nederlandsche jaerboeken* 16 (1762) [II] (november), p. 981–1306 vindt men een uitgebreid verslag van de gebeurtenissen, waarin ondermeer de volgende deductieën en verdedigingen worden geciteerd of geparafraseerd: een eerste deductie voor Onno Zwier van Haren gevolgd door een verdediging van de heren Van Zandijk en Van Hogendorp; een tweede deductie voor Onno Zwier van Haren en een deductie voor vrouwe S. A. van Haren, geboren Van Huls, gevolgd door een verdediging van Willem van Hogendorp tegen de tweede deductie en één verdediging van kolonel Van der Dussen en tenslotte een derde deductie voor Van Haren en een deductie van Van Haren bij het Hof van Friesland voor zijn zuivering. Dit alles ruim voorzien van getuige-verklaringen en andere officiële documenten.

Deductiën, en de Replieken of zoo erop, willen lezen. Maar nu is de vraag: hoe kom ik eraan? Hier in de Bibl. v/h Bat. Genootschap zijn ze niet. Ik kom dus weer bij jou om hulp. Wil je die boel opzoeken—*zoo compleet mogelijk*—en er mij verslag van uitbrengen? Is er veel? is er weinig? Kan je alles laten overtypen (op mijn kosten natuurlijk), of althans het belangrijkste? Of kan je van den bibliothecaris gedaan krijgen dat hij mij alles zendt? Of kan alles gezonden worden, mits door de Bibl. v/h Bat. Gen. aangevraagd? Informeer hiernaar, wil je? Schrijf gauw!

Er is ook een studie of boek van Van Vloten (dezelfde ellendeling van *Onkruid onder de Tarwe*), volgens wien Onno Zwier een 'edelman onder ploerten'[7] was of zooiets. Dit is hoogstwschl. kolder, maar het werkje bevat misschien details die ik kan gebruiken. Kortom, onderzoek deze heele kwestie, geef mij uitvoerig op wat er is en hoe dat eruitziet; dan kijken we verder. Informeer ook over mogelijkheden van nr. Indië zenden. Ik ben bevriend met den bibliothecaris hier, zoodat aanvragen door hèm heel gemakkelijk gaat.

Verder geen nieuws. Bep is steeds moe, went slecht aan dit land; Alijntje is in de moeilijke leeftijd, maar maakt het verder opperbest. Ik ben—laat ons daar maar niet over praten. Misschien dat volgend jaar alles beter gaat. Ik wil nu gaan werken aan de z.g. *Onzekeren*—je weet wel: die verhalenreeks. Daarvoor interesseert mij die Van Haren-bloedschande-historie ook. Dus *doe je best.* Mijn Multatuli komt in principe dit najaar uit, maar tot dusver zag ik nog geen proeven en ik heb er nog al wat aan om te werken. Daarna moeten de proeven in revisie nogmaals doorgenomen worden, en dat kàn niet meer naar Indië! Willen jij en Freddy die revisie doen? Schrijf mij dit ook omgaand even, gelijk met het resultaat v. die Van Haren-enquête.

Ik schrijf je uitvoeriger over ons, als het ons beter gaat. Momenteel loopt vrijwel alles tegen; en niet alleen hier, maar in Europa. Het is een wonderlijk gevoel, dat 7 mndn. zóóveel afstand al kunnen 'daarstellen'. Maar soit.

Hartelijke groeten, ook van Bep en aan Fred, steeds je

E.

7. J. van Vloten, 'Een edelman onder de ploerten, etc.'. In J. van Vloten, *Leven en werken van W. en O. Z. van Haren, Friesche edellui.* Deventer 1874, p. 531–541. Eerder verschenen in *De levensbode* 5 (1872), p. 161–204.

3228. *Aan G. H. 's-Gravesande: Tjitjoeroeg, 15 juli 1937*

Tjitjoeroeg, 15 Juli 1937.

Beste Hein,

Excuseer dit papier; het is van het soort dat crisis-vagebonden thuis komen aanbieden en daar het in principe voor inlanders en Chineezen is, verklaart dat de lijntjes. (Ken je het kwatrijntje van Jany als *Gids*-redacteur, op een inzending geschreven: 'Hij, wiens verzen ik hier lees,/Op papier met lijntjes,/Moge een dichter zijn, ik vrees/Dat het maar een kleintje is.') Bovendien zal ik je niet zóóveel prettigs te vertellen hebben, en onprettigs ook al niet. Alles gaat matig. Als alles goed gaat—manier van spreken—heb ik met Jan. '38 zelfs een matige baan, en wel als 'daggelder' op het Landarchief, voor zooiets als f 165 's maands, als ik niet spijbel. Bep went heel slecht aan de warmte hier, en hoe het zal gaan als wij in Batavia moeten wonen, is dan weer een nieuw probleem.

Tot Jan. of althans tot Dec. a.s. blijven we hier in Tjitjoeroeg, al was 't alleen maar omdat we hier gratis logies hebben. Overdag is 't soms goed warm, maar meestal heel dragelijk, 's morgens en 's middags na 5 uur is 't in onze tuin hier gewoon zalig; overigens is het nogal eenzaam en 's avonds een beetje luguber. (Krakend oud huis, spinnen en kakkerlakken, die voor Bep een nooit-verzwakte terreur zijn, enz.) En er zijn slangen in den tuin, en schorpioenen, wat het moederhart een constante vrees geeft voor Alijntje.

Ik werk, zonder tot veel resultaten te komen,—dat Mult.-boek dan uitgezonderd, dat vnl. een oude schuld was, aan Mult. afgedaan. Wel heb ik het gevoel dat ik voortdurend leer. Eig. voel ik me als een schooljongen die zijn les vroeger slecht—of te veel op eigen manier—geleerd heeft en nu 'reëel' over moet beginnen.

Met-dat-al heb ik je nog steeds niet bedankt voor je bundel, waar je me groot plezier mee hebt gedaan. Het is lastig, bij werk van een vriend *precies* te zeggen wat je ervan vindt, want ik hield natuurlijk al van het boekje vóór ik het las—het is bovendien ook zoo aantrekkelijk uitgegeven!—en anderzijds ga je, aan jezelf twijfelend, het 'objectief' misschien weer te laag aanslaan, als je er als een vreemde over moet schrijven. Het resultaat vind je in bijgaand knipsel uit het *Bat. Nwsbl.*,[1] voor welke krant ik tegenwoordig af en toe een stukje

1. G. H. 's-Gravesande, *Nachtelijke vangst* (zie 3018 n 2), uitgegeven door Boucher, werd door DP besproken in 'Van zuiver en onzuiver sentiment' in *Bataviaasch nieuwsblad* van 14 juli 1937 (*Vw* 6, p. 197–198).

mag schrijven. Ik geloof toch vrij zuiver hierin weergegeven te hebben hoe je bundel mij aandoet, los van de subjectieve redenen die ik hebben mag om ervan te houden.

Zou je mij—als Menno het nog niet deed—een ex. willen sturen van *Het Vad.*, waarin Menno's bespreking van Beb Vuyk voorkomt?[2] Bij voorbaat dank.

Ziedaar, voor heden. Beste Hein, ik heb sommige dagen een gruwel van schrijven, dat zich tot in mijn schrift verraadt; neem deze brief werkelijk voor lief zooals hij is, want op het oogenblik ben ik zeker al 10 dagen incapabel tot een behoorlijken brief—zulks voor een groot deel na een alleronaangenaamste corresp. met Jan en Menno waaruit alle 'begrijpen' steeds meer zoek raakte. En Indië inspireert me maar zoozoo; d.w.z. alleen in bepaalde omstandigheden.

Het beste, in Holland; wees blij dat je hier niet bent, je zou hier *niet* aarden. Hartelijke groeten ook van Bep en aan Nen,

steeds je E.

3229. *Aan J. Greshoff: Tjitjoeroeg, 15 juli 1937*

Tjitjoeroeg, 15 Juli 1937.

Beste Jan,

Je weet niet met hoeveel weerzin ik me ertoe zet om je nieuwe brieven (*drie* alweer!) te beantwoorden. Maar je wilt het! Toch is alles nu wel duidelijk. Je bent zoo pro-Saks en pro-Maatschappij gaan redeneeren, dat ik me afvraag waarom en hoè ik mij verder tegenover dezen onbegrijpenden heer, die blijkbaar met een oud vriend van me gemeen heeft dat hij Jan Greshoff heet en dat hij me tutoyeert, moet uitleggen wat hij tòch niet begrijpen kan. Anderszijds apprecieer ik het *erg*, dat je me verder zoo vriendelijk gezind blijft en niet boos wordt, en *niet* liever alle correspondentie wilt stopzetten, etc. Maar... als je de vriendschap en wat je nu zoo exclusief 'literaire liefhebberij' noemt, zoo fraai wilt scheiden, in welke factice en gelogen 'wereld' heeft onze vriendschap dan verder plaats? Ik word er benauwd bij. Deze briefwisseling is nl. op één punt bizonder onthullend geweest: we hooren blijkbaar niet bij elkaar, en het is een dwaze, onmaatschappelijke illuzie van mij geweest dat ooit te

2. 'Indisch landschap'. In *Het vaderland* van 25 april 1937 (ocht.).

veronderstellen. Voor mij is een bepaalde literatuur *de uitdrukking van mijn ernstigste waarden*, allerminst een liefhebberij. En Multatuli *oneindig méér* dan zoomaar een 'schrijvers-biografie' met 'litt. historische details', zooals jij nu zoo losjes poneert. Ik dacht dat je dat *wist*! Zooniet, dan had je het nù moeten weten; maar ik heb het gevoel 10 × te moeten overbeginnen, omdat je gewoon over mijn verklaringen heen leest en niet antwoordt op wat je niet aanstaat. *Jij,* en niet *ik,* zult blijkbaar uitmaken wat mij grieven mag en wat niet. En als iets voor mij ernstig en hoogst pijnlijk is, dan zal *jij* uitmaken dat dat wissewasjes zijn, die ik 'opblaas'. Een wonderlijk gevoel voor vriendschap!—Als Menno te lullig is om een verzoek van mij aan Schilt over te brengen (van Bep eigenlijk) dan moet ik, volgens jou, daaraan afmeten *hoe* ontzettend overdreven mijn eischen waren; maar als ik jou tot mijn eigen ongenoegen, brief op brief schrijf over dien walg van een Saks, dan gelief jij daaraan niets af te meten dan mijn 'opblazen' van het geval. Prettig is dat, en zoo bevorderlijk voor het begrijpen. Als je vindt dat ik jou, die een van mijn allerbeste vrienden bent, zoo erg heb aangeblaft over dat stuk, dan had je *daaraan* kunnen afmeten hoè pijnlijk de plaatsing in *Gr. Ned.* van dat stuk[1] voor mij was. Voor mij, niet voor Menno of voor jou blijkbaar, maar voor mij. Ik heb het je met zooveel woorden geschreven, omdat je dat *niet* voelen kon. Je negeert mijn verklaring en begint opnieuw met je te beklagen over mijn 'opblazerij'. Dit is, doodgewoon, onvriendschappelijk, beste Jan. Ik, en niet jij, zal uitmaken wat mij grieft.

Maar nu beantwoord ik je redeneering:

Allereerst één ding: de kwestie dat je Saks opnam omdat de gecrepeerde Coenen dat wenschte *aanvaard* ik. Ik bestrijd dus alleen je *verdere* verdediging van Saks in *Gr. Ned.*

Als ik jou nu gelooven moet, heb je deze Saks alleen in *G.N.* gezet—*voornamelijk* althans!—om *mijn* theorie dat een auteur met gevestigde reputatie die zijn stukken zelf onderteekent, zelf heelemaal de verantwoording van zijn schrijverij draagt.* Dit wil dus

* Dat ik dit zei naar aanleiding v/h conflict Jany-Van Eyck, waarbij de laatste door de *Gids*-red. zelf als poëzie-kritikus was aangesteld,[2] releveer ik nu maar niet.

1. Zie 3142 n 1, 3194 n 3 en 3226 n 2.
2. P. N. van Eyck was van januari 1924 tot mei 1925 poëziecriticus van *De gids.* A. Roland Holst, lid van de redactie, op wiens voorspraak Van Eyck was aan-

zeggen: *G.N.* heeft verder met de opinie van Saks over Mult. niets te maken.

Maar... als ik dan zeg dat ik Saks bestrijden wil, dan zijn *mijn* reputatie en onderteekening blijkbaar niet meer genoeg; dan neemt de redactie van *G.N.* voorzorgsmaatregelen opdat *ik niet* precies zal schrijven over Saks wat ik wil; dan krijgt de redactie opeens een verantwoordelijkheidsgevoel, dat ze zoo volstrekt miste toen Saks lullen mocht wat *hij* maar wilde! Dan heet Saks—het wordt steeds fraaier—de 'gast' van *Gr. Ned.* En wat ben *ik* dan? (Ik, die dacht, toch een beetje meer bij *Gr. Ned.* te hooren dan deze Saks, vóór ik van deze dwaling was teruggekeerd!)

In ieder geval: je theorie houdt geen steek. *Gr. Ned.* staat dus *NIET* los van het stuk van Saks, neemt het in bescherming tegen *mij*, als ik het bestrijden wil; kortom, doet *precies* wat ik je verweten heb: zich wèl (in welke mate dan ook) solidair verklaren met het door haar gepubliceerde Jan-Lubbes-schrijfsel van Saks. (Dat jullie deze Janlubbesserij met z'n allen niet ruikt is een tweede, dàt was nu juist mijn taak om dat aan te toonen:—dat het wèl zoo is, en jullie neuzen verstopt.)

Ik vind dit alles *dun*. En ik begin nu overnieuw:

Beste Jan, als *jij* hier in Indië zat en je te sappel maakte voor de reputatie van Multatuli—die voor joù allerminst een 'literaire liefhebberij' zou zijn, als godbetert! dan voor mij het geval zou zijn—dan plaatste niemand het stuk v. Saks in *mijn* blad, zonder strijd tot het uiterste met mij. Idem ingeval Menno een boek over Nietzsche schreef; en een meneer Saks zou komen aandragen met een stuk dat N. eig. een onmogelijke idioot was geweest en een 'slecht leeraar' of zoo,—zooals de idioot Saks zich beijvert, om, *volslagen noodeloos*, te bewijzen dat Mult. een 'slecht ambtenaar' was! Maar... *dit* nu, mijn voornaamste grief, begrijpen jij en Menno immers niet meer? Hierin ben ik immers een dwaas die wissewasjes opblaast? Wat moet ik je dan méér zeggen? Dat ik jullie misselijk vind? Goeie God, dat wil ik nog wel een keer of wat zeggen. Dat ik *dit* 'verraad' noem?

gesteld, distantieerde zich alleen privé van het unanieme besluit van de redactie om Van Eycks poëziekroniek te staken. Zie P. N. van Eyck, 'De redactie van De Gids en haar kritikus voor poëzie'. In *De witte mier* 2 [1925] 7 (september), p. 313–336 (Greshoff was redacteur van *De witte mier*). Zie ook J. C. Bloem, *Brieven aan P. N. van Eyck, Deel II: 1917–1962*. 's-Gravenhage 1980. Achter het boek 16/1–3, p. 364 n 1.

Een Mr. Samkalden van de Algemeene Secretarie in B. zorg, begrijpt dit, en was er stom-verbaasd over (deze man is een groot bewonderaar van *G. Ned.* en een nog grooter bewonderaar van Menno). Maar jij en Menno, mijn strijdkameraden (dacht ik, arme dwaas), vinden dit alles 'literaire liefhebberij', die met onze vriendschap niets te maken heeft, en begrijpen geen aap meer van mijn grieven, enz.*

Zelfs na wat ik je hierboven *bewees*: hoè beroerd je logica is, en hoè ik gelijk heb, als ik beweer dat het plaatsen van dit stuk van Saks in *Gr. Ned.* wèl op verantwoordelijkheid van *Gr. Ned.* wijst, dan nog 'begrijp' je er niets van! Dit is dan niet alleen onvriendschappelijkheid, dit is gâtisme of iets aanverwants. En nu sterker; als ik zeg: 'Jan, dat je mij nu, voor de eerste maal, voorwaarden stelt, nu het gaat om deze stront-Saks, dat degouteert me zoo, dat ik er van afzie; en dàt ik er van afzie, dat is om *jouwentwil*, dus om de vriendschap'—dan antwoordt mijn vriend Jan Greshoff: 'Nou, als je niet wil; vrijheid, blijheid'.—Ook *dìt* onbegrip is alleen mogelijk bij 100% goede wil *tot* onbegrip, zie je, en bij uitsluiting van vriendschap.**

Kortom, Multatuli is voor jou van geen belang—anders tenminste dan als 'literaire liefhebberij'. *Dat wist ik niet*, tot op nu. Je haalt er allerlei voorbeelden bij: van Verlaine, Zola, wat al niet. Je vergeet één ding: dat *ik* mij voor dezen Mult. heb ingespannen als voor een *vriend*. (Ook dat schreef ik je en wordt—als 'opgeblazenheid'?—door je genegeerd.) Nòg een ding: dat Verlaine, Zola, etc. voor Holland 'buitenlandsche aangelegenheden' zijn, terwijl dit jaar juist, *in Holland*, je bewijzen kon hoe vurig en walgelijk de haat van Droogstoppel en Lubbes voor Mult. nog leeft. Daar komt haast àlles op aan!

* Wat jullie begrijpen is: dat ik jullie pest met 'ultimatums'[3] en jullie 'het mes op de keel zet' met mijn wegloopen. Maar dat jullie mij *wegpesten* met verdedigingen van Schilt, dat ik *onzegbaar walg* van het stuk van Saks in 'ons' blad, dat mag ik 100 × herhalen, dat verdommen jullie te begrijpen, want voor *jullie* is dat een wissewas. Ik word er wee van, als ik dit schrijf!

** Ten overvloede zet ik hier dus naast (ik ben zoo onduidelijk) dat er van 'vrijheid blijheid' geen sprake is, maar van dwang door jou, contra mij, je vriend Eddy, en pro je 'gast', den heer Saks.

3. Zie *Bw TB-DP* 4, p. 151–152.

Maar nu van mijn kant: beste Jan, ik geloof je niet. Ik herinner me dat je je èrg dik gemaakt hebt—op een manier die *ik* niet zoo goed 'begreep'—over zeker boek over den nu door jou genoemden Verlaine, door zekeren Porché.[4] Ik maak me sterk dat als deze Porché, een hollandsche Saks geweest zijnde, dàt boek aan *Gr. Ned.* had aangeboden je je ten zeerste ertegen zou hebben verzet. Maar nù, in het Mult.-jaar, met allerlei huilende Lubbes-hyena's om je heen, kon het je geen bàl schelen om misschien de ergste hyena—de 'historische', 'koel-overwegende'—in *jouw* blad te plaatsen. En hem—*wat ik voorzag—bijgevolg in bescherming te nemen*—als 'gast' heet het nu, zelfs tegen mij! Dus: Saks mag over Mult. precies zeggen in *Gr. Ned.* wat hij wil: het is toch de 'literaire biografie' van dien Mult. maar. Ik mag *niet* over Saks schrijven wat ik wil (al je fraaie theorieën ten spijt), want... deze seniele Lubbes is *gast* van *G.N.*—Dit is dun. Niets anders dan dun. En dat jij en J.v.N. met den besten wil' (ik kèn deze 'beste willen'; alle verwoede haters van Mult. zijn er bv. vòl van) niet kunt inzien dat het stuk van Saks een 'aanval' was op Mult.—neen, het is alleen maar *de walgelijkste kleineerderij vanuit Droogstoppel-standpunt die men zich denken kan*)—*dit*, nu ja, is ook dun. Wat moet ik je verder vertellen dan wat ik vind? Dat ik het *beroerd* vind, dat mijn beste vrienden deze dunne onbegrijpelijkheid en onbegrijpelijke dunheid beoefenen, en niet een willekeurige redacteur X of Y? Dààr is de heele ruzie om begonnen! Zonder dit was het niet zóó pijnlijk voor me!

Wat je me nu zegt, is: 'Beste Eddy, je daast, want ik heb nooit iets voor Mult. gevoeld—dat is puur een 'marotte' van joù, en Saks' stuk, dat ik nu overgelezen heb, is best, en jij blaast op wat niks is.' Ik antwoord dan: 'Beste Jan, als dit niks is, dan is *alles* wat we besproken hebben, toen jij mijn 'marotte' oogenschijnlijk wèl deelde, ook leugen geweest; en de basis van onze heele vriendschap is dan kul geweest (immers niets dan zoomaar wat 'literaire liefhebberij'); en ik heb me dus schromelijk vergist—maar waar lullen we nù dan over? Waarover belieft het je dan, dat ik mij wèl dik zal maken? wat sta je mij op dat gebied toe? Zal 't voortaan tusschen ons gaan over de rampen van den heer Nijkerk, of over het pensioen van Franz Hellens?[5] De waarde van Multatuli is voor mij 100 × *reëeler* dan dat.

4. Niet achterhaald.
5. Zie 148 n 1 en 2826 n 1.

Maar wat een wanhoop moet het voor jou zijn om te ontdekken—nu eerst—dat ik zóó'n dwaas ben!' Enz.*

Je heele betoog is zoo, dat ik wèl je vriendschappelijke bedoeling merk, maar niets van den *vriend.* Precies zoo in je verdediging van Schilt—eerst Schilt, dan Saks, of eerst Saks, dan Schilt—tout va bien... Ik ben 'incorrect' geweest; uit. Deze incorrectheid betreft het feit dat ik een 'correspondent'-kaart gevraagd heb inpl. v. een 'medewerkers'-kaart (waar ik *recht* op had—beijver je niet om nog het tegendeel aan te toonen, want èn Menno en Schilt hebben dit al toegegeven). En in je ijver om Schilt begrijpelijk te maken, schrijf je rustigweg: 'Als Aad v.d. Veen[6] mij dat lapte, ging hij bij mij de laan uit'. Ook dàt is onthullend. Zóó maatschappelijk ben je al geworden, in je ijver, dat je mij alleen eenige waarde toekent in een toevallige vriendschapsverhouding—ik ben toevallig joùw vriend, maar immers niet dien van Schilt!—verder *revolteert* er zich niets bij je als je deze vergelijking maakt: nietwaar, ik ben immers minder voor Schilt dan Aad. v.d. Veen voor jou? *Is* het niet onthullend?

Omdat *jij,* een van mijn beste vrienden, mij dit zegt, ben ik *blij* je te kunnen zeggen: Beste Jan, Schilt heeft mij de laan niet uitgestuurd. Ik, ijdel als ik ben (dat is immers ook een inzicht van je!) *ik* heb hem den rug toegedraaid. Probeer dit te begrijpen, al is 't dwaas.**

Dit alles is niet erg belangrijk, zeg je, en jij verveelt mij ook niet met je moeilijkheden met het *Holl. Weekblad.* Primo: àls je dat gedaan had, als je daar de behoefte toe had gehad, *ik* zou het je niet verweten hebben; één van de groote nuttigheden van de vriendschap, dacht ik, was juist dàt! Maar secundo: ik heb je zoo weinig van mijn beroerdigheden hier verteld, dat je me telkens vroeg om 'meer

* Als het waar is wat je nu zegt, 'dat au fond het je geen bal schelen kan wat die meneer Mult. daar in Lebak heeft uitgehaald', dan heb ik ook nooit voor jou geschreven, want je 'literaire liefhebberijtjes' laten *mij* koud; dan zal ik me voortaan tot Coster en Donker moeten wenden misschien. O, vriendschap!

** In deze kantlijn zou ik nog een heele brief erbij willen schrijven, in mijn naiefheid om jullie nog te willen *helpen* begrijpen! Maar neen, het is meer 'pour acquit de conscience'. Eigenlijk *berust* ik al.

6. A. van der Veen (geb. 1916) was van 4 juni 1937 tot 28 februari 1939 secretaris van Greshoff. Van der Veen assisteerde Greshoff bij de redactie en opmaak van het *Hollandsch weekblad* en diens correspondentschap van *Het vaderland* en *NRC.*

berichten'. Als ons leven hier zóó rijk was aan lolligheden, als jij misschien denkt, hàd ik je daar meer over verteld. Dat ik dus zweeg, was *een beetje*—on fait ce qu'on peut!—om dezelfde reden die jij aanvoert.

Je hebt nog wat meer verwijten, nl. dat ik zoo fel reageerde op dingen die Menno en jij mij hadden aangedaan: 1° die weggeraakte brief; 2° het stuk van D.D., enz. (Dit enz. brengt ons al op Saks, dus dààr niet meer van.) Welnu, in die verloren-brief-kwestie hàd Menno schuld. Nu nog raken brieven hier weg; en zeker iemand die van mij zei dat hij mij kende, moest hooren: 'O, dan heb jij zeker ook de geheime politie achter je aan'. Dat dit alles in verband staat met dien verloren brief staat voor mij vast. Voor D.D. ook; en ook dat zijn onderwijsbevoegdheid hem werd afgenomen. Maar stel dat dit alles weer onwaar is en 'opgeblazen'—omdat jullie, wereldwijze lieden (dat opzenden van dien brief; *tegen mijn uitdrukkelijk verzoek in,* was ook zoo'n sterk staal van wereldwijsheid!) dat in Europa even uitmaakt,—dan nog geldt hier iets dat *ik* mìsschien beroerd mag vinden: de onaangename positie waarin dit mij tegenover D.D. brengt.[7] *Precies zoo* in het geval van dat hoofdst. mémoires. In mijn ijver om G.N. aan goede copy te helpen (misschien) heb ik hem misverstaan; nieuw onaangenaam geval voor D.D. èn voor mij. Ik schrijf je erover; je antwoordt *als het je toevallig goed uitkomt,** na 2 of 3 aanmaningen van mij—*zonder* rekening ermee te houden dat dit 'wissewas' voor *jou* misschien voor *mij* hoogst pijnlijk zou kunnen zijn, dat het de argwaan tegen openmaken en wegmaken van mijn brieven noodeloos zou kunnen versterken (getuige bv. mijn brief aan jou via J. de S.), enz.[8]—Neen, *jij* maakt weer uit dat dit alles geen beteekenis heeft, en van 'incorrectie' is *hier* geen sprake. 'Incorrectie' schijnt onder vrienden niet te kunnen bestaan, is alleen een artikel dat *door* vrienden *tegen* vrienden met wellust kan worden *gepredikt,* wanneer het gaat om de futiele belangen van een krantenredacteur mijnheer Schilt.

Kortom, deze maatschappelijke knobbel van jou en van Menno dégouteert me, tout bonnement. Ik zie geen mogelijkheid en ik heb geen lust het anders te zeggen. Als jullie dan zóó voelen, wees dan

* *en en passant.*

7. Zie 3117 (o.a. n 1) e.v. Zie voor het intrekken van E. F. E. Douwes Dekkers onderwijsbevoegdheid 3152 (1000) = *Bw TB-DP* 4, p. 120–121.
8. Zie 3161 n 7, 3177, 3194, 3212 en 3215.

consequent: laat je 'literaire liefhebberij', inbegrepen de dingen *die je zelf schrijft*, ook loopen, of maak je daar *nooit* dik om (als Eef Lidth zaliger), en laat *mij* loopen als onmaatschappelijke dwaas.* *Dan* begrijpen we elkaar weer, al is het anders dan tot nu toe. *Dan* is onze heele vriendschap in het verleden ook kul geweest, en ik heb, denkende met mijn vrienden Jan en Menno te doen te hebben, in werkelijkheid niets gedaan dan wat 'literaire liefhebberij' gedeeld—sans aucune conséquence!—met twee maatschappelijke, althans maatschappelijk-angehauchte letterkundigen, de heeren Greshoff en Ter Braak.

Mijn fout is deze: telkens als *ik* tegenover een heer Schilt, een heer Melsert,[9] een heer Jan Lubbes Quelconque stond, en het geval zich voordeed (of zou voordoen) van een 'misverstand' tusschen dien heer en jou, Menno, Henny,—één van mijn vrienden—, dan heb ik één reactie gehad, en 100%: wie is diè klungel, vergeleken bij Jan (of Menno, of Henny)? Dit nu is blijkbaar erg onmaatschappelijk en dwaas.** Wat wèl maatschappelijk en slim is, en zoo ferm! is, om in dat geval direct te denken: 'Maar wat verbeeldt die Jan (of Menno, of Henny) zich ook wel?' Dààrmee—met dit rijpe inzicht—moet ik jou en Menno nu feliciteeren misschien. Jullie denken werkelijk, met een benijdenswaardig gemak: 'Wat verbeeldt onze vriend Eddy zich toch wel?' En dit rijpe, maatschappelijke doorzicht lijkt me ook zoo kenmerkend voor vriendschap. En zoo nobel van sfeer.

Je hebt gewild dat ik je antwoordde; ik deed het. Ik vraag je nu op mijn beurt: schrijf me niet meer. Uit *Gr. Ned.* ben ik nu weg (maak je niet ongerust wat mijn bevliegingen mocht betreffen om er weer in te schrijven: ik walg van een huis waar Saks beschermd gast is). Ik trof mijn 'laatste schikkingen' met J.v.N.;[10] mocht je liever *niets* meer plaatsen, ook goed; pak dan alles bijeen en stuur me de boel op.

* *Ik* ben niet in staat om de 'frase' te bestrijden en met een halfgod Nietzsche rond te loopen, en dan telkens weer te verkondigen dat ik niet in een 'élite' geloof. Deze 'humor' en 'literaire liefhebberij' lijkt voor mij als 2 druppels water op *frase*. Ik acht mij wèl verbonden door wat ik schrijf. Dat jullie dat nu pas ontdekken!!

** Stom elite-gevoel, begrijp je? Anders nix.

9. Zie voor Cor van der Lugt Melsert 3282 n 7.
10. Zie 3225.

Ik vind dit erg beroerd, en ik schreef je al: denken dat zooiets opeens mijn gevoelens zou veranderen ten opzichte van jou en Menno is natuurlijk waanzin. Maar dat deze heele historie voor mij één pijnlijke teleurstelling is geweest, ja. In jou en Menno heb ik ditmaal voor het eerst... de grootheid van Holland zich tegen mij voelen oprichten. De grootheid van de Redactie en van de Maatschappij ook, maar dan toch zeer zuiver bepaald door Holland.—Misschien schrijf ik jullie later weer eens, over heel iets anders. *Deze* zaak—van de 'literaire liefhebberij'—is nu wel èn vergiftigd genoeg èn totaal uitgeput. Geloof me, met alle oude hartelijkheid die ik in me vinden kan, ook voor Menno, steeds je

E.

P.S.—Je zet om den zooveel tijd in je brieven dat jij en Menno zoo 'gebukt' gaan onder mijn brieven enz. Als je denkt dat deze corresp. voor mij een lust en een genoegen is geweest, ben je àl te simplistisch, zelfs voor een 'Mij-man'!

Ik vind het onjuist dat deze rotbrief alleen aan jou geadresseerd is. Hij is, in ieder geval, precies evenzeer voor Menno bestemd.

3230. *Briefkaart aan G. M. G. Douwes Dekker: Tjitjoeroeg, 17 juli 1937*

Tjitjoeroeg, 17 Juli.

Waarde Heer Douwes Dekker,

Veel dank, bij voorbaat, voor de moeite die u zich gaf! Mijn excuses, overigens, voor de vieze smaak die 't u bezorgd moet hebben; maar zoo hebt u dan weer een idee van *mijn* onlusten! Deze Saks schreef nl. nog 10 × zooveel; dat komt nu allemaal binnenkort—*en na 10 jaar!*—in dat jubileum-boek![1] En men vindt dezen o.h. daverend, in Holland. Ziehier wat de *Nwe Rott. Crt.*[2] over dit stuk juist (dat ik u zond) ten beste gaf:

1. Zie 3142 n 1 en 3224.
2. In 'Tijdschriften'. In de rubriek 'Letteren en kunst'. In *NRC* van 24 april 1937 (av.); door DP weer aangehaald in *Multatuli, Tweede pleidooi* (zie 3142 n 2), p. 51. Zie ook 3194 waar DP het artikel reeds signaleert, maar het nog niet (3194 n 2) door de redactie van deze uitgave was teruggevonden.

'Van J. Saks is er een intelligente, onpartijdige en van een superieure wetenschappelijke gedocumenteerdheid getuigende studie over: Het Ontslag v. E. DD. (enz). Zonder dat dit afdoet aan onze opinie over den schrijver Multatuli, verricht Saks zeer nuttig werk door ieder, die niet door onkritische heldenvereering verblind is, er volledig—en in zijn gewonen voortreffelijken en voornamen stijl—van te overtuigen dat Douwes Dekker welbewust bij zijn ontslagneming het belang van de Lebaksche bevolking opofferde aan de bevrediging van zijn ijdelheids- en andere impulsen. Dat Multatuli eenvoudig omtrent dit ontslag een averechtsche voorstelling van zaken heeft gegeven om zelf de mooie rol te spelen, valt o.i. door geen redelijk denkend mensch na lezing van Saks' betoog, langer te ontkennen'.

En zoo zal de heele nederl. kritiek zijn als het boek verschijnt. Deze toon v. Saks is voor Holland 100% adaequaat!

Jammer, inderdaad, dat u voorloopig niet hier kunt komen. Maar dan later toch eens?

Hebt u de Brieven v. Mult. aan R. v. Eys. niet?[3] Met hartelijke groeten, steeds gaarne uw

EdP.

3231. *Aan F. R. J. Verhoeven: Tjitjoeroeg, 17 juli 1937*

Tjitjoeroeg, 17 Juli 1937.

Zeer geachte Heer Verhoeven,[1]

Dank voor uw gelukwensch—is dit beetje opiniesgeverij in een krant[2] wel zooiets waard?—en ingesloten nog een stukje uit *Het*

3. Zie 3224 n 1.

1. Frans Rijndert Johan Verhoeven (geb. 1905), die sinds 1936 als landsarchivaris de leiding had van het Landsarchief van Nederlandsch-Indië, stelde DP met toestemming van de Algemene Secretarie te Buitenzorg aan als daggelder bij het archief. Verhoeven had in Leiden indologie gestudeerd en was gepromoveerd op het proefschrift *Bijdragen tot de oudere koloniale geschiedenis van het eiland Formosa*. 's-Gravenhage 1930. Diss. Leiden. Verhoeven mocht per 1 januari 1938 enkele daggelders in dienst nemen om het archief te reorganiseren.

2. 'Op zoek naar een oude romance' (zie 3209 n 4) was DP's eerste artikel voor het *Bataviaasch nieuwsblad*.

Vad.,[3] waaruit u 2 dingen kunt proeven: wat literaire en cultureele commissies desnoods goedkeuren, en wat ze per se afkeuren, ook als ze er eig. de hoogste lof over uitspreken. Maar ik zend u dit voornamelijk om wat 'men' heeft tegen Ter Braak. Zelfverzekerdheid is nog het minste. Maar u, als historicus, moet één besef hebben, ook bij dergelijke zelfverzekerdheden: dat de historie alles met stof bekleedt en alle angels afstompt. Overigens is M.t.B. van-huis-uit van het 'vak'; hij promoveerde althans cum laude op een historisch proefschrift over keizer Otto III, ofschoon hij zich daarna meer filosofisch-literair ontwikkelde, zooals dat heet.

Die artikelen van Huizinga[4] zou ik moeten lezen om uw bedoeling precies te vatten, ik ken ze nl. niet. Ik kan u echter Ter Braak's nieuwe boek aanraden, *Van Oude en Nieuwe Christenen,* waarvan het tweede gedeelte (het eerste is te veel een herhaling van *Politicus zonder Partij*) voortreffelijk is, zij het 'paradoxaal'. Het is in ieder geval, lijkt mij, heel wat prikkelender en zelfs consistenter dan de aangenaam-aandoende gemeenplaatsen van *In de Schaduwen van Morgen,* dat toch eig. alleen als conferentie voldeed, vindt u niet? Trekt de bundel van Romein[5] u aan? Mij wel—als ik het zonder veel moeite in handen kreeg—maar niet overmatig.

Als ik u weer eens spreek—buiten kantoortijd—zou ik uw opinie willen hebben over Nietzsche's *Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben,* dat voor mij boeiend, maar een beetje 'onverklaard' blijft, vermoedelijk door mijn eigen gebrek aan historische opvoeding.

Met vriendelijke groeten, gaarne uw dw.

EduPerron

3. Een verslag van de jaarvergadering van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde in *Het vaderland* van 16 juni 1937 (av.). De commissie tot toekenning van de Wijnandt Francken-prijs droeg Annie Romein-Verschoor ter bekroning voor met de aantekening dat Ter Braaks *Het tweede gezicht* om zijn negativisme was gepasseerd.

4. J. Huizinga, *De wetenschap der geschiedenis.* Haarlem 1937; vier voordrachten over problemen op het gebied van de geschiedenis, eerder gepubliceerd in *De gids* 98 (1934) 11 (november), p. 119–134; 12 (december), p. 233–248; 99 (1935) 1 (januari), p. 66–83 en 2 (februari), p. 158–182.

5. *Het onvoltooid verleden, Kultuurhistorische studies.* Amsterdam 1937.

3232. *Aan F. E. A. Batten: Tjitjoeroeg, 18 juli 1937*

Tjitjoeroeg, 18 Juli.

Beste Freddy,

Gisteren kreeg ik je lange brief, waarop ik spoedig antwoord. (Als *Kraspoekol* er is.) Ik schreef juist aan Rudie.[1]

Nu dit: van *Kunst en Kultuur,* dat groene tijdschrift, je weet wel, kreeg ik onlangs een uitnoodiging om teekeningen in te zenden. Ik zond er een, maar raakte sindsdien het adres kwijt. Wil je nu deze krabbel ook daarheen sturen?[2]

Informeer bij H. Mayer. Wil je er dan bij schrijven dat ik graag *beide* krabbels gepubliceerd zou zien?

Tot nader. Je

E.

3233 (1017). *Aan M. ter Braak: Tjitjoeroeg, 18 juli 1937*

3234. *Briefkaart aan G. M. G. Douwes Dekker: Tjitjoeroeg, 18 juli 1937*

Waarde Heer DD.

Nauwelijks was mijn andere briefkaart weg, of uw pak kwam. Heel veel dank voor Multatuli-Roorda, dat ik dus bij de andere correspondentie houd, en voor uw kantteekeningen. Het stuk v. Saks leg ik nu maar weg, tot ik mijn proeven heb. Ik merk al dat ik daar nog heel wat op zal moeten werken. Tot zoolang houd ik mij dan frisch!

Voor heden niet meer. Met vriendelijke groeten, uw

EduP.

Tjitjoeroeg, 18 Juli.

1. Brief aan Van Lier niet teruggevonden, tenzij DP 3227 van 10 juli bedoelt.
2. Zie 3198.

3235. *Briefkaart aan H. Samkalden: Tjitjoeroeg, 20 juli 1937*

Tjitjoeroeg, Dinsdag.

Beste Sk.

Ik heb *Prof.Thorbecke*[1] met belangstelling gelezen. Het is inderdaad goed geschreven, en wat meer is: het geeft een zeer goed beeld van den man. Daarom maakt het ook 100% verklaarbaar dat Multatuli deze laadstokgrootheid—*de* beheerschte Hollander, nietwaar?—hartelijk verfoeid heeft. En 't treurige is dan, dat 9 op de 10 Hollanders zoo'n Thorbecke, (zoo'n Colijn zou 't nù zijn) *ontegensprekelijk* een groot man vinden, terwijl hun dit van Mult. nog steeds òf ongerijmd, òf op z'n minst problematisch voorkomt. Arm, arm, arm Holland. De Franschen weten tenminste dat hun Hugo op z'n minst een even groot man is als Guizot of Thiers!

Ik vind dezen Thorbecke belangrijk, achtenswaardig, enz., en vooral, o vooral, iemand 'waar je tegen op kijkt'. Hij heeft zich daar dan ook geheel op ingericht; het is het soort groote man dat erin slaagt als zijn eigen standbeeld rond te loopen. Ceci dit geef ik—dat is wel overbodig voor je!—een dozijn van dit *soort* cadeau voor één Mult. En trouwens, je zou, als je goed zoekt, ook een dozijn Th.'s bijeen kunnen brengen (van Oldenbarneveldt via Joh. de Witt naar Gijsb. Karel v. Hogendorp) terwijl Mult. voor Holland een fenomeen is, dat nog steeds zijn weerga zoekt. C'est plus *rare* quand même... het moet zich in ons heerlijk ras dan ook realiseeren met alles tégen.

Tot zoover voor heden, en tot ziens. Hart.gr.van je

EdP.

3236. *Briefkaart aan A. A. M. Stols: Tjitjoeroeg, 20 juli 1937*

Tjitjoeroeg, 20 Juli '37.

Beste Sander,

Hoe ver ben je nu met de herdruk van mijn poëemen?[1] Ik zag ze aangekondigd achterin een ander nr. van de reeks, maar wacht nog steeds op 't werkje zelf.

1. Waarschijnlijk C. van Vollenhoven, *Professor Thorbecke (1831–1849)*. Leiden 1931.

1. E. du Perron, *Mikrochaos*. 2e verm. dr. Maastricht: Stols [1937]. Kaleidoscoop.

Wil je mij er een 15 à 20 exx. van zenden? Een paar gebonden, als die er zijn, maar ook niet meer dan een paar; veel geef ik er zelf niet om.

1) Verder kom ik je vragen mij een ex. te willen sturen van Jan Greshoff's *Gedichten,* die ik bespreken wil voor 't *Bataviaasch Nieuwsblad.*[2] Wie weet werf ik ook koopers in Indië voor dit zoo populaire werk!

2) Tot slot: wil je *gebonden* ex. van *Bij Gebr. aan Ernst* sturen aan:

Dr. L. F. Jansen
Hôtel des Galeries
Batavia?

Bij voorbaat dank. Stuur me uit eigen beweging andere boeken, ter bespreking voor het *B.N.* Berichten over mezelf geef ik niet vóór ik wat vastigheid heb. Bep acclimatiseert heel heel slecht; ik heb hoogstwschl. met Jan. '38 een baan, maar dan moeten we naar Batavia, wat qua klimaat weer een achteruitgang is. Kortom alles, ook het moreel, is zeer schommelend. En bij jullie? Schrijf eens een paar woorden.

Hartelijke groeten, ook van Bep en aan Greet,

je E.

Mijn adres is doodgewoon: E. du P., Tjitjoeroeg (Java).

3237. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Tjitjoeroeg, 26 juli 1937*

Beste Freddy,

Nog een commissie waar haast bij is. Ga naar de Bibliotheek, vraag daar: *De Dageraad* van 1892. Zoek daarin op een portret v. Multatuli. Vraag dan: *Multatuli* door mevr. Van den Berg van Eysinga-Elias (Meulenhoff). Zie daar tegenover blz. 48 (een portret met puntbaardje). Vergelijk het met het portret in *De Dageraad* 1892. Is 't hetzelfde[1] schrijf mij dan een briefkaart om me dat te melden en een briefkaart aan Em. Querido om hem te zeggen dat je dit portret voor

2. J. Greshoff, *Gedichten 1907–1936* (3e verm. uitg. Maastricht: Stols [1937]) werd door DP besproken in 'Een mensch van wien men houdt'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 24 november 1937 (*Vw* 6, p. 209–213).

1. Het gaat hier om hetzelfde portret (zie *Vw* 4, p. 665 nr. 3), eerst gepubliceerd in *Ter gedachtenis aan Multatuli 1887–19 februari–1892.* Met een onuitgegeven photographisch portret en plaat bij 'het Gebed van den Onwetende.' Amsterdam: Vereeniging 'De Dageraad' 1892, t.o. titelblad; later ook opgenomen in J. van den Bergh van Eysinga, *Multatuli* (zie 3206 n 24), t.o. p. 48.

me opgezocht hebt en dat het valsch is. Dat zegt nl. Mimi Hamminck-Schepel.[2] Zeg *erbij* (aan Q.) dat het *andere* portret met de hand aan de wang[3] *wel* goed is: anders breng je hem misschien in de war. Ik zond hem nl. 2 portretten ter keuze. Kleine keuze, want alle *goede* portretten zijn van later en hooren dus niet in mijn boek.—Stel nu echter dat het portret in *De Dag.* een ander is. Schrijf dan aan Q. dat de beide gezonden portretten goed zijn, zoodat hij zelf maar kiezen moet wat hij liever reproduceert.[4] En schrijf mij dan hoe dat portret in de *Dag.* eruit ziet, want dan ken ik het niet! Kan je er mij dan misschien een foto van bezorgen?

Dit in haast. Excuseer de imperatief. Hart. groeten, je

E.

Dirk v. Hog. *Kraspoekol,* is er nog niet. Zoodra ik 't heb, antwoord ik je uitvoerig. Schrijf Q. ook dat de *Dageraad* hier in Indië niet te vinden is en dat ik jou daarom vroeg dit na te kijken.

[5]Wil je Rudie zeggen dat het niet meer noodig is moeite te doen voor die *Deductiën* over Onno Zwier van Haren?[6] Ik heb alles hier gevonden wat ik daarover noodig had. Dank!

3238. *Aan G. O. Tissing: Tjitjoeroeg, 26 juli 1937*

Tjitjoeroeg, 26 Juli 1937

Beste Adé,

Vanmorgen kreeg ik het detective-boek,[1] waarvoor dank. Ik heb er geen tijd meer voor, zijnde midden in allerlei werk, maar Bep zal er veel plezier aan hebben. Het gaat anders *bar* slecht met haar: ze klaagt telkens van 'zoo moe' en van 'pijn', want ze voelt zich totaal geradbraakt, zegt ze, en veel beroerder *na* dat ze uit Bandoeng terug is, dan vóór ze erheen ging. Ze is tot niets in staat. Ik hoop ernstig

2. In *Brieven van Multatuli II* (zie 3127 n 5), p. 150 (vgl. *Vw* 4, p. 659).
3. Zie *Vw* 4, p. 665 nr. 1 of 2. Zie voor de echtheid van portretten voorts 3206 n 25.
4. In *De man van Lebak* (zie 3110 n 11) staat geen portret van Multatuli. Zie ook 3269.
5. Geschreven dwars door de overige tekst, haaks daarop.
6. Zie 3227 n 6.
1. Niet achterhaald.

dat dit in orde komt, anders kan het werkelijk niet zoo doorgaan. Morgen ga ik weer met haar naar den dokter in B.zorg.

Ik stuur je gelijk hiermee een nieuw boek over indisch planters-leven. Ga maar niet te veel af op de bulkende reclame die die lul van een Donker ervoor maakt,—het is niet slecht, dat is alles. Wel stukken behoorlijker dan Székely-Lulofs, maar wat mager. Schrijf jij eens hoe je 't vindt. De schrijfster is een 'indisch meisje', maar dat is Lulofs ook. Ik schreef er gisteravond een stukje over voor 't *Bat. Nwsbl.*[2]

Hoe is de tocht naar Bantam afgeloopen? Ben je nog in R.betoeng[3] geweest? Heeft Feicko daar vroeger niet een heele tijd gezeten? Was 't niet daar, dat die Mr. Lewis leefde?[4] Dit komt nu pas weer in mij op, gek genoeg!—En Lebak?

Wanneer kom je weer eens hier? Blijf dan wat langer. En ... zie je kans om, als je weer verlof hebt, met mij naar Balekambang[5] te gaan? Liefst vóór Jan. '38. Ik zal wschl. niet zoo lang meer blijven,—tenzij Bep geheel opknapt. Het wordt me hier steeds drukkender.

Groeten aan Ira, als ze bij je is (Waarom laat je haar geen hollandsche lessen geven; daar heeft ze zelf veel aan, in de komende m^ij^ hier op Java, en jij misschien ook, als ze bij je blijft.) Is de 'operatie' goed afgeloopen?

Hart. groeten van ons 2, steeds je

E.

3239. *Aan H. Samkalden: Tjitjoeroeg, 27 juli 1937*

Tjitjoeroeg, Dinsdagavond.

Beste Samkalden,

Wees niet zóo pessimistisch! Je zult zien dat je er wat aan 'hebt',

2. 'De planter in de literatuur' (zie 3194 n 7) over B. Vuyk, *Duizend eilanden* (Utrecht z.j.), verschenen in de serie 'Voortrekkers' onder redactie van A. Donker, waarin romans zouden uitkomen die naar het onder andere heette 'niet beneden het peil der buitenlandsche letteren blijven'.

3. Rangkasbetoeng, hoofdplaats van de afdeling Lebak in de residentie Bantam (West-Java).

4. Mr. Lewis niet achterhaald.

5. Schiereiland aan de zuidkust van Java, gelegen aan de Zandbaai, waar DP als kind had gewoond, toen zijn vader er een rijstpellerij dreef. Zie ook 'Balekambang, Zandbaai' in *Het land van herkomst*, p. 123–139 (*Vw* 3, p. 133–151).

aan dit nieuwe werk,[1] ook moreel. Probeer eens de staatsman te worden met alle talenten op het gebied van cultuur. Denk aan Disraëli, of aan Léon Blum! En zonder gekheid, verloren is zooiets nooit, geloof ik, later merk je dat je het gebruiken kunt, als ondervinding of hoe je 't noemen wilt, al heb je nù misschien vooral het gevoel dat het je van je weg af brengt.

Verder: menschen als jij moeten ook maar eens 'carrière maken', opdat niet alléén affreuze wezens daarin slagen zullen.

Heden ik, morgen gij kan je alleen genieten, als je je vooruit goed inprent, dat het spel is: een soort literair biljard. Anders heb je meteen gelijk dat het 'donderende flauwekul' is. Als je je boos gaat maken op dit boek heb je meteen gelijk; vandaar dat je je maar niet boos moet maken. Boeiend is het blijkbaar, anders had je je er niet zoolang mee beziggehouden. Die meneer Wevers is natuurlijk à priori en a posteriori onmogelijk; een figuur uit spel geboren. Wat ik aardig vind is: sommige goedgeschreven brieven van Marsman (alles wat 'Snellen' is, komt van Marsman) en sommige uitstekend vertelde stukken van Vestdijk. Maar het boek serieus verdedigen zal ik niet.

Nu dat '1e klas-gevoel,' waarover ik me moet uitspreken. Maar jij maakt er nu een persoonlijke kwestie van. Je punt van uitgang is echter verkeerd, omdat ik noch met Groeneveldt, noch met Jansen,[2] noch met jou ook nog maar één keer dat '1e klas-gevoel' had. Ik neem je bescheidenheid hierin ook liever niet au sérieux, want dan zou dat insluiten dat òf ikzelf een geweldige 'prig' ben òf dat jij een onverklaarbaar moment van MWC doormaakte (ik vind dat je minderwaardigheidscomplex, Oedipus-complex enz. voortaan ook maar met zulke hoofdletters moet aangeven). Als je Malraux en Ter Braak er bij haalt, vergeet je dat men de dingen waar 't op aankomt nooit zoo 'doordenkt'. Malraux zei eens: 'Als je begint je ernstig te zetten tot het denken over iets (om erover te schrijven bv.), merk je dat al wat je tevoren erover gezegd hebt, en dacht te *weten*, op z'n best superieure kletsica is'. Aan den anderen kant vergeet je wat je geliefde Schnitzler gezegd heeft over de *muziek* van gesprekken. Dat '1e-klas-gevoel' heb ik alleen bij menschen die de onderwerpen absoluut op een bepaalde manier willen aanpakken. Bij Gr., J. en jou cijfer je dus gewoon het element persoonlijkheid weg, dat enorm is; geen van

1. Samkalden diende de Algemene Secretarie te Batavia voortaan te rapporteren over de Volksraad.
2. Zie 3102 n 2 en 3175 n 1.

jullie drieën heeft, in dit verband (en vergeef me als het compliment deze rare vorm krijgt!) een '1e-klas'-persoonlijkheid. Er zijn weinig menschen met wie ik zoo op mijn gemak ben in het gesprek als jij juist, en Bep zei ditzelfde; het vanzelfsprekende, aanwezige, om bepaalde dingen zoo en niet anders te begrijpen, hebben we met jou juist al dadelijk heel sterk gehad. Dacht je dat ik je anders zoo gauw zou hebben opgezocht bijv? Je ziet dus dat jij van ons tweeën de 'verontrustende' bent, als het waar is dat je meent wat je hierover schreef.

Verschil tusschen Hoetink[3] en mij? Misschien ben ik alleen wat verbaler dan hij. Maar ik zou het aan den anderen kant niet hebben klaargespeeld om me zoolang te laten 'meneeren', in een verhouding als de onze.

Dat debat over de vrijheid moeten we misschien nog eens overdoen. Ik ben het nl. met je eens dat in een wereld zonder bv. homosexueelen, de heterosexueelen nooit homo zouden *willen* zijn. Maar ik geloof niet dat die wereld van alleen maar heterosexueelen mogelijk is. En dat die hetero-etc. dan de 'men' zouden zijn. Ik geloof dat er altijd een kleinere 'men'—onderafdeeling van 'men' en toch weer nieuwe 'men'—zal bestaan, die als homo's dan *onderdrukt* moet worden (altijd om in deze vergelijking te blijven).

Relativisme. Dit is een typisch 2e-klas-onderwerp, waarover ik het overigens met Ter Braak uitentreure gehad heb. 'Wàt zijn je criteria?' Zoo ongeveer alsof ik zou zeggen: 'Samkalden, vertel me onmiddellijk waar je van houdt en waar je niet van houdt, wat je vast gelooft en wat niet, wat hoog voor je is en wat laag!' Het makkelijkste antwoord is dan inderdaad: 'Dat weet ik pas als ik eraan toe ben' (dus: je suis ainsi.). Maar het is natuurlijk onwaar. In het kort komt het hierop neer: je *weet* dat alles relatief is; maar je voelt dat je gewoon niet *bent*, als je daarnaar zou leven. In de 1e klas heb je dus een stel pasklare criteria (van anderen gekregen), in de 2e laat je ze los en ontdekt het relativisme, in de 3e merk je dat je het relativisme voortdurend verkracht om te *zijn*, en als je niet hypokriet bent komt je er dus van terug. Mààr: je hèbt in de 2e klas gezeten! Tenslotte ben je dus een reeks absolutistische momenten van *blijvende* relatieve waarde. Kan je dit aanvaarden? De rest is een kwestie van... temperament. De eene is 'absoluter', als moment, dan de ander.

3. H. R. Hoetink (1900–1963), van 1929 tot 1934 hoogleraar aan de Rechtshoogeschool in Batavia, daarna aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam.

Wat sympathiek, hoog, laag *is*, kan je dus heel best uitmaken, vanuit het absolute moment waarin je leeft. Als jij vindt dat de Ennesbejers rapalje zijn en dat men zooiets alleen weigeren kan, weet je ook heel best waarom. En je weet óók dat dit alles toch relatief is; zelfs dat je je een Ennesbejer zou kunnen indenken die alleszins sympathiek, althans niet laag is. Wat geeft je dat? Ik weet dat vooruit—en dus kan ik des te absoluter een Ennesbejer of een meneer die Multatuli 'veroordeelt' een rotvent vinden. Het ongeluk van dat fijne, intelligente, hooge relativisme is, dat het alleen niet hypocriet is binnen de meest absolute gematigdheid. Op de troon van Jan Labbekak staat: Relativismus.

Hierover dan meer wschl. als we elkaar terugzien. Kom je dezen Zaterdag? Zondag? Hartelijke groeten, ook van Bep, je

EdP.

3240. *Aan F. E. A. Batten: Tjitjoeroeg, 30 juli 1937*

Tjitjoeroeg, 30 Juli 1937.

Beste Freddy,

Dank voor je lange missive en *Kraspoekol*, dat heden aankwam. Ik ben confuus bij de gedachte dat je lieve moeder dat allemaal heeft zitten overtikken. Maar erg blij bèn ik ermee, want ik zit tot over de ooren verdiept in Dirk v. Hogendorp—misschien de eenige werkelijke voorganger van Multatuli, en verder ook een zeer boeiende figuur—en kan dus alles gebruiken. Als ik ermee klaar ben, denk ik het typsel aan te bieden aan de Bibl. v/h Bat. Genootschap, waar het verder nuttig kan zijn. Nu moet je me iets beloven. 1° dat je je moeder heel hartelijk van me zult bedanken; 2° dat je van haar te weten komt welk boek ze graag zou willen hebben. Ga dan nr Henri Mayer (aan wien ik met gewone post geschreven heb[1]) en neem dat boek voor haar, voor mijn rekening. Zoek iets moois uit, niet een prulletje voor de goedkoopte. En geef het haar dan namens mij, maar laat het een kleine verassing blijven.

Mijn briefkaart kreeg je zeker. Heb je die kunnen ontcijferen?[2] De kwestie is dat ik opeens hier nog een *Nederlandsch Jaerboek* vond, van 1762, waarin de *Deductiën* van O.Z. v. Haren en tegenstanders voor

1. Brief niet teruggevonden.
2. Zie 3237 n 5.

een groot deel waren overgenomen.[3] Dus kon Rudie zich moeite besparen. Ik hoop dat de kaart nog op tijd gekomen is.—Maar nu nòg een boodschap. In de Geschiedenis van Nederland door Bilderdijk vertelt deze een paar 'pantagruelieke horreurs' over den hertog van Brunswijk, voogd van stadh. Willem V.[4] Kan je die voor mij opzoeken en ze overschrijven, als het niet veel tijd neemt; anders trouw resumeeren? Dit is van belang voor me en heeft eenige haast; al de rest kan wachten.

Ik word door Querido beknibbeld om 6 blzn. die ik aan mijn *Multatuli* toe wil voegen. Heb hem nu geschreven[5] mij de proeven *niet* 'opgemaakt' te zenden, zoodat het zetsel niet hoeft te verloopen; en dat hij de revisie (wèl opgemaakt) dan naar jou moet zenden. Kunnen jij en Rudie die dan doornemen? Maar let op mijn rare spelling: kollewijnsch met een paar h's minder nog: *iese* en niet *ische*, *lik* en niet *lijk*, *patos*, *biblioteek*, zonder h's. Dat merk je wel, als je ervoor zit. Als je geen tijd mocht hebben, kan je dan een ander vinden?

Ik weet niet wat voor 'roman' je bedoelt, die vóór mijn vertrek 'zoowat klaar' zou zijn nog wel! Man, je hebt luchtige ideeën over zoo'n roman! Ik zal een soortement kroniek schrijven, waarvan ik Rudie en jou een paar afgeronde stukken verteld heb, en het geheel mag dan voor mijn part roman gedoopt worden, om de domheid te flatteeren. Maar, hoewel de notities ervoor zich steeds meer opstapelen en eraan gewerkt wordt (Brunswijk en Dirk v. Hogend. zijn *hiervoor*, O.Z. v. Haren ook!), het zal nog wel jaren duren voor ik ermee klaar ben.[6] Daarbij komt dat ik—als alles niet weer eens tegenloopt—vanaf Januari '38 'daggelder' zal zijn op het Landsarchief te Batavia, op een miniem traktement om te beginnen: zooiets als f 165 's maands (voor Holland is dat veel, geloof ik, in den tegenwoordigen tijd). Batavia is duur en warm, en de arme 'mevrouw de Roos' kan nog absoluut niet tegen het klimaat. Zoodat dit alles niets zekers heeft, ondanks een optimistisch kleurtje. Wij kunnen nog jaren in

3. Zie 3227 n 6.

4. W. Bilderdijk, *Geschiedenis des vaderlands XII.* Uitgeg. door H. W. Tydeman. Amsterdam 1839, p. 29–33; in deze passage wordt beschreven hoe hertog Lodewijk Ernst van Brunswijk Wolfenbüttel Prins Willem V naar zijn hand zet.

5. Brief niet teruggevonden.

6. Van de romanreeks 'De onzekeren' heeft DP alleen *Schandaal in Holland* (zie 3227 n 6) voltooid. Zie ook H. Verhaar, 'De onzekeren'. In *Tirade* 17 (1973) 184/185 (februari/maart), p. 153–159.

Indië blijven, wij kunnen ook opeens naar Europa terug, als de oorlogsaardigheden het ons nog veroorloven.

De lezing over Stendhal[7] verliep ... zoozoo. Precies zooals verwacht kon worden. Men heeft mij van alle kanten verzocht te lezen, over nederl. moderne letteren. Ik heb het verdomd, en pour cause. Niet alleen omdat lezen op zichzelf mij grenzelooze afschuw inboezemt, maar omdat ik weet dat dit niets dan urenlang misverstand oplevert. Er is een Mr. C. Binnerts[8] die het heel goed doet, voor Indië, en die 10 × meer fatsoenlijk man is—in onzen zin—dan Ritter bv.

Ik moet Rudie en jou hartelijk gelukwenschen, denk ik, met jullie geslaagde examen-prestaties. Rudie is meer in de mode dan jij.* Maar 't can verkeeren, al vrees ik dat het dan nog in de beroerde richting zal zijn.

Ik zag niemand, noch Edy, noch Paul B.[10] Misschien komt het er later, onverwachts, nog eens van? Hier in Tjitjoeroeg leven we in de eenzaamheid, en de paar keeren dat ik naar Batavia ga, is het altijd met een heel boodschappenlijstje. Na Jan. '38 kan dit alles grondig veranderen.

Die foto van Edy met mij, gemaakt door Ben Ik Tjiang te Bandoeng in '18 of '19 (kort voor Edy's vertrek naar Breda)[11] herinner ik me heel goed, moet ik zelf nog hebben. Maar ik kom er niet toe mijn foto's in orde te brengen. Verder heb ik ontzettend moeten lachen over de door jou beschreven scène met Wim van Reyen.[12]

* Met de bijvakken.[9]

7. Zie 3166 n 3 en 3212 n 4.
8. Zie 3350 n 1.
9. Van Lier deed op 5 februari 1937 zijn kandidaatsexamen met als bijvakken culturele anthropologie en sociologie. Batten legde zijn kandidaatsexamen Nederlandse taal- en letterkunde af op 30 juli 1937. Zijn bijvakken waren geschiedenis en kunstgeschiedenis.
10. Paul Beynon, die voor het vertrek in 1921 naar Europa naast de familie DP woonde, was in 1937 controleur van het Binnenlands Bestuur.
11. Zie *E. du Perron*. Den Haag 1969. Schrijversprentenboek 13, p. 8, afbeelding 19.
12. W. van Reijen (geb. 1899) was een speelkameraad van DP uit Meester Cornelis, o.a. bij de D'Artagnan-spelen (zie *Het land van herkomst*, p. 229–230; *Vw* 3, p. 252). Hij werd later K.N.I.L.-officier en was ondermeer civiel en militair gezaghebber in Midden-Borneo. Zijn eerste vrouw was een nicht van Fred Batten.

Neen, geschreven heeft hij mij toch nog niet; maar wat een curieus idee van je dat wij nu samen over je zouden gaan roddelen, per brief nog wel! Enfin... Dat je hem razend gemaakt zult hebben, zie ik van hier. Maar dit neemt niet weg dat hij anders had kunnen optreden. Hoe dan ook, ik zie met plezier uit je brief dat je de duPerron-stijl wat hebt afgeschaft, die irriteerendste van alle stijlen. Herinner je je nog, eigenlijk, dat je mij in 't begin vreeselijk kapittelde omdat ik zoo schreef? Jij zelf schreef toen à la Couperus, met overal trema's en z voor s, wat ook flauwekul was, maar toch meer met je wezen overeenkwam dan de latere perronnerie. Je bent beter irrizeerend dan irriteerend, begrijp je?

Adriaan, Rudie en jij samen, ja, dat moet een aardig trio van begaafde jongelieden opleveren. Java, Suriname en Schiedam,[13] wat al mogelijkhedens van uitwisseling! En natuurlijk alle 3 ferm over 't paard getild, vanwege het vroege publiceeren (Rudie, de kalmste, weet dat het best te verbergen.) Maar dat hoort zoo, als je niet eischt dat iedereen je geeft wat je toekomt voor je belofte van toekomstige prestaties ('t lijkt goddôme wel Bolland!), dan ben je misschien nix. Als je nu maar *weet* dat je alles nog moet doen, om je eischen niet ridicuul te maken. Ik, die bij jullie vergeleken, al zooiets walgelijks ben als een 'homme arrivé'—maar in Holland *blijf* je altijd verdomde Louis als schrijver—denk ook voortdurend aan wat ik zal moeten doen, om mijn pretensies een beetje goed te maken. Blaf me dus in je wederwoord niet aan dat ik er nix van begrijp, en dat jullie heusch al zulke groote mannen zijn, want ik zou je, met je drieën bij elkaar, lekker niet gelooven. Dat Arthur van Schendel jullie alle drie gevraagd heeft, is ongelooflijk aardig van Arthur. Maar hij is niet alleen de Grootmeester als schrijver, hij is inderdaad een van de grootste menschen die Holland rijk is. En Annie is een schat, zooals je wel zult merken, als je dat nog niet deed. Dit zijn 'geëtablisseerde waarden'.

Naar de romans van Gans en Cola[14] kijk ik uit, en vooral naar den

13. Waar respectievelijk Batten en Van Lier waren geboren en Van der Veen zijn jeugd had doorgebracht.

14. J. Gans, *Tegen den stroom*, dat als een autobiografische 'essay-roman' werd aangekondigd en waarin DP als Duwaer zou optreden, is nooit verschenen, hoewel Gans aan toekomstige lezers aandelen verkocht à *f* 10,– per stuk. C. Debrot, *Bewolkt bestaan* (Amsterdam 1948), waarvan 'Op Guadaloupe' in *GN* was verschenen (zie 3092 n 3); het eerste hoofdstuk 'In Parijs' werd in *De stem* 18 (1938) 10 (oktober), p. 1010–1023 gepubliceerd.

eerste, vanwege mijnheer Duwaer, en ook omdat Cola meer bewijzen heeft gegeven van wat hij kan. Deze Cola is een alleraardigst iemand, levendig als 10 Hollanders bij elkaar; waarom zoeken Rudie en jij hem niet op? Kan je me het prospectus van Gans' roman niet sturen? bij wie komt dat boek uit? wat zijn dat voor 'aandeelen' die ervoor worden uitgegeven? Het boek van Ter Braak[15] bewonder ook ik zeer—maar ... hij en ik verstaan elkaar steeds minder in onze verhouding tot de Maatschappij; en verder stel ik er niet de minste prijs op om tot de *niet*-ressentimentsvollen te behooren, waar hij aan 't eind een élite—al is 't dan een toekomst-élite—van wil maken, na in 't begin zoo intelligent te hebben betoogd dat *hij* niet zoo naïef meer was om nog aan élites te gelooven. Ik, dom, naïef en verouderd mensch, heb schijt aan alle maatschappij-erkenners en *voel* dat er één élite bestaat, mijn vrienden. De rest is voor mij intellectueel ganzeborden. Maar 't heele tweede deel over de christenen is uitstekend, en misschien het *sterkste* wat T.B. ooit heeft geschreven.

Nu ben ik wel aan 't eind van mijn antwoorderij, en veel van hier te vertellen heb ik niet. Of wel, maar niet per brief; het zou tè veel worden. Een paar dingen weet je nu weer. Tot December zitten we hoogstwschl. hier; mocht je broer dus nog vóór dien tijd hierlangs komen... of zit hij nu al in Europa? Laat Adriaan me schrijven—ik wacht inderdaad nog steeds op den brief dien hij in zijn briefkaart aankondigde—en ook Rudie, of stuur me ansichten uit Sestri. Veel plezier, veel succes met schrijven en leeren. Doe ook eens mijn hartelijke groeten aan P.N. van Eyck, zeg dat ze *hartelijk* zijn ofschoon ik hem maar eens zag. Ik heb de herinnering behouden aan iets heel zuivers, iets—maar dat moet je er niet bij zeggen—zéér superieurs aan zijn syntaxis.[16] Geloof me met alle vriendschappelijkheid steeds je

EdP.

P.S. —Courier dit Dubekart ken ik; het was een zéér merkwaardig iemand, 10 × interessanter dan dat karakterlooze stukje van Verwey zou doen vermoeden.[17] Zijn *Feiten* zijn heel slecht geschreven, en toch ongemeen pakkend. Maar wat een wonderlijk iets, dat je Ver-

15. *Van oude en nieuwe christenen*. Rotterdam 1936.
16. Zie 2855 n 2.
17. 'Een jongere tijdgenoot van Multatuli'. In de rubriek 'Letterkundige aanteekeningen'. In *De beweging* 15 (1919) 4 (april), p. 233–237. Zie ook 3161 n 9.

wey moet zijn om zoo'n lulstukkie aan een dergelijke persoonlijkheid te wijden! Het lijkt op een haastige handeling pour acquit de conscience, en daar de jongste klerk er niet was, heeft mijnheer zelf het toen maar even gedaan. Mijnheer, niets dan een letterkundige zijnde, had nl. last van een zekere knaging van 't geweten dat zulke Dubekarts voorbijgingen, aangeblaft door de Huets van de officieele kranten, *dood*gepest en toch zóó gauw vergeten. Gevolg: 3 pagina's proza op een goedkoopje en een willekeurig citaat—nog goedkooper—samen 6 pagina's. En geabsolveerd knoeide hij weer wat voort aan de Poëzije...

Wil je verder moeite doen voor een herdruk v. *Siman de Javaan*, waarvan Querido je een door mij herzien ex. zal zenden + uittreksels uit literatuur en geschiedenis over D.D. Ik ben bereid het boek in te leiden. Bij De Haan misschien? Servire? Pegasus? Steenuil?[18] Informeer eens, ik van hier kan niets doen. Alweer dank.

3241. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: Tjitjoeroeg, 30 juli 1937*

Tjitjoeroeg, 30 Juli 1937

Waarde Heer Douwes Dekker,

Ingesloten een nieuw knipsel uit de *N.R.C.* waaruit u zien kunt hoe men in Holland zwijmelt bij het geschrijf van Saks. (Hoeft niet terug.)[1]

Verder 2 brieven van Querido, waaruit u zien kunt hoe mij ieder plezier in dat Multatuli-boek[2] vergald wordt. En let wel, de man is er 'enthousiast' over! Maar enthousiasme en duiten zijn twee. Na mij met f 150 te hebben afgescheept (hij denkt dat hij er mij een *weldaad* mee bewezen heeft) komt hij mij nu chicaneeren, eerst omdat ik vroeg er nog 6 blzn. bij te mogen doen, nu, als 2e ronde, omdat hij er graag nog 2 vel af zou willen hebben! In Frankrijk zou zooiets onbestaanbaar zijn; dit is hollandsch: wel tot 20 vel gaan, maar, als

18. Zie 3185 n 1.

1. 'Overzicht der tijdschriften'. In *NRC* van 1 juli 1937. Hierin werd ondermeer *GN* 35 (1937) 6 (juni) besproken met op p. 584–603 de laatste aflevering van J. Saks, 'Het ontslag van Ed. Douwes Dekker', die 'bijzonder interessant' werd genoemd. Het slot van het artikel van Saks werd uitvoerig geciteerd.

2. *De man van Lebak* (zie 3110 n 11).

het zetsel klaar is nog wel, toch vragen 32 blzn eventjes te schrappen, omdat ... ja, omdat wat? Ik zal hem nu schrijven[3] dat mij dat schrappen van 32 blzn. *onmogelijk* is, maar tevens, dat ik blijf staan op die 6 blzn die erbij moeten, volgens mij. Maar u weet niet hoe walgelijk mij alles smaakt; als die Multatuli verschenen zal zijn, zal al mijn plezier erin weggepest zijn, dat staat nu wel vast. Ik heb trouwens maar één sterk argument tegen Q.: hem voorstellen die 2½ vel extra dus, zoo noodig, zelf te betalen. Vmdl. is daarmee de f 150 teniet gedaan, die nu naar België zijn tot onderhoud van mijn zoontje. Maar mijn *Multatuli* zàl zoo goed verschijnen, als maar eenigszins kan.

Ik zal daarna Q. vragen wat ik hem nog schuldig ben—een 'roman' of zoo—om van hem af te zijn. Werken met zoo'n uitgever smaakt me niet, al was het de beste van den aardbodem.

Ook *Siman*, dat hij best had kunnen herdrukken, durft hij niet aan. Om de duiten alweer, of om iets anders? Ik zal 't hem nog eens vragen, maar en attendant zal ik eerst probeeren een anderen uitgever te vinden, wat wel lukken zal, al is 't moeilijk van hieruit. In Holland zou ik die lieden zelf opzoeken, nu moet ik schrijven, wat niet hetzelfde is, of de zaak aan een ander overlaten, wat nog minder hetzelfde is.

Wilt u de 2 brieven van Q. aan uw broer doorgeven? dan heeft hij eenig idee van den toestand; hij kan er dan ook uit zien dat Q's angstvalligheid niet alleen *Siman* betreft, maar 2½ vel extra op de *Multatuli*, waarvan 2 al gezet zijn!

Met hartelijke groeten, ook van huis tot huis,

steeds uw EduP.

Als ik die proeven nu krijg, vmdl. begin September of eind Augustus, zal ik ze u gecorrigeerd zenden; maar... kunt u dan: 1° ze heel gauw lezen, 2° ze, wanneer u ze goedkeurt, uit Bandoeng direct aan Querido retourneeren? Hij wil dit najaar uitkomen, dus met mijn correcties erbij is er *veel* haast bij.

3242. *Aan J. van Nijlen*:[1] *Tjitjoeroeg, 30 juli 1937*

Beste Jan,

Ken je dit gedicht? Het is te lang, en natuurlijk te rhetorisch, maar

3. Brief niet teruggevonden.

1. Tekst geschreven op een getypte kopie van het 27 strofen tellende gedicht *Het menschlijk leeven* van W. van Haren (Amsterdam 1760).

heeft hier en daar een klank die toch wel mooi en zuiver is, en die dan een beetje aan jou doet denken, vonden Bep en ik. Wees niet beleedigd door de vergelijking, en zie of je iets van dit poëem genieten kunt. Wschl. ken je het trouwens allang. Dit in haast. Later meer. Hartelijk je

E.

Tjitjoeroeg, 30 Juli 1937.

3243. *Aan A. A. M. Stols: Tjitjoeroeg, 30 juli 1937*

Beste Sander,

Vanmorgen kreeg ik 6 exx. *Mikrochaos*, zoodat mijn briefkaart[1] deze zending heeft gekruist. Zend me nog een 5 of 6 exx., ingenaaid, en stuur er ook wat aan de indische pers: *Bat. Nwsblad*, *Nieuws van den Dag*, *Locomotief* en *Soerabajaasch Handelsblad*, want sinds ik kritiekjes schrijf voor 't *Bat. Nwsbl.* (het is treurig maar waar) begint 'men' hier te weten wie ik ben. De *Locomotief* is in Semarang, het *Nieuws* te Batavia.

Kan je me ook een ex. *Gesprek in Tractoria* zenden? Dus 5 exx. *Mikro* en 1 van dat; dat maakt net een mooi pakje. O neen, ik vroeg je ook nog de verzen van Jan Greshoff. Dan vier exx. *Mikro*;—maar niet minder!

Zou je *Een Voorbereiding*, en later *Bij Gebrek aan Ernst*, niet ook maar in deze reeks opnemen? Dan verkoop je er misschien nog wat van. Begin maar met *Een Voorbereiding*, zet er bij dat het mijn eerste boek is, en nog het meest een roman, van alles wat ik tot dusver schreef, maar vooral dat het een voorstudie lijkt—en hier en daar een 'curieuze variant' of zooiets—van *Het Land van Herkomst*. Ik hoef er niets aan te veranderen; je hebt alleen maar 't plaatje weg te doen en de titelpagina te veranderen. Dus geen proeven.[2]

Tot zoover. Ik kom slecht tot schrijven, zit nu trouwens flink in het werk. Laat hooren hoe je 't maakt, dat wekt me dan weer op. Hartelijke groeten, ook van Bep en aan Greet, steeds je

Eddy

Tjitjoeroeg, 30 Juli 1937.

1. 3236.
2. Stols heeft van beide een titeluitgave gemaakt (Kaleidoscoop).

3244. *Aan J. Greshoff:*[1] *Tjitjoeroeg, ca. 30 juli 1937*

Beste Jan, Dit volslagen onbenullige stukje—waarom werd het op deze manier afgeblazen?—van den grooten Verwey over Dubekart, werd voor mij door Fred. Batten overgetypt uit *De Beweging*. Ik heb er niets aan, omdat ik de *Feiten* zelf las, die een 10 × betere bespreking verdienen. Als ik tijd had—d.w.z. voor dit soort 'vacantiewerk'—schreef ik een boek—vie romancée of zooiets—over Dubekart. Maar à quoi bon? *Zelfs* menschen als jij zouden dit leven immers alleen maar lezen als 'literaire liefhebberij', en *au fond* zou ze 't immers geen bal kunnen schelen wat of die mijnheer Dubekart heeft uitgehaald of niet. Een onmaatschappelijke dwaas, een beetje koppiger dan een ander. De Mij heeft hem dan ook opgevreten, 'elle a eu son poil'. Lees dit maar bij de thee, als proza van Verwey over een wel curieus geval, smijt het daarna weg. Of vestig de aandacht v. Saks erop; misschien kleineert hij Dubekart dan ook nog wel 'historisch', voor hij zelf 80 wordt, en wordt *dat* het [...][2] bij het volgend jubileum.

Hartelijke groeten van je

E.

Je zei laatst dat ik je belangstelling voor dezen Dubekart had opgewekt—voilà!

3245. *Briefkaart aan G. M. G. Douwes Dekker: Tjitjoeroeg, 3 augustus 1937*

Tjitjoeroeg, 3 Aug. '37.

Waarde Heer Douwes Dekker,

Dank voor uw pakket! Kloos krijgt u terug met de dln. Brieven[1]; alles gaat de deur uit als ik met de proeven klaar ben. Dat wordt voor ons beiden eind Aug. begin Sept. een drukke week! Ik stuur u tegelijk

1. Tekst op een getypte kopie van A. Verwey, 'Een jongere tijdgenoot van Multatuli' (zie 3240 n 17).
2. Eén woord onleesbaar.
1. Mogelijk W. Kloos, 'Een uiterst objectief boek over den merkwaardigen Multatuli' (zie 3185 n 6). Zie voor de 'dln. Brieven' 3206 laatste alinea.

het MS.[2] dat u dan meteen in uw collectie kunt bijzetten. Ik kan, als ik èrg mijn best doe, wel een blzij of 4, 5 schrappen misschien—van hier en daar bij elkaar opgesteld—maar 32! 't Is alsof het een kakap reboes[3] is, zonder staart kan je 'm ook nog opdienen. Enfin, ik riposteerde uitvoerig[4]; zien wat hij antwoordt. Als het *moet*, betaal ik liever, dan dat ik het boek willens en wetens verpest; als 't niet voor mij was, zou ik nog 't gevoel hebben dit voor Mult. te moeten overhebben.

De foto is heel aardig.[5] Dank. Dat is een nummertje voor mijn 'indische' collectie!—Tot nader dus. Met hartelijke groeten, ook v.h.t.h.

uw EdP.

3246. *Briefkaart aan H. Samkalden: Tjitjoeroeg, 5 augustus 1937*

Tjitjoeroeg, Donderdag.

Beste S.,

Dezen Zondag komen hier: Dahler + 2 jongelieden,[1] maleische letterkundigen. Voel je ervoor om erbij te zijn? ik waarschuw je in alle gevallen.

Hoe broederlijk prijkten wij gisteren op de plaats van het half-onttroonde Elsje! Ik geloof dat zij kwaad *is*, en dat Ritman verkeerd doet deze kwaadheid te vermeerderen door aankondigingen als dat geëncadreerde stukje.[2] Maar ik ben vastbesloten haar niet te pesten

2. Het M. S. van *De man van Lebak* (zie 3110 n 11) dat DP aan G. M. G. Douwes Dekker had toegezegd (zie 3127).
3. Gekookte, karperachtige vis.
4. Brief niet bewaard.
5. Mogelijk het 'dubbelportret' van Douwes Dekker (zie 3132 n 3, 3185 n 2, 3202 n 4 en 3206 n 23).
1. Pieter Frederik Dahler (1883–1948), voormalig ambtenaar van het Binnenlands Bestuur, was voorstander van een autonoom Nederlands-Indië en had onder andere zitting in de Volksraad; Soetan Takdir Alisjahbana (geb. 1908), geboren in Tapanoeli (Noord-Sumatra); en Armijn Pané (1908–1974 of 1975), geboren in Muara Sipongi (Tapanoeli, Noord-Sumatra). Zie ook 3250 n 1 en 2 en 3255 n 9.
2. Bij 'De planter in de literatuur' (zie 3194 n 7) van DP, die de literaire kroniek in het *Bataviaasch nieuwsblad* had overgenomen van mevrouw E(lsje) Meijer-Brouwer, was door Ritman (zie 3267 n 1) de volgende tekst in kader

en haar zoo zelfstandig mogelijk te laten en heb in dezen geest aan R. geschreven.

Ik heb hier mijn volledige gedichten (vermeerderde herdruk v. Stols[3]) voor je. Maar goddôme, laat je zien! Hartelijk je

EdP.

Waarschuw even als je Zondag komt met het oog op het proviandprobleem. Want blijf dan rijsttafelen.

3247. *Aan J. Greshoff: Tjitjoeroeg, 6 augustus 1937*

Tjitjoeroeg, 6 Aug.'37.

Beste Jan,

Vanmorgen kwam je lange brief, samen met de briefkaart. Ik kon er niet dadelijk op antwoorden, want de oude tante was jarig en er was een soort feestmaal bij haar aan huis, waarop vele planters genoodigd waren. Hoewel vol van *de* zaak, ben ik er dus heen geweest en heb de plantersleukheden aangehoord, ongeveer verstard, gestold, zonder mijn kaken van elkaar te kunnen krijgen. Je hebt geen idee van een dergelijke hippopotamen-domheid; het z.g. plagen dat ze elkaar doen (waarbij tot een stotteraar gezegd wordt: 'als hij met volle mond praat voelt hij niet dat hij stottert'—onder bulkend gelach van de anderen); het navertellen, urenlang, van practical jokes die ze met elkaar hadden uitgehaald; een discussie van 20 minuten (welgeteld) over de al-of-niet deugden van zekeren cafèhouder in Soekaboemi, met citaten van een dokter die hem te slap vond maar zijn vrouw wel flink, etc. En erg is dat allemaal niet: het zijn vlerken die aan 't leven *niet toe zijn*,* stom, lawaaiig en preten-

* al zouden 't betjoegde handelaren zijn, wat wschl. 9 op de 10 keer nog niet eens het geval is.

geplaatst: 'Hoewel het boek van Beb Vuyk, "Duizend Eilanden", eenigen tijd geleden reeds door onze medewerkster E. M. B. in deze kolommen werd besproken, geven wij thans nog plaatsing aan een critiek van E. du Perron omdat hierin de kwestie van den Indischen plantersroman algemeener wordt gesteld en daarbij tevens een principieeler behandeling vond.' In het *Bataviaasch nieuwsblad* van 4 augustus 1937 besprak Samkalden J. W. F. Werumeus Buning, *Ik zie, ik zie wat gij niet ziet.*

3. Zie 3236 n 1 en 3243 n 1.

tieus als schooljongens uit de hoogste klas die met geld uit zijn. Gelukkig was de rijsttafel voortreffelijk.

's Middags half 4 kwam ik thuis, moe, met hoofdpijn, en ben onmiddellijk je brief gaan beantwoorden. Vóór ik 't wist had ik weer 8 kantjes geschreven. Ik kàn 't niet helpen, als ik over deze zaak moet schrijven—die de pijnlijkste is die zich ooit tusschen ons heeft voorgedaan—dan redeneer ik zoo scherp als ik maar kan. Nu, 11 uur 's avonds, herlees ik je brief en verscheur de mijne. Het is *onzin* nog te probeeren elkaar te overtuigen. We zijn allebei zo duidelijk mogelijk geweest, en verder redeneeren is alleen maar vervallen in herhalingen.

Daarom nu maar een paar punten, zoo kalm mogelijk.

Ik heb blijkbaar, door die 2 maanden ononderbroken wroeten in 't leven van Multatuli, dien man zóó leeren waardeeren en liefhebben, mij zijn grootheid en ellende zóózeer ingeleefd, dat het idee 'literaire aangelegenheid' op hem toegepast voor mij *absurd* is. Jij kan mij dus onmogelijk begrijpen = met mij meevoelen, in dit opzicht—en ik kan alleen maar voelen wat ik voel. Welnu, Jan, zet nu alle eigen ideeën op zij en *geloof* mij, blindelings, als ik je zeg: Multatuli is voor mij een *vriend*, zoo levend als eenige levende vriend, jij of Menno bijv. Zonder *deze* vriendschap en deze aanwezigheid zou ik 't hier in Indië niet te harden vinden. Het is niet een geloofskwestie, maar 100% een vriendschapskwestie, die ik ervan maak. Maar wil je 'geloof', soit.

Dat deze man *leeft*, de ongelooflijke *haat* van de Lubbessen en Droogstoppels, dit jaar nu weer, kan 't je toch bewijzen. Maar luister nu even hiernaar:

Van 1911 tot 1913 heeft zekere Jhr. de Kock, oud-Indisch ambtenaar, uitvoerig in een tijdschrift 'bewezen'[1] hoe'n leugenaar, falsaris, schoft, querulant, zenuwlijder etc. èn slecht ambtenaar deze Multatuli was. Slecht ambtenaar in den ambtenaarlijken zin, want hij had wel gelijk, en deed wel zijn plicht (hij alleen eigenlijk), maar... de vorm deugde niet. Dus had hij tòch ongelijk. Om een werkelijk goed ambtenaar te zijn had hij... eig. zijn plicht *niet* moeten doen. Dit imbeciele en walgelijke spelletje is het *eenige* wat tegen Multatuli te spelen valt. De Kock heeft het, na 100 anderen, zóó gespeeld dat men

1. In *De tijdspiegel* [68] (1911) 5 (mei), p. 26–58; 69 (1912) 12 (september), p. 294–331; 70 (1913) 5 (mei), p. 58–88 en 10 (oktober), p. 121–173.

het idee had dat het nù wel uitgespeeld was.* In 1926 (*dus 13 jaar later*, denk je dit in!) verzamelt dat stuk vuil al die stukken, warmt ze op, werkt ze bij, geeft ze als boek uit bij Van Stockum. Dat boek heb ik afgemaakt in *mijn* boek, en het stuk vuil (helaas in persoon verrekt) idem.[2]

In 1927—dus nauwelijks een jaar later—acht de heer Saks het noodig dit bewijs: van 'Mult. is tòch een slecht ambtenaar' nòg eens over te doen, en schrijft weer een eindeloos gelul erover in *Gr.Ned.*, onder den titel *Lebak*. Je zult toegeven dat het, nà De Kock, een hyenanatuur vergde par la grâce de Dieu? Van déze serie artikelen is het stuk in *Gr.Ned.1937* (alweer 10 jaar later dus!!) een opgewarmd staartje. En het *boek* komt nu binnenkort uit: ook 10 jaar na de tijdschriftartikelen dus![3] Het is dus compleet een herhaling van het geval De Kock. Onvervalschter, walgelijker, Droogstoppel-kroost is toch niet denkbaar.

Ik kreeg deze nieuwe portie—*in Groot-Nederland opgediend*—dat is voor mij alles, want als 't in *De Gids* of *De Stem* had gestaan had het mij nauwelijks kunnen schelen—terwijl ik om zoo te zeggen nog voor de uitgave van mijn boek moest worstelen met Querido. (Nu nòg maakt hij mij ieder plezier erin tot gal door me te beknibbelen op 5 à 6 blzn.!!) Ik heb die publikatie gevoeld als een trap in mijn achterste. Niet van Saks, maar van *Gr.Ned.*, van jou. Daar begint alles mee.

(Overigens: er rust een fatum op den naam Saks, want je hebt me er al eerder mee geraakt, óók met de beste bedoelingen, zei je. En óók om mijn 'weltfremdheid' of hoe je 't noemen wilt.)[4]

Maar nu soit. Ik kom niet meer op al mijn argumenten tegen jou terug. Ik aanvaard dat je niet beter wist, niet anders kon. Vanwege de belofte van Coenen; en vanwege dat je niet zóó op de hoogte bent van de Lebak-zaak als ik; en *vooral*, omdat Mult. je tenslotte onver-

* Vandaar ook dat ik met verbazing las dat jij dacht dat ik bewijzen wou dat M. wel een goed ambtenaar was geweest. *Niet* in den zin van De Kock en Saks, goddank neen! Maar hoe heb je bv. dat uit mijn brieven gelezen?

2. W. H. W. de Kock, *Lebak en de Max Havelaar...* (zie 3106 n 2) door DP besproken in *De man van Lebak* (zie 3110 n 11), p. 199–201 e.v. (*Vw* 4, p. 235–238).
3. J. Saks, *Eduard Douwes Dekker, Zijn jeugd en Indische jaren* (zie 3142 n 1 en 3226 n 2).
4. Kwestie niet achterhaald.

schillig is, zijnde maar een 'doode auteur' en een 'literaire kwestie'. Vooruit.

Maar ik zeg je nu, en ik herhaal: Jan, deze publikatie in *Gr.Ned.* heeft me meer gegriefd dan ik je zeggen kan. Als je een stuk in 3 vervolgen had opgenomen, waarin Anth. Donker uitvoerig had betoogd en 'bewezen' hoe'n kloot ikzelf was, het zou me niet half zoo hebben geraakt.

Noem dit dwaasheid van me, fanatisme, begripsverwarring, verliteratuurdheid, al wat je wilt. Maar geloof dat het zoo *is.*

Ik, in jouw plaats nu, *dit wetend*, zou zeggen:

'Beste Eddy, ik kan je niet volgen. Bovendien, het kwaad is nu gebeurd. Maar nu ik dit weet, heb ik maar één behoefte: wat kan er gedaan worden? Je wilt een stuk tegen Saks schrijven en zoo gauw mogelijk? Doe het onmiddellijk. Ik zal 't onmiddellijk plaatsen. En wat Saks betreft: do your worst'.

Inplaats van deze taal, de eenige die een vriend volgens mij voegt, maar vooràl een vriend die zegt dat hij de vriendschap zoo ver boven de literatuur stelt, houd je allerlei redeneeringen tegen me die ik weerleggen moet, en *je stelt mij condities als redacteur*, zuiver als literator dus. Het is dus niet genoeg dat de boel al zoo ongelukkig is geloopen en dat ìk er deze beroerdigheid van gehad heb, neen, *op dit moment*, en tegen *deze Saks*, stel je mij, *voor 't eerst* in onze heele strijdkameraadschap, condities, over hoè ik schrijven mag maar hoe niet.

Hoe noem je dat? Oók manifestaties van vriendschap?

Ik zie hiertegenover één plicht, van mijn kant: mij terug te trekken uit het voor mij totaal verpeste *G.N.* Ik ben er blijkbaar niet meer thuis, niet meer gewild; de heer Saks mag uitvoerig zijn dubbele hyena-werk doen tegenover Multatuli, maar ik, je vriend, en die 10 × meer bij *G.N.* hoor, ik word beknibbeld en gecontroleerd, tegenover iemand die, bij Multatuli vergeleken, en volgens *onze* waarden, precies een hondedrol is, niets minder of meer.

Dat ik er nu opnieuw op terugkom is 1° om je brief en omdat ik voel dat je 't inderdaad beroerd vindt; 2° omdat ik het zelf beroerd vind; 3° omdat ik het gevoel wil hebben van mijn kant het uiterste te hebben beproefd. Ik stel je daarom voor: zend mij, zoodra het verschijnt, het *boek* van Saks. Laat mij dit bespreken in *G.Ned.* Je bent dan van 't heele probleem van 'gast' of 'niet-gast' van Saks af. Ik zal dit boek behandelen in een groot artikel, waarin ik ook Multatuli-Van Lennep en Multatuli-Huet wil behandelen,[5] en waarin ik de

5. Zie 3142 n 2 en 3161 n 3.

heele redeneering van Saks zal weerleggen, 'akademisch', zooals dat heet, maar mèt bijvoeging van wat ik van dezen man denk en van het soort waartoe hij behoort.

Ik geloof niet dat je mij, na al het voorgaande, dit weigeren kunt, of er nogmaals condities aan toevoegen. Vertrouw op mij voor het 'fatsoen', dat dat artikel hebben moet. Ik zal hem niet 'uitkafferen', maar ik *beloof* me dat hij groen en geel zal zien, het oude serpent. (Al was 't maar om wat zijn hyena-werk tusschen ons heeft veroorzaakt.)

Wil je dit *niet*, dan kan ik werkelijk niet gelooven aan je betuigingen van vriendschap. In ieder geval is het mij dan onmogelijk om verder nog iets te doen te hebben met *Gr.Ned.* Als je de vriendschap dan wilt voortzetten, soit; maar dan buiten alle literatuur. Dit wil dan zeggen dat de oude vriendschap om een literaire kwestie (het 'gast'-zijn van Saks in *Gr.Ned.*) rustig de nek wordt omgedraaid, maar dat, terwille van dit en van dat, een nieuwe vriendschap daartegenaan wordt geplakt, omdat we... vul maar in, wat kan 't mij schelen, waarom precies? Maar ik zweer je dat ik mezelf dan als een *fluim* zou beschouwen, als ik nog ooit in één literaire kwestie op je medewerking rekende of wat ook. Àls je dan werkelijk zoo naief bent om te gelooven dat je in een vriendschap als de onze de 'literaire' kwesties van de 'menschelijke' kunt scheiden, dan wil ik daaraan wel meedoen, maar alleen zóo. Anders kan ik niet. Deze Multatuli-bezwaddering in *Gr.Ned.* is voor mij een *menschelijke* aangelegenheid, alleen maar *vermomd* als literatuur. Het gaat hier niet om het dichterschap van Baudelaire als grooter of kleiner dan dat van Rossetti of zoo, het gaat om een waarde die mij intens *raakt*. Ik heb je dit van den beginne af gezegd, maar duidelijker dan nu, kàn het toch niet?

Antwoord mij dus omgaand op *dit eene punt*, en hetzij je me begrijpt of niet. Argumenteeren helpt ook niet. Menno heeft hierin gelijk: als we een uur hadden kunnen *praten* was alles anders geweest.[6] Brieven zijn beroerd, omdat 1° de schrijver zelf vergeet wat hij in een vorige brief gezegd heeft; 2° de lezer blijkbaar alleen *die* dingen in zich opneemt, die hij 't best 'gebruiken' kan (om ertégen te argumenteeren of om ze zich aan te trekken of wat dan ook). Ik geef je de heilige verzekering dat ik met ieder ander dan jij—of Menno of Malraux of Henny—al 3 × gezegd zou hebben: 'begrijp me dan maar niet, ik schrijf niet langer, en barst'.—Ik doe, met het

6. Zie *Bw TB-DP* 4, p. 159.

voorstel dat ik je nu doe, werkelijk een laatste poging. Als ik bedenk dat dit zich tusschen jou en mij afspeelt, vind ik het voor mij vernederend genoeg; èn dit zoo te moeten vragen, èn de condities die ik nog half en half slik. Maar ik zweer je, als ik nieuwe condities krijg: ik antwoord er niet op en beschouw de zaak als afgedaan. Ik zweer je óók: dat jij geen kwart zou hebben gehad van deze moeite en tegenwerking als het Saks-strontgeval zich in *mijn* blad had voorgedaan (*bij ongeluk*, eenige mogelijkheid die ik aanvaard) en als jij in mijn plaats was geweest. Ik kan mij geen meneer Haje, of van der Voorde,[7] of wie ook voorstellen, dien ik ook maar voor een kwart zou hebben 'voorgepraat' (als je het dan niet 'in bescherming nemen' wilt noemen) tegen jou, zooals jij het Saks tegen mij hebt gedaan.

Wat de zaak Schilt betreft, daarover kort nu. Je hoeft den braven Schilt niet zóó lullig te vinden, enz., al het kwaad in dezen heeft Menno gedaan. Ik heb aan *Menno* bij ongeluk een correspondentkaart inpl. van een medewerkerskaart gevraagd. Hij is te beroerd geweest om zelfs zijn mond open te doen voor ons, en heeft het prettiger gevonden om ons wat voor te jokken uit naam van een *gesupposeerde* Schilt. Daar hij, in den brief waarin hij jokte, bovendien met kracht vertelde hoe men hemzelf pestte bij de krant, deed hij in één klap alles wat een bepaalde reactie moest wekken bij mij: dwaas en vriend. Ik schreef hem: zeg dan vast aan dien heer dat ik verder niets met zijn krantje heb uit te staan. (Na Bep te hebben geconsulteerd, die net zoo dwaas was.) Menno, die zich zoo òmpsychologisch en onhandig gedragen had, werd daarop heel kwaad en kafferde mij uit voor pretentieus en incorrect. Bep heeft hem toen geschreven dat haar niets zoo incorrect leek in de vriendschap als voogdje spelen over vrienden.[8] Ik weet niet in hoever jij dit alles wist—of nu pas weet—maar je blies dapper mee in Menno's maatschappelijk gekapittel. De zaak is *idioot*. Ik ben geen oogenblik werkelijk boos geweest op Menno, omdat hij zich zoo lullig gedroeg, al zal je toegeven dat sommige John Kooy's en Johnnie Lugers[9] zoo'n zaakje handiger èn vriendschappelijker zouden hebben aangepakt. Menno had Schilt *niets* hoeven te vertellen van wat ik hèm, Menno, geschreven had;

7. Zie voor Haje 587 n 2, 591 n 2 en 3226 n 3. Zie voor Van de Voorde 1792 n 4, 1797 en 1862.
8. Zie 3222 n 5.
9. John Kooy was journalist en auteur van populair-wetenschappelijke boeken. Johan Luger (1887–1964), was vanaf 1910 journalist en, als 'Pasquino', columnist bij *De telegraaf*.

hij had kunnen zeggen: 'Meneer, de duPerrons hebben een bewijsje noodig voor reductie in de trein (met des te meer reden waar wij *reisbrieven* zouden schrijven voor *Het Vad.*, die nu ook allemaal in de wieg gesmoord werden); wat kunnen wij voor ze doen?' Schilt had dan goedgunstig iets gepreveld van een medewerkerskaart. Menno had mij die kunnen zenden, met bericht dat Schilt geen correspondent-kaart kon en wou geven maar wel dit, plus een praatje van: 'beste Eddy, zie wat je hièrmee doet'. *En alles was puik in orde geweest.*

Inplaats daarvan is hij zóó macchiavellistisch te werk gegaan, dat hij mijn karakter totaal uit het oog verloor; maar toch dacht hij het recht te hebben om *zijn* stommiteit te verdoezelen door mij voor pretentieus uit te kafferen. Ziedaar de heele groteske historie, waar tenslotte maar één nadeel uit voortkomt: materieel nadeel voor ons door verlies van de krant. Werkelijk, ik heb geen oogenblik het gevoel gehad dat ik kwaad moest zijn op Menno, maar die maatschappelijk-wereldwijze uitmoerderij uit naam van een half-geïnventeerden Schilt, volgend op de Saks-historie, was me te machtig.

Wat je me van al die Lubbes-redacteuren zegt, bij God, ik *weet* het! Tusschen hen en mij is 't puur een kwestie van elkaar noodig hebben, zij mijn copy, ik hun geld. Ik weet *ook*, dat zij mijn copy minder noodig hebben dan ik, *misschien*, hun geld. Maar van 't moment af dat ze zich de onbeschoftheid permitteeren mij dat te laten merken, hoop ik altijd genoeg 'dwaasheid' over te houden om hen te laten zien dat ik hun geld niet zóó noodig heb als zij denken en hun te zeggen: verrek. Als ik wèrkelijk van honger crepeer, zal ik 't misschien niet meer durven, maar ook dan zou men 't toch eerst moeten *zien*? Tot dusver heb ik me weinig te verwijten, op dit gebied, en Menno die me nu vertelt dat ik would-be-onmaatschappelijk ben,[10] moet me toch eerst overtuigen van dat *would-be*, dat in tegenspraak is met alles wat jullie van me weten en van me gezegd hebben tot heden, en van zoolang je me kent. *Ik* heb nooit, in geschriften of in het werkelijke leven, pogingen gedaan om een notaris op zijn kop te zetten en hem dan te apprecieeren, om te verkondigen dat er geen élites bestaan en dergelijke lofwaardige zelfverneukerijen van intellectueelen aard. Je hebt *gelijk* in wat je zegt: dat ik altijd van de menschen begin reacties te verwachten als van mijn eigen soort. Dat is een gebrek in me, voortspruitend uit een natuurlijke goeiigheid. Ik denk blijkbaar altijd: 'je kan nooit weten'. Maar ik heb ze meestal vrij gauw

10. Zie *Bw TB-DP* 4, p. 161.

door; en in ieder geval heb ik niet zóó veel verwacht als je denkt van Schilt. Schilt is me eigenlijk meegevallen in deze zaak; ik heb een beroep op Menno gedaan en ben door Menno in de steek gelaten, voilà. Misschien kom je me nu nog eens kapittelen: maar dat gezwijg en gejok van Menno kan ik—al is 't niet èrg—alleen maar ontkennen als te zijn 'verstandig' of 'flink' of zelfs maar 'werelwijs'.

Nu nog iets leuks, dat je *niet* aan Menno vertellen moet. Ik kom vmdl. (àls het nu doorgaat) met Jan. '38 op het Landsarchief te Batavia, als 'daggelder', zooals dat heet, op fl.165 's maands. Mijn toekomstige chef is een soort Stols (Sander) in de Historie, groot bewonderaar v. Huizinga.* Dikdoenerig daarbij, zoolang hij over hulpmiddelen beschikt (klerken en zoo, precies als Stols) maar verder vrij gauw daarvan ontdaan en dan vrij geschikt. Ik stuurde hem een artikel van Menno over Romein,[12] denkend dat 't hem interesseeren zou. Ik kreeg een brief terug over het veel te zelfverzekerde oordeel van Ter Braak, die immers geen 'vakman' was, of sprak hij als neef van Huizinga? Ik heb hem per keerende post een knipsel gestuurd van het oordeel van de Mij v. Letterkunde over 't Tweede *Gezicht*,[13] als specimen van hoe 'men' over Menno dacht, dat 'zelfverzekerdheid' dus nog wel 't minste was, dat hij met zijn historisch besef trouwens wel weten zou dat ook al zulke zelfverzekerdheden door de historie met stof werden bekleed en van alle angels ontdaan, dat Menno overigens van-huis-uit wèl van 't 'vak' was, want cum laude gepromoveerd op een diss. over Otto III, en dat ik hem sterk aanraadde Menno's nieuwe boek over de Christenen te lezen, dat heel wat beter was als de aangenaam-aandoende gemeenplaatsen van Huizinga's *Schaduwen*, dat toch eigenlijk als lezing alleen voldeed, 'vindt u niet?' Hij heeft 't me geloof ik, *niet* kwalijk genomen, want sindsdien kreeg ik een uitnoodiging (herhaald) om bij hem te logeeren. Maar hij had—als je de bataviasche ambtenaren kent, twijfel je daar niet aan!—hierdoor voldoende de pest aan me kunnen krijgen om me met Jan.'38 te zeggen dat de plaats tòch niet vrij is gekomen of zoo. Ik vertel je dit niet om je te vertellen hoe'n 'flinke vent' ik ben, want zóó 'flink' is dit niet. Maar terwijl ik dat briefje schreef

* Hij heet F. R. J. Verhoeven, Dr. natuurlijk.[11]

11. Zie 3231 n 1.
12. M. ter Braak, 'Historische eierdans'. In *Het vaderland* van 13 juni 1937 (ocht.).
13. Zie 3231 n 3.

moest ik toch wel lachen, als ik bedacht dat Menno mij in dezen zelfden tijd het goed recht toeblazende was van Schilt.

Tot hier. Spoedig over wat anders. Deze brief is de eerste die me heeft *gekalmeerd*, al schrijvende, en ofschoon ik 'leeg' ben, ik ben blij dat ik die andere 8 kantjes heb verscheurd. Antwoord mij op dat eene punt, *zoo gauw mogelijk.*

Hartelijke groeten aan Atie en van Bep, steeds je

E.

3248 (1021). *Aan M. ter Braak: Tjitjoeroeg, 7 augustus 1937*

3249. *Aan H. Marsman: Tjitjoeroeg, 7 augustus 1937*

Tjitjoeroeg, 7 Aug. 1937

Beste Henny,

Ik schrijf direkt, omdat je anders misschien weer van adres veranderd bent; dat ik je zoolang niet schreef kwam dààrdoor.[1] Er zijn al brieven genoeg weggeraakt, verschillende naar Frankrijk o.a.

Overigens ben ik tot schrijven weinig geneigd. Moreele dingen vertellen, zoo bij scheuten, gààt niet. De afstand is te groot. En verder wordt *al* mijn schrijf-energie, naar 't buitenland althans (en hier correspondeer ik haast niet), opgebruikt aan een allerellendigste historie met Jan en Menno over twee dingen die mij zéér gegriefd hebben. Ze 'begrijpen' daar niets van; hebben er de pest over; ik ook; en we putten ons uit in ellenlange uiteenzettingen die alleen maar aanl. geven tot nieuw onbegrijpen. De rest spaar ik je; maar één praktisch ding zit hier aan vast, nl. mijn antw. op je verzoek om voor *G.N.* over je '3 deelen' te schrijven.[2]

In principe, graag. (Als je 't prospectus dan door een ander laat maken: Engelman bv.)[3] Een samenvattend artikel over je heele productie zou mij lijken—en wschl. ook wel 'liggen'. Maar... daarvoor zou ik op z'n minst medewerker van *G.N.* moeten zijn, en hoe gek 't je misschien ook klinkt, het ziet er erg naar uit dat ik dat niet meer ben, of niet meer zijn zal vanaf 1938 (van 't publiek uit gezien).

1. Marsman woonde sinds 1 juli in Auressio, Tessino, Zwitserland.
2. Zie 2551 n 3 en 3000 n 5.
3. Het prospectus werd door A. Vigoleis Thelen geschreven.

Ik heb Jan nu een laatste voorstel gedaan. Slaat hij dat af, dan heb ik met *G.N.* afgedaan. Mijn éénig plezier in het letterkundig leven is de zuiverheid van *G.N.*, dat wij dààr tenminste onbedild en onbeduimeld onszelf kunnen zijn. Wordt ook dit plezier me vergald, dan schrijf ik liever niet meer in tijdschriften—of zooals 't toeval dat schikt. Maar *niet* in *G.N.* dan, vanwege de 'bedrogen liefde'.*

Ik heb aan mijn literair werk geen enkel plezier meer beleefd, sinds ik hier ben. Ik heb, zooals je weet, ontzettend hard gewerkt aan dat Multatuliboek van me. Eerst heb ik er beroerdigheid over gehad met Querido. Tenslotte heeft hij mij 150 pop gegeven met een air of hij mijn weldoener voor 't leven was daardoor. Nu beknibbelt hij mij op 5 à 6 blzn.(!!) die ik vraag eraan toe te voegen, en ik heb hem geschreven die zelf te willen betalen. Alles wordt me walg, in zoo'n atmosfeer van tegenwerking en beknibbelarij. Het zal zijn schuld wel niet zijn; het is, in al deze conflikten, en als ik mijn beste vrienden Jan en Menno moet gelooven, *nooit* iemand's schuld behalve de mijne. Maar ik krijg er zoo langzamerhand genoeg van. Het beste zal zijn ermee uit te scheiden. Als ik kàn. Of alleen publiceeren wat echt 'gewenscht' wordt, wat *toevallig* met die gewenschtheid overeenkomt.

Ik schrijf nu, af en toe, voor 't *Bataviaasch Nieuwblad* (verreweg de fatsoenlijkste krant hier, en haast de eenige groote krant die niet N.S.B.-ig is, of geweest is vóór de nederlaag).[5] Als ik dus niet meer voor *G.N.* schrijf, kan ik nog altijd over je in dit blad schrijven, mais ce ne sera pas la même chose...

Januari 1938 heb ik—als alles niet weer mislukt—een baan: bij het Landsarchief te Batavia, in een heerlijk koel oud huis, ex-huis van den G. G. Reinier de Klerk (18e eeuw), als 'daggelder' op f 165 's maands. Voorloopig. Mijn 'baas' is een soortement Stols in de Geschiedenis, een Dr. Verhoeven, dikdoenerig, deftig, maar vrij jong nog (32 of 33) en in de conversatie nogal geschikt (als je door de dikdoeners-laag heen bent geraakt, wat mij heel weinig moeite kostte tot dusver). Of Bep 't zal harden in het klimaat van Batavia

* Als je misschien Jan of Menno hierover schrijft[4] (of spreekt) zal je hun lezing uitvoerig krijgen, denk ik; maar wat je er ook van denkt—pro of contra mij— schrijf er mij *geen woord van.*

4. Brieven van Marsman aan Ter Braak en Greshoff over deze kwestie zijn niet teruggevonden.
5. Zie 3110 n 13 en 3200 n 4.

is een andere vraag. Op 't oogenblik voelt zij zich ellendig, veel beroerder dan in 't begin. En Batavia is heel wat warmer dan hier.

In ieder geval wil ik 't een jaar volhouden. Eenmaal in Batavia, vind ik misschien wat anders, met beter salaris. Maar... acclimatiseert Bep absoluut *niet*, wordt zij ziek enz. dan gaan we naar Europa terug. Dan moeten we dààr maar armoe lijden. Met een getuigschrift van 't Archief maak ik dan misschien weer nieuwe kansen, wie weet?*

Alles blijft dus onzeker. Prachtsfeer om *De Onzekeren* te schrijven, zal je meesmuilen. Ik werk daar hard aan, hier, in de laatste maanden die me overschieten vóór dat archiefwerk begint. In Batavia moet ik van half 8 tot half 2 werken, ga dan wat slapen, een bad nemen, heb dan de avonden voor mezelf. Maar stel je hier niet tè veel van voor, want als je van half 8 tot half 2 'op kantoor' gezeten hebt, in Batavia, ben je 's avonds gaar. Ik reken erg op het bad—om 4 uur—om me op te knappen. Kan ik vanaf half 6 bv. een 'nieuw mensch' zijn, dan is alles nog heel mooi, in 't betrekkelijke...

Maar nu jouw affaires. Neen, hoe graag ik je ook hier zou hebben—het zou een *luxe* zijn iemand van 'ons' hier te hebben!—ik raad je af te komen. Je zou zéker wel wat kunnen verdienen met lezingen, maar o zoo weinig. Voor 3 avonden lezen in de Volksuniversiteit boden ze mij... fl.30. Een radiolezing fl.20.[6] Lezingen voor Kunstkringen iets beter, maar het leven is duur in Batavia. Onderwijskrachten zijn hier zeer gewild; dus Rien zou wel gauw wat vinden. Maar dààrvoor komen jullie dan toch niet in Indië! en bovendien, je zou moeten zien hoe *zij* acclimatiseerde. In dit huis zou je een tijdje kunnen trekken; keukenmeid-baboe fl.9., tuin-en-huisjongen f 8., huur misschien fl.20. Dus fl.37 's maands, en ± fl.30 voor 't eten. Van fl.67 's maands zou je kunnen leven, als je rijsttafel kunt eten en je niet verplaatst. Ga je hollandsch willen eten en je verplaatsen, reken dan gerust op 't dubbele! Ik vergeet ook licht (f 10.) en kruienier (f 15?).

Je blaadje doe ik bij de copy. Over dat *Zelfportret*[7] schrijf ik als alles bijeen is. Nu heb ik er tòch geen kijk op.

Je indeeling van deel III—ja, Jezes, dat zie ik slecht van hier! *Ik* zou

* Als ik er *iets* aan doen kan wil ik ontkomen aan de ploerten van de journalistiek; zelfs zoo'n baan als die van Menno zou ik wschl. niet aan kunnen, *moreel*. Met het *Bat.Nwsbl.* heb ik zelf boot-af gehouden; anders zou ik daar wel een 'literaire pagina' krijgen. Archief is 100 × beter.

6. Zie 3100 n 6.
7. Zie 3129 n 1 en verdere brieven.

zeggen: de chronologische orde is de eenig juiste. Duitschers bij elkaar en jongeren bij elkaar is best; maar... dat lijkt weer op een systematische bundel, niet op proza van Marsman. Kan je de X-stralen niet in groepen bijeenbrengen, en *die groepen*, als hfdstn., tusschen de andere hfdstn. zetten? Altijd *zooveel mogelijk* chronologisch?

Overigens heb je gelijk: laat de 'cultuurbeschouwingen' desnoods weg, houd je aan 't 'literaire'. Ten 1e schrikt Lubbes daar minder van—en Lubbes is een MACHTIG man, mijn corresp. met Jan en Menno èn mijn zijn in Indië hebben mij daar heel erg van doordrongen: zóo erg, dat ik, al zou ik erbij crepeeren, besloten heb dit beestje mijn UITERSTE koppigheid voor te zetten;—2o heb je dan inderdaad wat 'stof' over, waaruit een later boek kan groeien. Essay à la Menno of zoo; over Nietzsche of de nietzscheaansche Kultur?[8]

Neem (al was 't maar om mij plezier te doen) vooral die 'opalen dag' en 'vuren lach' in je verzen op.[9] Je kunt dat ding toch niet meer afwerpen, ieder citeert het; en, het onlangs hier lezend, vond ik het een van de verzen waarin ik je het meest, physiek haast, herken. Of je 't dus 'maakte' of niet, blijkbaar is dit een essentieel-marsmaniaansche kristallisatie, zeg: een klein wonder.

Ik antwoord alleen als je net geschreven hebt, vanwege die adresveranderingen. Houd me dus af en toe op de hoogte. Alijntje maakt het best hier in de ruimte. Het is 's morgens en 's avonds heerlijk hier, 's avonds tot ± 7 uur, daarna wordt 't een beetje luguber zoo met ons kleine familietje alleen.

Veel hartelijks, ook aan Rien en van Bep, steeds je

E.

P.S.—Kan je Stols zelf niet schrijven over *Kort Geding*, of heb je ruzie met hem? Kan Jan 't dan niet voor je doen? Hij staat er heel beroerd voor en probeert wschl. op deze manier uit alles een slaatje te slaan,

8. Tenslotte heeft Marsman alle 'X-stralen', genummerd van 1 tot en met 42, bij elkaar gezet (*Verzameld werk III, Critisch proza* (zie 3000 n 5), p. 195–230); het overige kritische proza ordende hij systematisch. Zijn artikelen en ideeën over Nietzsche verwerkte hij in de 'Inleiding bij Aldus sprak Zarathoestra'. In *GN* 38 (1940) 6 (juni), p. 551–571; als 'Inleiding' ook opgenomen in F. Nietzsche, *Aldus sprak Zarathustra. Een boek voor allen en voor niemand.* Vert. door E. Coenraads en H. Marsman. Amsterdam 1941, p. 5-27.
9. 'Vlam'. In H. Marsman, *Verzen.* Zeist 1923, p. 9.

maar als je 't 'vriendschappelijk' aanpakt is hij werkelijk niet de kwaaiste.[10]

P.P.S. Bep zegt dat mijn rekening verkeerd is: je moet rekenen op een minimum van fl.90., en dan mag je niet ziek zijn, niet uitgaan* enz. Bep is zeer gebeten op Adé Tissing die 't ons zoo goedkoop heeft voorgespiegeld, wil 't zelf vooràl niemand aandoen enz.enz. *Post* is duur! Kortom, reken op f 120. minimum! Voor jullie 2, dit alles. Voor 3, met een kind, is het bij de f 200.

3250. *Aan J. Greshoff: Tjitjoeroeg, 9 augustus 1937*

Tjitjoeroeg, 9 Augustus 1937.

Beste Jan,

Vandaag heb ik de prettige taak, eindelijk weer eens over wat anders te kunnen schrijven dan de sac-à-merdre J. Saks. Zoonet kwam je briefkaart. Gisteren had ik een 'zware' maar prettige dag: bezoek, hier in Tjitjoeroeg, van 3 jonge inlandsche ('inheemsche' moet je tegenwoordig zeggen, zooals een Chinees niet meer 'tjina' mag genoemd worden maar 'orang tiong hwa'!) schrijvers: 2 Sumatranen en een Batakker.[1] Deze jongelieden zijn redacteur van een tijdschrift dat gebroken heeft met de (oud-) Javaansche traditie en dat door de traditionalisten krachtig wordt uitgescholden; het heet *Poedjangga Baroe* = zooiets als: de nieuwe Bard, de nieuwe Wijze, kortom, de nieuwe Gids. Ze kennen Kloos, Henriette Roland Holst, Boutens, Jany, en willen alles leeren kennen wat verder komt. Ik heb hun Slauerhoff's *Djengis* voorgelezen, je kunt je voorstellen hoe't ze

* (uit Tjitjoeroeg weg!)

10. In een brief van 6 juli 1937 vroeg Stols aan Querido per exemplaar van *Kort geding*, waarvan hij er nog 1500 in voorraad had, 40% van *f* 1,50 en *f* 200,– voor de auteursrechten. Querido deelde Marsman op 7 juli 1937 mee, dat Stols 1500 × *f* 0,90 = *f* 1350,– vroeg en *f* 200,– voor de auteursrechten. Op 12 juli 1937 schreef Marsman aan Greshoff: 'Lees omstaande brief en zeg mij of het niet van een bijna ploertige waanzin is dit bedrag te vragen voor 1500 onverkoopbare exx. Als v. Dishoeck voor "De Anatomische les" hetzelfde vraagt, strandt alles nog.' De brief aan Greshoff, die achterop de brief van Querido is geschreven waarin een kopie van de brief van Stols is opgenomen, bevindt zich in het Letterkundig Museum te Den Haag.

1. Zie 3246 n 1.

heeft aangepakt. Ze vonden het prachtig en indrukwekkend, en 10 × mooier en 'oosterscher' dan *Oostersch* van Leopold.

Ik heb den Batakker—de meest kritische geest van de 3—gevraagd een overzicht te schrijven van deze jongste beweging en zal je dat zenden als het aardig is. Wil je 't niet hebben (haast is er natuurlijk heelemaal niet bij) dan kan hij 't altijd nog geven aan *Koloniale Studiën*, dat hem al eerder erom gevraagd had. Maar hij wil natuurlijk véél liever in *G.N.* komen.[2] Deze jonge man heet Armin (Armèn of Armijn) Pané. Lief, hè?

Verder heb ik *G.N.* 1, misschien 2 abonnés, aangebracht: de 1e is Mr. C. Binnerts, iemand die voor Batavia voortreffelijke radiolezingen en kritieken levert en die zich via de firma Wolters, waarvan hij een van de 'chefs' is, op een paar jaargangen *G.N.* gaat abonneeren (hij deed het zelfs al), de andere is mijn goede vriend Hein Groeneveldt, een van de aardigste menschen die het Indische leven oplevert: cosmopoliet en 'fin'. Hij zei mij gisteren dat hij toch ook een paar jaargangen zou bestellen: 1936 en '37 bv. En ik zal verder mijn best doen.

Van der Hoop[3] wil niet, want krijgt *G.N.* al in de 'trommel' en ergert zich bovendien aan mijn blocnotes. Redeneersysteem: 'Nou ja, er zijn natuurlijk wel een paar schrijvers die je alleen maar aan moet hooren als ze wat zeggen, maar als je in *G.N.* leest wat jij en 2 of 3 anderen *allemaal maar zeggen* (fraaie formule), dan denk je toch.... enz.' Dondert niet wàt-ie denkt, want 't is kùl. Ik ben er nog niet achter kunnen komen wàt ze zoo ergert in die bloknootjes van me, al deze abruti's. Ik ben in principe bereid te gelooven: de onbelangrijkheid ervan, maar word daarin toch belet door het idee dat ze zich *nooit* ergeren aan onbelangrijke dingen, dat ze daar met wellust hun dagelijksch voedsel van maken, dat 99% van de literatuur die zij bewonderen of consumeeren grondig onbelangrijk is, etc.* Maar één ding is zeker: het is hoog tijd dat wij ons tegenover de Domheid terugtrekken en dat ik niets meer van dgl. dingen schrijf. Zorg dus vooral dat alles van wat je nog aan bloknootjes hebt in 1937

* Of: ze zouden't over*slaan*, niet er zich aan *ergeren*.

2. Van Armijn Pané zijn geen bijdragen aangetroffen in *GN* en *Koloniale studiën*.

3. Zie voor Thomassen à Thuessink van der Hoop 3090 n 3, voor Groeneveldt 3102 n 2 en voor Binnerts 3350 n 1.

gespuid wordt.[4] Dan leven ze op in 1938: hè, heerlijk, geen rot-blok-nootjes meer! Vervang me door Taai Aagen Moro, dàt is spek voor hen.

Je vroeg me naar mijn dag-indeeling. Die is hier in Tjitjoeroeg (dus als ik niet nr Batavia ga, wat gemiddeld eens in de 10 dagen plaatsheeft) ongeveer zoo:

's Morgens koffiedrinken. (± 8 uur). Hier is inbegrepen: toilet!

Van 8–1: werken: lezen, notities maken voor *De Onzekeren* etc. Ongeveer half 2: eten. Van 2–4 rusten (maar meestal toch met een boek in bed.) 's Midd. 4–6 in de tuin theedrinken, al lezend, of een kleine wandeling maken naar Villa Panorama, een pension in de buurt met goddelijk uitzicht. Daarna weer notities maken of ander werk: art. schrijven voor Ritman of brieven of zoo. (Soms, als vandaag, schrijf ik die brieven ook 's morgens). Tegen 8 uur: eten. Tegen half 10, 10 uur naar bed; daar nog wat lezen tot 11 uur. Dan slapen, als het lukt.

Je ziet dat ik eig. niets doe dan werken. Sinds eenigen tijd vrij hard zelfs. Ik leg de fundamenten voor *De Onzekeren* met groote soliditeit; verwerk daarvoor allerlei historisch materiaal, lees Romein, Knappert, Dozy, Brugmans, Colenbrander + oude papieren: *Deducties* van O.Z. van Haren in de incestzaak van zijn 2 dochters (dat wordt mijn 1e verhaal, 1e hoofdstuk);[5] mémoires van Dirk v. Hogendorp (kleinzoon van O.Z.v.H), die held wordt van mijn 2e verhaal en in het 3e ook nog een rol speelt, boek van Sillem over D.v.H. enz.[6] Het wordt historisch goed verantwoord! Over een paar dagen ga ik zelfs alvast wat op 't Landsarchief zoeken, naar gegevens over Willem v. Hogend., vader v. Dirk en schoonzoon v. Onno Zwier, die hier van 1774–1784 compagniesdienaar was. Een 'regent' van jewelste.

Misschien dat ik je eind van dit jaar al 1 of 2 'verhalen' kan zenden, als 't werk opschiet. En als—dàt is 't voornaamste—mijn medewerkerschap aan *G.N.* niet wordt afgesakst. Het stuk van Bep over Lévy-Brühl[7] wordt toch een *literair* essay, denkt ze. Andere stukken hebben we niet, en waarom zou ik over Bali schrijven? Dat komt

4. Zie 3225 n 6.
5. Zie 3227 n 6.
6. Zie 3227 n 5.
7. Er is van Elisabeth du Perron-de Roos geen stuk over Lévy-Brühl in *GN* verschenen.

immers toch maar weer in de lijn van de onverteerbare bloknootjes, waar 'men' zich zoo aan stoot. Hier (Buitenzorg-Batavia) kankert ook iedereen over het genre. O, het *is* tuig!*

Overigens lees ik met zeker meesmuilend plezier de nieuwe taak die je krijgt van dat lieve *Vaderland*.[8] Als je ze copy aanbiedt, mag je daar verder mee leuren bij andere kranten; als je je smoel houdt om eindelijk wat voor jezelf te doen, komen ze je aan je jas trekken en hun slokdarm openzetten. Het zal wel weer grondig verkeerd van je zijn, maar ik zie dit heele bedrijf met de lieden die het beoefenen (de leidende dan) als één groep: *kanalje*. Vergeef het me maar op slag.

Ritman wilde mij, zoo zoetjes-aan, de leiding geven van een literair bijblad.[9] Ik had vroeger eenige illuzies daarover (niet veel, maar toch wàt): dat ik jou dan ook zou vragen, Menno misschien etc. Nonsens, er zit hier een mevrouw 'E.M.B.', die de kritiek al jaren deed—niet onkwaad voor Batavia!—en die zuur zou kunnen kijken. Ik heb Ritman toen meteen gezegd dat ik van alle leiding afzag, dat ik wenschte niets anders te zijn dan medewerker, precies als mevrouw E.M.B., en dat ik dit deed om ruzie te voorkomen, gegeven mijn beroerde intransigante aard die mij direct allerlei dingen zou doen willen en eischen, zoodra ik mij 'leider' voelde en *dus* intenser met 't geval meeleven ging. Hij heeft 3 of 4 × met mij gepraat—vindt mij 'explosief', hoewel hij wel voor mij voelt—en heeft wijselijk... de beraden en bedachtzame wijsheid van mijn inzicht als juist aanvaard. Alzoo: bijwerk, geen illuzie, geen mogelijkheid om vrienden te vragen, misschien geen ruzie. Ik ben een would-be-onmaatschappelijk iemand, zooals Menno zegt, maar dan verwoed *would-be*, met het accent op 'would'.

Als ik op 't Landsarchief aarden kan en vandaar uit een beter baantje vind: bibliothecaris met meer salaris (dat rijmt), dan zie ik van àl dit gemoerneuk voor wat zakgeld af.

Ziedaar. Ik hoop dat je *gauw* van dat krantengedoe verlost bent en je verzen kunt voortzetten. Laat dààr wat van horen. Ik vroeg Sander mij je bundel te zenden (de nieuwe druk, zonder voorrede); ik wil

* Bep eischt dat ik hierbij zet: op een paar na. Die 'paar' bestaan uit *vier* menschen: Groeneveldt, Samkalden, Jansen, Binnerts. (En als je wilt D.D. nog.)

8. Niet achterhaald.
9. Niet gebeurd (zie ook 3382 n 7).

erover schrijven voor de bataviasche bent.[10] Vanavond schrijf ik over Menno,[11] als ik helder genoeg ben.

Ik las Samkalden onlangs je polemiek met Haje voor[12]—een van je briljantst-geschreven stukken—en hij genóót ervan! Zùlke polemisten zou hij hier nu ook willen, tegen patsers als Zentgraaff (*verkapt* N.S.B.-er, oud-sergeant, revolver-journalist); de man zou *weggeveegd* worden, terwijl iedereen nu bang voor hem is. Inbegrepen Ritman, aan wien ik heb voorgesteld den man te bijten, maar ach, ach, hij durft niet, en durft niet. Ik heb hem dus gezegd dat ik permanent tot zijn dispositie ben voor àls hij nog eens durft.[13] Hij spreekt zelf, deze man, over: 'mijn spreekwoordelijke lafheid' en denkt dat hij die dan overwonnen heeft. Maar... het is *verreweg* de fatsoenlijkste journalist hier op heel Java, zooals Zentgraaff de Grootste pallurk is. En je kan tenminste met hem praten over zooiets als 'cultuurzaken'. Het is een jongere editie, geloof ik, van Schilt. Minus 't perskaart-complex.

Het Elsschot-nr.[14] was bèst. Uitstekend in ieder opzicht. Ik las nu alles, behalve de novelle zelf (een roman is dat toch niet!) Jij bent op je best als je over Elsschot schrijft; dit stuk van jou vond ik beter dan Menno bv., die zich m.i. in wat valsche subtieligheidjes verliest. Dat

10. Zie 3236 n 2.
11. 'De christelijke discipline'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 18 augustus 1937 (*Vw* 6, p. 198–203); over M. ter Braak, *Van oude en nieuwe christenen*. Rotterdam 1937.
12. Zie 3226 n 3.
13. Henri Karel (zich noemend H.C.) Zentgraaff (1873–1940) kwam in 1894 als sergeant-schrijver van het K.N.I.L. naar Nederlandsch-Indië. Hij nam ondermeer deel aan de militaire expeditie naar Atjeh, werd in 1905 journalist, was onder andere hoofdredacteur van het *Soerabaiaasch handelsblad* en eindigde zijn loopbaan als hoofdredacteur van *De Java-bode* te Batavia. Hij was gevreesd om zijn 'onthullingen'. Zentgraaffs *Atjeh* (Batavia 1938) kreeg een groot Indisch lezerspubliek. Zie ook D. M. G. Koch, *Batig slot, Figuren uit het oude Indië*. Amsterdam 1960, p. 178–184; C. W. Wormser, *Drie en dertig jaren op Java*. Amsterdam z.j., p. 133–140; G. H. von Faber, *A short history of journalism in the Dutch East-Indies*. Soerabaja z.j., p. 80–82.
14. In *GN* 35 (1937) 7 (juli), p. 1–148 waren onder andere de volgende bijdragen opgenomen: M. Nijhoff, 'Het uur U'; M. ter Braak, 'Willem Elsschot en de idee'; J. Schepens, 'Willem Elsschot in de Vlaamsche letterkunde'; S. Vestdijk, 'De wortelstok der Forumpoëzie'; P. de Vree, 'Willem Elsschot's gestalten'; J. Greshoff, 'In Elsschot's laboratorium'; W. Elsschot, 'Pensioen'; en G. H. 's-Gravesande, 'Bibliographie'.

Lijmen een drama is en *Kaas* niet, vind ik bv. *volmaakt* onjuist. *Kaas* is een drama; zoo heeft Elsschot het bedoeld, en hij is er 100% in geslaagd. Misschien is *Lijmen* óók een drama (in anderen zin), maar *Kaas* is het zéker. Hartelijke groeten onder ons allen, je

E.

P.S. D.D. schreef me onlangs dat hij erover dacht je binnenkort een paar eerste stukken mémoires te zenden,[15] wat hij voorloopig *durft* uitgeven. Je zult zien dat er *uitstekende* dingen bij zijn (over de Boeren-oorlog o.a.). Hij heeft het nogal aardig gebolwerkt dank zij een ongelooflijke energie, zijn gevangenisstraf is nu omgezet in f 300. boete. Maar die wil hij ook niet betalen, als het eenigszins kan. Er zijn lansen voor hem gebroken in den Volksraad. Ik heb werkelijke bewondering voor zijn pluck: na het leven dat hij leed (37 gevangenissen!), 58 jaar oud, en met iedereen (van 'gezag') tegen hem (alle 'weldenkenden' nog 10 × meer!)

3251. *Briefkaart aan H. Samkalden: Tjitjoeroeg, 9 augustus 1937*

Tjitjoeroeg, Maandag.

Beste Sk.,

Vanmorgen werd ik door rijtuiggeknars wakker, schoot haastig een betere pijama aan, denkend je aan 't ontbijt te zullen vinden, en zag uit de voorgalerij tusschen de krees door... de sado kordaat wegrijden, mèt een meneer erin. Ik ben zoo stom geweest gisteravond niet aan Rasidi te zeggen dat hij mij ook moest wekken, denkend dat ik je wel zou hooren. Maar we zijn wakker gemaakt en gehouden door Alijntje, aan wien we licht hebben moeten geven, als aan Goethe,[1] om hem niet te laten blèren, welk licht ons weer belette te slapen, enz., dus ik was gewoon lijk vanmorgen. Hoop een volgend maal beter mijn plicht als gastheer te doen en je een gezelliger ontbijt te verschaffen. Het schijnt overigens dat je zelfs *niet* ontbeten hebt. Wat is dat voor geks? Alles stond voor je klaar!

Enfin, I hope you won't be angry. Tot ziens. Gaarne je

EdP.

Bep laat je ook hartelijk groeten en zeggen dat ze nog 'lijker' was dan ikke.

15. Zie 3161 n 7 en 3229 n 8.

1. Goethe zou op zijn sterfbed uitgeroepen hebben: 'Mehr Licht'.

3252. *Aan J. Greshoff: Tjitjoeroeg, 9 en 10 augustus 1937*

Tjitjoeroeg, 9 Augustus (*'s Avonds.*)
na de andere brief die per luchtpost
nr Juan-Les-Pins ging.

B.J.—Elsschot voor een deel gelezen (meer dan de helft). Het is allemaal heel goed, maar ik kan niet zeggen dat ik er dol op ben, of dat het me *au fond* iets schelen kan. Ik zou niet willen zeggen dat Elsschot achteruit is gegaan, want er staat telkens een heel raak zinnetje in, maar na *Kaas* is zijn kunst toch wel 'verbaler' geworden; ik heb het gevoel dat hij vroeger pittiger en bondiger was. Of is het omdat ik een soort rassen-afschuw heb van deze stekelige burgermans-roddeltoon? Voor 't eerst heb ik het idee dat de lui die geen familieschandalen willen hooren, zelfs goed verteld, gelijk hebben; dat dit toch wel vrij veel gemeen heeft met de juffrouw van 3-hoog die ook stekelig en met humor haar buren erdoor haalt. Ik vergis me misschien, maar instinctief vind ik dit alles niet prettig. *Tsjip* had ook al heelemaal deze toon. En jij, die Walschap zoo gemaakt vindt, voel je hierin niets van het 'procédé'?

Verder heb ik stom verveeld het lange gedicht van Nijhoff gelezen. Is dat ook mooi? Het kan zijn dat ik hier in Indië het ware gevoel kwijtraak voor de schoone letteren. Bep vond het zóó vervelend dat ze 't niet uit kon krijgen. Ik heb 't wel zoover gebracht.

Ik troost me ermee dat ik Menno's *Christenen* zeer geboeid en met de grootste innerlijke belangstelling heb gelezen. Verder, nu pas, en ondanks nogal wat bezwaren, toch met oprecht genoegen ook *La Jeunesse d'un Clerc* van Benda. Maar een goed hoofdstuk van Romein's *Lage Landen* pakt me meer, gaat me meer aan, dan de 35 blzn. die ik nu las van Elsschot. Voor een gedicht als *Het Huwelijk*[1] krijg je deze 35 blzn (misschien is 't eind nog subliem) toch van me cadeau. Gek, want literair zou ik 't boek een goed cijfer geven. Ik vraag me alleen af of 't, over 10 jaar gezien, niet net zoo onaangenaam ruikt als een goed boek van Heyermans.

Bep voelt wel iets van mijn tegenzin, maar leest het nu, en zegt dat het 'toch wel goed' is. Maar dàar twijfel ik niet aan. Ik moet erbij vertellen dat Bep tegelijk *The Egoist* leest van Meredith, volgens sommigen zijn meesterwerk, en daar telkens over vertelt dat het bepaald 'toch niet goed' is. Wat een eer dus voor Elsschot!

Ik stuur dit per gewone mail, vanwege de copy[2] die erbij gaat.

1. 'Het huwelijk'. In W. Elsschot, *Verzen van vroeger*. Haarlem 1932, p. 21–22.
2. Niet achterhaald.

10 Aug.

Elsschot uit. Het slot heeft me erg geamuseerd, hoewel 't tenslotte *gijn* is. Wat zou Pia dat donderend hebben gevonden; vooral de toespraak à la Havelaar tot de 'generaals'.—Alles bij elkaar: best, best, best. Voortreffelijke schrijverij over menschen die me tòch geen aap kunnen schelen. Ik zie ook erg goed waarom jouw z.g. Bakker Niersteen (van Boucher)[3] Elsschot de eenige nederl. auteur vindt waar hij 100% om geeft. En *dat* heb ik ertégen!

Hartelijke groeten, een hand van je

E

3253 (1022). *Aan M. ter Braak: Tjitjoeroeg, 10 augustus 1937*

3254. *Briefkaart aan J. Greshoff: Tjitjoeroeg, 11 augustus 1937*

Tjitjoeroeg, 11 Aug. 1937.

Beste Jan,

Voor ik het vergeet en als je deze 'raad' van me wilt aannemen—je klaagt telkens over gebrek aan ruimte in *G.N.*—het volgende. Als je een nr. uitgeeft als nu dat over Elsschot, dat *niet compleet* met Elschottiana gevuld *moet* worden (getuige de andere dingen), waarom 'douw je dan zoo door' in de theoretische artikelen *over* E.?

Ik geloof dat het voor ieder lezer precies hetzelfde, neen, een beter effect zou hebben gemaakt, als aan *Pensioen* niet 5, maar bv. 3 opstellen waren voorafgegaan. De 5 inleiders verdringen elkaar, herhalen elkaar, geven, als ze alle 5 gelezen zijn, een gebrouileerd beeld. Als er 3 waren geweest, was de dosis net goed geweest; en je had plaats gehad voor 2 andere artikelen. Dit is allerminst 'kritiek op je beleid', want ik vind de manier waarop je *G.N.* bestuurt quasi-volmaakt, maar een hint. Ik voor mij zou van de 5 artikelen genomen hebben: Greshoff, Vestdijk, Schepens; en Ter Braak en Paul de Vree hebben laten vervallen. (Schepens en De Vree loopen elkaar telkens in den weg; Menno is hier zeer matigjes in geweest, vind ik.) Bestèl niet zooveel!

Tot zoover, want 't ging hier om één bepaald onderwerp. Pas ook op met de Vondelherdenking! niet bv. 5 leeraren die alle komen ver-

3. Zie 2683 n 3.

tellen dat V. in de 17e eeuw leefde en toch heusch zoo'n goed dichter was.[1] Hartelijke groeten van je

E.

P.S. Zet je op 't Dec.-nr. (voor de jongeren) een strook[2]:
DE *WERKELIJKE** 'JONGEREN'!
Doe dat!

3255. *Aan A. Roland Holst: Tjitjoeroeg, 12 augustus 1937*

Tjitjoeroeg, 12 Augustus '37.

Beste Jany,

Alvorens ik 't vergeet: zou je niet wat speciaal luchtpostpapier koopen om me te schrijven? Dan kost het je minder dan de helft aan porto. Of ben je zoo'n richard, in deze crisis-geslagen waereld?

Verder: ik ben hier zoo bekend tegenwoordig, met een post die zoowat even omvangrijk is als die van alle verdere inwoners bijeen, dat je geen fam. Crone of Tjaringin[1] meer hoeft te vermelden. E. du P., Tjitjoeroeg (Java) is genoeg.

En nu: je weet niet hoe blij wij waren met je aardige brief. Al dagen achtereen dacht ik sterk aan je, sprak ik met Bep over je, en onze diepste gedachte was: dat we eig. zoo graag een heelen tijd in Bergen zouden willen wonen, 'in Jany's buurt'. Van hier gezien krijgt Holland—juist Holland—weer erg veel aantrekkingskracht. Wat zou ik 't heerlijk vinden om rustig in Bergen in een huisje, niet te dicht bij de begane paden waar 'artiesten' en soortgelijk tuig op wandelen, een heelen tijd te werken; alleen met jou soms een kop

* (rood)

1. Zie voor een Vondelherdenking in *GN* 3367 n 6: G. Stuiveling, 'Vondel tusschen gezag en vrijheid'.
2. In *GN* 35 (1937) 12 (december), p. 641–756 werden onder andere bijdragen opgenomen van S. Herwin, A. van der Veen, W. van Norden, H. W. Sandberg, J. Gans, A. Morriën, H. van Wagenvoorde, F. Daalder en P. de Vree. DP's idee om een strook om het nummer te doen is niet uitgevoerd.

1. Waarschijnlijk woonde er voor de DP's in het huis van de familie Crone een familie Tjaringin.

koffie te gaan drinken in *De Rustende Jager* of dat andere ding,[2] liefst door niemand opgeschrikt dan, als het moet, den heer Bastert.[3] Als ik van hieruit aan Europa terugdenk, is dàt wat ik het meest ambieer.

Informeer eens, voor de aardigheid, wat een gemeubeld huisje, groot genoeg voor ons drieën, in Bergen per maand kost. Misschien doèn we 't nog eens, als we naar Europa teruggaan. Vergeet dit niet! Ik zou moeten hebben: een zitkamer, 2 slaapkamers (nl. 1 voor Alijn) en een werkkamer (waar ik me zoonoodig van 'bezoek' vrijwaren kan).

Hier wonen we, hoewel 't eenzaam is en 's avonds somber in dit krakend huis, waar je absoluut nooit weet waar de geluiden vandaan komen, erg prettig; vooral 's morgens en 's middags—koffie-en thee-uur—in den tuin zijn heerlijk. Maar echt vrij zijn we niet. Die oudjes zijn tenslotte braaf, maar vinden ons toch raar, zien ons toch wel 'kritisch', en ieder bezoek bij hen stemt òns wel erg naargeestig. Als we hier heelemaal alleen zaten, dan was 't een soortement paradijs. Met alle vervelingen natuurlijk van 't paradijs.

Maar lang zal ook deze pret niet meer duren, want met Jan. 1938 hèb ik dan een baan: niet die op 't Dep. v. Justitie, maar als ± 'hulp-archivaris' op het Landsarchief te Batavia. Ik ben als zoodanig —maar de juiste titel is *daggelder*!—aangenomen door den Landsarchivaris, zekeren Dr. Verhoeven, die in vriendelijkheid, halve-nulligheid en dikdoenerigheid zonder dat je er kwaad om hoeft te worden, heel veel weg heeft van onzen vriend Sander Stols. (Ik geloof wel dat hij iets meer *weet* dan Stols.) Hij schijnt vroeger onuitstaanbaar te zijn geweest, maar sinds zijn vrouw hem op de meest notore manier cocu heeft gemaakt, 'menschelijker' geworden. Dit zijn zoo de praatjes van Batavia, dat tegelijk mondain en provinciaal is, aan ambtenaren-upper-tens doet en goed is voor ronzebonsmuziek; waar men je aan den eenen kant met ongelooflijk klaroengeschal naar een derderangs-vent zendt alsof je Galilei en Napoleon tegelijk ging zien (de realiteit brengt het meestal niet tot Barnum)[4] en waar, aan den anderen kant, de conversatie bestaat uit series constateeringen van superieur-pessimistisch karakter, van den eenen nul die den andere gewogen en te licht bevonden heeft. Misschien blijkt Verhoeven-mijn-a.s.-'chef' dus nog heel wat meer waard dan de lui die

2. Café-restaurant 'De Oude Prins'.

3. Een in Bergen wonende kennis van Roland Holst.

4. Phineas Taylor Barnum (1810–1891), Amerikaans impressario, richtte in 1871 het circus The greatest show on earth op.

over hem kwaadspreken, of die hem te licht bevonden. Ik geloof niet dat ik ruzie met hem krijgen zal. Ik hoop geen initiatief te nemen inzake de hoogere notaris-kunst van het Archiefwerk, en precies te doen wat hij mij opdraagt, zonder ooit de Eer in den weg te zitten die hij mocht nastreven in dit vak. Je ziet, van meer deemoed zou ik geen bewijs kunnen geven, gesteld dat ik een doorgewinterd christen was.

Verder heeft Batavia, behalve een rotklimaat, wel een paar aardige plekjes en verzetjes. Er is maar één groote maar: hoe Bep dit verdragen zal. Het klimaat in de eerste plaats.

Hier in Tjitjoeroeg ging het nog al. Toch is ze eenige weken lang ontzettend slap geweest: klaagde doorloopend dat ze niet alleen moe was maar overal pijn had, zich als geradbraakt voelde kortom, dat ze tot *niets* in staat was, enz. Nu gaat het weer iets beter. Maar Batavia is onvergelijkelijk afmattender dan hier, en tot dusver is Bep welgeteld nooit langer dan 4 dagen achtereen in Bat. geweest. Als we daar dus moeten gaan wonen!...

Mijn traktement zal vooreerst flink laag zijn: ± fl.165 's maands. Ik behoud het recht om weg te blijven (een dag of zoo) als ik wil, ik word dan alleen maar niet betaald. Werkuren zijn van half 8 tot half 2, maar denk daar niet tè licht over: geen enkele branche werkt 's middags na 4 uur uiterlijk, geloof ik. Toch is het te doen, lijkt me: ik reken erg op een koud stortbad om 4 uur, om na de thee den tijd voor mezelf te hebben. Misschien kom ik dan inderdaad tot rustiger en meer *doorgezet* werk dan nu en in Parijs, minder versnipperd. Maar we zullen dan toch wel strenge maatregelen moeten nemen, als we daar wonen, vanwege de vele kennissen die we daar nu al hebben.

Alijntje maakt het best, en Bep vraagt me je vooral dit mopje te vertellen, omdat ze jou aanziet voor een van degenen die het ècht apprecieeren kunnen. In Bandoeng had Alijntje een gekleurde reproductie gezien van het *Joodsche Bruidje*[5] en was dat al gaan herkennen; hij noemde het 'Bluitje'. Nu hangt daar hier ook een reproductie van, maar *ongekleurd.* Hij komt ervoor te staan en, tot Bep's stralende trots, hij wijst haar erop en zegt: bluitje! Maar hij zou nog veel mooier doen. Naast die reproductie hing een andere, van de Danaë van St. Petersburg,[6] je weet wel: Saskia of zoo in bed, een

5. 'Isaac en Rebecca' (Rijksmuseum, Amsterdam), na ca. 1665 ontstaan.
6. 'Danaë' (Hermitage, Leningrad), wel Rembrandts meest erotische schilderij genoemd, 1636.

echte hollandsche zus met rond buikje, nogal weelderige vormen en een arm uitgestoken naar de gouden regen (?). Alijntje bekijkt dit plaatje ook, en vat het dan samen voor Bep in ook maar één woord: 'Handje!' Dat is alles wat hij van die weelderige juffrouw heeft willen herkennen dus. (Of moet het 'erkennen' zijn, zooals de Vlamingen ook nooit weten?)

Ik schrijf op 't oogenblik voor het *Bataviaasch Nieuwsblad* (de eenige fatsoenlijke krant hier zoowat) over wat boeken. Het betaalt fl.10. per kolom, vanwege m'n beroemdheid (!), andere medewerkers krijgen f 7; en ofschoon 't dus nog niet veel is, veroorlooft het me misschien om aan mijn schoonzuster de extra-tjes van Gille terug te betalen. Eenmaal in Batavia zal ik verder zien. Voor fl 165 's maands blijven werken is, vooral voor indische verhoudingen, natuurlijk onmogelijk. Batavia is duur. Maar eenmaal daar en 'er in', ga ik misschien plotseling ergens anders over. En tenslotte, het *meeste* hangt af van Bep. Merken wij dat ze er na 1 jaar, maximum 2 jaar, *niet* aarden kan, dan gaan we terug naar Europa, en moeten dààr dan maar armoe lijden of zoo. Als Europa tegen dien tijd dan nog bestaat.

Het kan ook zijn dat de heksenketel van den a.s. Chineesch Japansche oorlog[7] dézen kant uit barst en dat *wij* van den aardbodem verdelgd zijn, terwijl Europa opnieuw alles in den Volkenbond afkletst. Of we gaan allemaal... Ik denk er nu maar heelemaal niet meer aan, nu we niet (als in Parijs) voortdurend met politiek bestormd worden. Anders zou ik heelemààl niets meer doen.

Ik denk voor 't *Bat. Nwsbl.* over de laatste bundels van Jacques en Jan Engelman te schrijven[8]; daar is het nog niet te laat voor. Soms lezen Bep en ik 's avonds hier verzen. Dat herinnert me dan wel erg aan Europa, en vooral aan Gistoux, waar ik door Jan de 'contemporaine nederlandsche poëzie' eig. ontdekte. En het detoneert hier nog het minst met de sfeer en het landschap. Voor Stendhal moet je hier in jezelf kruipen. De protestantsche orgelmuziek van Geerten Gossaert klinkt hier heel mooi, soms. Verder genoten we onlangs van *Het Verlangen*. Jij komt ook aan de beurt. Intusschen, ik las onlangs een paar jongere maleische schrijvers (en dichters) Slau's *Dsjengis* voor en ze vonden het prachtig, 'indrukwekkend' zeiden ze. Jou

7. Door Japan op 7 juli begonnen.

8. DP schreef over J. Engelman, *Het bezegeld hart*. Amsterdam 1937, in 'Nijhoff, een verfijnd talent'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 26 maart 1938 (*Vw* 6, p. 251–252). Over J. C. Bloem, *De nederlaag*. Haarlem 1937, heeft DP niet geschreven.

kennen ze ook; verder je tante, Kloos, Boutens een beetje, wat kaf en koren van de *Nieuwe Gids*. Ik zou je heel uitvoerig over deze jongens kunnen schrijven, over wat ze hebben en niet hebben, hun positie (die véél aardigs heeft, want ze stààn aan de spits van een soort renaissance, ze zijn zelf een soort nieuwegidsers tegenover de traditionalisten door wie ze uitgekafferd worden), maar het zou me te ver voeren; ik praat nu liever over wat anders. Bovendien, als ik in Batavia woon, zal ik die jongens ook beter leeren kennen. Ik heb niet zoo èrg veel illuzies over ze, maar ze *zijn* heel sympathiek en ik wil ze helpen zooveel ik kan. Wat ik nu ken zijn 2 Sumatranen (waarvan één op Timor geboren!) en 1 Batakker, een kleine magere ex-menscheneter, heelemaal verintellectualiseerd met een bril.[9]

Stuur ons vooral dadelijk je *Winter aan Zee*. We zijn er erg benieuwd naar. Ook daarover hoop ik te schrijven in het *Bat. Nwsbl.*,[10] voor het bevattingsvermogen van de lezers daarvan, en verder uitvoerig aan jezelf in menschelijker taal. Heusch, Jany, wat zou het verrukkelijk zijn, een jaar in je buurt te kunnen wonen! Als ik aan Europa denk en voor mezelf naga waar ik zou willen *wonen*, gesteld dat ik geld genoeg daarvoor had, dan zou ik zeggen: Lugano, en daarna: Bergen, mits jij er niet vandaan ging. Den Haag trekt me maar zeer matig aan, in Parijs zou ik graag af en toe komen, maar nooit meer me willen vestigen, geloof ik. Of toch wel, maar dan *in een anderen tijd*. Brussel is een nachtmerrie voor me, en de *eenige* plek die daar voor mij alle prettige herinneringen vertegenwoordigde, de zitkamer van de Greshoffs, hebben ze op een voor mij griezelige manier 'hervormd', misschien objectief gezien ook wel 'verbeterd'. Als we ooit, voor de goedkoopte bv., in Brussel moesten wonen, zou ik het alleen willen doen in Tervueren bv., een buurt die ik zoogoed als niet ken, en daar dan ook maar weinig *uit* komen. Ukkel, dat 'men' zoo aardig vindt, is voor mij één kloof van mistroostigheid. En het ellendigste oord van alles is voor mij, geloof ik, Amsterdam.

Gistoux is eigenlijk voorgoed wèg, nietwaar? Ik kan me niet voorstellen, tenminste, dat ik daar nog met eenig plezier weer eens zou willen loopen,—tenzij misschien over 20 jaar. *Hier* heb ik alle plaatsen die ik wou terugzien, nu wel gehad,—op de Zandbaai na.[11]

9. Zie 3246 n 1 en 3250. Mogelijk verstond DP Timor in plaats van timoer: oost.

10. Zie 'De verzen van A. Roland Holst'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 19 maart 1938 (*Vw* 6, p. 239–245).

11. Zie 3238 n 5.

Het is erg moeilijk daar te komen, maar ik zàl er geweest zijn vóór ik naar Europa terugga. Dààr ben ik nu precies 25 jaar geleden voor het laatst geweest; Adé Tissing is er eens heengegaan (door stroomen en struikgewas heen) en zei dat alle dorpelingen, op 2 of 3 na, die op het eiland woonden aan malaria zijn doodgegaan. Maar er schijnt nog één visscher te wonen uit de ploeg bataviasche visschers die mijn vader daar heeft overgebracht, een zekere Kahim die een van mijn beste vrienden was toen ik 10 was. Benieuwd of hij mij gelooft als ik daar kom en hem zeg dat ik 'sinjo Toetoet' van toen ben.
—Mijn zwarte jeugdvriendinnetje *Flora* (in werkelijkheid *Dora*) uit *'t L.v.H.* heb ik hier gehad.[12] Bijna was dit 'gehad' in iederen zin te lezen geweest, want ze zond haar man weg, een slappe Indo met groote knevels dien ik nu ook maar 'Wim' noem, en begon me toen allerlei bekentenissen te doen, van dat zij eig. al die jaren het geld had bijverdiend dat hij als klerk tekort kwam, door met zijn chefs en zoo naar bed te gaan. Bep was toen in Bandoeng voor die examen-commissie. Hoewel tactvol gaf ze me daarop te kennen dat ik haar als kamergenoot niet onwelkom was: ze was altijd zoo bang alleen, zei ze, en ik was toch als een broer voor haar, maar daar kwamen hints bij van dat het bij haar zoo veilig was aangezien ze niet meer menstrueerde en filosofische overwegingen van 'welke man is nou niet stout als zijn vrouw er niet is'. Voor het experiment zou ik er wel wat voor gevoeld hebben, zoo'n halve incest door 25 jaar heen terug!—maar de ontrouw aan Bep gaat me nu eenmaal niet af. Dus heb ik maar een heeleboel gemeene verhalen teruggedaan en haar toch maar op 't hart gedrukt dat ze ook alleen *niet* bang hoefde te zijn. De goede 'Wim' heet niet op de hoogte te zijn, maar heeft haar in werkelijkheid, ondanks de 11 kinderen die hij bij haar gemaakt heeft, natuurlijk en douce gepooierd. (Het leven van een arme klerk met 11 kinderen, en dan nog Indo, m'nir!...)
—Wij hebben hier in den tuin een boom die heelamaal lila is, als een soort lila *pruik*, van de overwoekering door een klimplant met bloemetjes van die kleur. Bep zegt nu al ik weet niet hoe lang dat ik je zulke dingen schrijven moet. Die boom is nu al maanden achtereen precies zoo en een soort pronkstuk bij 't tafeltje waar we theedrinken. Verder blauwe hortensia's bij hoopen. En slanke rubberboompjes (kleine) overal om ons heen. Voilà.

Later over allerlei anders. Schrijf me geregeld, al is 't niet vaak ach-

12. Zie 3096 n 2.

ter elkaar. Maak dat vers van 1½ blzij over die vrouw af, dat ik mij heel goed herinner (je las 't me in Gistoux voor) en dat zeer mooi was.[13] Veel hartelijks, ook van Bep, steeds je

E.

P.S.—Heb ik je verteld dat Gedong Lami (Menu) nu ingenomen is door een heele hollandsche burgerfamilie van kleermakers die vnl. uniformen voor het Ned. Indische leger levert? Toen wij pas aankwamen, zijn we er geweest. Alles was stoffig en vuil en in onze badkamer had de Algemeene Ontvanger zich opgehouden achter een loket dat nog van hem gewaagde ('t huis was gemeentehuis geweest). Maar de rivierkant was vrijwel onveranderd; alleen was van de palla-tuin meer dan ⅞ gekapt. En in den tuin kon je geen stap doen of je trapte een slak kapot. Nu, niet lang geleden, ben ik er weer eens heengegaan, en kijk, alles was opgefleurd en bewoond, en in iedere lange zaal stonden rijen naaimachines. De burgerjongen die ons rondleidde was er echt trotsch op. Ik gaf hem mijn kaartje, dat hem niets zei, maar ik had hem nu eenmaal verteld dat ik in dat huis geboren was,—want met welk recht zou ik 't anders hebben willen zien? Hij dankte er beleefd voor en zei dat, als ik weer eens terugkwam, er een kop koffie voor me zou zijn. Toch wel aardig, niet, voor iemand zonder wie het indische leger naakt zou gaan?—Als ik ooit mijn verdere relaties, d.w.z. *hervatte* relaties, met Dora vertel, draag ik dat hfdst. aan Cola Debrot op, dien je hartelijk van me groeten moet. On fait ce qu'on peut, avec sa sœur la négresse![14]

3256. *Prentbriefkaart*[1] *aan G. O. Tissing: Tjitjoeroeg, 12 augustus 1937*

12 Aug.'37.

Beste Adé,

Deze duitsche zwemkampioene, die Minerva schijnt te heeten, komt namens mij bij je informeeren om te vragen hoe het gaat. Ik hoor zoo heelemaal nix van je, dat ik een beetje bang ben voor verdere ravages door malaria. Schrijf even of 't niet waar is. Moet ik je

13. Bij navraag bleek Roland Holst destijds zich niet meer te kunnen herinneren op welk gedicht DP hier doelt.
14. Vgl. C. Debrot, *Mijn zuster de negerin*. Rotterdam 1935.
1. Foto van een gehelmde Minerva (Louvre, Parijs).

Lockhart's *Return to Malaya* nog zenden? ik heb het nu hier. Met ons gaat het goed. Ik werk behoorlijk, Bep is iets minder moe. Waar is Ira? Hartelijke groeten van ons 2, een hand v. steeds je

E.

Hoe zijn je plannen? Schrijf!

3257. *Prentbriefkaart*[1] *aan H. Samkalden: Tjitjoeroeg, 13 augustus 1937*

Tjitjoeroeg, Vrijdag.

B.S.—Dank voor stukje,[2] en je hebt natuurlijk gelijk, maar ik zei al: het is volmaakt overbodig buiten de domheid. *Dus:* voor jou (behalve als amusement.) Voor Verboeket[3] schijnbaar al heel wat minder overbodig.—En bovendien, wat mij zoo ergert is dat voortdurende gezanik over cerebraal en ongevoelig. Gide, die zoolang met het etiket 'cerebraal' rondliep, is een van de zuiverste gevoelsmenschen in Europa; om te kunnen schrijven als Vestdijk, als Ter Braak, moet men heel wat gevoeliger zijn (finesse is óók gevoel!) dan Jo Kuller. Wie dit niet... voelt, is een rhinoceros.

In mijn stuk over de *Christenen* voor 't *B.N.*[4] kom ik hierop terug.—Ik ga pas 2e helft v. Sept. nr Tjilatjap; hoop je daarvóór dus nog te zien. Als je weer komt, breng dan zooveel verhalen en ontboezemingen mee dat je mijn kletsmachine dichtpraat. Ik reken erop!

Hartelijke groeten van ons 2, je

EdP.

3258. *Briefkaart aan H. Samkalden: Tjitjoeroeg, 19 augustus 1937*

Tjitjoeroeg, Donderdag*middag.*

B.S.,

Dank voor je expresse-boodschap. Mijn schoonzuster is vandaag hier gekomen en dacht tot Zaterdag te blijven. Misschien ga ik mor-

1. Foto van een bronzen lamp, afkomstig uit Lamongan (Museum van het Koninklijk Bataviaasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen).
2. Niet achterhaald.
3. Karel Frans Jacob Verboeket (geb. 1902), referendaris op de Algemene Secretarie te Batavia.
4. Zie 3250 n 11.

gen toch naar Batavia en zal Darja[1] dan opbellen om haar 's middags even te ontmoeten, maar hoogstwschl. ga ik 's middags weer terug. In ieder geval zal ik zeker geen tijd hebben om je in B. zorg op te halen, want ik vertrek van hier met den vroegtrein, eet met Verhoeven (oude afspraak), zie dan Darja (?) en heb dus den heelen morgen noodig. Kom Zondag of volgende week hier. Dezen Zaterdag-op-Zondag zijn de Binnertsen hier gelogeerd; ik weet niet of dit je aantrekt of juist niet. Ik vind ze erg aardig, zoowel hem als haar.

Ik leg hier voor je klaar Gide's *Retouches* op zijn oude *Retour de l'U.R.SS.* dat ik voor Ritman besproken heb.[2] Ik hoop dat er minder drukfouten in zullen staan dat in 't art. over Ter Braak, waarin overal woordjes uitgevallen zijn en één zin totaal verpest werd! Misschien merkt de lezer dat niet eens, maar de schrijver krimpt ervan!

Hart. gr. van je

EdP.

3259. *Briefkaart aan G. M. G. Douwes Dekker: Tjitjoeroeg, 20 augustus 1937*

Tjitjoeroeg, 20 Aug. '37.

Waarde Heer Douwes Dekker,

Ik ontving vandaag het Ms. van mijn Multatuli-boek + *twee* exemplaren complete drukproef. Om tijd te winnen stuur ik u nu één ex. tel quel, zonder retouches. Zet u er uw aanteekeningen bij, voor mij. Ik zal zien zooveel doenlijk met uw hints rekening te houden. Maar bedenkt u erbij dat Q. mij de eisch heeft gesteld zooveel mogelijk *niet* te corrigeeren, dwz. te veranderen. Toch schrijf ik er hier en daar nog wat bij; maar tenslotte details. Stuurt u mij dus *zoo spoedig mogelijk* de proeven terug, met uw kantteekeningen. Op drukfouten hoeft u niet te letten.

Zou u mij het heele pak binnen de week terug kunnen sturen? Er is erge haast bij.

Uw EdP.

1. De danseres Darja Collin, ex-echtgenote van J. Slauerhoff, die van juni tot september een tournee door Nederlands-Indië maakte.
2. Zie 'Zaak van intellectueel geweten'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 1 september 1937 (niet in *Vw*).

Het ms. stuur ik u, zoodra ik met de correctie klaar ben en dus weet het niet meer noodig te zullen hebben.

In *haast.*

3260. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: Tjitjoeroeg, 22 augustus 1937*

Tjitjoeroeg, Zondagavond.

Waarde Heer Douwes Dekker,

Gelijk hiermee zend ik u het ms., als bestelgoed. Ik ben doodop, heb in deze 2 dagen het heele pak nagezien, en nog heel wat veranderd. Tant pis als Q. niet tevreden is, dan *moet* ik er maar wat voor betalen! Hij heeft overigens zijn zin, ik heb ook wat geschrapt: herhalingen, sommige scheldpartijen die me *on*doeltreffend leken. Sommige dingen 'tegen' Multatuli (als men 't zoo noemen kan) verzacht. Mijn vrouw vindt dat het vaak pijnlijk is omdat ik telkens weer zeg: '*maar* het was toch een held'. Inderdaad, je moet toch ook niet *te* veel voor de kaffers redeneeren. Dat mist zijn doel ook!

Ik ben benieuwd naar uw notities en wacht daar nu op. Wat krioelde 't van de drukfouten! Dat moet niet prettig voor u zijn. Ook Saks heb ik er nog in te pakken gehad. Ik denk dat het toch heel aardig zal zijn, ook voor u, om er iets in op te zoeken (document of anecdote) of er wat in te bladeren als het boek *schoon* en goed nagezien bij u komt. Als u 't ooit met het ms. komt te vergelijken, zult u zien dat er nog belangrijke verschillen zijn.

Hierbij nog 2 blaadjes die ik dubbel had en die dus misschien bij u ontbreken. Gelukkig zijn ze van het eind.

Tot hoorens. Hartelijke groeten, ook van huis tot huis,

gaarne uw EduP.

Ik stuur binnenkort aan uw broer—ik heb maar één ex.—*Gr. Ned.* met mijn stuk erin over 'Multatuli's naleven' (vnl. over Dr. Pée, met één fragment uit het boek dat u nu leest) en met Multatuli's brieven aan J. v.d. Hoeven,[1] vnl. over Indië. Van eenig belang, maar toch niet erg. Ik vind dit nogal een *onbevredigende* zaak!

1. 'Multatuli's naleven'. In *GN* 35 (1937) 8 (augustus), p. 150–163; p. 153–155 komt overeen met *De man van Lebak* (zie 3110 n 11), p. 326–329 (*Vw* 4, p. 432–436). Voor de brieven aan J. v.d. Hoeven zie 3210 n 2.

P.S. Ik houd uw *Corresp. van Mult.* nog wat aan, omdat ik nog niet klaar ben met mijn ruzie met *G.Ned.* Ik denk nog steeds dat ik binnenkort een groot stuk zal schrijven tegen Saks enz.,[2] wschl. als het boek van Saks uitkomt. Hier, in 't mijne, heb ik het niet half zoo goed gedaan als 't zou kunnen; dat ging niet om de plaatsruimte en niet om de proporties onderling.

3261. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: Tjitjoeroeg, 26 augustus 1937*

Tjitjoeroeg, Donderdagmorgen
vroeg.

Waarde Heer Douwes Dekker,

Als u mij de proeven nog niet teruggezonden hebt (in welk geval deze brief overbodig wordt), wilt u het dan omgaand doen? Ik was 2 dagen in Batavia, *moest* erheen, in verband met het Landsarchief, en vond bij terugkomst hier een nieuwe brief van Q. met 'spoed, spoed, spoed'.

Sinds eergisteravond terug houd ik me weer ononderbroken bezig met de proeven. Ik 'duizel van Multatuli', en heb er op 't oogenblik gewoon geen kijk meer op! Gelukkig dat mijn vrouw mij haar 'frissche blik' op het geval geeft. En nu verwacht ik nog wat hints van u, maar daarom: hoe gauwer hoe liever, want dan hoef ik er niet zoo gehaast rekening mee te houden.

Op verschillende punten overigens zullen wij elkaar van beide zijden al wel 'voor' zijn geweest. Om u een idee te geven: de laatste blzn. van het voorwoord heb ik grootendeels geschrapt (om niet in herhalingen te vervallen, wat altijd *zwakker* maakt; behalve waar herhalen werkelijk pas heeft);—*Oudste Tijd* is vrijwel zoo gebleven (op één stukje uit den tijd van Caroline V. na, dat ik er nog tusschen gezet heb);—in *Sumatra's Westkust* is het stukje over het 'jeugdportret' geschrapt, omdat Mimi hem zelf daar niet op herkende (blz. 66);—in *Krawang* heb ik dat Nieuwjaarsvers in de *Javasche Crt.* vermeld;—In *Bagelen, Menado, Ambon* is een stukje bijgekomen over Bagelen en een ander over Menado; beide uit de corresp. met Roorda v. Eysinga; een noot over de pantalon-man, die Oger schijnt te zijn van Oger frères bij de Harmonie, en een opmerking over het huis v.

2. Over Saks heeft DP geschreven in *Multatuli, Tweede pleidooi* (zie 3126 n 6), p. 31–80 (grotendeels niet in *Vw*).

Valentijn waarin Mult. meent gewoond te hebben op Ambon (volgens brief aan Tiele);—in *Europees Verlof* heb ik nog vermeld het toetreden tot de vrijmetselaarsorde in Gorcum; het commentaar op den brief na Homburg verzacht (blz. 196), al was 't enkel door 't woord 'zwijnerij', dat ik losweg had neergepend, maar dat èn door vrienden èn door vijanden zwaar opgenomen kan worden, te veranderen in 'erotiek'.[1] (Hijzelf zegt op verschillende plaatsen dat hij 'telkens verliefd' is, en deze kant van hem te verbloemen zou kinderachtig zijn.)

In *Lebak* is zooveel geschrapt, bijgevoegd en veranderd, dat het een speciale administratie zou vergen. Grosso modo heb ik verscheiden stukken over De Kock geschrapt, omdat deze man, al was 't dan door mijn verontwaardiging over zijn idiootachtige laagheid, te veel importantie kreeg (hij mag alleen als *type* fungeeren van Mult.-bestrijder); daarentegen heb ik Saks in 3 tusschengevoegde stukken à faire genomen.*[2] Geheel geschrapt is alles wat De Kock aanhaalt over Multatuli's 'tegen-Holland-zijn', dus blz. 278 onderste helft en de heele blz. 279. De politieke opinie van Mult. is te delicaat om hier zoomaar te behandelen; dat goed te doen zou een apart hoofdstuk vereischen.[3] In het kommentaar op de brieven aan Pahad,[4] dat daarop volgt (blz. 280) heb ik een stuk geschrapt, ook al om geen troeven aan de 'tegenpartij' te geven. In het kommentaar op den 'grooten' brief—'ons' document'[5]—heb ik die 'haatzaai'-wet[6] geschrapt, om geen slapende honden wakker te maken, verder wat overbodig geklieder over de indeeling van de blzn.,—dat *ziet* men wel, hoe die verdeeld zijn! Met nadruk heb ik er echter bij gezet dat *ik* het stuk publiceer, in 1937, en dat Mult. het altijd heeft 'binnengehouden'.—Verder heb ik geschrapt: een zinnetje op blz. 220, waarin stond dat Dekker geen tijd verloor om zijn 'groote slag' te

* In dit verband afdoend, al hoop ik er in *Gr. Ned.* op terug te komen.

1. De door DP genoemde passages uit *De man van Lebak* (zie 3110 n 11) zijn terug te vinden op p. 28–36 (*Vw* 4, p. 30–38), 101 (*Vw* 4, p. 100), 138 en 141 (*Vw* 4, p. 157 en 158), 153 (*Vw*4, p. 152), 160 (*Vw* 4, p. 194), 169 (*Vw* 4, p. 204) en 181 (*Vw* 4, p. 215).
2. Mogelijk *De man van Lebak*, p. 219–220 (*Vw* 4, p. 263–264), 247–248 (*Vw* 4, p. 304–305) en 260–262 (*Vw* 4, p. 329–331).
3. Vgl. 3264 n 4.
4. Zie *De man van Lebak*, p. 265–266 (*Vw* 4, p. 348).
5. Zie *De man van Lebak*, p. 268–289 (*Vw* 4, p. 349–368). Zie ook 3148 e.v.
6. Zie 3206 n 9.

slaan, iets wat totaal verkeerd opgevat zou kunnen worden; terwijl erbij gekomen is: een stukje over Brest van Kempen op Madoera, en een noot van Mult. over B.v.K.'s 'fort': het tegengaan van gedwongen werving voor het leger.[7] Hoopen detail-veranderingen laat ik hier natuurlijk buiten beschouwing. Ik werk er nog telkens aan, zooveel ik meen te *mogen*!

In de rest is niet veel veranderd, behalve het slot (de allerlaatste blzij), dat ik totaal gewijzigd heb: er is ½ blzij bijgekomen, die nu het slot vormt.

Ziedaar! U hebt zeker opgemerkt hoe consequent ik 'Dekker' en 'Multatuli' uit elkaar heb gehouden, precies als 'Bonaparte' en 'Napoleon'...

Ik wacht nu dus op uw kantteekeningen. In dank, gaarne uw

EdP.

3262. *Aan J. Greshoff: Tjitjoeroeg, 27 augustus 1937*

Beste Jan,

Ik heb *weer* 3 brieven van je, maar antwoordde expres niet op 1 en 2, omdat ik het antwoord op mijn laatste brieven wou afwachten. Goddank is dat er nu! Ik heb je wel erg gepest, maar geloof niet dat deze heele historie aan *mij* plezier heeft verschaft. En die snertzaak van *Het Vad.* (met Menno dan) kwam de rotsmaak nog wat kruiden. Enfin!

Zoodra het boek van Saks er is, zal ik mijn stuk schrijven. Ik heb nooit plan gehad dezen ouwehoer van een socialistischen Droogstoppel zóó uit te schelden als in mijn particuliere correspondentie, ik ben ook niet heelemaal een kind meer en besef heel goed hoe ik dan mijn eigen betoog zou hebben verzwakt. Maar gegeven dat ik mij deze zaak al ontzettend had aangetrokken (nieuwe verklaringen overbodig), deden je *condities* niets dan zout in de wond. Ik heb nu van Q. drukproeven gekregen en in mijn boek voorloopig afgerekend met Saks; o.a. afdoend aangetoond, geloof ik, dat de peutervirtuoos nog niet eens zonder fouten peuteren kan.* En dat zijn fameuse 'reconstructies' voor de helft gebazel zijn. De rest is een

* Waar is zoo'n vent dàn nog goed voor? Ik vraag 't je in alle kalmte.

7. Zie *De man van Lebak*, p. 231 (*Vw* 4, p. 283).

kwestie van *toon* en van *smaak.* J.v.N. schreef me ook dat hij niet kon proeven dat deze Saks een soortement Vautel[1] is. Ik begrijp het dan niet. Is 't dan werkelijk alleen maar omdat ik er 'zooveel meer van weet' dat ik 's mans houding tegenover M. geborneerd, laf en laag vind? Misschien dat alles duidelijk wordt als je mijn *boek* over Mult. gelezen hebt? Ik laat J.v.N. een ex. van mij zenden, particulier. Ook Jany en Jean de Sturler. Maar verder niemand, want Q. zal ook wel gierig zijn met auteurs-exx. Jij, Menno, Henny moeten dan maar uit eigen krachten en relaties een ex. vragen. Dat zal ook wel geen moeite opleveren, zelfs niet voor Henny, in dit geval.

Ik las *G.N.* van Aug. Inderdaad, al dat gedoe over Van de W. heb ik maar overgeslagen. Bep zegt dat het stuk van Vic veel aardigs had, vooral over de 'verloren gevoelswereld'—v.d.W. 'verloren' door het tegenwoordige geslacht.[2] Het stuk van Cool vond ik best, en voor een groot deel heeft hij gelijk ook. Coster *is* meer steêvast humanist dan ik, die alleen door het fascisme in die richting geduwd word.*[3] Dat ik het ook nog over Coster's stemgeluid en preektoon heb, is natuurlijk wat anders; maar waarom zou Kool *dit* niet zeggen? Als je denkt dat ik, die om het stuk van Saks zoo uit mijn slof schoot, *dus* hierdoor ook onaangenaam getroffen moest zijn, vergis je je; d.w.z. is de 'logica' weer eens abuis. Ik heb 't stuk van Kool met zekere genoegdoening gelezen, gun Coster deze troost en zou haast lust

* Bep zegt: 'Dan is Coster toch ook nog maar de *kunstzij* van het humanisme'. Maar om zulke begrippen van qualiteit moet je niemand lastig vallen in Holland!

1. Clément Vautel (ps. van Clément Vaulet, 1875–1954), journalist-chroniqueur; schreef in vlotte, geestige trant een aantal romans, waarin mensen en toestanden op een vaak gechargeerde wijze worden gehekeld.
2. In *GN* 35 (1937) 8 (augustus), p. 149–284 stonden onder andere artikelen over Karel van de Woestijne van F. V. Toussaint van Boelaere, Karel Jonckheere, Victor E. van Vriesland ('Van de Woestijne en zijn tijd', p. 221–228), Raymond Herreman, August Vermeylen en M. Roelants en één stuk van Van de Woestijne.
3. H. C. Kool, 'Bij Dirk Coster's vijftigste verjaardag'. In *GN* 35 (1937) 8 (augustus), p. 278–280. Hierin schrijft Kool ondermeer: '...het humanisme, waartoe thans, zeker niet zonder de invloed der omstandigheden, hij [Du Perron] en zijn bentgenoten zich ook hebben bekeerd.' en 'Als kompas bleek het [Costers aestheticisme en ethiek] bestendiger nauwkeurig te wijzen dan de waardigheid van den smallen mens, die slechts reagerend tot het besef der voorwaardelijke noodzakelijkheid van het humanisme schijnt te komen.'

hebben in *G.N.* te verklaren dat Kool-en-Coster inderdaad gelijk hebben op dat punt. Maar dat zou aanstellerig zijn, vrees ik.

Als mijn werkplan precies wordt uitgevoerd, heb ik eind van dit jaar—en voordat ik dus aan dat Archief geklonken word, al is 't dan maar als daggelder—*vijf* verhalen klaar: de 5 eerste van de z.g. 'Onzekeren'. Ik maak nog steeds notities, enz., maar met 1 Oktober hoop ik door *alle* 'voorwerk' heen te zijn, en rechtuit te kunnen *schrijven.* Bid voor me. Ik heb de pest in dat ik jouw vacantie mee heb helpen verknoeien, maar de schuld is Saks en nog eens Saks, dat oude rund met een buikvol peutermicroben en een telraam tot hersens. Was de man postambtenaar?[4] Ik meen dat je me eens zooiets verteld hebt. In dat geval is hij grotesk geslaagd. Je hebt een ambtenaar bij de spoor gehad die detective-verhalen is gaan schrijven met niets dan alibi's die door spoorboekjes worden te niet gedaan, met misdaden door 't juiste gebruik van spoorwissels, enz.—de man heet Freeman Wills Crofts,[5] en is een ongelooflijk ongeniaal stuk idioot als verteller. Saks baseert een heele detective-story op de *post* die Multatuli op 29 Maart in Lebak kreeg. Je hebt het natuurlijk gelezen, maar *hoe* nonsensikaal (inpl. van 'scherpzinnig') het is, zal je misschien pas ontwaren als je mijn tegenbetoog leest.[6] En zoo is er meer. Als alle z.g. scherpzinnigheid inpl. v. door slappe recensenten, die alles allang gelooven eens aan 'tegenonderzoeken' werd onderworpen, wat een kinderachtige kul zou je dan tot uitkomst krijgen, 9 op de 10 keer!

Ik antwoord beter op den brief dien jij aankondigt. Heel veel hartelijks, ook aan Aty, Jan, Kees, en een ferme hand van je

E.

Tjitjoeroeg, 27 Aug. '37.

P.S. O ja, dit zou ik *nu* haast vergeten: ik heb geen oogenblik gedacht aan ophouden van vriendschap. Ook mijn uittreden uit *G.N.* zou daar niets aan veranderd hebben, dat spreekt. Alleen toen jij zoo'n beetje deed voorkomen dat alle literatuur daarbuiten viel, heb ik

4. Saks is nooit bij de P.T.T. werkzaam geweest, maar werd opgeleid tot onderwijzer en apotheker, werkte met grote onderbrekingen in de apotheek en was actief in de journalistiek.
5. Freeman Wills Crofts (1879–1957), tot 1929 inspecteur bij de Ierse spoorwegen; schreef nadien detective-verhalen (vgl. E. du Perron, *Het sprookje van de misdaad*, [...]. Amsterdam etc. [1938], p. 21–23; *Vw* 6, p. 560–562).
6. Zie 3142 n 2.

geprotesteerd en gedacht: 'waarop gronden we dan een *nieuwe* vriendschap?'

3263. *Briefkaart aan H. Samkalden: Tjitjoeroeg, 27 augustus 1937*

Tjitjoeroeg, 27 Aug. '37.

B.S.,

Dit week-end is Groeneveldt hier, volgend week-end de Binnertsen, die wij destijds hebben moeten afbestellen vanwege 'ziekte' van Alain. Kijk dus wat je doet; je bent natuurlijk ook door-de-week welkom, zelfs als dronken moejik.[1]

Ik las Romein's *Lage Landen* nu van a tot z, en er zijn weinig boeken, in den laatsten tijd, waar ik zooveel aan 'gehad' heb, maar mag Verhoeven nu niet dat kleine beetje over R. zeggen? Het is mijn a.s. chef, dus ik mag hem niet verdedigen;—maar je weet dat ik altijd voor een zekere vrijheid van meeningsuiting geweest ben; en wat V. van R. zei, leek mij veel meer een manier van beginnen om tot zijn eig. onderwerp te komen, dan een werkelijke aanval. Hij wou betoogen dat de koloniën ook in de geschiedenis steeds achtergezet worden, wat een sympathieke stelling is; en dat slothoofdst. wàs het beste v. R. niet. Dit wil niet zeggen dat jij je meening nu *niet* moet zeggen; ook daarin ben ik 'voor de vrijheid'![2]

Onvoltooid Verleden zou ik graag lezen, inzien althans. Vooral een opstel over Bilderdijk als geschiedschrijver, dat ik erin zag staan.[3] Neem je 't eens voor me mee?

Plezier met je 'amateur-acting'; en tot spoedig ziens, hoop ik. Je

E.

1. Mogelijk een toespeling op een rol van Samkalden, die regelmatig optrad in amateur-toneelopvoeringen.
2. Vgl. *Bw TB-DP* 4, p. 187: 'De zaak zit zoo: mijn a.s. "chef", Dr. Verhoeven van 't Landsarchief, heeft in een blad dat hier uitkomt (*Koloniale Studiën*) een stukje geschreven over geschiedk. voorlichting betreffende koloniën, en daarin een héél klein beetje Romein aangevallen. Waarop Samkalden héél kwaad is geworden, en verklaard heeft dat Verhoeven – studiegenoot van hem – een kwajongen is, die nog niets heeft gepresteerd en dus een uiterst bescheiden bek in acht te nemen heeft tegenover Romein.'
3. 'Bilderdijk als geschiedschrijver'. In J. Romein, *Het onvoltooid verleden, Kunsthistorische studies*. Amsterdam 1937, p. 230–240.

P.S. Mijn Multatuli-proeven waren hier; ik ben wee van het nakijken!

3264. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: Tjitjoeroeg, 28 augustus 1937*

Tjitjoeroeg, 28 Aug. '37.

Waarde Heer D.D.,

Hoe onaangenaam dat u weer ziek bent! U zou *rust* moeten nemen; er eens een maand of zoo *compleet* uitbreken. Waarom doet u dat niet? Ik verlang naar postkaarten van u uit fraaie streken ver van Bandoeng!

Ik wacht nu op de proeven, voor zoover door u bekrabbeld, en zal zien er zooveel mogelijk rekening mee te houden, voor zoover niet bij voorbaat gedaan. In ieder geval is het mij een geruststelling dat de 'algemeene indruk' goed was. Ik ben nu al bang dat Q. me ferm 'beboeten' zal; hij heeft mij zoo beknibbeld en gepest in deze geschiedenis, dat dat nog wel niet over zal zijn. Toch is hij in zijn laatste brief nu weer opeens smeltend vriendelijk. Het mannetje is ijdel als een vrouw, en als het in mijn aard lag hem op gepaste tijden wat stroop toe te dienen zou ik misschien nooit moeite met hem hebben. Maar ziedaar, ik kàn niet.

Over 't algemeen ben *ik* nu wel tevreden met mijn boek, al ben ik, als u, tureluursch van al dat gejacht. Hij schreef mij dat hij eind October *moet* uitkomen (misschien wel vanwege Sinterklaastijd in Indië, wie weet?) en de afstand is hier de grootste schuldige. Verder is er nog flink wat revisie noodig (dat moet een vriend van mij doen). Enfin, ik troost me met het idee dat dergelijke boeken nooit volmaakt zijn dan tegen den 3en druk, net als encyclopaedieën en zoo;—maar een 2e druk zelfs zal ik wel niet beleven.[1] Op zijn *allerbest* loopt het boek zoo goed dat Q. mij een 'vervolg' vraagt; dat ik dan—ofschoon het me minstens 6 maanden van eigen werk zou afhouden—voor Multatuli met liefde schrijven zou.[2] Daar ik dan

1. De tweede druk van *De man van Lebak* verscheen als E. du Perron, *Verzameld werk* [*III*], [etc]. Amsterdam etc.: Contact [1949].

2. Vgl. E. du Perron, *Multatuli, Tweede pleidooi* (zie 3126 n 6), p. 154, noot 1: 'Het ligt in mijn bedoeling eens een leven van Multatuli te geven in 2 delen; een minimum voor deze figuur, dunkt mij. Het eerste deel zou bevatten: *De man van Lebak*, het tweede: *Multatuli de schrijver*. [etc.]' (*Vw* 4, p. 691). Zie voor de aantekeningen voor *Multatuli de schrijver Vw* 4, p. 681–688.

den *schrijver* zou moeten behandelen, zou ik al zijn werken (14 dln.) ook moeten overlezen. En als ik op het Landsarchief kom, heb ik ook alleen nog maar de avonden. Maar... zoover zal 't niet komen. Dat zou te mooi zijn voor de noordelijke Lage Landen!

Met Greshoff (v. *Gr. Ned.*) ben ik weer verzoend, zeer tot beider genoegen. Ik krijg het boek van Saks opgezonden zoodra het verschijnt en mag het 'overdwars en overlangs' afmaken, schrijft hij. Ik heb bovendien nog andere dingen op m'n hart, inzake Multatuli. Als ik de gelegenheid vind zou ik nu willen behandelen:

a. Multatuli en Huet (hun complete verhouding);

b. Multatuli en Van Lennep (idem);

(deze beide stukken[3] om definitief aan te toonen dat M. dan een 'querulant' mag zijn en 'overgevoelig', maar dat hij, zoo objectief gezien als men maar wil, toch werkelijk géén chance heeft gehad met de personages die hij ontmoette);

c. Multatuli's politieke overtuiging;[4]

(dit kan zéér interessant worden, juist omdat hij daarin zeker èn onzeker was beide. Ik vind 't nl. vanzelfsprekend om toe te geven dat hij nooit socialist was, dus nog minder communistisch opstandig,—maar er mag toch ook even aangetoond worden dat hij niets had van een Ennesbéjer. Dit is een gevaar dat hij loopt: geannexeerd te worden als N.S.B.-voorman, zooals Nietzsche geannexeerd is door Hitler-Deutschland, waarop hij zou hebben *gevomeerd*—zooals Multatuli vies zou zijn geworden van Mussert.)

Vroeger of later.... Naar aanl. v/h boek v. Saks kan ik misschien al punt a. en b. behandelen.—U kreeg toch het knipsel v/h *Vaderland* dat ik u zond, met dat protest van dien advocaat van mevrouw Edu geb. Post v. Leggeloo, en het voortreffelijke antwoord van Ter Braak daaronder?[5] Ik liet uw broer sturen—door Dahler,[6] die het ex. even wou inzien—het laatste nr. van *G.Ned.*, waarin de brieven van

3. Zie 3161 n 3.

4. Niet gebeurd.

5. Een ingezonden stuk van mr. S. Tromp Meesters in *Het vaderland* van 7 augustus 1937 (av,) waarin hij protesteerde tegen het ongunstige beeld dat van Multatuli's zoon Eduard werd opgeroepen in de briefwisseling tussen Multatuli en J. van der Hoeven (zie 3210 n 2), door Ter Braak in zijn naschrift 'een echt advocatenbetoog' genoemd.

6. Zie 3246 n 1.

Multatuli door Ter Braak aangekondigd, en mijn artikel naar aanl. van Dr. Julius Pée.[7] (U komt daar ook in voor, maar uw broer nog meer, en ik heb maar één ex., dat ik dus aan uw broer liet zenden. Hij moet het u in ieder geval sturen, en dan moet u onder elkaar maar afmaken wie het houdt en wie een ander bestelt of zoo. Misschien kan ik ook nòg een ex. vragen.)

Aan Q. schrijf ik,[8] gelijk hiermee, dat hij èn aan uw broer èn aan u 1 ex. van het boek zendt. U hebt het dan wschl. ook tegen Sinterklaas. Moge u het dan rustig lezen, proper afgedrukt en zonder drukfouten, en moge het u dan niet tegenvallen.—Met beste wenschen voor uw gezondheid nu, steeds gaarne uw

EduP.

3265. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: Tjitjoeroeg, 29 augustus 1937*

Zondag.

Waarde Heer Douwes Dekker,

Gisteravond kwamen de proeven met uw potloodkrabbels. U zult ontwaren dat ik met $\frac{7}{8}$ ervan rekening gehouden heb. Op enkele plaatsen *had* ik dat al, zooals ik voorzien had; ook de passages die mij zelf wat omslachtig waren voorgekomen hebt u precies zoo bevonden als ik. Het spijt me dat u niet alles hebt kunnen doornemen.

Daar waar u het had over het schrijverschap heb ik een voetnoot gezet.[1] Als u mijn ander werk gekend had, zou hier voor u geen misverstand zijn geweest, want sinds jaar en dag verkondig ik: eerst de persoonlijkheid, dan de schrijver. Maar 't is waar, ik mag zooiets niet als bekend veronderstellen en andere lezers kunnen er net zoo tegenover staan als u.—Ook aan andere notities heb ik veel gehad.

Ik heb één ding: juist omdat ik Multatuli zoo groot vind, denk ik: 'er kan gerust wat af'. Er zijn verschillende dingen in hem die ik gerust zou willen blootleggen, om erbij te zeggen: '*En wat dan nog?*' Vooral tegen hen *die* hem aanvallen. Maar het is waar, deze manier van strijden hoeft niet te vervallen in onrechtvaardige, of zelfs maar gesupposeerde, bekladderij van M.

7. Zie 3126 n 6 en 3210 n 2.
8. Niet bewaard.
1. Zie *De man van Lebak*, p. 78 (*Vw* 4, p. 78–79).

Ik hoop dat het *geheel* voldoet. Van het regeeringsbesluit heb ik zéker gebruik gemaakt.[2] Beste groeten en veel dank van uw

EduP.

3266. *Aan A. Roland Holst: Tjitjoeroeg, 29 augustus 1937*

Tjitjoeroeg, 29 Aug. '37.

Beste Jany,

Ik sprak Darja een tijdje geleden,[1] even vóór ze weer uit Indië wegging. We hadden maar een uur, vóór mijn laatste trein weer uit Batavia vertrok, maar dat uur hebben we grootendeels over Slau gepraat. Ik kan je zeggen dat ik er *beroerd* van weg ben gegaan en dat ik Bep hier in Tjitjoeroeg beroerd heb gemaakt toen ik alles oververtelde wat Darja mij van haar laatste samenzijn met hem verteld had. Ik weet niet of jij alles weet, maar het zal toch wel? Vraag er anders Darja naar als je haar ziet, want ze vertelt het zonder de minste komedie en 't is om van te ijzen. Het is toch een feit dat zóóiets geen 'rol' of 'literatuur' meer is, meer kàn zijn; want dan is het zoo eigen geworden, dat er niet meer over te praten valt. Volgens D. wist hij heel goed dat hij dood zou gaan, en hij heeft zijn dood dan tegen haar uitgespeeld in één 'verwoed verwoestingsfeest', om hem zelf te citeeren. Het is werkelijk alsof hij haar, omdat hij niet de eenige man in de liefde voor haar heeft kunnen zijn, de onvergetelijkste indruk heeft willen inbranden in het afschuwelijke. Ik had werkelijk met Darja te doen en had haar kunnen omhelzen in alle broederlijkheid. Ze is werkelijk vaak toch *heel lief* tegen Slau geweest, en niet eens laf, moet ik zeggen; Bep zegt: 'ze heeft zich aan niet veel onttrokken'. Toen hij tout son saoûl aan beroerdigheid genoten had, is hij ook nog aardig tegen haar geweest, en heeft alleen maar al zijn vrienden al kankerend de revue laten passeren, maar meer humoristisch. Dat is het laatste moment geweest dat ze hem levend gezien heeft.

Ze zegt dat hij over mij vaak sprak en haar dingen heeft gezegd die hij zeker niet aan een mannelijke vriend gezegd zou hebben, zelfs niet aan jou. Hij was erg blij toen ik naar Holland kwam, zegt zij, en

2. E. F. E. Douwes Dekker, 'Een merkwaardig regeeringsbesluit'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 4 juni 1904. Zie *De man van Lebak*, p. 316 en 320–321 (*Vw* 4, p. 409 en 413).

1. Zie 3258 n 1.

beroerd over de breuk; kankerend over: 'nou heb ik 't toch echt kapot gemaakt, nou zal hij vast niet meer komen'; waarop ze hem verzekerd heeft dat hij mij nog maar *anders* te schrijven had en dat ik dan zeker komen zou. Hij zei toen: 'Ik kan hem toch geen brief schrijven om te zeggen dat ik dat allemaal niet gemeend heb'. —Darja zei dat ik hem erg *verwend* had. Dat is waar.

Darja heeft me 2, 3 voorbeelden gegeven van menschen aan wie hij *expres schreef om ze te pesten*; en dan zei hij het haar: 'Weet je wat ik diè nu geleverd heb?'—of 'X. heb ik deze keer goed te pakken gehad'. Nu is dit *klassiek,* deze zucht naar absolute eenzaamheid bij dgl. gekwetste naturen, die zich uit in ruzie zoeken en zich brouilleeren, *juist* met alle vrienden. Georges Palante, die vriend van Guilloux, waarvan hij de hoofdpersoon heeft gemaakt van *Le Sang Noir* (las je dat boek ooit, er staan pràchtige dingen in) deed precies zoo,—een paar maanden voor zijn zelfmoord. En wàt de vrienden dan ook deden om zich met hem te verzoenen, hij wou ze dan niet eens meer aanhooren of zien. De briefjes die Slau me schreef om me van Hilversum weg te houden, toen hij mij al zijn bundel[2] gezonden had, toen het eig. 'conflict' dus allang weer geluwd was, waren eig. precies zooiets.

Hoe het zij—na wat Darja me verteld heeft, niet zozeer over wat hij haar over mij zei, als wat hij haar heeft aangedaan—heeft *iedere* rancune uit mij weggenomen. Ik kan je nu verzekeren dat ik hem 100% kan zien als een door en door beklagenswaardig mensch. Het is om aan een fatum te geloven,—of dit een levend *bewijs* was, dat sommige menschen gebrandmerkt voor 't ongeluk in de wereld worden geschopt. Poète maudit, was hij toch zeker. Nogmaals, ik geloof niet meer aan 'literatuur' in deze regionen van dood en leven.—Ik heb zooeven den heelen middag aan hem gedacht (misschien omdat er een laat namiddaglicht in de tuin was dat aan Gistoux herinnerde), en ik ben er absoluut melancholiek van geworden. Vandaar deze brief, waarin ik daar maar niet aan toegeef, vandaar dat ik hem zoo houd, vrij zakelijk. Maar geloof me, ik zeg het je net zoo eerlijk als ik een paar maanden geleden mijn overgebleven rancune nog toegaf: ik heb nu niets meer dan mijn oude vriendschap voor zijn nagedachtenis. Van belang is het niet; maar tusschen jou en mij toch wel?

2. *Een eerlijk zeemansgraf.* Rotterdam: Nijgh & Van Ditmar 1936. Zie ook 2996.

Mijn boek over Multatuli komt wschl. begin November uit; ik heb je een ex. laten sturen. Nu, Jany, later over wat anders. Schrijf gauw weer.

Steeds je E.

P.S.
Een tijdje geleden schreef je me over Lekkerkerker en die uitgave van Slau's gedichten die door Sander's eischen traineert.[3] Het spijt me dat ik er me niet mee bemoeien kan; ik weet misschien toch een paar details, die Lekkerkerker niet weet. Als ik in Holland was zou *ik* met hem samenwerken. Ik gaf Henny in Europa nog een papier;[4] maar nu ik hier zijn bundels weer in handen kon nemen, heb ik nog zooiets gemaakt. Misschien staat hier wat bij wat op 't andere niet stond en heeft Lekkerk. hier ook nog wat aan. Zend jij 't hem maar,[5] en zeg dat ik voor proeven nazien (eventueel) en dgl. geheel tot zijn dienst ben.

(Op de onderafdeelingen zou ik zeker zijn *titels*—zoo kenmerkend voor hem—behouden.)[6]

ARCHIPEL
alles uit de 2 lezingen: die van van Kampen en die van Gistoux in 60 exemplaren; waar de gedichten in beide lezingen voorkomen altijd de *verbeterde* nemen, dus die van Gistoux.
Hierbij komen nog een paar onuitgegeven gedichten uit denzelfden tijd. Hendrik de Vries kan ze herkennen als ze gevonden worden. (Genre 'Nymfen', 'Oceaannachten', 'Voorwereldlijke landschappen' en zoo.)

3. Op 8 september 1937 schrijft D. Zijlstra van Nijgh & Van Ditmar aan Lekkerkerker (zie 3117 n 6 en 3431 n 2): 'In de laatste onderhandelingen met de firma Stols werd als voorwaarde gesteld, dat ook na overname van het geheele fonds [de zes boeken van Slauerhoff in het fonds van Stols], de herdrukken typografisch zouden moeten verzorgd worden door den heer Stols en gedrukt bij Boosten en Stols, welke voorwaarde voor ons natuurlijk onaannemelijk was.' Nijgh & Van Ditmar had een eigen drukkerij.
4. Zie 3075.
5. Niet gebeurd. Lekkerkerker heeft pas enkele jaren geleden van het hierna volgend concept kennis genomen.
6. Zie 3075 n 3. 'Dsjengis' is opgenomen in de afdeling 'Eldorado'. 'Oost-Azië' en 'Yoeng Poe Tsjoeng' zijn twee afzonderlijke afdelingen.

DSJENGIS
'Dsjengis' en niet 'D*sch*engis', zie verbeterd ex. van *Eldorado,* als dat in Slauerhoff's nalatenschap is gevonden. Anders kan ik de verbeteringen (een deel althans) nog wel vinden in *mijn* ex. *Dsjengis* is van 1923, dus uit den tijd van *Archipel*; een van zijn oudste gedichten; vandaar dat ik het apart vóór *Saturnus* zou zetten.*

SATURNUS
volgorde en lezing (verbeterde) van *Saturnus* volgen; maar erbij voegen het gedicht *Le Passé Vivant* op de plaats waar dat stond in *Clair-Obscur* (of ongeveer, als 't niet precies uitkomt).

SERENADE
komt chronologisch hier. S. heeft mij vaak gezegd dat de meeste van deze gedichten even oud zijn als die van *Saturnus*; alleen als geheel is *Serenade* van iets later. (Plus onuitgegeven verzen die hierbij hooren.)

ELDORADO
alles wat erin staat, behalve *Dsjengis* en de verzen die hij later overgenomen heeft in *Een Eerlijk Zeemansgraf.* Ook uit dezen tijd moeten vrij wat onuitgegeven verzen zijn, waarvan ik er verscheidene in Gistoux overschreef. Als ik ze terugzie kan ik ze best herkennen. Voor zover hij die ook niet opnam in *Een Eerlijk Zeemansgraf* zouden die het best ook hierbij kunnen.

OOST-AZIË (met *YOENG POE TSJOENG)*
behalve *Captain Miguel* dat hij zelf in het *Zeemansgraf* heeft gezet;—dit moet direct na *Eldorado* komen. Hij had twee plannen hieromtrent: òf een Chineesche bundel van proza en poëzie maken, waarin hij wou opnemen: alles uit *Het Lente-eiland* + nog een paar ongepubliceerde (of ongebundelde) verhalen (ik ken er 2 van, beide zeer mooi), alles uit *Yoeng Poe Tsjoeng* en alles uit *Oost-Azië*;—òf een bundel (afdeeling) verzen alleen waarin dus alleen alles uit *Oost-Azië* en *Yoeng-Poe-Tsjoeng* bij elkaar. Misschien zijn er ook ongepubl. ver-

* S. zette het in *Eldorado* omdat hij—hoewel hij er erg op gesteld was—het destijds als 'jeugdwerk' wat zwak vond. Vandaar dat het met *Eldorado* méé moest, met een datum eronder (en achterin). Maar deze bedenking telt nu niet meer.

zen die hierbij hooren.—Er moet een gecorrigeerd ex. van *Oost-Azië* bij S.'s boeken zijn teruggevonden.

FLEURS DE MARECAGE
Dat komt hier dan achter. *Vooral* nemen: de tekst van de 3e, laatste, editie bij Stols. Tot het laatste toe zijn kleinigheden en fouten verbeterd: bv. op blz. 20 laatste regel: 'vaut bien le bonheur et toutes les délices'—en niet '*tous* les délices' zooals in de vorige drukken stond. (Délice is een uitzonderingsgeval, vrouwelijk i/h meerv., mann. i/h. enkelv.)

EEN EERLIJK ZEEMANSGRAF
De meeste van deze verzen zijn uit de tijd v. *Eldorado* of iets ouder; maar een stuk of wat zijn van later, dus *hier* is wel de beste plaats. Zeker vóór *Soleares,* hoewel dat eerder uitkwam. Er staan misschien 3 gedichten in die uit denzelfden tijd zijn als *Soleares* en 2 of 1 van erna, maar als geheel is de inhoud van *Soleares* later ontstaan.

SOLEARES
Dit vormt wel een geheel; toch zijn er gedichten (onuitgegeven) die er misschien nog bij kunnen.

LATERE ONUITGEGEVEN GEDICHTEN
Hier weet ik niet veel meer van. *Konakry* dat in *Zeemansgraf* staat is er bv. één van, meen ik, d.w.z. behoort tot dezelfde tijd. In *Forum,* in *Gr. Ned.,* in *Elzevier's* meen ik, zijn er alles bijeen nog heel wat verschenen. Darja vertelde dat hij een heele serie gedichten gemaakt had op Napoleon (zooals er één in *Forum* heeft gestaan); dat het in een cahier in zijn la lag, toen hij ziek in Hilversum was, maar dat zij 't niet meer teruggevonden heeft. Deze laatste onuitgegeven gedichten zouden bijeen gebracht moeten worden als laatste afdeeling, maar misschien moeten ze onderling ook weer in groepen worden verdeeld?

Er moet ook een sterk verbeterd ex. van *Schuim en Asch* zijn. Is dat teruggevonden?

Eén fout die ik me erg goed herinner heb ik Henny indertijd opgegeven, nl. in *Saturnus,* gedicht *Chlotarius (Knapentijd)* blz. 7: 'Kwamen af van hunne verre woeste goedren'. *Af* moet weg. Dit is een

2×verbeterd vers, waarbij Slau, toen hij voor de 2e × terugverbeterde, de afgekeurde 1e verbetering liet staan—*precies hij!*—zoodat die een fout werd. Er stond, in de lezing van *Clair-Obscur*:

'Kwamen van hunne verre woeste goedren',

hij verbeterde dit in: 'Kwamen *af* van *hun* verre woeste goedren', maar toen hij de drukproef voor zich zag vond hij 'hunne' toch mooier en herstelde het. En vergat 'af' te schrappen.—Als ik de proeven voor me kon hebben, zou ik me andere dingen herinneren.

Misschien kan de heer Lekkerkerker me naar aanl. v. dit alles het een en ander schrijven; bv. of die verbeterde exmplaren v. *Sch. en asch, Eldorado, Oost-Azië* inderdaad teruggevonden zijn of niet.

3267. *Aan J. H. Ritman: Tjitoeroeg, 31 augustus 1937*

Tjitjoeroeg, Dinsdagav.

Beste Ritman,[1]

Zou je me een extra-nr. van het *Bat. Nwsbl.* met mijn stuk over Gide willen zenden?'[2] Ik wou nl. de *N.R.F.* een bewijsnr. zenden, in ruil voor de 2 boekjes.

Ik heb nog geen antwoord van je over de ontmoeting met 'Elsje',[3] maar vrees dat ik voorloopig in géén geval komen kan. We hebben nu net moeten afzien van een gezamenlijk bezoek aan de Pasar Gambir,[4] omdat mijn vrouw werkelijk niet in staat is om menschen te ontvangen, of zelfs uit te gaan tusschen veel menschen. Ze is bepaald *ziek* van bloedarmoede, en we zullen daar voorloopig maar naar moeten leven.

Gelijk hiermee zie ik me verplicht Van der Ven[5] af te zeggen; ik

1. Johannes Henricus Ritman (geb. 1893), sinds 1928 hoofdredacteur van het *Bataviaasch nieuwsblad*, maakte kennis met DP via Samkalden, die zelf medewerker aan deze krant was. Ritman trok DP als vaste medewerker aan, nadat hij DP's 'De "zenuwlijder" van Lebak' (zie 3100 n 9) in het *Bataviaasch nieuwsblad* van 3 maart 1937 had overgenomen. De meeste brieven van DP aan Ritman zijn niet terug gevonden.
2. 'Zaak van intellectueel geweten' (zie 3258 n 2).
3. Mevrouw E(lsje) Meijer-Brouwer, medewerkster van het *Bataviaasch nieuwsblad* (zie 3246 n 2).
4. Inheemse jaarmarkt.
5. A. E. M. van der Ven, redacteur van het *Bataviaasch nieuwsblad*.

hoop dat hij niet denkt dat het een uitvluchtje is, want het gaat mij zelf aan 't hart, vooral waar ik weet dat hij niet vaak vacantie heeft. Maar werkelijk, het gaat niet.

De Binnertsen, die dezen Zaterdag op Zondag zouden komen, en die we werkelijk niet kùnnen afzeggen, zullen alle krachten vergen waarover mijn vrouw op 't oogenblik beschikt. Misschien dat ik het er trouwens toch op waag hen nogmaals af te zeggen.

Het zou verreweg het beste zijn.

Beste groeten van je

EduP.

In haast.

3268. *F. E. A. Batten: Tjitjoeroeg, ca. 1 september 1937*

Tjitjoeroeg.

Beste Freddy,

Veel dank voor de overgenomen stukken uit de *Batavische Arcadia* en de voortreffelijke punten en samenvattingen.[1] Gelijk hiermee zend ik mijn gecorrigeerde Multatuli-proeven nr Querido terug. Tegen 10 october of zoo kan hij je de revisie zenden. Laat Rudie je helpen. Corrigeer fouten, maar pas op dat je in de overgeschreven stukken geen fouten gaat zien waar het gewone slordigheden zijn. Zoowel de spelling als de stijl van die stukken is raar en onzeker. 'Regering' met een e, soms 'specifike' en zoo zijn geen fouten door mij in het overschrijven begaan, maar komen zoo voor in de stukken; ook de briefstijl van Multatuli is vaak zeer slordig. Woordjes als 'dat' zijn bv. uitgevallen. Corrigeer die dus *niet,* dwz. houd je daarin stipt aan mijn gecorrigeerde proef, want ik heb daar speciaal op gelet, en zelf verscheidene dingen die ik fout dacht met de oorspr. tekst vergeleken, om te zien dat het er zoo stond. En het is minder onaangenaam zelf een fout te hebben 'begaan', dan achteraf te zien dat een zoogenaamde verbetering een nieuwe fout gemaakt heeft van wat goed was!

Dit is wel 't voornaamste gevaar. Let je verder ook op de nummering van de paragrafen? Conscientieus ben je zeker genoeg, maar hier moest ik even je aandacht op vestigen.

1. Zie 3128.

Als je met vacantie gaat of zoo (naar Sestri?)[2] tref je dan je maatregelen met Querido dat hij je tijdig de revisie kan zenden? Hij heeft haast.

Hartelijk dank en later meer. Steeds je

E.

[3]Ken je van Augustin Thierry de *Récits des Temps Mérovingiens?* Lees die eens, als je weer eens tijd hebt. Je krijgt je volle portie aan conflicten. Het hoort bij Slauerhoff, zooals de Iersche sagen bij Roland Holst hooren.

3269. *Aan F. E. A. Batten: Tjitjoeroeg, 1 september 1937*

Tjitjoeroeg, 1 Sept. '37.

Beste Freddy,

Daarnet je lange brief, waarvoor veel dank. Je schrijft je werkelijk blauw voor me, en 't is tijd dat dit ophoudt! Overigens ben ik erg blij met wat je voor me vond over Brunswijk[1]; maar dat niet alleen, ook alles wat je 'eromheen' voor me verzamelde was uitstekend, en komt mij heel goed van pas.—Dank ook voor je investigatiën inzake Multatuli's afbeeldingen,[2] die me ook zekerheid gebracht hebben. Wat Querido betreft, hij wil nu géén portret, totaal nix. Mij ook best. Hij zal nog wel kankeren over mijn extra-correctie, die ik nu dus verder aan jouw en Rudie's zorgen toevertrouw; jullie zullen er zeker beter voor zorgen dan wie ook, daar slaap ik gerust op.

Wat dat boekje van *Mikrochaos* betreft, vind ik dat je moeder er wel èrg kaal van af is gekomen.[3] Kan je niet nog wat anders bedenken en dat boekje beschouwen als vanzelfsprekende hulde, zooiets als een visitekaartje? Ik zal in ieder geval mijn best doen dat eerste (en tot dusver eenige) deel van den suffert V. I. van de Wall over Indische landhuizen[4] voor je te vinden; vanmorgen hoorde ik nl. in Batavia dat het uitverkocht is, wat ik niet zoomaar direct aanneem. Als het nog te krijgen is, krijg ik het voor f 2.50, in welk geval ik van

2. Zie 3240.
3. Tekst op de klep van de envelop.
1. Zie 3240 n 4.
2. Zie 3237.
3. Zie 3240.
4. Zie 2701 n 5.

plan ben 1 ex. voor mijzelf te koopen en jou het andere aan te bieden.

Landsarchief. Mijn a.s. chef heet Dr. F. R. J. Verhoeven en lijkt me een zeer geschikt iemand. Wil de jongere richting in de geschiedenis hier invoeren = Huizinga. Hij ademt door Huizinga, maar God weet wat hij nog presteert; jong *is* hij: 31. 'En een traktement van f 700 per maand, zeg! djempol,[5] zeg!'—daar kan ik niet tegen op met mijn pover daggeldersloon van f 6. per dag terwijl ik naar de 40 loop. Maar wie weet wat Batavia verder oplevert. Op 't oogenblik ziet het ernaar uit dat ik met Jan. '38 inderdaad in dat Archief hooger notarisklerkenwerk zal doen, zoo'n beetje onder Clio's rokken dan, wat betreft dit 'hoogere'.—Maar van 'de warmte telkens ontvluchten' is dan geen sprake. Batavia is Batavia en met f. 160. 's maands vlucht je niet ver, en niet al te dikwijls.

Ik ben benieuwd hoe jullie mijn Multatuli zullen vinden. Het is polemisch genoeg, maar tevens toch *complete* levensbeschrijving; *alles* wat ik, wat 'men', over deze periode weet, staat erin. Maar is het ensemble geslaagd? Hoe proeft het in z'n geheel, hoe is het 'nasmaakje'? Dat moeten jullie mij zeggen. Wat ze hier zullen vertellen, weet ik tennaastebij wel... Misschien (je kan nooit weten) springt mijn landarchieverij er nog door af. Het boek is bv. aan D.D. opgedragen.

Wat je me van Van Eyck vertelt is wel zielig, wel pover, wel lullekullig. Vooral die colleges waarbij men niets mag opschrijven. Als hij mijn geheugen zoo tartte—gesteld dat ik mijn geheugen nog had van mijn 23e jaar—zou ik hem wat leuks laten zien, geloof ik. En ja, ik ruik die 'vondsten'. Ken je deze prachtige engelsche formule voor een specialist, d.i. vóór alles een specialist in specialistenvondsten? 'A man who knows *more* and *more,* about *less* and *less.*' Het is onverbeterlijk.

Je maakt me een standje achteraf over 't standje dat ik jou indertijd maakte,[6] en dat misschien kwaaier is uitgevallen dan zelfs mijn irritatie het bedoelde. Maar dan zeg je er achteraffig bij: dat het ging om 'een hoogst onbelangrijke geschiedenis over Kloos en Perk.' Jammer dat ik je brieven niet meer heb, om je nu te laten herlezen hoe je deze hoogst-onbelangrijkheid hebt behandeld. Man, ik werd met perroneske onhebbelijkheid in perronnissimeske zinswendingen gekapitteld, perroniaansch tot de orde geroepen en superperroniaansch van

5. Zie 3200 n 2.
6. Zie 2908.

waardelooze redeneerkunst overtuigd, omdat ik dien genialen Jacques niet zóó geniaal wou vinden en dien gâteuzen Kloos niet zóó'n ontzettende ploert, falsaris, vriendenverrader en verkeerdschikker, als jij (d.w.z. Van Eyck door jouw battensch orgaan) het wou opgevat hebben.—Overigens, om gauw dit chapiter te verlaten, ik las heel onlangs de inleiding van Kloos over Bilderdijk (in zijn bloemlezing voor de W.B.),[7] en goeie God, de man was toen al *net* zoo gâteus als nu! In welk jaar schreef hij dat eigenlijk? Het is griezelig van omslachtige stumperigheid; het is gewoon grotesk van uitdrukking en nul van inhoud; en toèn wist men toch nog niet dat het al zoo erg met hem was, wel? Er zijn in de nederl. literatuur maar 2 schrijvers van kritisch proza geweest die stumperiger hebben geschreven. De eene is de bullebak Van Vloten, die z.g. Multatuli 'vermoord' heeft[8]; de andere is P. N. van Eyck. Maar qua *inhoud* lijkt Van Eyck mij verreweg superieur; al schijnt hij dan een beetje slecht mee te kunnen waar het de waarde van Couperus betreft. Ik zou hem als ik jou was op dat terrein zeker geen kamp geven: 'Professor, acht u Couperus van minder belang voor onze literatuur dan Potgieter bijv.?'—'Professor! dat kan ik toch niet au sérieux nemen?!'—'Maar professor, wat zijn dàt nu voor pronkkamer-wijsheidjes? Dacht u dat Baudelaire, als hij u hoorde, zich niet bloedig over u zou schamen?'

[Wat je allemaal van Van Schendel vertelt,—ook dat dansen met Ken,—is allemaal even aardig. Hij is our grand old man, dat is zeker. Ik heb een prachtige brief van hem over *Ducroo,*[9] die ik als goud bewaar. Daarin word ik gekapitteld omdat Ducroo nog zoo'n groene jongen is dat hij naar die allervervelendste praatjes van Bella luistert,[10] die als puber nog wel te vergeven zou zijn, maar foei, 't was een... bijna-moeder. 'Et une presque-mère est évidemment pleine de dignité', zei Clara Malraux, aan wie ik het standje doorgaf. Maar Arthur is en blijft zichzelf, en als zoodanig onvervangbaar, onschatbaar, de meest bewonderenswaardige van alle 20e-eeuwsche nederl.

7. W. Bilderdijk, *Bloemlezing.* Met inleiding en opmerkingen bij de gekozen gedichten door W. Kloos. Amsterdam: Mij voor goede en goedkoope lectuur/G. Schreuders [1906].
8. Zie J. van Vloten, *Onkruid onder de tarwe, Letterkundige karakterstudie.* Haarlem 1875.
9. Niet teruggevonden.
10. Zie 'Bella op de divan'. In E. du Perron, *Het land van herkomst.* Amsterdam 1935, p. 112–122 (*Vw* 3, p. 121–132).

schrijvers hoogstwschl. Dat hij *Huupjambel*[11] zoo goed vindt, is toch alleraardigst. Ik schaar mij, wat dat proza betreft, bij jouw en Rudie's oordeel. Ik vind het volstrekt niet 'onbegrijpelijk'. Ik vind het noodelooze 'flauwekul.' Al heeft Adriaan het misschien *noodig* om ook zulke dingen te schrijven, en al is 't hem dan van ganscher harte gegund. *Uit, door* (à travers) dit stukje komt binnenkort misschien weer iets extra-goeds.]

Wat je me schrijft over je behoefte om mensch te worden, veel meer dan schrijver, is uitstekend; het beste uit je heele brief; het beste misschien wat je me ooit geschreven hebt. *Deze* brief van je zal ik bewaren.[12] En als je dan opeens schrijver blijkt te zijn, dan zal 't zijn hierdoor. Schrijf maar eerst een dissertatie; oefen je, and take your time. Iemand *hoeft* niet te publiceeren vóór 30, of zelfs 40. Zie Multatuli. Tusschen haakjes: als Jaak een geniale jongen heet (waar ik niets tegen heb), hoe moeten de Van Eycken dan tegenover Multatuli staan? Ik zou ze veroordeelen hem nooit anders te noemen dan GENIE (in kapitalen). Een man die onze heele taal bruikbaar heeft gemaakt, tot voor ons *toe* (het is *zijn* schuld niet, tenslotte, als de Van Eycken liever van de Potgieters afkijken hoe de kunst is om in je eigen zinnen gewurgd te raken), en dat, dwars door al de rampen heen, en na al de dikke kunst-orchideeën van '80,—nog altijd! Neem de proef eens. En als een Hollander de pest heeft aan Multatuli, d.w.z. zich zoo door hem voelt aangetast dat hij zijn waarde niet meer erkennen wil,—al ziet hij er dan zoo innemend en aardig uit als Van Eyck, wees ervan *doordrongen* dat er iets in den man *verrot* is. Multatuli is een oneindig feilloozer steekproef, bij Hollanders, dan een dozijn Baudelaires, zelfs een dozijn keer anders gerangschikt. Geloof dit van mij, desnoods exclusief omdat ik *niet* op een universiteit ben geweest. Het is geen boutade van me, het is hoog-serieuze waarheid; een recept zooals de meest serieuze apotheker je er een geven zou, na x jaar ondervinding.

Die roman van Gans lijkt me zeer vermakelijk te kunnen worden; als hij de belofte houdt die zijn 'aandeelen'proza geeft, dan wordt het een verrukkelijk boek. Maar daarom juist, misschien geeft hij aan iederen aandeelhouder met zoo'n genummerd papier liever een *durende* illuzie. Ik ben overigens bereid om ook een aandeel te

11. Zie 2767 n 1.
12. Niet teruggevonden.

nemen, als de inschrijving nog niet gesloten is. Tot wien moet ik me wenden?[13]

Doe mijn hartelijke groeten aan Adriaan, wiens leergierigheid mij met bewondering vervult, feliciteer Rudie van me[14]—ik schrijf hem geen speciale brief, omdat deze toch ook voor de helft voor hem bestemd is,—en bedank hem voor de moeite die *hij* voor me deed. Neen, met de Van Harens ben ik wel klaar. Overigens: wat praten jullie toch gek over een *boek* van me uit den napoleontischen tijd! Hier heb je een kort overzicht op 't eerste stuk van mijn boek:

1. Schandaal in Holland=O. Zwier v. Haren, schoonzoon Van Hogendorp, etc.—2. Dirk v. Hogendorp, kleinzoon van O.Z.v.H., in Indië—3. D.v.H. in Brazilië met jong napoleontisch officier.—4. Het verhaal van die 3 napoleontische officieren dat ik Rudie in Riche vertelde (de jonge off. van D.v.H. is 1 van de 3!).—5. Een student in de romantische tijd die dezen officier in verhaal (hfdst.) 4 heeft zien crepeeren. Enz. enz., als het genie strekt. Mijn ROMAN[15]... komt *later*. Geef me tijd; ik ben nog maar 8 jaar oud. Laat me 10 of 12 worden. Hartelijk de hand gedrukt door je

EdP.

3270. *Prentbriefkaart*[1] *aan G. O. Tissing: Tjitjoeroeg, 2 september 1937*

Tjitj. 2 Sept. '37

Beste Adé,

Waarom krijg ik heelemaal geen antwoord op mijn Minervabriefkaart?[2] Ben je ziek? Schrijf (of laat schrijven), al was 't maar 2 regels, om te vertellen hoe je het maakt. Hier alles redelijk wel en rustig. Ik werk.

Je E.

Bestaan er geen plannen om dezen kant uit te komen? Wanneer vacantie?

13. Zie 3240 n 14.
14. Zie 3240 n 9.
15. Zie 2986 n 5.
1. Foto van een kop van een godenbeeld afkomstig van Oost-Java.
2. 3256.

3271. *Aan L. F. Jansen: Tjitjoeroeg, 3 september 1937*

Tjitjoeroeg, 3 sept. 1937
('s avonds)

Beste Jansen,

Dank voor je beide postbladen. Ik heb me geamuseerd met de commentaren van je twee zegsmannen. No. 1 vooral is best. Je moet hier inderdaad 10 × meer nog dan in het 'onvolvloekbaar' Holland, telkens van-voor-af-aan beginnen, en alvorens 2 kolom over Gide in Rusland te vertellen, zou Ritman me dus de beschikking moeten geven over 6 kolom, om menschen als No. 1 'duidelijk te doen worden' dat, en misschien waarom, deze Gide een groot schrijver is. Grootelijks verboden iets als bekend te veronderstellen. Als ik het over Einstein had gehad, zou ik ook 6 kolom als inleiding moeten volpennen om te bewijzen dat deze Einstein een van de grootste geleerden van de eeuw is? Je moet dat No. 1 toch eens vragen. Niet ik, maar hij is en défaut, als hij in 1937 nog niet weet wie André Gide is. Zijn papa weet waarschijnlijk wie Anatole France was. Of neen, dit zijn allemaal idioote illuzies van me. Ze weten wie de Fabriciussen zijn van hun tijd en dat is hun ook genoeg. Maar ik verdom het dan verder om met ze te praten. Ze mogen en moeten dan maar naar me luisteren en probeeren te begrijpen wat ze begrijpen kunnen: in casu, voor No. 1, dat Gide dus een 'zeer oprecht man' is. Bravo! No. 1 is nog meer zooals hij zijn moet. Deze heeft niet begrepen dat het zoowel in het stuk over Ter Braak als in dat over Gide[1] over *essentieel* literaire onderwerpen ging: positie van den schrijver in een politieke periode. Leg het hem voorzichtig uit. Overigens krijgt de 'gewone krantenlezer' binnenkort zijn zin, want gisteren juist—dit is één dag voor je kaart—schreef ik Ritman wat hij ervan zou denken als ik voor zijn krant een causerie schreef over het detective-verhaal.[2] Ik wou behandelen: een nieuwe 'gids' voor den politieroman, van François Fosca[3]; de 2 spelletjes van Dennis Wheatly[4]; en een boek

1. Zie 3250 n 11 en 3258 n 2.
2. Niet gebeurd; zie ook 3212 n 2.
3. Zie 3212 n 2.
4. D. Wheatley, *Murder off Miami* (London 1936) en *Who killed Robert Prentice?* (London 1936), beide bestaande uit tekst naast dossiers gevuld met documenten die de lezer bij het oplossen van het raadsel dient te gebruiken. Zie DP hierover in *Het sprookje van de misdaad* (zie 3212 n 2), p. 613–620 (*Vw* 6, p. 95–106).

van werkelijk gebeurde moorden, geanalyseerd door specialiteiten in detective fiction, dat ik nog van Visser halen moet.[5] Maar ik zei Ritman dat ik dit niet in 2 kolom klaar speel; dat hij het dus in 2 stukken moet plaatsen òf in 1 lang stuk; tenzij ik het als 2 aparte stukken schrijf, wat ik liever niet doe.... Zien wat hij zegt. Wil jij intusschen dien heer Warmeloo[6] bij zijn toch indisch nekvelletje pakken en hem zeggen dat hij stante pede *zijn* (= niet dichtgeplakt) ex. van *Murder off Miami* naar *mij* zendt. Dat moet ik er dan weer even bij hebben. Ik denk dat ik het amusant maken kan, voel me daar tenminste wel toe geïnspireerd.

Vanmorgen ontdekte ik met Bep samen Depok.[7] Allerliefst, en absoluut de sfeer van het oude koloniale Indië, wat Mr. Cornelis was in den tijd van den kleinen Ducroo. Ik ben er heelemaal door aangedaan en zou een jaar van mijn leven in Depok door willen brengen, alles vergetend behalve een boek *daar* over. Dit Indië is overigens 100% 'Bataviasche Ommelanden', zou nergens anders kunnen zijn, dunkt mij, dan daar. Die roode grond alleen al. We moeten er eens samen heen. Je mag Fl. 3.– meebetalen aan de Fl. 7,50 voor de Poe, *als* ik betalen moet, namelijk voor Da Ponte.[8] Maar alleen als Da Ponte je bevalt. Je hebt dus allen tijd om hem te proeven; en neem hem vooral niet 'om mij plezier te doen', want daar doe je me toch geen plezier mee, soenggoe mati.[9] Van een nichtje dat ook op mij helpt neerzien heeft Maria Binnerts mij nog nooit ofte nimmer iets onthuld. Dat komt dus nog. Hoe heet het lieve kind? Als het Du Perron is—dus onmiddellijk dochtertje van mijn neef 'Boy' van Nanggoeng—[10] heeft ze me van haar leven niet aanschouwd. Wat overi-

5. *The anatomy of murder, Famous crimes critically considered by members of the Detection Club.* London 1936. Zie DP hierover in *Het sprookje van de misdaad*, p. 621–623 (*Vw* 6, p. 107–111). Visser was een boekhandel in Batavia.

6. Waarschijnlijk A. A. J. Warmenhoven, vriend van Samkalden, in die tijd als bestuursambtenaar verbonden aan het departement van Economische Zaken.

7. Plaats tussen Batavia en Buitenzorg met een overwegend christelijk inheemse bevolking, afstammend van vrijgelaten slaven.

8. Lorenzo da Ponte (1749–1838), auteur onder andere van de libretti van *Don Giovanni* en *Le nozze di Figaro*. Boeken van Poe en Da Ponte niet achterhaald.

9. Ik zweer het je.

10. Dolly (geb. 1919), dochter van Hendricus Wilhelmus du Perron (1889–1969), administrateur van de thee- en rubberonderneming Nanggoeng in de buurt van Buitenzorg. Haar familie hield DP voor een minderwaardig schrijver die huiselijke intimiteiten had onthuld.

gens een uitstekende voorwaarde is voor het neerzien bovenbedoeld.

Naar de Pasar Gambir[11] zullen we zeker wel niet meer gaan. Ik ben nu zelf wat sikkeneurig van al die hinderpaaltjes. Ik zal Groeneveldt schrijven, nu jij hem geen uitleg hebt gegeven. Als we Batavia bewonen, komen we vanzelf tot al het uitgaan dat we nu nalaten; maar dan zullen daar stokjes voor gestoken moeten worden, vanwege de kostbaarheid. Ik las vanmiddag in de krant dat je pedel-concierge van de Rechtshoogeschool kunt worden op een salaris van 100 tot 250 pop 's maands; is *dat* niet iets voor mij? Bep vroeg het zich even af. (Hollandsche lezer dit is ironie).

Ik had met Bep onlangs een uitstekend gesprek over een bepaalde hollandsche *evolutie,* waarin we tot onze eigen schrik bemerkten dat jij (hoewel natuurlijk met verschillen) in hetzelfde stadium verkeert als van der Hoop. Mondeling nader hierover, want het zou pagina's en pagina's in beslag nemen! In het kort komt het hierop neer dat de Hollander die zoover kwam dat hij aan de theologie van zijn herediteit ontsnapte, nu verder ook over alles lachen (= zich nergens meer over druk maken) wil. En ook in dit opzicht vind ik mijn bewonderde Multatuli als heerlijk onhollandsch: aan de theologie ontsnapt èn zich nog 'druk makend' over allerlei. Ter Braak die als denkend schrijver zich in zekeren zin druk maken *moet,* is in menig opzicht hetzelfde stadium als jij en v.d. H. Hoever het met Binnerts staat, weet ik niet; misschien is hij niet zóó vrij van de theologie als hijzelf denkt. Maar ik *weet* het niet.[12]—Tot nader. Hartelijke groeten, ook van Bep, die je heel graag hier ziet (denk *niet* het tegendeel!)

Steeds je E. du Perron

3272. *Briefkaart aan H. Samkalden: Tjitjoeroeg, 8 september 1937*

Tjitjoeroeg, 8 Sept.

Beste Samkalden,

Als we bij de oude afspraak blijven, ziehier dan ons programma.

Ik wou als 't kon, 21 dezer (een Dinsdag) naar Tjilatjap; dus Bep en het zoontje zouden dien dag bij jou komen. Ik wou dan op Zater-

11. Inheemse jaarmarkt.

12. Binnerts was de zoon van een doopsgezinde predikant, Jansen was uit een katholiek en Van der Hoop uit een orthodox-protestants milieu afkomstig.

dag 26 terugkomen, ik vermoed 's middags bij jou en den Zaterdagnacht ook logeeren; daarna, Zondag, met de heele famiglia terug naar hier—wat jou weer beschikbaar stelt voor bataviaasch bezoek, etc. Schrijf even of het plan ook jou schikt, want dan moet ik de Tjilatjap-menschen[1] schrijven.

Ik durf je niet meer vragen hier te komen sedert je zoo zwijgt en het God weet hoe druk hebt met je stage-performances.

Het beste. Hart.gr. van je

EduP.

P.S. Antwoord graag *omgaand,* zij 't 3 regels.

3273. *Aan G. O. Tissing: Tjitjoeroeg, 9 september 1937*

Beste Dé,

Ik ben blij dat ik weer bericht van je heb. Dat antwoord van je is nl. nooit hier gekomen. Daarom wist ik tot op heden ook niets af van Lockhart. Stuur me *British Agent,* als je ermee klaar bent (geen haast, ik heb nù zelf geen tijd ervoor). Als je gewacht had met *Return* te bestellen, had je 't van mij kunnen krijgen, want ik heb het nu (van Ritman).[1] Enfin, het zal je niet spijten, denk ik.

Het is prettig, te hooren dat je het wel druk hebt, maar niet ziek bent. Verhoeven, die een vriend is van Feicko, vertelde me onlangs nl. dat jij—een broer van Feicko althans—onlangs goed ziek was geweest: zware typhus of zoo. Ofschoon ik begreep dat dit een oud of los gerucht kon zijn, maakte ik me toch wat ongerust, vooral omdat ik geen antwoord had gehad. *Ik moet af en toe weten dat je er nog bent.* Je moet niet vergeten dat je de *eenige* bent hier, in Indië, op wie ik 100% gesteld ben; alle anderen zijn 'wel geschikt' of 'vallen mee', als ze tenminste niet tegenvallen—de bekrompen engheid van die totoks hier in Indië is me soms onverdragelijk; ik heb dan gewoon het gevoel dit ik me encanailleer door nog met ze om te gaan,—en hoe dan ook, ik ken 2 of 3 menschen op wie ik wel een beetje gesteld ben, maar werkelijke vrienden heb ik, op jou na, hier

1. Het gezin van George Pieter du Perron (1871–1952), wiens vader, die een broer was van DP's grootvader H. W. du Perron, zich in Tjilatjap als landheer had gevestigd.

1. Zie 3209 n 4 en 3256.

niet meer. Ook Ferdy,[2] hoe aardig ik hem ook vind, is toch wel van me afgedreven (of ik van hem).

Het is op 't oogenblik heerlijk hier in Tjitjoeroeg, 's middags en 's morgens in den tuin. Ik werk hard en, ik geloof, ook wel goed. Maar ik ben toch niet seneng, ik voel me niet meer op mijn plaats in Indië, als vroeger. Vroeger had ik een vanzelfsprekend centrum in het leven: een tehuis; verder vrienden, zooals wij vroeger waren, ook al waren we niet bij elkaar, met zoo'n 'driemusketiers gevoel' als band. Nu is dit alles weg. Wij zijn *ouder* geworden (jij het minst van allen), dat voel je ook in de vrienschap. We hebben niet meer dezelfde belangen gemeen. En voor mij wordt dit nog gecompliceerd door mijn positieloosheid. Als ik alleen was, zou me dit niet voor een kwart zooveel kunnen schelen, maar met vrouw en kind wel; vooral met een vrouw die eig. *ziek* is. Ik verwacht alles van Batavia, en zie er tegelijk tegenop; ook al omdat alles daar zoo duur is.

Naar Pasar Gambir en zoo zijn we niet geweest, deels uit zuinigheid, deels omdat Bep direct dood-op is. Stuur dus ook de auto niet: we zouden in verleiding komen tochten te maken, en benzine is duur. Als we op Batavia zijn, zullen we ons erg koest moeten houden met mijn f 160 's maands, want ik ben niet van plan me door iedereen te laten trakteeren en zelf ieder dubbeltje 3× te bebidden voor ik 't uitgeef; trouwens, dat kàn ik niet.—Voilà. Als je weer eens eruit kan, kom dan met Ira hier en blijf een dag of *twee* minstens. Hartelijk gegroet van ons 3, ook groeten aan Ira. Steeds je

E.

3274. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Tjitjoeroeg, 11 september 1937*

Tjitjoeroeg, 11 Sept. 1937

Beste Freddy,

Je zult mijn lange brief[1] ontvangen hebben. Nu *één ding* ter correctie nog op de proeven v. Multatuli. In een *voetnoot* betreffende C. S. W. van Hogendorp, raad v. Indië toen Mult. kontroleur was (i/h hfdst. *Sumatra's Westkust*)[2] staat dat deze Hogend. in zijn jeugd kuras-

2. Zie 3057 n 1.

1. 3269.

2. *De man van Lebak*, p. 91 (*Vw* 4, p. 91).

sier-luitenant was bij Friedland en *luitenant-kolonel* onder Gouvion St. Cyr gedurende den tocht naar Rusland (in 1812). Dit laatste is onjuist; ik vind nl. dat hij eerst in 1813 (na Bautzen) 'chef d'escadron' werd. Zet dus dat hij de tocht nr Rusland meemaakte als *aide-de-camp* van Gouvion St.Cyr, zoo, dat je zoo min mogelijk hoeft te veranderen, voor 't verloop.

Vergeet dit niet! Op zulke dingetjes word je 'gestrikt'. Dank, en schrijf gauw weer eens. Steeds je

E.

(P.S. 'Aide-de-camp' natuurlijk niet cursief, ik onderstreep het hier alleen voor joùw gemak.)

3275. *Briefkaart aan G. M. G. Douwes Dekker: Tjitjoeroeg, 11 september 1937*

Tjitjoeroeg, 11 Sept. 1937.

Waarde Heer DD., Dank voor het teruggezonden Multatuli-portret, en haast nog meer voor uw prettigen brief. Ik ben, wat M. als 'politikus' betreft, het zoo eens met u—maar dan ook *zoo* totaliter ééns!—dat ik daar niets meer over te zeggen heb. U denkt trouwens verkeerdelijk dat ik een 'boek' daarover wil maken. De hemel beware mij daarvoor, na de opgedane ondervinding! En bovendien, inderdaad: 10, maximum 15 blzn. is al wat ook ik (*zelfs* ik?) ervan maken kan. Ik schreef u over 3 *artikelen,* die ik nog op m'n gemoed had, niet over boeken. Tenzij één 'vervolg' op Mult.'s leven, als Q. 't mij *vraagt.*[1] Maar eerlijk gezegd, zie ik van dit alles niet veel komen. Misschien toch *iets,* tegelegenertijd...

Ik ben nu weer druk aan ander werk. Ik antwoord dus op uw vragen.

Ter Braak's brochure.[2] Ik vroeg hem u een ex. te zenden, blijkbaar heeft hij 't niet gedaan. Het is uitgeg. bij de *Vrije Bladen* en kost missch. f 1. Misschien is 't nog het beste het te bestellen. Mijn ex. is bij Binnerts.—Dit brengt ons op B. Neen, hij heet echt zoo en is uitgever v Wolters te Bat. Van Mult. scheen hij niet veel te weten (in zijn jeugd *M.H.* gelezen of zoo), tot ik hem dat onderwerp opfrischte.

1. Zie 3264 n 2, 3 en 4.
2. Zie 3185 n 7.

En u ziet met welk resultaat! Overigens is hij uitstekend op de hoogte v/de nederl. letteren, van nu vooral, en houdt voor Indië onverbeterlijke radiolezingen. Er is beleid voor noodig![3]

Nu dat nr. van *G.N.*[4] Ik schreef uw broer[5] dat ik probeeren zou nog een ex. te krijgen, maar dat ik in elk geval terug wou hebben: òf 't nummer dat ik hem zond, of overgetypt mijn art. nl. stuk I totaal, begin van stuk II, tot daar waar ik over Van Geuns begin (want verder is 't een fragment van *De Man v. Lebak*)[6], stuk III en IV. Uw broer schreef mij dat hij dat nr. v. *G.N.* bestellen zou. Kunt ù dus die stukken voor mij laten overtypen, houdt u dan het nr. Als u het koopt kost het u f 2.50.—Als u 't mij terugzendt, kan ik 't ook wel hier door mijn vrouw laten typen, en u daarna het ex. *G.N.* retourneeren. Zooals u wilt.

Tot zoover voor heden. Steeds gaarne uw dw.

EduP.

3276. *Aan L. F. Jansen: Tjitoeroeg, 12 september 1937*

Tjitjoeroeg, Zondag.

Beste Jansen,

We moeten de verlossing uit de theologie nader bespreken.[1] Het geval van der Hoop is veel gekker (in den zin van komischer) dan het jouwe; daarom moeten we *dat* behandelen; wat het voordeel voor jou heeft van je 'zacht te spiegelen'. Bij hem wordt de lust zich nergens over druk te maken n.l. gecompliceerd door de onlust van zich verdoemd te weten—wij *allen* zijn immers verdoemd!—en de gemengde lust-en-onlust, vermoedelijk van zich pederast te weten. Overigens: vanmorgen zond ik de kop van Marcus-Aurelius weg. Je kritiek ter harte nemend, schrapte ik (maar zichtbaar) den eersten regel ('Als bij geen van ons een op de loop is') en verving hem door: 'Als het waar is dat edik geen stroop is'—wat niet veel mooier is, maar minder ruw.[2] Dat *jij* nu ook al niet begrijpt wat ik bedoel met 'essentieel' in het geval Gide, is gek. Ik ga heusch denken dat ik

3. Zie 3350 n 1.
4. Zie 3126 n 6, 3210 n 2, 3260 n 1 en 3264 n 7.
5. Brief niet teruggevonden.
6. Zie 3260 n 1.
1. Zie 3271.
2. 'De kop van Marcus-Aurelius' en de versregel niet achterhaald.

hoogst onduidelijk schrijf, wat aanleiding kan geven tot ontzettend nadrukkelijk geouwehoer, als bij Multatuli in zijn lateren tijd, toen hij bij iedere stap voorzorgen wou nemen om niet door Hollanders te worden misverstaan. Ik bedoel dit: Gide's geval is in *wezen,* dus juist niet zoozeer qua literaire *vorm,* het probleem van een gewetensvol *schrijver* die het verdomt politiek uitgebuit te worden. Eenvoudiger kan het niet; en dat sprong in het oog, dacht ik in mijn onschuld! Van al of niet goed schrijven, dus 'hooge plaats als kunstwerk' is maar zijdelings kwestie; daarop zou ik moeten antwoorden, dat vooral het eerste boekje voortreffelijk is geschreven en dus 10 × beter dan rapporten van anderen, maar in Gide's werk toch niet zoo hoog staat als *Les Faux Monnayeurs* bijv.!—Ook bij Ter Braak 's *Christenen* is het essentieel de schrijver door de politiek bekneld; in *Politicus z. Partij* precies zoo. Dat Ter Braak en Gide goed, voortreffelijk, bewonderenswaardig enz. enz. *schrijven* veronderstel ik als bekend. (Dat mag niet, maar dat doe ik dan toch maar.) Rest: hun politieke situatie te behandelen. Maar deze politieke situatie is, gegeven hun wezen, essentieel een literaire aangelegenheid. Q.e.d.—Oef! Doe het me na, om dit aan No. 2. uit te leggen; wat zeg ik? tastbaar te maken.[3] Wat je over Multatuli zegt, begrijp ik absoluut niet. Tenminste, voor zoover het de objectieve waarheid betreft, want dat je het links laat liggen of niet is een kwestie van smaak, waaraan dus niet veel valt te begrijpen. Je zegt: de geschiedenis (mooie naam!) heeft aangetoond dat Multatuli ongelijk had met het cultuurstelsel beter te vinden dan vrije arbeid. Best; maar dit zegt allerminst, dat Multatuli *in zijn tijd* ongelijk had. De geschiedenis toont altijd aan dat X en Y (Hegel of Marx) in het absolute—zelfs als dit absolute maar het absolute is van de geschiedenis!—ongelijk hebben. X en Y kunnen alleen gelijk hebben op de korte afstand, het korte stukje geschiedenis dat *hun* tijd is, of omgeeft; tot in het oneindige kunnen zij niet kijken. Multatuli heeft nooit het cultuurstelsel goed gevonden; hij heeft het alleen verdedigd als het minste kwaad toen men grooter kwaad als geneesmiddel kwam aanprijzen. Is dit verkeerd geweest? Dat men op het oogenblik én met het cultuurstelsel én met den vrijen arbeid heeft afgedaan, is iets anders. Je moet me dit uitleggen als ik me vergis. Mijns inziens is de brochure over *Vrije Arbeid* van Multatuli van 1863,[4] voor 1863, zeer scherpzinnig geweest, afge-

3. Zie 3271.

4. Multatuli, *Over vrijen arbeid in Nederlandsch-Indië, En de tegenwoordige koloniale agitatie.* Amsterdam 1862.

scheiden van het goed of slecht schrijven. Het stuk is in zijn beste momenten overigens niet meer goed geschreven, maar schitterend, *magnifique*! Hij kende de landheeren, die de z.g. vrije arbeid zouden dragen trouwens te goed, lijkt me, om zich te kunnen vergissen. Maar nogmaals, als je me de dwaling kunt aantoonen, niet voor nu, maar voor toen, graag.

Ik ben—dit in tegenstelling met Bep—altijd wantrouwig tegenover den laatsten stand van de wetenschap, zooals uitgedrukt in de nieuwste druk van het leerboek. Darwin's *verouderd* werk over *The Origin of Species* is van meer belang, nu nog, voor wie 'proevend lezen' kan, dan de laatste herziene uitgave van *Algemeene Biologie* door Dr. Boeke.[5] Ik acht op dezelfde gronden Multatuli's *Havelaar, Minnebrieven, Vrije Arbeid,* ondanks al het gedepasseerde, onmisbaar voor het... essentieele (alweer) van Indische vraagstukken, n'en dêplaise alle toegevoegde en grootere lichten van Snouck Hurgronje over Van Vollenhoven tot Meijer Ranneft[6] of zoo. Maar jij als econoom hebt met déze essentie misschien niets te maken? Dat meisje du Perron..., als ik niet zoo'n trouw echtgenoot was, zou ik eigenlijk moeten proberen haar te doen 'vallen'! Nu draag ik mijn verdediging maar op aan Maria Binnerts, die misschien beginnen kan met haar uit te leggen dat ik niets minder beteeken in de kultuur dan haar vader 'Boy' in de kultures. Maar het goede kind zal in beeldschoonheid denken dat dit eigenlijk hetzelfde is, en zal Maria haar *dat* kunnen duidelijk maken??? Misschien door te zeggen dat haar naam meer kans heeft door mij 'voort te zullen leven' dan door Pa; wie weet???[7]

Als je zoo'n brief als deze, en zelfs als de vorige, leest, moet je toch *iets* begrijpen van het goede humeur waarmee ik nog steeds probeer mijn ergernis over alle opgelegde uitleggerij te kruiden! Zelfs jij begrijpt me niet â demi mot—wat? à mot souligné!—je begint met aan te nemen dat het wel onduidelijk zal zijn, net zooals je met lui-

5. J. Boeke, *Algemeene biologie.* 2e dr. Amsterdam 1935 (zie 3141).
6. C. Snouck Hurgronje (1857–1936), hoogleraar te Leiden (1907–1927), vermaard oriëntalist en kenner van de wereld van de Islam; C. van Vollenhoven (1874–1933), hoogleraar in Leiden (1901–1933), specialist in het volkenrecht en het Nederlands-Indisch adatrecht; J. W. Meyer Ranneft (1887–1968), voorzitter van de Volksraad (1929–1933), vice-president van de Raad van Indië (1933–1936) en bekend publicist op het terrein van de koloniale bestuursproblematiek.
7. Zie 3271 n 10.

heid de gesprekken in *Ducroo* éénoogig hebt doorgekeken. Enfin, ik berust en zal me verder inspannen.... Dank voor het toegezegde boekwerk, het is toch niet Dorothy Sayers? want dat heb ik! Hartelijk gegroet door je

E du Perron.

3277. *Briefkaart aan H. Samkalden: Tjitjoeroeg, 12 september 1937*

Beste Sk.,

Dank voor je brief. Ik heb er op mijn beurt om moeten lachen, zoo 'perronesk' (term Vestdijk!) is hij van gevoel en terminologie. Vooruit, gelijk heb je! En wat je zegt over de 'conjunctuur' verklaart veel... Maar als deze conj. zoo tegen Romein is, dan is er één ding dat wij kunnen doen (jij of ik): een zeer lovend stuk over Romein zetten in de 'krant van Ritman'. Dus, wie doet het: jij of ik? (Stuk over *Onvolt. Verleden.*)[1] Ik schrijf deze week over het detective-verhaal,[2] en zie dus veel liever dat jij het doet—het ligt misschien ook meer op jouw terrein—maar ben volkomen bereid. Breng het boek in ieder geval voor me mee, als je komt; dan kan ik het nog inkijken voor ik naar Tjilatjap afreis; Bep neemt het dan weer mee voor je terug. Ik schrijf vandaag dus nr Tj. dat ik Dinsd. 21 'er aan kom', maar wat de terugreis betreft, zal ik zeker niet bij je kunnen logeeren, want ik zal volmaakt gaar zijn als ik die reis achter me heb. Bep moet dien Zaterdag dus maar *hier* op me wachten, en kom jij dan *erna*, wanneer je maar wilt. Wat is 't reizen in Indië nog drastisch!

Het beste met werk en spel, en dus tot spoedig ziens. Vergeet Romein niet! Hart. gr. van ons 2,

je EdP.

3278. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Tjitjoeroeg, 13 september 1937*

Tjitjoeroeg, 13 Sept. '37

Beste Freddy,

Ik heb nu precies geïnformeerd en hoor dat Van de Wall, *Ind.*

1. Samkalden besprak *Het onvoltooid verleden, Kultuurhistorische opstellen* (zie 3231 n 5) in 'In het zonnetje van gisteren' in *Bataviaasch nieuwsblad* van 20 oktober 1937.
2. Niet gebeurd; vgl. 3271 n 2.

Landhuizen,[1] totaal uitverkocht is. Ik zal 't hier zoeken, en àls je 't vindt kan het een fl.3. kosten, maar soms ook fl.5. In ieder geval lijkt me fl.5. bij Mayer in Holland nu niet duur meer.

Ik zal in ieder geval een ex. voor mezelf koopen, als ik er een tegenkom. Wacht dus. Maar mocht je er haast mee hebben, dan weet je dat je voor f5. niet bekocht bent. Als ik mijn ex. genoegzaam bekeken heb, stuur ik het je graag op (cadeau, dat spreekt.) Alles is dus een kwestie van haast of niet. Consulteer je gevoelens, jonge man.

Tot ziens* en hartelijke groeten van je

E.

3279 (1023). *Briefkaart aan M. ter Braak: Tjitjoeroeg, 13 september 1937*

3280. *Aan J. Greshoff: Tjitjoeroeg, 15 september 1937*

Tjitjoeroeg, 15 Sept. 1937.

Beste Jan,

Op dit stuk schrijf ik over praktische dingen. Zou je me nl.

a. kunnen bezorgen: 1 ex. van elk deeltje van *Ursa Minor,* of, als dat te veel gevraagd is, *in elk geval* (desnoods 'tegen kostende prijs') een ex. van *Atlantische Balladen* van Hendrik de Vries. Ik zal erover schrijven voor het *Bat. Nwsblad.*[1]

Wil je aan Sander vragen (zeg hem dat ik hem spoedig schrijven

b. zal): *De Pen op Papier* en *Pierrot a/d Lantaarn,*—nogmaals,— want ik gaf mijn exx. weg aan een heer A. van der Ven hier, journalist[2] en groot bewonderaar van Nijhoff, die erover schrijven wou. Dat komt Sander dus ten goede.

c. Verder: *vooral* 1 ex. van jouw *Gedichten* (nieuwe uitgave), waarover ik ook schrijven wil voor 't *Bat. Nwsbl.*[3]

Wat zou Sander (voor *Kaleidoscoop*) of jij (voor *Ursa Minor*) denken van de volgende bloemlezingen die ik nog steeds hier heb:

* Per papier en inkt, helaas.

1. Zie 2701 n 5 en 3268 n 4.

1. Zie 3118 n 2. Greshoff verzorgde de door Stols uitgegeven serie 'Ursa Minor'.

2. Zie 3267 n 5.

3. Zie 3236 n 2.

d. 1. Bloeml. uit *Adwaita,* door Vic en mij gemaakt; hierbij moeten nog een paar 'nagelaten verzen' komen. Samen 9 vel. Me dunkt dat het best zou kunnen dat dit een succes werd voor *Kaleidoscoop,* net als jouw verzen.

e. 2. Bloeml. uit Albrecht Rodenbach, door mij. (3 vel.)

f. 3. Bloeml. uit Paul van Ostaijen's gedichten door mij—onder den titel *Barbaarse Dans e.a. ged.* ($4\frac{1}{2}$ vel.) Dit is misschien toch wel iets voor de *Ursa,* of *moet* het 'onuitgegeven' werk zijn?[4]

g. Verder zou ik graag zien wat er eig. afgedrukt is van dat stuk van mij over Schoonheyt's *Boven-Digoel** (in *Kunst en Kultuur* meen ik dat je zei), en een bespreking van een 'bataviaschen roman' van zekeren heer Tuinzing, in *De Groene.*[6] (Behalve *Gr. Ned.,* wat *Vaderlanden* van Menno en wat *N.R.C.'s* die een paar vriendinnen van Bep haar zenden, zie ik gewoon NIETS meer.)

h. Van Sander hoorde ik dat mijn *Mikrochaos* goedk. editie in een oogenblik uitverkocht was.[7] Dit geeft weer wat hoop: misschien ben ik toch een verkoopbaar auteur, mits voor een billijk prijsje op de markt gebracht! Echte 'intellectueelen' zijn arm. Alleen bankiersvrouwen verslinden ongestraft Fabricius. Zeg Sander, als je hem om die exx. vraagt, dat ik hem spoedig uitgebreid schrijven zal. Maar ik voel voorloopig niets voor een herdruk van mijn verzen. Misschien later eens, als er wat bij gekomen is. Maar, eerlijk gezegd, vind ik dat Sander maar geen oude dingen van mij moet herdrukken; hij heeft nog rommel genoeg van me. *Als* er nog eens schoon schip gemaakt kan worden zou ik *later* alles bijeen willen brengen bij Querido, als die ervoor te vinden zou zijn. Maar dit is absoluut 'toekomstmuziek', en Q. voelt er misschien nooit voor. Toch wil ik die gedichten van me nu maar een tijdje 'uitgeput' laten.

i. Zou je me nog een ex. willen laten zenden van het Augustus-

* Ik kreeg wel (gisteren) f 7.50 van *K. en Kult.,* maar waarvoor? Voor 't art. of voor de teekeningen? Ik zond nl. ook nog 2 teekeningen voor een nr. van 'auteurs-teekenaars'.[5]

4. Geen van de drie door DP genoemde bloemlezingen is uitgegeven.

5. Zie 3097 n 2, 3198 en 3232.

6. In de rubriek 'Bibliografie'. In *De groene Amsterdammer* van 11 september 1937 (niet in *Vw*). Over A. J. P. Tuinzing, *De moeilijke weg naar het goede einde, Bataviasche roman.* Amsterdam 1937.

7. Zie 3236 n 1.

nr. van *Gr. Ned.*? Ik heb je één abonné aangebracht, Mr. C. Binnerts, die er verrukt van is (hij vroeg ook den heelen jaargang 1936, op mijn raad, en vindt ook die 'dik in orde') en misschien komt er spoedig nog één: Dr. L. F. Jansen, groot en bijna exclusief 'perronist'! Ik bewerk hem zachtkens, maar hij heeft eig. al ja gezegd. (Hij wordt alleen gekweld door het idee van een koelinstallatie in zijn kamer, die fl.1000. kost, en die hem, voor Batavia, noodiger lijkt).

j. Maar dit als rappel: zend mij het boek van Saks als het uitkomt en doe er dan bij: die langgevraagde en nooit ontvangen Mult.-bloemlezing van de uitgeverij Pegasus. Dan doe ik die tegelijk af.[8]

Je zult zoo'n lijstje wel bar vervelend vinden—en te recht—maar in Indië voel je je in een oogenblik compleet van alles verstoken, en het is ook net of wat je verwacht *nooit* komt—zelfs als 't al onderweg is.

k. Last not least: ik schreef je eens over zakgeld voor Gille. Wil je ervoor zorgen, of Jean de Sturler vragen, ervoor te zorgen dat hij iets van zakgeld krijgt. Ik hoorde *niets* van hem. Zijn Jean en Pepi ook de stad uit? Moet ik spoedig weer nieuw geld zenden?

3281. *Aan H. Marsman: Tjitjoeroeg, ca. 15 september 1937*

Beste Henny,

Gelijk hiermee zend ik, op je verzoek, alle fragmenten[1] die ik hier nog had naar Schorer, als aanget. dokument. Maar niet per luchtpost (dat zou te duur worden). Je kunt ze dus ± half October in Utrecht verwachten; ik hoop dat het vroeg genoeg is.

Het poeëm stuur ik hierbij, in de lezing die mij de beste lijkt. Maar dit wil niet veel zeggen, want ik vind het ding een volslagen kreng, dat in geen enkele lezing goed is. Rhetorisch gedoe, tooneel, met requisieten die geen mensch overtuigen: die geelverwrongen Christus en zoo—aanstellerij. Geef het, met nog een paar monsterachtigheden opgesmukt, als gedicht uit de jeugdperiode van Jacques Fontein; en laat hij er commentaar op leveren (bv. naar aanl. v. Odilon Redon) en zeggen in welke quasi-erge kitsch hij toen soms leefde en dat dit gedicht *daarvoor* zoo goed is (als getuigenis); dat hij 't geluk-

8. Zie 3135 n 2 en 3142 n 1 en 2.

1. Van *Zelfportret van J. F.*. Zie 3129 n 1 (e.v. brieven) en 3249 n 7.

kig nooit in zijn verzamelde gedichten heeft opgenomen etc. Dan maak je er een uitstekend gebruik van.[2]

Jacques F. kan uitstekend worden, als je er veel aandacht aan geeft. Maar 'Jacques' is erg akelig. Liever 'Andries', als vriend De Hooghe! Of in ieder geval een hollandsche naam. Voor mijn part Karel, zooals ik zelf heet. (Neen; ook geen Andries.)

De titel? Ik kan ook niets bedenken. *Niet*: 'Portret van een Dubbelganger', dat wordt komisch. Liefst alle idee van 'zelfportret' en zoo eruit. Ik zie 't geheel nog te slecht om iets te bedenken. Als ik nog wat vind, achteraf, schrijf ik je. Je moet wel 3 verschillende briefkaarten[3] ontvangen hebben met notities over vorige vraagstukken!

Afgesproken: *ik* schrijf over je 3 dln.[4] Niet voor het prospectus dus. Dat vind ik allebei prettig.

Wanneer *De Onzekeren* klaar zullen zijn? God weet het! Als we niet toch nog fascist worden, en als er iets van me overblijft na het daggelderschap op's Lands Archief, dan misschien over 2, 3 jaar. Tenzij ik eerder een 'eerste deel' bij Q. uitgeef. Ik schreef hem onlangs[5] om hem over allerlei practische zaken te raadplegen, als hij mij daarop maar weer niet met joodsche tranen beantwoordt. *Als* ik kan doen wat ik me voorgenomen heb, zijn er 4 of 5 verhalen klaar tegen dat ik nr het Archief ga, dus vóór Januari 1938.

Het bevalt ons hier niet langer. De tegenwoordigheid van die 2 oudjes, de sfeer van die lawaaierig-politiseerende planters hier-die niets zien dan 'dat Duitschland er toch maar prachtig bovenop gekomen is' hangt ons den keel uit. We gaan nr. Garoet,[6] in een pension dat net zoo goedkoop is als eertijds dat hotel in Bretagne[7] en waar

2. Marsman heeft 'Ballade' (*GN* 35 (1937) 9 (september), p. 20–21) niet opgenomen in *Zelfportret van J. F.* en ook niet in zijn *Verzameld werk I, Poëzie* (zie 3000 n 5). De tweede strofe van het gedicht luidt: 'boven den tweesprong van den weg,/een vlam in duisters roet,/hangt Christus' geel verwrongen lijf,/vaal en besmeurd met bloed.'

3. Niet teruggevonden.

4. Zie 'Woordvoerder van het modernisme'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 20 augustus 1938 (*Vw* 6, p. 286–292). Over H. Marsman, *Verzameld werk*. Amsterdam etc. 1938. 3 dln.

5. Brief niet teruggevonden.

6. Vakantie-oord op de Preanger-hoogvlakte ten zuid-oosten van Bandoeng.

7. L'Hostellerie du Manoir in Le Roselier-en-Plérin, waar de DP's van midden oktober tot eind november 1933 (zie 1833–1887) en in december 1934 (zie 2324–2355) verbleven.

we *vrij* zullen zijn. Ik hoop daar te werken. Wschl. zitten we van 15 Oct.–15 Dec. in Garoet, daarna in Batavia, maar dat hoor je nog nader. Schrijf vooreerst gewoon naar Tjitjoeroeg, ik laat aan 't postkantoor hier mijn post doorzenden.

Dat boek van Byron heet: *Letters of B., selected bij J.R.Howarth*, uitgeg. bij *Dent* in Londen. Als 't niet een 'souvenir' van mijn schoonvader was, stuurde ik je mijn ex. cadeau.

Bestel ook eens, voor een sfeer à la sommige stukken van J.F. (misschien inspireert het je): *The Hill of Dreams* van Arthur Machen. Het is eig. 'mindere literatuur', maar *voortreffelijk* geschreven. Rara, hoe zit dat? Uitgeg. in een serie van 3/6 genaamd *The New Adelphi Library*, bij Secker (kleine boekjes, prachtig om buiten te lezen. Doe dit echt; het zou me verwonderen als 't je niet wat 'gaf.'

Ik ga binnen de week voor een paar dagen naar mijn oom du Perron,[8] laatst overgebleven Du P. hier op Java, die sinds 1899 (toen werd ik geboren) zijn vader is opgevolgd als fransche consul in Tjilatjap. Dat plaatsje is verlaten en romantisch mooi, oude breede lanen van kanariboomen half overgroeid met gras, een kerkhof aan zee waar—naast een paar du Perrons—de groote houwdegen Toontje Poland[9] ligt ('zijn naam zij zijn grafschrift'), en allerlei overleden jonge zeelieden, een *ideaal-graf* voor Jacques Fontein: verder malaria en veel malaria-muskieten dus. Wat zou het prachtig stendhaliaansch zijn als *ik* mijn oom daar nog eens opvolgde: 'consul de France à Tjilatjap' (Tchilatchappe), is dat niet haast even mooi als 'à Civita-Vecchia'?[10]

Ik vind het een nare gedachte, die ik maar niet van me kan afzetten, dat jullie huis geen W.C. heeft;[11] verder is alles best. Groet Thelen van me.

Hartelijke groeten onder ons 4, steeds je

E.

Later beter, maar schrijf jij dan ook wat meer!

8. Zie 3272 n 1.
9. Theodorus Poland (1795–1857), was achtereenvolgens in dienst bij de Franse marine (1810–1814), het Nederlandse leger (1814) en het Indische leger (1815–1853); gold als het type van de 19e eeuwse Indische soldaat.
10. Waar Stendhal van 1830 tot en met 1841 consul was.
11. Zie 3249 n 1.

3282. *Aan J. Greshoff: Tjitjoeroeg, 17 september 1937*

Tjitjoeroeg, 17 Sept.

Beste Jan,

Bijgaand pampier[1] ligt al een tijdje, maar gaat vandaag met deze brief mee. Ik kreeg vanmorgen nl. je briefkaart met het verheugende bericht betreffende dat lange vaers. Kan dat nu ook nog in de nieuwe druk van je *Gedichten* bij Sander?[2] Ik hoop het.

Gelijk met je briefk. kreeg ik een alleraardigste lange brief van Jany, een van Chiaro, een van Aad v.d.Veen, een van Henny met vele aanvragen (die mij een idee gaf van mijn eigen lastigheid, maar waar ik onmiddellijk voor gezorgd heb, moet ik tot mijn eigen lof erbij zeggen). Alleen Menno gaat voort in arren moede te zwijgen.[3] Jany schreef mij dat hij hoopte dat we niet echt kwaad waren. Ik ben niet kwaad, *was* zelfs niet kwaad, op Menno; ik heb me alleen met eenige warmte verdedigd toen hij dacht *mij* te moeten uitmoeren, omdat *hij* door een stomme manœuvre de boel verpest had. Maar soedah. Over ½ jaar heeft het Chineesch-Japansche conflict[4] zich misschien naar Europa èn Ned.Indië verbreid en zijn we allemaal gegast, met onze boosheden erbij! Nu de Multatuli-strijd over is, begrijp ik al niet meer hoe we elkaar met zooveel koppigheid in de haren hebben kunnen zitten, en veel daarvan is zeker mijn fout geweest. Ik voelde mij 'beroerd behandeld', en word dan onhandelbaar.

Op 't oogenblik is het hier heerlijk. 's Middags, als Bep en ik hier rondloopen, denken we aan jullie, spreken over jullie. Onze lange stoelen staan dan in het gras, en als we terugkomen en ze daar leeg zien staan, zeggen we: 'Stel je nu eens voor dat *wij* daar nu zaten, en dat *hier* Jan en Aty stonden, op het punt bij ons binnen te loopen.' We hebben ook al de heele buurt gemeubeld—in de plaats van al

1. De tekst 'Ik ben bezig aan een nieuwe dialoog over het detectiveverhaal' tot en met 'Dank, dank, dank.' is op een apart vel papier geschreven.
2. Mogelijk 'Ikaros bekeerd' (gedateerd Juan-les-Pins 1937), eerst gepubliceerd in *GN* 36 (1938) 3 (maart), p. 241–254, vervolgens verschenen als *Ikaros bekeerd, Een leerdicht*. Maastricht 1938. Zie voor J. Greshoff, *Gedichten 1907–1936* 3236 n 2.
3. De laatste brief van Ter Braak was van 29 juli 1937 (*Bw TB-DP* 4, 160–162 = 1019). Op 1 augustus schreef Ter Braak een brief die hij niet verzond (*Bw TB-DP* 4, p. 162–164 = 1020). Pas op 20 september volgde een nieuwe brief (*Bw TB-DP* 4, p. 169–171 = 1024).
4. Zie 3255 n 7.

die nonsens-planters die hier lawaaierig over politiek dazen in den trant van 'dat Hitler *toch maar* Duitschland er bovenop gekregen heeft' en dat Engeland 'nu toch maar doodsbenauwd is voor Duitschland', want dat 'het nu *uit* is met the splendid isolation' en dat Duitschland 'klaarstaat om peperneuten (of noten) bij ze te strooien'. Het is te bête tuig om je er kwaad over te maken; soms, als de spreker zelf me niet al te erg tegenstaat, kan ik een zeker plezier hebben om dit soort 'bije' stalknechten-enthousiasme. Ze weten zoo *alles* wat er in de politiek omgaat, en alle smeerlapperij van Colijn is tot hèn doorgedrongen, want *zij* zijn geabonneerd op het *Nationaal Dagblad.*[5] Wat dààr allemaal instaat, dat lees je hier in de indische kranten niet'. Waarop ik ze zachtjes voorhoud dat àlle kranten smeerlapperij zijn, het *Nationaal Dagblad* inbegrepen. Maar ik doe dit pour acquit de conscience, want ze begrijpen niets van onze redeneeringen, *niets,* NIETS. Praktische welvaart en geen rooie opruiers,' ziedaar. Iemand die ook maar éven anders tracht te denken is ook een rooie, uit. Ik sta bij mijn heele familie hier te boek als een rooie, sinds ik hun met eenige heftigheid verteld heb dat ik er niet aan *dacht* om voor het huwelijk van Juliaan met dien duitschen gigolo te vlaggen. Laatst vertelde mijn oude tante me vol wijding van haar zoon in Brazilië[6]—die tante-Betje schrijft en 't heeft over de Britsche Leeuw, Marianne, John Bull en Albion in 2 regels, maar voor een groot stylist doorgaat in den huize Crone, héél wat anders dan mijn onbegrijpelijke stukken in *G.N.,* waar ze iedere maand vergeefs hun hersens op beproeven. Deze zoon nu, de man is Julius Caesar genaamd maar heet in de wandeling 'Cees', zooals die kloot van het tooneel die 'Cor' naar de kroon steekt,—[7]deze zoon, zeg en herzeg ik, heeft onlangs geschreven dat hij, in Brazilië, *tot geen enkele partij* behoorde. Ik zei: 'Dat is heel verstandig van hem, tante, ik zou het ook niet kunnen'. Waarop ze met één bittere plooi op haar gezicht zich van me afkeerde, me uit iedere porie toeblazend: 'Ik hoor 't je zeggen, vuile hypokriet, maar ik weet tòch wel beter, gemeene rooie'.

5. *Het nationale dagblad* was een uitgave van de N.S.B. Het eerste nummer verscheen op 2 november 1936. Hoofdredacteur was M. M. Rost van Tonningen (1894–1945).
6. Julius Caesar Crone.
7. Cees Laseur (1899–1960), oprichter (in 1932) van het Centraal Tooneel te Amsterdam, en Cor van der Lugt Melsert (1882–1969), tussen 1917 en 1938 leider van het Hofstad Tooneel, dat in 1923 was gefuseerd met het Rotterdamsch Tooneel.

We hebben dan in onze middag-uren, als alles hier koel is en in een heerlijk zacht licht, alle huizen in de buurt her-meubeld. Naast ons is een prachtige lange laan, aan 't eind met palmen; daar is een leeg huis (van een chineesche directie* die voortdurend in Bat. verblijft), met een verrukkelijke goed-onderhouden tuin en ouderwetsche dikke zuilen voor, heerlijk om tegen te leunen. Daar zouden we Menno in willen zetten (met zijn arren moede zelfs, want Ant is er ook en misschien minder ar-gemoed). Pal tegenover ons is een klein, uiterlijk totaal onopvallend huis, maar van binnen alleraardigst gemeubeld, in een tuin vol bizonderheden, met een eigen prieeltje om thee in te drinken en een zalig uitzicht op de Salak (dit alles weet je pas als je er *in* bent geweest), dat toebehoort aan een prof. Grevenstuk uit Batavia, die er iedere week-end komt tuinieren. De man is kruidkundige, als Rumphius.[8] Deze lieden zouden wij stante pede van hier willen verbannen, zoodra *jullie* zouden opdagen. De paggers zouden we dan ook openmaken, zoodat we over 2 grasveldjes in 2 minuten bij elkaar in de voorgalerij zouden staan. De oude Crones, die nu achter ons wonen, zouden we pijnloos en zonder overlijden naar den hemel willen zenden (als de profeet Elia o.a.), en Jan van Nijlen dààr zetten. Links van ons, heelemaal achter een haag verborgen, is een ouderwetsch, somber huis met een verdieping; daar zou Henny moeten zitten om zijn *Jacques Fontein* verder tot leven te brengen. En in mijn oude huis, 10 minuten van hier, aan den grooten weg, nu eigendom van zekeren Johnny Duell, een Tuschinsky van Batavia,[9] zouden we Arthur en Annie willen hebben. *Denk je dit 5 minuten in.* Bep en ik doen het soms, en zijn dan heelemaal verteederd. En dan moesten we met z'n allen één fatsoenlijk blad uitgeven, dat ons allemaal zou voeden, en Chiaro en Pia zouden komen om voor de drukkerij te zorgen (ze zouden ook artikelen kunnen schrij-

* van een theeonderneming.

8. A. Grevenstuk, sinds 1930 hoogleraar aan de Geneeskundige Hoogeschool te Weltevreden, schreef ondermeer samen met Amar Darwis, P. C. Hart en H. Horms in *Geneeskundig tijdschrift voor Nederlandsch-Indië* 76 (1936) 31 (4 augustus), p. 1948–1984; 77 (1937) 45 (9 november), p. 2719–2728 en 78 (1938) 41 (11 oktober), p. 2525–2547 'De volksgeneesmiddelen van den Oost-Indischen archipel'. G. E. Rumphius (1627/1628–1702), Duits natuuronderzoeker in dienst van de V.O.C., schreef als bestuursambtenaar op Ambon *Het Amboinsche kruidboek* (6 dln., 1741–1750).
9. Zie voor Johnny Duell 3091 n 2. A. I. Tuschinski (1886–1942), Nederlands filmmagnaat van Poolse afkomst.

ven, maar die zouden *wij* moeten vertalen). Denk je ook eens in hoe Indië vooruit zou gaan, en binnenkort uitpuilen van 'fatsoenlijke geesten'!

Helaas, het mag zoo niet zijn. Nu gaan we ook maar weg. De laatste maanden vóór ik als daggelder mijn schamel brood ga verdienen in de bataviasche hitte en *op* 't Landsarchief, willen wij *vrij* zijn. Wij gaan hoogstwschl. naar Garoet, waar 't klimaat heerlijk is, veel koeler nog dan hier en waar Bep ook hoopt nieuwe krachten op te doen vóór 't bataviasche avontuur,—waar je ook heerlijk kunt wandelen. Als het lukt—en 't zal wel lukken, want we hebben een uitstekend pension gevonden: 2 ruime kamers, ineenloopend, voorgalerij, stroomend water, rustige omgeving, met vol pension voor ons drieën voor f 160.'s maands (dat is minder dan wij hier uitgeven, met bediendes, kruidenier enz.)—dan zitten we daar van 15 Oct. tot 15 December, en gaan vandaar meteen door naar Batavia. Dat spaart ons een hoop verplichte visites uit en het daarmee gepaard gaande aanhooren van connerieën. Ik mag die oudjes *graag*, maar er zijn oogenblikken dat ik de voorkeur geef aan een openlijke strijd met bv. een vuilnisbelt-prolurk als Zentgraaff,[10] boven de vriendelijke déconnage van deze bezoekerij. In Garoet hoop ik ook, beter nog dan hier, te werken. Ik heb zóó ontzettend veel vervelend 'voorwerk' gepleegd, dat ik hoop daar inderdaad die 4 of 5 eerste verhalen van *De Onzekeren* te kunnen klaarmaken. En in te sturen naar *Gr. Ned.* En ze tegelegenertijd in dat onvolprezen tijdschrift afgedrukt te zien,—niet geplaatst op de wijze van het arme *E poi muori.*[11]

Schrijf me binnenkort weer, en wat langer dan. Gewoon naar hier, want mijn adresverandering geef ik aan het postkantoor op. Deze gaat nu haastig weg, want de luchtpost gaat morgen. Ik lees mijn brief niet over (geen tijd), let dus niet op mogelijke fouten. Groet iedereen hartelijk van me, ook Aad v.d.V., en zeg hem dat ik hem spoedig zal antwoorden. Misschien eerstdaags uit Tjilatjap, waar ik Dinsdag as.voor 3 dagen heen ga, om er bij mijn laatsten oom

10. Zie 3250 n 13.

11. 'Schandaal in Holland' verscheen in *GN* 37 (1939) 1–5 (januari-mei), p. 61–86, 169–191, 261–283, 367–390 en 461–479 (*Vw* 3, p. 543–688). Van de onvoltooide roman 'Zich doen gelden' verschenen twee hoofdstukken postuum: 'De slechte dochter'. In *GN* 38 (1940) 10 (oktober) p. 833–854; en 'Zich doen gelden'. In *GN* 38 (1940) 11 (november), p. 893–907 (*Vw* 5, p. 509–552). Zie voor '... E poi muori' 3225 n 6.

du Perron, den franschen consul (!) te logeeren. Hij schreef mij allervriendelijkst, in zeer ouderwetsch handschrift, en ik hoop hem niet *te* goed te leeren kennen, dwz. niet *te* diep in de connerie-laag door te dringen.

Wat je me van de 3 jongelieden bij Arthur schreef vind ik ook touchant.[12] Wat worden we oud; dàt zijn nu de jongeren! En ik moet zeggen dat ik opeens iets begrijp van het *prettige* gevoel van zelfs gâteus te worden en te verdwijnen en *de rest* aan die jongeren over te laten. Dat Kennie en Aad elkaar ook al kennen! Van hier gezien is al dit gewriemel misschien dubbel zoo aardig. Jij bent oud, Jan, maar ik ook. Weet je *waar* ik naar snak: bij Jany in de buurt te wonen, in Bergen! Maar er is hier in Indië nog een hoop te doen, een hoop te leeren;voor mijn boek over Indië *wil* ik nog materiaal verzamelen. Er zijn hier genoeg prollen en patsers, maar ook een paar aardige menschen. Ik zal je spoedig eens schrijven over zekeren Dahler,[13] die de aardigste soort 'indo' is, die je je kunt denken, en aan wien ik veel denk te hebben als wij in Batavia wonen.

Nu tot zoover. Heel veel hartelijks onder *de onzen*. Steeds je oude vriend

E.

Ik ben bezig aan een nieuwe dialoog over het detective-verhaal, naar aanleiding van die gids van François Fosca,[14], die je me zond, maar ook van allerlei andere publicaties. Vermoedelijk worden het *twee* dialogen, elk van ± 20 blzn. ms., dus ± 16 blzn. G.N. Wat moet ik ermee doen? Ik geef liever àndere dingen aan G.N., vooral waar je tegenwoordig zoo dringen moet om geplaatst te worden. De verhalen van *De Onzekeren* bijv., en *E poi muori* ligt ook nog altijd te wachten. Maak je niet te veel 'speciaal-nummers': 5 art. over K.v.d.Woestijne, heele Elsschot-nrs.[15] enz., waar telkens *de helft* veel beter, en meer zeggend, zou zijn geweest?

Ik geloof dat ik het beste doe met mijn 2 dialogen te vereenigen tot één schrift van *De Vrije Bladen*. Als jij dat ook vindt, schrijf dan even tot wien ik me moet wenden daarvoor; tot C. van Wessem? Wat is diens adres?—Of kan jij even een briefkaart voor mij schrij-

12. Zie 3240.
13. Zie 3246 n 1.
14. Zie 3212 n 2.
15. Zie 3250 n 14 en 3262 n 2.

ven over deze affaire, en mij dan opgeven aan wie ik de copy moet zenden?

Wat is het lastig om in Indië te zitten, voor zulke dingen. Je hebt 't gevoel dat alles traag gaat, maar dat niet alleen, dat alles ook van je wegloopt, afdrijft... Dat nr. van *Kunst en Kultuur*,[16] dat ze mij toch hadden moeten zenden, vóór de postwissel nog, is nog steeds niet verschenen. Vergeet je niet, daarom te vragen?

Dank, dank, dank.

3283. *Briefkaart aan G. O. Tissing: Tjitjoeroeg, 18 september 1937*

Tjitj., Zaterdag.

Beste Adé,

Dank voor Bruce Lockhart. Mag ik 't een tijdje houden? Als je 't lezen wilt, vraag het dan terug (als ik 't dan nog niet gezonden heb). Ik ga Dinsdag a.s. voor een dag of drie naar Tjilatjap, 5 dagen uit en thuis: logeeren bij mijn hervonden 'oom' George du P. aldaar. Verder zijn we van zins om van hier op te breken, hetzij naar Garoet, hetzij naar Sindanglaja, in 't pension, de laatste maanden voor ik naar Bat. moet. Als het doorgaat, meld ik je adresverandering en stuur ik je een mooie postkaart met het effigie van Karel Frederik Holle[1] of zoo. Ik hoop nog behoorlijk wat te kunnen afpennen voor ik mijn krachten geef aan het notariswerk dat ik in het vooruitzicht heb, al is het dan onder patronage van Clio.—Ik hoop dat je 't goed maakt. Hier komen voor ± 15 October, zal je wel niet, maar wie weet kom je ons eens opzoeken in Garoet? Wat zouden we dàt prettig vinden!

Wat een rotsmoel heeft die Lockhart, als je zoo'n fiezelemie hebt, doe je toch beter met niet je portret in je boek te zetten. Enfin, hij denkt er allicht anders over.—Ik heb hier mijn hart weer opgehaald aan 't gedaas over de lui, 'die er Duitschland toch maar bovenop gekregen hadden (dat is alles wat telt)' en van 'dat Engeland nu bang was dat de Duitschers peperneuten bij hun zouden strooien' (hupsche stalknechtenterminologie voor gifgas).

16. Zie 3198 n 1.

1. Bekend 19e eeuws Westjavaans theeplanter, die veel deed voor de verbetering van de levensstandaard van de inheemse bevolking en ook publicistisch werkzaam was.

Laat weer eens wat hooren bij gelegenheid.
Hartelijke groeten ook van Bep en een hand van steeds je

E.

Ik schrijf met een rotpen, die 't verdomt te doen wat mijn hand wil.

3284. *Briefkaart aan G. O. Tissing: Tjilatjap, 22 september 1937*

Tjilatjap, 22 Sept.

Beste Dé,

Gisteren ben ik hier aangekomen. Gelijk hiermee zend ik je Br. Lockhart terug. Ik kon er natuurlijk niet van afblijven en heb alles in den trein gelezen. Amaï is me hierin tegengevallen, die is eig. in *Return to M.* veel beter, maar het eind (in Rusland) is reusachtig boeiend.

Ik schrijf dit staande i/h postkant. dat op 't punt staat gesloten te worden en met een pen die me al een maandlang treitert.

Daarom zoo, en kort. Zaterdag ga ik weer nr Tjitjoeroeg. Dit plaatsje is snoezig.

Hart. groeten, ook aan Ira, van je

E.

3285. *Briefkaart aan G. M. G. Douwes Dekker: Tjitjoeroeg, 26 september 1937*

Tjitjoeroeg, 26 Sept.

Waarde Heer D.D.

Dank voor het teruggezonden ex. van *G.N.* Ik schrijf u dit in haast, want wij gaan van hier weg en zitten nu voor het koffers pakken. Wij hebben het voornemen om van half October tot half December in Garoet te zitten—alvorens naar Batavia te gaan. Vooreerst zal mijn vrouw dus geen tijd hebben om dat stuk over te tikken; bovendien heb ik naar Holland geschreven om een 2e exemplaar.[1] Daar er nu wel geen haast bij is, kunnen we afwachten of dat komt, en komt het dan niet, dan kan mijn vrouw in Garoet aan den slag. Ikzelf zit nu ook 'volhandig'.

Met beste groeten, Uw

EduP.

1. Zie 3260 n 1, 3264 n 7 en 3280.

3286. *Briefkaart aan H. Mayer: Tjitjoeroeg, 26 september 1937*

Tjitjoeroeg, 26 Sept,

Beste Henry,

Ik ontving een van zeewater nog druipend pak detective-verhalen, waarvoor toch veel dank.[1] Ik 'rappeleer' nu: Norie, *Hadji Baba* (Everyman's); Huizinga, *Cultuurhist. Verkenningen* (ingenaaid!); Gladys Mitchell, *Speedy Death* (goedkoope editie: 2/6 maximum).

Nu moet ik even je hulp hebben. Zou je mij, zoo gauw mogelijk, dus per luchtpost (want ik heb het noodig voor een artikel)[2] de data van verschijning (1e druk dus) kunnen opgeven van:
Fergus Humes, *The Mystery of a Hansord Cab.*—Zangwill, *The Big Bow Mystery*,—Headon Hill, *Narrowing Circle*—(En ook of deze Headon Hill een boek heeft geschreven, genaamd *Detective Dred.*)—Gaston Leroux, *Le Mystère de la chambre Jaune.* Idem, *Le Parfum de la Dame en Noir.* Idem, *Le crime de Rouletaibilles.*—Maurice Leblanc, *Arsène Lupin contre Herlock Sholmès* Idem, *L'Aiguille Creuse.* Idem, *Le Bouchon de Cristal* Idem, *813.*

Wij gaan van 15 Oct–15 Dec. naar Garoet. Maar je kunt hierheen blijven schrijven. Ik schrijf je uit Garoet een lange brief, heb het nu erg druk. Toestand is hetzelfde: mijn vrouw kan maar niet tegen 't klimaat. Met Jan. '38 heb ik een 'baan' in Batavia, misschien schreef Jan je dat al. Maar zal mijn vrouw het *daar* uithouden? Pijnlijk dilemma. Tot later. Geloof me steeds hartelijk je

E.

Zend me nu zoo gauw mogelijk de rekening, *na* laatste zending.

3287 (1026). *Aan M. ter Braak: Tjitjoeroeg, 28 september 1937*

3288. *Briefkaart aan H. Marsman: Tjitjoeroeg, 28 september 1937*

Tjitjoeroeg, 28 Sept. '37

Beste Henny,

Je klaagt nog maar steeds dat je niets van me hoort, maar ik heb

1. De 'Kota Agoeng', het schip waarmee de boeken waren vervoerd, had onderweg te kampen gehad met brand, zodat de lading door het vuur en bluswater was beschadigd..
2. Zie 3212 n 2.

alles keurig teruggestuurd, mèt notities.[1] Gelijk hiermee gaat nu *Angèle* terug. Ik heb 't best gelezen zooals het nu is, en vind al je wijzigingen best. Maar in géén geval de gesprekken met Rutgers eruit! 1° zijn deze organisch opgenomen in 't verhaal, en iedereen die ervan houdt zou 't gevoel hebben van een verminkt lichaam als ze er nu in ontbraken; 2° zijn ze op zichzelf heusch niet zoo slecht, en ze geven 'corps' en diepte aan het verdere verhaal, dat anders wel erg lineair en simplistisch een liefdesromannetje zou zijn. *Dus alsjeblieft Rutgers erin laten.*[2] Als je de juiste volgorde gevonden hebt (lees dan wel goed na of alles nog *klopt*, of er geen verwijzingen zijn die dan verkeerd geplaatst staan) en je hebt drukproeven, wil ik die graag nogeens nagaan, als daar tijd voor is. Maar dat zal wel niet.—Ik zit nu midden in de kofferpakkerij en andere drukte, want we gaan naar Garoet, zooals ik je misschien al schreef, en blijven daar tot half December. Daarna Batavia. Ook dit daarom zoo in haast. Als ik tijd heb en me beter 'geplaatst' voel, schrijf ik je weer uitgebreid; vmdl. uit Garoet.

Nu het beste, en als altijd je

E.

P.S. Ik stuur *Angèle* aangeteekend.

Mr. C. Binnerts, die hier zeer behoorlijke radiolezingen houdt,[3] is net als Van Leeuwen dol op *Angèle*. Spaar ook voor hem de oude Rutgers.

3289 (1027). *Aan M. ter Braak: Tjitjoeroeg, 29 september 1937*

3290. *Briefkaart aan H. Mayer: Tjitjoeroeg, 30 september 1937*

Tjitjoeroeg, 30 Sept. '37

Beste Henri,

Zou je me willen bezorgen:
Xavier de Courville, *Jomini ou le Devin de Napoléon (Plon).*
Dank.

1. Zie 3281 n 1.
2. Marsman heeft de gesprekken met Rutgers uiteindelijk gehandhaafd.
3. Vgl. 3275 n 3 en 3350 n 1.

Ik schreef je verleden week om jaartallen. Een aantal daarvan heb ik nu toch gevonden. Ik moet er nu nog maar een paar weten, nl.

Zangwill, *The Big Bow Mystery*—Gaston Leroux, *Le Crime de Rouletabille*—Headon Hill, *Narrowing Circle*—F. Noyes Hart, *The Bellamy Trial*—Conan Doyle, *The Valley of Fear*,

Ik hoop dat je je niet te veel moeite gegeven hebt voor de rest! Nogmaals dank, bij voorbaat.

Hartelijke groeten van je

E.

Zend *Jomini* dadelijk, dus; wacht niet op andere boeken misschien. Ik heb 't erg noodig.

3291. *Aan F. R. J. Verhoeven: Tjitjoeroeg, 30 september 1937*

Tjitjoeroeg, 30 Sept, '37

Zeer geachte Heer Verhoeven,

Veel dank voor Jenkinson.[1] Ik zal voorloopig dit ex. van u bestudeeren, en daarna het boek zelf bestellen. Intusschen moet ik u op de hoogte brengen van onze plannen.

Mijn vrouw was hier den laatsten tijd zoo moe, dat wij besloten hebben de laatste 2 maanden die aan Batavia voorafgaan in Garoet door te brengen. Na bij u te zijn geweest, hebben wij eigenlijk alle bezoeken aan Batavia opgegeven, de Pasar Gambir[2] incluis; ik alleen ben nog eens een keer teruggeweest voor 'boodschappen'. Mijn vrouw verwacht veel van Garoet en hoopt opgeknapt naar Batavia te gaan. Ons adres daar is gewoon: Hotel Papandajan, waar we met ons drieën zeer billijk in pension komen. We zitten nu midden in de pakkerij, ± 10 October dachten we van hier te gaan. Ik vrees dus dat uw bezoek hier tot de vervlogen illuzies zal gaan behooren.

Half December dachten wij dan naar Batavia te gaan, en het daar voorloopig ook in een pension te probeeren. Maar tegen dien tijd schrijf ik u natuurlijk, of u ziet ons dan wel.

Mag ik Jenkinson mee naar Garoet nemen? Op het oogenblik hebben we onze handen vol met huishoudelijke en soortgelijke

1. H. Jenkinson, *A manual of archive administration, Including the problems of war archives and archive making*. Oxford 1922.
2. Inheemse jaarmarkt.

administratie, maar dààr zal het studeeren erin een lust zijn. Ook de 3 dln. Colenbrander[3] liggen al in mijn boekenvaliesje.

Dit schrijf ik u ook een beetje in haast. Zou het toeval, of een Archief-aangelegenheid, u en uw vrouw niet in Garoet kunnen brengen? Als ik daar misschien iets voor u doen kan, mijn adres hebt u.

Met vriendelijk groeten voor ubeiden van ons beiden, steeds gaarne uw

EduPerron

P.S. Misschien gaan wij later eens *samen* hierheen, vanuit Batavia? Zoolang dit huis onverhuurd is, mogen wij het als week-end-huisje beschouwen. En behalve in de vacantiemaanden is het eigenlijk nooit verhuurd.

3292. *Briefkaart aan G. O. Tissing: Tjitjoeroeg, 5 oktober 1937*

Tjitjoeroeg, 5 Oct. 1937

Beste Adé,

Heb je mijn krabbelbriefkaart uit Tjilatjap[1] ontvangen en *British Agent* retour?[2] Ik heb aan dit boek goede herinneringen behouden. Gelijk hiermee zend ik je drie moderne detective-boeken, die eig. spelletjes geworden zijn. Eén deel is à la die plaatjes in de *Haagsche Post*,[3] dus daar kan je je speurzin op botvieren. Ik breng er *niets* van terecht, en vind dat 't sprekend lijkt op de rekensommetjes van vroeger: 'Als een boer 2 varkens verkoopt en hij koopt daartegenover 3 geiten...' die mij nooit iets konden schelen omdat ik aan dien boer al niet geloofde. Maar ik hoop dat het jou meer amuseert. De 2 dossiers van Wheatly[4] zijn in ieder geval wèl amusant; om te zien en om te lezen.

Wij zitten al tusschen de koffers, want denken 12 Oct. a.s. van hier

3. H.T. Colenbrander, *Koloniale geschiedenis.* 's-Gravenhage 1925–1926. 3 dln.

1. 3284.

2. Zie 3273 en 3283.

3. M. Thomassen, 'Bent u een goed detective?'. In *Haagsche post* van 4 januari 1936 tot en met 31 juli 1937. Het gaat hier om een plaatje met begeleidende tekst, waarbij de lezer het detective-raadsel zelf dient op te lossen. Zie voor het detective-boek 3271 n 5.

4. Zie 3271 n 4.

te gaan. Zus Petel trouwt dan in Bandoeng, zoodat we haar onderweg kunnen feliciteeren. Van 13 a.s. af is ons adres dus gewoon: Hotel Papandajan, Garoet.

Schrijf mij eens daarheen, vooral of er *kans* is dat je komt. We blijven daar tot half December, als de plannen niet veranderen. Wanneer heb je eens 14 dagen vacantie? Kunnen wij daar niet 3 of 4 dagen van gebruiken om samen naar de Zandbaai te gaan?[5]

Veel hartelijks, ook aan Ira, en van Bep, je

E.

3293. *Aan J. Greshoff: Tjitjoeroeg, 6 oktober 1937*

Tjitjoeroeg, 6 september 1937.

Beste Jan,

Tusschen de kofferpakkerij door kreeg ik, tegelijk, je 2 briefjes. We vertrekken over 5 dagen en zitten dus eig. al niet meer hier. Ik kan je niet zeggen hoè Bep en ik naar Garoet verlangen. Weer eens een keertje naar de bioskoop kunnen, al is het een klein chineesch bioskoopje, wandelen, stroomend water hebben in huis, en vooral: uit dit *gelul* zijn! Ik schreef Menno laatst 2 brieven[1] over zijn eliteverzakerij, afgestemd op mijn ondervinding van hier. Het is me net of ik niets dan kankerbrieven kan schrijven, en voor een deel *is* dat ook zoo in dit land. Bep is ziek, slap en wee als ze naar Batavia moet of van daar terugkomt, de 'geur' van de menschen daar is voor haar onverdragelijk. En toch zullen we daar moeten *wonen*, vanaf 15 December! Enfin, voorloopig alles vergeten en aan niets denken dan aan Garoet. Wij hebben elkaar zoowat een dure eed gezworen dat we met niemand aanpappen en vooral planters òf van de sokken zullen loopen òf uit den weg gaan. Geen lullerij meer over de prachtige opkomst van Duitschland met deze bulkende idioten, of over traktement. Dit laatste is in Batavia trouwens ook schering en inslag. Ik heb me voorgenomen een paar slagwoorden te gebruiken als ik daar zal zijn. Bijv. als iemand me vraagt wat ik van dezen of genen denk, antwoorden: 'Dat weet ik nog niet, want ik weet nog niet hoe groot zijn traktement is'. Te varieeren met: 'Dat kan ik u nog niet precies zeggen, want ik weet wel hoeveel hij verdient, maar naar zijn emolumenten moet ik nog informeeren'. In een stuk van Menno in *het*

5. Zie 3238 n 5.
1. 3287 (1026) en 3289 (1027).

Vad.[2] las ik een paar dagen geleden iets over elite-menschen die geen elite-kenmerken dragen. 1° zijn dat dus *toch nog* elitemenschen; 2° zijn *wij* dat. *Wij* dragen geen elite-kenmerken. *Het* elite-kenmerk is een groot traktement. Er is in de Harmonie in Batavia een tafeltje waar je alleen bij mag komen zitten als je f 1000. 's maands verdient.* Dàt is de elite die door Menno bestreden wordt, precies zooals de geest (of het intellect) van Casimir door hem als geest wordt afgewezen. Indië heeft zalige dingen, maar qua samenleving is het hier dubbel en dwars een rotland. Ik zal probeeren in Batavia 'apart' te leven, of nieuwe menschen te vinden die je hier niet hebt. Van planters heb ik nu gegeten en gedronken, met alle sjovialiteit erbij. *Vroeger* waren ze gastvrij, toen ze zich in de eenzaamheid verveelden en dus graag logé's zagen. Die beroemde indische gastvrijheid is dus ook à la Marx uit de omstandigheden te verklaren. Tegenwoordig, met het autoverkeer, zijn het driedubbelovergehaalde prollen geworden, verder niks.

Mijn adres in Garoet is: Hotel Papandajan, Garoet. Dat is al.

Ik antwoord nu op je brieven.

1. Natuurlijk zal ik *graag* die 16 blzn. over Henny schrijven.[3]

2. Ik ben erg benieuwd naar je nieuwe verzen. Zend ze zoo gauw mogelijk. Ik lees soms in je bundel,[4] en er is *niets* wat me zoozeer herinnert aan den gelukkigsten tijd dien ik in Brussel doormaakte: die van het begin van onze vriendschap (1927–28), toen Atie en jij in Gistoux kwamen logeeren, toen je je 'chromo's' daar schreef. Die toon vind ik bij jou ook in oudere verzen (*Bij Feest. Gelegenh.*) en die is voor mij geen literatuur meer, maar als *de* toon van vriendschap in gelukkige oogenblikken.[5] En die heeft niemand dan jij (voor mij ten-

*Wat dààr afgedaasd wordt moet de sterkste maagbeproeving zijn die zelfs God voor deze aarde uitvinden kon.

2. 'Gide's christendom'. In *Het vaderland* van 5 september 1937 (ocht.). Opgenomen in M. ter Braak, *In gesprek met de vorigen.* Rotterdam 1938, p. 184–194. Hierin schrijft Ter Braak: 'zij [de behoefte aan rechtvaardigheid] is het elite-kenmerk van menschen, die er geen prijs op stellen, zich door elite-kenmerken boven het [= hun] medemenschen te verheffen.'

3. 'Marsman's verhalend proza'. In *GN* 36 (1938) 7 (juli), p. 17–30.

4. Zie 3236 n 2.

5. J. Greshoff, 'Chromo's (Chateaux de Gistoux, Zomer '28) I & II'. In *Erts 1930, Letterkundig jaarboek, Verzen, proza, drama, essay.* Amsterdam 1930, p. 46–47; gebundeld in J. Greshoff, *Gedichten 1907–1934.* 's-Gravenhage 1934, p. 170–173.

minste). Sindsdien is de wereld rot geworden, stinkend, bloederig en giftig. Ik geloof er *niets* van, dat uit de rotzooi van nu iets goeds zal voortkomen: àls dat komt dan is het 'ondanks', door de moeheid, doordat alle vuile instincten *op*geraakt zijn. Chiaro schreef mij een zeer onthullenden brief hierover, naar aanl. v. zijn spaansche belevenis. Hij zegt dat hij nu weet wat de geschiedenis is: 'Non pas parce que "tout se répète" ou "rien ne change", mais parce qu'on assiste à un grandiose tour de passe-passe, et à chaque instant chaque chose est remplacée par une autre qui n'a rien à faire avec les espoirs ou les rages que vous avait suscité la précédente.' Dit mag 'pessimistisch' zijn, het is de *waarheid*. De rest is illuzie en leugen, hoe 'sympathiek' en 'enthousiast' ook. (Arme Kees!)

3. Schrijf me eens over Malraux en zoo, maar uitgebreider. Alleen Guilloux interesseert me niet in het minst meer. Hij is voor mij het levende bewijs geworden dat het proletariaat uit pragmatisten bestaat. Wat vriendschap is, *weet* het mannetje gewoon niet. Verder is hij erg 'charmant', vooral in de eenzaamheid van St. Brieuc, *precies* als de planters van vroeger in dit land.

4. Je vraagt naar mijn werk. Ja, in Garoet hoop ik krachtig aan *De Onzekeren* te schrijven, en aan niets anders. De detectivedialogen zijn af. Ik schreef nu maar eerst aan Querido of hij niet een klein boekje apart ervan wil maken.[6] (Wat grappig dat je *Rebuten* in de Salamander-reeks verschijnen; ik dacht dat die speciaal voor het geliefde artikel romans was!)[7] Gezondheden zijn zoo-zoo: Bep nog steeds *niet geacclimatiseerd*. Ik *crispé*, voortdurend, eig. nooit meer ontspannen, maar behalve soms wat pijn in de lever, maak ik het goed. Alijntje is opperbest, praat, is opgeruimd, kortom, kan niet beter.

5. Hendrik de Vries schreef mij nu net dat hij mij een ex. *Atlantische Balladen* zond. Ik zal je dus de Ursa's terugzenden die ik niet houd.[8] Op Toussaint gezegd van Boelaere ben ik wschl. ook niet gesteld.

6. Kan je die Multatuli-bloeml. v. 'Pegasus' niet koopen? Duur is het niet; je kunt 't natuurlijk van mijn honorarium laten afhouden. Ik spreek er dan over, tegelijk met Saks.[9] Wat is *mijn* Multatuli-boek duur! f 4.50 ingenaaid, f 5.50 gebonden; dat is, voor Indië f 5.50 ingen.

6. Zie 3212 n 2.

7. Zie 3216 n 8. De Salamander-serie had als ondertitel: reeks van de beste oorspronkelijke en vertaalde romans.

8. Zie 3118 n 2 en 3280 n 1.

9. Zie 3135 n 1, 3142 n 2 en 3280 n 8.

en f 6.60 geb.(er komt hier 20% op). Dat koopt vrees ik, niemand!

7. Ik kan me voorstellen dat je de pest hebt over de corresp. voor *G.N.* Maar je hebt wel plezier van je werk, want ook hier—zèlfs hier—zegt men algemeen dat dit tijdschrift tegenwoordig zoo 'reuze' is. 'Algemeen'dwz. ter Algemeene Secretarie, waar men veel aan kunsten en wetenschappen doet, in het wat snobistische Buitenzorg; er wordt ook nog altijd dapper aan liefhebberijtooneel gedaan, net als in de dagen van Huet.—Ik zal je die detective-dialogen *niet* zenden, want als mijn verhalen van de Onzekeren beginnen te ontstaan, heb ik liever dat je diè plaatst.[10] Aan 'Kritisch proza' heb je nog een berg van me; niet alleen die blocnotes, maar ook kritische stukken over Coolen (nog steeds niet geplaatst!), indische boeken, etc.[11] Ruim dàt ook op, en *E poi muori*; voordien stuur ik je maar niets, behalve de afgesproken stukken over den Strontsaks van 't postkantoor[12] en den dichter Marsman—ook als prosateur beschouwd.

8. Jan en Pepi op Rhodes! Daar zou ik nu willen zitten! Of nog liever in Teheran of Ispahan...Ik *wil* hier nog wat in Indië blijven, ook om nog meer te weten te komen, voor mijn 'afrekening' met dit land. Maar ik zweer je dat ik *verrukt* zal zijn als ik weer naar Europa terugstoom; op een èchte vrachtboot, hoop ik, *zonder* menschen.

9. Dank Atie voor haar goede zorgen inzake Morlanwelz.[13] Ik zal deze zaak met mijn schoonzuster in Bandoeng behandelen. Gelukkig dat dàt tenminste door-en-door een schat is!

Nu, beste Jan, ik geloof dat dit voorloopig alles is. Uit Garoet schrijf ik weleens beter. De administratie van de pakjes en zoo houd ik van mijn kant bij. Die *Groene* kon me ook wel eens een postwissel sturen.[14] Ik zal daar zelf om schrijven. Houd je goed; zeg Adriaan v.d.V. dat ik hem uit Garoet schrijven zal in antwoord op zijn aardigen brief. Groet Jan en Kees van ons, en Jan en Pepi (laat die ons schrijven, als ze terug zijn) en heb met Atie veel liefs van ons allebei. Steeds je

E.

P.S.—Stuur dezen brief, althans een deel ervan, aan Menno en zeg dat ik zijn brief nu net ontving, maar hem eerst uit Garoet schrijven

10. Zie 3282 n 11.
11. Zie 3225 n 6.
12. Zie 3262 n 4.
13. Zie 2771 n 1.
14. Zie 3280 n 6.

zal. Ik ben 't overigens volkomen met hem eens in wat hij over de ontoereikendheid en vervormingen van correspondentie zegt. Laat hem tòch zijn weerzin overwinnen en mij wat uitvoeriger schrijven over Thomas Mann.[15]

P.P.S. Mijn daggelderschap (ad fl.6. per dag) op 's Lands Archief begint in principe op 2 Januari 1938. Maar...het kan nog afspringen; mijn Multatuli-boek is aan D.D. opgedragen en niet enthousiast over ambtenaren en zoo. Men heeft Verhoeven (de landsarchivaris) al bij herhaling tegen mij gewaarschuwd. En ik heb niets zwart op wit.—Schrijf mij, als *De Man van Lebak* uitkomt, uitvoerig hoe je 't vindt, minder voor zoover het mij betreft als hoe Multatuli eruit komt; vraag Menno dit ook te doen, en, ik bid je, laat jullie oordeel niet lijden onder de herinnering aan het 'wapengekletter' tusschen ons. Deze man is (wààr je hem ook toetst) altijd letterlijk alles wat een rot-Hollander *niet* is. En als je bedenkt dat hij zich zóó gevormd heeft in het Indië van zijn tijd, heusch wat zijn zijn gebreken dan nog?

Ik voel me nog altijd meer verwant aan Stendhal dan aan Multatuli, maar ik geloof dat ik meer van Mult. houd, als ik aan zijn leven denk. Stendhal is niet zoo een leven lang bloedig gepest door de vereende drommen van al wat laag en klein is. En de listigheden van dit soort tellen ook!

3294. *Briefkaart aan H. Samkalden: Tjitjoeroeg, 6 oktober 1937*

Tjitjoeroeg, 6 Oct. '37

Beste Hugo,

Ik veronderstel, dat we je voorloopig niet meer zullen zien, want volgens Bep is je vacantie Zaterdag ll. begonnen en moet je nu vèr

15. In zijn brief van 27 september 1937 (1025) schreef Ter Braak: 'Het schrijven van brieven is een surrogaat, dat blijkt me steeds duidelijker, ook al houdt iemands stijl den "adem" nog zoo sterk vast. Tenslotte conserveert de letter alles, wat niet geconserveerd zou moeten worden, terwijl de verandering van nuance toch ergens blijft haken. De vraag is maar op welk punt.' (*Bw TB-DP* 4, p. 171). Ter Braak had tijdens zijn vakantie Thomas Mann bezocht: 'Ik heb allerlei indrukken van dat bezoek, die ik je graag zou vertellen, maar tot opschrijven kom ik eenvoudig niet.' (*Bw TB-DP* 4, p. 172).

zijn. Ik zond je dus het boek van Reik[1] over de post terug, met dank. Het speet Bep en mij erg dat we je niet meer hier gezien hebben. We gaan 12 dezer, 's morgens om 6 uur, van hier weg; dus vanaf den avond van dienzelfden dag wordt ons adres: Hotel Papandajan, Garoet.—Schrijf je stuk over Romein; laat het niet verzuipen![2]—Verder prettige vacantie toegewenscht, als deze krabbel je nagezonden wordt; schrijf wat naar Garoet als je terugbent. Bep laat zeggen dat ze je een 'nogmaals' gepend zou hebben, als ze je niet hier verwacht had. Eigenlijk heb *ik* nog een vage hoop dat Bep zich vergist heeft, dat je pas komenden Zaterdag gaat en in de loop van deze week nog hier verschijnt, maar is dit *niet* zoo, dan soedah-lah! Hartelijke groeten van ons beiden,

EdP.

3295. *Briefkaart aan J. Greshoff: Tjitjoeroeg, 8 oktober 1937*

Tjitjoeroeg, 8 Oct.'37

Beste Jan,

Ik schreef Menno onlangs 2 brieven en jou eergisteren een lange brief, alle 3 per luchtpost[1]; maar er is onlangs een vliegtuig verongelukt, waarin misschien een van mijn brieven aan Menno zat. Wil je Menno zeggen dat ik hem heden (maar per gewone post) zend: *Mémoires historiques* van Mérimée; nogal aardige, wat Huet-achtige stukjes, waar M. misschien nog wat aan hebben kan. Ik las ze om me 'op gang' te maken. Daar mijn boekenkisten nu gepakt zijn, en ik Bep met hààr pakkerij toch niet goed helpen kan, heb ik gister en vandaag de eerste blzn. van mijn 1e verhaal v/d *Onzekeren* geschreven; het gaat over de Van Harens en heet *Schandaal in Holland.* Ik hoop dat het in jullie oogen niet net zoo'n sof wordt als die scheepsjournaalblzn. enz.[2] Klaar is 't wschl. nog lang niet!

Maar ik schrijf je dit *vooral* om je te vragen mij dadelijk *De Grauwe*

1. Mogelijk T. Reik, *Der unbekannte Mörder, Von der Tat zum Täter.* Wien 1932. Vgl. DP, *Het sprookje van de misdaad,* [etc.], p. 18–20 (*Vw* 6, p. 558–560).
2. Zie 3277 n 1.

1. 3287 (1026), 3289 (1027) en 3293.
2. *Scheepsjournaal van Arthur Ducroo.* Amsterdam [1943] (*Vw* 5, p. 287–369). Zie 3126 e.v. en *Bw TB-DP* 4, p. 96, 105–107 e.v.

Vogels (?) te laten zenden, voor 't *Bat. Nwsbl.* Ik wil weer eens een nieuw stuk schrijven over den Grootmeester.[3]

Met al wat je over *G.N.* schrijft (nu net je briefk. van 9 Sept. weer) accoord. Het is een rotwerk, dat zie ik van hier. Maar je hebt er 'alle eer' van. Wat ik je schreef[4] was bedoeld als goede raad, niet als kritiek. Maar ik zie nu dat ik geen rekening hield met extra-vellen, zoodat goede raad nog altijd duur is.

Tot nader. Heel veel hartelijks onder ons allen, steeds je

E.

P.S. Ik lees *Les Faux Démétrius* van Mérimée. Uitnemend, als 'kroniek': soepel, boeiend, enz. Uitgeg. bij Hachette voor 3 frs.(?)

Voortaan dus alles naar: Hotel Papandajan Garoet (Java).

3296 (1028). *Briefkaart aan M. ter Braak: Tjitjoeroeg, 8 oktober 1937*

3297. *Briefkaart aan H. Marsman: Tjitjoeroeg, 10 oktober 1937*

Tjitjoeroeg, 10 Oct. '37

Beste Henny,

Vóór ik naar Garoet ga, schrijf ik nog even om je te vertellen dat zoowel Bep als ik verrukt zijn van je boekje over Gorter:[1] van den inhoud nu. We lazen 't allebei hier nog eens over; het is mij net of ik 't nu voor het eerst zie. Het is werkelijk uitstekend: zeer goed geschreven, goed van oordeel, niet te veel en niet te weinig, zeer voldoende ter informatie en toch absoluut niet schoolsch, en alles bij elkaar zeker een van de allerbeste dingen, zooniet *het* beste, dat er over 't werk van Gorter geschreven is. Schrijf mij vooral eens hoe de kritiek hierop gereageerd heeft, en ook hoe de vrienden het vinden. Ik zou willen weten wat Jany ervan denkt, maar ook wat Henriette R.H., als die 't leest. Wat je over *Pan* zegt lijkt me onverbeter-

3 'De noodlotsidee bij Van Schendel'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 16 april 1938 (*Vw* 6, p. 258–263).

4. Zie onder andere 3254.

1. *Herman Gorter, Aanteekeningen bij zijn poëzie.* Amsterdam 1937; eerder in *De gids* 101 (1937) 1 (januari), p. 44–79.

lijk; ondanks alle andere opinies en instellingen inderdaad *het* definitieve woord erover.[2] Het boekje wordt bovendien gaandeweg beter en pakkender; het begin is ook best, maar tegen het eind wordt het raker èn voller. Stuur me eens een paar recensies erover (als je dubbele ontvangt, waar je toch geen raad mee weet, of andere die je niet houden wil.)—Ik vind het grappig dat deze schrijverij van ons over anderen (in aparte boeken) bijna gelijktijdig uitkomt, en het verschil tusschen onze onderwerpen geeft ook heel aardig het verschil aan tusschen onszelf: ik Multatuli, jij Gorter. Ik zou nooit over Gorter kunnen schrijven; ik bewonder hem, hij is mij zelfs zeer sympathiek (wat meer waard is), ik begrijp vrij precies, geloof ik, wat Jany en jij in hem zien, maar met-dat-al blijft hij mij in wezen onverschillig. En jij staat zelfs min of meer vijandig tegenover Multatuli. Ik hoop dat mijn boek je de helft van 't plezier geeft dat jouw boekje over G. mij gaf (en 't is nu de 3e keer!) Hartelijk je

E.

P.S. Dat boekje over 't detect-verhaal dat ik Q. aanbood bestaat uit 3 dialogen. De oude (uit De Sm. M.) geheel omgewerkt en 2 nieuwe. Misschien doet hij 't.[3]

3298. *Aan J. Greshoff: Tjitjoeroeg, 11 en 12 oktober 1937*

Beste Jan,

Nog even voor onze afreis deze kiekjes.[1] Het is wel gek, dat we er pas toe komen ze te zenden nu we zelf uit dit huis trekken. Toch is het voor jullie misschien wel aardig; we hebben hier in ieder geval 10 maanden gezeten van ons eerste jaar in Indië. 10 November a.s.

2. In het hoofdstukje over *Pan* (*De gids*, p. 70–72; *Herman Gorter*, p. 74–81) schrijft Marsman ondermeer: 'Hier ligt de centrale fout. "Pan" mist vrijwel alle, zoowel innerlijke als uiterlijke realiteit, het is niet alleen als geheel ondoorleefd, het is bovendien niet doordacht in zijn structuur, niet gezien als verbeelding, niet gerealiseerd als symbool.' (p. 72; p. 79).
3. Zie 3112 n 2. De 'Eerste dialoog' (*Het sprookje van de misdaad*, p. 5–34; *Vw* 6, p. 549–569), was de oude, geheel omgewerkte 'Dialoog over het detektiveverhaal' uit *De smalle mens*. Amsterdam 1934, p. 66–79.
1. Mogelijk foto's als opgenomen in J. H. W. Veenstra, *D'Artagnan tegen Jan Fuselier, E. du Perron als Indisch polemist* (Amsterdam 1962), t.o. p. 48 en *E. du Perron* ('s-Gravenhage etc. 1969. Schrijversprentenboek 13), p. 36 nr. 99.

wordt het een jaar dat we hier *zijn*. Voor verdere verdeeling en rondzending (Jany, Menno, Henny etc.) zorg jij dan wel.

Met deze *rotpen*—die jouw 'Parker' is—vecht ik ook tegen mijn verhaal over de Van Harens. Maar in Garoet zal ik probeeren een ander schrijfding te koopen, al was 't een pennetje van glas! Je wordt oud voor je tijd als je met zoo'n kreng manœvreert. En dat is tòch al waar ik zoo aan laboreer.

Groeten aan iedereen. Tegen dat deze je bereikt, heb ik je natuurlijk uit Garoet al geschreven. Hartelijk je

E.

Tjitjoeroeg, 11 Oct.'37
(*Morgen* weg van hier.)

Terwijl ik op de vrachtauto wacht, die natuurlijk weer uren te laat is, schrijf ik er dit nog bij. Ik moet nl. overleg met je plegen hoe we 't inrichten als die verhalen van mij nog in *G.N.* moeten komen. Als je voor '38 nog geen vervolgroman hebt aangenomen, lijkt 't mij het beste dat je ze geeft als een doorloopende 'kroniek', zooals ze trouwens ook in boekvorm zullen verschijnen, dus niet als *verhaal* 1, 2, 3 enz. maar als *hoofdstuk* 1, 2, 3 enz. (met aparte titels).

Ieder verhaal (hoofdstuk) zal nl. 35 à 45 blzn. worden, vrees ik, dus net niet goed voor één nr. *G.N.* Als ik gedaan krijg wat ik wil, kom ik uit Garoet met 5 verhalen ('matière d'un volume'!); de rest is dan een kwestie van opwerken—wat ik heel best kan doen in Batavia, 's avonds na 't kantoorwerk.

Mijn programma is zoo:

Verh. I: Schandaal in Holland met de Van Harens.

„ II: Dirk v. Hogendorp, kleinzoon v. O.Z. v. Haren en zoon van Willem v. Hogendorp, die in verh. I een groote rol speelt en in dit verh. ook voorkomt, in Indië.

Verh. III: Dirk v. Hogendorp als generaal onder Napoleon en als oude man in Brazilië. Ontmoet een jonge man (officier) die laat ons zeggen Robert heet (naam weet ik nog niet), die een napoleontische episode met hem meegemaakt heeft—in de débâcle na de tocht nr. Rusland—en die hem in Brazilië komt opzoeken, als hij door iedereen vergeten is. Hierin een gesprek over wat Napoleon voor D.v.H. en voor Robert (jongere generatie) geweest is, beteekend heeft.

Verh. IV. Robert gaat dood als oude man in Duitschland. Dit verhaal heb ik je, geloof ik, verteld. Een voor gek doorgaande student à la Kleist verzorgt hem. Hij *droomt* naast het sterfbed een napoleon-

tisch epos waarin Robert en 2 andere cavalerie-officieren de helden v/h verhaal zijn. Maar deze droom is *waar.*

Verh. V. Romantische historie tusschen den student van verh. IV een juffrouw, enz. Dit wordt *de* duitsche romantiek à la Werther, maar van ± 1860. Dit verhaal heb ik je zeker verteld. (De 2 laatste verhalen houden me al jaren bezig.)

Aangenomen dat het *gemiddeld* 40 blzn. per verhaal wordt, dan hebben we alles bijeen dus 200 blzn. Als je ± 20 blzn. per keer plaatst, vult het dus 10 nrs. Wil je een complete jaargang vullen, dan maak ik een 6e verhaal. Maar op 't oogenblik lijkt het mij 't beste om deze 5 verhalen zelfs als *boek* zóó uit te geven. Later kan dan nog een 2e en zelfs 3e boek komen. Algemeene titel: *De Onzekeren.* Maar onder dezen titel zou ik de zaak dus in *G.N.* willen 'lanceeren'. Summa summarum, ik bied je geen losse verhalen aan, maar een 'roman' van 200 blzn. *G.N.* getiteld *De Onzekeren.* Wat denk je daarvan? Denk er eens goed over na, gegeven je redacteursproblemen. Ik weet niet waar ik publiceeren moet als *G.N.* mij niet opneemt; *ik* kan niet naar *De Stem* loopen en *De Gids* trekt me ook al niet aan. Maar schrijf mij precies alles wat je ervan denkt en je wenschen.[2]

3299. *Briefkaart aan J. Greshoff: Garoet, 15 oktober 1937*

Garoet, 15 Oct.'37.

Beste Jan,

Sinds 2 dagen zitten we hier dan. Het plaatsje is allerliefst, maar het kan hier een waar tochtgat zijn als de 'wind van de bergen' loskomt, en dat is nu al 2 dagen 't geval (met en zonder regen). Alijntje is er wat ziek van, en Bep heeft het zoowaar nu koud! Ik ben suf, wschl. van de klimaatsverandering, maar voel me toch wel prettig, vooral nu het in onze kamers naar onszelf begint te ruiken. Ik hoop spoedig weer te pennen (maar o! deze *rotpen* van jou!) Het zou me ontzettend spijten als we van hier nr Batavia gingen zonder dat ik veel uitgevoerd had. Maar als mijn kop maar weer helder wordt is dat uitgesloten, al zou ik er alle correspondentie en soortgelijke bijwerkjes voor stop zetten. Dat vergeven jullie me dan wel.

Nu kom ik je intusschen meedeelen dat ik ook het Sept-nr. van *G.N.* niet gekregen heb. Oct. ook niet, maar dat kan nog niet; Sept.

2. Zie 3282 n 11.

had er echter al 14 dagen kunnen zijn! De indische kranten (die ook tijdschriften blijkbaar per luchtpost ontvangen) hebben nù al *Gr.Ned.* van October: in het *Bat.Nwsbl.* van gister stond een stukje van Hein 's Gr. over Boender-Querido overgenomen.[1] In ieder geval: wil je informeeren hoe 't zit met die verzending naar mij toe? Ik krijg nu dus nog: een 2e ex. van Aug., een ex. van Sept, dat wschl. niet gestuurd werd, en een ex. van Oct., àls dat gestuurd werd.

Schrijf ook gauw weer eens over jullie zelf. Vind je Henny's boekje over Gorter ook zoo voortreffelijk? Wat vind Jany ervan?

En je verzen? En het verdere leven? Ook als ik misschien niet *direct* mocht antwoorden (dat komt dan van het schrijven), ik verlang er erg naar, hier in Garoet juist, veel over jullie te hooren, en Bep ook.

Ik kreeg een brief van Jean en Pepi.—Hartelijks en liefs onder ons allen, je

E.

Garoet is nu 'Wuthering Heights' in het groene en lieve. Dat kàn dus!

3300. *Briefkaart aan H. Mayer: Garoet, 15 oktober 1937*

Garoet, 15 Okt. 1937

Beste Henry,

Veel dank voor de jaartallen![1] Huizinga's *Verkenningen* kreeg ik ook. Alles is er nu dus. Stuur nu de complete rekening, want wat ik kreeg is niet tot op heden bijgewerkt, geloof ik. Het geld laat ik je sturen door een bank in Holland, maar daarom liever niet in 2 keer. Van de ruzie Jan en Maurieske weet ik, zag ik, merkte ik niets.* Ik

* Waar ging deze strijd nu weer over? En in welk forum werd hij uitgevochten?[2]

1. G. H. 's-Gravesande, 'Wie was Boender?'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 13 oktober 1937. Overgenomen uit *GN* 35 (1937) 10 (oktober), p. 479–484.
1. Zie 3286.
2. De polemiek tussen Greshoff en Roelants in *Het vaderland, De standaard* en het *Hollandsch weekblad* over de volgens Greshoff bestaande overschatting van de Vlaamse literatuur door de Vlaamse kritiek werd ingezet met Greshoffs bespreking van de 'Bladen voor de poëzie' (uitgegeven door R. Verbeeck) 'Nieuwe Vlaamsche dichters' in *Het vaderland* van 11 september 1937 (av.) en leidde ondermeer tot Greshoffs brief 'Aan een zuiderbroeder' in J.

leef nu geheel buiten dit soort beroeringen (van anderen tenminste); merk daarentegen heel wat meer van de ruzie China-Japan. Van je circulaire waar ik met het wezen Saks ben vereenigd, zag ik ook niets; stuur me zooiets moois eens![3] Succes zal mijn boek wel niet hebben: 1° omdat het van mij is 2° omdat het mij èrg duur lijkt. Of is dat niet zoo erg? Met de 20% die ze er hier in Indië nog bovenop zetten lijkt alles *mij* onbetaalbaar.

Het waait hier geducht in Garoet, waar we nu sinds 2 dagen zitten; verder is het plaatsje allerliefst en Bep heeft het nu zelfs koud! Dat Indië toch...Ik zie, vanwege Bep, *erg* op tegen Batavia. Maar misschien valt het mee. Misschien ziet de wereld er ook al anders uit, tegen dat ik daar verwacht word. Op 't oogenblik tracht ik hier te werken zooveel ik kan. De laatste dagen in Tjitjoeroeg, net toen de koffers dicht moesten, schoot ik natuurlijk enorm op, nu is door het verhuizen, reis en zoo, de stroom weer verbroken, maar als de inspiratie hier niet door de wind wordt weggeblazen, lukt het wel spoedig weer.—Hoe is de situatie in Holland? Schrijf daar eens over. Rustig, vrij rustig, onrustig? En wat doe je zelf? Hoe maak je het, fysiek en moreel?—Hartelijke groeten van je

E.

3301. *Briefkaart aan H. Samkalden: Garoet, 17 oktober 1937*

Garoet, 17 Oct., '37.

B.S.—Als onze berekening uitkomt ben je nu weer zoowat terug van je reis. Helaas, je hebt dus geen tijd gevonden om ons nog even te zien—of geen lust, wat ik me tenslotte kan voorstellen, gegeven het ontmoedigende (of in de pap spugende) personage dat ik in sommige opzichten voor je moet zijn. Maar heeft mijn lieve Bep zich ook slecht gedragen? Soit; òns heeft het gespeten.—We zijn hier nu zoowat geïnstalleerd en ik werk alweer, hoewel het verbreken van den 'stroom' nog wel voelbaar is; overigens is het hier lief, maar bij

Greshoff, *Rebuten (onbestelde brieven)* (2e dr. Amsterdam 1937, p. 205–227) en M. Roelants, *Bakkeleien met Jan Greshoff* (Rotterdam 1938).

3. Mayer had DP in een brief van 6 oktober 1937 (Letterkundig Museum, Den Haag) geschreven: 'Je hebt misschien al gezien dat ik van jou boek over Lebak en dat van Saks een circulaire gemaakt heb. Ik hoop dat je je het niet al te erg zult aantrekken, maar ik kon het toch moeilijk afzonderlijk doen en bovendien jij staat eerst.'

oogenblikken een crimineel tochtgat, als de 'wind van de bergen' loskomt.—Ik schrijf je vnl. om je te vragen mij dat boek terug te zenden over *Napoléon et les hommes de lettres de son temps* (een geel *Mercure de France*-boek), dat ik je op een avond meegaf. Het was op een avond dat je te kennen gaf over de dwang en toch-niet-dwang in bepaalde totalitaire staten te willen schrijven; een artikel dat, vrees ik, door jou ongeschreven en door mij ongelezen zal blijven, net als dat over Romein,[1] als je dat nog langer liggen laat. Maar...als het groote talent Géraldy in Bzorg opgevoerd wordt,[2] is de cultuur in West Java tenminste gered. Ik bedoel dus allerminst een verwijt met het voorgaande; ik bedoelde trouwens veel meer (hoewel op een verkeerde manier misschien) je aan te moedigen, niet het tegendeel.—Hoe het zij, het beste daarginds, ook met de drukte na thuiskomst, en bij voorbaat dank voor het boek, dat ik je niet zou vragen als ik het niet noodig had. Beste groeten van je

EdP.

Adres, gewoon: Hotel Papandajan, Garoet.

3302. *Aan H. Marsman: Garoet, 18 oktober 1937*

Garoet, 18 October 1937

Beste Henny,

Zooeven kreeg ik je brief, waarin je zegt dat je naar Ronco gaat (of er al zit), en waarin de lijst voor deel II. Neem me niet kwalijk dat ik je niet lang schrijf, maar ik schrijf en werk nu den heelen dag. Het 1e verhaal van *De Onzekeren* (dat over de Van Harens gaat en *Schandaal in Holland* zal heeten) geeft me hoopen werk, ook lezen van geschiedenis enz. Daarbij: ik voel me provinciaal worden, zwaar op de hand, gauw tevreden met vrij onbenullige vondstjes, en dat soort dingen. Geen wonder. De lui die wèl aardig zijn, hier, hebben voortdurend noodig dat je ze alles voorkauwt. (Ik kom er steeds op terug: dat Multatuli in dit land de man kon worden die hij geworden is, is gewoon mirakuleus!) Ik moet wel erg op mijn geschrijf passen. En bovendien vlot het nog niet goed. Dwz. in Tjitjoeroeg, net toen

1. Zie 3277 n 1 en 3294 n 2.
2. Zie 3263 en 3272. Paul Géraldy (1885–1970; ps. van Paul Lefèvre), Frans dichter, toneelschrijver en romancier, schreef ondermeer satirisch-realistische stukken voor het boulevard-toneel.

we gingen inpakken, *liep* het opeens; sindsdien is de stroom onderbroken. We zijn ook nog net geïnstalleerd, en of het door de klimaatsverandering is of niet, Bep en ik hebben nu dagelijks een suf hoofdpijnhoofd op een slappe romp. De wandelingen vallen niet mee, maar vooral loeit het den heelen dag door van de wind 'die van de bergen komt': we zitten hier in een kuil, maar blijkbaar allesbehalve windvrij, dus 't is meer een draaikolk van winden-van-boven. Ook dat went wel, maar voorloopig heeft vooral het werk hiervan te lijden. En ik zou ook zoo graag woekeren met mijn laatste vrije tijd. Daarbij studeer ik nu al wat in een boek over archiefwerk.[1]

Kom, je lijst. Die is zoo goed als het maar kan. Ik zou het precies zoo doen. Als er iets uit moet, dan in de allereerste plaats die reisblzn. 'Provence' en 'Spaansche reis'. *Drijfzand* misschien wat bekorten, of het al te larmoyante eruit, maar niet wegdoen; het staat heel goed bij die 2 andere stukken.[2] (Ik bedoel: *Dichten over den Dood!*) Noem Fontein Koerd of Koenraad; maar après tout, ik weet het ook niet meer, laat hem maar Jacques! Wil je hem niet Eric Grave noemen, dat was vroeger een pseud. van mij (maar nooit gebruikt).[3] Of Greve? Noem hem Boreel, dat is een goede en goedklinkende naam. Otto Boreel, of is dat te jonkerachtig? Waarom vraag je Vestdijk niet, die is 'enorm' voor die dingen! Ik vind verder *De vriend van mijn jeugd* een heele goede titel;[4] met een woord vooraf (mits zonder ms. dat deze vriend jou publiceeren laat en dgl. kul) zou dat misschien gaan? En waarom niet, naar Byron, *Scenes of my Youth*? Neen, dat is te literairderig. En: *De jeugd achter mij*. (*De jeugd die mij verliet?*) Bep vindt van dit alles: *De jeugd achter mij* het best, hoewel ook niet prach-

1. Zie 3291 n 1.
2. Marsman heeft 'Provence' en 'Spaansche reis' gehandhaafd, maar 'Drijfzand' inderdaad enigszins bekort.
3. DP heeft dit pseudoniem wel gebruikt als signatuur van een tekening voor het prospectus van *Poging tot afstand* (Brussel etc.: Stols 1928) en *Bij gebrek aan ernst* (Brussel etc.: Stols 1928) en als ondertekening van de brief aan R. Petrucci-Verwée van 5 november 1922 (2).
4. In het Marsman-archief van de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage (hs. 68 D 6) bevindt zich een cahier met vier hoofdstukken van een onvoltooide roman, getiteld 'De twee vrienden' (elders aangeduid als 'De vriend van mijn jeugd'). Dit handschrift, dat dateert uit 1933/1934, valt te beschouwen als voorstadium van *Zelfportret van J.F.*, zij het dat de hoofdpersoon niet op Marsman zelf, maar op zijn jeugdvriend Arthur Lehning is geïnspireerd.

tig. Ik voel er toch wel voor. Anders: *Zelfportret van J.F.* (nu je 't toch zoo in je *Gorter* geciteerd hebt; ik vind dat je dat geciteerde stuk nu ook houden moet.) Noem hem dan Jacques F. en laat 'Fontein' weg; dat is ook wel aardig.

Ik ben suf, ik wéét het niet! Ik kan mij ook niet goed meer voorstellen dat iemand van hier iemand in Europa op dit gebied van eenig nut zijn kan.

Voor een alinea over Menno's *Christenen* kan ik ook niets vinden. Absoluut bevredigen doet het mij ook niet, maar het is zeer vast (vooral het 2e stuk), zeer goed gesteld, zeer knap. Menno zal altijd iets 'ondefinitiefs' hebben, iets van: tot een volgend maal. Dat is ook wel prettig.—*Het uur U*,[5] als je mij niet gezegd had dat het 'bedreiging' beteekende, ik zou het aangevoeld hebben als 'kale verveling'. Ik vind het ongelooflijk vervelend en heb moeten vechten om het door te komen, en Bep is erin gebleven. Maar 't zal wel vòl verborgen fijne knepen zijn. Die *zie* ik dan zelfs niet meer—zooals in 'Awater'— dat zal dan door 't land I (= Indonesië) zijn.—Hoè onze problematiek in onze geschriften te verwerken? Door wat wij nu als losse gesprekken geven, op te nemen in de handeling. Ook als 't in gesprekvorm blijft (zie Malraux). Maar het onderwerp moet zich daartoe leenen. Ik verfoei nog steeds onze methode niet, al kan je hier in Indië bv. prachtig merken dat de gewone lezer 'al dat gedaas' gewoon overslaat. Tot nader. Steeds hartelijk je

E.

3303. *Briefkaart aan H. Mayer: Garoet, 19 oktober 1937*

Garoet, 19 Oct.'37

Beste Henri,

Je hebt me zoo mooi geholpen, wil je 't nog eens doen? Wat zijn de jaartallen van verschijning van:

Mason, *At the Villa Rose.*

Dashiell Hammett, *The Maltese Falcon*—*Red Harvest*—en *The Glass Key.*

Ik ben tòch nog niet klaar met mijn werkje. Als je eenmaal met kleine historische feitjes begint...En behoorlijke catalogi zijn hier gewoon niet. Bovendien zit ik nu in Garoet.

5. M. Nijhoff, 'Het uur U'. In *GN* 35 (1937) 7 (juli), p. 1–14 (zie 3250 n 14).

Graag antwoord per luchtpost, maar doe het gewoon op een briefkaart, dat spaart kosten uit.

Hartelijk gegroet en bij voorbaat bedankt door je

E.

Adres:
Hotel Papandajan
Garoet (Java)

3304. *Briefkaart aan H. Samkalden: Garoet, 19 oktober 1937*

Garoet, 19 Oct., '37.

Beste Sk.

Zou je me een kleine dienst willen bewijzen? In Romein's *Lage Landen* hfdst. over den tijd van stadh. Willem IV, staat (op de linkerzijde meen ik) een plaatje van de intocht van Willem IV in Amsterdam, waarbij een begroeting door de 'bijltjes' met een opschrift. Kan je me opgeven wat dat opschrift is (je kan het, meen ik, duidelijk lezen; zooiets als 'Vrijheid en Oranje') en waar het precies op staat? Het is toch geen *banier*, die zij dragen?[1] Ik heb het boek van Romein helaas niet meegenomen, omdat het zoo dik was; wel heb ik een deel van Blok[2] hier, maar daar staat dit niet in. Het zou erg aardig van je zijn als je 't me omgaand even op een briefkaart kon vertellen. Dank.

Valt de drukte na thuiskomst mee?

Beste groeten, ook van Bep, steeds je

EdP.

3305. *Briefkaart aan J. Greshoff: Garoet, 20 oktober 1937*

Garoet, 20 Okt.'37.

Beste Jan,

Ik péés nu gewoon voort aan die Van Haren-historie! Dank zij 't

1. In J. Romein, *De lage landen bij de zee*, [etc.] (Utrecht 1934) staat op p. 468 een gravure van de intocht van Willem IV te Amsterdam in 1748. Het is niet duidelijk te zien of de tekst 'Oranie en Vrijheijt' op een vlag of op een banier staat.

2. P. J. Blok, *Geschiedenis van het Nederlandsche volk*. Groningen 1892–1908. 8 dln.

vóórwerk dat ik in Tjitj. gedaan heb, want eig. doe ik nu niets meer dan behoorlijk herschrijven wat ik daar uitvoerig aan materiaal heb opgezameld. Dit 1e verh. wordt een van de langste en vmdl. 45 à 50 blzn. (vanwege de 'tijdskleur' die er ook bij moet, al is het in lichte graad).

Hoe gaat het met jou? Excuseer me bij iedereen aan wie ik brieven schuldig ben, vanwege het werk. Vanmorgen bezocht ik even mijn neefje Eddy, nu gehuwd en werkzaam op dezelfde onderneming hier in de buurt, waar ik als jongen van 18 mijn vacanties kwam doorbrengen bij mijn broer. En Alijntje zegt nu 'oom Eddy' tegen hem, zooals hij het tegen mij zei. We wòrden oud; jij niet alleen; troost je dus!

Als je 't nog niet deed, zend mij dan geen Sept.nr. meer van *G.N.*, want vandaag (20 Oct., = ± 20 dagen te laat) kwam het. Deze vertraging kan niet door Tjitjoeroeg komen, want mijn post van daar doorgestuurd komt met één dag vertraging. Ik vind dit nr. wat suf.[1] Mérode *nix* (vanwaar toch al dat geroep om dit zéér zwakke talent?), Stuiveling over de onbekende Gorter, die meer dan overbekend is (God God, we wéten 't nu, dat het marxisme zijn talent juist heeft gered!) erg schoolsch en onbeduidend. Wat is zoo'n artikeltje nu vergeleken met het boekje van Henny over Gorter?[2] Lees 't eens achter elkaar, allebei, of vergelijk Stuiv. maar met het alleraardigste stuk van Vestdijk over Engelman, dan is het toch doodgewone *snert*? Verzen van Vic vielen me niet mee; behalve de zeer vermakelijke 6e *Samenspraak*. Walschap en van Eckeren—welke laatste ook moderniseert met de tegenwoordige tijden—verdom ik te lezen; zeker nu. Schrijf gauw eens wat prettigs. Jou en Menno antwoord ik altijd. Daar hoef ik nooit voor te gaan zitten, dat gebeurt vóór ik het weet. Hartelijks van ons voor jullie, steeds je

E.

1. In *GN* 35 (1937) 9 (september) waren onder andere de volgende bijdragen opgenomen: W de Mérode, 'De ziekenzuster' (p. 285); G. Stuiveling, 'Gorter, de onbekende' (p. 286–303); V. van Vriesland, 'Dertien gedichten' (p. 304–310); S. Vestdijk, 'Maria moet blijven varen' (p. 311–316; n.a.v. J. Engelman, *Tuin van Eros en andere gedichten*. Amsterdam 1934; en J. Engelman, *Het bezegeld hart*. Amsterdam 1937); G. van Eckeren, 'Het bodemlooze' (p. 323–351) en G. Walschap, 'Sibylle' (p. 352–372).
2. Zie 3297 n 1.

3306. *Prentbriefkaart*[1] *aan J. van Nijlen: Garoet, 20 oktober 1937*

Garoet, 20 Oct.'37

Beste Jan,

Gelijk hiermee zend ik je nog een stel indische ansichten, meer speciaal van sawahs (rijstvelden) en meertjes. Bep zegt dat je groot gelijk hebt, wat dat metaalachtige betreft, maar 't is lang niet altijd zoo; alleen bij felste zon. 's Morgens en 's middags na 5en is alles vol 'sfeer'.—We zitten nu hier, en ik probeer te werken; het gaat ook al. Bep is toch nog lang niet goed, ook hier niet. Hoe dat in Batavia moet gaan, is ons een raadsel. Hartelijke groeten van steeds je

Eddy

3307. *Briefkaart aan H. Samkalden: Garoet, 20 oktober 1937*

Garoet, 20 Oct. '37.

Beste Hugo,

Je hebt gelijk: ik ben een kreng, dat ik niet genoeg in aanmerking neem hoe druk je 't hebben kunt. In ieder geval dank voor brief en boek, en bij voorbaat nu al voor de inlichting over de 'bijltjes'. Ik had graag die Mul-discussie mee helpen afwikkelen! Tusschen haakjes, ik sprak eens met Romein en zijn vrouw over M., en ofschoon we er maar een paar zinnetjes aan gewijd hebben, was hun heele houding zuiver. Wat Romein trouwens over hem zegt in de *Lage Landen* is—voor een halve bladzij—uitnemend. Maar Romein is een marxist die al groot genoeg is om zich een zekere soepelheid te permitteeren, ook tegenover 'politici zonder partij', zooals M. essentieel was. Dan kan je praten. Met kleine kampioenen voor marxistische verstarring kan je alleen 'moeren'; met dien verstande dat de verstarde man uitgemoerd verdient te worden. Zwijgen of moeren, praten is daar onmogelijk. Een klachtenlijstje over alles wat M. niet geweest is volgens voorschrift van, niet 'begrepen' heeft van de geschriften door 'Karel' Marx, is doodgewoon imbeciel. Laten ze zulke methodetjes op Casimir of Jan Ligthart toepassen, of op de begaafde kwee Van Eeden, voor mijn part.—De Onzekeren, verh.I schiet nu geweldig op, al wordt mij iederen morgen een goed uur slaap ontroofd door 't Alijntje. Wat een pest dat het zóó warm is op

1. Foto van strand en zee.

Batavia. Je maakt me bang, in het bijzonder voor Bep.—Benieuwd naar je artikel; over een tijdje schrijf ik wel weer. Een student, Gomperts, schreef in *Propria Cures*[1] uitnemend over Ter Braak. Wil je 't lezen? Ik zend je spoedig *G.N.* ook. Hart. gr. van je

EdP.

3308. *Aan H. Samkalden: Garoet, 21 oktober 1937*

Garoet, 21 Oct.'37.

Beste Hi-igo, (zooals Alijntje zegt),

Gelijk hiermee zend ik je *Gr.Ned.*, met—om je marxistische vezels aangenaam te kittelen—een stuk erin van Stuiveling over den 'onbekenden Gorter', waarin het overbekende gelul wordt herhaald van dat het marxisme zijn talent allerminst verpest heeft, maar juist 'gered'. Bravo, dat *zij* dan zoo—voor marxisten. Marxisten zijn nu eenmaal lieden die 99 × op de 100 alles genieten in kunst behalve de kunst; die is voor deze lieden zoo'n beetje aanleiding tot marxistische uiteenzettingen. 't Is maar waar je naar kijkt, als je iets mooi of leelijk vindt. Je vriend Jansen, en misschien jij ook? zullen dit stuk van Stuiveling wel belangrijk en goed vinden; ik vind het schoolsch, vol nietszeggende citaten en verwijzingen naar autoriteiten als zekeren socialist Kuyper,[1] die geen snars benul heeft van poëzie, en summa summarum erg onbeduidend. Lees dan het boekje van Marsman ernaast—dat nu net uit is—dan weet je, als je nog eenig gevoel hebt voor competentie inzake esthetische onderwerpen—wie recht van spreken heeft en wie niet. Overigens vind ik Stuiveling, op het plan waar hij thuishoort (zijn *talent* is maar heel matig) lang niet gek.

1. H. A. Gomperts, 'Menno ter Braak en Uzzeltje'. In *Propria cures* van 18 augustus 1937. Over M. ter Braak, *Van oude en nieuwe christenen*. Rotterdam 1937.

1. Vgl. G. Stuiveling, 'Gorter, de onbekende'. In *GN* 35 (1937) 9 (september), p. 298–299: 'De curieuze kritiek, door R. Kuyper in een van zijn marxistische beschouwingen geuit, als zou Gebroken kleuren III ("Zijt ge daar eindelijk, dokter?") van Henriëtte Roland Holst geen socialistische poëzie wezen, omdat de doodzieke arbeider in dat aangrijpende gedicht niet sterft in de blijde zekerheid van de overwinning zijner klasse-, déze zonderlinge poëziebeoordeling zou Gorter waarschijnlijk hebben onderschreven, en in geen geval zou hij zelf een dergelijk vers hebben kúnnen maken.'

Verder las ik vanmorgen met veel plezier je stuk in het *B.N.*[2] Je ziet dat je Ritman ten onrechte verdacht hebt, want hij heeft er een vuile-ton van gemaakt. Het is het beste stuk dat ik tot dusver van je in dit blad las, en al ben ik het op een paar onderdeelen niet met je eens, het geheel vind ik voortreffelijk. Ik zal het uitknippen en aan Ter Braak zenden, met wat uitleg, en verzoek het aan Romein door te geven, wiens adres ik zelf niet meer heb. Mijn voornaamste bezwaar, *onder ons,* is dat je Romein zoo 'briljant' maakt; voor mij is hij sympathiek en knap, maar verder juist een beetje 'vaal'. Huizinga heeft, met al zijn engheid en precieusheid, *helaas,* toch meer stijl. (Ik zou niets liever zien dan dat R. hem ook op dat gebied achter zich liet, maar het zou liegen zijn als je zei dat het zoo was.) Met dat al geef ik je gelijk dat je zulke dingen niet in het *B.N.* zet. Tegenover het publiek dat hier over hem moet oordeelen, moet hij alles mee hebben, uit.

Ik vroeg Bep je te zeggen dat ik ook nogal flauw van R. vond om H. niet te begrijpen,[3] wanneer deze den historischen romanschrijver tegenover den historicus plaatst. Natuurlijk is ook H. zoo gek niet om niet te weten dat het voor den 'kunstenaar' ook gaat om 'echtheid'; hij had recht om bij intelligente lezers als bekend te veronderstellen, als vanzelfsprekend, dat hij hier bedoelde: *historische* echtheid (en behoefte dààraan), Romein zoekt dus een 'mauvaise querelle' met hem, als hij hem vertelt dat de kunstenaars het ook heusch zoo echt bedoelen. Ikke, die momenteel me scheel zoek in geschiedboeken naar suggestieve bijkleurtjes voor mijn Van Haren-verhaal, en die door R. dus verdedigd word, kan niet anders dan H. gelijk geven op dit punt. Er is ook nog zooiets als 'intellectueel geweten', naast marxisme of niet-marxisme, en zoodra dit ruzietje van al-of-niet-met-Marx loskomt, schijnt dat op de loop te moeten. In ieder geval herinner ik me steeds met plezier hoe R. mij volmondig toegaf dat marxistische kunstenaars geen snars talent konden hebben en kunstenaars zonder idee van Marx heel veel talent. Dat is *veel,*—voor een marxist! Mevr. R. citeerde onlangs Jacobsen, die zooiets schreef van: 'Het zal wel verwaand van me zijn, maar als ik naar die andere schrijvers kijk, dan denk ik eig. vanzelf dat ik een ras-schrijver ben en zij

2. 'In het zonnetje van gisteren'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 20 oktober 1937 (zie 3277 n 1).
3. In J. Romein, 'Kanttekeningen bij Huizinga's cultuurhistorische verkenningen'. In J. Romein, *Het onvoltooid verleden* (zie 3231 n 5), p. 65–100.

maar burgerjongens in de schrijverij'[4]—of zooiets. Dit is uitstekend. Dit gevoel heb ik—hoogst verwaand natuurlijk—nu bij iederen Panferov en bij den 'knapsten', Ehrenburg. Marsman is een rasschrijver, ook waar zijn boeken mislukken. Ehr. is een hardwerkende burgerjongen.

Vind je dit gek? Daar begrijp ik dan *niets* van! Hartelijk gegroet door je

EdP

Als je wilt, kan ik je het boekje van Marsman over Gorter zenden; je kent het grootendeels uit *De Gids*, maar het boekje is toch nog beter. Hij heeft er nog flink in gewerkt.

Wat een mooi figuur heeft 'E.d.D.' hier gemaakt![5]

3309 (1030). *Aan M. ter Braak: Garoet, 22 oktober 1937*

4. Vgl. de volgende passage uit een brief van Jacobsen aan Edvard Brandes in A. Romein-Verschoor, 'Jens Peter Jacobsen en zijn "Marie Grubbe"' (*De stem* 17 (1937) 3 (maart), p. 264–282), p. 278: 'Uit een uitdrukking in je brief begrijp ik, dat mijn eeuwige onvoldaanheid over andermans boeken als "broodnijd" beschouwd zou kunnen worden, maar het is mij werkelijk nooit ingevallen, dat de heeren op gelijke hoogte met mij zouden staan. Ik hoor nu eenmaal tot de eerste familie en de anderen beslist niet; of mijn werk daarom van grooter beteekenis zal worden is een andere vraag; maar ik beschouw mijzelf als te behooren tot de elite der dichters, ik ben Grande d'Espagne en houd mijn hoed op ook in 's konings tegenwoordigheid.'

5. Een verzoek van de Indische afdeling van Eenheid door Democratie, de in 1935 opgerichte beweging die versterking van het democratische besef en de bestrijding van totalitaire stromingen voorstond, om ontheffing van het artikel in het statuut waarin bepaald werd dat alleen personen met de Nederlandse nationaliteit lid van de beweging konden worden, werd door het hoofdbestuur afgewezen naar het heette op advies van Colijn die daarin een aantasting van het koloniale bestel zag. Daarop scheidde de Indische afdeling zich af en zette zich om in de Algemeen-Democratische Bond, die ook de democratisering van het koloniale bestel nastreefde en voor alle rassen toegankelijk was. *Kritiek en opbouw* kwam voort uit de kringen van deze bond, waarin De la Court en Koch leidinggevende figuren waren (zie 3519 n 3).

3310. *Aan G. O. Tissing: Garoet, 22 oktober 1937*

Garoet, 22 Okt.'37.

Beste Adé,

We zitten nu een goede week al in Garoet. Alles is Bep alweer tegengevallen; ze is bovendien totaal overstuur, en tot niets in staat. In deze omstandigheden heb ik geen enkele fiducie meer in Batavia; het zou daar de hel in huis zijn.

Ik stel Bep nu voor dat zij de laatste maand heelemaal de kou ingaat: naar Tosari of waar ook, en dat ik deze laatste tijd nog benut om wat van Indië te zien. Tegen half December of zoo kunnen we dan op de boot. Ik zal wel zien hoe ik 't dan in *Holland* bolwerk.

Mijn schrijverij is op deze manier toch verpest.

Ik kom je nu vragen: kan je je nog een paar dagen vrij maken om met mij samen te zijn, dwz. om samen naar de Zandbaai te gaan.[1] Ik heb me in mijn hoofd gezet dat nog even te zien, voor ik wegga.

Zoolang ik met Bep getrouwd ben, zal ik zeker nooit meer naar Indië gaan. Als zoodanig is de les nuttig geweest. En ik hèb het nu tenminste gezien. Ik kan niet zeggen dat het, ook voor mij, een bizonder prettige sfeer is in dit land van tractementsprollen gezegd djempols.[2] En het landschap vergoedt veel, maar niet alles.

Graag spoedig antwoord op die eene vraag. Als steeds je

Ed.

3311 (1031). *Aan M. ter Braak: Garoet, 23 oktober 1937*

3312. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: Garoet, 23 oktober 1937*

Waarde Heer D.D.

Ter Braak heeft aan mijn adres u een ex. gezonden van zijn brochure over M. Ik zend die gelijk hiermee door. Het Aug.nr. van *G.N.* zal ook nog wel komen, vroeger of later.[1]

Wij zitten hier heel geschikt in Hotel Papandajan, hoewel het

1. Zie 3238 n 5.
2. Zie 3200 n 2.
1. Zie 3185 n 7, 3210 n 2 en 3260 n 1.

acclimateeren van mijn vrouw hier wel even veel te wenschen overlaat als elders. Maar hoe gaat het u zelf?

Met vriendelijke groeten, ook aan de Uwen van onsbeiden, uw

EduP.

Garoet, 23 Oct.'37.

3313. *Aan J. Greshoff: Garoet, 23 oktober 1937*

Garoet, 23 Oct. '37. Hotel Papandajan.

Beste Jan,

Gister schreef ik Jany en Menno[1]; Jany verzocht ik jou mijn brief door te zenden. Je weet dan waar 't om gaat: ik wil hier weg. Sinds gister is er iets absoluut in me kapot gegaan; hier zitten probeeren om alle zuurheden nog zuurzoet te vinden en Bep naast me te zien verongelukken in de teleurstellingen en de physieke misère is me te machtig. Ik wil wel op m'n 38e daggelder worden op een historisch notariskantoor voor f 6. per dag, maar *niet* met de hel in huis, en verder om me heen, vanwege een zieke vrouw. Dan naar Europa terug, waar het leven, dat 'strijd om het bestaan' genoemd wordt, wschl. harder zal zijn, maar waar ik jullie tenminste heb. En ik voel er ook voor om, àls de oorlog loskomt, met jullie te worden gegast.

Ik vroeg Jany dus om te informeeren naar een huisje in Bergen, in *zijn* buurt, en jou, om uit te zien naar een huisje in Tervueren. Voor 'voorloopig'; tot ik werk gevonden heb. 't Huisje moet wel 4 vertrekken groot zijn: slaapkamer voor ons, kamer voor Alijn, werkkamer voor mij, zit-en-eetkamer. Ga eens met Atie kijken en bericht mij *dadelijk*, hierheen. Van deze prijzen hangt erg veel af voor onze plannen. Ik schreef gister ook naar Batavia om prijsopgaaf voor retour op vrachtschip of op Messageries Maritimes. Liever vrachtschip tot Amsterdam, als het een ècht vrachtschip is.

Ik kreeg vandaag allerlei boeken van je, waarvoor heel veel dank. Over Binnendijk zal ik schrijven in het *Bat.Nwsbl.*; dan over jou; dan over H. de Vries.[2] *Atlantische Balladen* (dat H. de V. mij nu ook zond),

1. Brief aan Roland Holst niet teruggevonden; zie voor brief aan Ter Braak 3309 (1030).

2. 'Een mensch van wien men houdt' (over J. Greshoff, *Gedichten*. 3e dr. 1937), 'De poëzie van Hendrik de Vries' (over H. de Vries, *Nergal, Gedichten*. Amsterdam etc. [1937]; *Geïmproviseerd bouquet*. Den Haag 1937; *Atlantische balladen*. [Maastricht] 1937) en 'Kroniek van de poëzie' (over D. A. M. Binnen-

stuur ik je terug, alsmede het opus van den heer Van Boelaere, dat mij kriebelig maakt. Ik las 's mans *Gesprek in Tractoria* en bevond het ellendig. De verfijnde vloamschigheid is misschien nog meer op de zenuwen werkend dan de handelsreizigersoubolligheid. Je 3e druk *Gedichten* (nu alles op aparte blzn.) is best; maar waarom moest dit boekje getooid worden door een foto die als foto nul is en verder de trekken vertoont van Bouws 's morgens bij opstaan met de eerste aandrang om 'rug te snuiten' (zooals Jany dat noemt)? Als ik jou niet kende en dàt smoel zag, zou ik den bundel verder niet inkijken, zijnde volstrekt ongeïnteresseerd in de belevenissen, ideeën, zanglust en wat dies meer zij van een dgl. intellectueelerige derde stuurman. Hoe in godsnaam is men op het idee gekomen om te denken dat dit snertbeeld joù weergeeft? En wie lijdt aan die zotte verbeelding? En wie is de fotograaf Henri Grèce? Toch niet Jan Jr., Jantje Gres? die heeft héél wat aardiger foto's van je gemaakt! Ik word een beetje bang, omdat, gegeven het voorbeeld van Stephen Storm..., Jantje ook Harry Greece kan worden, Henk Griekenland.[3] Maar misschien heeft hij al zooveel gelijkende conterfeitsels van je gemaakt dat jullie allemaal op de gelijkenis uitgekeken zijn en alleen nog maar voelen voor de monsterverschijning? Of... ben je er zoo uit gaan zien, in het ééne jaar dat ik je niet zag? Waarschuw me dan vooral tijdig, want dan vervalt Tervueren en hoef je daar alvast niet te informeeren. Tot ik dat bericht heb, en zelfs desondanks, zal ik dit 'portret' uit mijn ex. verwijderen en het vervangen door het aardige portret met het kleine dasje dat in de 2e druk stond. Ook zou ik verraad plegen aan de vriendschap, voor mijn gevoel, als ik in mijn bespreking van het boek er niet nadrukkelijk bij vertelde dat dit portret van den dichter opvallend *niet* lijkt, zoodat niemand zich ongerust hoeft te maken... (Of mag dat niet, vanwege Grèce? schrijf dat dan even!)

Ik bespreek verder voor 't *B.N.* de *Caudillo* in de z.g. vertaling van Slauerhoff.[4] Als deze stukkies je interesseeren (ze zijn voor kanniba-

dijk, *Onvoltooid verleden, Gedichten.* [Maastricht] 1936). In *Bataviaasch nieuwsblad* van 24 november, 8 december en 22 december 1937 (*Vw* 6, p. 209–213, 217–221 en 237–239).

3. Wouter-Stefan Nijhoff (geb. 1916; ps. Stephen Storm), zoon van Martinus Nijhoff, fotograaf, leerling van Man Ray, had tot eind 1939 zijn atelier in Parijs. De foto van Greshoff is inderdaad door zijn zoon Jan gemaakt.

4. 'Toppen in politieke romankunst'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 19 november 1937 (*Vw* 6, p. 203–209). Over M. L. Guzman, *In de schaduw van den leider.* Vertaald door J. Slauerhoff en G. J. Geers. Den Haag [1937].

len en ambtenaren geschreven), vraag Menno ze je door te zenden.

Waarom lig je zoo overhoop met de Vloamingen? Henri Mayer (làng niet Grèce) schreef me zooiets van een ruzie tusschen jou en Roelants, die al 'voor het forum' was gekomen. Voor wèlk forum?[5] Vertel er eens wat van, of beter: stuur de pleidooien. (Als ik tenminste nog hier blijf; een *kleine* kans bestaat er nog, als bij de ¾-dooden.)

De productiviteit van Arthur verplettert me. Maar tevens vraag ik mij af: zou ik het misschien ook niet zoo ver kunnen brengen? Of althans zoover als Simon Vestdijk? Je hoèft toch geen Doolaard of Helman te worden, zelfs als je probeert van je pen te leven? Als ik nu maar eens compleet de toekomstige armoede *accepteerde* en géén 'baantje' meer zocht? Ik weet precies alle beroerdigheid die daarmee samenhangt, maar ook de beroerdigheid waar je dan buiten blijft.

Hoe dan ook, momenteel ben ik, wat mijn *hoop* in Indië betreft, ook ± k.o. Bep neemt zich van alles voor: fransche conversatieles geven, of les in fransche literatuur, etc.; voor mij is dit kinderpraat, illuziegeroep, en volstrekt uitgesloten. In Batavia zal ze *doodziek* zijn, moreel en physiek, als ze in Tjitjoeroeg en hier al zoo beroerd is. Plantersmentaliteiten om ons te ergeren hebben we hièr heelemaal niet; toch heeft dat niets veranderd in haar depressie; huishouding heeft ze hier ook niet, toch is ze nauwelijks in staat een boek te lezen. In andere tijden zou ik een jaar nr Batavia gaan en Bep en Alijn vooruitzenden; met de heerschende oorlogsverdwazing doe ik dat *niet*. Ik wil er bij zijn, als mijn vrouw en zoontje tot botjes gebombardeerd worden. Als ik alleen was zou ik ook in Indië alles anders aanpakken, met veel meer risico maar ook met meer vrijheid ('want zonder die is alles kattendrek!'). Maar ik bèn niet alleen, dus als we naar Europa teruggaan en ik daar niets vind, dan moèten we wel aanvaarden armoe te lijden. Zoover zijn we trouwens ook nog niet. Maar 't 'voorspook' is al naar. Hartelijke groeten en schrijf gauw aan je

E.

5. Henri Mayer schreef op 6 oktober aan DP: 'Je hebt zeker gelezen over de ruzie tusschen Jan en Roelants, ik vind het jammer en waarom moet het dadelijk voor het forum gebracht worden.' (zie 3302 n 2 en 3).

II

Het Oct.nr. van *G.N.* gelezen.[6] Dat die brave Binnendijk nu onbeteekenende stukjes schrijft waarin bovendien de hyper-flauwekul van Fernandez uit *Marianne* wordt verheerlijkt, ça lui ressemble! Maar vind jij deze soort boekbesprekingen zoo interessant dat jij, die verder alle boekbespr. hebt opgegeven, ze zoo geregeld plaatst? Had bv. mijn *Kroniek* 'blocnotes' niet kunnen doorgaan, en een van deze belangrijke stukjes opgeschoven kunnen worden tot een volgend nr.? Het is nu *onmogelijk* dat je dit jaar nog mijn bloknootjes opruimt, en dat had ik toch zelf zoo graag gezien, met het oog op *G.N.* Ik bedoel deze opmerkingen ook niet kritisch en zeg het je eerlijk maar zonder een *zweem* van boosheid of zoo; ik zet er dit nu maar bij, omdat de toon in brieven zoo slecht overkomt, zooals Menno verzuchtte,[7] en niet geheel ten onrechte.—Henny, niet slecht, maar ik sta er onzeker tegenover, ditmaal. Simon lees ik liever in den bundel *Narcissus* enz. Stuiveling zal wel mooi zijn, maar dat lees ik niet meer, Walschap idem. Romein verveelt me, eerlijk gezegd, maar 'men' vindt het prachtig. Tielrooy over Robbers, passons. Het mooiste is dat erbij gesleepte respect en die 'onderlinge waardeering' van hem en Slauerhoff. Maar enfin, hij deelt die met Borel, dus alles is op z'n plaats. Hein over Boender zéér geschikt. Arme Boender.

Hieronder een paar poëzieflarden die ik eergisternacht hier schreef. Het is een beetje *Garoet bij nacht* en de 3 palmen zijn 't uitzicht uit onze voorgalerij.

Drie palmen in het duister, drie palmen in de wind.
Gefluister, klein gefluister, klanken die men verzint.

6. In *GN* 35 (1937) 10 (oktober), p. 385–484 stonden ondermeer de volgende bijdragen: H. Marsman, 'Teresa Immaculata' (p. 385–397); S. Vestdijk, 'Pijpen' (p. 398–410); D. A. M. Binnendijk, 'In licht en schaduw' (p. 411–416, waarin Binnendijk onder andere schrijft: 'Fernandez, die ook in zijn bekende wekelijksche boekbesprekingen in "Marianne" er niet voor terugdeinst [...] de tekortkomingen van de door hem becritiseerde werken te signaleeren—[...]'); G. Stuiveling, 'Aantekeningen over Albert Verwey' (p. 418–431); G. Walschap, 'Sibylle' (p. 432–457); J. Romein, 'Het beloofde land —verdeling van Palestina?' (p. 465–471); J. Tielrooy, 'In memoriam Herman Robbers' (p. 472–478) en G. H. 's-Gravesande, 'J. L. Boender†' (p. 479–484).
7. Zie 3293 n 15.

De maan is door de wolken bedekt, bedekt: een schicht
treft, onder 't zwarte kolken, soms 't hele nachtgezicht.
Damars, ketapangbomen zijn angstig saamgeplet,
boven wat men hoort stromen, tot een kompakt boeket.
Daarachter zijn de bergen versmolten met de lucht,
en wat zich moest verbergen is lang daarheen gevlucht.
Het dorp is hier gebleven, vervaald en uitgespreid.
Geloof tòch aan het leven, het heeft ons soms verblijd.
Nog klinken paardehoeven, nog doet hier wat hij kan,
met ratels voor de boeven, een soort van klepperman.
Vergaan doet elke luister, met de ogen van het kind.
Gefluister, o gefluister. Drie palmen in de wind.

Misschien wordt het het begin (de schets) van een veel langer gedicht, waarin ik zoo'n beetje Indië samenvatten wil. Maar misschien laat ik het ook zoo; dat hangt ook wel van de omstandigheden af. Als dit het eenige vers blijft dat ik hier geschreven zal hebben, kan je er misschien nog eens een blzij mee vullen in *G.N.*[8] Tenzij je 't al te beroerd vindt. Het lijkt mij 'wel aardig', meer ook niet. Niet om op te spugen, wel?—Nogmaals je

E.

III

B.J. Er is een boek in 2 dln. verschenen over de autobiografie door Stuart Bates, getiteld *Inside Out* en verschenen bij Blackwell te Oxford. Zou je dat voor mij willen aanvragen en mag ik daar tegelegenertijd een keurig essay over maken (of anders Bep) voor *Gr. Ned.*?[9] Ik vraag expres jou dit boek aan te vragen, dan kan je het zoolang houden, en zelf inkijken, tot we allebei meer van mijn plannen weten. Kom ik in België, bewaar het dan zoolang voor me. Blijf ik hier, zend het mij dan op.—Doe je 't? Dank.

P.S. Ik zit ook iets te bedenken om je 't opnemen van mijn verhalen te vergemakkelijken, als die klaar zijn. Bijv. dat *G.N.* me f 1.50 per blz. geeft inpl. van f 2.50, als er zooveel is. Maar op 't oogenblik ben ik weer knock-out. Misschien dat ik morgen of overmorgen doorga?....

8. 'Garoet bij nacht (fragment)'. In *GN* 36 (1938) 3 (maart), p. 269 (*Vw* 1, p. 122).
9. Niet gebeurd.

P.S. Maak van mijn bespr. over Coolen (3 *Gebroeders*) nu ook maar een 'bloknoot', voor boekbespr. in *G.N.* is het nu toch zeker te laat. Menno keek het al 6 maanden geleden na, niet? Wel graag G. Molsbergen en Djajadiningrat als *boekbespreking*.[10]

3314. *Briefkaart aan J. H. Ritman: Garoet, 23 oktober 1937*

Garoet, 23 Oct. '37.

B.R.—Ik begrijp er niets van dat dat Mult. opstel[1] van me zoo lang is geworden. Dan ben ik de tel kwijt. Ik bedoel: ik dacht dat ik wist hoeveel blzn. schrift van mij een kolom v/h *B.N.* uitmaakten, maar heb me blijkbaar vergist. Kan je me dit nu nog opgeven met het oog op het komende? Misschien leer ik het nog wel eens.

Ik wou nu nl. schrijven:

1. een art. over den *Leider* (Guzman);
2. een art. over de poëzie van Greshoff;
3. een art. over de poëzie van Hendrik de Vries;

Je ziet dus hoe noodig het is dat ik mijn maat leer verstaan.

Aan infantiele regressie—al weet ik gewoon niet wat dat is—lijdt UEd. zelf. Misschien is je bewonderde Meyer Ranneft ook maar een infantiele regressie, uitgave Dalmeyer, van Multatuli.[2] Maar begrijpen zal jij dat weer nooit, dus soedah!

Immer met beste groeten, je

EdP.

3315. *Aan L. F. Jansen: Garoet, 23 oktober 1937*

Garoet 23 October 1937 ('s avonds)

Beste Leo,

Allereerst: doe geen verdere moeite voor de tikkerij. Ik heb hier een mannetje gevonden dat voor 5 cent per bladzij (kleine bladzij) tikt. Ik lever schrijfmachine, papier en carbon-blaadjes. Het lijkt misschien wat onderbetaald, maar hij kan heel wat aan me verdienen.

10. Zie voor Coolen 3090 n 8 en 3097 n 5, voor Molsbergen 3088 n 5 en voor Djajadiningrat 3126 n 3.

1. 'De beteekenis van Multatuli'. Zie 3135 n 2.

2. Zie voor Meyer Ranneft 3276 n 6. Dalmeyer was een instituut dat populaire cursussen verzorgde.

Als je me het manuscript van *Agatha* enz.[1] zendt, kan hij de boel naarstiglijk alvast overtypen in 3 exemplaren. Verder zien we dan wel. Ga dus vooral naar Binnerts, wees lief tegen Maria, vraag naar het manuscript—of ligt dat op 'kantoor'?—en zendt het mij. Voor Veersema voel ik niets; tenzij ik hem heel goed kennen leer en van het tegendeel overtuigd raak, lijkt me dat iemand om iedereen te verraden.[2] (Ik kan me vergissen, maar ik waag het er liever niet op). De ontzetting van die Unie-mannen[3] had overigens een kind kunnen voorzien. Ik begreep er dan ook al niets van en nam aan dat B. zulke *enorme* sommen met hen verrekent, dat ze wel alles voor hem zouden moeten doen. Maar je ziet.... zelfs Djempol[4] vangt soms bot. Hieronder een paar regeltjes die ik krabbelde in antwoord op dat mooie gedicht van George Kettman, de N.S.B.-dichter, met die mooie slotregel, je weet wel, van: 'Dan komen wij. Wij durven jullie haten.'[5])

Sjors, 'k heb dan kennisgenomen
van je rijmpjes op al-wat-verderflijk.
Maar waarom moeten jullie *nog komen?*
Jullie waart altijd, en volkomen:
De beerput heusch is onsterflijk.

Ik heb het aan Ter Braak gezonden.[6]) Er is kans op dat het ergens (als stem uit Indië) geplaatst wordt. In *Het Vaderland* zou het beste

1. W. C. Kloot van Neukema, *Agath, Een sonnettenkrans.* [Brussel 1925]; E. du Perron, *De koning en zijn min, Eroties gedicht* [etc.]. [Brussel 1926]; en andere erotische poëzie van DP, die hij voor een uitgave in kleine kring had gebundeld als Cesar Bombay, *Kloof tegen cylinder* (1e uitg. Amsterdam 1980).
2. J. Veersema, redacteur van het Bataviase nieuws- en advertentieblad *De ochtendpost*, dat vanwege de kleur van het papier het 'groene blaadje' werd genoemd.
3. Aan de uitgeverij en drukkerij De Unie, die ondermeer *De Java-bode* uitgaf, was gevraagd *Kloof tegen cylinder* te drukken.
4. Zie 3200 n 2.
5. Slotregel van 'De wijze katers' (opgenomen in G. Kettmann Jr, *Het erf aan zee.* Amsterdam 1938, p. 92), dat opgedragen is 'Aan de heeren van het "Comité van Waakzaamheid tegen het nationaal-socialisme."' en waarvan de eerste strofe luidt: 'Gij likt uw fulpen huid zoo wijs tevreden, /als dikke poezen zit gij in de zon/—Ter Braak en Donker, Poels en Du Perron—/en droomt van schotels melk en teederheden.'
6. Niet in *Bw TB-DP* 4.

zijn.[7])—Wat de 'jij'-toon betreft, ik breek met mijn gewoonten om mijn tegenstander als 'de heer X of Y te qualificeeren, als het ennesbejers betreft. Ik zal ze Sjors, Jan of Lul noemen, al betrof het Van Duyl[8] in persoon. Die schoeljes werken op *mijn* standsgevoel! Jij met je vage sympathieën voor ze moet me dit maar vergeven. Op deze kant schrijf ik een 'Nocturne Garoetienne' voor je op, die ik eergisternacht dichtte: mijn eerste poeëm sinds jaren, mijn eerste gedicht in Indië (mijn eenigste misschien) en mijn *derde* Indische gedicht, alles bijeengenomen (de twee andere zijn: *Kolonie* en *Mystiek Terrein* en staan in den bundel[9]) Daarom niet zóó mooi.

Drie palmen in het duister, drie palmen in den wind
Gefluister, klein gefluister, klanken die men verzint.

De maan is door de wolken bedekt, bedekt: een schicht
treft, onder zwarte kolken, soms 't heele nachtgezicht.

Damars, ketapangboomen zijn angstig saamgeplet,
boven wat men hoort stroomen, tot een kompakt boeket.

Daarachter zijn de bergen, versmolten met de lucht,
Al wat zich moet verbergen is lang daarheen gevlucht.

De stad is hier gebleven, vervaald en uitgespreid.
Geloof tòch aan het leven, het heeft ons soms verblijd.

Nog klinken paardenhoeven, nog doet hier wat hij kan,
met ratels voor de boeven, een soort van klepperman.

Vergaan doet elke luister, met de oogen van het kind.
Gefluister, o gefluister. Drie palmen in den wind.

'De stad' mag veranderd worden in 'het dorp'. Als je het misschien

7. Niet teruggevonden in *Het vaderland* van eind oktober en begin november 1937.
8. Gerrit van Duyl, Nederlands Hervormd predikant, eerst lid van de N.S.B., later van de N.S.N.A.P., in 1948 wegens collaboratie tot tien jaar gevangenisstraf veroordeeld.
9. Zie 3313 n 8. 'Kolonie' en 'Mystiek terrein'. In E. du Perron, *Mikrochaos*. 2e verm. dr. Maastricht etc. [1937], p. 93 en 94 (*Vw* 1, p. 94 en 95).

wilt overtikken, om ook in den bundel te plakken, maak er dan nieuwe spelling van! Bep is hier nog altijd even moe, en zelfs niet in staat om een behoorlijk boek te lezen. Wat in die omstandigheden van al haar Bataviasche plannen te recht moet komen... Ik voorzie een eindelooze sukkelhistorie. Misschien doe ik verreweg het beste, om in zulke omstandigheden, het heele Batavia-plan op te geven, en òf iets in Bandoeng te zoeken òf gewoonweg terug naar Europa te gaan. Nu kan het nog, later misschien niet meer. Eerlijk gezegd verwacht ik niets van Batavia. Als ik alleen was zou ik alles op een heel andere manier aanpakken en waarschijnlijk ook niet naar het Archief gaan; maar dat is nu eenmaal niet zoo.—Praat over deze dingen vooral niet met allerlei theetantes, en antwoord er mij ook maar niet op. Als er iets definitiefs gebeurt, hoor je het wel. Eén ding is zeker: als ik naar Europa terugga, heb ik in ieder geval een reëel contact met het 'nieuwe Indië' weer achter mij. En ik ben er dan wel van overtuigd dat ik niet alle mogelijkheden geprobeerd heb, maar met smart verlaten doe ik het in geen geval. Met het oog op het 'boek' dat ik er nog over schrijven moet, zou het misschien beter zijn als ik maar *nu* ging: dan hoefde ik geen *boek* over Indië te maken, dat toch 'niemand' lezen zal (een soortement variatie op Bas Veth[10] is onnoodig!), en ik kon mijn subjectieve afrekening in twee of drie hoofdstukken vatten, apart of in een ander boek vervat.—Tot nader. Hartelijke groeten van ons allebei.

Je E. du Perron.

3316. *Briefkaart aan H. Samkalden: Garoet, 24 oktober 1937*

Garoet, 24 Oct. '37.

Allerwaardste,

Dank voor je teekening en verdere moeite.[1] Volgens dit konterfijtsel is het draagding doodgewoon een vaandel. Ik dacht dat het meer een 'banderolle' was. Maar aan duidelijkheid mangelt je teekening niet, dus: vaandel.

Gelijk hiermee zend ik je *G.N.* van October.[2] Tegen mijn

10. B. Veth, *Het leven in Nederlandsch-Indië*. Amsterdam 1900; een bittere afrekening met de kolonie.
1. Zie 3304 n 1.
2. Zie 3313 n 6.

gewoonte laat ik er dit maal die bloknootjes in staan (die iedereen schrijven kan); het is nl. allergekst, maar deze heele reeks—± Sept. '36 in Parijs geschreven, vermoed ik—zou met het oog op Mr. Hugo S. te Tjiawi hebben kunnen zijn vastgelegd. Marx, *Heden ik morgen gij*, etc.

Wil je, na lezing, deze blzn. eruit scheuren en ze mij weer opzenden? Ik reken erop, want ik verzamel al dit ongewenschte schrijfsel; vroeger of later zet ik het toch nog eens aan het hollandsche publiek, mijn lieve vrienden, voor.

Schrijf me hoe je *Teresa Imm*, van Marsman vindt: goed, halfgoed of slecht? Ik weet ditmaal nl. niet wat ik er precies van denk. Het valt een beetje buiten zijn toon, lijkt me.

Hartelijk gegroet door ons 2, steeds je

EdP

3317. *Aan F. E. A. Batten en R. A. J. van Lier: Garoet, 27 oktober 1937*

Garoet, 27 October '37.

Beste Freddy en Rudie,

Veel dank voor jullie kaarten, al en niet met donkere boezems; en Bep zal jullie zelf nog schrijven over de italiaansche prentenboeken voor Alanus, waar hij en zij gewoon verrukt van zijn en die bizonder kalmeerend schijnen te kunnen werken. Ik schrijf nu in haast; heb nl. 88 blzn. gepend over de gebrs. Van Haren, niet als 'essay' maar als 1e verhaal (1e hfdst.) van *De Onzekeren*. Mijn hand is lam! Ik moet Freddy erg danken voor de voortreffelijke ongevraagde stukken die hij uit Bilderdijk's *Gesch.* heeft overgeschreven, en waar ik werkelijk veel aan heb gehad (over Brunswijk juist misschien nog 't minst).[1] Verder moet ik jullie—F. alleen of julliebeiden? op dit oogenblik wschl. hartelijk dank zeggen voor 't corrigeeren van *De Man van Lebak*. Querido schreef sinds lang dat de proeven naar F. toe waren en Ter Braak schreef dat F. hem proeven vertoond had;[2] eerlijk gezegd ben ik zelfs een beetje verwonderd dat ik nu je opinie nog niet ken. Maar wie weet, morgen of overmorgen brengt de post....

We zitten hier prettig, maar de toestand van Bep is nog allesbehalve bevredigend. Ik zie ontzettend op tegen Batavia.

1. Zie 3240 n 4.
2. Zie *Bw TB-DP* 4, p. 187.

Nu mijn geïnteresseerd (op z'n fransch) praatje. Ik wou erg graag weten wat er in *Halbertsma: Fragmenten over (van?) de Van Harens* staat over den zelfmoord van Willem van Haren.[3] Kan een van jullie dat voor me opzoeken, overpennen en me opzenden? Liefst per luchtpost en hierheen, er is haast bij. Adres: Hotel Papandajan, Garoet (Java). Als het te lang is, resumeer het dan; maar ik denk dat 't maar enkele regels zijn; het schijnt het verhaal te zijn van een hofmeester Ludinga, door Halbertsma genoteerd. Schrijf me ook uit welken tijd deze Halbertsma zelf is, dat weet ik ook maar bij benadering. De anderen, die ik las, verwijzen naar hem als naar een beroemdheid, maar zijn boek is hier op geen enkele bibl. te krijgen, dat begrijp je. Ik deed alle moeite.

Ik schrijf langer en beter als ik weer bericht van jullie heb. Aan Rudie schreef ik den laatsten tijd niet veel, maar dat komt omdat mijn brieven aan F. toch ook voor hem zijn. Vertel ook wat van de italiaansche reis.[4]—Hier is het mooi en winderig, soms heel lief. Nu komt de moeder van Alijn aan 't woord. Dank vooruit voor alle moeite, en een hand van je garoeter

E.

P.S. Schreef ik al dat v./d. Wall *Landhuizen* hier inderdaad uitverkocht zijn?[5] Ik ontmoette het boek nog in geen 2e hands-winkel. Als je 't vindt kost het f 2.50, f 3. of f 3.50, dat hangt van den 'staat' af. Maar àls ik het vind, koop ik het, en bericht je dan. Als ik het even houd, is het toch voor jou bestemd.

[6]De prentenboeken kwamen net op een regendag, en zijn trouwens ook in de zon alleraardigst. Alain heeft met veel goede wil en vreugde het bestaan van een Freddy en een Rudie op gezag aangenomen. Hij weet ook al dat (Multa)Toeli, opa Sten(dhal) en Eddie Poe huisgoden zijn, en roept ze aan bij feestelijke gelegenheden. Dat land van jou is ongeloofelijk mooi, Freddy, maar de koloniale archi-

3. Zie J. H. Halbertsma, *Het geslacht der Van Haren's, Fragmenten.* Deventer 1829, p. 201: 'Ene beroerte rukte hem den 4 Julij 1768, terwijl hij aan tafel zat, eensklaps uit het land der levenden weg.'
4. Zie 3240.
5. Zie 2701 n 5, 3268 n 4 en 3278 n 1.
6. Tot en met de ondertekening in het handschrift van Elisabeth du Perron-de Roos.

tectuur zal een Annie Salomons van me maken. Hartelijk dank en veel groeten,

Bep.

Het verhaal van dien hofmeester Ludinga schijnt te staan in *Naoogst* door *Halbertsma*, deel II op blz. 471.[7]

3318. *Prentbriefkaart*[1] *aan J. A. A. Engelman: Garoet, 27 oktober 1937*

Garoet, 27 Oct. '37.

B.J.— Ook namens Elisabeth hulde om je alleraardigst stukje in *De Groene* over nazi-Kasper.[2] We lazen het hier gisteren, bij toeval dat blad ontmoetende. Wat zeg je van onze garoetsche rijstvelden? is het zoo niet haast even vaderlandsch als glas in lood? Verder kan ik je meedeelen dat ik hier ijverig pen, aan wat?... aan een verhaal over de gebroeders Van Haren. Ja, ik voel de vaderlandsigheid ook machtig over me komen. Hou je goed, misschien zien we elkaar nog terug vóór het andere leven. Hart. gr. van steeds je

EdP.

3319. *Aan L. F. Jansen: Garoet, 28 oktober 1937*

Garoet, Woensdagavond.

Beste Leo,

Veel dank voor Agatha, die behouden binnenkwam. (Overtikken volgt nog wel.) Mijn tikker heeft nu pakken binnengebracht van Onno Zwier's incest; dit is zelfs al klaar en wel en ik pieker nu nog maar over Willem's gedonder met zijn onechte kinderen en de laat-

7. Zie J. H. Halbertsma, *Letterkundige naoogst II*. Deventer 1845, p. 478–479: '[...] Ludinga was hofmeester bij Willem, die na het eindigen van den maaltijd zeide, "Sikke geef mij dat poedertje, dat daar in de kast ligt." Sikke bragt het poedertje, hetwelk zijn heer met een theelepeltje in een glas omroerde, en vervolgens opdronk. Een uur daarna was hij niet meer. Hij zat dood in zijnen stoel aan tafel.'

1. Foto van rijstvelden bij Garoet.

2. 'De ezelstrap van Kasper'. In *De groene Amsterdammer* van 14 augustus 1937. Engelman kapittelde hierin de kunstcriticus van *De telegraaf* en kunstschilder, Kasper Niehaus (1889–1974), die de kunstpolitiek van de nazi's toejuichte.

ste (dichterlijke) levensjaren van Onno. Hier zijn ook veel krekels, die mijn overpeinzingen met gesjirp begeleiden. Ik denk morgen klaar te zijn, op één passage na, waarover ik bericht wacht uit Holland. Als alles meeloopt kan ik je Maandag of Dinsdag a.s. een doorslag sturen *met* correcties. Ik reken hier dan ook nog op één dag samenzijn met Binnerts, die morgen of overmorgen wel hier zal zijn, aangezien hij dit week-end zijne Maria in Bandoeng ontmoeten moet (moetemoet). Maak je niet ongerust, ik ben allerminst 'onvriendelijk jegens hem gezind', al heeft hij dan zulke nètte drukrelaties. Wat Kolff betreft, heb je je prachtig gedragen, lijkt mij, altijd 20 × beter dan ik het zelf zou kunnen.[1] Onder ons gezegd is f.125.– best betaald, naar hollandsche maatstaven gerekend, maar wij zijn in Indië, waar bluf alles is. Als je er dus nog een f. 25.– of meer bij kunt bluffen, why should n't we? Ik schrijf je dus een 'officieelere' andere brief, die je aan die heeren vertoonen kunt. Maar ik zal die typen, dat staat mooier. En nu is mijn tikman pas overmorgenavond met de machine terug, zoodat je een paar dagen daarop moet wachten. Maar dan is het ook heelemààl net echt! Ik hoop altijd voldoende 'haat' (Ter Braak zou zeggen: ressentiment) over te houden, om iederen Zentgraaff, Van Duyl en Mussert uitsluitend te kunnen zien als pleegezicht. Niets meer en niets minder. Amen. Ik heb hier een prachtig boek (geen ironie) dat je lezen moet, *De Schaduw van den Leider.* Koop het maar; het is net uit en zal er dus wel liggen; de schrijver heet Guzman en de uitgever is Boucher, Den Haag. Deze 'leider' heeft met de pleegezichten van de vorige alinea niet veel uit te staan; het is een mexicaansche leider, een caudillo, uit de revolutie van daar, à la Pancho Villa. De film *Viva Villa* is hier zoo'n beetje de gemeenemans-smeerlapperij van. Guzman is persoonlijk secretaris geweest van Villa. Ik zal dit boek voor Ritman bespreken[2] het is een van de 3 of 4 werkelijk goede revolutieromans die ik ontmoette. Het heeft goddank niets van de sovjet-literatuur; nog eerder lijkt het op Dashiell Hammett,[3] maar ook daar: in het betere! Ik ben wat moe van

1. Jansen had bij de uitgeverij en drukkerij van de firma G. Kolff & Co prijsopgaaf gevraagd voor het drukken van *Kloof tegen cylinder.*
2. Zie 3313 n 4. Francisco, 'Pancho', Villa (1877–1923), Mexicaans opstandelingenleider en revolutionair, deed onder andere een inval in de Verenigde Staten. Over hem maakte Jack Conway in 1934 de film *Viva Villa.*
3. Samuel Dashiell Hammett (1894–1961), Amerikaans schrijver, grondlegger van de 'hard-boiled' detectiveroman. Zie DP over Hammett in *Het sprookje van de misdaad,* p. 84–86 (*Vw* 6, p. 605–606).

de pennerij, daarom laat ik het nu hierbij. Nogmaal veel dank, en hartelijk gegroet, mede door Bep.

Steeds je E. du Perron.

Ik ga ook voor Rtm. schrijven over de poëzie van Greshoff[4] waar een nieuwe druk van uit is. Als het stuk klaar is, leg ik ook dat boek voor je opzij, omdat het in jouw kast toch niet ontbreken mag. *Politicus z. partij* ontbreekt je ook nog en verder Slauerhoff! Ik vind die exclusiviteit van jou voor de geschriften van den heer Du Perron toch niet zóó verrukkelijk als misschien zou moeten; en Slauerhoff zal je werkelijk meer 'treffen' dan Ter Braak. Lees eens *Schuim en Asch.* Ik denk trouwens dat mijn nieuwe verhalenreeks je wel dégoûteeren zal, vanwege gebrek aan gebrek-aan-ernst. Hoewel Bep deze Onno Zwier-historie zeer 'savoereus' vindt. Enfin, schrijf me eerstdaags, na lezing, hoe je het vindt. Ik moet erbij zeggen dat *niet* alle andere hoofdstukken van de *Onzekeren* deze smaak zullen hebben. Basta; het beste; slaap lekker, enz.

3320. *Prentbriefkaart*[1] *aan J. Greshoff: Garoet, 29 oktober 1937*

Garoet, 29 Oct.'37

Beste Jan,

Is dit niet precies een hollandsch landschap? Het lijkt wel de 'rivier' van de Waterman. Ik heb de Van Harens af, 106 blzn. getikt (vrij kleine blzn.) dus ± 50 blzn *GN.* vermoed ik. Durf je 't an? Of zal ik 't als feuilleton aanbieden aan 't Bat.Nwsbl., deze gewaagde historie![2] 't Lijkt wel een schets van mevr. L.E.[3] (las je weleens die lieve nonsenswerkjes?) in 't perverse. Over een paar dagen begin ik aan Dirk v.H. Nu nog een paar artikelen ertusschendoor, o.a. over jou en over den Caudillo. Vraag Menno je het art. over de Mult. bloeml. v. Pegasus door te zenden dat ik hem gelijk hiermee zend. Heel veel hartelijks onder heel onze oude bende.

Je E.

4. Zie 3236 n 2 en 3313 n 2.

1. Foto van sawahs met op de voorgrond een sloot en op de achtergrond een berg.

2. Zie 3282 n 11.

3. F. J. G. W. C. Engelberts (1880–1929), schrijfster van historische verhalen en novellen.

3321 (1032). *Briefkaart aan M. ter Braak: Garoet, 30 oktober 1937*

3322. *Aan L. F. Jansen*[1]*: Garoet, 30 oktober 1937*

Garoet 30 October.

Beste Leo,

Binnerts was even hier. Kort, maar gezellig. We voelen ons toch altijd weer verkwikt, als we behoorlijke menschen zien. Vandaag breng ik door met het bekrabbelen van de Haren-historie in de doorslagen; overmorgen (morgen is Zondag) zend ik jou zoo'n doorslag. Geef het na lezing aan B. door en schrijf me uitvoerig—*zonder* eerst met hem erover te praten (dat voorkomt samenvallen èn contramine-verschuivingen) wat het voor je beteekent. Ik bedoel dus niet zozeer of het goed of slecht is, kunst of niet—hoewel ik natuurlijk graag detailkritiek hoor!—maar bovenal: wat het, als nasmaak, *is*. Dat wil zeggen vooral een 'historische schets', of 'aardige portretten', of een 'amusant schandaal', of een 'filosofische illustratie', enz. Noch Bep noch ik weten dat nu namelijk, omdat we zoo precies weten hoe het ding in elkaar is gezet. Alleen iemand die voor het eerst het totaal proeft, weet dat zeker. Het kan natuurlijk ook zijn dat er niet één definitief karakter uit komt, dat het een rammelend geheel is met wel aardige en minder goede (subs. belabberde) stukken. In dat geval is het mislukt. Schrijf ook of het doodgewoon boeiend is, of niet. In jouw geval ook of je er iets van dien ouden toon in vindt, dien je nu absoluut wilt, dien *spel*-toon. Ik vrees daarvoor!

Ik zend je, gelijk hiermee, een artikel dat ik schreef over *Boven-Digoel* van Schoonheyt, en dat nu pas (?) gedrukt werd (ik schreef het toen ik pas in Tjitjoeroeg was, zoowat 9 maanden geleden),[2] en een bespreking door Ter Braak van het boek van Guzman,[3] dat ik je zoo aanraadde. Ik lees het nu over en bevind het nog beter dan ik dacht. Stuur *Ter Braak en Uzzeltje*[4] aan Samkalden (als je het nog niet

1. Brief grotendeels eerder gepubliceerd in *Tirade* 17 (1973) 184/185 (februari/maart), p. 141.
2. Zie 3097 n 2.
3. 'Politiek in Mexico'. In *Het vaderland* van 3 oktober 1937 (ocht.). Zie voor Guzman 3313 n 4.
4. Zie 3307 n 1.

deed); Stuur artikel van Ter Braak over Guzman mèt de van Harens aan Binnerts; Stuur mij het artikel over *Boven-Digoel* terug.

Dank, dank, en excuseer al deze administratie!

Steeds je, E. du Perron.

3323. *Aan G. H. 's-Gravesande: Garoet, 31 oktober 1937*

Garoet, 31 October 1937.

Beste Hein,

Dank voor je prettige brief. We zitten op 't oogenblik in Garoet, zooals je misschien al van Jan of Menno gehoord zult hebben. Het is hier een lief klein plaatsje, waar we zitten in een enorm verlaten hotel, eigenlijk voor geen geld, gezien wat je ervoor krijgt. We hebben twee ruime kamers en een eigen voorgalerijtje, die ik zoo'n beetje tot werkkamer heb ingericht. Ik schreef hier, eindelijk, na hoopen 'voorstudie' mijn 1e verhaal van *De Onzekeren*, maar het is niet geworden dat verhaal wat ik jou in gezelschap van Freddy en Rudie destijds bij Riche vertelde,[1] maar een verhaal over het familie-schandaal van de Van Harens! Bep is nu bezig de doorslagen te bekrabbelen naar het eene exemplaar dat ik zelf bekrabbeld heb, daarna gaat het naar Menno, en misschien via hem naar Romein? om historisch gekeurd te worden.[2]

Na dit verhaal komt er een over Dirk van Hogendorp, die de zoon was (evenals zijn broer Gijsbert Karel) van de belaagde dochter van Onno Zwier van Haren. Daarna komt dat verhaal van Riche! Je ziet, het boek breidt zich ook uit naar vorige tijden.

Het doet me plezier te hooren dat mijn Multatuli goed gevonden werd, al is 't tot dusver dan alleen door Fredje. Maar jij bent de eerste die me erover schrijft, van Freddy zelf hoorde ik niets tot dusver.

Naar *De Grauwe Vogels* ben ik ten zeerste verlangende. En *Het Vijfde Zegel* kreeg ik daarnet, in een uitgave die me erg aantrekt, maar ik moet er nog aan beginnen. Over deze beide boeken hoop ik de batiaviasche ambtenaren, die vnl. het *Nieuwsblad* lezen—de planterijprollen lezen *Nieuws v/d Dag* of nog veel liever *Java Bode* (van den

1. Vgl. 3269 laatste alinea.

2. Ter Braak kreeg het manuscript van *Schandaal in Holland* inderdaad toegezonden, van historische keuring door Romein zag DP echter af (zie *Bw TB-DP* 4, p. 194 en 200).

pallurk Zentgraaff, dien ik nu eindelijk in de krant van Ritman een héél klein tikje op de neus heb mogen geven[3] en voor wien iedereen hier razend bang is)—in te lichten.[4] Wat een tusschenzin, maar ik *word* een ouwehoer, in Indië!

Met Bep gaat het nog angstig slecht, al zijn in dit hotel, vergeleken met het oude huis in Tjitjoeroeg, absoluut geen beesten. Alijntje maakt het opperbest. Wat vervelend dat Nen zoo sukkelt, terwijl ze juist al haar krachten noodig heeft voor het einde van haar studie. Doe haar onze hartelijke groeten. Maar laat ze zich troosten met het idee niet in Indië te zitten, hier hèb je gewoon geen bloed meer, al had je de ruimste vaten. Of zou de warmte haar juist goed doen? In dat geval kan ik jullie Batavia aanraden, dat, met het oog op Bep, mijn nachtmerrie is geworden.

Je stuk over Boender in *G.N.*[5] las ik met veel genoegen. Een aardige kerel moet dat geweest zijn. Ik las indertijd met ontzettend veel genoegen zijn boek over Ies[6], al is 't, onder ons gezegd, toch bepaald *niet* goed geschreven. Maar 't was een sympathiek stuk werk, en gelijk had hij 100%.—Nu, Hein, heel veel hartelijks van ons beiden, en wie weet of we elkaar niet gauw terugzien?

Een hand van steeds je

E.

3324 (1034). *Briefkaart aan M. ter Braak: Garoet, 3 november 1937*

3. In 'De beteekenis van Multatuli' (*Bataviaasch nieuwsblad* van 27 oktober 1937; zie 3135 n 2) schreef DP naar aanleiding van de herdenking van J. P. Coen: 'Als onze tijd voortgaat zoo smachtend uit (of om) te zien naar "sterke mannen", zal men ook nog heel wat te kluiven hebben aan De Ruyter en Daendels en natuurlijk H. C. Zentgraaff.' (passage niet in *Multatuli, Tweede pleidooi* en *Vw* 4).

4. Zie 3295 n 3 ('De noodlotsidee bij Van Schendel'). DP besprak Vestdijks *Het vijfde zegel* niet, omdat hij het boek oervervelend vond en zo'n bespreking zou neerkomen op een demonstratie 'van *waarom* de historische roman zoo'n onding is.' (zie *Bw TB-DP* 4, p. 193).

5. Zie 3313 n 6.

6. J. L. Boender, *Is. Querido en het begrip literatuur.* Maastricht 1927.

3325. *Briefkaart aan G. O. Tissing: Garoet, 3 november 1937*

Garoet, 3 Nov.

Beste Adé,

We zullen alle mogelijkheden nog wel bepraten als je hier bent. Als je nu niet, of alleen met veel moeite kunt, tegen 15 November, stel het dan nog maar wat uit. Wij blijven hoogstwschl. toch hier tot 15 December. Ik heb geen plannen meer, ik kijk nu maar wat er van komt. Alles hangt af van Bep's uithoudingsvermogen, dus de vraag is hoe dàt zal blijken te zijn, en waar: op Batavia of elders? Zij zegt nu dat ze 't toch op Batavia probeeren wil. Ik *weet* hoe dit probeersel zal uitloopen, maar soit. Ik heb naar Holland èn België geschreven, en naar de Nitoer[1] om bootprijzen, dus gewoon de 'mogelijkheden' in alle richtingen geëntameerd. Gaan we tòch naar Batavia en houdt Bep het daar tegen alle verwachting in wèl uit, nu ja, dan gaat dat door...

Wat is er met die arme Bas? Ik zou hem graag terugzien. Zou hij niet een paar dagen hier willen komen?[2]

Ik zou tòch wel graag naar de Zandbaai[3] gaan voor ik op 't Archief begin, vanwege de plannen die plotseling op kunnen komen, en omdat ik het liefst met jou ga. (Anderen hebben zich aangeboden, maar daar voel ik minder voor).

Heb je die detective-dossiers en zoo nog ontvangen?[4] 't Is niet voor 't bedankje, maar omdat ik wel graag even hoor of ze aangekomen zijn. Nu, houd je taai. Hartelijk steeds je

E.

Houd me wèl op de hoogte van je vermoedelijke komst.

3326 (1035). *Aan M. ter Braak: Garoet, 4 november 1937*

1. Nederlands-Indisch reisbureau.
2. Bas Tissing verbleef met ziekteverlof tijdelijk bij zijn moeder in Bandoeng.
3. Zie 3238 n 5.
4. Zie 3271 n 4 en 5 en 3292 n 3 en 4.

3327. *Aan H. Samkalden: Garoet, 4 november 1937*

Garoet, 4 Nov.'37

Beste Hugo,

Ik antwoord maar direct op je brief, dat houdt nog het best de illusie gaande van een gesprek. Toen ik zoolang niets van je hoorde, dacht ik dat de post mijn zendingen had opgeslokt, maar het verslag over de buitenzorgsche 'prominenten' (excusez du peu, als je zoo'n naam leest) heeft me gerustgesteld. Je *had* drukke bezigheden. En ik zie dat je je er weer voortreffelijk van gekweten hebt.

De 2 gezonden artikelen[1] las ik en zend ik je gelijk hiermee terug. Dat over Freud is een zeer goed en helder overzicht van Freud's werkzaamheid, maar je werkelijk persoonlijke verhouding tot hem moet men wel erg tusschen de regels zoeken. Ik vraag een andere 'afrekening'! Ik begrijp overigens dat je me zeggen zult dat het zoo moest en niet anders voor 't *Bat.Nwsbl.* Hierop antwoord ik: Het is bèst, maar *ik* blijf onbevredigd.—Wat het andere art. betreft, daar kan ik je alleen met moeite volgen, de roode pijltjes ten spijt. Is het natuurrecht, als een paardendief in het eene land met gevangenisstraf wordt berecht en in het andere illico wordt opgehangen? Of komen we dan al in dat speciale staatsrecht, waarvan ik weer wat las, naar aanl.v. Sovjet- en duitsch recht? Maar, voor zoover ik oordelen kan, zal jij wel gelijk hebben en die professor inderdaad voornl. een sentimenteele toespraak hebben gehouden. Dit brengt ons echter weer op het 'oude' terrein en op dat andere artikel dat je nog altijd moet schrijven.

Alzoo: *twee* artikelen te schrijven: dat eene, en een groot stuk over de juiste verhouding Hugo Samkalden—Sigmund Freud.[2] Dat blanco papiertje waarop 'bewustheid' door je geschreven moet worden, komt daar dan misschien ook in voor. Maar een zekere 'fixatie' van H.S. aan de 'leidsche studentenkamer' en überhaupt de 'studententijd' valt niet te miskennen, dus misschien zou dat witte papier in de linkerbovenhoek die woorden kunnen dragen (*gedrukt* dan, dat is iets anders dan wat je met je eigen hand gaat schrijven). Ik heb de grootste sympathie voor je behoefte aan luciditeit, aan 'demaskeeren' zooals je zelf zegt, maar... de freudisten en marxisten zijn eersterangspatiënten voor de desmaskeerderij! Dit slaat *niet* op jou, ik haast me

1. Artikelen niet teruggevonden.
2. Artikelen niet teruggevonden.

dit erbij te zeggen, omdat je géén freudist of marxist bent, *nur* een 'ongeloovige'. Geloof niet dat ik dit allemaal niet geloof; ik plaag je alleen graag als je tòch zoo marxistisch doet, maar in werkelijkheid, neen, ik weet wel dat je voor een verstokt marxist niet dom genoeg bent. Iets anders: waarom in godsnaam vertel je me dat ik Freud afwijs of zoo, terwijl ik je keer op keer mijn grootste bewondering en sympathie voor Freud betuigd heb? Rara, wat *is* dat? Dacht je dat ik zoo sprak speciaal om jou plezier te doen? Of laat jij je nu ook al afleiden door een sporadische schimpscheut, hier en daar in mijn geschriften, over freudiaansche beunhazen? Ter Braak is, zooals je weet, een groot bewonderaar van Freud (al bewondert hij hem niet zóózeer als Nietzsche), maar dat heeft hem niet belet om een voortreffelijk essay te wijden aan het 'freudiaansche knaagdier' Vergin.[3] Ik las lang niet alles, en wschl. zelfs lang niet genoeg, van Freud en Marx, maar overal waar ik ze las was de eerste mij sympathiek terwijl de tweede mij altijd onuitstaanbaar leek. Dit heeft niets met bewondering of waarde te maken, maar met het luchtje van het beestje, zou ter Braak zeggen. In ieder geval moet je ditmaal nu voorgoed van me aannemen: ik *mag* en *bewonder* Freud. Je schrijft brieven om tot een klaar begrip van onze standpunten te komen, en dit, wat je al 10 × had moeten weten, negeer je doodrustig—waarom? toch niet omdat ik je verteld heb dat ik den heer 'Guus' Defresne als freudiaansch bureau van de Kring een idioot vind?[4]

Ik lees op het oogenblik, met het oog op de jeugd van Dirk v. Hogendorp, *Contrat Social* van Rousseau, en met groote geboeidheid. Is dit tenslotte ook niet je meest sentimenteele natuurrecht? Toch zou Marx er misschien niet geweest zijn—of niet zoo gauw—als in 1762 niet *dit* geschriftje gepubliceerd was. Ik wou dat ik je hier had om een paar punten ervan te bespreken, niet op zichzelf maar om je te consulteeren over: hoè die zich weerspiegeld kunnen hebben in het hoofd van den regent en jurist Willem van Hogendorp (vader v.Dirk).

Min of meer in verband hiermee: het is gewoon griezelig, wat je me nu meedeelt over die theorie van 'dat Multatuli's invloed op de

3. M. ter Braak, 'Een studie in schaduw'. In *Forum* 1 (1932) 7 (juli), p. 451–464. Onder andere over F. Vergin, *Das unbewusste Europa, Psychoanalyse der europäischer Politik*. Wien etc. 1934. Opgenomen in M. ter Braak, *Het tweede gezicht*. 's-Gravenhage 1935, p. 1–20.

4. Marie Antoine August Defresne (1893–1961), schrijver en toneelregisseur.

koloniale politiek nihil was'. Wie zijn de welingelichte lichten die dat beweerden? Zie je, dàt noem ik nu 'eerste klas'. Als het jeugdige sociologen of zoo zijn, zijn het dus lieden die gewoon hun eigen vak niet kennen, wat eigenlijk ieder debat bij voorbaat onnoodig maakt! De eerste 'ethische' minister van koloniën, Fransen van de Putte, was doordrenkt van de *Havelaar*. Evenzoo iemand als C.Th. van Deventer, die zonder den invloed van Multatuli nooit zijn fameuze artikel *Een Eereschuld*[5] zou hebben geschreven, en die er rond voor uitkwam dat hij er vooral trotsch op zou zijn geweest als men gezegd had dat zijn optreden bijv. de 'realisatie' was van Mult.'s 'idealen'. En hoeveel anderen meer! Dat hier nog over gepraat moet worden is zoo oer-stom. Laten die heeren toch praten over de dingen die ze weten. Dit is *precies* even stom als om te beweren dat Rousseau's invloed op de fransche revolutie nihil is geweest, of Marx' invloed op de russische. En dergelijke dingen moet je met groote serieusheid eerst vaststellen, en 'waar maken' voor je verder kunt debatteeren – als het debat tenminste niet dààrin vastloopt!—en dat godbeter 't, *in Indië*.*

Jij, die telkens weer terugkomt op die ergernis van me over 'eerste-klas'-discussies, leg me eens uit wat dit *anders* is dan het meest hopelooze eerste-klas-geleuterhannes?

Ik begrijp overigens niet waaròm je je dat 'eersteklas'-gevoel, dat me telkens hier bekruipt (maar in Holland ook, laat ik dat erbij zeggen, want veel van dit 'Indië' is eigenlijk door-en-door 'Holland'), zoo schijnt aan te trekken. Het is al net als met Van der Hoop die me maar niet kon vergeven dat ik het woord 'intellectueelen' gebruikt had in een zin waardoor willekeurige doktoren en advokaten erbuiten vielen. Ik heb hem hierover een prachtig citaatje gestuurd van Benda, maar 'het komt niet te pas', schijnt het toch. Goed, op een keer vertelde ik aan V.d.H. dat het Hindoe-Javaansche geschiedenisboek

* En iedereen is Multatuli hier nu 'ontgroeid', om het woord v. Ritman te gebruiken. De een is het als 'praktisch politikus', de ander als redacteur van een krant die de 'orde' voorstaat, nog een ander omdat Mult. niets van Marx 'begrepen' heeft, en de meesten omdat ze gewoon niet weten waar ze 't over hebben. Maar... àl deze redenen zijn natuurlijk *geldig*! Wat drommel, ik zou ook zoo praten als ik niet toevallig 'ik' was!

5. Zie 3102 n 1. I. D. Fransen van de Putte (1822–1902), lid van de 1e en 2e kamer, minister van Koloniën (1863–1866 en 1872–1874) en minister-president (1866).

van Krom[6] zoo door-en-door hollandsch was in zijn saaie voorzichtigheid. Hij zei toen, met een dictatoriaal gebaar: —Het is een wetenschappelijk werk!—Inderdaad, maar ik was heusch zoo stom niet om aan dit wetenschappelijk werk de eischen te stellen die ik stellen zou aan de *Hond van de Baskervilles*; het z.g. onderscheidingsvermogen waarmee iemand me in zooiets denkt terecht te wijzen geeft me nu typisch die reactie van: 'eerste klas—we zijn er weer'. Kan je dit begrijpen? Of laak je 't in me dat ik die gevoelens heb, bij soortgelijke quasi-puntjes-op-de-i-zettende botheden?

Van Ritman kreeg ik gister een aardige, uitvoerig-verklarende brief. Ik was er erg blij mee, maar moest tot mijn stomme verbazing lezen dat deze brief hem noodig leek omdat ik 'ontvlamd' zou zijn en hem 'op zijn plaats had willen zetten'. Wonderlijk is dat, maar wee de wolf etc. Ik schijn altijd agressief te moeten zijn, zelfs als ik voor mijn eigen gevoel nog maar net aan de gezelligheid toe ben. Ik heb R. nu even expliceerend geantwoord[7] en hoop dat hij dààr

6. Zie 2088 n 3.

7. Niet teruggevonden. Maar zie *Bw TB-DP* 4, p. 195–196 (3326 (1035)), waar DP schrijft: 'Ik stuur je het briefje van Ritman door om je een reactie te laten zien op *ons* Multatuli-geroep, komend van een der meest verlichte koloniseerenden hier. Ritman is een jongere Schilt, ± 50 inpl. van ± 65. In 't gebruik een "beste vent", trouwens dat merk je wel uit zijn brief, gegeven vooral dat hij mij boos waant. Wie Meyer Ranneft is doet er niet veel toe. Een van de nogal "ethische" hooge heeren hier (nu weg), voor wien Ritman nogal bewondering heeft. R. schreef mij—om te plagen inderdaad—dat jouw en mijn multatulionisme hem een infantiele regressie leek; waarop ik antwoordde dat misschien zijn bewonderde M.R. ook maar een infantiele regressie van Mult. was. Maar op één ding komt het aan: al deze lieden begrijpen er niets van, waarom Mult. voor jou en mij zoo actueel is, terwijl hij voor hen een *voorbije* waarde is en een *voorbij* stadium vertegenwoordigt.
Ik heb daar nu, grosso modo, op geantwoord:
dat ik die voorbijheid allerminst erken;
dat de 1001 hollandsche geborneerdheden die men vinden kan, er haast op zouden wijzen dat Mult. *nooit geweest* is, laat staan gedepasseerd; dat het voor Indië in den *kern* precies zoo is, al is hier in nuances inderdaad veel méér veranderd (vooral wat de z.g. inheemschen betreft);
dat Mult. voor ons actueel is, *juist* in dezen tijd, als typisch "politicus zonder partij"—dat geeft meteen 't contact met jou aan (maar óók met mij!)—*even* actueel als Erasmus het is voor Benda of Huizinga, en met even veel recht;
dat dit teruggrijpen naar Mult. een "besef van cultuur" beteekent, van "vaderlandsche cultuur", wat toch al zoo moeilijk valt voor een Hollan-

weer wat aan gehad heeft, al behoort al dit 'hebben' voor mij ook weer voornl. tot de 'gezelligheid'. Het begin van deze uitvoerigheden was doodgewoon zoo: Ritman schreef, om mij te plagen, dat hij Ter Br. en mij ons 'multatulionisme' gunde als infantiele regressie. Ik schreef hem, om hem terug te plagen, dat zijn bewonderde Meyer Ranneft misschien ook maar een infantiele regressie was Multatuli—wat nog grootendeels juist schijnt te zijn ook.[8] Maar nu Ritman me uitvoerig heeft uitgelegd waarom hij Mult. 'ontgroeid' is, heb ik hem even uitvoerig trachten uit te leggen waarom T.Br. en ik het *niet* zijn, niet *willen* zijn, alle *recht* hebben het niet te zijn. Het is puur een probleem van 'cultuurhistorischen' aard, al is mijn verklaring 'achteraf gevonden' en al was de toenadering van T.Br. en mij tot Multatuli, juist in dezen tijd, veel instinctiever dan Ritman wschl. vermoedt, want hij constateert dat hij sentimenteeler en romantischer is dan ik (waarin hij verdomd veel durft beweren!) en ziet T.Br. en mij aan voor hyper-intellectueelen, die zelfs al hun bewonderingen controleeren. Toch komt het in één woord hierop neer: zooals Benda en Huizinga in dezen tijd teruggrijpen naar Erasmus en Spinoza, grijpen T.Br. en ik terug naar Multatuli; en dat Mult. typisch een 'politicus zonder partij' is, in tegenstelling met de 'onzijdigheid des clerken' die de Benda's zoo lief is, verklaart *alles*. (Lees bijv. het stuk dat T.Br. schreef over de houding van Ortega,[9] wschl. krijg je het binnenkort van Verboeket,[10] als hij je die stukjes nog zendt; ik heb 't niet meer).

Tenslotte: de Heer Koets[11] over je. 't Staat me lang niet fraai, maar je weet dat ook ik in dit opzicht de gematigde ben en jij de felle. Voor een buitenstaander—d.w.z. iemand die niet weet hoe jij Verhoeven

der;—dat jij en ik dit cultuurbesef naar Mult. dirigeeren, zooals 100 anderen het doen naar den vaderl. puikpoëet Vondel bijv.;
dat ik op zal houden, misschien, om in Indië "leve Mult." te roepen, als de anderen hier zullen ophouden om Coen te verheerlijken, tot 's mans gesupposeerde en naarstig vergaderde botjes toe, waarvoor *duizenden* worden gegeven door heeren Geo Wehry en andere handelsschavuiten;—en ook als Coen, Daendels enz. niet meer de beschermde porselijnen poppetjes van de indische kranten zullen zijn;
en nog wat—alles op de vriendelijksten toon.'

8. Zie 3314.
9. M. ter Braak, 'Ortega en Erasmus'. In *Het vaderland* van 25 september 1937 (av.).
10. Zie 3257 n 3.
11. Zie 3564 n 1.

als mensch kent en onuitstaanbaar vindt—[12]*is* je felheid in dezen slecht begrijpelijk. Maar daar spraken we al over in Tjitjoeroeg, en na je uitleggingen begrijp ik je wèl. Afgescheiden daarvan vond ik je stuk over Romein[13] veel persoonlijker, of beter is misschien 'directer' dan al wat ik tot dusver van je las.

Nu, dit is een lang epistel. Hartelijke groeten, ook van Bep, en van Alijntje die nog vaak naar 'Higo' vraagt, steeds je

EdP.

P.S. —Je vergat mij mijn portie *Blocnotes* terug te sturen uit de laatste *G.N.* (October-nr.)[14] Doe je dat nog? Bij voorbaat dank.—Ik doe bij joùw artikelen het stukje dat ik over Schoonheyt schreef en dat ik nu pas kreeg. ('t Stond in *Kunst en Kultuur*). Ook graag terug, mèt de blocnotes.

Geschreven met een pest-japansche vulpen: dik-dik-dik...

3328. *Aan F. R. J. Verhoeven: Garoet, 4 november 1937*

Garoet, 4 Nov.'37.

Zeer geachte Heer Verhoeven,

Dank voor uw schrijven. Gaarne zal ik het boek van Jenkinson[1] van u overnemen, als het inderdaad zoover komt dat ik u op 't Archief mag 'assisteeren'. Ik las er al in, en bevond het zeer levendig, gegeven het onderwerp; ook helder en overzichtelijk, voor zoover ik daarover oordeelen mag.

Dat mopje van dien baffel van Royaards...ja, ik had natuurlijk ook nog geschreven 'Saï*t*jah', zooals het hoort, maar de corrector heeft dat verbeterd. Ik had 'Saïtjaa' moeten schrijven, misschien dat hij dan de expressigheid verstaan had.[2]

12. Zie 3263 n 2.
13. 'In het zonnetje van gisteren' (zie 3277 n 1).
14. Zie 3316.
1. Zie 3291 n 1.
2. Zie 'De beteekenis van Multatuli' (*Bataviaasch nieuwsblad* van 27 oktober 1937), waar DP schrijft: 'De toneelspeler Royaards [...] had er vroeger op *zijn* manier slag van die onjuistheid [van het beeld van Saïdjah] te onderstrepen, toen hij met het hem eigen stemgeluid verklaarde dat "Saïdjah's vader had een bàffel"... en [...]'. In DP, *Multatuli, Tweede pleidooi*, p. 27 (*Vw* 4, p. 465) luidt het zinnetje van Royaards: '"Saïtjaa's vader had een bàffel"'.

Wij zitten hier, wat woongelegenheid betreft, heerlijk. Er is letterlijk niemand, in Garoet niet en in dit hotel niet; het eten en de bediening zijn best; en om van het eene gebouw naar het andere te komen, doorkruis je holle zalen, gaat trappen op en af, schrijdt door verlaten tuinen, enz. Ik heb hier zeer behoorlijk gewerkt, dwz. maakte hier dat verhaal over de Van Harens af, waarover ik u sprak en waarvoor ik zoo goed dat citaat van u uit Huizinga's *Erasmus* kon gebruiken over den regententijd.[3] Nogmaals dank daarvoor.

Met-dat-al hebben wij één groote tegenvaller: mijn vrouw is hier hoegenaamd niet opgeknapt. Dat ziet er wel naar uit. Dwz. het ziet ernaar uit, dat haar gestel tot de 'onverzoenlijke' behoort t.o.v. het indische klimaat. Zij heeft nog altijd allerlei voornemens van 'les geven' en zoo, zelfs in Batavia, maar ik zie niet goed, hoe zij dat daar doen zou, waar zij hier tot niets in staat is en zich iederen dag doodop voelt. Wij trachten plannen te maken, voor het geval Batavia haar werkelijk te machtig wordt, maar vinden tot dusver niets bevredigends. Het beste is misschien nog: af te wachten hoe de zoogenaamde 'omstandigheden van buiten' zich precies zullen voordoen.

Ik las hier een historische roman van Vestdijk over Greco, *Het Vijfde Zegel*, die me erg van het genre 'serieuze' historische roman heeft doen schrikken. Nooit heb ik V. zoo taai en zwaar-op-de-hand meegemaakt, en dat alles kennelijk vanwege de studie die hij van zijn onderwerp gemaakt heeft.[4] Romanciers worden door de historie genekt, als zij niet weten de historie, nà gedane studie, brutaal te bejegenen. Alleen het genre historische kroniek (niet roman) kan juist blijven èn boeiend. Kent u bijv. *Les Faux Démétrius* van Mérimée?[5] Zooniet, dan wil ik het u graag zenden; ik heb het hier. Eén van de dingen, in hist. romans, die opvallend zijn, is: dat als de auteur extra zijn best doet om een hist. personage 'relief' te geven en dus flink penseelt en likt en kalefatert, dit personage hoe langer hoe dooiër en onwaarschijnlijker wordt. (Zoo bv. ook het stomvervelende *Cinq-*

3. Zie 'Schandaal in Holland'. In *GN* 37 (1939) 1 (januari), p. 61 (*Schandaal in Holland*. Den Haag 1939, p. 1; *Vw* 3, p. 545): 'De historie pleegt, als van elke aristocratie, de fouten van onzen regentenstand zeer zwaar te tellen. Misschien heeft ten slotte geen andere aristocratie, of het moest die van Venetië zijn, zoo lang, en met zoo weinig geweld een staat bestuurd.' (Uit J. Huizinga, *Erasmus*. Haarlem 1924, p. 264).

4. Zie 3323 n 4.

5. P. Mérimée, *Les faux Démétrius, Épisode de l'histoire de Russie*. Paris 1923.

mars van Alfred de Vigny.) Kent ù een historische roman die juist is èn levend? Is *Gone with the Wind* zooiets?

Met vriendelijke groeten van ons beiden aan ubeiden, steeds gaarne uw dw.

EduP.

3329. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: Garoet, 6 november 1937*

Garoet, 6 Nov.'37.

Waarde heer Douwes Dekker,

Gelijk hiermee zend ik u nòg een stukje over Multatuli, nl over een 'socialistische' bloemlezing uit zijn werk.[1] Aan 't boekje zelf mist u niets.

Ik maakte me een beetje ongerust over u, toen ik in zoolang niets hoorde. Maar Uw besluit is misschien *de* oplossing voor alles. Ik ben het, van hier gezien, met u eens, dat u niet zoozeer rust noodig hebt als wel vrijheid; 'u zelf te zijn', zooals u zegt.

Mijn baan op het Landsarchief is nòg onzeker. Ik schijn 'te werk gesteld' moeten worden, niet door den Archivaris, maar door den Algemeenen Secretaris himself. Waarop nu het wachten is. Wat mijn vrouw's toestand aangaat, neen, *ik* heb niet de minste hoop meer op Batavia. We moeten het probeeren en zien wat het oplevert; gaat het absoluut *niet*, dan zullen we terug moeten naar Europa. Maar probeeren zullen we het eerst, zoo lang mogelijk; misschien dat er zich toch nog opeens een keer ten goede voor doet. Als ik iets in Bandoeng kon vinden, zou dat al 10 × beter zijn.

Het schijnt dat het boek van Saks over Mult. deze maand uitkomt, zoo ook mijn *Man van Lebak*. Ter Braak heeft zich voorgenomen de beide boeken samen te behandelen[2]; u krijgt dus nog een hoop toegezonden! De onverkwikkelijke ruzie over Edu heeft zich zelfs tot in de *Haagsche Post*[3] voortgezet. Een Multatuli-jaar *is* het!-

1. 'De beteekenis van Multatuli' (zie 3135 n 2).

2. Ter Braak behandelde beide boeken inderdaad samen in 'Multatuli, Droogstoppel, Havelaar'. In *Het vaderland* van 20 (av.) en 21 november 1937 (ocht.). Gebundeld in M. ter Braak, *In gesprek met de vorigen*. Rotterdam 1938, p. 69–90.

3. Zie 'Rumoer rondom Multatuli'. In de rubriek 'Kantteekeningen'. In *Haagse post* van 21 augustus 1937. Hierin werd het gepolemiseer rondom Edu 'nutteloos gedoe' genoemd. In zijn reactie in de rubriek 'Kunst en letteren'

—Enfin, ik houd u op de hoogte. Misschien kan ik u zelfs wel een ex. van het opus van den Saks bezorgen.

Ter Braak zal ik uw tevredenheid overbrengen. Tot nader; het beste met uw plannen, en met veel hartelijke groeten van ons twee voor u drieeën, steeds gaarne uw

EduP.

3330. *Briefkaart aan J. Greshoff: Garoet, 6 november 1937*

Garoet, 6 November '37.

Beste Jan,

Ik las met erg veel plezier je stuk in *De Groene* over prof. Scholte.[1] Hier zien we dat blad weer eens, op de leestafel. Waarom stuur je me af en toe niet zulke hartige stukjes, om weer wat op te leven?—Van de wind hier was ik nu een paar dagen beroerd, maar hoewel rochelende, ik schrijf weer, en verzond reeds het stuk over den Caudillo en een ander over jou en Binnendijk samen aan Ritman.[2] Weet je dat de jonge 'inheemschen' je vaak citeeren? En Romein wordt slag op slag sprekend opgevoerd. Ik kreeg van H. Mayer je afbeeldsel op briefkaart toegestuurd, iets minder beroerd afgedrukt, maar ik *mot* dat conterfeitsel niet![3]—Gelijk hiermee zend ik ook jou een ex. van mijn Multatuli-bespr., maar als je 't gelezen hebt, stuur het dan door naar *Pegasus*, want het adres weet ik niet meer. Mag ik daarop rekenen?—Verder weinig nieuws, dan dat ik vanmorgen, als 'executeurtestamentair' van mijn moeder—jà ik!—een deurwaardersbriefje kreeg van de schoone Ina. Schreef ik je al, dat ze in Tjitjoeroeg op een dag bij me is verschenen, volkomen grotesk, en in één woord de Lola Montès van Plèrèd?[4] Enfin, misschien slaagt ze er nog in me

in *Het vaderland* van 22 augustus 1937 (ocht.), 'Brieven en hun belang', wees Ter Braak erop dat het in de bewuste brieven gaat om het zich daarin manifesterende karakter van Multatuli.

1. 'Schipbreuk bij De Goede Hoop'. In *De groene Amsterdammer* van 21 augustus 1937. Over J. H. Scholte, 'Gegenwartsströmungen des nordniederländischen Schrifttums'. In *De goede hoop, Berichte aus dem deutschen und dietschen Kulturraum.* Weimar 1937, p. 38–79.

2. Zie 3313 n 2 en 4 en 3319 n 4.

3. Vgl. 3313 n 3.

4. Lola Montez (ps. voor M. D. E. R. Gilbert, 1818–1861), Ierse danseres, avonturierster en minnares, ondermeer van Ludwig I van Beieren. Plèrèd was een mondaine vakantieplaats in de bergen bij Malang.

failliet te laten verklaren!—Ik zie iedere dag met spanning uit naar berichten van je, maar helaas... Schrijf me eens wat langer, over alles en nog wat, maar vergeet vooral niet de prijzen. Zijn er tegenwoordig voor vreemdelingen allerlei formaliteiten, om in Brussel te wonen? Dat zou ik ook moeten hooren. Wij zijn nu volkomen onzeker van wat we doen gaan. Als het niet anders gaat, probeer ik het toch zoolang het kan op dat Archief, hoewel ik nog steeds 'te werk gesteld' moet worden door den Algemeenen Secretaris, en er dus nog steeds niets *beslist* is, ook van dien kant.—*Hier* zou ik après tout, jaren willen zitten en werken. Ik begin overmorgen, langzaamaan, aan Dirk v. Hogendorp. Was de Bali-lap (die Hein nu eindelijk voor je meebracht) naar je zin? Of had je liever de teekening gehad?—[5] Veel hartelijks van ons bei aan jullie allen, steeds je

E.

3331 (1036). *Aan M. ter Braak: Garoet, 9 november 1937*

3332. *Briefkaart aan L. F. Jansen*[1]*: Garoet, 9 november 1937*

Garoet, 9 Nov. '37

Beste Leo,

Dank voor je voorloopige reactie—wschl. de beste. Groot enthousiasme heeft het verhaal blijkbaar niet gewekt. 't Is dan ook voor een groot deel een muziekstuk in nieuwe zetting, en de medewerking van Onno Zwier zelf er aan is zeer groot. Wil je me, als je nader er over schrijft, antwoorden op deze vragen:

1. Is het gedeelte vaderl. geschiedenis harmonisch in de rest verwerkt?
2. Vormen de hfdstn. van de herrie (dus 4 t/m 6) niet te veel een eiland in de rest? En zoo ja, eerder op prettige manier (als contrast) of juist niet? (dus tè verschillend).
3. Is mijn 'oplossing' van 't geval Onno en Willem in 't laatste hfst. aanvaardbaar?
4. Heeft Onno schuld of niet?

5. Zie 3194 en *Bw TB-DP* 4, p. 139.

1. Briefkaart (origineel ontbreekt, maar zie 3338 voorlaatste alinea) grotendeels eerder gepubliceerd in *Tirade* 17 (1973) 184/185 (februari/maart), p. 141–142.

5. Vind je de scène tusschen Onno en Adam[2] in 't slothfdst. goed of te veel deus ex machina-achtig? Deze scène is n.l. pure fantazie van mij. (Ik wil dezen Adam later in Indië door Dirk v. Hogendorp laten ontmoeten.)
6. Hoe vind je Willem v. Hogendorp? Een beroerling, of toch wel een beetje aardig? Althans begrijpelijk?
7. Hoe vind je Onno?
8. Hoe Willem? belangrijker als 'figuur' in het verhaal, of minder belangrijk dan Onno? *Is* Onno werkelijk hoofdpersoon voor jouw gevoel?
9. Zijn Caroline en Betje zichtbaar? Dit interesseert me vooral met het oog op Caroline, die in het vervolg nog wat voorkomt (als moeder van Dirk)

Verder al wat je zelf te zeggen hebt natuurlijk. Dank! Hart. groeten, steeds je

E. dP.

P.S. Ik zend je de gedichten van Greshoff en een bundeltje van Ger. den Brabander[3] die voor mijn volgeling doorgaat.

3333. *Briefkaart aan H. Samkalden: Garoet, 9 november 1937*

Garoet, 9 Nov. '37.

Beste Hugo,

Ik las met plezier en belangstelling je stuk over de 20 jaar.[1] Waarom de redactie andere 'conclusies' heeft is me een raadsel, buiten de 'conjunctuur' dan altijd. Maar dergelijke raadselen zijn tenslotte het aankijken niet waard. Uitstekend is je conclusie over de have-en have not's d.w.z. over de éénige reëele politieke gronden, waarboven alle ideologie kletsica en lullax is, en alibi om niet zóó onvervroren hebberig te lijken als men *is*. Precies in dezen toon zou men *altijd* over politiek moeten praten altijd met een démasqué van alle gecoquetteer met 'denkbeelden', 'principes' e.dgl. Daarom ook

2. Adam Crullers, natuurlijke zoon van Willem van Haren en Maria Crullers.
3. Zie voor Greshoff 3236 n 2. G. den Brabander, *Opus* 5. Santpoort 1937.
1. 'Twintig jaar U.S.S.R.'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 8 november 1937; met een bijschrift van de redactie dat zij de beschouwingen en conclusies geenszins in alle opzichten kan onderschrijven.

is ieder debat over cultureele waarden met een politicus een clownerie, omdat je eig. altijd beginnen moet met vast te stellen wat voor jou en wat voor hem ernst is, en omdat hij zich dan beleedigd acht.

Ritm. vroeg mij jou te vragen, om voor 't B.N. te schrijven over de Mult.-boeken van mij en van Saks samen (ze zijn op komst).[2] Hij stelde dit voor, omdat je tegenover mij makkelijker neen zou kunnen zeggen dan tegenover hem. Alzoo: zeg zeer gerust neen, als je er geen lust in hebt. In dat geval wordt er gewoon *niet* over geschreven. Of Sk. of nix is het voor Rtm., en voor mij eig. ook, zoo langzamerhand!

Rousseau valt me tegen. Ik las nu het heele Contrat Social en ook nog het essay over de Inégalité des Hommes. Van alle encyclopedisten is deze man toch typisch de meest 'halfzachte', het meest Zwitser van Genève, ook in zijn stijl. Zijn C.S. heeft bovendien zinnetjes, die ook bij Mussolini voorkomen, vooral over Staat en Vrijheid!

Hartelijke groeten van je

EdP.

P.S. Stuur mij 't art. over Schoonheyt terug + Blocnotes (uitgescheurd).[3]

3334. *Briefkaart aan G. O. Tissing: Garoet, 9 november 1937*

Garoet, 9 Nov. '37.

Beste Dé,

Als er nog kans is dat je komt, waarschuw dan wèl een paar dagen vooruit, met het oog op andere plannen. Bep moet dan ook ergens heen, naar Ngamplang[1] of zoo. Ik kan je ook in Bandoeng ontmoeten, als jou dat beter schikt (ik weet niet of Garoet niet een omweg is voor je). Zouden we niet met Bas kunnen gaan? Of heeft die nu juist meer dan zijn bekomst van zulke negorijen?[2]

Enfin, laat wat hooren. Bep dacht ± 20 dezer voor 3 dagen naar

2. Zie Sk., 'De man van Lebak, Een bespreking in brief-vorm'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 8 januari 1938.
3. Zie 3097 n 2, 3316 en 3327 n 14.
1. Plaats enkele kilometers ten zuiden van Garoet.
2. Zie voor DP's plan om met Tissing naar Balekambang en de Zandbaai te gaan 3238 e.v.

Batavia te gaan. Liefst dus tegen 15 of na 25. (Dit laatste is voor mij misschien nog beter.)

Hartelijke groeten, steeds je

E.

3335 (1037). *Briefkaart aan M. ter Braak: Garoet, 10 november 1937*

3336. *Briefkaart aan G. M. G. Douwes Dekker: Garoet, 11 november 1937*

Garoet, 11 Nov. '37

Waarde heer Douwes Dekker,

Ik schreef juist gister uitvoerig over dat plan van die Mult.-bloemlezing aan uw broer.[1] Kunt u hem niet opbellen en vragen u dat stuk voor te lezen, of anders u dat stuk brief door te zenden? U weet dan precies wat ik erover denk. Ik voel er nl. *niets* voor, en, de toestanden in Frankrijk kennende, vind ik dit een zeer onhandige en zelfs vernederende manier om Multatuli daar 'in te voeren', terwijl ik bovendien geen ziertje vertrouwen heb in het fransch van den heer Roelandt. U spreekt van 'klinkende namen', er is er niet één bij, noch voor Holland, noch voor Frankrijk, noch zelfs voor Vlaanderen! Pée is een braaf man, maar totaal onbekend, Roelandt zoo mogelijk onbekender, Henri Poulaille een volksch auteur (communist) van den 4^{en} rang—qua talent. (Hoe de politieke conjunctuur hem zien kan of dat zijn speciale kameraden misschien een genie in hem zien laat mij in dit verband koud.) Voor serieuze schrijvers in Frankrijk is deze heele bedoening een wat zielige beunhazerij. Als Multatuli ingeleid moet worden—hij werd het vroeger door Anatole France[2]—moet hij het door André Gide zijn, en vertaald moet hij worden door een *fransch schrijver*, niet door een welwillenden fransch schrijvenden Belg. Maar soedah, ze zijn al bezig met dit gepruts; je kunt ze ook niet tegenwerken.

Met beste groeten, steeds uw

EduP.

1. Brief niet teruggevonden. Het gaat om de bloemlezing *Pages choisies de Multatuli*. Par L. Roelandt, préface de H. Poulaille, notice biographique de J. Pée. Bruxelles etc. [1938].

2. Multatuli, *Pages choisies*. Traduites par A. Cohen, préface d'A. France, portrait de Multatuli gravé par J. Aarts. Paris 1901.

3337. *Aan A. A. M. Stols: Garoet, 11 november 1937*

Garoet, 11-11-'37.

Beste Sander,

Eindelijk kom ik ertoe je te schrijven. We hebben Tjitjoeroeg nl. verlaten voor Garoet, waar we nu voor een ongelooflijk billijken prijs in een verlaten hotel zitten. Sinds een pestepidemie hier, van jaren geleden, is Garoet zoo'n beetje buiten het verkeer komen te liggen, vandaar dat het hier zoo goedkoop is. En ofschoon het hier flink waaien kan, is het over 't algemeen een voor Indië heerlijk klimaat, en qua natuurschoon verrukkelijk. Door het verhuizen —inpakken, daarna ons hier wat inrichten—is je brief zoo'n beetje tusschen de vergeten paperassen gekomen. Maar vandaag zal 't dan lukken.

Ik zou je allereerst moeten danken voor de 4 gevraagde exx. *Mikrochaos*,[1] die je zegt gezonden te hebben, maar je brief is van 31 Aug. en het is nu 11 November, dus ze hadden allang hier moeten zijn; edoch, ik ontving niets! Je zult dus vergeten hebben het pak te versturen of de order werd gegeven en een ander vergat het. Met dat al, ik heb geen 4 exx. meer noodig, met 2 exx. ben ik best tevreden. Kan je me die 'alsnog' zenden? Mijn adres is: Hotel Papandajan, Garoet (Java).

Ik ben benieuwd wat *Een Voorbereiding* en *Bij Gebrek* zullen opleveren, in de goedkoope reeks.[2] Als ze ook zoo goed gaan als de gedichten, zou je dan niet aan Van Kampen kunnen voorstellen (ik weet niet hoe je verhouding is met dat huis) om ook *Nutteloos Verzet* zoo te verkoopen. Hij schreef mij onlangs dat hij *niets* verkocht; met zoo'n strop kan je dus allicht wat anders probeeren. Of hij zelf een goedkoope reeks heeft, weet ik niet; maar kan hij jou zijn oplaag niet afstaan voor de *Kaleidoscoop*, en kunnen jullie dan niet bedisselen hoe je de winst, de opbrengst liever, verdeelt?[3] Ik zou het prettig vinden als dit meest ongelukkige van mijn boeken ook een klein beetje ging; te meer waar het zeker het beste is dat ik in proza schreef (verhalend), met uitzondering van *Het Land van Herkomst*.

1. Zie 3236 n 1.
2. E. du Perron, *Bij gebrek aan ernst, Verhalen*. 3e dr. Maastricht etc.: Stols [1937]. Kaleidoscoop. En E. du Perron, *Een voorbereiding, Roman*. Maastricht etc.: Stols [1937]. Kaleidoscoop. Maar zie ook 3243 n 2.
3. E. du Perron, *Nutteloos verzet* (herziene en vermeerderde dr. Amsterdam: P. N. van Kampen & Zn. 1933) is niet opgenomen in Stols' Kaleidoscoop-serie.

Je derde druk van Jan's gedichten besprak ik in het *Bat.Nwsbl.*[4] Zoodra het stuk verschenen is, zal ik het je zenden.

Ik vond (en vind) het bar pestilent, zulke beroerde berichten van je te krijgen. Ja, wij zijn wèl op de 'baantjes' aangewezen![5] Waarom zou je overigens niets vinden? Ik heb hier een daggeldersschap gevonden op 't Landsarchief te Batavia met Jan. '38—tenminste, daar is alle kans op, heelemaal zeker is 't nog niet—maar nu is de vraag of Bep het daar harden kan. We zijn nu een jaar in Indië, en eigenlijk voortdurend in voor hier uitgelezen klimaten geweest, en nog steeds is zij allesbehalve geacclimatiseerd. Als je 't logisch bekijkt, ziet het ernaar uit dat Batavia dan wel een ramp moet worden. Ik zie het ervan komen dat we, zooniet dadelijk dan toch over een tijdje, naar Europa terug moeten. En wat vind ik daar, zelfs als we in Holland blijven? Zal ik in Maastreech een advertentieblaadje beginnen? Dan kunnen we elkaar tenminste wat vertroosten ('al kankerend vertroosten'). Wie zie je daar anders?

Heb je *Don Segundo Sombra* nog eens herdrukt? Zoo ja, zend er mij een ex. van; dat is een prachtboek om hier in Batavia te bespreken. *'t Gesprek in Tractoria* las ik, maar dat is nix voor hier. Stuur mij wèl Nijhoff's *Pen op Papier* en *Pierrot aan de Lantaarn*, dat kan ik tegelijk behandelen met de herdruk van de *Nieuwe Gedichten* die Querido me zenden zal.[6] Alle beetjes helpen, 'men' let op me, als krantenschrijver! En de madammen lezen.

Dus: 2 exx. *Mikrochaos*
1 ex. *Pen op Papier*
1 ex. *Pierrot a/d Lantaarn*
eventueel 1 ex. *Don S. Sombra*

Verlangt Greet nooit eens naar Indië terug?[7] Zoo ja, zeg haar dan gerust dat het hoogstwschl. tegen zou vallen. Het landschap troost

4. Zie 3313 n 2.
5. Aan het eind van de jaren '30 was Stols voortdurend in financiële moeilijkheden. Omdat hij desondanks de uitgeverij wilde voortzetten, zocht hij betalende ere'baantjes' die hem daartoe in staat konden stellen.
6. DP schreef alleen over M. Nijhoff, *Nieuwe gedichten* (2e dr. Amsterdam: Querido 1937) 'Nijhoff, een verfijnd talent' in *Bataviaasch nieuwsblad* van 26 maart 1938 (*Vw* 6, p. 245–251). R. Guiraldes, *Don Segundo Sombra* (Vert. door J. Slauerhoff en R. Schreuder. Maastricht: Stols 1930) werd door Stols pas in 1948 in de reeks 'De blauwe distel' herdrukt.
7. Margaretha Wilhelmina Stols-Kroesen was in 1908 te Bandoeng geboren en had haar jeugd in Nederlands-Indië doorgebracht.

niet genoeg; de ongelooflijke prolligheid van maatstaven hier —waar je als kind niet mee te maken hebt, maar waar je later voortdurend van hoort—is iets onverduwbaars. Ik heb me voorgenomen om in Batavia een paar 'slagwoorden' te laten hooren; bv. als ze me vragen wat ik van iemand denk, is het eerste antwoord: 'Dat weet ik nog niet, want ik weet nog niet hoe groot zijn traktement is'. Het tweede: 'Daar moet ik toch nog even over nadenken, want ik weet nu al hoe groot zijn traktement is, maar ik moet nog informeeren naar zijn emolumenten'. De inlanders zijn—in beginsel al—veel sympathieker, en missen althans de prollige botheid van den doorsnee-kolonist, maar voor *werkelijken* omgang zijn ze voor ons ook niet bruikbaar. Zelfs onder elkaar gaan ze om volgens een bepaalde code; vriendschap in europeeschen zin kennen zij niet. De vriendschap is bij hen een soort intiemere wellevendheid, d.w.z. nog altijd mijlen van werkelijke intimiteit af. Er zijn natuurlijk wel een paar uitzonderingen, die heeten dan ook meestal vereuropeescht.

Nu, Sander, dat is dat. Het beste; hartelijke groeten, ook van Bep en aan Greet, steeds je

E.

3338. *Aan L. F. Jansen*[1]*: Garoet, 12 november 1937*

Garoet, 12 November 1937.

Beste Leo,

Dank voor je uitvoerige en mijns inziens over het algemeen zeer juiste opmerkingen. Je geeft je een hoop moeite voor me, en dat na zoo zware dag- en avond-taak; geloof aan mijn dankbaarheid. Alleen op één punt wil ik méér weten. Wat bedoel je er precies mee als je zegt dat W. van Hogendorp een christelijke beroerling is. Het is niet bizonder christelijk, als je de smoor in hebt omdat je aanstaande schoonvader je aanstaande bruid heeft beduimeld; ik zou 'goddomy' óók lust hebben om den man met een pistool te bewerken! Verder is H. 'Atheïst', wat voor jou reden zal zijn geweest hem christelijk te noemen, en wat in de lijn is van Ter Braak. Mij best overigens, maar ik moet den man nog verder behandelen, zal ongetwijfeld ook zijn 'christelijke' kanten nog belichten: hij was later in Bata-

1. Brief grotendeels eerder gepubliceerd in *Tirade* 17 (1973) 184/185 (februari/maart), p. 143–144.

via dief (= smokkelaar als compagniessoldaat) en weldoener der menschheid (= mede-oprichter van het Bat. Genootschap en ijveraar voor de koepok-inenting.)[2] Alles bij elkaar een curieus heer toch wel, daarbij vader van mijn 'ware held' Dirk!—Ik vrees dat Dirk je nog minder zal enthousiasmeeren dan grootpa Onno; bij hem komt zelfs geen incest voor. Maar er is iets anders: je kunt een beetje meewerken aan dit verhaal, nl. door met mij 's avonds in Oud-Batavia rond te kuieren, met het idee hoe het in zijn tijd geweest moet zijn—die bruine sloot[3] voor je huis, enz. Als Dirk in Indië is, wil ik nl. mijn kroniekstijl toch weer een beetje vullen met specifiek-indische impressies. Ik schreef je verder al, meen ik, dat ook Dirk den armen Adam[4] moet ontmoeten: in Batavia dus, ± 1785; dan is Adam oud. Eigenlijk zou ik dus wat historische details moeten schrappen, om duidelijk te maken dat ik geen 'historisch verhaal' heb willen schrijven? Maar dat is nu een delikaat werkje geworden, vrees ik. Die 2 broers *zijn* nu eenmaal 'historisch' bezig geweest. Ik kan natuurlijk nog wat meer politiek erin brengen, want het is meer natuurlijke aversie dan onwetendheid die mij hierin remde, maar lijkt jou dàt geen gevaar? Ik kan Onno wat politieke discoursen in den mond leggen, desnoods zijn gepubliceerde redevoeringen citeeren. Zou het de boel niet alleen maar vervelender maken? Je impressie: 'De Republiek in verval en de fam. van Haren ook', is grosso modo wel voldoende. Als namelijk onmiskenbaar is dat de van Haren's een typische *regenten*familie zijn, wat m.i. in het oog loopt. Anders staat dat citaat van Huizinga[5] op bladzijde 1 ook op de rest als kut op Dirk. Of doet het dat toch? Hierover ook graag antwoord.—Zoo noodig kan ik dit verband tusschen historie en regenten hier en daar nog wel duidelijker maken. Wat je zegt over Onno: als hij een minder goed echtgenoot was geweest zou hij onmiddellijk niet met zijn dochter naar de bibliotheek zijn gegaan is *precies* wat ik wou 'suggereeren'. Ik heb het nergens gezegd, dus dit is gelukt. Inderdaad, was de man

2. Zie E. du Perron, *Een lettré uit de 18e eeuw: Willem van Hogendorp, Brieven en verzen uit het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage*, verschenen als schrift 4 (april) van *DVB* 17 (1940) (*Vw* 7, p. 188–225).

3. Het Molenvliet, dat de inheemse bevolking gebruikte als wasplaats en riool. Langs het Molenvliet liep een belangrijke verkeersader, waaraan onder andere Hôtel des Galeries, verblijfplaats van Jansen, en Hôtel des Indes, ontmoetingsplaats voor toonaangevende Bataviase kringen, stonden.

4. Zie 3332 n 2.

5. Zie 3328 n 3.

in zijn huwelijk minder strikt—en minder eerlijk—geweest, dan had hij de behoefte aan variatie van zijn 45e, en na 20 jaar huwelijkstrouw zeker in een bordeel uitgeleefd en niet met pokdalige en breukbanddragende dochterkens. Ik kan Onno zelf ook nog een beetje beschrijven. Maar zijn manier van optreden gedurende en na het maal bij de Van Sandicks doen hem toch wel 'zien', dacht ik. Hooren wat Binnerts hiervan nog zegt. Ik zelf heb een zwak voor dochter Doekje. Vind je die niet aardig, hoewel 100% hollandsch? Ook Amelia vind ik, hoewel een 'kreng', wel iets leuks hebben. Bep is gedegouteerd van de heele familie (behalve van Doekje) en gelooft aan Onno's onschuld, zij gelooft dat het 'sexueele voorlichting' was, niet Dr. Van Vloten![6] Enfin....

Geef Binnerts gerust de 'cathechismus'-briefkaart,[7] maar eerst als hij alles gelezen heeft, anders gaat hij al lezend erop letten, en ik voel veel meer voor een 'argelooze' indruk. Daarom is het ook goed dat je het maar niet over hebt gelezen!

Ziezoo. Ik schiet slecht op, kreeg bezoek van familie, wat me altijd onpasselijk maakt. Verder is mijn grieperigheid niet geheel weg en remt me in het werk—snot maakt dof in het hoofd en zoo. Laat je niet vermoorden, denk aan de reputatie van je hotel;[8] en houd je goed.

Nogmaals dank, veel hartelijks van ons twee.

Je E. du Perron.

3339. *Aan F. E. A. Batten: Garoet, 15 november 1937*

Garoet, 15 Nov.'37.

Beste Freddy,

Heel veel dank voor de fragmenten uit Halbertsma,[1] en natuurlijk de verjaarswenschen. Je bent verder toch maar een romantische jongen, want nu denk je geloof ik alweer dat ik op Kennie verliefd was, zooals je me verdacht van verliefdheid op Annie Batten! Het zij zoo; met een vroegtijdige oudemannenverliefdheid dan. Overigens waren mijn versjes voor Kennie leelijk, meen ik; konden in ieder geval

6. J. van Vloten, *Leven en werken van Willem en Onno Zwier van Haren, Friesche edellui.* Deventer 1874.

7. 3332.

8. Zie 3344 n 10.

1. Zie 3317 n 3 en 7.

niet hàlen bij de alleraardigste rijmpjes van Jany R.Holst in hetzelfde album. Maar die foto's van Ken waren aardig, en aan die 'zwangerschap' ben ik zóó onschuldig, dat ik er nu nog niets van zou zien. Met dat al: wanneer en met wie zal de lieve Ken nog eens probeeren dat resultaat te bereiken, dat *de* bestemming van de vrouw schijnt te zijn?[2]

We blijven hier nog maar een maand, ± tot 15 December. Daarna wordt het Batavia. Ik wil die 2 dln. van Halbertsma dolgraag inzien, hoewel véél daaruit mij bekend is door Huet en Van Vloten.[3] Laat ze dan sturen p/a Mr. C. Binnerts, Koningsplein Zuid 15, Batavia, dat is het veiligste en op zichzelf een *vast* adres. Dank voor alle moeite.

Mijn Van Haren-historie is af, maar nu mag ik dat niet gelooven vóór ik Halbertsma doorgelezen heb. Er komt dus misschien nòg wat Wahrheit und Dichtung bij, dat hangt ervan af of H. 1° mij werkelijk treffende stukjes aanbrengt, 2° mij inspireert tot bij-fantaseeren.

Ik ben nu op dezelfde manier bezig aan Dirk van Hogendorp; dat valt nog veel minder mee! Daarna komen de napoleontische officieren en gaat het wschl. gesmeerd. De napoleontische ijdeltuiterij van al die dapperen (die ik overigens zeer dapper zal laten) hoop ik goed te doen uitkomen. Op 't oogenblik ziet mijn boek er zóó uit:

1. Familieschandaal der Van Harens. Hierin Willem v. Hogendorp, vader van Dirk.

2. Jeugd van Dirk v. Hog. Ontmoeting met zijn vader in Batavia. 'Ontdekking van den Javaan' door Dirk; botsing met Nederburgh; vlucht nr Europa; verdere strijd aldaar met de Comp.-dienaren.

3. Napoleontische officieren, rondom een zekeren Jomini.

4. D. van Hogend. als napoleontisch generaal. Ruzie met Jomini, ontmoeting met andere officieren. Kluizenarij en dood in Brazilië; gesprek aldaar over Nap. met een van de officieren voornoemd.

5. Verdere napoleontische officieren. De man die met D.v.H. in Brazilië praatte, sterft hier, in Pommeren, omstr. 1860, verzorgd

2. Batten heeft op het origineel hierbij aangetekend: 'Du Perron heeft soms een moedwil om verkeerd of te veel te lezen. Ik heb *niets* gesuggereerd over zoo'n verliefdheid! Van een foto zei Kennie, dat zij er wel "zwanger" op leek. En ook op die grap gaat Du Perron veel te ernstig door.' Tijdens een verblijf in Florence had DP drie gedichten in het poëzie-album van de toen negentien-jarige Corinna van Schendel geschreven, gedateerd 17 en 18 januari 1929 (zie Bijlage 2).

3. C. Busken Huet, *De Van Harens.* Batavia 1875.

door een duitsch student (Verhaal dat ik Rudie vertelde in Riche.)[4]

6. Historie (à la Kleist) van den student. Tot ± 1868.

Wat verder gebeurt, weet ik niet. Ik heb stof te over en hoopen te 'zeggen' en te 'vertellen'. Maar na deze 6e episode zal het boek wel zoo dik zijn dat het afgerond moet worden. Dan noem ik dit deel *De Onzekeren* en geef het afzonderlijk uit.

Later komt dan een 2e deel, of liever 2e reeks 'onzekeren', waarin opgenomen zullen worden: de 2 verhalen uit *Forum*, genoemd *Bij wat Stendhal noemt energie* (vmdl. omgewerkt),[5] het verhaal *E poi muori* dat ik in 1929 schreef en voor *Gr.Ned.* tot de helft reduceerde, en dat Jan Gr. nu al een jaar en langer maar niet publiceeren kan[6]; een ander verhaal, in Bellevue geschreven, gelijk met de eerste 100 blzn. van *Ducroo* en dat ik altijd in portefeuille gehouden heb[7]; en nog heel wat meer. Maar dat wordt een erge toekomst-historie. Met dit '1e deel' zou ik in 1938 klaar komen als ik mijn vrijen tijd hield; gegarandeerd. Maar als ik op dat Archief kom en in Batavia, valt er *niets* meer te beloven. Hoe zal 't leven daar zijn? het klimaat, niet alleen voor Bep maar voor mij? de werkdwang, geregeld naar kantoor op mijn 38e en voor f 6. per dag—*wat blijft er dan over*, physiek en moreel? Op het oogenblik heb ik, om te beginnen, amoebendyssenterie en 'kuur' om dat uit mijn lijf te krijgen. De amoeben hebben zich al flink in mijn lever genesteld, en het schijnt dat het in hun karakter ligt om daar abcessen in te graven. Maar misschien ben ik er tijdig bij, dwz. de dokter hier, hoewel ik het nu ± een jaar moet hebben. Vertel dit niet aan iedereen (Henry Mayer en zoo!) maar houd het onder de *werkelijke* kameraden.

Ik schrijf je uitvoerig als ik je brief per mail heb. Voorloopig doet het me erg veel genoegen dat je mijn Multatuli goed vindt; ik geloof ook wel dat je tenminste een beeld van hem krijgt, en dat het een *Multatuli*-boek is, niet een 'perroniaansche uiting' vóór alles. Benieuwd wat Ter Braak erover schrijven zal,[8] hièrvan in vergelijking met het walgelijke boek van Saks,—dat ook o zoo gedocumenteerd is! *Tien jaar minimum* heeft die oude rotzak een 'karakterstudie'

4. Zie 3269 en 3323.

5. 'Bij wat Stendhal noemt "energie"'. In *Forum* 3 (1934) 2 (februari), p. 139–150 en 3 (maart), p. 236–247 (*Vw* 5, p. 21–46).

6. Zie 3225 n 6.

7. 'Dialoog'. In *Libertinage* 2 (1949) 1 (januari-februari), p. 40–64 (*Vw* 5, p. 461–491).

8. Zie 'Multatuli, Droogstoppel, Havelaar' (3329 n 2).

van M. zitten uitbroeden, en àlles nageplozen, maar het 1e-rangsgetuigenis van dien brief aan Van Twist uit Lebak-zelf is dezen grooten zoeker ontgaan. Ik hoop zijn boek in *Gr.Ned.* te behandelen zooals het verdient.[9] Van dézen ouden fielt wil ik nu eens 'bloed drinken', al moet het dan gebeuren in 'academische' stijl (volgens Greshoff en andere Groot-Nederlanders).

Nu, tot nader. Nogmaals dank. Wij kijken met spanning uit naar Rudie's berichten uit Parijs. Steeds hartelijk je

E.

3340. *Aan G. O. Tissing: Garoet, 15 november 1937*

Garoet, 15 Nov.'37.

Beste Adé,

Als ik mij niet vergis hebben we lebaran[1] samen met Sinterklaas, dit jaar, dus 5 à 6 Dec. Dan komt Jansen van Batavia hier. Daarna ben ik vrij, dus zeg vanaf 7 Dec. Van hier dachten wij ± 15 Dec. naar Batavia te gaan. Dus eigenlijk is de eenige tijd die mij dan nog schikt tusschen 7 en 14 December. Kan dat voor jou? Zoo ja, laat ons dan zooveel mogelijk zóó afspreken. Maar wel zou ik graag iets hiervan *zeker* weten, omdat als Batavia eenmaal begonnen is, de boel zóó kan loopen dat ik uit wanhoop meteen op de boot stap.

Tot overmaat van plezier blijkt mij nu hier dat ik amoeben-dyssenterie heb, vmdl. al een jaar lang. Die beestjes hebben zich in mijn lever genesteld. Ik word nu goed aangepakt: streng diëet, injecties, bittere poeders enz. Je wordt er wel slap van; maar 't is beter zoo dan een lever-abces te riskeeren—wat me nu toch sowieso boven het hoofd hangt (als je dat van een lever-aangelegenheid kan zeggen).

En jij, Dé? De malaria?

Werkelijk, we moeten for the sake of the past niet *te* lang wachten met dat gezamenlijke bezoek aan Balekambang.[2] Met 4 dagen uit en thuis zijn wij ruim klaar; dus als ik je bv. 7 of 8 Dec. in Bandoeng ontmoet, kan ik uiterlijk 13 Dec. bij Bep in Garoet terugzijn om samen naar Batavia te gaan. Wel moeten we allebei zorgen dat we daar geen nieuwe portie malaria halen.

9. Zie 3142 n 2.
1. Feestdag na het einde van de islamitische vastenmaand.
2. Zie 3238 e.v. brieven aan Tissing.

Dus, Dé, probeer iets vast te stellen. Ik eindig hier nu maar. Op den achterkant een antwoord aan Ira. Haar brief, die ik voor Bep vertaalde, heeft ons erg 'getoucheerd'. Ze is toch echt een aardig kind; we hopen haar ook terug te zien, zeker als wij weggaan.

Veel hartelijks van ons twee, je

E.

Ira,

Noehoen loba keur serat, ti djoeragan istri ogè. Perkara eta balik ka nagri, atjan tangkoe; tatapi lamoen djoeragan istri teu bisa kade deni, toeloej ten damang waè, koemaha atoek? djadi kawas di paksa. Oerang doewaän hanjakal loba ogè lamoen kapanggik deni ka Ira, tatapi soegan bisa kapanggik kènèk. Eta djelema anoe sèdjèn, anoe entenk bageur ka Ira teh, tangtoe djelema ten poegoeh, Memang walanda anoe kitoe teh naker di tanah Djawa; oerang oge katjida idjid-na ka anoe kitoe, tatapi Ira teh entong tjeurik, sebab anoe kitoe ente aja sampe harga keur di pake katjeurik, mgeun koedoe di pake ka-oetah waè. Kaharep oerang doewaän teh Ira sing lila keneh di toean Tissing, da eta teh to batoer oerang oge soegan anoe pang bageur-na, djeung katjida haa hatè. Engke meureuman Ira bade balik deui ka Rantjasoeni, ari kitoe bade senang deui, nja? Aleintje kirim loba tjioem ka Ira, ti oerang doewaän di kirim loba tanda kanjaäh. Sampe papanggik deui!

E.[3]

3341 (1038). *Aan M. ter Braak: Garoet, 18 november 1938*

3342. *Aan J. Greshoff: Garoet, 19 november 1937*

Garoet, 19 Nov. '37.

Beste Jan,

Zoonet—neen, gister—kreeg ik een brief van Jany over woongelegenheid in Bergen. Behoorlijk logies met pension en verwarming voor f 160.; dat is precies wat wij hier in Garoet in dit hotel betalen. Niet kwaad! Overigens hebben we besloten, zoodra de dys-

3. Zie vertalingen achterin dit deel (Bijlage 1).

senterie over is,[1] dat bataviasche avontuur te wagen. Gaat het dan *niet*... Jany schreef dat jij erg pessimistisch was over onze plannen; dat ben ik óók, maar heusch, deze serie van pech wordt langzamerhand zoo, dat ik zelf niet meer weet wat te bedenken.

Ook de schrijverij-kwestie deprimeert me ontzettend. Al deze dagen—geprikt, pijnlijk, verslapt—heb ik toch geprobeerd Dirk v. Hogend. op gang te krijgen, maar ik bèn er eig. al beroerd van. Als dat boek (*de Onzekeren*) uitkomt, dan heb ik weer 1 à 2 jaar al mijn vrije tijd eraan gegeven, hard gestudeerd, hard gewerkt, en wat krijg ik dan van Querido?—hoogstwschl. beroerde betaling met het praatje dat de turf hem veel drukloon kost en wschl. niet 'gaan' zal. Ik nam een proef hier met Binnerts en Jansen, die beiden *goede* lezers zijn en van mijn werk houden, de 2e zelfs fervent,—welnu, ze vonden het 1e verhaal te 'kroniekachtig', je zag de personages niet zoo goed, enz. Wat moet dat dan in Holland? Ik hóór het gelul al: de stijl te droog, te veel personages, je kent ze niet uit elkaar, waarom wisselen die verhalen zoo? en er is geen 'eenheid', en het is niet 'beeldend', en alles bij elkaar onbegrijpelijk en vervelend. Het is voor mij *afschuwelijk* te bedenken dat ik, 's morgens op kantoor zal zitten, en 's avonds nog eens woekeren met mijn tijd om deze verhalenreeks te maken, daar bloedig mijn vrije avonden aan te wijden en altijd weer te moeten narekenen dat het luxe-werk is waar je op verliest en waar je uitgever ook meesmuilend over oordeelt. Het beste is dan nog om radikaal op te houden met schrijven. Alleen artikelen pennen, die meteen wat opbrengen, en af en toe een gedicht of zoo, als uitlaatklep.

Hoe het zij, ik ben voorloopig zoo gedeprimeerd,—ook door mijn physieke toestand—dat ik die Dirk v.H. maar wegsluit en alle 'studiemateriaal' maar terugstuur naar de Bibliotheek. Ik schreef Menno[2] om jou dat Van Haren-verhaal te sturen, maar *niet* voor *G.N.* Die tekst is nl. niet af; Fred Batten zal me nog 2 boeken over dit onderwerp zenden van zekeren frieschen geleerde Halbertsma; en daarna ga ik alles nog op en omwerken. Misschien is het dan zoo groot geworden dat Q. er een apart klein boekje van maken kan, en als dat 'gaat' geef ik hem de andere episoden ook als aparte boekjes.

1. Vgl. 3340 en *Bw TB-DP* 4, p. 200: 'Beste Menno, Van Jan zul je gehoord hebben dat onze pech nu vermeerderd is met de ontdekking van amoebendyssenterie bij mij.' Waarschijnlijk is een brief aan Greshoff van na 6 november 1937 (3330) niet teruggevonden.
2. In 3341 (1038).

Hééft de boel succes, dan kan hij later een dikke verzamelbundel uitgeven, desnoods in 2 dln. als met zijn eigen gewrocht der *Santiljano's*[3]; gaat de boel niet, dan *scheid ik er mee uit.* Ik heb het gevoel dat ik het verder verdom om steeds weer het maximum werk te geven voor het minimum loon. Het is duidelijk dat een boek v. 350 à 400 blzn. veel geürm geeft, slechte betaling (naar verhouding) en een grootere strop. Laat hij mij per klein apart boekje betalen en zelf blij zijn met kleine stroppen. And let the devil take us all!

Dat ik je de V.H.'s niet voor *G.N.* aanbied is niet alleen vanwege de onaffe tekst, maar omdat ik een ezel ben om op *G.N.* te rekenen (min of meer) na al wat je schreef.[4] Het is duidelijk dat er geen plaats is in dit tijdschrift, en dat is jouw schuld niet, daar kan niemand wat aan doen. Het is alleen mijn lot dat *ik* nooit een vervolgverhaal in een tijdschr. heb kunnen krijgen, vroeger niet in *Forum* en nu niet in *G.N.*, dàt geluk is voor anderen weggelegd. Maar ik mag niet klagen, want ik heb *G.N.* twee jaar lang mogen verpesten met *Blocnotes*, de veelgesmade.[5]—Nu Jan, later beter. Ik ben moe en down, ik heb er genoeg van. Toch *steeds* je

E.

3343 (1040). *Briefkaart aan M. ter Braak: Garoet, 20 november 1937*

3344. *Aan L. F. Jansen*[1]*: Garoet, 21, 22 en 23 november 1937*

Garoet, Zondag.

Beste Leo,

Ik zal dezen brief niet verzenden voor ik opnieuw antwoord van je heb anders blijven we aan het 'kruisen'. Wschl. krijg ik nog verslag van je over Simons en Cesar Bombay, en misschien komt Gunkel dan meteen weer aan de beurt.[2] Daarom nu vooreerst antwoord op

3. Joost Mendes (ps. van Em. Querido), *Het geslacht der Santeljano's.* Rotterdam 1918–1929. 10 dln.
4. Maar zie 3282 n 11.
5. DP's 'Blocnote klein formaat' verschenen in *GN* vanaf 34 (1936) 3 (maart), p. 254–260 tot en met 36 (1938) 4 (april), p. 395–400 (*Vw* 5, p. 64–286).
1. Brief grotendeels eerder gepubliceerd in *Tirade* 17 (1973) 184/185 (februari/maart), p. 144–147.
2. Zie 3315 n 1 en 3319 n 1. Simons was chef van de drukkerij en Gunkel chef van de boekhandel van de firma Kolff.

je nadere verklaringen over de Van Haren's. Ik heb het gevoel dat ik jullie het leven wèl zuur maak hiermee en de sop is de kool niet waard. Het mooiste van alles is nog dat ik in ieder geval die van Haren's moet omwerken als ik Halbertsma gelezen heb. Nog een ander verschijnsel doet zich voor: deze van Haren-historie is, klein gedrukt, 50 à 60 bladzijden, groot gedrukt 100. De van Hogendorp (de 2 deelen samen) wordt zeker meer dan het dubbele. Hoe krijg ik dan de rest er nog bij, in één deel? Ik moet hier Querido over consulteeren, vooral omdat ik er langzamerhand genoeg van krijg om steeds weer maximum werk te leveren voor minimum loon. Als het boek 450 bladzijden wordt inplaats van 350 hoor ik mijn brave Querido al jeremieeren dat de drukkosten zoo hoog worden, de risico dus ook, enz.—en het eind is dat *ik* minder honorarium krijg omdat ik zooveel en zoo hard gewerkt heb. Dat is met Multatuli zoo geweest en dat doe ik liever niet nogmaals. Dus als het een beetje wil, publiceer ik iedere episode apart in boekjes in de Salamander-reeks bijvoorbeeld; dus dan zou ik de Van Haren's eerder wat moeten opwerken om er b.v. een boekje van 150 bladzijden van te maken (groote letters). Het verband waar ik Binnerts over schreef[3] gaat dan nog meer verloren, dat wordt dan pas duidelijk voor wie alle boekjes koopt. Aan den anderen kant: sommige boekjes gaan dan misschien heel goed andere minder, dat maakt elkaar ook weer goed, enz. —Kortom, ik leg de heele zaak nu weg, en wacht op de indrukken van Ter Braak en Greshoff en op de 2 boeken van Halbertsma.[4] Wat jij zegt van het 'spookachtige' dat de historie moest hebben is aardig; maar ook dat moet ik dan bekijken in verband met de komende vorm. De historie heelemaal schrappen heb ik ook overwogen, maar

3. Brief niet teruggevonden; zie 3350 n 1.

4. Ter Braak schreef op 2 december 1937 (1042) aan DP: '*Schandaal in Holland*: ik heb het zeer geboeid gelezen, werd op de eerste pagina's zelfs herinnerd aan... Van Schendel. Maar over het *geheel* ben ik het toch niet met mijzelf eens. Een vergelijking met *Het 5e Zegel* gaat niet op, want alle *fouten* daarvan zijn hier compleet afwezig. [...] De preciesheid en beknoptheid brengt er ook een element van speelschheid in, dat ik bijzonder waarderen kan.' (*Bw TB-DP* 4, p. 211–212). Een reactie van Greshoff is niet teruggevonden; vgl. 3359 n 3 en 3360 en DP aan Ter Braak op 3 december 1937 (*Bw TB-DP* 4, p. 213): 'Ik schreef hem [Greshoff], uit Tjitjoeroeg al, en later van hier, bij herhaling over *De Onzekeren* [...]. Hij reageerde, op *alles* wat ik hem schreef, *met geen kik*.' Zie voor de twee boeken van Halbertsma 3317 n 3 en 7.

dat gaat slecht: 1e omdat Willem IV en Anna inderdaad een rol spelen in het bestaan van deze broers van Haren, 2e omdat het 'vervolg', D. v. Hogendorp, zonder historie niet bestaanbaar is. Ik wil mijn best doen om telkens, ook in historie, het gewoon-psychologische, 'menschelijke' naar voren te brengen, zooals ik nu bijvoorbeeld nauwgezet gedaan heb met de jeugd van G. Karel en Dirk. Maar enfin, het *resultaat* is tòch iets anders dan al deze overwegingen! Wat je van de 'kunststijl' zegt van *B.G. aan E.* is maar half juist. Juist, in zooverre dat mijn 100% streven naar ontvleezing, en de manier van de zaken zien (maar dàt valt hierbuiten!) inderdaad een artificieel karakter geven. Roland Holst vergeleek mijn eerste verhalen, die hem absoluut niet lagen, maar die hij zeer 'knap' vond bij *teeken*films; nogal aardig. Van Schendel schreef me na lezing ervan (hij kende me toen niet) dat ik vast goede pantomimes zou maken. Dàt is het 'artificieele'. Maar waar blijft, dat ik behoor tot het type schrijver dat *niet* in zijn brieven wezenlijk verschilt van zijn literatuur; type Diderot, Stendhal, Multatuli dus, in tegenstelling met type Chateaubriand, Huysmans, Van Deyssel, Roland Holst. Maar ook dit is van meer belang in het verband met de vizie van Binnerts dan met die van jou. Ik zie inderdaad zeer goed het verschil tusschen jouw en zijn 'instelling' op mijn werk. Humoristisch gezien zit het zoo, dat ik in mijn tegenwoordig stadium eigenlijk bij geen van jullie veel goeds kan brouwen omdat ik voor jou al veel te traag zoo niet vleezig ben, want jij wil me altijd terug hebben, in den grond van je hart, naar mijn eerste verhalen; terwijl ik voor Binnerts nog steeds lang niet vleezig[5] genoeg ben en pas goed zal worden indien ik bijvoorbeeld schrijf als Vestdijk in *Meneer Visser*. Dat is een lastig iets natuurlijk. En nu interesseert mij het probleem van deze zoogenaamde kroniekstijl in verband met de *Onzekeren* heel erg, maar het eene experiment van Haren heeft toch maar relatieve beteekenis. In geen geval is het een ding waarbij ik voor mezelf voel dat 'goed' of 'slecht' me toch niet schelen kan, omdat ik het *moest* geschreven hebben zooals ik het schreef (wat bijvoorbeeld het geval is met *Ducroo*); dus de rest is een kwestie van toetsen en proefnemen. Tenslotte zijn

5. Aan Paul Valéry ontleende term, waarmee deze de opvulling, de uitweiding en afronding met woorden aanduidde, die een beschrijving voor de eigen tijd aantrekkelijk kunnen maken maar die op den duur kunstmatig aandoen (zie J. H. W. Veenstra, 'Du Perron en de vlezigheid'. In *Tirade* 17 (1973) 184/185 (februari/maart), p. 135–136).

jullie beiden *verdomd goede* lezers, en is het verschil tusschen jullie ook uitstekend; van de 100 lezers die ik heb zijn er waarschijnlijk geen 5 zoo! Dus houd ik wel degelijk rekening met jullie beider indrukken. Voorloopig zwijgen we dus allen hierover, want die van Haren-historie moet toch nog veranderd worden. Wat nù het probleem voor mij is ten opzichte van den lezer van het type Binnerts is bijvoorbeeld dit: 1. Vindt hij *Het Vijfde Zegel* wèl goed en levend? (Daar heb ik véél aan, om dat te weten. Precies zooveel als om bijvoorbeeld te weten dat iemand die het *Gebed bij de H. Dood* niet geslaagd acht als werkelijke poëzie, anderzijds zweert hij *Cheops* van Leopold.)

2. Vindt hij de 2 verhalen die ik in *Forum* zette en tot dusver niet bundelde—*Bij wat Stendhal noemt energie*[6] (Ken jij die eigenlijk?)—ook niet veel zaaks? Van deze weet ik dat al mijn vrienden—Ter Braak, Vestdijk, Greshoff, Marsman, Slauerhoff—ze voortreffelijk vonden. Dat zou dan nog een aanwijzing zijn. Als hij de personages ook niet 'ziet' of niet vindt 'leven'...—Toch zegt ook dit niet alles, want ik moet rekening houden met het feit dat zoo'n stijl wel goed kan zijn voor 60 bladzijden maar niet voor 600. Ik heb Binnerts over deze 2 punten geschreven, dus ga hem niet te veel 'waarschuwen', dan mislukt mijn proef. Je hoeft op dit geklets ook niet meer te antwoorden. Als de opinies van Greshoff en Ter Braak binnenkomen, zal ik ze je laten lezen. Verder kunnen we er nog bijwijze van biljarten, er nog over praten als je hier bent, want kom vooral wèl! In afwachting lijkt mij het verstandigst dat ik die Van Haren-prélude, waar ik zelf geen positief oordeel over heb, als 'waarschijnlijk ongeslaagd' beschouw, en wacht op Halbertsma, enz. (Wat een rotvak, inderdaad, dat van schrijver!) Kreeg je ook mijn brief waarin ik je over mijn amoeben onderhield?[7] Je zwijgt daar delikaat over. Welnu, heden ten dage *lijken* ze verdreven, uit mij gedreven, voor God's aangezicht gedreven uit de bezitting. Nu komt er een 'lever-uitspoeling' na en dan heet ik weer genezen. Mooi; maar nu heb ik een kanjer van een steenpuist opgedaan—misschien als gevolg van dat bloedzuiverende dieet?—die mij tienmaal meer gepest heeft, en nog pest, dan de heele amoebeninvasie. Edoch, 'ook dit zal voorbijgaan'.

6. Zie 3339 n 5.
7. Brief niet teruggevonden.

Maandag.

Daarnet van den dokter thuisgekomen die mij 'bestraald' heeft en ontdekt dat bovengenoemde steenpuist niets minder is dan een authentieke negenoog. Dat wil zeggen dat ik er nog een paar dagen mee bezig zal zijn. Ik ben er absoluut van 'ontzenuwd', zoo'n kreng eischt alle aandacht, is zooiets als een physieke dwanggedachte. Ik las er de ontgoochelde poëzie doorheen van A. Roland Holst's *Een winter aan Zee*, dat ik gisteren kreeg: een fraaie combinatie! Ik zal het hem maar niet schrijven, hoewel deze laatste der barden zeker humor genoeg heeft om er niet boos om te worden. Als ik kon, zou ik nu voor het *Bat. Nieuwsblad* erover schrijven.[8] Maar daarvoor wacht ik liever tot het 9e oog den weg van de amoeben zal zijn opgegaan. (Dit verdere witte papier houd ik nu maar voor verder antwoord.)

Dinsdagmiddag.

Ziezoo, nu is ook het verwachte briefje binnen. Dank voor je aanbod om lectuur te zenden etc. Neen ik heb niets noodig; het grootste plezier doe je me met 4 of 5 December wèl te komen. Boeken heb ik genoeg. Bovendien gaat sinds vandaag, wat het gevoel betreft, alles weer een beetje beter, de laatste drie dagen waren allerbedonderdst. Overigens ziet het gat in mijn rug er nog ongeloofwaardig uit, volgens Bep, en de dokter geeft me nog tot eind van de week voor het voorbij zal zijn gegaan. Bep komt dus hoogstwaarschijnlijk Zondag. Ik heb niemand om me te verbinden en kàn het niet zelf doen vanwege de door Onze Lieve Heer uitgekozen plaats. Maar als het meeloopt, komt zij misschien al Zaterdag. Die borrelkant van Binnerts moet ik in Batavia toch ook eens meemaken, al zal ik zelf mijn lever ontzien en dezelve dus vullen met 'Corona'[9] of zoo. Met plezier las ik in de krant dat er in Molenvliet weer eens iemand is vermoord: ditmaal een poëtisch geval van een koetsier met doorgesneden hals en het 'verstandige paard' dat alleen den weg afliep dien het.... al zoo vaak gegaan was.[10] Bep vindt dit staaltje van verstand niet indruk-

8. DP schreef over *Een winter aan zee* in *Bataviaasch nieuwsblad* van 19 maart 1938 (zie 3255 n 10).

9. Bepaald soort biscuitjes.

10. Zie 'Koetsier maakt zijn laatsten rit, Op deelemanbok de keel afgesneden, Paard rijdt zijn dooden meester rustig langs den weg, Weer moord op Molenvliet'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 22 november 1937. Het artikel eindigt met een kort overzicht van oudere moordzaken in de omgeving van Molenvliet. Zie voor het Molenvliet 3338 n 3.

wekkend, maar HED. is critisch gestemd in Neerland's Indië, niet alleen tegenover de Indische bedienden maar ook tegenover het indische paard. Vroeger had ongetwijfeld Quartero[11] dit gevalletje op zijn strafregister gekregen. Als Cesar gedrukt wordt, zal ik op de proeven misschien nog een paar verzen verbeteren, ofschoon de boel me technisch werkelijk erg meeviel, toen ik de getypte velletjes doorzag. Tot nader dan. Hartelijk gegroet door ons twee,

Steeds je,

E. du Perron.

3345. *Briefkaart aan H. Samkalden: Garoet, 22 november 1937*

Garoet, 22 Nov. '37

Beste Hugo,

Dank voor een en ander. Houd in het geval Multatuli met niemand rekening dan met jezelf, en vergeet zelfs alles wat we er tot dusver over gesproken hebben (àls je 't doet). Het boek is overigens onderweg, in Holland ligt het sinds 9 Nov. 'in de ramen'. Je kunt óók een ex. van mij krijgen, dus om het recensie-ex. v/h *B.N.* hoef je je art. niet te maken.[1] Je duitsche logé[2] is, lijkt mij, wel èrg barsch over Klausje uitgevallen, maar après tout, ik at maar eens met dezen beminnelijken jongen literaat en hij kent hem misschien beter? Er is maar één middel om je te overtuigen: dat Klausje ook bij je komt logeeren. Maar zelfs dat hoeft natuurlijk niets af te doen aan 's mans volgens jou meen ik formidabel talent, en wat dàt betreft, als 'Ragnar's ragendes Geschlecht' je nog niet heeft weggeschrokken...[3] Kom, kom, ik zwijg in schaamte. Laat hooren zoodra je weer wat te laten hooren hebt, en geloof me steeds je

EdP.

Gelijk hiermee zend ik je weer wat *Vaderland*-stukken; 2 ervan, van Ter Braak over Donker's *Penibel Journaal* en van Greshoff over Dau-

11. Zie *Het land van herkomst*, p. 186–187 (*Vw* 3, p. 205).

1. Zie 3333 n 2.

2. Rolf von Keiser, met wie Samkalden in Medan had samengewoond.

3. Citaat niet achterhaald. Ragnar is een 9e eeuwse, Deense koning, hoofdfiguur van *Ragnars Saga Lodbrokar.*

det hebben me bepaald verkwikt.[4] Als we niets anders gepresteerd hebben, dan altijd dàt: de eerlijkheid tegenover een zekere Penhumbug (Pen in ruimsten zin.) Ik hoor Donker al verzuchten: 'Hè, die kerels zijn nou nóóit eens gezellig'. Ja, wij zijn ròtkerels voor dit gezelschap, en ik, helaas, heb wschl. het meeste invloed gehad op deze houding van ons. Maar qu'y faire?

Wil je dat stuk over Donker (met dat over Daudet) door zenden aan Jansen? Dank.

3346. *Aan J. Greshoff: Garoet, 25 november 1937*

Garoet, 25 Nov.'37.

Beste Jan,

Hierbij 't stuk.[1] Neem het voor lief, al staat er niet één perspicace opmerking in. Hoofdzaak is dat het juist zij en dat het inlichte! Ik ben nog vrij beroerd, heet amoeben-vrij, maar voel nog steeds mijn lever, dewelke nu een naspoeling moet ondergaan. Jouw nierbekken-lijden kent deze dingen door en door en acht dit wschl. niets; maar 1° heb ik je om je goed humeur in je lijden altijd zeer bewonderd en 2° kanker ik wel, maar eigenlijk gedraag ik me ook nogal goed. Je moet nl. weten dat ik, tot bekroning van het geheel, een ongelooflijke steenpuist op mijn achterste heb gekregen, welke bleek een authentieke negenoog te zijn. Ik heb daar meer beroerdigheid aan gehad dan aan die heele prikbehandeling, die anders al flink straf heet. God doet zooiets altijd erg goed; hij heeft er zijn verstand over laten gaan en orders gegeven: 'Kankert die vent nog altijd? dan een steenpuist op z'n gat,—neen, wacht, een negenoog!' Na eindeloos gedruk en gezuig (met een zuigklok) is het ding nu schoon; dwz. dat ik een diep gat heb, alsof ik bij het hard wegloopen een ouderwetsche ronde kogel erin had gekregen, 2 c.m. links boven de anus. Maar 't ergste is voorbij.

Ik zou zeer genoten hebben als ik in al dezen tijd wat van jou of

4. M. ter Braak, 'Op reis voor Europa' en J. Greshoff, 'Daudet over Victor Hugo'. In *Het vaderland* van 24 oktober 1937 (ocht.). Respectievelijk over A. Donkers verslag van het PEN-congres te Buenos Aires, *Penibel journaal* (Utrecht 1937) en L. Daudet, *La tragique existence de Victor Hugo* ([Paris 1937]).
1. Mogelijk 'Een mensch van wien men houdt' (zie 3236 n 2).

Menno gehoord had; maar helaas... En ik schreef zoowat iedere week. Maar misschien spoedig; wschl. net als dit de deur uit is!

Hoe dan ook, tot later, en steeds je

E.

3347. *Aan L. F. Jansen: Garoet, 25 november 1937*

Jansen, kom Garoetwaarts voor 't feest van Sinterklaas.
De Bloem van 'Neêrland's Stam', zoo rijk aan grondplebejers,
Uw teerbeminde bolle en stemvolle ennesbejers
Bulken hier evenzeer, tot prikkling van de blaas.

De soendaneesche vrouw blijft de europeesche baas
In beenbedekking, stijl, en houdt toch iets gedweeërs,
Maar de missigit[1] puilt van niets dan tennis-players
En Indonesië leert heel braaf ons 'wild geraas'.

Zoo neem gerust den trein en laat uw Molenvliet,
De bruine nimf in 't bruine water, en 't gebied
Waar bataviaansche bluf zich dansend uit komt zweeten.[2]

Hier is 't niet minder, heusch! De pest is weggepest;
De winkels branden warm; de soos doet al zijn best;
En een fatsoenlijk mensch blijft saté kambing[3] eten.

E.dP.

Garoet, 25 Nov.'37.

3348. *Aan het Bataviaasch nieuwsblad: Garoet, 27 november 1937*

Naar aanleiding van de boekbespreking van E.M.B. in Uw blad van 12 Nov. jl.[1] het volgende:

1. Mohammedaans tempelgebouw.
2. Zie 3338 n 3.
3. Geroosterd geitevlees aan stokjes.

1. In 'Van eigen en vreemden bodem, Boekbesprekingen' (*Bataviaasch nieuwsblad* van 12 november 1937) besprak E.M.B. (Elsje Meijer-Brouwer) ondermeer J. Hinderdael, *Een spel van groote kinderen*. Zutphen [1937]. Zij citeerde uit 'Gedicht VII' van J. Greshoff, 'De najaarsopruiming' (*Forum* 1

Ik wil dadelijk aannemen, dat het boek van Jef Hinderdael 'Een spel van Groote menschen', volkomen mislukt is.

Uit het proza, hetgeen ik vroeger wel eens van den heer Hinderdael heb gelezen, kreeg ik geen goeden indruk van woordkunst en uitbeelding, en uw medewerkster E.M.B. heeft vaak op vertrouwenwekkende wijze boeken beoordeeld.

Ik neem aan, dat E.M.B. niet behept is met overwaardige denkbeelden ten opzichte van de verhouding tusschen Hollanders en andere Nederlanders (de Zuid-Nederlanders of 'Vlamingen' in het bijzonder).

Dan blijkt eens te meer de averechtsche uitwerking van 'propagandistisch rederijkersproza' dat als roman aan de lezers wordt aangeboden.

Daaraan zal het dan wel zijn toe te schrijven, dat in deze boekbespreking, behalve het aanvaardbaar gemaakte 'afmaken' van het boek in kwestie, ook, zoo even in het voorbijgaan, het phenomeen 'de Vlaamsche strijd', met eenige vlotte bewoordingen wordt weggezet.

En dat nog wel voor een 'onschuldig publiek bij de thee', waar zooiets er als (een) koek(-je) zal ingaan.

Dat is niet aanvaardbaar.

Dankend voor de verleende plaatsruimte,

X.

3349 (1041). *Aan M. ter Braak: Garoet, 27 en 29 november 1937*

(1931–1932) 2 (februari 1932), p. 80. Ook opgenomen in J. Greshoff, *Mirliton, Gedichten* (Haarlem 1932), p. 97) de versregel 'Der Vlamen heil'ge taalstrijd maakt me ziek' en noemde het boek 'vervelend', 'bloedarm en hart-loos' en een 'bekwaam-geromantiseerde brochure over de ongeschiktheid tot regeeren van de Belgische regeering.' Zij besloot: 'Misschien is ieder woord waar dat de heer Hinderdael schrijft. Laten ze er dan maar wat tegen doen daarginds. Iets met verkiezingen of zoo. Laten ze desnoods pamfletten schrijven of smaadstukken of tractaatjes over den Groot-Nederlandschen geest. Maar laten ze niet een onschuldig publiek bij de thee een onverteerbaar brok rederijkersproza in de maag splitsen als het hongerig zit te gapen naar een fraai-ingeleiden roman. Dat is niet aardig.' In haar naschrift bij DP's ingezonden brief citeerde E.M.B. Greshoffs gedicht volledig en besloot zij: 'Ik herhaal nogmaals dat de Vlaamsche beweging "an sich" in mij zeer zeker geen tegenstandster vindt. Slechts laat ze mij volkomen onverschillig. Het literair belang ervan ontgaat mij. Honni soit qui mal y pense.'

3350. *Aan C. Binnerts*[1]*: Garoet, 27 november 1937*

Garoet, 27 november 1937.

Beste Coert, Dank voor je antwoord, waar ik inderdaad veel aan heb, dat althans uitermate verhelderend werkt. Over de heele lijn klopt de boel: ik schrijf blijkbaar niet voor *jou*, jij bent niet *mijn* lezer. Er is geen ontkomen aan. Blijkbaar is, door een of ander toeval (de onmiddellijkheid van het onderwerp: reactie op een bepaald boek, persoonlijke herinnering) in *Het Land van Herkomst* en *De Smalle Mens* af en toe een stuk dat je wèl treft, en waarom je me dus ook voor de rest een zeker crediet verleent, maar tenslotte 'lig' ik je niet als schrijver. Daar is niets aan te doen, en ik vind het zelfs niet abnormaal. En zonder eenige hoovaardij voeg ik eraan toe: de vraag is maar of ik jou moet leeren schrijven, dan wel of jij mij moet leeren lezen (of nix). Dikker, uitvoeriger schrijven dan ik van nature doe, wil ik niet, dus there's an end of it. Jansen zegt jou dat hij het vrijwel met je eens is. Mij schrijft hij een lange brief om me duidelijk te maken dat er een heel verschil tusschen jullie is. Summa summarum, jullie vinden de Van Haren's even beroerd (nietszeggend), maar de redenen waarom zijn *niet* dezelfde. Jansen protesteert dat hij zweert bij mijn eerste verhalen; wat jij allerminst doet. Voor Jansen is het nu niet goed omdat het niet meer (genoeg) daarop lijkt voor jou omdat het daar nog te veel op lijkt. Je ziet.... Je argumentatie is absoluut logisch, en over de heele linie komt ze uit. Je vindt die 2 verhalen uit *Forum*[2] niet verschillend in stijl van de Van Haren's. Dus was ik in mijn lijn, want wat ik wilde, was: het nagenoeg geheel gegapte verhaal van de van Haren's in *die* stijl overbrengen. Afgescheiden van je smaak, moet je me dus een goed cijfer geven. Je ziet de personages evenmin daar als hier; ook geruststellend voor mij. De kroniekstijl van Van Schendel doet je zien, de mijne niet. Daar is niets tegenin te brengen, tenzij dat Van Schendel zweert bij het woord

1. Coert Binnerts (1903–1954), onderdirecteur en later directeur van het Indische filiaal van de uitgeverij Wolters. DP maakte in de loop van 1937 met hem kennis, nadat Binnerts voor de Bataviase radio met waardering over *Het land van herkomst* had gesproken. De hier afgedrukte brief is de enige die is teruggevonden. Hij is samen met een brief van Binnerts aan DP van 26 november 1937 eerder gepubliceerd in *Tirade* 17 (1973) 184/185 (februari/maart), p. 147–151. Zie verder C. Binnerts, 'Herinneringen aan E. du Perron in Indië'. In *Het boek van nu* 6 (1952–1953) 11 (juli 1953), p. 201–202 en 12 (augustus 1953), p. 223–225.
2. 'Bij wat Stendhal noemt energie' (zie 3339 n 5).

'beeldend', dat mij ongeveer koud laat.[3] Wat je van die angst, of liever schroom, terughoudendheid zegt, is volkomen juist.[4] 'Niet alles zeggen', zooals bij Mérimée. Zèlfs als het verhaal zelf heel brutaal is, als bijvoorbeeld '*Een kind in de Zonde* (laatste verhaal van *Nutteloos Verzet*)[5]; tòch 'niet alles zeggen', de lezers zelfs een beetje moeite laten doen, een beetje zelf laten fantazeeren. Ik geef toe dat het eigenlijk niet zou mogen, dat het 'lui' is, en ik geef je de verzekering dat ik *kan* uitwerken, maar het resultaat zou *mij* niet meer smaken. Al mijn ijver, die heel groot kan zijn, zooals je aan de bladzijden 'klad' voor de Van Haren's gezien hebt, richt zich naar andere dingen. Je voorbeeld van Willem tegen den achtergrond van grauwe lucht[6] is ook zeer verhelderend. Ja, dat is 'aardig'—daar wordt het even 'beeldend'. Ik heb er niets tegen, maar ik voel er ook niets voor. Wat *mij* iemand doet 'zien' is als Van Hogendorp zijn a.s. schoonmama, die in een wolk van parfum binnenkomt, met een pistool begroet en zegt: 'Hiermee zal ik hem goddomy voor den kop schieten als hij bij mijn tante komt eten'. Die parfum is van mij, maar de woorden staan letterlijk zoo bij Onno;[7] ik ben dus niet ijdel als ik zeg dat je voor die woorden alle grauwe luchten van me cadeau krijgt, juist voor wat *zien* betreft. De man die die woorden zegt, *zie* ik. Wat ik van mezelf het best vind in die heele van Haren-historie, is als Onno bij de zieke Marianne staat en zij zijn hand in de hare neemt en hij zich dan

3. Binnerts had geschreven: 'Wanneer je beweert, dat van Schendel ook een—ander soort—kroniekstijl gebruikt, dan is dat best, maar bijvoorbeeld in een Hollandsch Drama voel ik achter die stijl een soort doorleefdheid van het drama, dat hij beschrijft in de ziel van die knaap, wat ik in de verhalen van jou mis. Het is tenslotte een kwestie van woorden. Wanneer Van Schendel voor het uitbeelden van zijn drama een soort mantel omdoet in de vorm van zijn kroniekstijl, dan neemt dat niet weg, dat de "zielewenschen" van die jongen mij toch zeer scherp treffen en Van Schendel dus, wat mij betreft, en daar gaat het *voor mij* tenslotte om—zijn doel bereikt heeft.'
4. 'Ik las dezer dagen nog eens je verhalen in "Nutteloos Verzet". Weet je wat mij daarin plotseling trof? Een soort angst, niet bij mij zelf, maar bij jou. En geen angst voor het onderwerp dat je behandelt, maar angst, ik zou bijna zeggen: voor je zelf, te weten dat je bang bent je aan een bepaald onderwerp, dat je behandelt, heelemaal te geven.' Aldus Binnerts.
5. E. du Perron, 'Een kind in de zonde'. In E. du Perron, *Nutteloos verzet*. Herz. en verm. dr. Amsterdam: Van Kampen 1932, p. 161–184 (*Vw* 1, p. 536–552).
6. Zie DP, *Schandaal in Holland*. Den Haag 1939, p. 79 (*Vw* 3, p. 595).
7. Zie Onno Zwier van Haren, *Deductie voor Jhr. Onno Zwier van Haren* [...]. Z. p. [1761], p. 32; DP, *Schandaal in Holland*, p. 130 (*Vw* 3, p. 629).

schaamt, *maar niet voor Willem.*[8] Mijn lezer is iemand die bij diè trekjes 'touché' zegt.

Alzoo: ik schrijf een boek van 300 bladzijden, dat mijn vriend Binnerts nièt bevallen zal, en waarin hij niets dan heetgebakerde schimmen zal zien. En velen met hem, velen met hem! De heer Anthonie Donker bijvoorbeeld is er een van! Apa boleh boeat???[9] Ik zal je het oordeel van Ter Braak sturen.[10] Het is heelemaal niet gezegd dat hij de van Haren's goed zal vinden. Het zou me zelfs niet verwonderen als hij het zoo-zoo vond. Ik zelf heb er geen opinie over. Maar de 2 verhalen in *Forum* die voor jou geheel met de van Haren's samenvallen, vond iedereen uitstekend: Ter Braak, Ant ter Braak, zijn vrouw, was heelemaal 'ontroerd' van die historie met dien officier, Marsman, Greshoff, Slauerhoff, Vestdijk. Voor geen van deze allen leek het onmogelijk, dat ik mijn 300 bladzijden *aldus* gespannen zou kunnen krijgen. (Voor mijzelf is het nog een probleem.) Eigenlijk is het dus noodeloos je met de rest te vervelen. Als het boek als boek uitkomt—waarschijnlijk werk ik nog allerlei dingen om—moet je het nog maar eens probeeren; for friendship's sake, maar alleen tot je eenmaal in slaap valt. En ondanks de domme opinie in dezen van je nieuwen vriend Van der Hoop,[11] die nog steeds niet begrepen heeft dat ik hem al zijn opinies over mijn en anderen literatuur gun, maar dat ik zijn ouderejaarstoon niet pruimen *wil*, kan je er zeker van zijn dat de ontdekking 'Binnerts moet eigenlijk niets hebben van de stijl van du Perron' in geen enkel opzicht invloed zal hebben op mijn vriendelijke gevoelens voor je. Ik weet nu dat ik het je niet naar den zin kan maken, jij moet me dan maar vergeven dat ik mijn boek niet voor mijn smaak verpesten wil door anders te doen dan wat mij aantrekt. Amen.

Ik geef dit mee aan Bep. Moge de pestbuil geslonken zijn![12] Hartelijk gegroet door je

E. du Perron.

8. Zie DP, *Schandaal in Holland*, p. 78 (*Vw* 3, p. 594).
9. Wat doe je eraan.
10. Zie 3344 n 4.
11. Opinie niet achterhaald; zie voor Van der Hoop 3090 n 3.
12. Zie de aanhef van Binnerts' brief: 'Reeds een week ben ik doende je te antwoorden op brief en daarop volgende briefkaart over de van Harens. Ik werd in mijn voornemen verhinderd door een zwelling lijk een kinderhoofd, die zich onder mijn rechteroksel vertoonde en nu langzamerhand aan het minderen is.' (*Tirade* 17 (1973) 184/185 (februari/maart), p. 147).

3351. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: Garoet, 27 november 1937*

Garoet, 27 Nov.'37.

Waarde Heer Douwes Dekker,

Gisteravond kreeg ik een bericht van Ter Braak[1] dat u interesseeren kan. Mijn boek en dat van Saks zijn ongeveer gelijktijdig verschenen (het mijne ± 14 dagen na Saks), en Ter Braak, met wien ik indertijd over deze 'voortreffelijken essayist' gebakkeleid hebt, schrijft nu:

'Eergisteren je brief, waaruit ik de suggestie over de vergiftiging nog juist heb kunnen verwerken in mijn artikel over je boek.* Hierover eerst. Het is een zeer boeiend geheel geworden, en wel precies de doodsteek voor Saks, die n.b. *precies* denzelfden tijd en dezelfde documenten behandelt! Wist je eigenlijk, dat hij vroeger in Groot-Nederland ook die heele stof *voor* Lebak óók had behandeld?[3] Uit de opgave van je Multatuliana achterin zou ik zeggen van niet. [Inderdaad wist ik dat niet, dat moet al héél oud zijn!] De parallel is nu werkelijk heel grappig. Ik deel je slechte opinie over Saks nu geheel, na de taaie lectuur van dit historisch-materialistische, heymansiaansche[4] gekwaadspreek; alleen begrijp ik niet waarom je den man zoo *schijnheilig* vindt! Hij is op zijn manier tamelijk rechtuit, en hij is veel te veel kankeraar om zich met hypocrisie te omhullen. Enfin, ik heb twee groote artikelen over jou en hem geschreven, die morgen en overmorgen verschijnen. [Dus in *Het Vaderland* van 20 en 21 Nov.][5] Als het niet te duur wordt met de porti, stuur ik je beide stukken per vliegpost.'

Ik hoop dat hij het doet. Deze artikelen van Ter Braak zullen hoogstwschl. de beste zijn—en verreweg—die over deze boeken

* Ik heb hem een reeks indische vergiftigings-anecdoten van *nu* verteld, om hem te bewijzen dat Multatuli niet idioot of alleen maar zenuwlijderig was, toen hij de vergiftiging van Carolus als iets doodgewoons aannam, in *zijn* tijd! Een voornaam argument bij Saks.[2]

1. Brief van 19 november 1937 (1039 = *Bw TB-DP* 4, p. 201–203).
2. Zie *Bw TB-DP* 4, p. 197–199. De anecdoten zijn ook opgenomen in DP, *Multatuli, Tweede pleidooi*, p. 66–68 (*Vw* 4, p. 470–472).
3. Zie 3142 n 1.
4. G. Heymans (1857–1930), filosoof en psycholoog, ontwierp een psychologische typologie met acht temperamentstypen.
5. 'Multatuli, Droogstoppel, Havelaar' (zie 3329 n 2).

zullen verschijnen, en dat hij de twee bijeen neemt is een alleraardigst idee. Ik stuur ze u vroeger of later natuurlijk.

Met beste groeten, steeds uw

EduP.

3352. *Aan L. F. Jansen*[1]*: Garoet, 29 november 1937*

Garoet, Maandag 29 November 1937

Beste Leo,

Binnerts heeft me een uitstekende brief geschreven, die ik aan Bep meegegeven heb naar Batavia, voor het geval de zaak je—om 'sportieve' beweegredenen—interesseert. Als je dien brief leest en mijn antwoord daarop, wordt alles heel helder. De kwestie is dan ook van véél meer beteekenis dan dat Van Haren-verhaal, dat bloote aanleiding is geworden tot een uiteenzetting van Binnerts' standpunt ten opzichte van mijn heele stijl. Het is duidelijk dat hij die eigenlijk niet 'mot', uit. Ter Braak, Vestdijk, Slauerhoff, Marsman zelfs, liggen hem veel beter dan ik, al ziet hij, 'objectief' wel, dat ik ook wel zoo'n beetje mijn waarde hebben moet. De verklaring hiervan is in één woord gegeven: het mangelt Binnerts niet aan inzicht of smaak, integendeel, hij is veel meer dan jij in reëel contact met de literatuur,—maar hij is 'germaansch', dat wil zeggen volkomen onbekend met fransche waarden, en ik ben, helaas of niet, eigenlijk 80% fransch. (Zooals Vestdijk 'Mittel-Europa' is, zooals Antonini eens zeer perspicace opmerkte.) Een sterk staaltje hiervan was Marsman, Larbaud's *Pauvre Chemisier* lezend. Dat dit verhaal zoowat in iedere zin iets brengt, was hem *totaal* ontgaan, hij dacht dat het een wat lange grap was, 32 bladzijden om te komen tot dat sloteffect van Baru door een gaatje loerend naar het trouwfeest. Wat hij wel leuk vond! Hij was stomverbaasd toen ik hem vertelde dat hij alles gemist had; daarna is hij over gaan lezen, en nu, verdomd, *heeft hij het geleerd.* Zooiets is voor mij leerzamer dan al of niet een goed cijfer te krijgen; ik weet nu tenminste pertinent zeker wat Binnerts *niet* voelen kan. Voilà. Laat hooren over Kolff, want ik zou nu wel graag gauw een beslissing hebben.[2] Hartelijke groeten van je

E. du Perron.

1. Brief grotendeels eerder gepubliceerd in *Tirade* 17 (1973) 184/185 (februari/maart), p. 151–152.
2. Zie 3319 n 1.

3353. *Briefkaart aan G. M. G. Douwes Dekker: Garoet, 30 november 1937*

Garoet, 30 Nov.'37

Waarde Heer Douwes Dekker,

Over een paar dagen krijgt u van Binnerts uit Batavia toegezonden: 2 stukken van Ter Braak over Saks' en mijn boek. Hoogst instructief, zooals u gewaar zult worden! Ik zou graag zien dat u deze stukken aan uw broer ook liet lezen (kunt u ze hem even zenden?), maar *ik zou ze graag terug hebben*. Per gewone mail volgt een ander ex., waarvan ik natuurlijk gaarne scheiden zal voor uw collectie; dat stuur ik u dus zoodra ik het zelf heb (wschl. eind December).

Met beste groeten, steeds uw

EduP.

3354. *Briefkaart aan J. Greshoff: Garoet, 30 november 1937*

Garoet, 30 Nov.'37

Beste Jan,

Waarom in zóó lang geen bericht? En ik schreef zoowat iedere week. Ik kreeg van jou:

a/ geen antwoord over Tervueren[1] (dat hoèft nu ook niet meer, hoewel 't prettig voor ons zou zijn te weten wàt zoo'n logies daar ons ± kosten zou, als 't er tòch nog van komt);

b/ geen antwoord op mijn aanbod van *De Onzekeren*[2] (op dit punt heb ik me trouwens alweer geretireerd, begrijpend dat je— de eerste jaren?—tòch wel geen plaats zou hebben; vergeef 't enthousiasme!);

c/ geen bericht over *De Man v.Lebak*, waarover ik nu al Menno's stukken las en een brief kreeg van Henny, en dat je natuurlijk allang ontving.[3]

Ik maak me ongerust. Ben je ziek, down, overwerkt? Met mij zelf gaat het physiek allesbehalve goed, zooals ik je schreef. Overigens, ik bèn nu 'benoemd', hoor ik, dus in ieder geval wordt Batavia nu ernstig *geprobeerd*. Bep is er al heen om logies te zoeken, adres geef ik je op, zoodra er zooiets bestaat.

1. Zie 3313 en 3330.
2. Zie 3282 n 11, 3298, 3313 (P.S.), 3320 en 3342.
3. Zie 3344 n 4.

Iets anders nu: na de stukken v. Menno, waarin mijn boek als tegenvoeter en rivaal van het saksische opus wordt behandeld, kan ik moeilijk een afbrekende kritiek over Saks schrijven in *G.N.* Ik stel je dus voor: een dialoog, over Mult. i/h algemeen, naar aanl. van Saks. Daar kan meer 'humor' in, zou Menno zeggen. Lijkt je dit goed, schrijf dan, want het andere kan je óók krijgen, als je dat prefereert. Ik wacht op je antwoord voor ik eraan begin. Stuur je me alle kritieken die je over mijn boek tegenkomt? Bij voorbaat veel dank. Wie bespreekt het in *Gr.Ned?* Ik zou 't liefst zien: jij zelf, maar dit is géén 'eisch'.[4] Laat gauw wat hooren, zij 't maar een kik. Steeds je

Eddy.

3355. *Aan H. Marsman: Garoet, 30 november 1937*

Garoet, 30 Nov.'37.

Beste Henny,

Dank voor je brief; en je goede oordeel over mijn Multatuli-boek heeft me veel goed gedaan. Gelijk daarmee kwamen de stukken van Menno in *Het Vad.*, die voortreffelijk zijn; hoewel erg 'moeilijk', lijkt me, met mijn bataviaasch kranteninzicht van nu! Dat Mult. een paar trekken met Stendhal gemeen heeft, heeft zèlfs Saks gezien(!), maar als je met Mult. dezelfde vriendschappelijke verhouding wilt vinden als met Stendhal, moet je hem op z'n ongegeneerdst nemen, in zijn brieven. Die aan Sikko Roorda van Eysinga bv.—zelf ook een 'ruitenbreker'—; deze zijn apart uitgegeven, niet in de 10 deeltjes-uitgaaf.[1] Maar misschien heb je te veel bezwaren tegen Multatuli om ze nog eens te 'overkomen', en waarom zou je dan?

Ik heb hier allerlei onaangenaams achter me. Allereerst is Bep hier geen haar vooruitgegaan, en op een gegeven moment was 't zoo erg dat ik in wanhoop aan Jan en Jany geschreven heb om nauwkeurige prijsopgaaf voor Tervueren of Bergen.[2] Sindsdien gaat het *iets* beter, maar ik heb niet den minsten hoop meer. Ik ben nu benoemd, dus met Jan.'38 kan mijn 'geregeld werk' beginnen; Bep is nu zelfs voor 2 of 3 dagen naar Batavia om daar òf een huis te huren òf voorloopig

4. *De man van Lebak* is in *GN* niet besproken. Greshoff besprak het boek in *Hollandsch weekblad* van 19 maart 1938 (zie 3435 n 1).

1. Zie 3224 n 1.

2. Zie 3313 met name n 1.

een hotel uit te zoeken. Tegen 15 December gaan we dus werkelijk daarheen. Adres geef ik je nog op, schrijf anders *p/a Dr.L.F.Jansen, Hôtel des Galeries, Batavia.* Maar—hoe de zaak op 'kantoor' ook verloopt—voor Bep wordt Batavia een ramp. We zullen er dus wel iets op moeten vinden: bv. zij gaat ergens anders wonen, zoodat we elkaar alleen de week-enden zien of zoo; en in 't ergste geval gaan we terug. De kwestie is alleen dat ik het zoo lang mogelijk wil zien uit te houden op dat Archief, met het oog op een getuigschrift of soortgelijk papier; dan heb ik *iets* voor Holland. (Raad van Menno,[3] Jany en iedereen.)

Iets anders is: hier in Garoet heeft de dokter ontdekt dat ik al ± een jaar met amoeben-dyssenterie rondloop—ziekte die in de tropen ontzettend moeilijk te genezen is!—en dat mijn lever al is aangetast. Ik moet het dus op reis (vmdl. in Singapore) of direct na aankomst hier hebben opgedaan. Hoe het zij, ik heb een pijnlijke en afmattende eerste kuur achter mij—injecties met een nogal venijnig gif, streng dieet enz.—en het *schijnt* dat de amoeben nu uit de darm zijn. Maar de lever is nog opgezwollen en moet nog nader worden 'uitgespoeld'. Die bewerkingen waren op zichzelf al niet leuk, maar tot bekroning van 't geheel ontlook een steenpuist op mijn linkerbil, dewelke zich vervolmaakte tot een pracht van een negenoog. Ofschoon ik nu nog met een mooi gekarteld gat prijk—d.i. dus *twee*, op 2 c.M. van elkaar—is het ergste nu wel voorbij, maar ik heb daar méér beroerdigheid van gehad dan van de heele amoeben-inval + uitroeierij. Het beroerde van dit alles is nu alleen: de moeilijkheid hier werkelijk van af te komen. Je kunt er lever-abces en alles uit krijgen, en op zichzelf is het een absoluut sloopende ziekte, als het lang genoeg duurt.

Dit alles heeft mijn programma van *De Onzekeren*, dat ik hier in Garoet wou afwerken, heelemaal in de war gestuurd. Inpl. van tot 5 verhalen, bracht ik het tot 1½ verhaal, en dan nog is het eerste niet af, maar ben ik daar heel 'onzeker' over en moet ik het in ieder geval totaal herzien. De eerste lezing stuurde ik naar Menno,[4] omdat het een 'historisch verhaal' is, nl. het incest-schandaal van Onno Zwier van Haren. Ik schrijf hierover nu liever niet meer, omdat ik voor-

3. Zie Ter Braak in een brief van 19 november (= 1039): 'Wat de zaak van je baantje betreft: ik geloof, dat je besluit uitstekend is. Er is hier in Holland niets te beginnen zonder eenige ervaring of recommandatie.' (*Bw TB-DP* 4, p. 202).

4. Tussen 30 oktober en 3 november 1937 (zie 3323 n 2).

loopig toch nog aan Batavia zal moeten wennen, en omdat, met Bep's toestand en mijn dyssenterie, alles extra onzeker wordt. Voel ik dat ik in Batavia weer fit word, en vrije tijd heb (ik bedoel: ook voor mijn gevoel), dan ga ik weer door. Maar hoe de complete vorm* zal zijn (*worden*) weet ik niet meer; de verhalen hebben neiging veel langer uit te vallen dan ik ze aanvankelijk zie; wat misschien ook wel goed is; maar als het boek te dik wordt, kankert Querido, en ik heb er *genoeg* van om steeds weer te komen tot het resultaat van maximum arbeid voor minimum loon. Bij dikke boeken word je slecht betaald *omdat* je zooveel gewerkt hebt! Ik vind dit geen opvatting, en zal dus misschien zoeken naar een andere formule: bv. tòch ieder verhaal apart of zoo, als ze dààr weer lang genoeg voor worden. 't Wordt misschien nog zooiets als *Het Geslacht der Santiljano's*![5]

Ziedaar onze berichten, en je ziet: 'voorloopiger' kan het wel niet. Uit Batavia schrijf ik wel weer. Wat jouw werk betreft: ik geloof dat de moeilijkheid alleen nog maar bestaat uit dien J. Fontein. Je kunt, geloof ik, daarin heel wat 'beschouwelijks' schrappen, dat je dan beter verwerken kunt in latere essays of zoo. Maar in géén geval al 't 'beschouwelijke' samenproppen in één artikel (hoofdstuk); veel liever een beetje 'gelijkmatig verspreiden' door het verhalende heen. Dat schreef ik je al, maar ik kom daarop terug, omdat ik daar wel zeker van ben.[6]

Hoe doe je eig. met *Virginia's dood*?[7] Laat je dat precies zooals 't is? Je moet weten dat deze Virginia Clemm *misschien* nooit geslachtelijke gemeenschap met Poe heeft gehad—al lijkt deze theorie me stout, want ze was wel 13 toen ze met hem trouwde maar zooiets als 21 toen ze stierf. Maar een feit is, dat Poe's erotisch leven vreemd was, en Virginia onvolgroeid. Op haar doodbed zal ze eruit gezien heb-

* van dat boek.

5. Zie 3342 n 3.
6. Marsman heeft 'Gedachten tijdens een ziekte' apart gepubliceerd in *GN* 36 (1938) 2 (februari), p. 107–112. Een getypt concept dat hieraan ten grondslag ligt, met aantekeningen van DP, bevindt zich in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag (sign. 68 D 49). DP merkt ondermeer op: 'Kijk zelf hoe je 't geheel bekorten kunt, en voeg het dan toe aan hfdst. 3. Misschien moet je 't zetten vóór de laatste episode daarvan dus *vóór* de droom over de doode ouders.'
7. 'Virginia'. In *DVB* 6 (1929) 6 (juni), p. 166–168.

ben als een lief verdronken kinderlijk: ze was kort en nogal dikkig, verder erg innemend, met groote mooie oogen, en iedereen dacht dat ze nog altijd maar 14 was. Maria Clemm, haar moeder, vòlle tante van Poe (ze heette zelf Poe, was een zuster van zijn vader), was daarentegen een groote forsche vrouw, tegelijk man en moeder voor 'Eddie', met een breede boezem en lange peezige armen, en heele brave manieren—een lady op haar bedeltournées—en kortom, Poe's veilige haven in ieder opzicht. Misschien moet je in 2 of 3 zinnetjes suggereeren dat je iets van deze vreemde verhouding weet, en die menschen (ook met 2 × een half zinnetje) laten 'zien'. In *Israfel* van Hervey Allen, dat ik nu lees en dat oer-saai is, vind je àlle gegevens en het meest complete materiaal, met hoopen portretten ook. Er is maar één portret van Virginia, gemaakt toen ze al gestorven was. Misschien weet je dit alles ook wel.—Op mijn schrijftafel hier staan: Multatuli, Poe, Stendhal; eig. zou Multatuli tusschen Poe en St. moeten staan. Het 'egotisme' en de 'natuurlijke toon' heeft hij met St. gemeen, de onbegrijpelijke genialiteit (pleonasme?) en het drama van de armoede, van de botsing met de wereld, met Poe. Zoowel bij Poe als bij Mult. is het drama van de armoede en van het 'karakter' dat tot het uiterste in de contramine blijft, voor mij het aangrijpendst; ik ben daar soms absoluut beroerd van, als ik aan mijn eigen toekomst denk, en *dàt mis ik bij Stendhal.* (Gelukkig, ja?)

Tot zoover. Ik ben nog slap van die kuur en die andere geesel Gods, dus dit is een héele lange brief. Het beste met je werk en alles. Heel veel hartelijks, ook voor Rien en van Bep, hoewel afwezig, een hand van steeds je

E.

P.S. —Ik vond al die christelijke verzen[8] van je onovertuigend en bedonderd. Ligt het alleen aan mij? In ieder geval begrijp ik niet hoe je 'mijn vuren lach'[9]—een *uitstekend* vers, al is het 10 × een anthologiestuk—wilt verwijderen en erover dènken kunt om die uitdragerswinkel van kruisen en bombastische vereenzelvigingen met Jezus—de man is zoo dood als een pier, of als 'Diana' of 'Hercules'—op te nemen. Geloof niet dat ik in principe ieder christus-vers

8. Waarschijnlijk de 'katholiserende' gedichten die Marsman schreef in de periode 1925–1928, als 'Heimwee', 'Crucifix' en 'Paul Robeson zingt' en die werden opgenomen in *Porta Nigra* (Utrecht 1934).
9. 'Vlam'. In H. Marsman, *Verzen.* Zeist 1923, p. 9.

zou verwerpen. Maar die van jou leken me alleen maar aanstellerig. Ook Bep voelde er *niets* voor.

3356. *Aan F. E. A. Batten: Garoet, 2 december 1937*

Garoet, 2 Dec.'37.

Beste Freddy,

Dank voor je lange brief. Er is geen sprake van dat ik zóóveel terug kan pennen, maar op bepaalde punten antwoorden gaat natuurlijk best. De stukken van T.Br. over Saks en mij[1] las ik nu een paar dagen geleden. Natuurlijk vind *ik* ze voortreffelijk. Wat Ter Br. niet begrijpt—dat ik S. 'schijnheilig' noem—heeft hij zelf n.b. uitstekend 'verwoord' waar hij zegt dat Mult. 'met dezen als objectief historisch onderzoek vermomden naijver (wordt) verraden'. Dàt noem ik schijnheilig, dat *vermomde verraden*! Enfin, in *De Telegraaf* heeft een opmerkelijk domme krullejongen al een 'tegenzang' laten hooren[2]; ik hoop dat je dat ook las.—Ik wist niet dat ik je nog zoo verdomd veel moeite had gegeven met die revizie, maar wat je me er van meedeelt is allemaal even perfect, dus mijn dank groeit. In ieder geval is het het meest *complete* boek over deze eerste levenshelft van Multatuli, want er is geen dokument of verhaal van éénige beteekenis, geloof ik, dat ik er niet in heb gezet. Ik zou, wat mij betreft, het veel tijdroovender werk op me willen nemen van een 'vervolg': Mult. als schrijver, waarvoor ik ook al zijn geschriften weer zou moeten overlezen,[3] maar als Q. mij dat niet vraagt, doe ik het niet. Altijd weer de formule vinden van maximum arbeid voor minimum loon, verdraai ik; mijn ongeluk is dat ik minder betaald schijn te moeten worden *omdat* ik zoo hard gewerkt heb (vanwege hoogere drukkosten en hooger risico). Toch is die redeneering van uitgeversstandpunt uit natuurlijk logisch.

Saks houdt nog veel moois voor me in petto (zijn boek is onderweg, door Greshoff hierheen gezonden): dat heele begin—de jeugd en Sumatra's W.kust door S. behandeld—ken ik nl. niet. Maar mijn rekening met S. is nog niet vereffend. Ik heb lust hem in *G.N.* te

1. Zie 3329 n 2.
2. Een anoniem artikel in *De telegraaf* van 24 november 1937, waarin ondermeer werd geschreven: 'Men ontkomt niet aan den indruk, dat Saks veel meer in zijn mars heeft dan du Perron, wiens eenzijdigheid opvalt.'
3. Zie 3264 n 2.

behandelen in een 'dialoog'. Wil Greshoff dit niet, dan maar een gewone bespreking.[4]

De Onzekeren schieten maar heel langzaam op. Die amoeben-historie, kuur + negenoog die ik er bovenop kreeg, hebben mij geheel uit dit werk geslagen. Over 14 dagen gaan we nr. Batavia, waar het huizen zoeken Bep lang niet meegevallen is, moeten ons inrichten, enz., en dan begint het werk op het Archief, dat mij den eersten tijd wschl. wel van alle literaire arbeid zal afhouden. Dus...

Je nicht in Mr.Cornelis[5] verwart Gedong Menu met het huis van Hartelust, den vroegeren ass.resident, tegenover de Crammerslaan. Dààr is nl. dat kosthuis. In Ged.Menu huist nu een holl. burgerfamilie die regeert over een gansch volk van 'naaiers'. Heele zalen zijn gevuld met trap-naaimachines en het naaivolk vult iedere dag in stoeten het erf. Er wordt daar nl. genaaid voor het leger, dus in veldgroen laken; heel sympathiek.

Dat plan van die Mult.-uitgave van Gans Sr. bij De Haan is een Gans-achtig fantazietje geweest. Ik heb den man uitvoerig geschreven en zelfs met een voorbeeld van hoe ik die uitgave dacht in te richten en kreeg doodgewoon geen asem.[6] Als Ter Br. dit nog niet weet, zeg het hem dan bij gelegenheid.

Die 2 strofen *Voor een Jongmeisje* werden geschreven niet voor Truida ter Braak, maar voor een meisje dat indertijd bij Stols werkte, dochter van den boekhandelaar Bolle van Rotterdam, genaamd Danny Bolle. (Ik was *niet* verliefd op haar!!!) Ik herinner mij die verzen niet meer, zend ze me maar eens; misschien kunnen ze in een volgende herdruk.[7] Weet je dat *Mikrochaos* totaal is uitverkocht? Gek, hè?

4. Over Saks heeft DP geschreven in *Multatuli, Tweede pleidooi* (zie 3126 n 6), p. 31–80 (grotendeels niet in *Vw*).
5. Mabel Batten, stiefzuster van A. E. Batten.
6. Brief aan Louis Gans (zie 2705 n 4) niet teruggevonden. Zie voor het plan van de Multatuli-uitgave de brief van Ter Braak van 27 maart 1937 (997 = *Bw TB-DP* 4, p. 114–115): 'Zoo juist is bij mij geweest Gans, de broer van onzen Gans, [...]. Hij wil nu een *Multatuli uitgave* maken; daarvoor adviseerde ik hem jou te vragen, waarvoor hij alles voelt, [...]. Het moet een standaarduitgave worden, met *noten*, tekstcritisch, maar geen geleerden-editie.'
7. Zie voor Danny Bolle 1895 n 1. 'Voor een jongmeisje', voor het eerst gepubliceerd in *Helikon* 2 (1932) 1 (januari), p. 16, is niet opgenomen in E. du Perron, *Parlando, Verzamelde gedichten* (Rijswijk: Stols 1941), maar wel in DP's onvoltooid gebleven toneelspel 'De nieuwe manier' (*Vw* 5, p. 411–412).

Het boek van Prick van Wely vraag ik heden aan.[8] Als 't er is, wordt het je meteen opgezonden, dus van Batavia uit.

Ik vind Van Eyck een zéér sympathieke man, maar houd me nog steeds aanbevolen voor zijn opinie over Multatuli en over Couperus. Voor hem zijn die wschl. geen poepje waard naast Verwey.

Al wat je me over Italië en de Van Schendels vertelt, heb ik geboeid gelezen.[9] Als de Van Schendels er niet meer zijn, is er een heel zuivere aparte wereld gebluscht in Holland. Ik hoop spoedig *De Grauwe Vogels* te lezen en ze te bespreken[10] voor 't bataviasche publiek van lezende ambtenaarsvrouwen, waarvoor ik tegenwoordig schrijf. Ik ben haast nog meer benieuwd naar het nu nog geheime boek, vooral om de compositie, die 'modern' is. Je vindt een schets van deze manier van belichten in het verhaal *Le Miroir à 3 faces* van Morand (in *L'Europe galante*); verder is er *iets* van deze methode bij Wilkie Collins (*The Woman in White*). Maar verder heeft dit alles met Arthur natuurlijk niets te maken; en vooral de manier waarop *Arthur* zooiets aanpakt, interesseert me bizonder! Voorloopig zal ik er intusschen diep over zwijgen. Ik hoop dat de *Gr. Vogels* al naar me toe varende zijn. Ook het boek van Slauerhoff over *Guadalajara* zag ik nog steeds niet. Guzman daarentegen besprak ik.[11]

Wij loopen niet in 'indische gewaden'. Mijn kleeren hier zouden gewoon lichte zomerkleeren in Europa kunnen zijn. Zoo'n foto trekt ons niet aan; maar vroeger of later, als zooiets gemaakt wordt, zal ik je een afdruk zenden. Foto's van 't huis in Tjitjoeroeg bestaan, die zal ik voor je opscharrelen. Ik zond ze aan Greshoff die er nog met geen kik op reageerde.[12] Vraag hem er eens naar, en als er wat bij is dat je houden wilt, vraag dat dan aan hem of schrijf mij wat het is, dan laat ik het hier nadrukken.

Dat 'slapen' met meisjes dat jullie telkens willen doen vind ik vreeselijk idyllisch. Ik dacht dat zooiets nog altijd 'keezen' heette. Maar soedah; Slaap, kindjes, slaap.

Atie Greshoff vinden wij bizonder aardig en dat ze zoo'n douche voor jullie was na Annie—al *is* de laatste een schat—volstrekt onbegrijpelijk. Dat ze 'een hout' zou zijn is klinkklare onzin. Aan den

8. F. P. H. Prick van Wely, *Neerlands taal in 't Verre oosten, Eene bijdrage tot de kennis en de historie van het Hollandsch in Indië*. Semarang etc. 1906.
9. Zie 3240, 3268 e.v.
10. Zie voor 'De noodlotsidee bij Van Schendel' 3295 n 3.
11. 'Toppen in politieke romankunst' (zie 3313 n 4).
12. Zie 3298 n 1.

anderen kant begrijp ik er weer niets van als je vertelt dat *Ikarus bekeerd* Greshoff's beste lange gedicht is en zijn 'volledige poëtische belijdenis'. Ik dacht dat *Pro Domo* dat was. Bovendien, ik las *Ikarus* en vond het heel goed, maar 1° stukken te lang en 2° zeker *minder* dan *Pro Domo* of de *Najaars-uitverkoop* en misschien zelfs dan *Janus Bifrons.*[13]

De brief van Gans is mooi. Zeg hem dat hij rekenen kan op f 10. voor een aandeel van Duwaer. Maar waarom zoo'n rotnaam als Duwaer? Vanwege Ducroo? Waarom dan maar niet Ducroo? Maar goed, va pour Duwaer! Wschl. blijft hij toch ongeboren, net als de Mult.-uitgave van ouderen broer Gans-van-De-Haan.[14]

Van Rudie nog geen bericht. Che*v*asson heet niet Che*f*asson. Op oom de Neef wacht ik, maar niet in Tjitjoeroeg, dat is voorbij. Je spreekt verder over 'iemand als Verhoeven', alsof je 'm kent. Ik ben zoo ver niet. Tot dusver was hij geschikt, maar 't kan verkeeren, en vooral, vergeet niet dat hier in Indië *alles* afhangen kan van de 'conjunctuur'. Om te beginnen schijnt mijn benoeming voeten in aarde te hebben gehad:*, omdat een 'dynamische figuur' als ik (dat waren de eigen woorden, volgens mijn zegsman) een slechte invloed zou kunnen hebben op Verhoeven, die toch al 'onrustig' gevonden werd. Maar deze 'onrust' beteekent vnl. dat hij graag aan den weg timmert, van zich doet hooren in de bladen, enz. Iemand anders heeft toen betoogd dat dit soort 'onrust' mijn 'dynamiek' vmdl. hoogst-siberisch zou laten, zoodat het gevaar denkbeeldig leek. Enfin, ik ben nu benoemd. (Er is nog géén ex. van mijn boek met opdracht aan D.D. in Indië!)

Voor Arthur hèb ik moeite gedaan. Maar wat ze aanbieden is belachelijk. Als ik in Batavia *woon*, wil ik nog weleens moeite doen maar Arthur is hun al te hoog: òf Fabricius, òf Darja Collin, òf een

[15]* Dit schijnt een 'geheim' te moeten blijven. Soit, al is 't idioot.

13. J. Greshoff, 'De najaarsopruiming'. In *Forum* 1 (1931–1932) 2 (januari), p. 77–83 (opgenomen in J. Greshoff, *Mirliton, Gedichten.* Haarlem 1932, p. 89–102); J. Greshoff, *Janus Bifrons, Een debat in sonnetten.* Maastricht etc. 1932; J. Greshoff, *Pro Domo, Gedichten.* Blaricum 1933; en J. Greshoff, *Ikaros bekeerd, Een leerdicht.* Maastricht etc. 1938 (voor het eerst gepubliceerd in *GN* 36 (1938) 3 (maart), p. 241–254).
14. Zie 3240 n 14.
15. Commentaar van DP bij twee door hem zwartgemaakte regels na de dubbele punt.

pianist of zoo, verder reikt hun belangstelling niet. Anna v. Gogh-Kaulbach is gewoon op eigen kosten gekomen, en zit nu bij familie, meen ik, nog verder oostwaarts, dus daar moet je niet op letten!—voor zoover ik weet heeft 't goeie mensch niet één lezing gehouden hier.

Over 't stuk van Rudie[16] schrijf ik, zoodra ik 't gelezen heb. Tot zoover nu. Veel hartelijks van ons 2, je

E.

P.S. Ik heb over Halbertsma geschreven aan Bernet Kempers v/h Bat. Gen.[17]—Over Java, en 'geel' en 'bruin' gevaar, later. Dat de Indo's het nu beroerder zouden hebben dan vroeger, is absoluut onwaar.—Naar de sriawan en andere temoe lawak[18] zal ik t.g.t. informeeren. Dank voor de hint!

3357. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: Garoet, 2 december 1937*

Garoet, 2 Dec.'37.

Waarde Heer Douwes Dekker,

Zou u mij even willen helpen? Onze reductiekaarten van de S.S., als medewerkers van bladen, moeten 15 Dec. a.s. vernieuwd worden, dwz. worden aangevraagd. Wij hebben nooit het getuigschrift van *Het Vaderland* ingeleverd, omdat wij kort daarop ruzie met dat blad gekregen hebben.* Maar zelfs voor de periode achter ons kunnen wij gemakkelijk een ander papier geven: bv. van *Het Hollandsch*

* Niet met Ter Braak, maar min of meer met de hoofdred. omdat onze stukken voortdurend werden uitgesteld. Wij hebben toen geschreven dat we 't op die manier verder vertikten, dus onze aanvraag om een attest werd hierdoor 'achterhaald'![1]

16. R. A. J. van Lier in de rubriek 'Commentaren'. In *GN* 35 (1937) 12 (december), p. 727–730. Over een afwijzende bespreking door G. van der Leeuw van Ter Braaks *Van oude en nieuwe christenen* in de rubriek 'Van de leestafel' van *Het vaderland* van 18 september 1937 (av.), opgenomen in M. ter Braak, *Verzameld werk IV* (Amsterdam 1951), p. 897–901.
17. Brief niet teruggevonden.
18. Resp. een geneeskruid tegen spruw en ingewandsstoornissen, en een geneeskrachtige wortel, eveneens tegen ingewandsziekten.
1. Zie 3127 n 1, 3183 (1008) e.v. brieven van *Bw TB-DP* 4, en 3206 n 22.

Weekblad voor België,[2] als het gewonere pers moet zijn, anders van *Groot-Nederland* bv. We kunnen ook attesten vragen van *De Groene Amsterdammer* of *De Nieuwe Rotterd.Crt.*, en zelfs van het *Bataviaasch Nieuwsblad*,—of mijn vrouw van het eene en ik van 't andere. Ik wend mij ditmaal tot u, omdat u ons kent en de zaak dus persoonlijk zou kunnen toelichten. De heer die mijn vrouw indertijd te woord stond heette De Bruin Kops. Wij kunnen dit alles natuurlijk uitvoerig per brief met hem behandelen, maar u zou ons een groot genoegen doen als u de zaak even mondeling in orde bracht. Schrijft u mij dan wèlke 'attesten' gewenscht worden? Ik heb hier bij de hand: *Gr.Ned.* en *Holl.Weekbl.v.België*, en kan van 't *Bat.Nwsbl.* per keerende post zooiets ontvangen, denk ik. Voor de andere bladen zou ik naar Holland moeten schrijven.

Bij voorbaat dank. Ik schrijf u expres een tijdje vóór 15 Dec. om u tijd te laten dit rustig af te doen, op een oogenblik dat u schikken zou. Doet u het liever niet, omdat u met dien tak-van-dienst misschien liever niet te maken hebt of zoo, schrijft u mij dat gerust.

Inmiddels steeds uw

EduPerron

3358 (1043). *Aan M. ter Braak: Garoet, 3 december 1937*

3359. *Briefkaart aan J. Greshoff: Garoet, 3 december 1937*

Garoet, 3 Dec.'37.

Beste Jan, Dank voor je briefje. Ik ben blij dat ik weer wat van je hoor, al zijn de berichten van de hoofdpijn belabberd. Ik hoop van harte dat je er spoedig weer van opknapt en dat alles weer een tijdje prettig voor je zal gaan, al is 't dan in Brussel, dat je nu langzamerhand te machtig wordt. Konden we dicht bij elkaar ergens gaan wonen aan de Azuren Kust! Maar 't ziet er naar uit dat dit heele verre toekomstmuziek is. Ik ben nu 'benoemd'; Bep is uit Bat. terug, waar 't huizenzoeken allerminst is meegevallen. Gemeubelde huizen zijn er ± niet, of zoover uit de buurt van mijn werk, dat het schatten zou kosten aan vervoer. We gaan nu tegen 15 Dec. van hier, logeeren te Bat. eerst bij een vriend, en kijken vandaar samen verder. Als we

2. Brussels blad, waarvan Greshoff hoofdredacteur was.

meubels moeten koopen, met onze onzekerheid, wordt het een pest, maar misschien moèt het. Geef je géén verdere moeite voor Tervueren; wat je er nu zelf van zegt ontneemt me de laatste lust. Ten 1e is de nabijheid van S. toch al niet leuk, 2e houd ik niet van Brussel—als het nu bovendien ook niet *veel goedkooper* is dan in Holland, wordt het dwaasheid. Alzoo, wij weten nu: als we uit Indië weggaan, is het naar *Holland.* Dat is tenminste iets.—Wat je me vertelt van die Londensche bewonderaar van Henny,[1] doet me een ongelooflijk plezier: zooiets geeft weer wat vertrouwen in den mensch (de mensch die lezer is). Mult. heeft vele malen zooiets gehad—naast de ellendigste dingen— bv. die Zürcher die hem zoomaar 14000 *gldn.* gaf (in dien tijd!) om een huis te koopen. Maar die Londenaar is toch een brave-brave, en Henny komt wschl. nu weer een heel eind vooruit in zijn nest in Auressio.[2]—Wat onze woning tenslotte zal zijn, schrijf ik je uit Batavia: op het oogenblik heeft Bep noch ik er nog eenig idee van! Je moet hier in Indië veel meer dan in Europa oppassen dat het niet alleen een zaak van ongerief maar ook van ziekte wordt, en gegeven Bep's èn mijn toestand kunnen we ons op dat terrein weinig risico permitteeren.—Deze laatste tijd hier lees en schrijf ik, maar langzaam. Als ik in Bat. wat *gewend* zal zijn (de eerste tijd zal ik wel geheel uit mijn doen gebracht worden door werk, klimaat enz.), hoop ik mijn verhaal v. Dirk v. Hogendorp te hervatten. Ik vind 't overigens gek dat je *met geen woord* reageerde op al wat ik je schreef over *De Onzekeren* in verband met *Groot-Ned.*[3] of op zichzelf beschouwd. Maar 't zij zoo.—Ik schrijf nu voorloopig niet meer, tenzij ik een brief van je krijg waarop geantwoord moet worden; anders laat ik je pas weer uit Bat. hooren hoe 't daar gaat.—Ons adres daar is: c/o Dr. L.F.Jansen, Hôtel des Galeries, Batavia C.—dat is in ieder geval veilig.—Nu, Jan, 't beste met alles, je gezondheid in de eerste plaats. Hartelijke groeten aan Aty en de jongens, ook van Bep, een hand van steeds je

E.

1. De in Londen woonachtige Belg Frans Delbeke had Greshoff Bfr. 10.000 gegeven ter verdeling onder de medewerkers van *GN.* Greshoff had het hele bedrag ter beschikking gesteld van Marsman.
2. Dorp in Zwitserland, waar Marsman sinds 1 juli 1937 woonde.
3. Zie 3282 n 11, 3298, 3313 (P.S.), 3320, 3342 en 3354 n 2.

—Aan die stukken van me in 't Bat. Nwsbl. verlies je niet veel. Maar als je ze wilt zien, vraag Menno dan ze je door te sturen. Dag!

Heb je die foto's ontvangen v.Tjitjoeroeg, die ik je aangeteekend zond?????[4]

3360. *Aan H. Marsman: Garoet, 3 december 1937*

Garoet, 3 Dec.'37.

Beste Henny,

Hierbij 't gedicht terug. Ik vind 't *aardig*, wèl om op te nemen, maar niet werkelijk goed. Voor mijn gevoel gaat alles mis vanaf de regel

'veroordeeld was tot het gevecht (of: dit lot)'.

Ik geloof dat je de rest moet schrappen, vergeten en een ander eind maken. 'Het zwaard' vind ik al even banaal als 'de Man'. Wat *is* dat nu weer voor een Man? Alweer die Jezus?[1]

Hoe meer ik van deze nieuwe(?) gedichten lees, hoe meer ik vind dat je de 'vuren lach'[2] met letters van vuur moet *opnemen*!

Voilà. Ik ben zeer uit mijn doen en maak 't kort. Bep is uit Batavia teruggekeerd, zonder iets te hebben kunnen doen. De hotels zijn duur en zéér deprimeerend, gemeubelde huizen zijn er zoo goed als niet, en zoo ja, dan in een buurt zoo ver van mijn Archief, dat het een fortuin zou kosten aan vervoer (taxi's zijn er bij hoopen, maar de tram gaat lang niet overal in Batavia!). Als we een ongemeubeld huis moeten nemen en dat meubelen, ruïneeren we ons *daaraan*, en dat in een zoo onzekere toestand als de onze.

Kortom: ik heb dyssenterie—een ziekte die in de tropen zoowat onuitroeibaar is. Mijn lever is aangetast. Vanmorgen ben ik 1 uur lang half blind geweest—gouden streepen en slangetjes en vlekken voor mijn oogen, zoo dat ik niet eens kon lezen. (Is dit alleen vermoeidheid? heeft het met den lever te maken? Ik heb het zoo lang ik leef nog nooit zoo gehad.) Bep zal hoogstwschl. het klimaat van Bat. *niet* verdragen. Kortom, terwijl ieder me 'feliciteert' met deze 'voet op de ladder', ben ik door-en-door pessimistisch gestemd en

4. Zie 3298 n 1.

1. 'Lezend in mijn boot'. In *GN* 36 (1938) 1 (januari), p. 29.

2. 'Vlam'. In H. Marsman, *Verzen*. Zeist 1923, p. 9.

geloof dat we 't, op z'n best, nog een jaar in Indië kunnen bolwerken, en dat we dan overhaast naar Europa terug zullen *moeten*, zoowel voor mijn gezondheidstoestand als voor die van Bep.

Van Querido krijg ik ontmoedigende brieven over mijn werk en event. uitgaven. Het schijnt dat het voor mij steeds schijnt te moeten neerkomen op de formule maximum werk voor minimum loon. *Ik* mag geen boek over Indië in brieven uitgeven, maar Jan's *Rebuten* worden (hoewel géén roman!) in de Salamander-serie herdrukt[3]; *ik* mag géén boek over Indië in notities schrijven (mijn idee van *Rome, Naples et Florence*, en denk aan Huxley's *Jesting Pilate*, dat net zoo geschreven is en alle succes heeft gehad), maar Van Deyssel's *Frank Rozelaar*, dat uit *notities* bestaat zonder kop of staart en waar Lubbes dus van moest ijzen, wordt herdrukt.[4] Ik heb er vreê mee, dat dit uitgeverslogika is, maar de consequentie wordt tenslotte: dat *ik* Den Doolaard moet zien te worden òf m'n smoel houden. De keuze is voor mij niet moeilijk: ik ben liever stom dan een bulkende idioot.

Ik heb Q. nu opnieuw geschreven[5] om een bevredigende formule voor *De Onzekeren*. Maar ik word er moe van, en bij voorbaat verlamd. Het is duidelijk dat de vorm die (Bep en) ik wil(len), en die verreweg de boeiendste, rijkste, beste is voor *ons*, voor Lubbes neerkomt op: 'geen 'eenheid', waarom zooveel menschen? waar gaat dat naar toe? ik kan ze niet 'zien', het zijn marionetten', en kortom, het is niet dik, niet uitvoerig, niet voorgekauwd genoeg.[6] Dat *weet* ik, dat kan ik Q. of wie ook op een briefje geven. Gevolg, ik ploeter misschien 2, 3 jaar buiten mijn kantooruren aan een *dik* boek, dat slechtbetaald wordt *omdat* het dik is (vanwege de meerdere drukkosten en zoo) en dat door de Lubbes-kritiek zal worden 'afgewezen' *naarmate* het goed is. *Is het niet beter dat ik er maar mee uitscheid?*

Ik schreef Jan lange brieven over dit boek, vol enthousiasme, ook met het oog op geheele of gedeeltelijke publikatie in *Gr.Ned.*, practisch voor mij het éénige tijdschrift. Hij reageerde er *met geen kik* op. Ik maak hem geen verwijten, hij is zelf beroerd van alles en nog wat. Maar ik voel het wèl, en ik kan niet zeggen dat *dit* erg aanmoedigend

3. Zie 3293 n 7.
4. L. van Deyssel, *Uit het leven van Frank Rozelaar*. Amsterdam: Querido 1937. Salamander. DP hierover: 'Cultuur in en uit de lommerd' in *Bataviaasch nieuwsblad* van 22 januari 1938 (*Vw* 7, p. 473–475).
5. Niet teruggevonden.
6. Zie 3344 en 3350.

voor me is of me hart geeft om vol te houden tegen alle Lubbessen in.

Soit; voor alles wordt een oplossing gevonden en 'ook *dit* zal voorbijgaan'.—'Tout finit par s'arranger, zooals Pia zei; mais il faut dire que tout s'arrange plutôt mal'.—Met Batavia, met Bep's toestand, met mijn dyssenterie of toekomstige lever-abces, met Querido en zijn Lubbes-publiek, met de heele poepzooi zal wel een arrangement getroffen worden. Maar als ik overmorgen verrekte zou 't beter zijn.

Ik heb één plezier gehad, dezer dagen, het bericht van Jan over dien Londenschen bewonderaar van jou van die 10.000 belg. frs. Het is niet zóóveel, maar de daad geeft je weer moed. Ik verzeker je dat ik er echt blij om ben.

Nu, later beter, vmdl. uit het 'arrangement' van Batavia.

Steeds je

E.

Zeg niets van mijn 'klachten' aan Jan. Ik heb hem al genoeg gepest met die Saks-kwestie en misschien is hij gewoon aan eerste seniliteitsverschijnselen toe en verdient geen verwijt. Dat hij 't 'goed bedoelt', betwijfel ik niet. Maar afkoelend voor mij is 't.

P.S. —Ik schrijf inderdaad deze luchtpostbrieven nr Holland voor de goedkoopte; het maakt inderdaad nog een groot verschil. Maar wie bepaalt het surplus dan? Schorer?[7] Als jij 't moet doen, stuur ik voortaan tòch naar Auressio.

3361. *Briefkaart aan H. Marsman: Garoet, 3 december 1937*

Garoet, 3 Dec. '37.

B.H.—Ik vergat nog te antwoorden op je vraag betreff. dat voorwoord voor J.F. Neen, ik vind dat je die truc niet gebruiken kan, en bovenal, waarom moet Lubbes op die halve en subtiele manier worden ingelicht? hij begrijpt het toch niet. Zij die het 'voelen' beseffen heusch wel hoe 't in elkaar zit met die autobiogr. stukken, zij die het niet 'voelen' vinden 't alleen maar raar en ongepast. Liever *Zelfportret van J.F.* dan *De Vriend van mijn Jeugd* met zoo'n praatje. En noem dien

7. De correspondentie met Marsman liep via Radermacher Schorer.

man dan maar J.F., niet Fontein of Furkins of Freiling of Falck of wat ook. Moet hij af en toe bij zijn voornaam toegesproken worden, hiet hem dan niet Jacques, maar Joris. (Dat is een mooie, èn christelijke èn hollandsche naam, zoo heet Ivens ook.) *Nièt Jezus!*

Eig. is in het complete '2e deel' de titel *Zelfportret van J.F.* niet kwaad, en dan hoef je ook niet meer te verwijzen naar *Gr.Ned.* en naar je *Gorter* en van veranderde titels te gewagen, enz.[1] Voor mij heet het ding al niet anders meer, en het voordeel van ongezochtheid is ook een hoop waard.

Voilà. Amen Tot later. Je

E.

3362. *Aan J. Greshoff: Garoet, 4 december 1937*

Garoet, 4 Dec.'37.

Beste Jan,

Hoewel ik je gister net een briefkaart[1] schreef en me verder beroerd, door-en-door pessimistisch, en physiek belabberd voel —ik wil daar nu verder niet meer over schrijven, want 't wordt vervelend—wil ik toch even antwoorden op je briefje en de alleraardigste brief van Aty die daarbij ging. Aan Aty zelf antwoordt Bep ook; daar schrijf ik dan nog wat bij.[2]

Ik kom hier alleen maar herhalen (ik schreef 't je op de briefkaart al) dat ik 't *compleet* met alle argumenten van Aty—en van jou—eens ben. Als Tervueren me aantrok was 't 1° om jullie (we wilden nooit verder brusselwaarts dan de boulD. Brand Whitlock), 2° om de goedkoopte.[3] Maar je hebt gelijk: als wij teruggaan, moèten we naar

1. Vgl. de passage p. 28–31 van H. Marsman, *Herman Gorter, Aanteekeningen bij zijn poëzie* (Amsterdam 1937), waarin Marsman beschrijft hoe hij gegrepen werd door de lectuur van Gorters *Mei.* Deze passage, die niet voorkomt in H. Marsman, 'Herman Gorter, Aanteekeningen bij zijn poëzie' in *De gids* 101 (1937) 1 (januari), p. 44–79, is wel opgenomen in H. Marsman, 'Zelfportret van J. F.' in H. Marsman, *Verzameld werk II, Proza,* p. 239–241 en in H. Marsman, 'H. Gorter' in H. Marsman, *Verzameld werk IV, Critisch proza II* (Amsterdam 1947), p. 33–34. In *Herman Gorter,* p. 31 en in *Verzameld werk IV,* p. 34 staat als noot vermeld: 'Overgenomen uit "Zelfportret van J. F."'.

1. 3359.

2. Brief aan Aty Greshoff-Brunt niet teruggevonden.

3. Zie 3313, 3330 en 3354 n 1.

Holland. Bep vindt dat haast afschuwelijker nog dan Indië, maar ze is daar tenminste *gezond*. Wat mij betreft, als de dyssenterie in de tropen onuitroeibaar blijkt—zooals bij hoopen gevallen gebeurt—dan moèt ik over een tijd terug. Batavia is *hoogst onzeker*, maar wij gààn erheen! Verdere avonturen hoor je dan wel. De huizenkwestie daar is op zichzelf een avontuur!

Verder schrijf je dat je *Gedichten* een 4e druk gaan beleven.[4] 't Is ongehoord! Maar ik ben er hartelijk blij om en 'bedenkelijk' lijkt het mij niet. Af en toe wordt Lubbes gewaar dat hij iets goeds ook nog begrijpen kan. (Denk maar aan *Max Havelaar*!) Dat er altijd een compromis is, bij groote oplagen, spreekt vanzelf. Maar 't is ook een beetje sneeuwbal: Jan Lubbes geeft 't door aan Willem en zoo; dàt heeft met de waarde van je verzen niets meer te maken. Je wordt ook in Indië druk geciteerd.

Ik hoop ook—en hoorde zooiets—dat *Het Vijfde Zegel* druk gekocht wordt. Ik vind het een magistraal werk, hóógst eerbiedwaardig en zéker 'literatuur'. Verder begrijp ik van je ontboezemingen niets, nul, zéro, nihil. Ik begrijp wel dat het 'actueele' en 'directe' vmdl. een omschakeling van de Inquisitie naar Hitler is, en misschien is de betrekkelijke lafheid van den kunstenaar Greco je erg sympathiek. Maar hoe je er verder bij 'betrokken' bent, dat moet je me toch eens uitleggen. Ik leer graag; en déze problemen zijn zoo mysterieus, want zoo zie je hoe je je beste vrienden niet kent. Ik heb dit *Zegel* met de grootste verwachtingen opgenomen en met de allerbeste wil doorgeworsteld tot de laatste blzij—na ⅓ van 't boek overigens puur uit vriendschap en bewondering voor Simon,—maar mij heugt niet dat ik me zóó stompzinnig verveeld heb. Het is voor mij een panopticum van wassenbeelden, met uitvoerig beschreven traditioneele gebaren, in een *taaie*, trage stijl, waarin ik maar op enkele blzn. het geluid van Simon hoor, vol taaie erudieterige gesprekken die me nergens geïnteresseerd hebben en waar ik de reconstructie als een verfoeilijk politoer van *rook*, alles om een intrigue heen van semi-pederastischen aard (Greco-Esquerrer en voor mijn part Philips als 'Dritte im Bunde'—deze Schilleriaansche term is hier precies op z'n plaats!) die in 100 blzn. ruimschoots afgewerkt had kunnen zijn. De freudiaansche Imago-motieven vind ik langzamerhand ongepermitteerd worden, en de conclusie—de teruggevonden Esquerrer

4. J. Greshoff, *Gedichten 1907–1936*. 4e verm. uitg. Met een studie over 'Hemelsche en aardsche poëzie' door S. Vestdijk. Maastricht: Stols 1938.

met den dolk als wreker—nogal erg banaal. Nu is dit allemaal *niets*, als je er maar om andere redenen contact mee hebt! Maar dat contact heb *ik* nergens gehad (terwijl ik, naar ik meen, veel meer van *Ina Damman* en *Else Böhler* houd dan jij?) en alles bij elkaar zeg ik je misschien het meest onthullende woord als ik zeg dat ik *De Rijke Man*, dat ik als een 'mooi' en 'belangrijk' boek *erken* en dat me toch al knapjes heeft doorgezaagd, een passionnante detective-roman vind, vergeleken bij deze Feuchtwanger-achtige dikke Greco-bouwdoos. Ik heb geweigerd erover te schrijven voor 't *Bat.Nwsbl.* omdat ik 't verdom om kwaad over Simon te schrijven, en omdat ik de pest had aan mezelf dat ik zóó reageerde op een boek dat zoo'n knap en serieus werkstuk *is*. Kortom, voor mij: àlle respect voor Simon, maar ik acht 't door-en-door 'een vergissing' en hoop dat hij nooit overbegint. Maar nu *jij* 't zoo mooi vindt, mag ik dat niet meer zeggen! Ik ben blij dat jij 't zoo heerlijk vindt, en wensch je nu van harte toe dat Simon je nog eens zooiets voorzet. Maar bij de baard van El Greco himself, *ik* sjouw dan niet verder dan tot blz. 50![5]

Eigenlijk is 't verdomd leuk, deze verschillen! Denk eens aan jouw minachting voor *Celibaat* van Walschap. Ik vind Vestdijk een veel grooter schrijver, mensch, kunstenaar—al wat je wilt—dan de vrij 'sterke' maar beperkte Walschap, maar *Celibaat* vind ik een godenspijs naast het *Zegel*. Je moest je toch eig. eens tijd gunnen om me uit te kafferen dat ik zóó dom ben, en me te laten voelen waaròm dat boek je zoo erbij 'betrokken' heeft. Want dàt begrijp ik het minst van alles. Als je 't alleen maar geweldig bewonderde, zou ik 't veel gauwer snappen.

Hier stop ik, omdat er niets anders in jouw brief staat. Ik schrijf altijd langer dan jij, en wil me nu beperken tot ingaan op de dingen die jij aanroert, anders wordt het tè veel een monoloog met wat scheuten tot antwoord. Houd je taai; ik zou er ik-weet-niet-wat voor over hebben als ik je uit de rotzooi van dat stukkies pennen kon helpen.

Ik had nooit arm moeten worden, godverdomme en godverdomme. Als ik mijn geld gehouden had en bv. Gistoux, denk eens aan wat ik voor mijn vrienden had kunnen doen! Ik had jou en Aty één vleugel gegeven, waarin de jongens ook nog hadden kunnen logeeren en je was althans van eten en huishuur af geweest. Ik weet dat ik zulke dingen zou hebben *gedaan*. Daarom ben ik arm gewor-

5. Vgl. 3323 n 4.

den; de sloebers die *nooit* zulke dingen doen, die blijven met aardsche goederen gezegend. Soit, God is groot!

Wanneer moet ik Jean weer geld zenden en hoeveel? Geef 't maar ten naastebij op. 't Moet tòch ergens vandaan komen, waar 't eigenlijk niet is, en 't kan tòch maar duren zoolang als 't duurt.

Veel hartelijks van steeds je

E.

3363. *Aan A. C. Willink: Garoet, 8 december 1937*

Garoet, 8 December '37

Beste Carel en Wilma,

Veel dank voor jullie brief. Ook voor de briefkaart uit Venetië, hoewel die reden was dat we niet meteen terugschreven, omdat we niet wisten hoe lang jullie weg zouden blijven uit de wereldstad Amsterdam. Maar enfin, toen we op Bali waren, wilden we toch getuigen van ons denken aan jullie![1]— Overigens zullen we elkaar niet zóó spoedig terugzien. De terugkeer-plannen zijn nl. alweer opgegeven, deels door ontrading van Holst, Greshoff, Ter Braak. Wat zou ik in Holland moeten vinden? Hier ben ik eindelijk 'benoemd', en wel tot daggelder op het Landsarchief te Batavia (dat is niet de bibliotheek, maar een soort van historisch notariskantoor.) Met Januari '38 begint de pret.—De laatste 2 maanden, dwz. vanaf 15 October—hebben we hier in Garoet doorgebracht, een allerliefst verlaten plaatsje waar men gezond dient te zijn; maar Bep knapte hier in 't begin heelemaal niet op en van mij hebben ze hier ontdekt dat ik al zoowat een jaar met amoeben-dyssenterie rondloop (die moet ik dus òf aan boord òf direct na aankomst hier opgedaan hebben!), zoodat ik de laatste maand 'kurend' heb doorgebracht: volgespoten met vergif, streng dieet volgend, enz. Ik voel me op 't oogenblik dan ook doodelijk slap; en het ergste is dat deze kuur wschl. niets heeft uitgericht en spoedig overbegonnen moet worden, omdat dyssenterie in de tropen quasi onuitroeibaar is. Misschien moeten we dus binnenkort *daarvoor* naar Europa terug, als het niet is voor Bep. Hoe Bep 't overigens in Batavia moet uithouden, weet ik niet, vmdl. wordt het daar een ramp. En hotels zijn er duur, en ongemeubelde huizen wòrden het als je ze compleet meubileeren moet, en gemeubelde huizen zij zoowat onvindbaar. Bep is naar Batavia geweest om

1. Zie 3192.

'uit te kijken', en totaal onverrichterzake teruggekeerd; op een advertentie die ze geplaatst heeft geen regel antwoord! Tegen 15 Dec.* gaan we van hier naar Batavia en logeeren dan eerst bij een vriend, tot we wat gevonden zullen hebben. Verder wordt 't compleet een avontuur. Of we gauwer of later naar Europa zullen gaan, hangt dus van allerlei dingen af; maar àls we gaan, dachten we vooreerst in de buurt van Holst in Bergen te gaan zitten. Enfin, stuur in ieder geval die foto van Wilma + Estelle op,[2] want we verlangen daar èrg naar; en als 't een beetje meeloopt, blijven we toch zeker nog wel een jaar in Indië. Stuur het maar: p/a Dr. L. F. Jansen, Hotel des Galeries, Batavia C. Bij voorbaat veel dank!—en 't krijgt een mooi plaatsje in ons problematisch 'huis'—vmdl. naast een groote kaart van Indonesië.

Van Cola hoorden we ook in lang niets meer. Een van zijn laatste berichten was, dat je expositie zoo prachtig verloopen was, ook wat het finantieele succes betreft. We waren daar echt blij om. Als we in Holland terug zijn gaan we zeker een bezoek brengen aan Eindhoven![3]

Over Indië zou ik je hoopen te vertellen hebben, maar de fut ontbreekt me. In 't algemeen hebben we hier meer rotzooi gevonden dan we dachten. Vroeger of later zal ik nog wel een 'tegenzang' laten volgen op *Het Land v.Herkomst*.[4] Nu maar eerst dyssenterie uitdrijven en archiefwerk leeren. Hieronder schrijft Bep nog wat. Heel veel hartelijks voor jullie 2 van ons 2, en steeds je

E.

[5]Wat moet ik aan deze klaagzang nog toevoegen? Ik wou dat ik een

* dus over een week!

2. Foto van Willinks schilderij 'Dubbel vrouwenportret', waarop zijn vrouw Wilma Willink-Jeuken en Estella Debrot-Reed staan afgebeeld. Zie W. Kramer, *Willink*. 's-Gravenhage etc. z. j., p. 99 nr. 109. Vgl. DP, 'De twee gevangenen (Bij een dubbelportret door Willink)'. In *GN* 38 (1940) 3 (maart), p. 385. Gebundeld in DP, *Parlando, Verzamelde gedichten*. Rijswijk: Stols 1941, p. 132 (*Vw* 1, p. 126).

3. De heer Van Abbe, stichter van het Van Abbe-museum te Eindhoven, had 'Dubbel vrouwenportret' gekocht voor het museum. Hij behield het schilderij echter zelf. Op wat voor expositie van Willink DP hier doelt is niet duidelijk.

4. Vgl. 2986 n 5.

5. Tot en met de zin tussen haakjes in het hs. van Elisabeth du Perron-de Roos.

woonauto had, die ik aldoor op dat fameuze Koningsplein zou laten heen en weer rijden, om nog wat wind te vangen. Enfin, het heeft hier ook zijn aardige kanten; als je er met je oogen alleen kon leven zou het zelfs ideaal zijn. Het Alijntje tiert welig, is, behalve grooter, nog ongeveer hetzelfde als vroeger, praat veel en zit geen minuut stil; verder heeft hij een soort technische handigheid die vast niet van ons komt. Hier in het hotel dreigt hij me ieder oogenblik de voorgalerijen van dikke heeren in pyama binnen te slepen, met wie hij heelemaal buiten mijn voorkennis op een voet van oom zeggen en speelgoed uitwisselen geraakt is. Hij is n.l. buitengewoon sociabel. Ook ik ben erg benieuwd naar de foto van de blonde en de zwarte. Tot ziens over een jaar,

Bep.

(We zitten vandaag juist een terugreis over Falúk of Kaapstad te beramen)

3364. *Briefkaart aan H. Samkalden: Garoet, 10 december 1937*

Beste Hugo,

In haast (ik ben nog beroerd van een vijfdaagsche koorts —Garoetsche specialiteit, schijnt het—die ik nauwelijks achter me heb). Gelijk hiermee zend ik je de artikelen van Ter Braak over Saks' en mijn Multatuli. Ik kreeg ze van Ritman, en hij wil ze terug hebben. Wil jij ze dus na lezing retourneeren? Dank.—Géén dank voor het niet-doorzenden van 't stuk over Donker's Pen-reis, dat ik je vroeg naar Jansen door te sturen. Wil je dat 'alsnog' doen?[1]

Later beter. Hartelijke groeten van je

EdP.

Garoet, 10 Dec.

3365. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: Garoet, 11 december 1937*

Garoet, 11 Dec.'37
's avonds

Waarde Heer D.D.,

Ik schrijf u nog met bevende hand—had achter elkaar allerlei

1. Zie 3329 n 2 en 3345 n 4.

ellendige dingen hier, eerst een kuur voor (tégen) amoeben-dyssenterie, die hier bij mij ontdekt werd, daarna een negenoog, daarna een speciaal-garoetsche vijfdaagsche koorts, waar ik nog 'trillende' van ben. Kortom, let u niet op stijl of schrift, ik duw mijn pen vooruit zooals 't uitvalt.

Wij komen hoogstwschl. tegen 16 of 17 dezer in Bandoeng. Ik hoop u dan op te zoeken, tenminste als ik me beter voel dan nu. Anders gaan we haastig door naar Batavia.

Dank nu voor de teruggezonden stukken[1] (via uw broer). Ik begrijp wel wàt u mist in de 2 stukken van Ter Braak, maar die zijn voor Holland—ik herlas ze met het oog daarop—werkelijk met een maximum tact = doeltreffendheid geschreven. Want tenslotte zegt hij *alles* wat gezegd moest worden, en laat hij vrijwel niets heel van Saks. U moet eens letten op wat nu verder zal loskomen. In *De Telegraaf* (ploertenblad bij uitstek) heeft een krullenjongen al een paar smalende woordjes gezet[2]; verder schrijft Ter Braak mij vandaag:

'Inmiddels heeft Dr. Noordenbos een groot artikel in de *N.R.Ct.*[3] geschreven, dat ik je per mail opzond. Ik ken dien man persoonlijk en heb hem altijd voor geschikt en niet dom gehouden [dat *is* hij ook niet, voor een vakhistorikus—E.d.P], maar dit stuk is *bot*. Het schijnt inderdaad zoo te zijn, dat de Hollander de qualiteit van M. niet erkennen *kan*, zonder zelf iets te verliezen, dat hem volkomen onmisbaar is om zijn stand op te houden.* Ik zou zoo zeggen, dat ik geprobeerd heb om Saks, waar het mogelijk was, tegen jou te verdedigen (expres!); maar neen, voor deze soort 'wijzen' is het niet anders dan dat Saks een 'rijp' genie moet zijn en jij een 'jonge' enthousiast. De tegenstelling is werkelijk fraai en getuigt van veel

1. 'Multatuli, Droogstoppel, Havelaar' (zie 3329 n 2); en zie 3353.
2. Zie 3356 n 2.
3. 'Multatuliana'. In *NRC* van 30 november 1937 (av.). Noordenbos schrijft ondermeer: 'Het groote verschil tusschen de boeken van Saks en van Du Perrou [= du Perron] is niet zoo zeer dit, dat de laatste met dichterlijke intelligentie, de eerste met deurwaardersscherpzinnigheid te werk gaat, ligt ook niet in de eerste plaats in de tegenstelling—zonder denigreerende bijbeteekenissen—van dichter en historicus, maar is er vooral een van leeftijd, beter nog van jeugd en rijpheid.' Het belang van DP's vondst van de conceptbrief wordt door Noordenbos als volgt gebagatelliseerd: 'Behalve dat die ontwerp-brief dan toch van na het ontslag dateert, [...] is de opvatting dat Multatuli van zijn bijzonder geval een algemeene zaak heeft gemaakt, bij Saks vooral gebaseerd op de psychische structuur, op den aanleg van Dekker.'

menschenkennis. [Ze is des te savoereuzer waar al deze heeren sinds jaar en dag erover klagen dat ik zoo cerebraal, zoo weinig 'ontroerd,' zoo cynisch ben, enz.—E.d.P.] Vooral het smoesje van Noordenbos over het document van April 1856 is treffend. Zooiets bedenkt alleen iemand, die Saks à tout prix wil *dekken*, en zijn peutermethode tegen alle evidentie in rechtvaardigen![4]

Jammer dat ik nu met-dat-al niet weet wat dat smoesje is. Maar ik verwachtte niet anders. Vooral waar 't nu niet alleen betreft pro of contra Mult., maar pro of contra Saks. En de man is een zeer 'gezien' socialist; Noordenbos vmdl. ook; de 'marxistische methode' raakt hier in gevaar! Maar troost u: ik wacht kalm af tot alle geklets binnen is. Daarna schrijf ik mijn finale afrekening in *G.Ned.*, niet als artikel, denk ik, maar in dialoog-vorm, waarin ik doodrustig dit alles en Saks incluis 'bepraten' zal. Dat kan heel best worden. Ik zal Greshoff schrijven dat ook hij doodkalm wacht tot ik voor dat stuk 'rijp' ben, want in de sfeer van 'rijpheid' zal het geboren worden, dat beloof ik deze saksers-pelotons.[5]

Die brave Saks heeft niet 10, zooals ik dacht, maar *17* jaar aan Mult.'s verleden gepeuterd, zonder dat dokument te vinden![6] En weest u er zeker van, dat al deze woede niet bestaan zou *als* mijn boek niet verschenen was met dat dokument erin! Dan zou ieder krantje nu schrijven: 'wat heeft die Saks toch een meesterstuk geleverd weer, en wat heeft hij die Mult. prachtig tot de juiste verhoudingen teruggebracht; en zie, *dit* is nu het *definitieve* boek daarover.' Terwijl ze nu zich moeten verweren, hun uitgekafferde Saks zoo goed en zoo kwaad als 't gaat ophemelen, zijn ongeoorloofde stommiteit goedpraten, mij aanblaffen (wat mij soenggoe mati[7] een vreugd is!), enz. Dit enz. wil zeggen:... en per slot *niet* van mijn laatste woord hierover verschoond zijn. En dit laatste woord zal gedrukt worden in het tijdschrift zelf waarin Saks zijn 17-jaar lange gepeuter heeft mogen verrichten: *Gr.Ned.*

Dit wou ik u vandaag nog even schrijven. Antwoord hier maar niet meer op, want vóór dien heb ik u misschien al opgezocht. Ik bel u natuurl. eerst vooruit op.

Tot zoover. Mijn hand is lam. Gaarne steeds uw

EduP.

4. Zie *Bw TB-DP* 4, p. 211.
5. Zie 3356 n 4.
6. Zie 3149 (met name n 1) e.v.
7. Heus waar.

Moed met uw laatste loodjes! Als 't voor u uit is, gaat het gareel voor mij beginnen, helaas.[8]

3366 (1045). *Aan M. ter Braak: Garoet, 12 december 1937*

3367. *Aan J. Greshoff: Garoet, 12 december 1937*

Garoet, 12 Dec.'37.

Beste Jan,

Dank voor je hartelijke brief. Eig. zelfs voor 2 brieven, die ik dezer dagen kreeg en die me veel 'deugd' deden, want ik lag met koorts te bed. De serie is nl. nog niet uit: na de kuur en de negenoog-krater kreeg ik harde koorts, was voortdurend misselijk, enz.—dit alles 5 à 6 dagen lang. Wat het was, wist de dokter niet uit te maken: een specialiteit van Garoet, volgens hem. Maar 't kan natuurlijk best in verband staan met mijn lever, dus ik vrees dat ik nog zoo gauw niet van dit gedonder af ben. We gaan over 4 dagen van hier, als 't kán —gisteravond had ik nog koorts—en gaan dan bij mijn schoonzuster in Bandoeng logeeren, waar ik bij den een of anderen specialist mijn lever moet laten fotografeeren. Ik hoop dat het géén operatie wordt! Punctuaties zijn al ellendig genoeg. Loopt alles nogal mee, dan gaan we spoedig door naar Batavia, waar 't hoog tijd wordt een onderdak te vinden. Ik voel me gewoon uitgewrongen, en hoop dat ik iets beter zal zijn als die bataviasche historie begint; maar dat valt misschien nog wel mee. Vanuit Bat. schrijf ik je wel weer.

Het is met jou ook allesbehalve prettig geweest, arme man. Moge Londen je opknappen. Maar de zaak is: je zou niet een week of 10 dagen, maar *een jaar* complete vakantie moeten hebben! Kan dàt niet gearrangeerd worden, door den een of anderen bewonderaar van *G.N.*? Als je in Indië zou komen, zou ik 't misschien voor je kunnen bolwerken, zooiets. Maar hoe kom je hier? Ik weet niet eens meer hoe ik naar Europa terugkom.

Tenzij dan door de *N.R.C.* Als ik dat kreeg, ging ik dadelijk. Ik schreef Menno er al over.[1] Mijn daggeldersschap op 't Archief ver-

8. Guido Douwes Dekker zou met ingang van 1 januari 1938 met pensioen gaan.

1. In het P.S. van 3366 (1045): 'Iets anders, ernstigers: de mogelijkheid Vic van

oorlooft mij met den dag weg te gaan. Gister heb ik bovendien nog geschreven op een advertentie van een 'groote uitgeverij' die een 'journalist' vraagt, en 'hoog salaris' belooft. Benieuwd wat dat zijn zal, maar vmdl. is het kul. Zal wel geen asem erlangen. Kunnen Menno $\frac{\text{en}}{\text{of}}$ jij moeite voor me doen bij de *N.R.C.*,[2] graag. Vroeger of later moet ik toch terug naar Holland, en ofschoon ik—om 100 dingen—het liefst nog een jaar in Indië zou willen zitten, en dan speciaal in Batavia, is dit naturlijk een kans die je niet kunt laten ontsnappen. Willen ze 't met me probeeren, dan vertrek ik dus per keerende boot.

Dat stuk van me over je verzen zal ik Ritman vragen je (nog eens) te zenden.[3] Ik ben blij dat het je trof; in ieder geval is het tot in iedere nuance oprecht gemeend; ik geloof dat er niet het minste leugentje in staat. Mijn goede vriend Dr. L. F. Jansen te Batavia (iemand die al alles van me had voor ik in Indië kwam) noemde het een 'mooi gesteld, warm stuk' en 'men' heeft het in Batavia met belangstelling gelezen; terwijl je 3e druk ook hier bij den boekhandel best gaat. Dat je druk geciteerd wordt, ook door inheemsche jongelieden, schreef ik je al. In het Bat. Nwsbl. heeft mijn collega-literaire-medewerkster, mevr. E(lsje) M(eyer) B(rouwer), een lang niet onintelligente plantersvrouw, je complete gedicht over 'der Vlamen heil'ge taalstrijd' en 'Hitler' geciteerd, in verweer tegen een voor dien strijd pleitenden Vlaam.[4] Aan Jansen heb ik een ex. van je *Gedichten* gegeven, waar hij nu zijn nonna-vriendinnetje ijverig uit voorleest. Wat wil je meer?

Je stuk over Daudet[5] was best, een van je èrge goede stukken. Het speet me oprecht, toen ik het las, dat die hansworst dàt nu niet in het fransch bij zijn ontbijt voorgezet heeft kunnen krijgen. Hèb je intusschen dat fraaie boek van hem over Hugo nog? Zoo ja, zend het me dan; ik zou het graag eens besnuffelen. (*Niet* koopen als je 't al wegdeed!)

Vriesland te vervangen aan de *N.R.C.* Ik doe dat werk van hem vmdl. 3 × zoo vlug, en ± even goed. Ben bereid.' (*Bw TB-DP* 4, p. 218).

2. Vgl. Ter Braak op 9 december 1937 aan DP (*Bw TB-DP* 4, p. 214): '[...] *per 1 Jan. gaat Vic weg van de N.R.C.* Nu heb ik bij Swart, de hoofdredacteur, geheel vrijblijvend natuurlijk, geinformeerd, of jij, gesteld dat je solliciteerde, in aanmerking zou komen.'

3. 'Een mensch van wien men houdt' (zie 3236 n 2).

4. Zie 3348.

5. 'Daudet over Victor Hugo' (zie 3345 n 4).

Gr.Ned. van Nov. was niet al te best.[6] Die 3 herdenkingsartikelen vrij saai: Stuiveling *nogal* goed, Van Os (wie is dat?) een compleet schoolopstel; Thelen over dien Spaan, nu ja, soit. *Vertaalde* verzen door Binnendijk en H. de Vries, in de beste traditie van de *Nwe Gids*.-décadence, die van B. bovendien stijf en beroerd (als dat piratenlied van Bert Brecht hem trouw weergeeft is het een zak-met-wind naast Slauerhoff!), die van De Vries zoo absoluut De Vries geworden dat het... nu ja, zul je zeggen, dan *is* het toch net echt. Ik heb tòch liever echt dan net echt. De kritische aanteekeningen, op mijn stuk over Coolen na, uiterst onbeduidend. 't Art. van den reus Veth over 't boerenboek aller-pra-hàchtigs! je ziet: de specialisten kunnen het ook niet. De 'geniale' Anne de Vries en zoo: of is dit een eerste lijntje om hem later af te zetten? Maar in alle ernst: ik vind dat je met den nieuwen jaargang die rubriek òf moet afschaffen òf geregeld instellen, en in dat geval, waar zóó weinig boeken besproken worden, uiterst streng schiften tusschen de boeken die besproken worden en de besprekers. *Hier*voor kan je niet verantwoorden dat je de arme Eva Raedt 'het brood uit den mond gestooten' hebt.[7]

Over Multatuli wil ik 't volgende met je afspreken: ik wacht tot alle Noordenbossen, Bunings of andere prolurken van de *Telegraaf*, de Kadten en eventueele verdere marxistische Saks-beschermers hun woordje gezegd zullen hebben. Stuur me alles op, ik verzamel dat gedaas, en vat *alle* argumentatie dan samen in mijn wederwoord. Dat wou ik, zooals ik je schreef,[8] in dialoogvorm doen. Misschien pas in April of zoo, dus wacht daar kalm op. Ik hoop alleen één ding: als Saks je nu schrijft dat hij verder kwijlen moet, zeg hem dan dat *Gr. Ned.* hem geplaatst heeft omderwille van Coenen,[9] dat de tegen-

6. In *GN* 35 (1937) 12 (november), p. 485–640 waren ondermeer de volgende bijdragen opgenomen: 'Aantekeningen bij drie jubilea' (G. Stuiveling, 'Vondel tusschen gezag en vrijheid', C. H. van Os, 'Tusschen de schaduwen' en A. V. Thelen, 'Teixeira de Pascoaes'; p. 485–497, 498–511 en 512–521); D. A. M. Binnendijk, 'Vertaalde gedichten (p. 522–528 met op p. 526–528 'Ballade der zeerovers' van B. Brecht); H. de Vries, 'Poëzie der romantiek' (p. 544–553) en in de rubriek 'Kritische aantekeningen' DP over A. Coolen, *De drie gebroeders* (p. 628–631); B.M.V. over *Groot-Nederlands boerenboek*. Onder red. van A. de Vries. Nijkerk 1936 (p. 635–637); en besprekingen van boeken als Shi Nai An, *De roovers van het Liang Schan Moer*, en H. Simpson, *De tragische liefde van Sophie-Dorothea*.

7. Zie 2717 n 1.

8. Zie 3354.

9. Zie 3216.

woordige redactie zijn vizie op Multatuli allerminst deelt, enz. In Godsnaam, doe me niet aan dat deze zoo beschermde man in *Gr.Ned.* nogmaals aan 't woord komt. Je zult Menno's stukken gelezen hebben, geschreven nadat Menno het heele boek v. Saks bestudeerd had. Als je eenig vertrouwen in Menno en mij hebt, of ook maar éven ons oordeel bijvalt, is er maar één houding mogelijk: wààr Saks ook schitteren mag, uit het *tegenwoordige Gr.Ned.* verdient hij alleen maar *geschopt* te worden. In ieder geval waarschuw ik je loyaal en 'sine ira' dat ik, bij een nieuw Saks-leuterstuk in *G.N.* over Multatuli, mij gewoon beschouwen zal als door de redactie van *Gr.Ned.* uit dat blad gedrongen. Ik zou er niets op tegen hebben, als je mij op dat stuk *weer* liet antwoorden! Maar je voelt dat dat niet gaat: het zou al te veel Multatuli-en-geen-end zijn voor het tijdschrift zelf. Alzoo, laat Saks leuteren waar hij thuishoort: in *Het Volk*. Jouw stuk over Daudet geeft *precies* aan welke walging deze z.g. objectieve 'wijze' = ras-rot-Hollander en *kleine* socialistische peuterhannes mij inboezemt. De manier is anders, maar de man staat net zoo walgelijk tegenover een Multatuli als Daudet tegenover Hugo. Trouwens, Menno's stuk is in dit opzicht, waar 't met zooveel tact geschreven is, duidelijk genoeg.

Ik zou ook jouw opinie willen hebben, langzamerhand, over mijn boek. En over dat van Saks, als je 't nog lezen gaat. Ik, arme, ontving hier helaas noch mijn eigen boek noch Saks, tot dusver!—en alle pers-menschen hebben mijn boek van Q. al! Sneu voor iemand die, met koorts in bed, nu juist net goed was om zichzelf over te lezen of krabbeltjes te zetten bij Saks. Enfin...Van Jan v. Nijlen kreeg ik een aardige briefkaart, met belofte van kritiek zoodra hij 't boek gelezen zou hebben. Menno zegt dat Noordenbos *bot* is, maar is de man niet, doodgewoon, socialist? Het gaat dan niet meer alleen pro of contra Mult., maar bovendien pro of contra Saks (en pro of contra du P.!). Henny schreef mij met veel warmte. Van Jany verwacht ik ook bericht. Wat voèl je de afstand, in zulke dingen!

Wat je me van Varangot vertelt is zeer fraai. Nog iemand in wien ik me niet heb vergist. 't Is tòch zonde en jammer dat Truida totaal bemorst wordt door deze modderpaling.[10]

10. Zie de brief van Ter Braak aan DP van 2 december 1937 waarin Ter Braak schrijft: 'Ik word hier door de geestelijke amoeben van den heer Varangot verpest, die probeert tusschen Greshoff en mij te intrigeeren, hetgeen hem niet zal lukken.' (*Bw TB-DP* 4, p. 212).

Ik ben erg benieuwd om die opgewerkte brief van mij als laatste *Rebuut*![11] En 't doet me echt plezier dat je er zoo'n mooi gebruik van hebt weten te maken: dàt is vriendschap. Het heele boekje wil ik trouwens herlezen en bespreken in 't *B.N.*,[12] al was 't maar in één kolom. (Het is vervelend dat mijn stukken om de 14 dagen verschijnen en niet om de week.)—Ik geloof dat ik nu wel op alles heb geantwoord, en nieuwe berichten kan ik je eig. pas sturen als Batavia begonnen is. Tot zoolang dus, en *het beste in Londen!* Veel hartelijks van ons 2 voor jullie allen, steeds je

E.

P.S.—Behalve *E poi muori* heb je nog maar weinig van me: 2 stukken over indische boeken en het laatste restje *Blocnote*. In 't allerlaatste daarvan—over Robbers—kan je, wat mij betreft, de persoonlijke argumenten tegen hem laten vervallen, nu hij dood is. Maar houd wèl de 'algemeene strekking' gaaf! Ik wou dat je àl deze dingen nu gauw opruimde, dan heb ik 't gevoel met een schoone lei te kunnen beginnen. Vooral dat *E poi* zou ik nu wel *uiterlijk* Februari '38 erin willen zien staan. Kan dat niet? Ik bied je nu, behalve het stuk nr. aanl. v. Saks en misschien dat essay over autobiografie,[13] ook maar niets meer aan tot ik weet dat je me 'opgeruimd' hebt en weer plaats hebt. Goed?—Ik schrijf dit heusch niet om je te vervelen, maar omdat ik zelf schoon genoeg van al die rommel heb en er zoo gauw mogelijk mee wil hebben *af*gedaan.

3368. *Aan H. Marsman*[1]*: Garoet, 12 december 1937*

Garoet, 12 Dec '37.

Hierbij wat krabbels van Bep, die 't hfdst. overigens héél goed vindt.

E.

11. Greshoff heeft de alinea uit DP's brief van 17 september 1937 (3282) die begint met de woorden 'We hebben dan in onze middag-uren ...', bewerkt opgenomen in het hfdst. 'Aan Albedil (Tot besluit)' van *Rebuten, (Onbestelde brieven)* (Amsterdam 1937; niet in de 1e dr.), p. 258–259.
12. DP besprak *Rebuten* in 'Herwaardeering in herdrukken'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 9 april 1938 (*Vw* 6, p. 256–258).
13. Zie 3225 n 6.
1. Tekst achterop blz. 532 van de drukproef van 'Ouderlijk huis' in *GN* 35 (1937) 11 (november), p. 529–543 (K.B.-sign. 68 D 49).

3369. *Aan F. R. J. Verhoeven: Garoet, 12 december 1937*

Garoet, Zondag.

Zeer geachte heer Verhoeven,

Dank voor uw uitvoerigen brief. Wat u van Buitenzorg zegt, zou inderdaad een oplossing kunnen zijn, maar laat ons het maar eerst heelemaal in Batavia probeeren.

Wat nu uw lijst betreft, als ik gedacht had dat u mijn vraag zoo serieus zou behandelen, had ik die ingeslikt. Maar nu we zoover zijn... Die passage van Romein tegen Huizinga las ik nu ook.[1] Voor zoover ik weet heeft H.[2] bezwaar gemaakt tegen de z.g. 'vies romancées', niet tegen historische *romans*, nog minder tegen historische biografieën die nièt geromanceerd zijn. Het gekke in dit debat nu, is dat Romein rustig de kaarten brouilleert, terwijl hij doet alsof *hij* nu juist scherp zal onderscheiden. Hij zal H. vertellen waar de grenslijn moet worden getrokken, en komt dan met die niet erg schitterende onderscheiding tusschen beunhazen en niet-beunhazen alsof H. dàt werkelijk niet zou hebben geweten! R. vertroebelt eenvoudig de zaak waar hij niet begrijpt, of veinst niet te begrijpen, dat voor H. 'echt' = historisch echt;—dat de door R. beschermde kunstenaars, ook wanneer zij met de historie flirten, hùn heilige 'echtheid' nastreven en hebben, is heusch ook wel eenvoudig genoeg om sindslang door H. te zijn begrepen. Ik heb ferm het land aan dit soort debatteeren, waarin degeen die de domste is of zich het domste voordoet, alles van voorafaan begint, en den ander, die een normale graad van ontwikkeling of slimheid had voorondersteld, met smaak voorhoudt dat hij niet genoeg onderscheiden heeft, om dan met waarheden uit de aanvangstklas tegen hem te leeraren. Huizinga heeft m.i. volkomen gelijk, wanneer hij de historische echtheid betwijfelt van zekere auteurs, die *overigens*, als romancier, kunstenaar, wat men wil, 100% echt kunnen zijn. De grenslijn van H. lijkt mij in principe dus eenvoudig maar juist, die van R. in dit geval muggezifterig en kinderachtig.

Het lijstje van R. valt me ook niet mee. Feuchtwanger is het type

1. 'Kanttekeningen bij Huizinga's cultuurhistorische verkenningen' (zie 3308 n 3).

2. Inderdaad had Huizinga zich in zijn *Cultuurhistorische verkenningen* (Haarlem 1929) en *De wetenschap der geschiedenis* (zie 3231 n 4) slechts gekant tegen de 'histoire romancée' en niet tegen de historische roman. De literair opgesmukte historie noemde hij 'geparfumeerde historie'.

van den duitschen auteur waarover u het heeft, en voor mij onleesbaar vervelend (= zwaar-op-de-hand en toch nogal accentloos). De rest heeft met hist.*romans* en zelfs met de door H. geïncrimineerde vies romancées feitelijk niets te maken. *Lenin* van Marcu, dat ik indertijd besprak[3] en daarom dus heelemaal las, is een gewone serieuze hist. biografie, uiterst middelmatig en saai geschreven. Dat Fülöp-Miller zoo goed zou zijn, kom kom, dat laten we ons ook maar niet wijsmaken! Deze F.M. is het type van den duitschen historischen journalist. Lytton Strachey is natuurlijk zeer 'gedistingeerd', maar een Macaulay lijkt hij me niet; en overigens lijkt hij mij absoluut niet iemand waar H. bezwaren tegen zou maken. Als men R. volgt, zou men eindigen met te gelooven dat H. iedere biografie veroordeelt en zelfs boos is op Plutarchus, omdat die eig. toch ook vies romancées heeft geschreven. (Zeker meer romancée dan Marcu!) Ten slotte is Shaw's *St. Joan* een tooneelstuk, dat dus weer tot een heel andere 'echtheid' behoort; in dit verband zou R. ook over Shakespeare's koningsdrama's kunnen praten.

Als we dit alles laten schieten, om ons te houden bij wat werkelijk hist. roman is (dus bv. Scott, Van Lennep bij ons, Bosboom-Toussaint, Wallis, Schimmel, en ook uw Marjorie Bowen natuurlijk), dan is het nòg gecompliceerd genoeg. Soms bereikt een auteur een uitstekende hist. sfeer, terwijl hij de historie zelf bijna grotesk behandelt: bv. de oude Dumas. Het schijnt dat Seignobos zijn studenten telkens zei dat ze, voor de 'sfeer' van Louis XIII en XIV, niets hoefden te lezen dan de complete serie van de Musketiers. Nogal grappig, voor een zoo geleerd vakman, maar hier zal wel een jeugdliefde hebben meegesproken. Toch kan men moeilijk Dumas houden voor het model in dezen. Verscheidene van de door u genoemde auteurs zijn intusschen bijna door hem alleen beïnvloed; Stanley Weyman bijv. is een eentonige leerling van Dumas; Stevenson zwoer bij *Le Vicomte de Bragelonne*, dat hij het geniaalste vond van de musketier-serie, maar in zijn eigen boeken heb ik Dumas' invloed niet kunnen bespeuren. Werkelijk historische romans van hem zijn er trouwens maar 2: *The Black Arrow*, dat door-en-door imitatie van Scott is, en *St. Ives*; dwz. niet precies zijn meesterwerken.

Daarom schreef ik u: 'serieuze' hist. romans. Zijn die even 'levend' te krijgen als 'gewone' romans? Ik vraag 't me af. Het zou dus zóó

3. 'Een biografie van Lenin'. In *DGW* 30 (1931) 4 (april), p. 86–88 (zeer sterk bekort in *Vw* 2, p. 397–398).

moeten zijn, dat ze je evenzeer pakten als bv. boeiende hist. kronieken of mémoires. (Boekjes als *The private life of Helen of Troy* winnen in dit verband natuurlijk alleen het pleit—àls ze 't winnen!—als grapje.) Eigenlijk ken ik maar één uitzondering: *Oorlog en Vrede* van Tolstoi. Dat kan je toch ook historisch wel serieus noemen, niet? en daar laat de psychologie, de 'zin' van het werk zich even weinig dwingen als in een gewone roman. Maar het zou er pijnlijk uitzien voor de hist. romanschrijvers, als men in dit genre alleen compleet slagen kan wanneer men het genie bezit van Tolstoï!

Ik wil het nu toch eens probeeren met *Gone with the Wind.* Jeanne v. Schaïk (die ik overigens maar half vertrouw) schreef er wat-je-noemt delireerend over en vergeleek het zelfs met *Wuthering Heigths.*[4] Misschien heeft het in werkelijkheid, zelfs zonder zoo geniaal te zijn, net genoeg van de dosage van *Oorlog en Vrede*, om heel genietbaar te zijn; en in dat geval zou deze schrijfster al een heeleboel beter geslaagd zijn dan de heele ploeg van sovjet-auteurs, die zich ook scheelstaart op Tolstoï, en toch maar niets dan een soort geromanceerde leerboeken schijnt te kunnen voortbrengen. Wat mij in Vestdijk zoo teleurstelde, was dat zijn boek niet een vie romancée van Greco is, maar wel degelijk een Greco-*roman*, die hem in principe dus veel meer vrijheid liet, zooiets als het door u genoemde boek van Meresjkowsky over Leonardo.[5] Misschien zal ik dat nu, ter vergelijking, ook 'bestudeeren'. Maar ik moet woekeren met den tijd die me nog rest, dus eig. kan ik me deze leesluxe niet veroorloven.

Ik had dit alles liever bij een kop thee op uw terras met u bepraat, dan het zoo op te schrijven. Maar gegeven uw ijver, mag ik niet lui zijn. Nogmaals dank, en met vriendelijke groeten 2 × 2, steeds uw dw.

EduP.

3370. *Aan G. O. Tissing: Garoet, 13 december 1937*

Garoet, 13 Dec.'37

Beste Dé,

Het is maar goed dat ik niet met je ben meegegaan, want denzelf-

4. J. van Schaik-Willing, 'Kracht en artisticiteit'. In *Critisch bulletin* 17 (1937) 3 (maart), p. 311–314. Over M. Mitchell, *Gone with the wind.* New York 1936.
5. D. Merejkowski, *Ecce deus-ecce homo, De roman van Leonardo da Vinci.* Vertaald door J. P. Wesselink-Van Rossum. 3edr. Utrecht 1927.

den nacht waarin je naar Bdg.[1] doorging heb ik harde koorts gehad, en die ben ik eerst gisteren heelemaal kwijtgeraakt! Een soort 'vijfdaagsche', volgens den dokter, garoetsche specialiteit. 'Momenteel' (mooie indische term) ben ik weer ervan af, maar voel me gewoon als een uitgewrongen onderbroek. Bovendien put ik me weer uit in een fraaie roode diarrhae, die òf wijst op een terugkeer van de lieve amoeben òf een gevolg kan zijn van het garoetsche drinkwater, dat uitzonderlijk slecht moet zijn. Enfin, ik zal me nogmaals laten onderzoeken, maar veel aan me morrelen zal deze dokter niet meer, want den 16^en^ 's morgens gaan we naar Bandoeng, als het maar éven kan. Wij blijven dan wschl. 2 dagen bij Erna en gaan den 18^en^ door naar Batavia. *Misschien* vinden we daar al gauw iets bizonders, want dat moet het bepaald zijn om aangenaam te zijn en toch bereikbaar voor onze beurs, anders is de rotzooi nog niet van de lucht. En als ik in Batavia opnieuw kuren moet voor de dyssenterie, dan so wie so niet.

Hoe is 't met jou vergaan? Alles naar wensch? De tocht goed verloopen? Je moeder gezond?—Het was erg gezellig je nog even hier te zien, al was 't dan veel te kort.

Mijn adres is voorloopig in Batavia: p/a Dr. L. F. Jansen, Hôtel des Galeries, Batavia C. Zoodra wij een vaster hebben, laat ik het je weten. Je krijgt binnenkort ook *De Man van Lebak*, waarover Menno al een uitstekend stuk schreef,[2] maar waarover in Holland het verwachte gedaas—met de grootste stommiteit en oneerlijkheid!—al is losgebroken, elders; wat in Indië ook wel gebeuren zal. Ik heet nu, voor de gelegenheid, een 'jonge enthousiast',[3] wat nogal kluchtig is als ze je jarenlang verweten hebben dat je zoo 'cerebraal, liefdeloos en cynisch' was. Maar tenslotte, gelijk hèbben ze: Multatuli maakt mij jong en enthousiast waar hùn smoelementen en andere hollandsche botheden dat àndere effect op me hebben,—dat is best mogelijk, ja. Wiens 'schuld' dit is, kunnen we in het midden laten, het heeft iets van een 'natuurwet'.

Met-dat-al, iedere pers-man hier heeft mijn Mult.-boek al, behalve ikzelf. En ik had het in de afgeloopen koortsdagen juist graag besnuffeld. Ik ben nu toch niet in staat tot iets beters.

Nu, Dé, het beste. Schrijf nog eens naar Batavia, en laten we hopen

1. Bandoeng.
2. 'Multatuli, Droogstoppel, Havelaar' (zie 3329 n 2).
3. Zie 3365 n 3.

dat we elkaar den volgenden keer wat langer zullen ontmoeten. Hartelijk gegroet, ook door Bep, en met Ira, steeds je

E.

3371. *Briefkaart aan J. Greshoff: Garoet, 15 december 1937*

Garoet, 15 Dec.'37

Beste Jan,

Over een paar uur gaan we van hier weg. Blijven eerst een paar dagen in Bandoeng bij mijn schoonzuster, dan Batavia.

Gister kreeg ik je briefk. om medewerking aan *K. en K.* Wat ons betreft, graag; maar dan moeten we toch eerst wat hèbben. Wat mij betreft, mag je die 2 indische st. van me (Godée Molsbergen en Djajadin.) in de *K en K* doen[1]; maar zijn ze niet al gezet voor *G.N.*? En dan had ik wel graag een corrector in *K en K.* die me niet 4 × 'repressailles' laat schrijven, als ik het goed schrijf, zooals me met 't stuk over Boven Digoel gebeurd is.[2] Maar hoe dan ook, in principe accoord. Stuur me eens een nr., dan zien we weer 's wat het is.—Ik zond ook 2 teekeningen voor dat nr. v. auteurs-teekeningen. Komt daar nog wat van? (1 stuurde ik rechtstr., 1 via F. Batten).[3]

This reminds me: heb je eig. ooit die dikke envelop met foto's van Tjitjoeroeg ontvangen, die ik je *aangeteekend* zond, den dag voor ons vertrek uit Tjitj., dus nu 2 maanden geleden?[4] Je reageerde daar nooit op! F. Batten zou graag zoo'n kiekje hebben. Kan je daarvoor zorgen?

Ik vroeg het *Bat.Nwsbl.* je rechtstreeks nog een nr. te sturen met die bespr. van je 3e druk door mij erin.[5] Als ze hun plicht doen, krijg je die dus ± over een maand.

Véél plezier in Londen! Ik vermoed dat je deze kaart krijgt kort voor je vertrek, of dat ze je daarheen wordt nagezonden.

Verder geen nieuws, heel veel hartelijks onder ons vier, steeds je,

E.

1. Zie 3088 n 5 en 3126 n 3.
2. Zie 3097 n 2.
3. Zie 3198 en 3232.
4. Zie 3298 n 1.
5. Zie 3236 n 2 en 3367 n 3.

3372. *Aan H. Samkalden: Garoet, 15 december 1937*

Garoet, 15 Dec. '37.

Beste Hugo,

Dank voor je brief. We staan op het punt Garoet te verlaten, denken eerst nog drie dagen in Bandoeng te zijn en tegen 19 dezer *op* Bat. te belanden. Ik ben zoo'n beetje opgeknapt, maar zich frisch voelen is iets anders. Met Bep daarentegen gaat het iets beter. Je ex. van de *Lebak-man* krijg je van mij. Maar even geduld, want Q. heeft iedereen bedeeld, behalve den armen schrijverd. Dwz. ik krijg een groot pak tegelijk, dat dus achteraan sleept, terwijl ieder pers-man zijn individueel ex. al thuis kreeg. Zoodat ik zelfs nog niet weet wat voor snoet dat boek van me heeft!

Er zal overigens het noodige tégen worden aangevoerd, reken daarop! De kwestie is dat, door het gelijktijdige verschijnen van het boek van Saks, het kamp niet meer verdeeld is in pro- en contra-Multatulianen maar ook in pro-Saksers (socialisten en andere marxisten!) en pro-Perronen, voor zoover die bestaan (ze zijn zeker minder talrijk dan de socialistische partij). Dr. Noordenbos, schrijft Ter Braak mij, heeft al een fraai stuk gezet in de N.R.C.[1] waarin ongeveer betoogd wordt dat Saks een rijpe wijze is en ik een jong enthousiast. Dat is toch wel savoereus, als ze jarenlang geklaagd hebben dat je zoo cynisch, cerebraal, liefdeloos en 'onontroerd' bent (en natuurlijk bloedarmoedig)! Als 't niet allemaal zoo hopeloos *stom* was, zou ik er me hoogelijk mee amuseeren. Enfin, wat ik over Multatuli te zeggen had, en daar gaat het tenslotte om, *is* nu gezegd,—voor het grootste deel tenminste. (Een vervolg op mijn boek zal wel nooit komen.)[2] Het schijnt dat Noordenbos het niet vinden van dat belangrijke Lebak-stuk door Saks—die, merk ik nu, niet 10, maar *17* jaar in Multatuli's verleden gemorreld heeft!—goed praat met een 'smoes' (het woord is van Ter Braak). Hij schrijft (dwz. Ter Braak) dat zoo'n smoes alleen uitgevonden kan worden door iemand die coûte que coûte Saks wil *dekken*, en dat hij deze Noordenbos kent en hem voor niet ongeschikt en zelfs niet dom had gehouden, tot dusver, maar dat dit stuk *bot* is. Met-dat-al weet ik van niets, omdat ik dat stuk wel kan 'voorvoelen'—o, makkelijk genoeg!—maar het tenslotte niet gezien heb.

1. Zie 3365 n 3 en 4.
2. Zie 3264 n 2.

Ik neem mij nu voor niet over Saks te schrijven vóór alle gedaas losgekomen is. Daarna schrijf ik misschien een dialoog, waarin ik alles en nog wat verwerk, en dat—waar mijn 'tweede deel' wel nooit geschreven zal worden— mijn slotwoord zal zijn. Daarin zal ik behandelen: Mult.-van Lennep, Mult.-Huet, Mult.-Saks, de reacties van de Noordenbossen[3] die uit zuiver socialisme of collegiaal-marxistische gevoelens als historicus meeknoeien, als het moet, de reactie van de Zentgraven misschien, kortom alles. En als ik ooit venijnig geweest zal zijn, dan daar. Zonder enthousiasme dan,—dat houd ik voor Multatuli!—voor deze lieden komen al die andere qualiteitjes van me dan maar weer in werking!

Waarom wou je in godsnaam die persoonlijkheids-historie van *Forum*[4] hierbij te pas brengen, en te onpas weer oprakelen? Het getuigt natuurlijk van een studieuzen geest, maar waarom in dit verband? Omdat Multatuli een van de 'goden' van *Forum* was? Je kunt het zoo stellen, maar m.i. verplaats je dan het accent—dat veel beter kan vallen op de waarde van M. zelf—naar *Forum*, dat als geschiedenis nog niet oud genoeg is om interessant te zijn. Die persoonlijkheidskwestie is iets waarover al zooveel idiotieën gezegd zijn (*het* idiootste, *want* het makkelijkste, was ons te betichten dat we niet op het literair talent letten, mits de persoonlijkheid maar boeiend was!). Als je daarmee rekening gaat houden, zitten we inderdaad 100% *op* Batavia en 105% in de eerste klas.

Kort genomen, kan ik 't je met één voorbeeld duidelijk maken:

Binnendijk: persoonlijkheid 4, literair talent 6, totaal: 10

Courier dit Dubekart[5]: persoonl. 9, literair talent 4, totaal: 13

Dus: Courier dit Dubekart is, zèlfs literair gesproken, dwz. bekeken als iemand die *op papier* tot ons komt, belangrijker dan Binnendijk.

3. Zie achtereenvolgens DP, *Multatuli, Tweede pleidooi*, p. 106–133 ('Multatuli en Van Lennep', *Vw* 4, p. 494–516), p. 144–154 ('Multatuli en Busken Huet', *Vw* 4, p. 527–535) en p. 31–89 (grotendeels niet in *Vw*), waarvan met name p. 54–56 en 69–70 een reactie zijn op Noordenbos.

4. Zie M. ter Braak, E. du Perron en M. Roelants, 'Ter inleiding'. In *Forum* 1 (1931–1932) 1 (november 1931), p. 1–3: '[...] wij verdedigen de opvatting, dat de persoonlijkheid het eerste en laatste criterium is bij de beoordeling van den kunstenaar. Welke wonderen zich ook bij het scheppingsproces mogen afspelen: zij schijnen ons dan eerst van belang, wanneer de persoonlijkheid van den kunstenaar zich voor ons in zijn werk bevestigt.'

5. Zie 3161 n 9.

Zoo kun je ook vergelijken tusschen Corbière en Anatole France bijv! Maar dat de 'persoonlijkheid' het 'talent' kon uitsluiten, is een trouvaille van de tegenpartij. Gelijk altijd, in zulke zaken.

Bij Multatuli gaat het heele probleempje niet meer op. Iemand als A. Roland Holst, die èn een sterke (zuivere, eigen) persoonlijkheid is èn heelemaal op het 'esthetische' is ingesteld, die dus absoluut *contra* het genre Multatuli is, zei me op een dag dat ik hem vroeg wie beter schreef, Multatuli of Van Deyssel, met een argwanenden blik: 'Weet je dat werkelijk niet?' 'Jawel, zei ik, maar ik wou 't van joú hooren'.—'Multatuli natuurlijk'.—Alléén de tachtigers zijn gepreoccupeerd genoeg geweest met hun nieuw uitvindinkje van 'woordkunst', om daaraan te twijfelen. Als je de typisch-hollandsche Multatuli-haat dus uitschakelt, krijg je *objectief*:

Multatuli: persoonlijkheid, 10, literair talent 10.

Wat alle *Forum*-interpretatie overbodig en 'dik' maakt.

Ik schrijf je dit expres omdat ik je liever niet je zie uitputten in studieuze overbodigheden, die door den onverschilligen Bataviaan tòch niet begrepen worden, en door de anderen (als daar zijn: Ritman en van der Ven,[6] Binnerts en Jansen en nog 6 anderen) meesmuilend zullen worden becommenteerd. Waarom lees je niet doodgewoon dat boek van me—al of niet met dat van Saks ernaast—en schrijft dan gewoon voor de vuist weg hoe *jij* erop reageert? Je hebt *niets* noodig dan Dr. Hugo Samkalden te zijn, dwz. zooals je reilt-en-zijlt iemand met 10 × meer 'cultuur' en 'finesse' en 10 × minder hollandsche plompverlorenheid, dan nagenoeg alle ambtenaren en aanverwante belangstellenden in Indië die niet, literair gesproken, 'van het vak' zijn. Je stuk zal beter uitvallen, èn voor jou èn voor iedereen (ook voor den 'gewonen' lezer), als je alle sociologische, ambtenaarlijke, politieke, historische, literaire *preoccupatie* vergeet, en jezelf gewoon aanvaardt als een *voldoend* magazijn van al die heerlijkheid en dus als iemand die 'zoo maar' een opinie heeft.

Misschien geloof je me als ik je zeg dat ik je hierin raad met het oog op jezelf en je artikel en niet op mij of het meer of mindere goeds dat ik zus of zoo van je loskrijg.[7] Op dàt gebied krijg je carte blanche van me; ik twijfel nl. niet aan je vriendschappelijke gezindheid en verdere 'kritiek' neem ik dan *graag* op den koop toe. Zoo heb ik *niet* superieur gelachen om het stuk van den braven Van der

6. Redacteur van het *Bataviaasch nieuwsblad.*
7. Zie 3333 n 2.

Ven[8]—van wiens vriendschappelijkheid ik overigens heel wat minder overtuigd ben dan van de jouwe!—en het vooral prettig gevonden dat hij mij niet in 't B.N. bewierookt heeft, want dat zou ik bepaald genant hebben gevonden! Zijn criteria, voor zoover die tegen mij ingingen, hebben me siberisch gelaten en wat 'het publiek' ervan denkt vind ik al lang goed. Jansen intusschen reageerde net zoo op dat artikel als jij. Ik vind zoo'n mopje aan 't eind van: '...en intusschen toch stevig van zichzelf houdt en misschien ook een beetje van anderen', dat een vuiligheidje zou kunnen zijn, tenslotte meer 'ongekund' dan impertinent. In ieder geval wensch ik hem en zijn geestverwanten toe dat ze zooveel van anderen kunnen houden als ik het vermag te doen, al is mijn hart dan niet ruim genoeg voor collectivistische liefdes.

Zoo, dat is een lang praatje. Gelukkig dat mijn koffers gepakt zijn. Ik zend je dus een ex. van den *M.v.L.* zoodra ik mijn pak ontvangen heb—léén het anders zoo lang van Ritman—en ik geef je ons bataviaasch adres op zoodra we daar ergens geïnstalleerd zijn.

Hartelijk gegroet tot zoolang door ons beiden

steeds je EdP.

P.S. Dat stukje van me tegen Elsje[9] wàs eig. geen 'stukje tegen' maar een bepaalde vorm om deze zaak te belichten. Maar in 't *Bat. Nwsbl.* zou dat verkeerd zijn geweest. Ik had daarvan trouwens eenig vermoeden en schreef R. dat in het 'geleidebriefje'[10] zelf! Ik vind die stukjes van Elsje ook zeer geschikt; en *daarom* heb ik liever niet dat ze domme slagformules gebruikt over literaire waarden, al is 't dan maar tegen een meneer die voor den vlaamschen taalstrijd voelt.* Want, zie je, Hugo: de formule 'bloedrijkheid + ontroering = literaire qualiteit' is *ook* gommenikkisch eersteklas!

Vale et me ama!

(Ik heb hier een dure vulpen gekocht, om te komen tot het resultaat dat mijn schrift gaandeweg meer gaat lijken op dat van Vestdijk!)

* Denk eens (ik noem nu maar één dingetje in de haast) aan een literair meesterwerkje als Gide's *Paludes*, hoeveel 'bloed' en hoeveel 'ontroering' zit daarin?

8. 'Lof der liefdeloosheid'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 1 december 1937. Over E. du Perron, *Mikrochaos.* 2e verm. dr. Maastricht etc. [1937].
9. 3348.
10. Niet teruggevonden.

3373. *Aan F. R. J. Verhoeven: Garoet, 15 december 1937*

Zeer geachte heer Verhoeven,

We staan op het punt Garoet te verlaten, daarom kort. (Uw brief kwam daarnet.) Ik had al van verschillende kanten hooren verluiden dat ik 'benoemd' was, maar wachtte op een bevestiging van u zelf. Die is er nu, en ik mag mezelf dus gelukwenschen!

Evenals u—blijkbaar—ben ik den laatsten tijd voortdurend door physiek onaangenaams geplaagd. Wij gaan nu voor 3 dagen naar Bandoeng; tegen den 20^en^ zijn we dan in Batavia en hopen een onderdak te hebben gevonden (er wordt voortdurend over gecorrespondeerd) of anders binnen de week te zullen vinden. Het is nog niet zóó makkelijk, voor lieden met onze middelen.

Zoodra we eenigszins behuisd zijn hoop ik u op te zoeken. In ieder geval bel ik u spoedig op.

Met vriendelijke groeten van ons beiden, ook aan uw vrouw, steeds gaarne uw dw.

EduPerron

Garoet, 15 Dec.'37.

3374 (1046). *Aan M. ter Braak: Batavia, 20 december 1937*

3375. *Aan J. Greshoff: Batavia, 23 december 1937*

Batavia, 23 December 1937.

Beste Jan,

Sinds gisteren zitten we zoo'n beetje 'voorloopig geïnstalleerd'. Het adres is nu: *Park Hotel, Rijswijk, Batavia C.* We zitten in vermoedelijk een oud koetshuis, maar dat nu zoo'n beetje voor 'paviljoen' doorgaat, en hebben een galerijtje om thee te drinken, pal aan de straat, maar tegenover een park waarin althans één prachtige boom staat. (Vroeger beroemd flikkerspark, als ik me niet vergis.) Ik heb gesolliciteerd bij den heer Swart van de *N.R.C.*[1] en zoolang ik geen zekerheid daarover heb, blijven we zeker hier. Maar op den duur zou 't ons hier te duur worden,—hoewel Ritman nu plannen maakt om

1. Zie 3367 n 1 en 2.

zijn literaire rubriek uit te breiden en mij dan wekelijks een stuk te laten schrijven inpl. van om de 14 dagen of langer. Ook Bep mag dan meedoen!

Hierbij ingesloten 2 stukken: 1 over Vestdijk, 1 over Binnendito.[2] Ik heb heusch mijn best gedaan en mijn oordeel is eig. geflatteerd, maar zeg dat er niet bij, als je hem het stuk doorzendt. Zend je ook het andere stuk door naar V.? Dank.

Arthur zal ik, van hieruit, een *Lebak-man* zenden met inscriptie. Als ik het pak maar ontvang! Ik kreeg nl. *niets* meer. Een boek over Jomini ('le devin de Napoléon')[3] dat H. Mayer me zond, het boek van Saks dat jij me liet zenden (*is* het verzonden? en aangeteekend, zooals je zei 't te zullen laten doen?), een pak bevattende 12 exx. *M.v.Leb.* van Querido. Alles blijft wèg! Wil je over Saks althans bij H. & W. informeeren? Wààr hebben ze 't geadresseerd? Als ik niet van Binnerts een ex. te leen had gehad, zou ik nù nog niet weten hoe die *M.v.L.* eruit zag!

Wàt heeft de arme Annie? We schrokken erg van je lakonieke opmerking over 'nog erg zwak'. We wisten van *niets,* weten nòg van niets. Is 't weer hetzelfde?[4] Arme lieve!

Het allerbeste met jou zelf. Vmdl. krijg je deze pas na thuiskomst uit Engeland. Moge de reis je opgeknapt hebben! Als de *N.R.C.* me neemt, zien we elkaar binnenkort. Denk eens aan! Edje als Rotterdammur! samen opgesloten met Verdoes.[5] Maar ik màg 't niet weigeren, als ik 't krijg. Ik houd op; later beter. Zoowel Bep als ik—maar ik verdomme nog meer dan Bep!—zijn gewoon dronken van de hitte. Gelukkig dat deze oude 'garage' wel wat stinkend, maar koel is. Maar ik kom tot niets behoorlijks, zelfs lezen kost me inspanning. Moet nog wennen. Het *beste*; steeds je

E.

2. E.M.B., 'Twee schilders en een wijsgeer' in de rubriek 'Kunst en letteren' (onder andere over S. Vestdijk, *Het vijfde zegel*) en DP, 'Kroniek van de poëzie' (zie 3313 n 2). In *Bataviaasch nieuwsblad* van 22 december 1937.
3. Zie 3290.
4. Mevrouw Van Schendel had bij verblijf in Nederland regelmatig last van zware astma-aanvallen.
5. Redacteur beeldende kunst van de *NRC*, met wie Van Vriesland onder veel wrijvingen een redactie-kamer had gedeeld.

3376. *Briefkaart aan H. Samkalden: Batavia, 23 december 1937*

Beste Hugo,

Voorloopig hebben we iets gevonden in het *Park-Hotel,* begin v. Rijswijk, jou zeker welbekend. We blijven hier denkelijk wel een maand of 6 weken. Kom dus gauw, liefst vóór mijn 'archieftaak' begint!

Ik heb het—haast nog erger dan Bep—te stellen met de hitte, voel me geen mensch, heb lust in niets dan baden en slapen, kan geen regel verzinnen, enz. Ik hoop dat dit overgaat!

De rest mondeling.

Hartelijk je EdP.

Batavia, 23–12–'37.

Daarnet ontvang ik van Querido het pak boeken (*Man v. Lebak*) dat ik verwachtte: je kunt dus het ex., dat Ritman je gaf houden, ik geef nu wel een ander ex. aan Ritman.

3377. *Briefkaart aan G. M. G. Douwes Dekker: Batavia, 26 december 1937*

Batavia, 26–12–'37

Waarde Heer Douwes Dekker,

Als uw broer gedaan heeft wat ik hem vroeg, heeft hij u opgebeld om u 1° te danken voor de reductiekaarten,[1] 2° te zeggen dat ons adres voorloopig is: Park-Hotel, Rijswijk, Batavia, 3° te vragen mij die perskaart *Bat. Nwsbl.* terug te zenden (haast is er niet bij)! Anders gebeurt dit alles hierbij.

Ik zend u gelijk hiermee: de artikelen van Ter Braak (voor uw collectie), dat van Noordenbos, 2 uit de *Indische Courant* van 16 en 17 dezer en een zéér domme tjerita, vmdl. van den loopjongen van *De Telegraaf.*[2] Dit laatste en dat uit de *Ind.Crt.* had ik na lezing graag terug; Ter Br. en Noordenbos (die ik dubbel heb) kunt u houden.

Ik houd u natuurlijk verder op de hoogte; er komt nog wel

1. Zie 3357.
2. Zie voor Ter Braak 3329 n 2, voor Noordenbos 3365 n 3 en *De telegraaf* 3356 n 2. In de *Indische courant* van 16 en 17 december 1937 besprak M.C. (ps. voor W. Walraven) *De man van Lebak* onder de titel 'De Man van Lebak, Anecdoten en documenten'. (Tjerita: verhaal)

wat!—Verder meen ik dat Binnerts a.s. Zaterdag een radiolezing (Nirom) gaat houden over *De Man v. Lebak*, Saks inbegrepen![3] Hebt u zelf een radio?

Hartelijk gegroet door steeds uw dw.

EduP.

P.S. Iedereen hier, die ik ontmoet, spreekt nog maar over Multatuli!

3378. *Briefkaart aan uitgeverij De Ploeg: Batavia, 26 december 1937*

Mijne Heeren,

Bij deze deel ik u mee, dat ik het voorwoord voor *Siman* voor u schrijven zal, zoodra door u besloten is het boek uit te geven.[1] Ik kan niet anders dan u aanraden het te doen, het kan zoowel in Holland als Indië zeer goed verkocht worden. Wanneer u mij schrijft dat het boek ter perse gaat, stuur ik u per luchtpost een inleiding van 4 blzn.

Met vriendelijken groet, hoogachtend

EduPerron

3379. *Briefkaart aan G. M. G. Douwes Dekker: Batavia, 28 december 1937*

Batavia, 28 Dec.'37

Waarde Heer Douwes Dekker,

Dank voor perskaart en brief, welke laatste u blijkbaar verzond alvorens mijn kaart + knipsels ontvangen te hebben. Ik dacht mijn hoed bij mijn schoonzuster achtergelaten te hebben, maar in ieder geval: ik moet hem *niet* terug! Geeft u hem aan den kebon,[1] s.v.p. *Is* het trouwens wel de mijne? zoo ja, dan moet daar *Sools, Paris* in staan, en—ik meen zelfs mijn initialen. Anders heeft een ander dit soevenir bij u aan den kapstok achtergelaten.

Onze 'stand' hier is zeer geschikt en van de drukte hebben wij geen

3. Lezing niet achterhaald. Zie voor Binnerts over *De man van Lebak* echter ook 3395 n 10.

1. Deze herdruk van E. F. E. Douwes Dekker, *Het boek van Siman den Javaan* is door het uitbreken van de tweede wereldoorlog verhinderd. DP's inleiding is opgenomen in *Vw* 7, p. 146–168.

1. Tuinjongen.

last. Maar op den duur zou het ons op deze manier te duur worden. Ik wacht dus rustig af tot ik 'uitsluitsel' heb betreff. die *N.R.C.*, en als 't dan Batavia blijft, moèten we er iets anders op vinden.

Laat u dit en mijn brouille met mijn hoed niet beletten om bij ons aan te komen als u hier mocht zijn.

Steeds gaarne uw

EdP.

Wij kunnen al ièts beter tegen de warmte!

3380. *Briefkaart aan J. Greshoff: Batavia, 28 december 1937*

Batavia, 28 Dec.'37.
(*3 Jan.* begint mijn 'werk'.)

Beste Jan,

Het boek v. Mayer is gekomen, maar Saks is niet terecht! Heb jij, of heeft H. en W., misschien toch vergeten het te (doen) zenden? —Wij zitten hier rustig maar amechtig van de warmte in dit Park-Hotel onze (= mijn) laatste vrije dagen door te brengen. Nog maar 6 dagen, minder dan een week! En aan den anderen kant wacht ik nu natuurlijk, met alle gevoelens des hangenden, de beslissing af van de *N.R.C.*! Wij doen *alles* 'voorloopig', tot die beslissing er is. Wat een verschil van lotsbestemming misschien: of ik nu naar Europa teruggeroepen word of hier blijf! Enfin...—Iets anders is: ik kreeg een zieligen brief van S. die me schreef dat ze maar niet begrijpen kan dat ik geen geld heb, en dat ze hoopt dat ik tòch zeker iets sturen zal voor de vacantie van Gille, en verder dat 'elle ne mange pas à sa faim' en dat ze door geldgebrek een kuur tegen ziekte heeft moeten stopzetten. Dit laatste laat me wat lauw, want ik verkeer een beetje in 't zelfde geval: ik kom er ook niet toe om die röntgenfoto's te laten maken om de kosten, en voel me toch verre van frisch. Zal wel slijten, als bij *armer* lieden! Hoe 't zij, de rest gaat me meer aan. Gelijk hiermee, maar per gewone postwissel, zend ik f 50. aan Jean de S.; wil je het hem zeggen? Ik kom niet tot schrijven, mis gewoon de kracht. Daarom deze briefkaart, als uitzondering en omdat ik met jou zooveel minder uitvoerig hoef te zijn.—*De Man v.Lebak* heeft hier het grootste succes: iedereen vindt het goed, iedereen praat erover. Maar... Kolff noch Visser[1] heeft het boek, terwijl allebei al verschil-

1. Boekhandelaren in Batavia.

lende bestellingen hebben ondanks den *ridikuul*-hoogen prijs! Toch niet slim van Q. Arthur zond ik een ex. van hier. Dag! Steeds je

E.

3381. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: 30 december 1937*

Batavia, 30 Dec.'37.

Waarde Heer Douwes Dekker,

Dank voor uw prompte reactie. Ingesloten zend ik u M.C.[1] mèt uw aanteekeningen, die ik met veel plezier las, voor uw collectie. Dit stuk is inderdaad 'sympathiek', hoewel erg 'zakkig' gesteld, en met die typisch-indische journalistendraai van nagenoeg citeeren uit den behandelden auteur (in dit geval: ik) maar zonder ' ' en of uit eigen koker werd geput. Soit. U hebt in dat eene geval zelf aangetoond dat 's mans nabetrachting kant noch wal raakt zoodra het woord *beleedigend*—dat door Van der Ven gebruikt werd—ook inderdaad zijn volle waarde krijgt en niet wordt opgevat als (voor den chef) 'ongepast', 'onaangenaam', of wat anders. Maar dit soort logica, uitgaande van onnauwkeurig verstaan, is iets waar men telkens mee te maken heeft als scribent, dus ik gun den braven heer M.C. zijn verder betoogje van harte.

Binnerts zal inderdaad wel niet op Nieuwjaar radioroepen, maar op den daaropvolgenden Zaterdag. U kunt dit vmdl. gemakkelijk nagaan in den gids.

Mr. H. Samkalden, ambtenaar (referendaris) $\frac{\text{ter (!)}}{\text{op de}}$ Algem. Secretarie, heeft voor 't *Bat.Nwsbl.* een bespr. van Saks en van mij geschreven in den vorm van een brief aan mijzelf.[2] Zéér aardig, en 10 × vernuftiger en beter geschreven dan M.C. Ik stuur u dadelijk een ex.; het stuk verschijnt Woensdag over 8 dagen. (Ik las 't vanmorgen toevallig op 't *B.N.*)

Dat ik 'jong' ben en Saks 'rijp', is ook hoofdargument van Noordenbos, op *zijn* manier ook een braaf man overigens—echt een brave historicus ('geven en nemen', dat staat zoo weloverwogen, altijd!).—Maar let wel: mijn *Man v.Lebak,* merk ik hier overal, heeft het grootste succes: zelfs alle ambtenaren die het lazen vinden het

1. Zie 3377 n 2.
2. 'De man van Lebak, Een bespreking in brief-vorm' (zie 3333 n 2).

boeiend, levend, enz. Terwijl iedereen klaagt over de onleesbaarheid en vervelendheid van Saks. Dàt valt me zelfs erg mee! Ook daarover e.e.a. bij Samkalden;[3] maar dat leest u zelf, dus basta.

Ik ben trotsch op één zinnetje bij Noordenbos: 'Zoo iemand sympathie voor Multatuli kan wekken, dan Du Perron'. (Komende van hèm is dat een onverdachte lof!)

En bij M.C. op: 'Er bestaat geen twijfel omtrent de vraag aan welke zijde Du Perron staat. Hij bevindt zich onvoorwaardelijk aan de zijde van 'den man van Lebak',—enz.'

Dergelijke dingen, en over 't algemeen alle uitingen pro Multatuli die ik loskrijg, gaan er bij mij veel dieper in dan opmerkingen over mijn scherpzinnigheid, goede stijl en wat dies meer zij. Ik ben gevoeliger op het punt Multatuli dan over mijzelf. Als u hier komt zal ik u brieven laten zien van jonge menschen, die opnieuw vol geestdrift voor M. zijn geraakt, en die mij heel wat meer plezier hebben gedaan dan krantenlof over mijn boek. Zooals ik aan uw broer schreef[4]: Als ze M. gaan herlezen en M. zelf dus aan het woord komt, heeft hij mij werkelijk niet noodig. Trouwens, dat mijn boek zoo *boeiend* is, dankt het voor 75% aan Multatuli's proza. Wat duivel, het is niet zóó lastig om een boeiend boek te maken, met zóó'n 'medewerker'!

(Hoewel Saks het niet kan...)

Het beste met de nieuwjaarsdagen, ook voor uw vrouw en zoon, en natuurlijk ook met het heele nieuwe jaar. Steeds uw

EduP.

3382. *Aan H. Marsman: Batavia, 31 december 1937*

Batavia, 31 Dec.'37.

Beste Henny,

Er is weer veel gebeurd sinds mijn laatsten brief uit Garoet.[1] We zijn nu al goed 14 dagen in Batavia, voorloopig ondergebracht in een paviljoen van het Park-Hotel—waar ik wel moet afwachten wat

3. Zie Sk., 'De man van Lebak, Een bespreking in brief-vorm' (zie 3333 n 2): 'Je reconstrueert dit leven met al zijn tekortkomingen, zijn ondeugden en ijdelheden voordurend, op zeldzaam pakkende wijze, naar dit kunstenaarschap toe.'

4. Brief niet teruggevonden.

1. 3360.

mijn sollicitatie bij de *N.R.C.* oplevert[2]—maar, hoe geschikt deze buurt ook is, het is hier véél te duur. Het wonen hier is op zichzelf een probleem: òf het is duur, òf je bent nagenoeg in de kampong, althans in de viezigheid met kakkerlakken enz. wat Bep zoo deprimeert! Overigens houdt deze het hier voor 't oogenblik voortreffelijk uit; veel beter dan ik zelfs, in het begin, maar ik was een vaatdoek gelijk door die laatste maand van physieke beroerdigheid. Nu gaat het weer. Overmorgen begint mijn werk op het Archief. Daarna zal ik je wschl. wat minder schrijven, omdat ik de avonden zal moeten besteden aan 'studeeren' (daarbij ook bekijken van Batavia, omgang met 'inheemschen') of schrijven voor mezelf.

Wat dit laatste betreft, overigens slapjes. Ik ben op het oogenblik absoluut ontmoedigd door de houding van Querido. Het feit dat ik hem consulteerde, schijnt hem het idee gegeven te hebben dat hij mij verder wel zachtjesaan naar zijn hand zou zetten, wat toch dom van hem is. Ik was met hem geraakt tot een soort toenadering, waarbij hij beloofd had *alles* van mij langzamerhand in één hand te nemen—de zijne dus—later ook herdrukken, enz. Maar hij blijft bij zijn krankzinnige idee dat ik *dan* ook alles moet wegstoppen wat hij niet uitgeven wil en niet daarmee gaan naar een anderen uitgever. Behalve dat ik het principieel al verdommen zou om zooiets aan te nemen, komt erbij dat ik bv. aan een klein boekje dialogen over het detective-verhaal[3] hier van Kolff f 100 heb gekregen, met voorwaarde dat er f 50 bij komen als het 600e ex. verkocht zal zijn. Stel daartegenover de f 150 – f 19 = f 131 die ik aan *De M.v.Lebak* verdiende (dat véél succes heeft hier, maar dat iedereen woèst duur vindt, en terecht!) dan begrijpt een kind dat ik me niet veroorloven kan zooiets af te slaan. Maar de heele toon van Querido is die van den welwillenden zakenman, geheel op het compromis afgestemd en daarbij vol larmoyante ijdelheidjes en sentimenteele draaien. Maar onderin weet hij verdomd goed wat hij wil, rekent me zijn kosten voor enz. en verzucht dan weer dat alles prachtig zou gaan als hij alles *op mijn kosten* zou uitgeven. Ik heb er genoeg van gekregen, hem van zijn belofte ontslagen, dwz. afgezien van mijn idee van 'alles-in-één-hand' en onze vrijheden op de oude voet teruggebracht. Hij krijgt de voorkeur—volgens contract,—wil hij niet, dan *ren* ik naar een anderen uitgever. En daarmee basta. Ook alle voor-

2. Zie 3367 n 1 en 2.
3. *Het sprookje van de misdaad*, [etc.] (zie 3212 n 2).

waarden over mijn indisch boek[4] enz. heb ik hiermee te niet gedaan. Hij krijgt verder *niets* meer van me te hooren en mag zijn raadgevingen voor zich houden. Ik schrijf wat ik wil en bied hem het resultaat aan: wil hij dat niet, ook goed. Wil hij van mij af, vooruit Mina. Zijn briefstijl wordt me per slot te weeïg, ook omdat hij het zoo èrg goed bedoelt. Wat duivel, een Den Doolaard word ik nooit; kan hij niet inzien dat hij *mij* moet uitgeven of niet, dan spijt me dat voor ons allebei, maar dan kan ik er verder ook niets aan doen, dat is duidelijk.

Met-dat-al: ik heb een kater van deze schommelarij en lust om vooreerst maar niets meer te doen. Het werk van het Archief zal vooreerst ook wel al mijn aandacht eischen. Daarna ga ik misschien probeeren op een andere manier aan meer geld te komen, als ik dat *N.R.C.*-baantje niet krijg, dat natuurlijk *de* oplossing zou zijn. De kranten hier zijn nu bezig elkaar met ochtendbladen te beconcurreeren. Dat maakt nachtredacteurs noodig. Misschien ben ik voor zooiets bruikbaar. Op 't Archief blijven voor f 160.'s maands (en dan voor Batavia!) is natuurlijk op den duur onmogelijk.

Maar laten we 't over jou hebben.

(Terwijl ik dit schrijf trekt op straat een echt-ouderwetsche muziektroep voorbij, met *Wien Neerland's bloed* op ronzebonsmanier enz., precies nog als in mijn kindertijd, tot verrukking van Alijntje.)

Wat je me van de opoffering van die Christusverzen zegt is *erg* aardig, maar doe dat nu niet als je er zelf ook maar even om geeft! Neem ze gerust op; ik heb je tenslotte alleen maar gezegd dat ik het gevoel mis voor die dingen. Mijn oordeel erover is dus ook niet veel waard.[5]

's Avonds.

Ik moest Menno schrijven en liet dit even liggen. Daarnet een brief van Jan Gr. dat Vestdijk hoogstwschl. in de plaats van Vic benoemd is.[6] Best! maar ik had gehoord dat noch hij noch jij gesolliciteerd had. Hoe het zij, en al dwingt dit mij hier te blijven, ik ben blij dat het V. is en geen ander. Denk je eens in wat het geweest zou zijn als Houwink of Van Duinkerken of God-weet-wie benoemd was. Ik zal V.

4. De roman 'Terug en terug' (zie 2986 n 5).
5. Zie 3355 n 8.
6. Vestdijk was van begin 1938 tot juni 1939 redacteur kunst en letteren van de *NRC*.

morgen schrijven en 'mijn diensten aanbieden', dan wordt het voor Bep en mij ook weer wat prettiger dan onder Vic. Verder wil Ritman (v/h *Batav. Nwsblad*) hier nu een Zaterdagsch literair bijblad oprichten onder mijn leiding[7]—hoewel ik hem tegen mijzelf gewaarschuwd heb! Op den duur kunnen wij dus ook wel wat bijverdienen, maar al dit gedoe is versnipperend, en tenslotte tòch beroerd betaald, en wat houd je voor jezelf over? (aan tijd en fut). Ik heb oogenblikken dat ik absoluut beroerd ben, als ik denk aan den tijd waarin we géén snars geld meer zullen hebben. Maar... er is altijd wel wat op te vinden, als het moèt; dat is de filosofie immers?

Hier in Batavia las ik, behalve een dikke, uiterst ouwehoerige (= in zijn soort boeiende) gids voor den Archivaris[8]: *Guadalajara* van Slau, *'s Menschen heen- en terugweg* van Helman, *De Wingerdrank* van Bordewijk, *Chimera's* van Beversluis (niet eens slecht, hoewel rhetorisch!), om met de nieuwe druk van Nijhoff's *Gedichten, Een Winter aan Zee* en de herdruk van *Frank Rozelaar* voor het *Bat.Nwsbl.* te bespreken, alles bijeen vmdl. in 4 artikelen.[9] Daar gaat tòch tijd in zitten, een tijd die ik heel wat liever aan Oud-Batavia en mijn verhaal over Dirk van Hogendorp besteed had.[10] Archiefwerk en zóóiets, dat houdt je wel zoet en mak, denk ik, voor verdere literaire actie,—althans in het heete Batavia.

Ik ga, als ik me weer wat thuis voel—bv. als we een eigen huis gevonden hebben en dit hotel uit zijn,—doodrustig me zetten aan het herzien van mijn 1e verhaal: over de Van Harens. Als dat af is, krijgt Jan het voor *G.N*; wil Q. het dan hebben, best; anders maar niet.[11] *Haast* zal ik nu zéker maar schrappen; je kan niet tegen de

7. Niet gebeurd (zie ook 3250 n 9).

8. Zie 3291 n 1.

9. 'Het laatste boek van Slauerhoff' (over J. Slauerhoff, *De opstand van Guadalajara.* Rotterdam 1937), 'Het œuvre van Albert Helman, Omvangrijk doch weinig oorspronkelijk' (over A. Helman, *'s Mensen heen- en terugweg.* Rotterdam 1937) en 'De demonen van Bordewijk' (over F. Bordewijk, *De wingerdrank.* Rotterdam 1937) in *Bataviaasch nieuwsblad* van 5, 12 en 19 februari 1938 (*Vw* 6, p. 224–228, 228–233 en 233–237). Over M. Beversluis, *Chimera's, Een dramatisch gedicht* ([Lochem] 1937) heeft DP niet geschreven. Zie voor DP over Nijhoff 3337 n 6, over Roland Holst 3255 n 10 en over Van Deyssel 3360 n 4.

10. 'Zich doen gelden' (zie 3282 n 11).

11. E. du Perron, *Schandaal in Holland.* Den Haag 1939. Eerst verschenen in *GN* 37 (1939) 1–5 (januari-mei), p. 61–86, 169–191, 261–283, 367–390 en 461–479 (*Vw* 3, p. 543–688).

ongeïnteresseerdheid en labbekakkigheid van Iedereen in. Als ik vrij man kon blijven en een uitgever had die voor mij voelde, zou ik 2 of 3 dln. Onzekeren + het boek over Indië misschien afhebben binnen 4 jaar, dus tegen mijn 42e. Nu...? Laat het tien jaar worden!

Je ziet, ik kom er telkens op terug. Maar ik voel me dan ook wel steeds meer in de knel. En als ik nu maar niet physiek aftakel. Er *is* iets in mijn leverstreek niet in orde, maar ik verdom het om mijn lever te laten fotografeeren, omdat zooiets in dit land fl. 100. kost! Dàn moet die lever het maar houden tot we ons so wie so inschepen naar Europa.

Mijn a.s. 'chef' op het Archief blijft zich even geschikt betoonen, al is het eig. een soort Stols. Maar zal het werk meevallen? dwz. uithoudbaar blijken? Het *is* tenslotte notariswerk, en een echt archivaris heeft de dure plicht niets te zijn dan archivaris, staat er in mijn gids, en zich zelfs niet te houden voor historicus. Goeie God, zèlfs niet voor dàt! En Huizinga zegt juist dat diè carrière voor iederen amateur openstaat. (Getuige Saks!)

Vic schreef een zéér infantiel en plomp stukje over de tegenstelling Saks-du Perron in een quasi-historisch en eig. dikdoenerig stuk naar aanl. van 2 boeken over Wilde.[12] Als *hij* daarmee tevreden is, proost!

Kom, het beste met 1938 voor jou en Rien daar in jullie eenzaamheid![13] Ik ga er een glas z.g. frambozenstroop op drinken, in Batavia gemaakt, die tegen je aanslaat van de peerdrups-geur, een soort peerdrups-spiritus. Maar toch wel lekker, met ijswater. Schrijf over wat

12. 'Letterkunde, Kroniek van het proza'. In de rubriek 'Letteren en kunst'. In *NRC* van 4 december 1937 (av.). Over V. O'Sullivan, *Aspects of Wilde* (London 1936) en R. H. Sherard, *Bernard Shaw & Oscar Wilde* (With a preface by Lord Alfred Douglas and an additional chapter by H. Kingsmill. London 1937). In de inleiding van zijn artikel trekt Van Vriesland een parallel tussen het door Noordenbos gemaakte onderscheid essayist-historicus (Saks) en dichter-romancier (Du Perron) en het verschil tussen de twee door hem besproken boeken. In n 8 schrijft Van Vriesland: 'Volkomen zonder kennis van zaken is de wijze, waarop E. du Perron in het derde deel van zijn Cahiers van een lezer 1928 (blz. 18 e.v.) bladzijden lang zoo venijnig mogelijk Harris tegen Sherard uitspeelt.' en in n 9: 'En E. du Perron werkt zich tegenover Douglas op tot een eenzijdigheid welke, hoezeer begrijpelijk, op een al te oppervlakkig en gemakkelijk psychologisch oordeel berust. (Cahiers van een lezer 1927, deel 5, blz. 30 e.v.)'.
13. Zie 3249 n 1.

je doet, enz. enz. en verwonder je niet als ik wat langer zwijg. Des te uitvoeriger vertel ik je dan later hoe 't er verder met ons uitziet. Op 't moment is er één reuze-meevaller: dat Bep zich hier *niet* akeliger voelt dan elders in Indië. Wat zeg je eig. dáárvan?

De postzegel door Rien geëischt, gaat hierin terug. Heel veel hartelijks 2 × 2, steeds je

E.

P.S. Schrijf gewoon: p/a Park-Hotel, Rijswijk, Batavia C. (Java). Als we van hier weggaan, laat ik de post op 't postkantoor nazenden.

3383 (1048). *Aan M. ter Braak: Batavia, 31 december 1937*

3384. *Aan S. Vestdijk: Batavia, 1 januari 1938*

Batavia, 1 Januari 1937.

Beste Simon,

Dat ik je niet eerder antwoordde op je aardigen brief naar Garoet, kwam door allerlei stoornissen, als daar waren: amoeben-dyssenterie met daaraan verbonden emetine-kuur, een negenoog als bekroning daarvan; een 5-daagsche koorts tot epiloog. Kortom, ik ben als een vod naar het warme Batavia getogen, waar ik 10 dagen hersen- en bloed-loos (qua gevoel) heb rondgehangen, voor 't een beetje beter ging. Echt beter ben ik trouwens allerminst, maar de inmenging van doktoren heb ik goddank stopgezet. Het schijnt dat ik nog wat aan den lever heb, of in die buurt, maar wàt weet niemand, en ik heb geen geld—even f 100!—om die lever-met-bijbehooren te laten fotografeeren. Alzoo, overmorgen ga ik mijn eerste schooltijd terugvinden op het Landsarchief; tenzij Juliana op dien dag bevalt alswanneer ik nòg 2 dagen uitstel van executie krijg.[1]

Hoe het zij, wij zijn—na Tjitjoeroeg en Garoet, 'bergplaatsjes' (in dubbelen zin!)—nu kustplaatsbewoner, bataviaan. Maar nu om hier te wònen! Wij wisten niet dat dat zóó'n probleem zou zijn! Voor intellectueelen met bescheiden beurs is Indië absoluut gesloten: je bent hier of autoprol of kamponger, althans aan den rand van de kampong. Zoodra je een goedkoop huis neemt—die *zijn* er, in de

1. Prinses Beatrix werd op 31 januari 1938 geboren.

buitenwijken, en soms verdomd aardig: ouderwetsche nog echt indische huizen met tuinen voor 30 pop in de maand—moet je weer een auto hebben, anders wordt het probleem van het vervoer te moeilijk. We zijn dus voorloopig in het Park-Hotel getrokken,—tot 1 Februari a.s.,—midden in de stad, maar voor ons veel te duur.

Dit kwam ook door mijn solliciteeren naar de stoel van Vic Vriesland in de *N.R.C.* Ik werd door Jan Gr. en Menno daartoe aangespoord,[2] en het scheen dat ik nog kans maakte ook, want Henny, jij en Binnendijk (?) dongen niet mee, en mijn eenige rivaal, heette het, was Jan Theodoor Remco Campert. Ondanks het dubbele bezwaar dus van woonachtigheid in Indië en polemische reputatie, zette ik mijn beste beentje voor. En zoowaar, ik kreeg hoop! Het zou *de* oplossing zijn geweest, niet alleen t.o.v. Europa, waar ik tenslotte toch 'naartoe-terug' wil, maar voor het heele familieprobleem en voor de gezondheid van Bep (en wschl. nu van mij zelf). Het dure Park-Hotel werd dus 'verantwoord', vanwege de onzekerheid. Gisteravond schreef ik een briefje aan Menno om mij vooral *dadelijk* te schrijven zoodra hij iets zeker wist, omdat ik ingeval van 'neen' toch zoo gauw mogelijk naar een goedkooper behuizing moet uitzien. Een uur later kwam er een brief van Greshoff, dat *jij,* 'vrijwel zeker', benoemd was, of worden ging.

Alzoo: habis perkara.[3] Jij bent geen rivaal als Campert. *Minstens* even groote 'bekwaamheid', meer routine van de *N.R.C.*, betere naam als letterkundige, veel minder polemische reputatie, de afstand Putten-Rotterdam[4] die niets heeft van Batavia-Rotterdam... ze zouden gek zijn als ze jou nièt de voorkeur gaven! Hoewel ik 'officieel' dus nog in de onzekerheid dien te zitten—ik hèb geen definitief antwoord!—acht ik de zaak dus wel geregeld.

Dat ik je feliciteer is vanzelfsprekend, maar bovendien ik ben er *blij* om dat jij daar zit. Niet 10 ×, maar 100 × liever jij daar dan een ander! Ik was met Vic, zooals je weet, door die idiote Slauerhoff-opstokerij 'gebrouilleerd'[5]: dwz. met hem persoonlijk niet, voor zoover ik weet, maar ik had er bezwaar tegen om mee te werken aan een blad waarin *hij* mij opgenomen had, als hij van zijn kant eig. 'kwaad bloed' teugen me had. En hij heeft geen letter geschreven om

2. Zie 3367 n 1 en 2.
3. Streep eronder.
4. Vestdijk woonde in 1937 in de Heuvellaan te Putten.
5. Zie 2421 n 1 e.v. brieven.

dit tegen te spreken, uit luiheid of vanwege de 'drokte' of vanwege Kring-labbekakkigheid. Soit. Nu jij in zijn plaats zit, kom ik—en komt Bep met mij—je onze diensten aanbieden. Bep voor fransch, engelsch en wat jij verder nuttig oordeelt, ik voor fransch, nederlandsch, etc. Vraag den heer Swart[6] de reeks besprekingen in 't *Bat. Nwsblad.*, die ik hem zond ter steuning van mijn sollicitatie; niet dat ik geloof dat jij mij daaraan keuren moet, maar zoomaar, omdat ik graag had dat je ze doorkeek.

Ik zond aan Greshoff een art. van mevr. E.M.B. over je *Greco*,[7] met verzoek je dat door te zenden.* Lang niet kwaad en voor Batavia 'outstanding'! Het boek wordt ook hier druk gekocht, geloof ik. Ik heb me nijdig gemaakt over de patserige artikeltjes van de boekenmotten Colmjon en Verbraak over je.[8] Is er geen middel om die oppositiefiguurtjes van den kouden grond te vertellen wie zij zijn (= wie zij *niet* zijn)? Ik schreef Menno daarover,[9] edoch erlangde geenerlei antwoord. Als ik later mijn 'studie' over jou voortzet—dat doe ik vroeger of later,—[10]waarbij dus ook *Visser* komt, zal ik *Greco* herlezen en in verband met de rest behandelen, maar nu zoo apart 'lag' 't me niet. Overigens schreef Gr. mij erover in termen die mij stomverbaasd hebben. 'Met zijn poriën ingedronken, persoonlijk betrokken, gloeiende kop, wist niet meer of dit literatuur was of niet', enz. enz.—en dat *Greshoff*, fancy! de groote amateur van allerlei lichte lieve fransche boekjes, als de werkjes van le comte de Comminges en le vicomte de Bondy![11] Het kan raar lopen in de wereld, maar geloof dat ik ook hierom blij ben, hoewel ik er geen snars van begrijp.

* (Als je 't niet krijgt, por Gr. aan, want hij is ontzettend vergeetachtig!)

6. Hoofdredacteur van de *NRC*.
7. E.M.B., 'Twee schilders en een wijsgeer' (zie 3375 n 2).
8. G. Colmjon en L. Verbraeck, 'Herleeft Querido'. In *De litteraire gids* II (1937) 137 (oktober), p. 6. En 'Vestdijk's kampioenschap'. In *De litteraire gids* II (1937) 138 (november), p. 16. Colmjon en Verbraeck waren ook de redacteuren van de *De litteraire gids*.
9. Zie *Bw TB-DP* 4, p. 205.
10. 'Over S. Vestdijk'. In *GN* 33 (1935) 12 (december), p. 560–572 (*Vw* 6, p. 15–27). Zie ook 2312 n 3, 2421 n 3, 2704 n 2, 2707, 2728 en 2746 n 3. Een vervolg op dit artikel heeft DP niet meer geschreven.
11. Vgl. J. Greshoff, 'Drie handboekjes, Fransch proza en poëzie'. In *DGW* 31 (1932) 11 (november), p. 204–207.

Ik voor mij verlang naar de tusschenschakel tusschen Ina en Visser, en naar Narcissus. Zend ze me zoodra ze verschenen zijn.[12]

Vanmorgen kwam hier iemand met een *N.R.C.* waarin een stuk van Vic over 2 boeken over Wilde, waarin telkens—op een ongelooflijk goedkoope en bepaald 'onhistorische' manier—de tegenstelling Saks-du Perron ter sprake werd gebracht. De man die het stuk bracht en van mijn sollicitatie afwist, zei met melancholieke oogen: 'Ik krijg den indruk dat hij stemming tegen je heeft gemaakt'... Historischer dan Vic heb ik hem uitgelegd dat Vic op 4 Dec. geen stemming kon maken tegen een sollicitatie die 20 Dec. uit Batavia in zee is gegaan. Maar sympathiek is dat malle historische gedoe niet. Ik ben onpartijdiger geweest dan Saks, die zijn systematische afbrekerij van Mult. gecamoufleerd heeft; ik heb een document van den eersten rang aangebracht dat de 17 jaar lang peuterenden Saks had moèten ontdekken en waarover de 'geven-en-nemende' Noordenbos niets dan een 'smoes' weet te vertellen (het woord is van Menno).[13] Tenslotte heb ik *verkeerde* en *vervalschende* peuterijen van Saks *weerlegd,* zoo historisch als maar mogelijk was, en daarop zijn de heeren niet ingegaan. De manier waarop Vic mij in die Wilde-affaire betrekt is ook allesbehalve fair, want hij citeert wèl mijn 'nijdigheid' tegen Douglas (gebaseerd op een boek van n.b. *Crosland,* dat onder Douglas' naam uitkwam en dat door D. zelf infaam werd geacht, achteraf); maar het stuk, in een later cahier,[14] waarin ik amende honorable maakte toen D. wèl een sympathiek boek over Wilde had geschreven, de fameuze *Autobiography* die toen net uit was en die ik dus niet eerder gezien kòn hebben, citeert Vic niet. Ik geloof geen oogenblik aan kwade trouw, wèl aan historische dikdoenerij, die even vervalschend werkt als bij Saks. Ik heb trouwens met dezen Saks niet afgedaan en zal hem en Noordenbos antwoorden in een 'historisch' artikel in *Gr.Ned.*,[15] als *al* het gezwam afgeloopen zal zijn. De tegenstelling Saks, historicus, tegen du Perron, dichter[16] is niet alleen goedkoop, maar voor wie de 2 boeken *las*—wat Vic NIET deed, want zóó dom is hij niet—vrijwel idioot.

12. S. Vestdijk, *Sint Sebastiaan, De geschiedenis van een talent.* Rotterdam 1939; en S. Vestdijk, *Narcissus op vrijersvoeten.* Rotterdam 1938.
13. Zie 3365.
14. Artikel van DP over A. Douglas, *Autobiography* (London 1929) niet teruggevonden in *Cahiers van een lezer* en *Vw.*
15. Zie 3372 n 3.
16. Zie 3365 n 3.

Heb je nog gevolg gegeven aan je voornemen om *De M.v.Leb.* in *De Groene* te bespreken?[17] Zoo ja, dan hoop ik dat ook jij Saks gelezen hebt. Ik vind het best dat men hem tegen mij uitspeelt, maar dan niet zoo zakkig als Noordenbos (een braaf man ongetwijfeld!) of zoo plomp als de anders zoo subtiele Vic.

Ik moet langzamerhand ophouden, ook al omdat Bep op me wacht om weer eens een huis te gaan zien. Schrijf me wat over je bevindingen aan de krant. Wat je 'bekwaamheid' betreft, maak ik me geen enkele zorg, maar kun jij, 'psychologisch', dit werk aan? Ik vermoed dat je af en toe onaangename ontmoetingen hebben moet, en hoe slecht ik zelf daartegen kan, jij lijkt me daar nog minder de persoon voor! Maar alles went, et tout s'arrange, zei Pia, ofschoon hij erbij zei: 'il est vrai que tout s'arrange plutôt mal'. Hoe het zij, ik wensch je ieder succes en hoop je in de kantoren van de *N.R.C.* te zullen ontmoeten als ik—over 2 jaar?—in Holland terugkom. Maar àls je er genoeg van krijgt en van jouw kant toch liever de oude vrijheid terug wenscht, waarschuw me dan, opdat ik nogmaals en *tijdig* solliciteeren kan, en probeeren jou op te volgen. Mag ik daarop rekenen? Voor mij is 't nl. niet alleen een kwestie van 'baan', maar ook een middel om naar Europa terug te komen, zonder daar meteen weer met vrouw en kind in de onaangenaamste onzekerheden rond te hannessen.

Schrijf mij gewoon: Park-Hotel, Rijswijk, Batavia-C. Als ik van hier wegga, laat ik het adres op het postkantoor veranderen. Het huis dat wij nu gaan zien ligt weer flink buiten het centrum, maar de buurt heeft een nogal lieve naam: de Tamarindelaan. Als we verhuisd zijn en ik weet wat *mijn* werk is, schrijf ik je weer uitvoerig. Nu: het beste met ons allebei in 1938 en onze nieuwe 'sfeer'. Steeds hartelijk je

E.

3385. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: Batavia, 2 januari 1938*

Waarde Heer Douwes Dekker,

Bij terugkomst,—'s avonds 8 uur,—van Tjiawi, waar wij den dag doorbrachten, vonden wij uw kaart. Jammer! Wij hadden u graag

17. Artikel van Vestdijk over *De man van Lebak* in *De groene Amsterdammer* niet gevonden.

wat bij ons gehad, een kop thee gegeven, enz., en persoonlijk een goed '38 gewenscht. Dit nu hier dan nogmaals.

Mijn sollicitatie bij de *N.R.Ct.* is hoogstwschl. mislukt. Zekerheid heb ik nog niet, maar het schijnt dat mijn vriend S. Vestdijk benoemd zal worden, wat voor mij overigens nog zoo kwaad niet is. Zoo zullen wij dus nog wat in Indië blijven, wat ook zijn goeden kant heeft; en als u dus *weer* in Batavia komt, probeert u het dan nog eens!

Ingesloten het stukje van den braven M.C. over Saks.[1] Misschien interesseert het u. U ziet, deze brave is niet alleen lang niet zoo'n 'Multatuliaan' als u, maar zelfs nog heel wat minder intransigant dan ik. (Na lezing weggooien.*)

Het mysterie van den hoed is dus opgelost![2]

Morgen—niet later dan morgen!—begint mijn nieuwe schooltijd, en ù zult een uur langer in bed hebben doorgebracht, zelfs tegen heug en meug. Ik ben blij voor u.[3]

Binnerts spreekt nu nog maar eens in de maand (vroeger was het: om de 14 dagen) en de lezing over Mult. komt dus wschl. pas begin Februari![4] Het stuk van Samkalden verschijnt Zaterdag a.s. = 8 Januari.[5] Dat zend ik u direct.

Tot zoover. In haast. Steeds gaarne uw

EduP.

Batavia, 2 Jan. '37.

3386 (1049). *Briefkaart aan M. ter Braak: Batavia, 8 en 9 januari 1938*

3387. *Briefkaart aan H. Samkalden: Batavia, 8 januari 1938*

Bat., Zaterdag.

Beste Hugo,

Je artikel herlas ik met klimmend genoegen (ondaks de 2 of 3 zetfoutjes) in gedrukten vorm. Ook Bep was er zeer over te spreken en

* (Tenzij ù het bewaren wilt.)

1. Zie 3377 n 2.
2. Zie 3379.
3. Zie 3365 n 8.
4. Zie 3377 n 3.
5. Zie 3333 n 2.

vond het goed geschreven, hetgeen ik onderschrijf. DD. kreeg een touchant schrijven van Julius Peé, dat ik je zal laten zien—afschrift ervan althans—als je hier komt. Verder schreef Johan Koning een 'warm' stuk in de *Haagsche Crt.* en Nico Rost een misselijk, door-en-door berekend partij-stukkie van loven en toch weer bestraffen in de belgische *Vooruit.*[1]—Op het archief gaat het best. Verhoeven uiterst geschikt. Verder zagen we 'jouw' Jansen[2] eenige malen. Ik vind hem bizonder sympathiek, en van een onmiskenbare *qualiteit* (noem het zuiverheid, eerlijkheid, wat je wilt, maar je voelt het, het *is* er—en dit is precies wat hier bijna nooit is).

Wanneer zien we je weer? Ik heb een onlust in schrijven, vmdl. omdat het andere werk nog wennen moet. Maar je bent altijd welkom, zooals je weet.—En 't nieuwe hok in Bogor[3]-zelf?

Steeds je

EdP.

3388. *Briefkaart aan G. O. Tissing: Batavia, 8 januari 1938*

Bat. C., 8 Jan. '38.

Beste Adé,

Dank voor je brief, en voor die van Ira, die als altijd erg aardig was. Veel beste wenschen met '38 terug nl., ook namens Bep, en waarom ook niet voor Ira? Breng ze haar over en dank haar voor de hartelijke woorden van uitnoodiging. Ons adres is: tot 15 Febr: Park-Hotel, Rijswijk, Bat.C.—Daarna hebben we een zeer geschikt huis gehuurd, Molenvliet West 9 (schrijf het op!), helaas maar voor 4½ maand, want met 1 Juli wil de tegenw. huurder er weer in. Op het Archief gaat het werk best, maar je begrijpt: ik moet nog wennen. Ook heb ik 't nu nogal rommelig met mijn 'vrije tijd', die zoo reusachtig gekrompen is. Tot werken kom ik nog niet, maar toch schrijf ik ongraag;—vandaar ditmaal zoo kort. Tot soendaasch heb ik

1. J. Koning, 'Letterkundige kroniek'. In *Haagsche courant* van 8 december 1937; en N. Rost, 'De man van Lebak, E. du Perron over Multatuli'. In *Vooruit* van 28 november 1937.
2. A. Jansen (1907–1942), ambtenaar bij het departement van Binnenlands Bestuur, studievriend van Samkalden.
3. Oorspronkelijke en na de onafhankelijkheid van Indonesië weer in ere herstelde naam van Buitenzorg.

de moed niet. Excuseer me bij Ira het lieve kind; Bep zegt dat ze jouw 'petite Tonkinoise'[1] is. *De M. v. Leb.* is, behoudens veel geouwehoer en wat aanvallen, waar ik nu eenmaal nooit aan ontsnap, een succes—qua pers tenminste. Qua verkoop? 't Is schandelijk duur!—Later meer en beter, naar ik hoop; ook van jouw kant. Hartelijk steeds je

E.

3389. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: Batavia, 12 januari 1938*

Waarde Heer Douwes Dekker,

In de eerste plaats: vele gelukwenschen met het a.s. huwelijk van uw zoon.[1] Nadere volgen. Mijn vrouw las het gister in de courant en ik schrijf u vandaag in haast.

Hierbij nog een knipsel. U ziet dat het hollandsche gemoed eindeloos bevredigd wordt door Saks: *Dit* stukje is door-en-door hollandsch = domineesachtig en lijkt eig. precies op dat van Noordenbos.[2]

Via uw broer zond ik u nog andere. Ik wil er maar één terughebben, dat van Johan Koning en de *Haagsche Crt.* Maar ook daar bezorg ik u nog wel een ex. van.

Nogmaals het beste voor u allen, steeds uw

EduP.

Het art. van Zaterdag in het *Nieuws v.d. Dag* (uitzonderlijk onbenullig en zéér Ned. Ind. Journalistiek peil)[3] zag u misschien al?

Batavia, 12 Jan. '38.

1. Frans chanson van het begin van de 20e eeuw, geschreven door Vincent Scotto, tussen de twee wereldoorlogen vooral bekend in de uitvoering van Josephine Baker.

1. Niels Douwes Dekker.

2. Mogelijk 'Boeken over Multatuli' in *Haagsche post* van 25 december 1937 of 'Douwes Dekker, De man van Lebak, Twee boeken over Multatuli' in *De telegraaf* van 24 november 1937 (av.).

3. 'Uit de wereld van het boek, Anecdoten en legenden over den Man van Lebak'. In *Het nieuws van den dag voor Nederlandsch-Indië* van 8 januari 1938.

3390. *Briefkaart aan H. Mayer: Batavia, 17 januari 1938*

Batavia 17 Jan.'38.

Beste Henri,

Dank voor nieuwjaarswenschen en veel goeds terug. Ik zit nu op 't Archief, maar vrees dat ik er niet lang blijven zal. Gering salaris, klerkenwerk, en geen toekomst. Ik kijk uit naar wat anders,—nu ik in Batavia zit—vind ik dat *niet,* dan moeten we wel naar Europa terug. Kortom, er is eig. niets veranderd!

Ik zend je, gelijk hiermee maar met gewone mail, een postwissel van f23. De andere helft volgt.

Wil jij mij zenden: de 2dln. *Essays* van Saks en het boekje *Potgieter en B. Huet* van denzelfden; ze kosten f 1. per stuk.[1]

Adres: Molenvliet W. 9[a], Batavia-C.—Dank. Steeds je

E.

3391. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: Batavia, 18 januari 1938*

Batavia, 18 Jan. '38.

Waarde Heer Douwes Dekker,

Ingesloten het stuk terug. Ik kreeg *net* een duplikaat ervan! Ik denk dat Koning het werk van Saks niet kent.

Wat het stuk van Bruch[1]—mij totaal onbekende naam—aangaat, ik heb er geen idee van, wie u dat kan hebben laten zenden. Kan het niet een initiatief van dien boekhandel zijn geweest? Intusschen, leest u voort, en u zult wschl. gewaar worden dat tot besluit Multatuli bij de ennesbejigheid zal worden ingelijfd. Dit *Haagsche Maandschrift* (notoir prul, maar goed betalend—neen, *dus* goed betalend) is zeer fascistisch getint. Voor iemand die boven en buiten de partijen staat,

1. J. Saks, *Socialistische opstellen.* Rotterdam 1919–1923. 2 dln.; en J. Saks, *Potgieter en Busken Huet.* Rotterdam 1927.

1. H. Bruch, 'Multatuli: Monarchist, Nationalist, Imperialist'. In *Haagsch maandblad* 28 (1937) 4 (oktober), p. 358–377. Op het eind van zijn artikel schrijft Bruch: 'Multatuli was tegen allerlei dingen. Nu beweren liberalen, socialisten, communisten en anarchisten, dat ze ook tegen die dingen zijn en dat Multatuli dus hun geestverwant is. Men heeft verduisterd, waar Multatuli vóór was. Dat is een andere Multatuli. Ik heb gepoogd, u dien te leeren kennen.'

heet M. dan toch maar... monarchist, nationalist (!) en imperialist, blijkens den titel. Ik zou het stuk wel graag lezen; kan u het mij zenden, bij gelegenheid?

Wat een pech dat u nu nog steeds met werkjes wordt opgescheept. Wat mij betreft, ik wen héél slecht aan het gareel. De landsarchivaris is mij merkbaar genegen en zeer geschikt, maar het werk is eig. ellendig, omdat het èn geestdodend is èn toch alle aandacht vraagt. Je kunt het niet machinaal doen zonder de onaangenaamste fouten te maken.

Ik denk, eerlijk gezegd, dat wij spoedig naar Europa teruggaan. Voorlopig hebben we ons vertrek op ± 1 Juli gezet.—Natuurlijk hoort u daarover nader.

Het beste met al de drukte die den 25en u nu al wel geven moet, en tot spoedig, denk ik.

Gaarne uw

EdP.

3392. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Batavia, 24 januari 1938*

Batavia, 24 Jan. '38.

Beste Freddy,

Dank voor verschillende brieven en bedank ook Rudie voor zijn missive uit Parijs. Ik leef geheel met jullie mee en heb altijd veel plezier in zoo'n verslag van jullie wedervaren, maar vergeef me *voorloopig* als ik niet antwoord. Sinds 3 weken ben ik nu daggelder en dit 6 uur per dag moeten werken aan geestdoodende dingen is iets dat me vooreerst alle lust in schrijven en over mezelf praten ontneemt. Ik moet 'wennen', zooals dat heet. Vroeger of later barst ik wel in jullie richting uit met een lange brief, maar gun me den tijd en wees niet boos erom. Ik kreeg de 2 Halbertsma's[1] die mij inderdaad nog wat opleverden, hoewel niet veel; maar ter controle op wat ik geschreven had was 't prachtig. Ik ben ook allerminst de 2 boeken vergeten die ik voor jou zoek: Van de Wall en Prick van Wely.[2] Helaas heb je je zinnen gezet op quasi-onvindbare dingen, want tot dusver is alle moeite vruchteloos geweest. Ik zocht niet alleen hier, maar schreef naar Soerabaja. Indië is—als vroeger!—het

1. Zie 3317 n 3 en 7.
2. Zie 2701 n 5, 3317 n 5 en 3356 n 8.

land waar je *nooit* het boek vindt dat je zoekt. Verder heeft Batavia wel geschikte kanten, naast allerellendigste wat de europeesche samenleving betreft: het is ook nog steeds het land waarvan Brooshooft 'zong' dat koning Prol er de scepter zwaait.[3] Ik kom nauwelijks tot werken. Later meer en steeds van harte je E. Nogmaals dank voor correctie![4]

Adres vanaf 16 Februari:
Molenvliet West 9[a],
Batavia C. (Java).

[5] Zie hoe idioot ik al word!

3393. *Briefkaart aan J. Greshoff: Batavia, 24 januari 1938*

Batavia, 24 Jan. '38.

Beste Jan, Ik kom met de beste wil niet tot schrijven. Dat 'wennen' op kantoor valt me zwaar en het is me nu net of àl mijn tijd is opgegeten; nauwelijks kom ik tot lezen. Het boek v. Malraux[1] ligt hier nu al 4 dagen en ik las er... 80 blzn. in! terwijl ik het met popelend hart van de post haalde. Zoowel Bep als ik verlangen *erg* terug nr. Europa, desnoods om het 'met de pen' te probeeren. Dat is onzekerder en minder lui werk, maar ook minder geestdoodend dan het soort paperassentellen en boekhouden dan ik nu doe, 6 uur per dag. —Ik las al je plannen (een briefk.) en kan je alleen gelukwenschen met de uitvoering ervan. *G.N.* van Dec. zag ik niet (het is nu al 24 Januari!) Ook het boek v. Saks *blijft* weg. Wel kwam gister een brief v. Atij over Gille. Die rekening breng ik met mijn schoonzuster in orde: de Bank betaalt alles, maar de extra's geef ik aan mijn schoon-

3. In zijn satire op de Europese samenleving in Indië *Gedenkt te sterven! Tafereel uit den Indischen cholera-tijd.* Utrecht 1884. P. Brooshooft (1845–1921) was van februari 1887 tot en met december 1894 hoofdredacteur van *De locomotief* en één van de gangmakers van de ethische richting in de koloniale politiek.
4. Van *De man van Lebak.* Zie 3240, 3268 en 3269.
5. Geschreven op de adreszijde van de envelop met een pijl naar de plaatsnaam. DP had namelijk geadresseerd: Den Heere F. Batten, Sportlaan 125, Batavia C.
1. A. Malraux, *L'espoir.* [Paris] z.j.

zuster terug. Noteer het adres* vanaf 16 Febr. tot eind Juni a.s. Daarna geef ik je een ander op, tenzij we nr Europa teruggaan. Het werk hier zou me bevallen, als daarnaast niet een heldenvereering voor prollen heerschte, die me af en toe te machtig wordt. Ik schreef tot dusver één brief aan Menno,[2] en *moet* nu Vestdijk antwoorden. De volgende brief is voor jou. Excuseer deze economie en geloof me steeds van harte je

E.

(Met volkomen leege kop geschr.)
We hebben een telegram nr Sjeu gestuurd, Sorbonne, en —onbestelbaar teruggekregen.[3] En geld niet terug!

3394. *Aan S. Vestdijk: Batavia, 24 januari 1938*

Batavia, 24 Januari 1938.
(Adres vanaf 16 Februari:
Molenvliet West 9ª, Batavia-C.)

Beste Simon,

Ik schrijf klein, omdat ik geen luchtpostpapier heb en zooveel mogelijk wil zetten op dit eene vel. Allereerst: dank voor je brief met uitleg en nogmaals het beste met je werk. Op déze manier zal het je best afgaan. Aan den anderen kant: f 150 maximum per maand (f 1800 's jaars) is voor iemand van jouw qualiteit toch een schandalige betaling! Is dat omdat de man van het 'vuile werk' de andere f 100 moest hebben, die Vic er tenminste bij verdiende? Maar als deze oplossing je vrij laat voor ander werk, terwijl je anders misschien totaal sikkeneurig en uitgebluscht thuis zou komen, iederen dag, dan zegene God de greep.

Ik heb nu ± hetzelfde als jij, hebbende f 6. per dag als daggelder. Reken 26 × f 6., en dan moet je geen dag verzuimen. Mijn artikelen in het *Bat.Nwsbl.* worden met f 10. per kolom betaald, wat de maximum prijs is tegenwoordig, zelfs hier in Indië. Daaraan kan ik nu ± f 60. verdienen,—als ik 3 groote artikelen per maand schrijf. Het

* E. du P. Molenvliet
West 9ª, Batavia C.

2. 3386 (1049; *Bw TB-DP* 4, p. 225–231).
3. A. van Schendel jr. was aan de Sorbonne gepromoveerd op het proefschrift *Le dessin en Lombardie, jusqu'à la fin du XVᵉ siecle.* (Bruxelles z.j.).

werk op 't Archief ligt mij nog heelemaal niet; het heeft op 't oogenblik iets van notarisklerkenwerk + boekhouden. Maar mijn 'chef' is mij uiterst welgezind, beticht mij al van te groote nauwgezetheid, bezweert mij dat ik knoeien mag zooveel ik wil en mij vooral niet mag haasten, kortom, je kan je niet geschikter wenschen. Hij heeft mij bovendien verzekerd dat ik—zelfs knoeiend en onzeker en langzaam als ik nu (nog?) ben—toch al verreweg zijn 'beste kracht' ben en dat het hem, zoowel persoonlijk als officieel, leed zou doen als ik hem in den steek liet—zooals zoowaar al mijn plan was, nu een week geleden. Verder wenscht hij met mij altesaem een boek te schrijven over het indische = koloniale want *hollandsch*-indische 'cultuurleven' = leven om en in de 'soos', van de 19e eeuw.[1] Hij heeft echt gezelschap aan me! Geestelijk en voor ontspanning ook. En de andere 'krachten' *zijn* inderdaad bedroevend, want de regeering vindt het archief bijzaak en wenscht dus weinig te betalen. Op den archivaris en één hoofdcommies na, die zich eig. als mijn 'ondergeschikte' beschouwt maar er al 24 jaar zit (!), heb ik nog het grootste salaris. Dit ontdekte ik heden, al werkend aan het jaarrapport. Maar met f 200. doe je in Batavia heel wat minder dan in Holland.

Een andere ontdekking die ik vandaag deed—of liever, die op mij gedaan werd—is: dat ik lijd aan chronische blindedarmontsteking, en dat het dingetje er maar uit moet. Haast is er niet bij, maar morgen ga ik toch al naar den chirurg van het C.B.Z. hier om me nog eens te laten betasten. Als semi-ambtenaar (daggelder op 6 pop) kan de heele grap me f 20. kosten—10 dagen hospitaal inbegrepen—wat bepaald voor niks is. Ik zal 't maar laten doen, tenzij de chirurg er niet precies zoo over denkt als die andere dokter en dus een bizonder buitenissige chirurg zou wezen. Mijn volgende brief nr Holland is misschien dan wel van *na* de operatie. Ik kom nl. niet tot schrijven, door de uitblussching die het kantoorwerk *mij* aandoet. Mijn laatste brief—en de eenige die ik schreef na 3 Januari (datum van mijn 'tewerkstelling')—was aan Menno.[2] Gister pende ik met veel moeite een briefkaart aan Jan Gr. vol, waarop de blinde darm dus niet voorkwam. En nu deze 2e brief aan jou. Geef jij het bericht dus door, vooral wanneer—wat altijd mogelijk blijft—deze kleine operatie

1. Niet gebeurd. Wel verscheen F. R. J. Verhoeven, *De jonge jaren van de Harmonie, De geschiedenis van de oudste sociëteit van Nederlandsch-Indië in de eerste helft van de negentiende eeuw.* Batavia 1941.
2. 3386 (1049; *Bw TB-DP* 4, p. 225–231).

mij tegelijk met dat stukje ontstoken ingewand uit de wereld hielp. De slag van Teruel zou dan heel wat mooier zijn geweest![3]

Tot werken voor mezelf kwam ik ook niet. Alleen dat verhaal over de Van Harens[4] is wel zoowat af,—op een paal stijlretouches na. Ik bood het nu aan Q. aan voor een apart boekje; misschien verdomt hij het. Dirk van Hogendorp ligt half afgewerkt in een la. Maar de *Man v.Lebak* is hier, vooral onder lezende ambtenaren, een succes. Ondanks de booze artikelen van Noordenbos en Romein[5] en het feit dat het boek van Saks 2 gulden goedkoper is, koopt niemand—althans koopen maar weinigen—dat boek en is het hier nog overal voorradig, terwijl de 2 groote boekhandels van Batavia *De M.v.L.* al hebben moeten nabestellen. Toch zal Q. wel urmen dat het zoo vreeselijk slecht gaat en dat hij met mij niets dan stroppen beleeft. Mijn corresp. met Q. is ook een flinke uitblusscher geweest, en als hij de Van Harens niet neemt zal ik hem vragen of ik van hem af kan, al hèb ik nog geen ander.

Over *Het Vijfde Zegel* verscheen een bespr. in *Het Nieuws v/d Dag*[6] hier, die ik voor je zal opsporen en zoo mogelijk hierin sluiten. Zond Gresh. je de bespr. van E.M.B. gezegd 'Elsje' van het *Bat. Nwsbl.* door?[7] Ik noem je af en toe in mijn andere kritieken (bv. over Helman en over Elsschot)[8]; zoodra die verschenen zijn zend ik je die ook. Het pak artikelen dat ik, als illustratie bij mijn sollicitatie, aan de *N.R.C.* zond, kreeg ik terug met een droogstoppelig-lomp briefje van dat op 'een ander' de keus was gevallen; die 'ander' heeft ze dus niet meer kunnen doorkijken. Ik lees altijd wèl jouw stukken in de *N.R.C.*—tot dusver nog niet die in je nieuwe functie—en ze waren

3. Eind 1937 hadden de Spaanse regeringstroepen een offensief ontketend bij Teruel, waarna er hevig gevochten werd om de stad. DP heeft eind juli 1936 overwogen zelf naar Spanje te gaan (zie 3006 en 3007).
4. *Schandaal in Holland.* Zie 3227 n 6 en 3282 n 11.
5. Zie voor Noordenbos 3365 n 3. A. Romein-Verschoor, 'Douwes Dekker, Begrijpen en verdedigen'. In *Critisch bulletin* 9 (1938) 1 (januari), p. 5–11; over Saks en Du Perron.
6. 'Episode in een kunstenaarsleven in de schaduw der Inquisitie'. In *Het nieuws van den dag voor Nederlandsch-Indië* van 22 januari 1938.
7. Zie 3375 n 2.
8. 'Het œuvre van Albert Helman, Omvangrijk doch weinig oorspronkelijk' (zie 3382 n 9) en 'Boeken met een dubbelen bodem' (over W. Elsschot, *Pensioen.* Amsterdam [1937]). In *Bataviaasch nieuwsblad* van 29 januari en 12 februari 1938 (*Vw* 6, p. 221–224 en 228–233).

zoowat de eenige die ik las, moet ik erbij zeggen. Wat een rommelzoodje.

Over de te bespreken dingen door Bep en/of mij laat ik jou geheel beslissen. Stuur ons gewoon de boeken op, zonder verdere voorbespreking—kies niet *te* suffe en onbenullige dingen!—en zeg dan erbij: door Eddy of door Bep of naar keuze. Als je een E of een B erin zet, is 't duidelijk; in het 'onzijdige' geval een kruisje!

Ziedaar. Ik lees *L'Espoir*, dat ik net kreeg, en *Het Land van Rembrandt* door elkaar, en alles al even traag als ik op bureau werk. Het wordt nog eens een rhythme! Maar als 't niet anders gaat....

Hartelijke groeten, ook van Bep, en als steeds je

E.

P.S.—Als ik in Molenvliet West zit—helaas ook een *voorloopig* adres—hoop ik dat stuk over Saks voor *G.N.*[9] te schrijven. Maar niet over Saks alleen, ook over vele andere belangrijke zaken, o.a. over de merkwaardige oneerlijkheid of onpreciesheid, of allebei, die ik, amateur-historicus, al dadelijk ontmoeten moest bij allerlei serieuze vak-historici. Raar is dat!

3395. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: Batavia, 29 januari 1938*

Batavia, 29 Januari 1938
(4 uur)

Waarde Heer Douwes Dekker,

Ik begin te gelooven dat in de sterren geschreven staat dat ik mij met Multatuli's leven zal bezighouden tot het uiterste. Mijn ontmoeting met uw broer, daarna met u, was reeds 'toevallig'. Ik dank aan die kennismaking, en aan het feit dat die mogelijk was, doordat wij 'toevallig' alle drie niet ver van elkaar in Indië zaten, dat ik dat eene document vond—en *compleet*, terwijl ik het in Europa maar gemutileerd uit het Mult.-museum gehaald zou hebben.

Maar nu nog amusanter. Vanaf Nov. 1935 doet de resident van Menado al zijn best om het gewestelijk archief voor zoover niet meer noodig naar het Landsarchief op te zenden. Ondanks alle tegenwerking—of laat ons zeggen: gebrek aan enthousiasme dezer-

9. Zie 3356 n 4.

zijds (vnl. veroorzaakt door de geringe bergplaats en de groote slordigheid van het Landsarchief, waar *nu* eindelijk, maar met onvoldoende krachten, aan gewerkt wordt!)—heeft die resident een 50-tal kisten weten over te maken, in den loop van 1935, '36 en '37. De tegenwoordige Landsarchivaris heeft plaats *gemaakt* en zal den resident eerstdaags vragen de rest ook op te zenden, want wat wij nu hebben is ver van compleet.

Instusschen heb ik in wat er was al gesnuffeld. Dwz. in de jaren 1849–1851 toen Mult. daar zat. Met het gevolg dat ik vele briefjes voor den Res. v. Menado gevonden heb in Mult.'s eigen handschrift,[1] vaak heelemaal in zijn stijl. Van dit soort briefjes schreef ik er 5 of 6 over; de rest was van geen belang. Maar bijv. het concept (de 'minuut') van die beroemde 'publikatie' (= 'voorstudie voor de toespraak tot de hoofden van Lebak') ligt er bij. Die *is* gepubliceerd.[2] Maar belangrijker lijkt mij een *Algemeen Jaarverslag* van 1849, geheel in Mult.'s hand en zeer overzichtelijk voor 't Menado van die dagen (beter gezegd voor de heele Minahassa). In dat verslag heeft hij, voor opmerkingen over 't personeel, wat wit opengelaten voor res. Scherius, die dat wit heeft ingevuld met allesbehalve gierige termen van lof over den secretaris Douwes Dekker. Aardig, niet? Het Jrvslag van 1850 is er ook—ook in Mult.'s hand—maar het is kort, omdat het meeste, al wat 'algemeen' was, reeds in dat over '49 was gezet: de beide verslagen zijn nl. *tegelijk* gemaakt en wel medio 1851.[3] Het Jrvslag 1851[4] ligt helaas niet op 't archief; vmdl. nog in Menado, want ze zullen wel lukraak ingepakt en opgestuurd hebben daarginds.

Maar nu nòg grappiger: het heele gewestelijk archief van Ambon ligt bij ons! Nog niet 'bewerkt', hoogstens 'voorloopig gesorteerd', maar het ziet er zeer compleet uit. Niemand, tot dusver, die ernaar taalt. Ik heb het vanmorgen bekeken en vond, voor het jaar

1. Zie 'Dienstbrieven van Menado'. In E. du Perron, *Multatuli, Tweede pleidooi, Beschouwingen en nieuwe documenten.* Bandoeng etc.: Nix etc. 1938, p. 184–204 (grotendeels in *Vw* 4, p. 165–180; ook in Multatuli, *Volledige werken IX.* Amsterdam 1956, p. 86, 91, 92, 112–114, 206–214).
2. In *Soerabaiasch handelsblad* van 25 oktober 1878; ook opgenomen in Multatuli, *Volledige werken IX.* Amsterdam 1956, p. 201–205.
3. Zie 'Jaarverslagen van Menado'. In E. du Perron, *Multatuli, Tweede pleidooi,* [etc.], p. 167–183, 201 (verkort in *Vw* 4, p. 157–165, 178; ook in Multatuli, *Volledige werken IX*, p. 214–227).
4. Niet in Multatuli, *Volledige werken IX.*

1852—het eenige dat Mult. daar doorbracht, dwz. 8 maanden daarvan—even... 8 dikke bundels! Daar ga ik nu vanmiddag op af, want zóóiets entameeren kan (màg) ik natuurlijk alleen in mijn vrijen tijd. Denk u eens in: dit is de meest onbekende episode uit Mult.'s leven, en het *kan* niet zijn dat hij, na 8 maanden aanwezigheid daar, in die 8 bundels geen sporen van zijn persoonlijkheid zou hebben nagelaten. Kijkt u voor de aardigheid eens in *De M. v. Leb.* op blz. 160–161[5]: dat is alles wat 'men' van Ambon—en na 'men' dus ook ik!—heeft weten te verzamelen. Begrijpt u er iets van, dat een ambtenaar als Van Deventer, die als jongen de *Havelaar* al bewonderde, daar niets in heeft opgescharreld? Zou er tòch niets in staan?[6]

Ik zal u nader rapporteeren, maar vooreerst dit:

De jonge ambtenaren ter Algem. Secretarie, door mijn boek wakker geworden, zijn allemaal in en over Mult. gaan lezen, soms met kreten van verbazing dat iets zóó belangrijks zoolang door wakkere 'ethici'—de leeraaren van den leidschen geest—was weggeduwd en door hèn, leerlingen van die leeraren, dus zoowat als overbodig beschouwd. Nu is dit op zichzelf wel aardig, maar wat brengt het *ons* verder? Maar nu kreeg ik een paar dagen geleden bezoek van zekeren Van Leur,[7] die in het archief van de Algem. Secretarie (dat geheim is, naar u weet) verder is gaan zoeken. En hij heeft nog een stuk of wat dokumenten gevonden in verband met de Lebak-zaak, o.a. een brief van 20 zijdjes van Brest van Kempen over het onderzoek aldaar *na* Mult.'s vertrek en dus 'heel hard voor Mult.'; het verhoor van den demang van Paroengkoedjang; verschillende andere verhooren, o.a. dat van den controleur Langeveldt van Hemert, dat heel zakkig schijnt te zijn. (Wie verwachtte anders?)—Hoe het zij, Van Leur wilde verlof vragen deze dokumenten te publiceeren,[8] en zal hoogstwschl. dat verlof wel krijgen.

Als ik vanmiddag dus wat vind en de rest van het gewestelijk archief van Menado hier komt, kunt u binnenkort dus verwachten:

5. Zie *Vw* 4, p. 183 en 194. De gegevens uit het gewestelijk archief van Ambon heeft DP opgenomen in 'Uit het archief van Ambon'. In E. du Perron, *Multatuli, Tweede pleidooi*, [etc.], p. 204–217 (grotendeels opgenomen in *Vw* 4, p. 182–194; ook in Multatuli, *Volledige werken IX*, p. 248, 254–257, 259, 263, 264).
6. C. Th. van Deventer (zie 3102 n 1) was van 1880 tot en met 1883 griffier van de raad van justitie op Ambon.
7. Zie 3550 n 1.
8. Niet gebeurd.

a) Nadere dokumenten betreffende den dienst v. M. te Menado;
b) Idem idem over idem te Ambon;
c) het naspel Brest v. Kempen te Lebak.

Nu zou ik u willen vragen in verband met een-en-ander mij dat *eerste* boekje van De Bruyn Prince over Mult. te zenden.* De Bibl. Bat. Gen. heeft het niet, want zooals u weet gaf ik ù mijn ex. inpl. van hun. U krijgt het spoedig terug. Schrijft De Br. Pr. niet dat het archief van Poerworedjo (Bagelen) verbrand of door de witte mieren opgegeten is?[9] Anders begrijp ik niet dat hij ook van daar niet wat meer loskreeg.

Hierbij tenslotte een stukje van Binnerts in het weekblad van de V.C.[10]

Tot nader. Zijn de jonggehuwden op reis[11] en hebt u nu wat rust in uw tuintje?

Steeds gaarne uw

EduPerron

Ik sluit voor de aardigheid ook nog een bespreking van mij in het *B.N.* in,[12] waar Mult. ook even in voorkomt. Weggooien na lezing; ik stuur 't u omdat ik het dubbel heb. Krijg ik ook nog eens van u die Mult.-studie van 't *Haagsche Maandblad*?[13]

P.S.—Het Landsarchief heeft ook de trouwakte van Mult.,[14] van Tjiandjoer. Kent u dat? Als u 't hebben wilt, laat ik het in duplo overtypen: een voor u, een voor mij.

Vanaf 16 Februari eerst is mijn adres: Molenvliet West 9a Batavia C.

* (Dus *niet* de 2e, dikke editie: 'M. Hav. op de Wkust v. Sum.')

9. P.M.L. de Bruyn Prince, *Officieële bescheiden betreffende den dienst van Multatuli als Oost-Indisch ambtenaar.* Jogjakarta 1900, p. 161.
10. C. Binnerts, 'E. du Perron, De man van Lebak [etc.]'. In *Nederlandsch-Indië, Weekblad van de Vaderlandsche Club* van 28 januari 1938.
11. Zie 3389 n 1.
12. 'Cultuur in en uit de lommerd' (zie 3360 n 4).
13. Zie 3391 n 1.
14. Zie 'Huweliksakte van Tjiandjoer'. In E. du Perron, *Multatuli, Tweede pleidooi,* [etc.], p. 163–167 (niet in *Vw*; wel opgenomen in Multatuli, *Volledige werken VIII,* p. 674–675).

3396. *Aan J. Greshoff: Batavia, 29 januari 1938*

Batavia, Zaterdag 29 Jan.'38.

Beste Jan,

In principe worden al mijn stukken jou en Menno toegestuurd, maar... gebeurt het? Hierbij in ieder geval wat ik schreef over Elsschot. Lees het en stuur het hem door. Wil je hem bedanken namens mij voor 't ex. *Pensioen* dat hij me zond?

Ik ben allesbehalve in m'n sas. Mijn buikpijnen, of wat het zijn mag, zijn *niet* weg en de laatste uitvinding was: blinde darm. Die moest er zelfs maar gauw uit. Ik heb 3 dagen ferm de pest in gehad, daargelaten dat ik 't snijmes van die heeren niet mòt, al maken ze je tegenwoordig weg met lachgas, goddomi! waar je achteraf niets geen wee va[1] zoo'n gevalletje toch altijd duur. Ik ben toen naar een chineesc gegaan die me gerustgesteld heeft en pillen gegeven. Verder slik wan oesoes,[2] een kruidenmiddel en heb besloten niet meer aan te denken tot die blindedarm knalt in m'n lijf. Dat kàn nat nog best.

Op 't Archief gaat het zoozoo. Ieder zit te wachten op 't me Oranje dat maar niet bevalt.[3] Ik krijg f 6. per dag, maar het nobe nement heeft het zoo uitgerekend dat ik, na aftrek van loonbela zoo, een maximum verdienen kan van f 145 's maands. Wat véél, misschien zeggen. Hier voor Batavia is 't armzalig *weinig*. Ik ken een domme jongen, journalist bij 't *Bat. Nwsbl.*, die vroeger f 600 had en nu maar f 300., die heelemaal alleen is en voortdurend klaagt dat hij niet toekomt.—Overigens is mijn 'chef' als een vriend zoo aardig; we tutoyeeren elkaar, hij belet me te werken zoo vaak moet hij met me praten, hij wil een tijdschrift met me oprichten, hij bezweert me dat ik veel te scrupuleus ben met de werkuren die ik me laat betalen zonder te werken en dat ik op dat punt heusch een ambtenaarsgeweten moèt hebben, enz. Hij doet denken aan Sander, maar is een echter 'heer' en heeft niets van trap-naar-beneden. (Had Sander dat? bedenk ik nu, of was 't meer de visie van Germaine Chevasson ci-devant Wauters[4] op hem?) Enfin, kortom, het archiefwerk heeft zijn voor en tegen.

1. Aan het papier ontbreekt een gedeelte.
2. [Seria]wan oesoes: kruidenthee onder andere tegen ingewandsstoornissen.
3. Prinses Beatrix werd op 31 januari 1938 geboren.
4. Secretaresse van Stols. Zie 230 n 2.

Tegen: géén toekomst. En trouwens, ik *wil* naar Europa terug. Nog 2 jaar hier is het grootste maximum.

Tegen ook: dat het salaris zoo klein is. Had *ik* f 300. dan veranderde er heel veel.

Vóór: betrekkelijk weinig werk; prettige omgeving; uiterst geschikte chef; gelegenheid om voor jezelf wat te doen tusschen de bedrijven door, vooral als ik wat meer wegwijs zal zijn; behoorlijke 'standing' ondanks de geringe betaling. Het Landsarchief 'kleedt'. Veel meer dan de journalistiek bijv., zelfs in de oogen van bolle Bram de 1000-gulden-man.

Ik ben op 't oogenblik bezig naar sporen van Multatuli te zoeken in de archieven van Menado (incompleet) en Ambon (compleet) die we nu op 't Archief hebben. Menado heeft al wat opgeleverd, maar de helft van 't archief ligt nog dààr. Ambon doorzocht ik voor de helft (8 dikke bundels) en gaf griezelig weinig. Maar zeg me: is dit copie voor *Gr. Ned.* of niet? Zoo ja, dan brouw ik je een artikel, maar een blzij of 25 kan 't al gauw worden. (Niet door mij maar door de archiefstukken, mijn commentaar kan 4 blzn. maximum zijn.) Wil je 't liever niet, dan publiceer ik dit in een blad hier, *Koloniale Studiën*.[5] Antwoord hierop.

Ik schreef 14 dagen geleden—of eerder nog—een brief aan Menno, toen een briefkaart aan Freddy Batten en een aan jou—toen, een week geleden (?) een brief aan Vestdijk.[6] Nu deze brief weer aan jou. Ik kom niet tot schrijven. Ik voel me zoo bestolen, wat mijn tijd betreft, dat ik er heelemaal down van ben. (Vanavond is Zaterdagavond.) Zorgen jullie dus voor 'doorzending' als je belang in me stelt. Ik moet zeggen dat de post van jullie trouwens ook niet meer hard loopt. En *Gr. Ned.* zag ik niet, ook het nr. van December bleef weg.

Noteer mijn adres van 16 Febr. tot 1 Juli: Molenvliet West 9[a], Batavia C.

Zoodra ik daar geïnstalleerd ben, schrijf ik mijn consideratiën over Multatuli, Saks, en andere 'historici' voor je. Als ik mevrouw Romein, den heer Noordenbos etc. niet van oneerlijkheid in hun historisch denken overtuig—nu ja, dan zijn ze nog oneerlijker dan ze al lijken.[7]

5. Niet gebeurd. DP publiceerde documenten uit de archieven van Menado en Lebak voor het eerst in *Multatuli, Tweede pleidooi.*

6. Achtereenvolgens 3386 (1049), 3392, 3393 en 3394.

7. Zie DP, *Multatuli, Tweede pleidooi*, p. 31–89 (grotendeels niet in *Vw*) waar-

Ik zou je van allerlei over Batavia willen vertellen, maar 't is te veel. En een keuze is niet goed.—Ik lees *L'Espoir*, bij beetjes, als ik mij 'vrij' voel. Ondanks de vrijbrief voor het *faire*, toch een zeer mooi boek. Maar nieuw is de hoofdgedachte allerminst; Goethe zei al dat de mensch die handelt gewetenloos is. En of dit handelen nu 'revolutionair' *heet* of niet... Voor mij is dit allemaal *oorlog*; als er niet soms zulke verdomd rake formules in voorkwamen, zou ik 't lezen als een gemoderniseerde *Leeuw van Vlaanderen*, geloof ik. Hoe moord je 't meest en hoe word je 't minst vermoord? De rest wordt dan vanzelf—[8] beetje gezwam-in-de-ruimte. En al die kerels ken ik niet uit el als oma Gres, die warrig wordt van teveel personages. Scali is enin + Manuel zoowat Malraux?? Ik weet het niet, maar *hoe goed ik 't boek ook vind*, wschl. ben ik er te 'bourgeois' voor. Wat zegt Kees ervan? En de anderen?

Veel hartelijks van ons 2 voor jullie 2, steeds je oude

E.

3397. *Briefkaart aan J. Greshoff: Batavia, 31 januari 1938*

Batavia, 31 Jan. '38.

Beste Jan, Dank voor je briefkaart. Ik schreef je net een luchtpostbrief, maar was zoo dom die bij een van mijn kennissen hier op tafel te laten liggen. Als de man zijn plicht doet, heeft *hij* hem gepost, en dan krijg je hem wschl. gelijk met deze kaart. Over bureau vertelde ik je daarin al. Ik ben helaas physiek op onverklaarbare manier beroerd (blindedarm? geen blindedarm? wàt anders?) en bleef vandaag weer thuis. De Oranjefeesten geven me nu 2 vrije dagen daarbovenop, die ik *rustend* hoop door te brengen. Ook wil ik in deze 2 vrije dagen de laatste hand leggen aan mijn verhaal over de Van Harens, dat als apart boekje door Q. wordt uitgegeven. Titel: *Schandaal in Holland*. Serietitel: *De Vrije Wil* of *De Onzekeren*. Het 2e boek zal heeten: *Ontdekking van den Javaan* (dat gaat over Dirk van Hogendorp, Nederburgh enz.)[1] Ik hoop dat het 'pakt', anders moet ik er maar mee ophouden. Binnenkort komt bij Kolff hier een boekje van me uit, genaamd *Het Sprookje van de Misdaad* en bevat-

van met name p. 54–56 en 69–70 een reactie zijn op Noordenbos en p. 47–54 en 80–89 (bekort in *Vw* 4, p. 474–478) op A. Romein Verschoor.

8. Aan het papier ontbreekt een gedeelte.

1. Zie 3282 n 11 en 3382 n 11.

tende 3 dialogen over het detective-verhaal.[2] Dat is alles wat 1937 heeft opgeleverd, mèt *De Man v. Lebak* dan. Intusschen: las je 't nu? en hoe vind je 't? Nooit heb je zoo lang gewacht met een boek van me te lezen en je verslond daarentegen *Het Vijfde Zegel.* Maar soedah.—Trek je van den andouille V.V. toch niets aan; laat het een 'psychologische studie' voor je zijn; de lummel is verder geen rancune waard zelfs.[3] Ik wil graag één stuk v/h drieluik over Henny vullen, maar *niet* de poëzie, als 't zoo verdeeld wordt; geef mij dan het deel verhalend proza, waar ik verreweg het meest mee te maken had en waar ik ook (vanzelf) het meest over te zeggen heb. Neem *jij* de poëzie voor jouw rekening: dat lijkt mij ook het juiste omdat van Menno, jij en ik, *jij* het meest 'dichter' bent.[4] Later meer, voor zoover niet in den brief. Houd je taai! Steeds je

E.

Heb je in Londen nog wat verzen gepleegd?[5]

3398 (1051). *Aan M. ter Braak: Batavia, 2 februari 1938*

3399 (1052). *Aan M. ter Braak: Batavia, 4 en 5 februari 1938*

3400. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: Batavia, 4 en 5 februari 1938*

Batavia, 4 Febr. 1938.

Waarde Heer Douwes Dekker,

Dank voor postblad en 2 tijdschriften. U krijgt alles terug —behalve deze 2 tijdschr. nl. ook nog de 10 dln. *Brieven* en het deel Corresp. Mult. met Sikko Roorda v. Eysinga[1]—vmdl. tegen eind dezer. Ik hoop tegen den 18^{en} geïnstalleerd te zijn in dat nieuwe logies

2. Zie 3212 n 2.
3. Vgl. de brief van Ter Braak aan DP van 24 januari 1938 (1050), waar Ter Braak ondermeer schrijft: '[...] en toen begon weer een eindeloos gedonderjaag met mijn lieven zwager Varangot, die er zich op beroemen mag veertien dagen in het leven van de heeren Greshoff en Ter Braak met zijn berekend vuil te hebben verpest. [etc.]' (*Bw TB-DP* 4, p. 231–232).
4. Zie 3511 n 1.
5. Greshoff was eind 1937 een week naar Londen geweest.
1. Zie 3214, 3224 n 1 en 2 en 3260. Eén van de twee tijdschriften is mogelijk het *Haagsche maandblad* (zie 3395 n 13).

(het is een heel aardig appartement op een bovenverdieping, vlak naast Gang Alaydroes,[2] met het Dept. van Econ. Zaken aan den anderen kant) en begin dan te schrijven aan mijn 'definitief antwoord' aan Saks en bij-saksers. Eind van de maand begin Maart hoop ik daarmee klaar te zijn; dan gaat *alles* behoorlijk naar u terug. Goed?

Het stuk van Bruch—wie *is* die Bruch?—las ik nog niet;[3] daarom schrijf ik daarover niet. Wat mijn onderzoek betreft, neen, dat is treurig gebleven. Een paar snippers uit die 8 dikke Ambon-dossiers, meer niet. Ik meen mij nu te herinneren dat Van Deventer ergens meegedeeld heeft dat hij indertijd op Ambon gezocht heeft en niets gevonden; ik zal dat nog nazoeken,—maar in ieder geval, ik ben niet gelukkiger geweest dan hij.

Toch heb ik, alles bijeen, wel iets; mijn artikel kan wel een blzij of 20 vullen. Dat Jaarverslag v. Menado 1849 is van eenig belang, die snippers corresp. voor Scherius zijn heel typisch, die paar dingetjes uit Ambon zijn altijd aardig genoeg om een paar details precieser te belichten. En dan is daar Van Leur met zijn 'naspel van Lebak'; dus als wij onze vondsten gezamenlijk publiceeren (waar nu sprake van is), dan krijgt u binnen afzienbaren tijd toch weer een 60 blzn. onuitgegeven Multatuliana. Het plan is nu om het in *Koloniale Studiën* te doen; willen die niet (wat vrijwel uitgesloten is), dan in *Gr. Nederland.* Maar waar dan ook, natuurlijk bezorg ik u een nr. ervan. U hebt dan alles in de beste vorm, en nauwkeurig nagezien. Ook de trouwacte (die nogal mal en omslachtig geredigeerd is, door zekeren heer *Rutering* van Tjiandjoer) zal ik erbij doen.—Zooals ik dacht, schrijft De Br. Pr. dat het archief van Poerwakarta vernietigd was door de rajaps.[4]

Tot nader! Steeds gaarne uw dw.

EduP.

5 Febr.

Ik vergat hier nog boven te zetten dat ik misschien 2 dokumenten op het spoor ben van den Goev. van de Molukken in 1852 over de onder hem staande ambtenaren, waaronder Multatuli. Als die stukken (waarvan ik de nrs. weet) terug te vinden zijn in het Archief van de Algem. Secretarie, dat geheim is, kan de Landsarchivaris ze op het

2. Zijweg van Molenvliet West.
3. Zie 3391 n 1.
4. Zie 3395 n 1, 3, 5, 6, 7, 9 en 14 en 3396 n 5. (Rajaps: witte mieren)

Archief—het 'onze'—bestellen en kan ik ze daar wschl. overschrijven. Ook publiceeren? wschl. wel, na toestemming.[5] Maar héeft die Goev. iets belangrijks over Mult. geschreven? Mult. was nog maar 2 mnd. op Ambon, toen hij deze papieren verzond. De relatie tusschen Mult. en deze Goeverneur zijn een beetje mysterieus. Het is, oppervlakkig gezien, net of die man Mult. 'niet aan het woord heeft laten komen'; van zijn kant heeft Mult. nooit veel over hem losgelaten. *Wschl.*—dit moet ik nog nazien in een Reg. Almanak—is het dezelfde Mr. C. (M?) Visser, die Algem. Secretaris was een paar jaar eerder en die M. toen niet te goed vond voor een postje van commies in Bagelen (blz. 137 in *De M. v. Leb.*) Zoo ja, dan kunt u daar lezen wat M. van hem zei. Maar *is* het dezelfde? Visser is een veelvoorkomende naam, de eene kan C., de andere C.M. geheeten hebben, als 't er 2 zijn. Toch zou mij dit verwonderen![6]

Het stuk van Dr. Bruch las ik nu. Het is een treffend onbenullige poging om M. bij het fascisme te annexeeren. Alle citaten die deze man 'gebruiken' kon, bijeengezet, met een stumperig commentaartje als hikjes er doorheen. Wschl. had de N.S.B. geen betere kracht disponibel en hebben ze dezen lummel, die tenminste 'dr.' had en een tientje gebruiken kon, inderhaast met dit werkje belast. *Er is nog een ander M.*, zegt hij goeiig, maar daar spreekt hij liever niet over, omdat die toch zoo bekend is. Terwijl de fascistische M. nog bekend gemaakt moet worden. Proficiat.

Nogmaals groeten,

Uw EdP.

3401. *Aan F. E. A. Batten: Batavia, 10 februari 1938*

Batavia, 10 Februari 1938.

Beste Freddy,

Aangezien ik een inhalig wezen ben, dat je alleen schrijft als hij (het!) je noodig heeft, doe ik dat nu weer. Althans: over 'kantoor' wil ik niet schrijven, maar ingesloten een fraai conterfeitsel daarvan. Verhoeven zegt dat ik nu al 'zijn beste kracht' ben,—maar dat was ik na een week! en de waarheid is dat ik na 1½ maand nog een even

5. Niet gebeurd.

6. Vgl. *De man van Lebak*, p. 137 met *Vw* 4, p. 135, waar DP de naam Visser in Visscher veranderd heeft. De algemeen secretaris en de gouverneur van de Molukken waren dus niet één en dezelfde persoon.

groot prul ben. Alleen, de anderen zijn nog wat prulliger. V. is een *allergeschikst* iemand; Mult. zou zeggen: 'hij is zeer lief tegen mij'. Hij is ook geïnteresseerd in literatuur, enz., las met spanning *De Man van Lebak*, kortom, mag me ook om wat ik 'verder' ben. Maar het werk zelf bekoort me nog maar matig. Verder ben ik doorloopend sukkelende, hoewel ik nu geregeld seriawan oetjoes[1] slik. Met Bep daarentegen gaat het in Bat. heel wat beter dan we gedacht hadden. Maar alles bij elkaar: onzekerheid. Misschien gaan we toch met Aug. of zoo weg.

Daar heb ik je nu toch een hoop verteld, al is 't geen 100e van wat ik zou kùnnen vertellen, want in sommige opzichten geeft het archief mij haast evenveel stof als Gistoux weleer!

Je 2 boeken[2] nog steeds niet gevonden. Maar ik zal ze nog wel tegenkomen, vroeger of later, en zend ze je dan illico.

Nu mijn verzoek. Je moet wat detective-werk voor me doen en een foto voor me bekostigen (voorschieten natuurlijk).

Het gaat om een portret van Multatuli; dat bekende met het puntbaardje en die hand tegen de wang. Ik wil een foto daarvan hebben, maar een *goede*, absoluut betrouwbare. Daarvoor is noodig dat je de oudste (origineele) reproductie vindt, dus in *De Dageraad*. Ik meen dat die foto een jaar na zijn dood, of in het jaar *van* zijn dood (dus 1887) gemaakt is. Dwz. het is géén foto, maar een teekening *naar* een foto, dwz. een daguerrotype die in 1853 gemaakt zou zijn, dwz. tijdens zijn europeesche verlof. De nateekenaar is Overman. Waar de oorspr. daguerrotype is of wie die bezat: mysterie.

Deze Overman teekende *twee* portretten (beide posthuum dus, maar beide zg. naar oudere voorbeelden) van Multatuli. Een van die portretten schijnt volkomen fantastisch te zijn. Dat zegt Mimi; je kunt het naslaan in Mult.'s *Brieven* 2e druk (uitgave W.B.) deel II (of deel II?),* blz. 149–150.[3]

* Neen, dat bestaat niet! Er zijn maar 10 deelen! Ik schrijf het bovenstaande nl. over uit de *Platenatlas bij de Nederl. Literatuurgeschiedenis* van Poelhekke en de Vooys en Brom (Wolters, 4e druk, blzij 96), want al mijn boeken over Mult. zijn nog in de kist. Over een week pas zal ik ze uitpakken, want dan zijn we voorloopig weer in een 'eigen huis' en uit dit hotel.

1. Kruidenthee onder andere tegen ingewandsstoornissen.
2. Zie 2701 n 5, 3317 n 5, 3356 n 8 en 3392 n 2.
3. Zie 3237 n 2 en 3.

Nu, let goed op en 't zal je steeds klaarder worden. Vraag dus, in een Bibliotheek, dat 2e deel *Brieven* van Mult., die *Platenatlas* en die *Dageraad.*

Lees dan in de *Platenatlas* al de geleerdheid die naast dat daar gereproduceerde portret staat. Dat portret is nl. *weer* hetzelfde, met de hand aan de wang, en juist *deze* 'versie' ervan is erg verspreid. Het stelt voor een man met peper-en-zoutkleurig sikje, die geel moet zijn van de leverziekte, een ontzettende ex-A.R. en zoo oud als geen enkel later portret van M. hem afbeeldt! En hij is hierop 33 jaar en leek altijd erg jong voor zijn leeftijd. (Dit wordt bevestigd door de latere portretten: die van Mitkiewicz en zoo, waar hij 45 en 55 op is.)

Bekijk dan die afdruk in de *Platenatlas* (blz. 96, 4e druk of op een andere blzij in een vorigen druk, want je vindt het gauw genoeg, en vier drukken lang is deze zelfde foto er nu al in afgedrukt, terwijl vele andere portretten verbeterd zijn, als bv. dat van Spiegel, terwijl er geen enkele reden toe bestond). Bekijk ook de afdruk in *De Dageraad.* Ik denk dat je iets heel anders zult zien. Ik ken tenminste afdrukken van *ditzelfde* portret, in de *Brieven*, bij Julius Pée, bij Marie Anderson zelfs, die een heel anderen indruk geven. Het gezicht is daar niet zóó gekreukeld, de sik niet peper-en-zout, kortom, zoo kàn hij geweest zijn. (Mimi zegt dat hij alleen in werkelijkh. *blonder* was.)[4]

Ik wil iets schrijven over dit portret, maar durf niet erop losgaan voor ik zekerheid heb. Die zekerheid moet van jou komen.

Schrijf me dus allereerst wat je gezien hebt. Laat daarna een foto maken van die oudste reprod. in *De Dageraad*, tenzij je te weten komt dat er nog een oudere 'versie', bv. die daguerrotype zelf bestaat. Maar dat geloof ik niet: in elk geval beroept de *Platenatlas* zelf zich op de teekening van Overman.

4. In *Brieven van Multatuli II* (zie 3127 n 5), p. 150 (vgl. *Vw* 4, p. 657). Het gaat hier om een tekening naar een foto voor het eerst afzonderlijk gepubliceerd bij *De dageraad* 8 (1886–1887) 9 (maart 1887), t.o. p. 161, later ook opgenomen in M. Anderson, *Uit Multatuli's leven, Bijdrage tot de kennis van zijn karakter* (Amsterdam [1901]), t.o. p. 48, en J. Pée, *Multatuli en de zijnen*, [etc.] (Amsterdam 1937), p. 71 (zie ook *Vw* 4, p. 665 nr. 1) en om de foto zelf voor het eerst gepubliceerd bij S. Kalff, 'Multatuli-herleving'. In *Elsevier's geïllustreerd maandschrift* 39 (1910) 5 (mei), p. 325, ook opgenomen in G. Brom, M. A. P. C. Poelhekke en C. G. N. de Vooys, *Platenatlas bij de Nederlandsche literatuurgeschiedenis* (Groningen 1933), p. 96 nr. 205 (zie ook *Vw* 4, p. 665 nr. 2). Zie verder DP, 'Multatuli's portretten'. In *Elsevier's geïllustreerd maandschrift* 50 (1940) dl. 999 (april), p. 273–290 (*Vw* 4, p. 656–678); en W. F. Hermans, 'Multatuli's portretten'. In *Over Multatuli* 1 (1978) 1 [1e jaarhelft], p. 3–12.

Ik denk dat de reprod. in de *Platenatlas*—dat is krek dezelfde die ook in *Het Vaderland* telkens gebruikt wordt—een vervalscht beeld geeft, doordat het een steeds donkerder geworden afdruk is door het clicheeren van andere cliché's; of zooniet, dan heeft ééns iemand die foto 'opgewerkt' en al de anderen zijn naar die opwerking gaan clicheeren. (Meestal wordt zooiets nl. grauwer, vager, en niet zwarter en met méér trekken, al zijn die dan ook kreuken!)

Ik ben erg benieuwd naar wat je me rapporteeren zult en dank je bij voorbaat heel erg. Schrijf dadelijk, ook al kan je me de foto pas later sturen. Zorg vooral dat ik een goede afdruk krijg, want anders heb ik geen goed 'bewijsmateriaal'.

Indie heeft *De Man v. Lebak* alles bij elkaar genomen erg goed ontvangen. Ook gelezen; het boek 'gaat' hier, ondanks den belachelijken prijs. Als het door blijft 'gaan', zal ik Q. voorstellen een verbeterden herdruk uit te geven als 1e deel van een complete Mult.-biographie in 2 dln.[5] Wil hij dat niet, dan wend ik me tot een ander. Maar dan zit ik misschien zelf alweer in Europa, waar ik voor dat 2e deel ook beter zitten kan. In Den Haag bv.

Intusschen heb ik hier, op 't Archief, nog allerlei kleinigheden gevonden. Een foto van zijn trouwacte van Tjiandjoer en nog een heeleboel kladjes in Menado geschreven voor Scherius (sommige al grappig multatuliaansch) en een compleet jaarverslag van Menado (over 1849) heelemaal in zijn hand, en zelfs nog wat snippers over Ambon. Ik ga die heele boel binnenkort publiceeren, hetzij in *Koloniale Studiën* hier—en in dat geval met een zekeren Van Leur, ex-B.B.-ambtenaar, die nog wat 'naklanken' ontdekt heeft (op het archief van de Algem. Secretarie te B.zorg) van het 'Lebakdrama',—of in *Gr. Ned.* Op zichzelf zal het, behalve voor echte Mult.-kenners niet erg belangrijk zijn, maar voor een herziene 2e druk is het uitstekend.

Je ziet, ik ben dus nog niet van dezen man af. Ik moet nog:

a) deze stukken uitgeven met wat commentaar;

b) een stuk schrijven over Saks en bij-Saksen (dat doe ik zoodra ik weer tusschen mijn boeken zit, dus zeg over 10 dagen);

5. Zie E. du Perron, *Verzameld werk III, De man van Lebak, Anekdoten en dokumenten betreffende Multatuli.* Amsterdam etc.: Contact [1949]. Deze herdruk werd door DP in 1939–1940 samengesteld uit de herziene tekst van *De man van Lebak, Multatuli, Tweede pleidooi* en *De bewijzen uit het pak van Sjaalman* (Rijswijk: Stols 1940). Zie voor het tweede deel van DP's 'Multatuli-biografie' 3264 n 2.

c) mijn *Man v. Lebak* geheel herzien;

d) eventueel mij 'opmaken' voor het 2e deel (dit punt is facultatief).

Ik stuurde aan Q. mijn verhaal over de Van Harens. Of schreef ik je dat al? Als hij het apart uitgeeft, is het best. Ik ontdekte nog wat, sindsdien, maar dat schrijf ik er op de proeven wel bij. Als ik absoluut klaar ben met Mult., ga ik hard verder aan Dirk v. Hogendorp. Op 't oogenblik lees ik niets dan geschiedenisboeken, Colenbrander en De Haan enz.[6] Verhoeven wou me al inlijven bij het nieuw opgerichte historische genootschap hier (dwz. de historische afdeeling v/h Bat. Genootschap) Ik heb hem gezegd dat ik, geen dr. zijnde, eerst wat meer gepubliceerd wou hebben op dit gebied. Eerlijk gezegd ben ik een beetje bang dat het me totaal van het zoogeheeten kunstenaarschap afhelpt!

Tot zoover. Ik schrijf met een onwillige hakende pen. Apprecieer dus dubbel de inspanning! Het is morgen Garebek Maoeloed[7] en daarom voor 'ons, ambtenaren' een vrije dag. Anders had ik je niet geschreven.

Veel hartelijks, ook aan Rudie. Steeds je

E.

P.S.—Als ik me niet heel erg vergis zit het zoo met die *Dageraads*-portretten. Dat met de hand aan de wang verscheen in 1887 of 1888. Dat andere, zoetelijke, en volgens Mimi niet lijkende, in 1892. Maar als je die blzij van de *Brieven* opslaat, vind je het zóó.

3402. *Aan W. L. M. E. van Leeuwen: Batavia, 11 februari 1938*

Batavia, 11 Febr. 1938.

Geachte Heer Van Leeuwen,

Misschien verwondert het u een brief van mij uit Indië te krijgen. De reden daarvan is dat ik gisteren een ex. kreeg van uw *Korte Schets*,[1]—van Wolters alhier. Ik heb met groot plezier in het boek

6. Zie 3250 n 5.

7. Islamitische feestdag waarop de geboorte van Mohammed wordt herdacht.

1. W. L. M. E. van Leeuwen, *Korte schets van de ontwikkeling der Nederlandse letterkunde*. 3e bijgew. dr. Groningen 1936.

zitten bladeren en vind dat u er werkelijk uitstekend werk mee verricht; misschien is dit van al uw boeken het *nuttigste*. Het lijkt een beetje op Larbaud's opvatting van literatuurgeschiedenis, in zijn eerste opstel in *Technique*.[2] Weliswaar doet u er nog teveel 'kritiek' bij, maar de lijsten, het voortreffelijk bijeengebracht materiaal, waardoor je echt iets aan dit boek hebt, niet alleen als 'leerling' maar ook als 'vakman', zouden hem zeer sympathiek zijn geweest.

Met eenig genoegen ontdekte ik mezelf in uw lijsten als neoromanticus. Daar voel ik inderdaad meer voor, dan om eeuwig cynicus te heeten. Maar u wilt mij nu eenmaal schoonwasschen van alle modder die anderen op mij gooien,—ook waar ik die verdiend heb!

Eigenlijk is 'naturalisme' bij u niets anders dan: wat op het leven lijken wil. En 'romantiek': wat aan het leven onsnappen wil. Vindt u 'leven' onjuist, laat ons dan zeggen: werkelijkheid, realiteit. Aldus opgevat is uw verdeeling ook absoluut eenvoudig en juist.

Ik schrijf u nu om een paar onjuistheden over het jaar van verschijnen van mijn eerste boeken te corrigeeren; voor een volgende druk hebt u daar misschien wat aan. Zulke lijsten moeten langzamerhand foutloos zijn tot in 't geringste detail. Het is een soortement archivaris die nu tot u spreekt!—want u moet weten dat ik vanaf Januari als daggelder werk op het Landsarchief hier. Het heeft aardige en zeer vervelende kanten. Verder zijn zoowel mijn vrouw als ik physiek sukkelende. Als dit zoo doorgaat, komen wij misschien dit jaar al naar Europa terug, maar dan *moet* ik in Holland wonen, omdat ik dan probeeren moet ook daar het een of ander 'baantje' te vinden. Kunt ù niets voor mij bedenken? Is er geen bibliothecaris- of archivaris-postje in Enschedé?

Intusschen, hierbij dan de correcties:

Een Voorbereiding werd geschreven in 1922–23, met een slothoofdstuk in 1926, meen ik; het *verscheen* eerst in 1927. (Op het omslag viel in het jaartal een X uit, zoodat er staat MDCCCCXVII.) In ieder geval, op uw lijst (blz. 210 van de 3e druk) moet die titel m.i. staan, bv. tusschen *Afscheid van de Wereld in 3 dagen* en wat daarop volgt; of nog lager: bv na de *Simpson* van Querido!

U vergat *Bij Gebrek aan Ernst*, dat u niet schijnt te kennen. Stols

2. V. Larbaud, 'Pour l'inauguration d'une nouvelle ligne'. In V. Larbaud, *Technique*. Paris 1932, p. 9–36. Larbaud is van mening dat in literatuurgeschiedenissen ordening en presentatie van de feiten gescheiden moeten blijven van het waarde-oordeel; literatuurgeschiedenis is wetenschap en mag niet worden vermengd met literaire kritiek, die Larbaud tot de kunst rekent.

gaf er nu een goedkoope editie van, hij kan u toch makkelijk een ex. sturen. Dit proza lijkt mij als 'nieuw proza' van méér belang dan *Nutt. Verzet*, het werd geschreven vóór *De Bries* van Kuyle en heeft eig. dezelfde beteekenis. Zet u het dus tusschen *Alex' vrouwen* en *De Bries* bv., en schrapt u *Nutt. Verzet*, dat bij u daar vlak onder komt en dat een jaar later uitkwam.

Nutteloos Verzet komt dan bv. tussen *De Vijf Vingers* en *Mario Ferraro's ijdele liefde* (tusschen haakjes, het is Ferraro, niet Ferrara). U kunt het ook lager zetten, bijv. boven *Marianne* van Jef Last. Is 't van 1929 of van 1930?

Ik heb die boeken nl. niet hier en weet de jaartallen daarom niet precies. Van *B. Gebr. aan Ernst* verscheen bovendien een 'eigen uitgave' al in 1926, meen ik; wilt u dièn datum nemen, dan zou u dat boek moeten zetten bij *Zuid-Zuid-West* van Helman.—Maar hebt u de jaartallen van de andere boeken alle nauwkeurig geverifieerd? Het komt mij voor dat er vergissingen moeten zijn, maar dit kan berusten op een totaal verkeerden indruk van mijn eigen ontmoetingen met al die literatuur.

Tot zoover. Schrijft u mij eens, als u tijd hebt. Mijn adres tot 1 Juli a.s. is: Molenvliet West 9a, Batavia. Daarna weer onzeker.

Met vriendelijke groeten, steeds gaarne uw dw.

EduPerron

3403. *Aan P. H. Dubois*[1]*: Batavia, 12 februari 1938*

Batavia, 12 Februari 1938.

Geachte Heer,

Even voor ik erop uit ga om eenige chineesche manifestaties bij te wonen, antwoord ik u op den nogal verrassenden brief dien ik van u ontving. Ik moet tegenwoordig woekeren met mijn tijd—zijnde daggelder op het Landsarchief alhier, wat mij 6 uren per dag neemt. Tot briefschrijven kom ik dus werkelijk nog maar bij uitzondering.

Laat ik u in de eerste plaats zeggen dat ik aan uw verzoek gaarne zal voldoen. Maar vóór ik mijn verspreide uitgevers aanschrijf:

1. De letterkundige Pierre H. Dubois (geb. 1917) kwam via de dichter Hendrik de Vries met DP in contact. In november 1939 ontmoette DP Dubois in Bergen. Een artikel over DP heeft hij indertijd niet geschreven. In *Bw TB-DP* 4, p. 511–512 staan enige herinneringen van Dubois aan DP.

welke boeken van mij heeft u al, of op welke bent u niet gesteld? Ofwel hebt u niets van mij? De zaak zit zoo: van Stols kan ik alles gratis krijgen, dank zij een oude regeling; van Van Kampen wschl. ook, althans de *Uren met Coster* zeker; van Querido niets. Hij laat mij betalen, al is 't dan den halven prijs. En hij is duur. En als *ik* geld had, u begrijpt dat ik dan geen daggelder op een archief zou zijn.

O ja, *De Sm. Mens* krijg ik van Q. gratis, ook al vanwege een bizondere regeling. Het beste is daarom dat u eerst probeert de 2 andere boeken (*Land v. H.* en *Man v. L.*) van hem te krijgen als recensie-ex.; zegt u dat u erover schrijven wilt. Gaat hij daar niet op in, dan bezorg ik u het door hem geweigerde; dwz. dan schrijf ik hem dat hij het u zendt voor mijn rekening.

Het is mij pijnlijk hier zooveel woorden over te moeten pennen, maar als u *Het L. v. H.* las, weet u vrij precies waarom. En ik ben een schrijver die zijn uitgevers niet veroorlooft van hun kant royaal te zijn; wat zeker lukken zou als ik in de positie verkeerde van Den Doolaard. Mijn correspondentie met Q. lijkt soms op één taaie worsteling. En hij is nog lang niet de ongeschikste.

Ik antwoord nu op de rest van uw brief, die zoowaar niet in een ommezien beantwoord zou zijn, als ik het heelemaal goed moest doen. U zult mijn prestatie van het oogenblik voor lief moeten nemen; misschien is beter van allerlei ongezegd te laten, zoodat u zich verplicht ziet nogmaals te schrijven. Want u kent mij wschl. beter, uit wat u tot dusver van mij las, dan ik u kennen kan uit één brief.

Uw katholieke positie vat ik inderdaad niet goed; maar verbaasd ben ik niet, laat ons zeggen: alleen maar aangenaam verrast. Dat er gestreden werd onder de katholieken onderling wist ik; en dat uw vriend Bruning bij de Van Duinkerkens doorgaat voor 'leproos' is tenslotte logisch. Waarom u nog katholiek bent?—die vraag zou ik mij alleen stellen als ik er zeker van was dat het beter voor u zou zijn om protestant of islamiet te zijn. Maar van zoo'n meening ben ik zeer verre. De vraag zou dus hierop neerkomen: waarom u *gelooft*?—en een dergelijke vraag zou dom zijn. Ik erken graag een behoefte aan geloof; het zou mij niet mogelijk zijn pestilente praatjes daarover te houden, evenmin als het mij mogelijk zou zijn om ontroerde uitwisselingen tot stand te brengen met den geloovige waarom het zou gaan. Alles komt dus doodgewoon uit op mijn oude standpunt: hoe is de man zelf? hoe sta ik tegenover hem als... laat ons zeggen 'menschelijke eenheid'.

Intusschen wil ik graag van u hooren uit welke pro-en-contra's uw groep—of die van Bruning en u—bestaat. Sympathiseert u met een Croce? met een Bergamin? Welke katholiek (met uitzondering van den 'nietzscheaanschen' Bruning) heeft uw volle vertrouwen? dwz. is géén 'oplichter', voor uw gevoel?

Als u mij dit met polemisch vuur vertelt, beleef ik hier in Batavia misschien een boeiend geestelijk oogenblik. Ik zelf neig meer en meer naar het rustige begrijpen, verbeeld ik mij; er zijn oogenblikken dat ik voor geen houding zoveel voel als voor de erasmiaansche, Luther vind ik, geloof ik, een rothond; een soort Goering van het geloof. Maar met-dat-al, ik heb mijn 'temperament', zooals dat heet, niet in bedwang; en *mijn* goede voornemens zullen ook nog wel vaak schipbreuk lijden, in de taal van Sinte-Brandaen. Toch, als de jongeren—de èchte jongeren—u en zoo—zich met de polemiek willen bezighouden, ik geloof dat het mij lukken zou om wat meer te lijken op Erasmus. Overigens, polemist was hij ook nog meer dan genoeg, ondanks zijn onmacht in 't partij kiezen. Wat denkt u eig. van het katholicisme van Erasmus? Is dat u sympathiek, of tè lauw (en onbetrouwbaar)?

Ik keek het boek van Bruning in, dat door Ter Braak zoo gunstig besproken werd[2]; ik was toen nog net in Europa. Inderdaad vond ik het 10 × aantrekkelijker dan de verdere katholieke productie—hoewel ik, in tegenstelling met Ter Braak, veel voel voor de poëzie van Jan Engelman—maar werkelijk contact had ik er niet mee. Het leek me het soort boek waarover ik niet zou geschreven hebben, omdat ik niet weet wat ik er eigenlijk van denk. Noch voor noch tegen, geen vriend en geen vijand. Maar de opinie van Ter Braak is mij véél waard. Wat mijn oude 'onvriendelijkheid' tegenover Bruning betreft, die is wel geweken. Ik was vooral een beetje bang voor die rimpel tusschen zijn oogen, op zijn portret in *Erts*,[3] meen ik. Als hij mijn vriend was, zou ik hem trachten te bewegen dergelijke rimpels voor goed op te bergen. Maar méér had ik eig. niet tegen hem, geloof ik, en misschien zou een nieuw portret van hem mij geheel met hem verzoenen,—ik bedoel nu ook: met zijn geschriften. In ieder geval ben ik bereid voortaan alles van hem te lezen wat mijn kant uitkomt.

2. M. ter Braak, 'Subjectief fascisme'. In *Het vaderland* van 27 mei 1936 (av.). Over H. Bruning, *Subjectieve normen*. Bergen NH 1936.
3. In *Erts, Almanak 1926, Verzen, proza, drama, essay*. Amsterdam 1926, t.o. p. 32.

Misschien veronderstelt u dat dit alleen maar is omdat u met zekere heftigheid de Van Duinkerkens besproken hebt? Zóó eenvoudig is het toch niet. Eigenlijk hebben die lieden mij nooit *serieus* dwars gezeten, zooals zij het Ter Braak deden of nog doen; de katholiek, zelfs 'oneerlijk', is mij vrij onverschillig, en eigenlijk zijn de gevechtjes die ik met hen leverde meer iets sportiefs geweest dan iets waar ik werkelijk behoefte aan had. Domheid, hollandsche burgerlijkheid hinderen mij veel dieper. U zult zeggen dat het dan ook de domheid, de intolerante dito van die katholieken was, die me op stang jaagde. Inderdaad, maar vrijwel los van het geloof. Zoodra het geloof opgevat werd, niet meer als een leer, een gebod, maar als een individueele poëzie, zou ik er vreê mee hebben niet alleen, maar zou het mij zelfs in principe sympathiek zijn. Dit 'in principe' zoo'n beetje in den zin van: 'uit de verte',—komend van iemand die alleen maar met zijn hoofd, en naar analogie, begrijpen kan.

Weet u wàt mij werkelijk walgelijk voorkomt? Dat domme, lummelige geschreeuw van zoo'n Herman de Man over de witte jas van den vergisser (mooi woord) Ter Braak en de dierbaarheid van Ina Boudier's *Armoede*,[4] en kortom, dat lieve gevoel tegen dat o zoo afschuwelijke intellect. En dan een praatje daarbij van 'ik ben de eerste die aanklaagt'. Buitengewoon *origineel* bovendien, al dit gezwets, voor een eerste aanklacht—we hebben 't nog nooit eerder zoo in Holland gehoord. Bij zoo iemand valt iedere lust tot 'begrijpen' van me af; dwz. wat ik begrijp is dit: Een zekere heer Hamburger, Jood, wil schrijver zijn. Hij kiest een pseudoniem. Wat vindt hij? *Herman de Man*, godbeter't: 'Herman' vanwege 't germaansche, en daarbo-

4. Zie H. de Man, 'Als ijkers de maten vervalschen'. In *Nederlandsche bibliographie* 82 (1937–1938) 12 (januari 1938), p. 241–243. Hierin schrijft De Man ondermeer: '[...] de critici van heden staan met een glanzende witte jas in het laboratorium [...]', en: 'Als we, door het openbaar optreden van den vergisser Ter Braak, een vertelling moeten derven, die vergelijkbaar zou zijn met *Armoede*, dan acht ik dit optreden een vreeselijke misgreep.' Vgl. Ter Braak in een brief aan DP van 12 februari 1938 (1053): 'Er is momenteel een soort offensief tegen mij gaande, geopend door Herman de Man, waarin ik beschuldigd wordt van onderdrukking van de ware litteratuur in Holland, van de "gevoelswaarde" etc. etc.' (*Bw TB-DP* 4. p. 246). In zijn bespreking van H. de Man, *De koets* (Rotterdam 1937) 'De koets en haar koetsier' in *Het vaderland* van 14 februari 1938 (av.) merkte Ter Braak ondermeer op: 'Wat de heer De Man precies wil: meer domheid in de critiek of minder critiek op de domheid, is mij niet precies gebleken...'.

venop 'de Man', voor 't dietsche wschl. Alsof 't niet al erg genoeg was om werkelijk zoo te heeten, knutselt deze man zich zoo'n naampje bijeen. 'De Man' *willen* zijn; teekent 't niet iemand? En Herman daar voor te zetten; Herman *de* Man, let wel: niet Herman de Jodeman, Herman de tòch-Jodeman.* Van zóó'n katholiek-germaansche nonsensvent kan ik nog walgen, inderdaad, zelfs in mijn 'lafste' erasmiaansche moment.

Overigens, er is zóóveel rotzooi in het Europa van tegenwoordig, dat dit laagpolderlandsch kleiverschijnsel eig. geen aandacht verdient. Maar ik zocht voor u naar een *voorbeeld*, en dit had de eigenschap dat het voor mij—hier in Indië—versch was. Ik bedoel tenslotte dit: een Van Duinkerken doet mij tenslotte lachen. Van zoo'n Hamburger-Man word ik vies en *blijf* het.

Nu, ik moet er van door. Schrijft u mij: Molenvliet West 9[a], Batavia. En geloof mij met vriendelijke groeten

gaarne uw dw. EduPerron

Terug van de chineesche festiviteiten—overigens wel erg pover, vergeleken met vroeger!—lees ik het bovenstaande na en vind het vrijwel zinneloos. Waarom zooveel gepraat, en met een zoo exuberant slot, over déze onderwerpen inpl. van over andere? Ik zou net zoo goed over kunnen beginnen, dwz. u een totaal anderen brief schrijven. Maar daartoe ontbreekt me de moed, werkelijk.—Ik stuur hem u maar zooals hij is: een 'teeken van leven' is 't, geloof ik, wel.

3404 (1054). *Aan M. ter Braak: Batavia, 13 februari 1938*

3405 (1055). *Aan M. ter Braak: Batavia, 13 februari 1938*

* Geloof niet dat ik anti-semiet ben, het is alleen dit soort semiet, dat zich zoo graag vermomt, waaraan ik het land heb. *Is* het iets speciaal joodsch om zich de Man te willen voelen? Goedkoope Sam noemde zich de Man van Deventer,[5] bedenk ik daar opeens. En de Man... van Nazareth!

5. Sam Noach, importeur en leverancier van kloosterlinnen te Deventer, die zich afficheerde als 'De man van Deventer, De goedkoope Sam', waarbij hij portretten van zichzelf afdrukte.

3406 (1056). *Prentbriefkaart aan M. ter Braak: Batavia, 15 februari 1938*

3407. *Prentbriefkaart*[1] *aan J. van Nijlen: Batavia, 15 februari 1938*

Batavia, 15 Febr. '38.

Beste Jan, Veel dank voor je brief, die me gisteravond bereikte. Ik antwoord spoedig, maar moet nu net verhuizen. Ons adres is voortaan: Molenvliet West 9[a], Batavia-C. Hierbij een foto v/h Landsarchief waar ik nu werk. Het is 18[e] eeuwsche koloniale bouwstijl, vroeger landhuis van den G.G. Reinier de Klerk aan het 'aangenaeme Molenvliet'.[2] De deuren en ramen zijn rood met goud, zoodat het een lust is erheen te loopen. Paviljoen links is voor onderzoek 's avonds, pav. rechts binderij; de eig. bergplaatsen zijn die 2 vleugels die naar achter loopen en die je dus niet goed ziet, de vroegere slavenvertrekken. Wat een *pest* dat ze jou zoo ellendig gehuisvest hebben!

Spoedig meer. Steeds je

Eddy.

3408. *Prentbriefkaart*[1] *aan H. Marsman: Batavia, 18 februari 1938*

Batavia, 18 Febr. '38.

B.H.—Je treft het niet, want we zitten midden in de verhuizerij. Ons adres is voortaan (dwz. tot 1 Juli a.s.) Molenvliet West 9[a], Batavia-C. (Java). Dat je *Vera* toch wegdeed, grieft me.[2] Maar tegen heug en meug moet je 't niet doen. Dat 't overigens dood was voor *jou*, zegt niets, je hebt er meer aan gepeuterd dan aan de rest, dus... Ik heb met Jan Gr. afgesproken dat ik je deel *Proza* (verhalend) zou doen; en *hij* de poëzie; dat lijkt me juister. In 't *Bat. Nwsbl.* schrijf ik dan over de heele boel bijeen.[3] Gelijk hiermee zend ik je 't voornaamste van wat ik in 't *B.N.* schreef, een paar snippers (over Binnendijk en een paar

1. Foto van het Landsarchief te Batavia; Zie *E. du Perron*. Den Haag 1969. Schrijversprentenboek 13, p. 41 nr. 109.
2. Zie 3338 n 3.
1. Foto van het Landsarchief te Batavia; zie 3407 n 1.
2. Marsman heeft 'Vera' niet opgenomen in zijn *Vw*. Zie ook 3118 n 6.
3. Zie 'Woordvoerder van het modernisme'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 20 augustus 1938 (*Vw* 6, p. 286–292).

onbekende verzenschrijvers)[4] vervielen dwz. die had ik niet meer. Ik schrijf binnenkort meer—als 't lukt. Steeds je

E.

Deze photo stelt 't Landsarchief voor, oud landhuis (18e eeuw) van den G. G. Reinier de Klerk.

3409. *Prentbriefkaart*[1] *aan H. Samkalden: Batavia, 18 februari 1938*

Bat., 18–2–'38.

Beste Hugo,

Hierop nog gelukgewenscht met je veroudering van 1 jaar—(zegge één). Bram J. zou je onze wenschen overbrengen en tevens informeeren naar die 2 documenten van C. M. Visser betr. Mult.[2] Ik heb er nu wel eenige haast mee. Bemoeit v. L. of bemoei jij je er nog mee? Wanneer kom je ons opzoeken? Kom zien hoe hollandsch wij nu zijn gehuisvest. Veel hartelijks van ons 2½,

E.

3410. *Prentbriefkaart*[1] *aan J. Greshoff: Batavia, 19 februari 1938*

Bat. 19 Febr. 1938.

B.J.—Dank voor je briefk. Ik ben net zoo gammel als jij en slik ook medicijn, wordt ingespoten met giften enz. Een mooi vriendenstel. En ik kàn gewoon niet schrijven! (Had het o zoo graag een beetje behoorlijk aan Jany gedaan; nu heeft Bep 't moeten doen.) Bep is véél beter. *Rebuten* ontv. en met smaak de 2 laatste nrs. gelezen.[2] Mijn 'chef' geniet er nu van! Die Mult.-stukken publiceer ik wel in *Koloniale Studiën* hier, alleen 't art. n. aanl. v. Saks gaat nr. *G.N.*[3] Jan.-

4. 'Van zuiver en onzuiver sentiment' (zie 3228 n 1) en 'Kroniek van de poëzie' (zie 3313 n 2).

1. Foto van het Landsarchief te Batavia; zie 3407 n 1.

2. Zie 3400 n 5 en 6.

1. Foto van het Landsarchief te Batavia; zie 3407 n 1.

2. 'Aan een voorlichter' en 'Aan Albedil (Tot besluit)' (zie ook 3367 n 11). In J. Greshoff, *Rebuten, (Onbestelde brieven).* 2e dr. Amsterdam 1937, p. 228–261 (niet in de 1e dr.).

3. Niet gebeurd, zie 3396 n 5 en 7.

nr. ontvangen, Dec. niet, Saks ook nog altijd niet. Waarom???—Ik stuur je natuurlijk dat boekje (Detectives),[4] in 2 exx. dus, gebonden en gewoon. Z.O.Z. 'mijn' Landsarchief. Het beste en tot nader en beter. Steeds je

E.

3411. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Batavia, 21 februari 1938*

Batavia, 21 Febr. 1938.

Beste Freddy,

Ik zond je het boek v. Prick van Wély, mij afgestaan door mijn vriend Dahler uit zijn eigen bibliotheek.[1] Je mag 't houden; ik vind hier wel t.g.t. een ander ex. voor hem. Schreef ik je dit al? Ik twijfel, want zoo ja, dan deed ik 't door de verhuizerij heen. Wij zitten nu in 't nieuwe appartement, op een bovenverdieping, goddomy, kijkende op 't grachtwater v/h Molenvliet. Lang niet onaardig en vlak bij 'kantoor'. Maar... gammel ben ik nog altijd!

Ik schrijf je overigens alweer om wat te vragen. Ik *moet* lezen: de herinneringen van Sietske Abrahamsz., later mevrouw Wienecke, aan haar oom Multatuli. Ze hebben, als ik me niet èrg vergis, gestaan in *Nederland* van 1910.[2] Van 't jaartal ben ik zeker. Wil je zoeken? (Niet *Gr. Ned.*) Als je 't vindt, wil je 't voor me laten overtypen? Geef me gerust op wat die foto en dit tiksel kosten en ga 't niet zelf zitten overpennen!—als je dat doet, vraag ik je niets meer. Ik maak geld met deze artikelen, die kleine uitgaven kunnen er dus best af.

Hartelijke groeten aan Rudie, zeg hem dat ik hem schrijven zal zoodra ik weer iets meer lust i/h leven krijg,—dwz. iets meer berusten kan in dit verlies van 6 uur tijd per dag.

Hartelijk steeds je

E.

3412 (1057). *Aan M. ter Braak: Batavia, 21 februari 1938*

4. *Het sprookje van de misdaad* (zie 3212 n 2).

1. Zie voor Dahler 3246 n 1 en voor het boek van Prick van Wely 3356 n 8.

2. Sietske (E. Wienecke, geb. Abrahamsz), 'Multatuli-herinneringen'. In *Nederland* [62] (1910) 1 (januari), p. 73–94.

3413. *Briefkaart aan H. Samkalden: Batavia, 21 februari 1938*

Batavia, 21 Febr,

Beste Hugo,

Jammer dat ik nog steeds niets hoorde. Bram J. zag ik ook niet meer, sinds hij naar B. ging.[1] Enfin, ik wacht met vertrouwen. Van Leur is me afgeschilderd als een groot zoeker. Iets anders is dit: als je hier komt, blijf dan bij ons eten,—waarschuw als 't *kan*, maar 't *hoeft* niet,—en wil je dan voor me meebrengen dat deel van Colenbrander over C. Th. van Deventer,[2] dat je eens uit Tjitjoeroeg meenam. Je kan 't met liefde terugkrijgen, maar ik wou 't even hebben voor een citaat betreffende het gedrag van Huet inzake de krantencommissie.

We zijn nu geïnstalleerd, laat je dus gauw zien!

Hartelijk je

E.

Je kan ons ook opbellen—Bep is 's morgens meestal thuis—tel. 4251 WL.

3414 (1058). *Aan M. ter Braak: Batavia, 23 februari 1938*

3415. *Briefkaart aan H. Samkalden: Batavia, 24 februari 1938*

24–II–'38

Beste Hugo,

Ben je a.s. Zaterdagavond vrij? Zoo ja, kom je dan eten met Leo Jansen en de Binnertsen? Graag nog even bericht. Eddy stuurt je de boodschap dat hij volkomen fed-up is met het M.-geschrijf.

Hart. gr.

Bep.

1. Bram Jansen was tijdelijk in Buitenzorg in afwachting van zijn vertrek naar Makassar op Celebes, waarheen hij als specialist in de bestuurshervorming was overgeplaatst ter assistentie van de gouverneur van de Grote Oost. Zie ook 3463 en 3464.

2. H. T. Colenbrander en J. E. Stokvis, *Leven en arbeid van Mr. C. Th. van Deventer I, Leven van Mr. C. Th. van Deventer* (Amsterdam 1916) bevat diverse uitlatingen van Van Deventer over zijn oom Busken Huet.

B.H. Denk je in: ik schreef 69 (!) blzn. En 'moet' nu nog behandelen: M. en Van Lennep en M. en Huet.[1] Ik spoeg ervan! Heb lust de heeleboel als ongedaan te beschouwen en in laadje te laten verrotten. En wat wordt iemand langdradig als hij onbegrijpers doen begrijpen moet!

3416 (1059). *Briefkaart aan M. ter Braak: Batavia, 25 februari 1938*

3417. *Aan J. Greshoff: Batavia, 26 februari 1938*

Batavia, 26 Febr. 1938.

Beste Jan,

Daarnet kreeg ik je briefkaart. Dank voor je aangekondigde *K. en K.* Ik kreeg trouwens net één nr. gestuurd; en je hoeft me dus niet te 'prepareeren'. Ik vind het een heel aardig tijdschrift in z'n soort, en heel wat minder ouwehoerig, in z'n geheel beschouwd, en smakelijker om in te 'bladeren', dan bijv. *De Groene.* Je vergelijking met *Eigen Haard* is dus al te nederig.—In 't nr. dat ik kreeg[1] was die foto van dien man die op 6 pas afstands van King George VI gemolesteerd wordt pràchtig en het commentaar van Menno uitstekend (ondanks het overdrijven,[2] eind, met Golgotha!) Jouw stukje bij Marianne Oswald was ook maar... ik zag en hoorde M.O., en mot dat niet. Alweer een tusschen ons: het genre chanson tragique is me te dik opgelegd kan ik bewonderen in Dostojevsky, als toneel maakt 't Terwijl jij juist niet veel moet hebben, geloof ik, van D., baar diep-ontroerend vindt op 't tooneel gezegd, met de van een leelijke vrouw met groene jurk en rode pruik. meer peuple dan jij in dit geval: voor een *chanson* prefereer lieve leugens van Lucienne Boyer[3] (waar ik verder overigens ook geen barst om geef).

1. Van *Multatuli, Tweede pleidooi.* Zie voor Van Lennep en Busken Huet 3372 n 3.

1. *Kroniek van hedendaagsche kunst en kultuur* 3 (1937–1938) 2 (december) met op p. 58–59 van M. ter Braak '"Man rushes towards King at Cenotaph Service"' en op p. 56–57 van J. Greshoff 'Marianne Oswald'. Marianne Oswald, Frans chansonnière, zie ook 1927 n 1.

2. Aan het papier ontbreekt een gedeelte.

3. Lucienne Boyer (geb. 1901?), Frans chansonnière, die met het chanson 'Parlez-moi d'amour' een wereldsucces lanceerde.

Maar je verbaast me voortdurend, den laatsten tijd. Eerst met die geweldige bewondering voor 't *Vijfde Zegel*; nu—eig. pal als reflex daarvan—met je verklaring dat *De M. v. Lebak* zoo vreeselijk vervelend was. Eig. mot jij Multatuli ook niet (al ben je hier en daar aan hem verwant!), dit klopt ook met je alsmaar overlezen en toch niets vatten van de vileinigheid van Saks. En nu schrijf je over *De M. v. L.* alsof het *alleen* uit 'nauwkeurige confrontaties en verificaties van feiten' bestond: alsof het niet ging om de waardebepaling van een karakter, en van wàt voor een! en alsof 't niet vol stond van de alleraardigste bijdragen van Mult. zelf: die brief uit Menado bv. Maar soedah, ik kan mijn eigen werk niet gaan verdedigen; 't spijt me alleen dat ik je dus verveeld heb en dat het mij bij jou niet gelukt is sympathie voor Mult. te wekken, zooals zelfs Dr. Noordenbos nog vindt[4] (over 'n tijdje vindt hij dat niet meer, let op wat ik je zeg!) Ik troost me met het feit dat je de éénige bent, die dit boek zoo vervelend vindt, tot dusver; zelfs de kranten hebben om 't hardst geroepen dat het zoo 'vurig' was, te jong en vurig zelfs, en dat men het las 'als een roman'. Menno, Henny, Jan v. Nijlen en nagenoeg iedereen die 't hier las (ik spreek nu natuurlijk van degenen die als lezer een opinie mogen hebben). Het kan ook zijn dat je moe was, of in bepaalde omstandigheden verkeerde, die maken dat je behoefte hebt aan wat anders dan dit. Maar *dit* kan ik begrijpen; hoe je echter ooit behoefte kon hebben—jij juist!—voor het *Vijfde Zegel* is me veel méér onverklaarbaar.

Die historische 'roman' (novelle?) over de Van Harens is wel aardig misschien, maar laat mij tenslotte koud. Voor mij is 't een soort proloog voor *De Onzekeren* als geheel, en God weet of 't 2e stuk: over Dirk v. Hogendorp niet heelemaal mislukt. Zooals ik er op 't oogenblik voor sta, met dat archiefwerk, *6 uur per dag*, en dan nog die stukkies voor de krant vanwege de bijverdienste, wordt *goed* werk een luk-raak-gooi. In ieder geval geef ik niet $\frac{1}{10}$ om die van Haren-historie van wat ik geef om *De M. v. Lebak*, dat ik werkelijk met een 'inzet van m'n heele wezen' (zou Jany zeggen) in elkaar gezet heb. Terwijl Vestdijk toegeeft dat hij het *Zegel* ver achter *Meneer Visser* stelt: ook hierin ben jij de eenige, geloof ik, die 't tegendeel beweert, want zelfs Jan v. Nijlen schreef me in dien geest, erbij zeggend dat Meneer Visser hem menschelijk dichter stond dan Greco,

4. Zie 3365 n 3.

al vond ik dat vreemd. Nu, vreemd vind ik dat allerminst! ik zeg 't hem na.

Het beroerdste van alles is nu dat ik je mijn Mult.-stuk maar *niet* zenden zal. Ik schreef er Menno nu juist over;[5] vnl. in den trant van: zoek een ander middel, verzin wat. Alles bijeen wordt dat stuk nl. wel 70 blzn. (specificatie in mijn brief aan Menno). En nu wàs 't eig. al ondenkbaar dat jij, die twee jaar noodig had voor *E poi muori* plaats hièrvoor zou kunnen maken binnen de vijf jaar... maar aangezien je dit stuk zeker 10 × zoo vervelend zult vinden als *De M. v. Leb.*, vervalt alles. Ik gun dus 't laatste woord aan Saks in *Gr. Ned.* Verder vraag ik mij af wat ik in Godsnaam nog zal kunnen bijdragen, na de bloknote-reeks. Schrijven van korte stukken staat me tegen,—zeker als 't soort tijdschriftvoorschrift wordt. Dat is *de* manier om oppervlakkig maakwerk te krijgen, inpl. v. dingen die uit behoefte geschreven zijn.

Laat ons dus zeggen dat ik dat stuk over Henny in 8 blzn. zal maken[6] en dat je in Juni—'definitief' zeg je zelf—*E poi muori* plaatst. (Is het zetsel al dien tijd bewaard gebleven??) Multatuli is van de baan. Ook als Menno je er nog over schrijft en mijn brief doorzendt; ik schrijf je *dit* expres nu, opdat je je hierover geen verdere kopzorg maakt. Ik zal probeeren 't ding als brochure of boekje gedrukt te krijgen, ook[7] totaal beschrijven moet; ook als 't in Indië moet verschijnen, bij Kolff of er toch Q. eerst over moeten consulteeren, want als dit boekje zijn juisten titel Supplement *op den 'Man van Lebak'*.)

Ik schrijf je spoedig over andere dingen, maar ben nu al bedroefd dat ik *Gr. Ned.* binnenkort dus nooit meer zal zien, vanwege ontstentenis van bijdragen mijner, want je kunt nièt èlk nr. afbedelen van v. H. en W. en ik kàn geen abonnement nemen van f 20 of f 25! Soedah.

Zoo voltrekken zich de scheidingen, langzaam aan. Toch even goeie vrienden. Binnenkort schrijf ik beter. Het beste voor jou! Steeds je

E.

P.S. Ik schreef dit aan Menno, maar misschien vergeet hij of jij het:

5. In een brief van 23 februari 1938 (= 3414 (1058), *Bw TB-DP* 4, p. 254–255).
6. 'Marsman's verhalend proza' (zie 3511 n 1).
7. Aan het papier ontbreekt een gedeelte.

Bep vraagt om die 'Deen in Indië' van haar (Dr. Wøller) vooral *niet* in *Gr. Ned.* te zetten! Als je denkt dat 't stuk wel aardig is, plaats het dan in *K. en K.*[8] Vind-je 't eig niets, dan maar weg, zegt Bep. Verder 'zegt zij gaarne medewerking toe' aan *K. en K.*, dat spreekt vanzelf. En ik ook, àls ik wat heb. En attendant hebben ze 2 teekeningen van mij, voor dat auteursteekeningen-nummer;[9] dus laat ze die dan maar eerst plaatsen. Ik heb, eerlijk gezegd, momenteel weinig inspiratie voor dgl. stukkies; ik vind dat de al-of-niet-erkenning van Multatuli als... totale grootheid van 1000 × meer belang is. Als Multatuli eig.—of eig. toch—een rotvent is, dan zijn Menno, jij en ik ook maar secreten, en Jan Lubbes heeft gelijk, met Maurits Dekker en Herman de Man als kampioenen voor hem[10] en Saks als leutertante. Maar met dat al, ik moet me *haasten*, verdomme, met dien Saks, morgen is hij net als Robbers dood! Ik vind werkelijk dat de afstand Indië-Holland fnuikend is, voor iemand wiens activiteit tenslotte toch in Holland plaatsvindt. En dit gewoeker met mijn tijd om nog wat te schrijven en te lezen buiten de uren die 't 'kantoor' van me eischt, is iets waar ik maar niet aan wennen kan. Ik zal moeten eindigen met een Maecenas te vinden—maar tegen dien tijd ben ik wschl. tot niets goeds meer in staat.

Als je *Het Sprookje van de Misdaad* krijgt (waar je zoo om vroeg) zal je je er ròt mee vervelen—bedenk ik daar—want het zijn drie dialogen als die over 't detect.-verhaal in *De Sm. Mens*,[11] waarvan je me zei dat je er niets aan vond, of aan had, omdat je nooit detect.verhalen gelezen had en ze toch niet lezen zou. Wat heb je dan aan zoo'n boek, met 3 × zooveel van dàt stuff?

Nu een prettig bericht voor jou. Mijn 'chef' Verhoeven las je *Rebuten* en vond ze aardig, maar alleen bij kleine beetjes. Een van de aardigste menschen die ik hier ken, Dr. Abraham Jansen, indoloog en controleur B.B., nam die *Rebuten* mee, en ik zei hem dus zooiets, om hem niet angstig te maken. Den volgenden dag belde hij speciaal op om te zeggen hoe ik zóóiets had kunnen zeggen, want dat je dit nu toch verslinden moest! Hij kwam hier en nam je volledige prozawerken mee (*Currente Calamo, De Spijkers* en *Voetzoekers*, de

8. E. d. R., 'Een Deen over Java'. In de rubriek 'Commentaren'. In *GN* 36 (1938) 5 (mei), p. 497–500. Over J. Wøller *Van de fjorden naar de Boroboedoer.* Amsterdam 1936.
9. Zie 3198 n 1 en 3232.
10. Zie 3403 n 4.
11. Zie 3297 n 3.

Critische Vlugschriften, alles). Vandaag, 3 dagen later, heeft hij alles al op. Nu krijgt hij je Gedichten!...

Voilà. Nogmaals je

E.

O ja, Ritman las je *Gedichten* en vond ze 'toch wel zoo verdòmd goed', dat hij een ex. cadeau wou doen... voor de helft v/d prijs aan een van zijn redacteuren.

3418 (1061). *Briefkaart aan M. ter Braak: Batavia, 1 maart 1938*

3419 (1062). *Briefkaart aan M. ter Braak: Batavia, 3 maart 1938*

3420. *Briefkaart aan H. Marsman: Batavia, 5 maart 1938*

Batavia, 5 Maart 1938

Beste Henny, Ik kom nog steeds niet tot schrijven,—en erger, ik lijd tegenwoordig bepaald aan het probleem hoè tijd te maken. Ik moet flarden v. tijd aan elkaar zien te lijmen en houdt nagenoeg niets over voor ontspanning. Verder voelen zoowel Bep als ik ons—met de toenemende warmte, nu tegen de regentijd over is—60 of 70. Ik schreef dezer dagen vele blzn. betoog nr. aanl. v. Mult., Saks enz.—het art. dat ik me allang voorgenomen had in *G.N.* te plaatsen; maar 't is nu zoo lang dat het er niet meer in kan. En Jan zucht voortdurend om stukkies van vooral niet meer dan 8 blzn., zoodat ik me opnieuw journalistiek beperkt voel. Ik zal dat stuk over je verh. proza schrijven, *in 8 blzn.*!

Daarna zal mijn activiteit in *G.N.* wel zoowat stop gezet zijn.—Dit alles is niet interessant, maar wat is 't wèl? Ik hoor dat je spoedig nr. Holland teruggaat voor de lezerij.[1] Succes!—Ik wou dat ik kans zag nr Europa terug te gaan, dit jaar nog. Toch heeft 't Archiefwerk—afgescheiden van het beslag dat 't op je legt, maar dat doet èlk 'baantje'—nog heel wat aardigs; het is zelfs veel gevarieerder dan ik de eerste tijd dacht. Ik ben nu zoo'n beetje de bibliothecaris

1. In april 1938 hield Marsman in Nederland ondermeer voor Volksuniversiteiten een serie lezingen.

geworden v/h Archief, omdat de vorige 'leider' de heele bibliotheek verknoeid had. Als dit klaar is, zit ik weer boven—op zolder, met één Indoklerk, die getikt is en zoo eens in de maand een aanval krijgt, in een prachtig ameublement van djaparaasch houtsnijwerk, langgeleden aan 't Archief toevertrouwd door zekeren resident v. Cheribon en nooit meer opgehaald... Je moet er mij zien zitten! En... iedereen houdt van me; wat zeg je dààrvan? Op één mevrouw na[2]—van de oude garde, maar het ongeluk voor haar is dat *zij* nu juist iedereen tegen zich heeft weten te krijgen. 't Is soms amusant vanwege de lage aard, al dit gedoe; maar 't werk gaat best.—Alleen, ik voel me niet meer thuis in Indië. De heele omgeving = samenleving staat ons tegen. Ziedaar.—O ja, zend mijn krantenstukken door aan F. Batten, Sportlaan 125, Den Haag. Hij wil ze lezen en ik kan ze niet telkens koopen, kranten zijn hier duur! Dank. Hartelijk je

E.

3421. *Aan J. Greshoff: Batavia, 6 maart 1938*

Batavia, 6 Maart 1937.

Beste Jan,

Ik ben ervan overtuigd dat wij allen veel van elkaar houden, maar wat kan er toch een vervelende toon in onze correspondentie komen, en toch werkelijk niet alleen door mijn schuld. Na ontvangst van je briefkaart over het gevioleerde lijk van Robbers schrijf ik direct aan Menno[1] om hem te zeggen dat hij die bloknoot kan wijzigen zooals hij wil, hem ontrobbersen, spreken van 'men', mits de strekking maar bewaard blijft. Dit is met de pen in de hand een kwestie van 5 *minuten maximum* en kan op de proeven nog plaatsvinden. Maar het mooiste van alles is, dat dit waarschijnlijk de derde maal, maar zéker de tweede maal is dat ik erover schrijf. Na den dood van R. meen ik jou te hebben geschreven dat je die laatste bloknoot veranderen kon; zoo niet, dan deed ik het zéker in den brief waarin ik Menno mijn laatste portie bloknotes, waaronder nogmaals diè, zond.[2] Gister kwam, zonder commentaar van jou, de brief van

2. Mevrouw M. H. Ph. Bloys van Treslong Prins-Callenfels. Zie voorts 3429.

1. Briefkaart 3419 (1062). Herman Robbers was op 15 september 1937 overleden.

2. Een passage als door DP aangeduid is niet teruggevonden in de brieven aan Greshoff en ook niet in *Bw TB-DP* 4, p. 250–251 (= 3405 (1055)).

Menno[3] waarin hij zoo 'rechtzinnig en klemvol' vraagt in ieder geval te worden geschrapt enz. Met nogmaals de verzekering dat Menno of jij dien tekst beschrappen kunt tot er geen windje van het lijk meer in te ruiken valt, moet mij de verzuchting van het hart dat ik mij toch niet *zoo* gauw aan een tekst onttrokken zou hebben, waarin jij of Menno mij zouden hebben gezet. Maar soedah, ik heb minder fijn gevoel tegenover lijken, naar het lijkt.

Mijn blindedarm—of wat 't mag zijn—spookt weer, en ik ben nu werkelijk bang dat ik spoedig onder 't mes moet. Misschien is dat ook nog maar 't beste.

Mijn Multatuli-artikel (brochure!) is af. 133 blzn. ms., dus ± 90 druks, of zelfs meer. Ik schreef Q. vandaag[4] of hij 't uit wil geven met risico voor mij. Maakt hij de drukkosten binnen 2 jaar niet goed, dan vul ik die aan. Je ziet, lucratief valt geen van deze werkjes voor me uit. Wat die verz. blocnotes aangaat, daarvoor vroeg ik aan Q. prijsopgaaf. Als je dus geen uitgever vindt, ziet, snuift... informeer dan naar de goedkoopste drukker.

Als alles nu van de pers komt, valt van mij dus te verwachten:

1. *Het Sprookje van de Misdaad* (detectives).
2. Een boekje of brochure over Multatuli.
3. De Van Harens (lang verhaal).
4. *In dezen grootschen Tijd* (verzamelde Blocnotes).[5]

En met dit alles *van* 't hart hoop ik Dirk v. Hogendorp eerstdaags te hervatten en me daarvoor in te leven in 'Oud-Batavia'.[6] Maar misschien moet daarvoor eerst die appendix d'r uit!

Bep en ik zijn—met of zonder appendix—beiden compleet beroerd van de nieuwe warmte. De regenmoeson is nu over, en zelfs op 't Archief, koelste van alle plekken, is 't drukkend, klef en naar. Ik ben op 't oogenblik bezig de 'handbibliotheek' te reorganiseeren, wat mij best afgaat en mij van de stoffige paperassen een beetje afhelpt. Verder zien we zoo'n beetje dezelfde menschen, en er gebeurt niets. De schoft Zentgraaff van de *Java-Bode* heeft een groot boekwerk gepleegd over *Atjeh*.[7] Ik heb Ritman gevraagd dit boek te bespreken,—de man heeft zich ijlings door een slimme draai van

3. Brief van 27 februari 1938 (1060 = *Bw TB-DP* 4, p. 257–260).
4. Brief niet teruggevonden.
5. E. du Perron, *In deze grootse tijd* verscheen, postuum, pas in 1946 bij Stols te 's-Gravenhage.
6. 'Zich doen gelden' (zie 3282 n 11).
7. H. C. Zentgraaff, *Atjeh*. Batavia etc. z.j. Zie voor Zentgraaff 3250 n 13.

dit 'gevaar' afgemaakt. Toch is hij in zijn soort lang niet ongeschikt en door-en-door een gent onder de indische perspallikaren.[8]

Als ik 's morgens naar kantoor fiets langs 't Molenvliet zie ik niets dan halfnaakte bruine vrouwen in het bruine water, bezig met de wasch, met baden, met alles tegelijk—en op vlotten of trappen, uiterst gezellig.[9] 's Middags fiets ik met Verhoeven *van* 't kantoor, wat heel wat warmer en minder gezellig is: het grachtwater is dan ontmenscht. V. zit hoog op zijn fiets, waar ik dezen dagen grapjes over maakte; *hij* vindt dat ik zoo 'speelsch' word als ik de fiets bestijg (geen wonder, nà kantoor!) Hij lachte mee en zei toen: 'Maar als je vrienden in Europa je zagen, ik denk dat ze om jou toch harder zouden lachen dan om mij.' Parbleu, *hij* zit waar hij thuishoort, en met een fraaie toekomst. Toch zit ik op 't Archief ook heel waardig: ik ben nl. in het meubilair gezet, boven op de zolder waar ik gewoonlijk zit, en dat meubilair is van het fraaiste Djapara-houtsnijwerk en heeft toebehoord aan een resident van Cheribon die er x mille voor wou maken, hier in Batavia en f 150 ervoor aangeboden kreeg. De man heeft de boel toen op 't Archief in bewaring gegeven, is overleden of heeft 't vergeten of allebei, en nu zit ik daarop en daartusschen met het halve gare Indoklerkje dat zoo'n beetje mijn factotum is.

Ik zou toch wel graag terug nr Europa. Tenzij ik physiek er heelemaal bovenop kwam, en Bep ook.—Nu, neem dit voor lief en *sterkte*. Schrijf me eens wat uitvoeriger van jouw kant. Iedereen hier die je kent of leest, houdt veel van Greshoff.

Veel liefs, ook van Bep en aan de Atie-ex-Brunt, van steeds je

E.

3422 (1063). *Aan M. ter Braak: Batavia, 7 maart 1938*

3423. *Briefkaart aan G. M. G. Douwes Dekker: Batavia, 7 maart 1938*

Batavia, 7 Maart 1938.

Waarde Heer Douwes Dekker,

Gelijk hiermee zend ik u de 10 dln. *Brieven* en het deel corresp. met

8. In de 19e eeuw aanvankelijk Griekse troepen in Turkije, later ook onregelmatige troepen in Griekenland zelf.
9. Zie 3338 n 3.

Roorda. Ik heb nu nog alleen het *Haagsch Maandbl.* van u en de *Off. Bescheiden* 1e druk.[1] Deze volgen binnenkort.—Veel dank!

Ik heb Saks en zijn voorvechters afdoend geantwoord, geloof ik, maar ik had nog van allerlei erbij te vertellen, en dan, dat 'bewijzen' vordert plaats en tijd—zoodat mijn Ms. nu al over de 100 blzn. groot is. *Te* groot voor *Gr. Ned.*; ik moet naar een uitgever omzien voor een aparte brochure! Mult.-Van Lennep heb ik zeer uitvoerig behandeld; Mult.-Huet heb ik maar kort afgedaan. Het loonde de moeite niet meer, en op zichzelf is 't geval ook vager.

Nu moet ik nog die gevonden documenten van commentaar voorzien (weinig!) maar... misschien komt binnenkort nog een kist paperassen uit Menado.[2] Met het oog daarop wacht ik nog. Verder heb ik uit Holland een foto besteld v/h *oorspr.* portret v. Mult. door Overman in *De Dageraad.*[3] Als mijn brochure verschijnt, krijgt u natuurlijk dadelijk een exemplaar.

Hoe gaat het? Hier matig, wat de gezondheid betreft. Ik heb nog steeds zoo'n gevoel dat me een operatie boven 't hoofd hangt: appendix! Steeds uw

EdP.

3424. *Aan J. Greshoff: Batavia, 12 maart 1938*

Batavia C., 12 Maart.

Beste Jan,

Ik krijg daar 2 geprikkelde brieven van je, waarvan ik de helft niet begrijp. Vooral al die boosheid over mijn zelfzucht inzake dat stukje over Robbers. Wat *is* dat?—Ik stuurde joù dat stukje uit Tjitjoeroeg nog, toen R. nog leefde. Je antwoordde niet dat je 't ontvangen had. Wschl. heb je 't direct naar Menno doorgestuurd en toen (terecht!) vergeten, maar dat kon ik niet weten. Dezer dagen—nu 14 dagen of 3 weken geleden?—vond ik een copie ervan terug en stuurde die naar Menno mèt andere stukjes. *Toen eerst* kreeg ik te hooren dat M. en jij er zoo'n bezwaar tegen hadden. Ik heb toen *onmiddellijk*

1. Zie voor de tien delen brieven 3206 laatste alinea, 3214, 3224 n 2 en 3400 n 1, voor de correspondentie met Roorda van Eysinga 3224 n 1, 3260 en 3400 n 1, voor het *Haagsche maandblad* 3391 n 1 en 3395 n 13 en voor de *Officiële bescheiden* 3395 n 9.
2. Zie 3395.
3. Zie 3401 n 4.

geschreven: schrap R. eruit; en heb dat 3 × over moeten doen. Je zult toegeven dat je verwijten dat ik *G.N.* in den grond wil boren enz. een beetje overdreven zijn... —Maar ook dit alles is de schuld van den afstand; onze brieven kruisen elkaar telkens. Op *dit* oogenblik weten èn M. èn jij natuurlijk al 3 × dat ik geen enkele koppigheid in deze zaak betoond heb.

Je oordeel over Multatuli is 'sans remède'. Je vindt het één schoolmeesteruitpluizerij dat geen beeld geeft van Multatuli,—soit. Je bent *de eenige* die er zoo tegenover staat. Ik laat het aan Henny, Menno en al die heeren die zoo kwaad op me zijn omdat ik Saks uitkafferde, maar die mijn boek toch zoo 'vlot en vurig en jong en enthousiast' vonden, over om er een goed woord voor te doen als dat noodig mocht blijken. *Ik* moet je tegenzin en zelfs je geprikkeldheid erover aanvaarden. Ik kan je alleen dit zeggen: als je morgen over mijn Van Haren-verhaal zegt dat je 't poep vindt, zal ik zeggen: 'dat is beroerd, maar dat is best mogelijk'. Maar dit boek over Multatuli ben ik blij geschreven te hebben en zou ik in iedere omstandigheid zoo en niet anders herschrijven. Het ravijn is niet van belang op zichzelf, maar als symptoom hoè Jan Lubbes en Droogstoppel er telkens weer op uit zijn om te zeggen: hij *liegt*—zelfs als *zij* als idioten lazen. Dàt is van belang, en als er een dergelijk geval bestond, dwz. vastgehaakt was aan het aantal knoopen dat M. aan zijn gulp had, dan zou ik het mij tot een eer en een plezier rekenen om de erudieten den loef weer af te steken in het *juiste* tellen van die knoopen. Het is omdat ik de schoolmeesters verfoei als jij, dat ik hun wil aantoonen dat hun schoolmeesterij niet deugt; om daarin doeltreffend te zijn is hartstochtelijk blazen niet genoeg, maar tegen-erudietigheid, helaas.* Maar dat mijn *Man van Lebak* alleen daaruit zou bestaan, zooals jij nu doet voorkomen, ontken ik.

Verder zeg ik nogmaals dat je mij verbaast, want jij die vroeger telkens erop wees dat het minste aan een man die je belangstelling had van beteekenis was (bv. naar aanl. van Stendhal of Diderot), jij vindt de gulpknoopen van M. nu vervelend, terwijl je de discussies van de wassen poppen (voor mijn gevoel) die 'Greco en zijn kennissen' heeten in het *5e Zegel*, over manicheërs, socinianen en derge-

* Als je hier zien kon hoè veel goed dit boek aan M.'s reputatie gedaan heeft, in ambtenarenkringen enz., juist omdat het zoo *compleet* is en in details op de feiten ingaat, zou je dit niet betwijfelen. Maar inderdaad, wat kan joù dat schelen als *jij* het niet lust?

lijke boeiende onderwerpen verslindt!* Het is 1000 × je goed recht en ook daartegen kan ik niets aanvoeren, dan dat je me verbaast. Blijkbaar zijn we allebei bezig flink te veranderen, althans ons te verwijderen van het beeld dat wij ons van elkaar hadden gevormd.

Nu 'zakelijks'. De Multatuli-vloed is gecaseerd. Ik schreef Q. dat hij moest drukken (brochure of zoo) en dat ik na 2 jaar 't tekort zal aanvullen als er dan een tekort is. Dat zal hij dus wel doen. *Finis* het probleem van *G.N.* in dit opzicht.

Ik houd wel degelijk rekening met *jou* want om je in moeilijkheden—al ware 't maar 'technische' problemen—te brengen, om een tekst waar je zelf niet voor voelt, dus zuiver terwille van de vriendschap òf van het onpartijdige redacteurschap, dat zou mij weer niet smaken. Zoodra ik je oordeel over *De Man van Lebak* kende, heb ik aan publikatie in *G.N.* over de rest niet meer gedacht (ik dacht er tòch al niet sterk aan, en dit niet omdat jij schuld had, maar omdat ik zelf inzag dat mijn copie wel erg 'uitdijde'). Het principe van telkens maar 8 blaadjes vind ik daarom toch niet bizonder geslaagd voor een 'ernstig tijdschrift'; maar dat is hier *bijzaak*. Als dat vervolg van Mult. nu bij Q. verschijnt, lees het dan vooral niet, want het is nog véél erudieteriger en vervelender en zonder inzicht in het essentieele van Mult. dan *De M.v.L.* (Ik dacht, moet je weten, dat alleen mijn naschrift van *De M.v.L.* al van een beetje inzicht in dat essentieele getuigd had,[1] maar ook dat schijnt een zoete illuzie te zijn geweest.)

Ik zou werkelijk willen dat je nu van mij voor héél lang rust had. Ik stel je voor om niet te schrijven, dan nadat alle brieven over en weer beland zijn. Dan weten we tenminste *waar* we op antwoorden. Zooals het nu gaat is 't niet alleen onprettig, maar bizonder verwarrend.

Verder 'zakelijks'. Inzake *Blocnote* heb je inderdaad alles voor me gedaan wat je kon. Maar overweeg *dit* nu rustig, en geef toe: dat je voor langere stukken dan ook *mij* altijd hebt uitgesteld. Ik gaf je, op je eigen verzoek, *E poi muori*, nu zoowat 2 jaar geleden. Je hebt tot Juni a.s. moeten wachten om het te plaatsen, maar *Pensioen* van Els-

* Met de kwade ideeën die er nu over me heerschen denk je misschien dat ik 'jaloersch' ben op Simon's Greco. Niet in 't minst, maar het geval puzzelt me als geval,—als voorbeeld dus.

1. 'Nawoord'. In E. du Perron, *De man van Lebak*, [etc.]. Amsterdam 1937, p. 330–336 (*Vw* 4, p. 437–443).

schot heb je wèl dadelijk kunnen plaatsen, en dat was nog langer.[2] Ik maak je hier geen verwijt over, maar antwoord op wat je mij verwijt. Mijn teksten over Multatuli zijn van niet veel belang, zeg je, voor je lezers (tant pis, want de *N.R.F.* bv. zou dolblij zijn geweest met soortgelijke ongepubliceerde en onbekende teksten over Hugo of Stendhal of Flaubert, maar soit, barbaren *zijn* we nu eenmaal en wat 'literaire cultuur' is, weet een Hollander nu eenmaal niet en daar is hij gelukkig mee); maar iets anders: toen ik je uit Tjitjoeroeg en Garoet aankondigde dat ik *verhalen* ging schrijven, heb je *uiterst lauw* gereageerd. Misschien weet je dat zelf niet; voor mij is 't een beetje pijnlijk geweest. Ook toen ik het idee 'roman' of verhalen*reeks* opgegeven had, en je schreef over aparte losse verhalen, waarvan de Van Harens no 1 en D. v. Hogendorp no 2 zouden zijn, heb je geen spatje geestdrift betoond, maar me zuiver voorgehouden dat het zoo lastig was zùlke lange verhalen in *G.N.* te doen, en dat je er misschien later nog wat op zou vinden enz. Ik heb je dat niet verweten en met m'n verhalen bakzeil gehaald. Maar dit alles heeft me wel *ontmoedigd*—ik bedoel niets meer of minder dan wat dit woord uitdrukt—ten opzichte van *G.N.* (Trouwens, aangezien *E poi muori* er nog steeds in moet verschijnen, zou ik ook gek zijn als ik wat anders dan ontmoedigd was.)

Ik hoop nu maar, *ernstig*, dat je niet opnieuw kwaad wordt bij dezen brief. Voorloopig ben je totaal van me af. Géén Multatulistuk, géén Van Haren- of Hogendorp-verhaal, géén kleine stukkies. Plaats de laatste reeks blocnotes mèt een geschrapte Robbers (dwz. houd in dat laatste stukje alléén de algemene tendenz over 'intelligente' auteurs en laat 'men' lullen waar Robbers geluld heeft), en caseer dan nog, zooals je zei: definitief in Juni *E poi muori*, omdat dit nu eenmaal gezet is, want voor mij is *alle plezier eraf*, en van mij is dit *heelemaal geen eisch* (waarbij ik bedoel dat je wat mij betreft *gerust* ook het ding kunt laten vervallen en het zetsel voor wat anders gebruiken), en wees ervan overtuigd dat ik me stil zal houden als een muis.[3]

Over eenigen tijd graag wat betere brieven, over *reëele* grieven, als die er zijn. Het beste met *Gr. N.*; maar doe géén moeite om v.H. en W. nummers te krijgen die ze niet graag geven. Ik zie 't tijdschrift wel in de leeszaal van de *Harmonie* of zoo. Het beste met jezelf, steeds je

E.

2. Zie 3250 n 14.
3. Zie 3225 n 6.

P.S.—Bep zegt: vooruit, plaats het stuk,[4] als je 't nu eenmaal gezet hebt. Maar ze vroeg Menno indertijd—toen met die mislukte historie met Schilt[5]—om het aan de *N.R.C.* te zenden, aan Vic dus, waar ze 't net goed genoeg voor vond. Dat het iets voor *G.N.* zou zijn heeft ze nooit kunnen willen, zegt ze, dus Menno moet 't mij bij vergissing naar jou hebben gestuurd inpl. v. naar Vic. Als na haar halve retraite, uit Indië opeens zóó'n stuk van haar in *G.N.* staat, zegt Bep, heeft ze 't gevoel dat ze met haar 'indische déchéance' te koop loopt. Hoe dan ook, plaats het nu, maar doe haar het plezier het tusschen allerlei stukjes te doen die er niet op aankomen, dus in het genre kritische notities, en zet er *vooral* 'E. de R.' onder, vraagt ze je, en niet de volle naam. Dat zal je toch wel willen doen.

Het is naar, dat de afstand en de brievenkruiserij vooral de boosheid in de hand werken. Geloof me toch onverminderd vriendschappelijk tegenover je gestemd. En nogmaals: het beste voor jezelf.

3425. *Aan F. E. A. Batten: Batavia, 14 maart 1938*

Batavia, 14 Maart '38

Beste Freddy,

Je hebt me weer verwend met een langen brief, zeer gezellig en vol aardige dingen. *Neêrlands Taal* van het wezen Prick is nu al 3 weken of langer naar je toereizende. Gelukkig dat ik dàt tenminste voor je vond. Hedenmorgen zond ik je een groote foto van Gedong Menu (Lami) met mij tusschen vader en moeder in de oude (nu herbouwde) voorkoepel; ikke hoogstens een jaar oud, wschl. jonger, dus de foto is van 1900. De roemah kampret—later, in mijn jeugd nog, geheel verbouwd tot keurig voorpaviljoen—zie je er nog op.[1] Ik hoop dat dit Ducroo-curiosum je bevallen zal. De foto's van Tjitjoeroeg zal ik voor je laten maken, zoodra ik de clichés vind.[2] Die zijn bij al dit verhuizen in Bep's hebben-en-houden zoekgeraakt. Jean de Tinan zit diep weggestoken in dichtgespijkerde boekenkisten, dus daar moet je zéker op wachten. Met 1 Juli moeten we weer

4. Zie 3225 n 6 en 3417 n 8.
5. Zie *Bw TB-DP* 4, p. 136 e.v.
1. Mogelijk de foto in G. H. 's-Gravesande, *E. du Perron, Herinneringen en bescheiden.* 's-Gravenhage 1947, t.o. p. 17. (Roemah kampret: het huis met de vleermuizen)
2. Zie 3298 n 1 en 3356 n 12.

uit dit huis; misschien gaan wij naar Europa terug; dus je begrijpt dat ik mijn beste boeken onuitgepakt heb gelaten. Alleen de zg. handbibliotheek staat hier opgesteld.—(O ja, die foto van Gedong Menu kan je houden.)

Hierbij Vic over Wilde-Multatuli-Saks-en-mij terug.[3] Ik antwoordde ook *hierop*, in een finale afrekening die ik met Jan Lubbes hield over Multatuli. De tekst is al naar Querido; maar hij kàn nog weigeren! Helaas kon de foto niet erbij gaan, die ik van jou verwachtte; maar als die nu spoedig komt, gaat hij per luchtpost en haalt het ms. nog in.[4]

Wat je me van Stapel vertelt, is alleraardigst. Ik ben door 't Archief een beetje op de hoogte van zijn werk voor 't *Corpus Diplomaticum*, waarvoor heele stukken door onzen commies August Resner voor hem worden overgetikt. Ik hoorde, en zag hem dus, eens in Bandoeng, toen hij leeraar was en ik zelf allang van school verwijderd; in de soos hield hij een lezing over middelned. literatuur, meen ik, althans de 'abele spelen' kwamen er veelvuldig in voor, en een Indo vóór mij werd het te machtig: de man keek naar zijn vrouw naast hem, naar Stapel op het toneel, weer naar zijn vrouwtje en barstte uit in Toelichting:—'Adàm!'—Pauze.—'Abèll—Kaìn vermoorddè Abèll!' Het was niet iets om gauw te vergeten, en je ziet, ik weet het nòg.[5]

De heer Stapel fils zag mij niet, omdat ik toen niet op 't Archief was. Ik was ziek—sinds Garoet gaat het physiek heelemaal niet goed met me. Er was al een dokter die een blindedarmoperatie urgent achtte, gelukkig dat een andere het tot op den huidigen dag verdomd heeft. Nu gaat het iets beter, dus basta.—Het werk op 't Archief is niet altijd even boeiend, maar veel prettiger dan allerlei ander werk, en mijn verhouding met Verhoeven is op zichzelf veel waard, want van de beste.

Het plaatje van D. v. Hogend.'s huis (Novo Sion) in Brazilië, kende ik uit de *Verz. Werken* van Van Vollenhoven, waarin een betere

3. Zie 3382 n 12.

4. Zie *Multatuli, Tweede pleidooi*, p. 81–84 (niet in *Vw*). Zie voor de foto 3401 n 4.

5. Dr. F. W. Stapel (1879–1957), van 1919 tot 1921 loco-burgemeester van Bandoeng en van 1920 tot 1927 directeur van de H.B.S. aldaar, vanaf 1932 privaatdocent aan de G.U. Amsterdam en secretaris van het Instituut voor taal-, land- en volkenkunde in Den Haag. Van zijn hand verscheen ondermeer *Geschiedenis van Nederlandsch-Indië*. Amsterdam 1930 (zie ook 2088 n 2).

reproductie staat dan die in de *Bijdragen*.[6] Jammer dat ik het origineel niet kan zien. Maar kan je den heer Stapel niet vragen mij een foto te bezorgen èn van 't portret in generaalsuniform (dat ik alleen ken uit Colijn-Stibbe *N.I.*)[7] èn van dit schilderijtje? De kosten voor 't fotografeeren en opzenden heb ik er graag voor over. Met foto's van 13 bij 18 ben ik al best tevreden, mits betrouwbaar van schakeering. (Van 't generaalsportret bv. ken ik nog een repr., in *Tijdens de Comp.* van Godée Molsbergen, die zeker valsch is, want het is of Dirk daar een snor op heeft à la Sobiewski.)[8] Als de heer S. *brieven* van D. heeft, zouden die mij èrg interesseeren; zijn mémoires ken ik natuurlijk.[9]

Ik schreef aan Gans Sr.—de man van die Mult.-uitgave—maar p/a De Haan, niet Becht. Dat is stom. Misschien kan hij dien brief nog aan De Haan opvragen. Spreek Ter Braak er eens over, bij gelegenheid. Maar overigens, *ik* heb nu geen tijd meer, en blijkbaar is van die uitgave door Becht ook afgezien; anders had Gans Sr. mij toch wel geschreven?[10]

Dank voor dat versje van mezelf uit *Helikon*,[11] maar 't bevalt me niets. Het is door-en-door 'ontleend' van toon; en aan wien? Mijn eigen geluid hoor ik er niet in, dat is zeker. Jij wel?

Ik vroeg Marsman[12] je een heel pak artikelen uit 't *Bat. Nwsbl.* door te zenden. Gebeurt dat niet, schrijf me dan; dan zal ik ze hier nog eens voor je halen. Maar wat heb je eraan? (Ter Braak kan ze je misschien ook geven, als hij ze niet meteen weggooit.)

[Arthur van Schendel, doende of het geld van den Nobelprijs al

6. Zie C. van Vollenhoven, 'De woning van Dirk van Hogendorp in Brazilië [1817–1822] (1923)'. In C. van Vollenhoven, *De Indiën, Herdenkingen, Overige geschriften, Registers III, Verspreide geschriften.* Haarlem etc. 1935, p. 732–734 (de afbeelding staat t.o. p. 734). Eerder verschenen als 'De woning van Dirk van Hogendorp in Brazilië (1817–1822) (met twee platen)'. In *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië* 79 (1923), p. 642–645 (de afbeeldingen bevinden zich tussen p. 642–643).
7. *Neerlands Indië*, [etc.] *I.* 4e tot heden bijgewerkte dr. Onder redactie van D. G. Stibbe en H. Colijn. Amsterdam 1935, p. 336.
8. Zie E. C. Godée Molsbergen, *Tijdens de O.I. compagnie II.* Bandoeng z.j., t.o. p. 129. Generaal Jan III Sobieski (1624–1696), in 1674 tot koning van Polen gekozen.
9. Zie 3227 n 5.
10. Zie 3356 n 6.
11. 'Voor een jongmeisje' (zie 3356 n 7).
12. Zie 3420.

op is,[13] is prachtig, en door-en-door Arthur! Ik zie hem opeens duidelijk vóór me en 't gezicht dat hij trekt, als ik zooiets hoor.] Over 'mevr.' Greshoff heb je *totaliter* ongelijk. Atie karakteriseeren als een vrouw die nogal op beroemdheden gesteld is, is krankjorem. Wrijf je oogen uit en kijk beter. Niemand kan je dwingen iemand 'warm' of 'sympathiek' te vinden als 't tegengestelde het geval is, maar *dat* als grief tegen Atie Gr. is er falikant *naast*. Wat Gr. zelf betreft, ik schrijf aan zijn ongelooflijk beroerd leven toe (pennen, dicteeren om den broode als je 'op' bent, moeten leven van artikelen, waar je van spoegt) wat je hem verwijt. Was ik in zijn plaats, ik was 10 × erger, of allang volkomen nul.—Je portret van Nijhoff lijkt me zeer juist, maar... ik mag dat niet zeggen, zijnde niet bepaald dol op hem (hoewel ook niet gebrouilleerd). Maar homosexueel is hij toch niet, geloof ik—en bij God, waarom zou hij dat nu moeten zijn? Omdat iedereen 't is, zal je zeggen, tegenwoordig. Er is een mevrouw op 't Archief die op slag aan *mij* gezien heeft, dat ik het was!—*De Grauwe Vogels* ontving ik nooit; ik zal een recensie-ex. moeten vragen voor 't *Bat Nwsbl.* om het te lezen, want dat ex. van Arthur moet nu wel gekaapt of verongelukt zijn.[14]—Ik heb nog niemand ontmoet van al de menschen die je opnoemt, behalve Gé eens, kort, in de Volksraad.[15] Ik heb niets tegen hem, maar kom er gewoon niet toe Suzon of hem op te zoeken, wat niet aardig van mij is.—Dit zijn allemaal maar antwoorden. Ik verwacht spoedig een nieuwe brief van je en schrijf dan beter. Dit gaat tusschen allerlei bedrijven door. Hartelijke groeten, ook aan Rudie, een hand van je

E.

3426 (1065). *Aan M. ter Braak: Batavia, 14 maart 1938*

3427 (1066). *Aan M. ter Braak: Batavia, 15 maart 1938*

13. In januari 1938 hadden de hoogleraren in de Nederlandse taal- en letterkunde te Amsterdam, Leiden en Utrecht, N. A. Donkersloot, P. N. van Eyck en C. G. N. de Vooys Van Schendel bij het Nobel-comité voorgedragen voor de Nobelprijs voor de literatuur.
14. Zie 'De noodlotsidee bij Van Schendel' (zie 3295 n 3).
15. Die DP samen met Samkalden (zie 3239 n 1) had bezocht. Gé van Bovene, aangetrouwde familie van Batten, was journalist.

3428 (1067). *Aan M. ter Braak: Batavia, 15 maart 1938*

3429. *Aan J. Greshoff: Batavia, 16 maart 1938*

Batavia, 16 Maart.

Beste Jan,

Ik heb je in mijn laatsten brief aangekondigd dat ik vooreerst niet meer schrijven zou, maar haast me om dat besluit weer te niet te doen, omdat je anders—hoe zachtzinnig ik mijn antwoord ook meen gesteld te hebben—natuurlijk tòch kankert over, dwz. door de uitwerking van 'hetzelve'. Vandaag wil ik me opmaken om je wat van hier te vertellen. Dat is beter dan al die administratief-literaire akkefietjes, waarover ik met Menno ook al zooveel moet correspondeeren.[1] Geloof één ding: je beleid als *Gr. Ned.*-leider trek ik niet in twijfel; ik ben er diep van doordrongen dat het zeer groot is, en je verdient in ieder opzicht dat *Gr. Ned.* bloeit wat het bloeien kan. Maar het rantsoen van stukkies à 8 blzn. smaakt mij niet, ook als 't geheel mijn schuld mocht zijn. Laat ons dus zóó afspreken: hèb ik toevallig een stukje van 8 blzn. dat mij voorkomt *G.N.* waardig te zijn, dan gaat dat naar je toe; anders zwijgen we allebei over dat tijdschrift. En vooral, doe me het genoegen en de vriendschap van met geen woord aan die heeren H. en S. te gaan 'bedelen' of 'smeeken' om gratis-nrs. voor mij, want als die kruieniers niet inzien dat ze op dat gebied zonder meer te doen hebben wat je vraagt, verdienen ze als kruieniers behandeld te worden, aan welke lieden men zelfs geen ulevel vraagt. Jan Lubbes tiert onder de hollandsche uitgeveren al even welig, blijkbaar, als onder de hollandsche autoren!

Nu kom ik met mijn verhaaltje. Je vroeg me wie 'de kloek van het Archief' is, en ik schreef je dat het te lang was om je dat zoo maar te vertellen. Ik dacht dat ik je dat—al was 't bij stukjes en beetjes—al verteld had. Maar dat blijkt niet zoo te zijn; dus ik gord me aan om je te instrueeren met deze kleine bijdragen tot de koloniale europeesche samenleving.

Het verhaaltje begint zoo. Er zat hier vroeger een grijsaard, die Landsarchivaris was, een klein, bang, wat portier-achtig mannetje.[1] Deze nam op een kwaden dag een ander oud mannetje in dienst, dwz. als adjunct (waarnemend of fungeerend adjunct, zooals dat

1. Dr. E. C. Godée Molsbergen (1875–1940), landsarchivaris van 1921 tot 1935.

altijd precies erbij verteld wordt),[2] en dit nieuwe oude mannetje, dat ik nu ééns gezien heb, zoodat ik je kan mededeelen dat hij uiterlijk precies beantwoordt aan wat men 'un petit vieux bien propre' noemt, bleek, hoewel even klein, niet bang te zijn uitgevallen, maar integendeel van een kwaadaardig naturel. *De* indische querulant om niks, verzuurd, raté-achtig, alle deugden van de kolonie die aan Vaderlandsche Club, min-of-meer N.S.B. en mahatelooze Oranje-klanterij doet. Op een goeden dag klaagde dit oude heertje het andere aan vanwege niets-doen op 't Archief (niemand doet werkelijk wat in de indische ambtenarij tenzij misschien in de z.g. topbetrekkingen, en het bewijs daarvan is dat ik je dit in kantooruren pen, omdat ik tegenwoordig thuis heelemaal geen tijd meer heb!)—enfin, het zittende oude heertje werd door het fungeerende en dus nog maar zwevende bij de Commissie van Toezicht aangeklaagd; en daarbij hooren vele pittoreske details, die ik je niet schrijven zal omdat ik dan tot een opstel zou komen vèr boven de draagkracht van *Gr. Ned.*, om maar een voorbeeld te geven. Hoe dan ook, de bom barsttte verkeerd; want hoewel het eerste oude heertje totaal ontwapend was en alleen nog maar geslacht scheen te zullen worden, want de ander had een lijst van verzuimen opgesteld even ijverig als ieder 'erudietenwerk' maar zijn kan, en de man blinkt daarin uit—er was een ander die waakte. Dit was een indo-klerk,[3] die hier nu 24 jaar zit, en die zoo ongemerktweg de faits et gestes van den fungeerende had gadegeslagen. Nu bleek de fungeerende onder meer een zegelmaniak te zijn, en zoo weinig archivaris, dat hij rustigweg allerlei dokumenten verknipt had om de fraaie lakken elders te verzamelen. (Die verzameling bestaat nòg, maar mag, volgens een grapje van den tegenw. archivaris, niet aan licht blootgesteld worden.) Kortom, de heer Prikkebeen van de opgeplakte lakken werd op zijn beurt door de Commissie voorgeroepen, gevonnisd, als ongeschikt van Archief verwijderd.

Het andere oude heertje moest voortaan cahiers bijhouden om zijn werkzaamheden kenbaar te maken. Ik heb deze cahiers gezien en ze als document humain bepaald roerend gevonden. Bv. er staat in: 'Dr. A, Dr. B., Dr. C, tot Dr. X.' (dwz. zooveel bezoeken, dus zooveel maal praten) Dan: 'Bezoek van 76 dames van de Huisvrouwenvereeniging. Boekenkast gecontroleerd'. Dan: 'Oud Batavia ter

2. Mr. P. C. Bloys van Treslong Prins.
3. De ambtenaar voor de huishoudelijke dienst August F. H. Resner.

plaatse aan Dr. X. laten zien'. Op een dag was hij 60 of 65 geworden en had dien dag gevierd. Den volgenden dag stond er: 'Afwezig'. De Commissie, in zware letters met blauw potlood: *Waarom?*—Antwoord: 'Uitgerust van den 18^en^'. Op de voorlaatste regel van deze boekhouderij staat: 'opgeruimd, en overgedaan aan Dr. V.' (de tegenw. archivaris). Op de laatste regel, daaronder: 'Finis'.

Vind-je 't niet om een traan bij te laten? Misschien zoo verteld niet, maar als je die blauwe schoolschriften in handen had wel. Althans een moreele traan, zullen we zeggen.

Dit oude heertje is nu met pensioen in Holland. Het andere loopt nog in Batavia rond, en volgt naar hartelust zijn verdere lusten. Hij heeft zich hier beroemd gemaakt met het ontdekken van het graf van Coen (je ging het zeggen, niet?)—dwz. hij heeft, blijkens rapport van een Commissie die voor deze hulde in de vorm van grafschennis weer noodig was, geplonsd en geplast in een massagraf met de botjes van 17 personen of zoo, en daaruit één—dwz. de fragmenten van één onvolledigen gesupposeerden Coen gedistilleerd. De Commissie heeft de botjes geanalyseerd en op vele gronden (waaronder natuurlijk de noodige idiote: bv. door volgens studie van portretten—je weet wat dat waard is!—uit te maken dat Coen niet zulke zware botten kon hebben gehad), door op allerlei gronden uit te maken dat de man zich vergist had. Nu is deze man, behalve een groot genealoog en heraldicus, ook een buitengewoon grafsteenontcijferaar voor den Heer, dus je begrijpt dat het rapport van de Commissie hem ziedend maakte. Wat! hij die zoovele grafsteenen beroken had, *hij* zou geen neus hebben voor wat daaronder lag? Zijn verweer is ongehoord aardig: deze kerkhofrat verwijt letterlijk aan een van de Irren die het tegenstrijdige rapport opmaakten, dat hij misschien wel wist hoe een grafkelder er van buiten uitzag maar volstrekt geen verstand kon hebben van wat daar van binnen plaats had. Als het geval—dat alles bij elkaar en de koloniale patriottigheid eraf gerekend—sprekend lijkt op het bij elkaar zoeken van de botjes van de vrouwen van Landru in Le Gambais—je interesseert, vraag dan een boek dat *Het Graf van J. Pz. Coen* heet en vorig jaar bij Kolff te Batavia is uitgekomen.[4]

Maar waar blijft de kloek? zal je zeggen. Stil, en wees tevreden met

4. Zie het begin van 'De beteekenis van Multatuli'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 27 oktober 1937. Gewijzigd ook in *Multatuli, Tweede pleidooi*, p. 23 (*Vw* 4, p. 461).

alle bij versnaperingen. Dit alles was noodig, want het karakter van den grafkundige bepaalt dat van de kloek, die zijn gade is, en de kloek komt nu.

Hij heeft haar nl. hier achtergelaten op het Archief, waar zij nu 7 jaar werkt en 'geprotegeerd' wordt door den Heer Algemeenen Secretaris in persoon.[5] Op 't eerste gezicht ziet zij er nogal beminnelijk uit: het genre mensch om je als je ziek bent met toewijding in de spijkerbalsem te zetten en camillenthee te brengen. (Ze zou, uiterlijk, de moeder kunnen zijn van Enny Binnendijk,—maar dit gaat toch weer niet op, want hoewel ze grijs is en van eerbiedwekkend formaat, ze *is*, hoor ik, net 43.) Zoolang je haar ziet, heb je lust vriendelijk tegen haar te doen. Zoodra je haar spreekt, wordt dat een beetje anders. Ik ben er niet zeker van dat ze haar man niet zijn meestertitel geeft tot sous les draps waaronder Ronsard cent mignardises verricht wil hebben, maar iedere bezoeker v/h Archief wordt eindeloos getrakteerd op de Legende van 'me-màn'. Toen ik hier vroeger eens als bezoeker kwam, heeft ze geprobeerd me als abonné te krijgen voor een genealogisch blaadje[6] waarin me-man politiewerk verricht tegen arme indo's die in alle onschuld des harten en des breins verjaarde dubbele namen dragen; dezulken sleept me-man voor 't gerecht, eet ze daar heraldisch en genealogisch op en laat ze—met trots op het heldenfeit—tot bv. 3 gulden boete veroordeelen. Nu heeft de tegenw. archivaris het ongeluk gehad tot de kloek te zeggen dat me-man in *Het L. v. H.* voorkwam en 'dus romanfiguur was geworden'. Hij wordt inderdaad, al is 't onder pseudoniem, even genoemd in dat hfdst. van de onderzoekingen van pa die graaf wilde worden, je weet wel.[7] Maar na dat praatje over den romanfiguur, werd mijn boek gekocht. Gelezen ook, met het gevolg dat je voorziet. Wij voorzien zulke gevolgen in abstracto, en als we in concreto kunnen nagaan hoè ze zich precies afspelen, wordt ons de adem nog afgesneden vanwege de vileine domheid.

Het eerste gevolg was dit. Me-man kwam op 't Archief en zei tot den archivaris: 'Ik hoor dat 2 menschen bij u gesolliciteerd hebben, die eenige kans maken. De een is Van der Kop (een journalist hier), de andere Du Perron. Neem ze geen van beiden. Ze zijn allebei aan

5. Mevrouw M. H. Ph. Bloys van Treslong Prins-Callenfels.
6. *De Indische navorscher.*
7. Zie *Het land van herkomst.* Amsterdam 1935, p. 32 en 34 (*Vw* 3, p. 34 en 36), waar mr. Bloys van Treslong Prins voorkomt onder de naam mr. W. H. van der Bie Vuegen.

de opium en allebei homosexueel. Ik weet het'.—Desgevraagd verklaarde de kloek daarop nog dat zij mijn homosexualiteit op slag aan mij gezien had (aan mijn blik, geloof ik) en dat zij zich nooit in zulke dingen vergiste. Mooi; de archivaris keurde mij niettemin het daggelderschap waard.

Maar toen ik hier kwam, merkte ik dadelijk een groote vijandigheid tegen me van de kloek. Ik had er niet meteen de verklaring voor, maar het speet me niet omdat ik me van mijn kant voorgenomen had in géén geval alle verhalen over me-man aan te hooren. Om deze te vermijden ben ik begonnen te bedanken voor het meeaanzitten op een schabelletje achter 't gebouw waar het koffieuurtje werd doorgebracht; ik vroeg mijn koffie boven. Met mijn 'chef' kon ik het al gauw uitstekend vinden; hij zei zelf dat de kloek wel heel boos moest zijn omdat wij samen soms zoo zaten te lachen. Goed; ik hoorde een paar dingetjes, heb de gelegenheid gevonden haar één keer onaangenaam te treffen over het 'meester'schap van me-man (dat op een bibliografisch lijstje met groote ernst in een Dr.-schap moest worden omgezet, tot ik haar zei dat ik *al* die titels zou weglaten omdat het zoo'n pijnlijk provincialen indruk zou maken in Europa—het was voor een rapport naar Parijs), en verder niets. Géén toenadering, géén sympathie, géén praatjes, alles zooals 't hoorde. Op een dag zei de archivaris naar aanl. van een tapijtje, dat gekeurd moest worden, dat hij mijn 'kunstenaarsoog' wilde consulteeren, waarop zij achter elkaar ontboezemd heeft dat ik geen kunstenaar was (Couperus wel, o ja! maar ik toch niet), dat me-man dan zeker ook een kunstenaar was, want die schreef toch óók, dat de vrienden van me-man op de *Harmonie* niet veel goeds zeiden van 't *L.v.H.*, enz.

Soit. Zij dronk koffie op 't schabelletje met 2 andere dames. De eene, acte M.O. geschiedenis, sinds 7 maanden hier, de andere op denzelfden dag als ik 'binnengekomen'.[8] Ik vroeg me soms en passant af hoe deze twee andere het gepraat van de kloek konden verteren, maar de zaak ging me niet aan en de koffie hielp misschien.

Neen, op een dag werd juist de koffie aanleiding tot de breuk. De kloek had de gewoonte ingevoerd om alle archiefbezoekers die goed met me-man waren ook koffie te geven. De andere dames vonden dit tenslotte niet alleen onaangenaam maar ongepast, en de eene zei dat het Archief toch geen koffiehuis was, wat natuurlijk

8. Achtereenvolgens L. Perelaer en J. Bijl.

vanwege het blesseerende van de vérité zeer hoog werd opgenomen. Bovendien was deze dame verloofd, en hoewel de kloek *wist* wie de verloofde was en dat zoo liet merken dat de verloofde dame niet kon nalaten te weten dat zij wist, werd de kloek toch niet officieel erin gekend, dus dit moet zooiets als hoogverraad geweest zijn volgens haar levens-opvattingen. Tenslotte, wat het halsmisdrijf compleet maakte (gegeven de Domheid): die dame was erg 'bij-de-hand'.—Goed; deze dame kon niet anders dan de andere opgestookt hebben, en hoe dan ook, de andere werd ook opstandig, en de kloek kwam bij den archivaris om te vertellen dat de ruzie nu zoo hoog was dat zij er 'hàrd om moest lachen'—en natuurlijk, dat ze aanvechting gehad had om die andere dame te zeggen dat zij 'toch eigenlijk geen dame was'. De archivaris, ook behoorlijk door mij opgestookt nu (ik erken schuld en zonder berouw), *verbood* de kloek om verder aan archiefonderzoekers koffie te schenken. Bataille perdue,—tout perdu, même l'honneur (volgens déze hiërarchische inzichten.)

Sindsdien zijn de 2 andere dames vriendelijk tegen mij geworden. Zij drinken géén koffie meer met de kloek. En let wel, zij waren de eenigen die, oogenschijnlijk althans, met de kloek bevriend waren, want het 'mindere personeel' verfoeit haar van den eersten man tot den laatste. Daarom die opmerking van mij die jij niet begreep; mijn hart was daar vol van en vloeide er dus van over, op den dag dat het complete archief tegen de kloek samenvloeide.

Ga haar nu niet beklagen! Het is een *afschuwelijk wijf*, een van die gevaarlijke lastertantes die een ander rattenkruid in zijn soep zouden doen om man, zoon of andere nabestaande 'vooruit te helpen'. Mevr. Van Gogh, van Gistoux,[9] was er een *brave* malloot naast.

Nu, achteraf, hoor ik van de 2 tot vijandinnen van de kloek geworden dames, hoe vurig de kloek mij van den beginne af (dwz. vanaf de lezing v/h *L.v.H.*) heeft gehaat. Ik ben homosexueel, want Arthur Ducroo is op zijn 17e van de 19-jarige maagd Trude weggeloopen.[10] Ik dacht dat de bourgeois zooiets mooi zou vinden, maar zooals Bep terecht zegt: neen, want pervers was Arthur al geweest. Als hij wèl een deugdzaam jongmensch was geweest, had hij de deur voor Trude's neus dichtgedaan en uitgeroepen: 'Wel foei, wat zijn dàt nu weer voor plannetjes!' Eenmaal *in* de zonde, wil de bourgeois

9. Zie *Het land van herkomst*, p. 384–387 (*Vw* 3, p. 427–431), waar Marie van Gogh voorkomt onder de naam Mimi van Gerth.
10. Zie *Het land van herkomst*, p. 283–284 (*Vw* 3, p. 314–315).

ook waar voor z'n geld; dat vergat ik. Nu komt de logica van de kloek. Zij vroeg aan een van de andere dames: 'En verbeeld u, zoo'n man. Als je nou eens boeken met hem moet nakijken en zoo, wat dan?' (Dit wil niets anders zeggen dan: hij had nooit op 't Archief gemogen!) De andere dame gaf blijk van een betere logica: 'Nou, dan zou ik me erg veilig voelen'. Parbleu!—Verder: Me-man had *haar* verboden met me te praten; iemand die 't *L.v.H.* geschreven had...—Het vermakelijkste in dit alles is dat er ergens toch nog iets verondersteld wordt van mijn 'gevaarlijkheid' voor *haar.* Als vrouw? Ik zweer je dat ik haar respecteeren zou als ik Casanova in persoon was. Maar dit alles doet er niet toe; hoofdzaak was dat zij, nog vóór ik hier was, aan de anderen al zooveel moois over me verteld had, direct uit *Het L.v.H.* geput of op bovenstaande manier geïnterpreteerd, dat de dames vooral me afgewacht hebben zooals men uitkijkt naar het Monsterlijke in het Leven, als men niet àl te zeer behept is met le goût du monstre. Dat ik het overleefd heb in hun opinie, moet misschien dan ook alleen nog maar geweten worden aan dit laatste.

Daar: 6 blzn., gestolen van den Ned. Ind. Staat. Als ik binnenkort weer een brief krijg waarin ik niet uitgekafferd word, zal ik daar gewetensvol op antwoorden. Word ik er nog wel in uitgekafferd, dan leg ik hem opzij tot de serie compleet is. Werkelijk, ik ben tenslotte even tam tegenover de schim van Robbers als tegenover het gesupposeerde Coen-gebeente.

Hartelijke groeten, ook aan Atie, aan wie je eens moet vragen of zij ook niet weleens suspicie op me heeft gehad,—een hand van je

E.

3430 (1069 = 1068). *Aan M. ter Braak: Batavia, 16 maart 1938*

3431. *Prentbriefkaart*[1] *aan K. Lekkerkerker: Batavia, 17 maart 1938*

Batavia, 16 Maart.

Geachte Heer Lekkerkerker,[2]

Gisteren kreeg ik het pakket gedichten van Slauerhoff en morgen,

1. Foto van het Landsarchief te Batavia; zie 3407 n 1.
2. K. Lekkerkerker (geb. 1910), sinds 1937 secretaris van de Commissie voor de verzorging van de literaire nalatenschap van J. Slauerhoff (zie 3117 n 6).

gelijk hiermee, zend ik het u terug. Op-en-aanmerkingen vindt u in 't pak zelf. U hebt een enorm werk hieraan gehad. Zooals 't er nu uitziet is 't hopeloos disparaat: er staan eersterangsverzen tusschen dingen die alleen maar curieus zijn en andere die dat zelfs niet meer zijn. Dus: *alles*—of toch niet? En *hoe* bijeen gedaan, zelfs als deze verzen niet bij de reeds gebundelde mogen (wat mij niet in ieder geval een juist principe lijkt.)

Vr. groeten.

EduPerron

3432 (1069). *Briefkaart aan M. ter Braak: Batavia, 20 maart 1938*

3433 (1070). *Aan M. ter Braak: Batavia, 21 maart 1938*

3434. *Aan F. E. A. Batten: Batavia, 22 maart 1938*

Batavia, 22 Maart 1938.

Beste Freddy,

Tot mijn spijt zag ik nog steeds niet de foto van Mult. uit *De Dageraad* verschijnen.[1] Kon je geen fotograaf vinden? Ik wacht met smarten op dat ding!

Overigens lig ik alweer overhoop met Querido, die het nu weer verdomt om mijn Multatuli-brochure uit te geven. En dat terwijl *De Man van Lebak* een succes is geweest. Hij verwijst naar een tekort op dat boek van November l.l., toen nota bene nog géén ex. in Indië was, terwijl juist hier het boek zoo goed verkocht is! Daar schuilt wat achter, een methode om mij te ontmoedigen; vmdl. wil hij mij 'leiden', en nu 't niet op een andere manier gaat, probeert hij het zoo. Ik heb hem geschreven dat als dat zijn bedoeling is, ik liever van hem af wil. Misschien gaat hij daarop in. Ik krijg dan een hoop gedonder, doordat ik naar een anderen uitgever zal moeten zoeken, maar liever dat, dan dit voortdurend geharrewar met Q.[2]

1. Zie 3401 n 4.
2. *Multatuli, Tweede pleidooi,* [etc.] verscheen bij A. C. Nix en Co te Bandoeng en Burgersdijk en Niermans te Leiden. De brief aan Querido is niet teruggevonden.

Ik schreef aan Ter Braak[3] om alvast naar een ander uit te zien. Van hieruit schrijf ik aan *De Ploeg*[4]—tenminste, als die lieden, na gedane informatie niet te rood blijken, want dan willen zij mijn brochure, die Saks en mevr. Romein en Noordenbos te lijf gaat, wschl. ook niet. Ik zal ook nog probeeren bij Nix in Bandoeng en zelfs Kolff, maar die zijn wschl. weer bang voor andere dingen. Prettige positie.

Ik krabbel dit op kantoor. De kwestie is dat,—àls dat ongelukkige boek nog in Holland verschijnt, en niet hier—ik nogmaals een beroep op je moet doen voor 't nazien van de drukproeven; zoowel van de 1e proef als van de revisie. Tijd om eerst nog naar mij te zenden is er niet voor; ik heb haast met dit boekje, om het actueele karakter ervan. Nu heb ik er 2 afschriften van: het eene is nu onderweg naar Querido (op de bonnefooi, want hij heeft nog niet definitief neen gezegd) het andere heb ik hier. Mocht je, hoe dan ook, afschrift 1 als 'grondtekst' voor het nazien van de proeven krijgen, let dan op de fouten die ik je hierbij opgeef. Ik nam deze op op afschr. 2, wat niet zeggen wil dat ze op afschr. 1 ook voorkomen; het kan zijn dat ze mij daar niet ontgingen. Een stuk of wat ervan zou je vanzelf hebben verbeterd, maar dit lijstje geeft zekerheid.

Er komt nog een vervolgje, bevattende nieuwe documenten uit Menado en Ambon. Ik schreef nu net aan den resident der Molukken of ze daar nog wat hebben, en moet op 't antwoord wachten, voor ik dit vervolg ook afzend.[5] Dit heele gedoe is nogal een zenuwachtig werkje, vooral waar ik nu geen vrije tijd meer heb, want als ik thuiskom begint het werk pas, en ook den Zondag heb ik nauwelijks vrije tijd om eens uit te gaan. Ik had mij mijn verblijf in Batavia tòch anders voorgesteld, maar apa bole boeat?[6]

Neem daarom ook dit gekrabbel voor lief. Ik zou zelf heel wat beter willen schrijven, twijfel daar niet aan.

De Grauwe Vogels kreeg ik nu toch, 3 dagen geleden. Mocht je Van Sch. dus al hebben 'gealarmeerd', waarschuw dan dat het terecht is. Ik ga er *nu* aan beginnen en zal erover schrijven in 't *Bat. Nwsbl.*[7] Ik schreef Marsman jou mijn artikelen na lezing op te zenden;[8] bel *voor*

3. Brief 3433 (1070).
4. Brief niet teruggevonden.
5. Niet gebeurd. Zie ook 3395 n 4. De brief aan de resident is niet teruggevonden.
6. Wat doe je eraan?
7. Zie 3295 n 3 en 3425 n 14.
8. Zie 3420.

het vervolg Ter Braak op en vraag hem de rest. Hij zal ze wel niet zelf willen houden, en zoo ja, dan kan je ze hem toch teruggeven? Ik vraag liever niet te veel exx. bij de krant.

Het stuk van Rudie tegen den groningschen prof.[9] las ik ook nu eerst, eergisteren geloof ik.* Gresh. moet nl. voor mij vechten om een nr. *Gr. Ned.,* als er niet iets van mijzelf in staat. Binnenkort zal ik dat blad dus wel niet meer zien, want mijn blocnotes loopen af—tot groote voldoening van 90% van de lezers—en ik heb Gr. gevraagd om zijn kruieniers van uitgevers vooral geen geweld aan te doen.[10]

Het is hier nu smoorheet. Ik krijg, door de rotzooi in Oostenrijk,[11] lust om terug te gaan, terwijl Gr. me juist toeroept dat ik blij moet zijn hier te zitten. Zoo is de mensch! Als het alleen van mij afhing zat ik volgende maand al op de boot.

Informeer eens bij Stapel[12] of hij eventueel werk voor me zou hebben—of weten.

Ik schrijf spoedig meer, als het portret komt. Want komen zal 't toch nog wel, niet?

Hartelijke groeten, ook aan Rudie, steeds je

E.

Op de copie van *Multatuli's Naleven.*

Blz. 3.	regel	11:	weiffeloze, moet zijn: weifelloze.
„ 7	„	20:	ont*v*reekt „ : ont*b*reekt.
„ 15	„	27:	gelijkend *op* het plaatje (*op* vergeten).
„ 24	„	19:	wetenschappelijke *gedocumenteerdheid* (gedocumenteerdheid vergeten! dit is van belang.)
„ 29	„		11: acherhouden, moet zijn ach*t*erhouden.
„ 50	„		35: sypathie, moet zijn: sy*m*pathie.
„ 51	„		4: ontvang*s*t, moet zijn: ontvangt.
„ 51	„		33: vers*t*onden, moet zijn vers*l*onden.

* Ik vond het voortreffelijk en verheugend, dat spreekt haast vanzelf!

9. In *GN* 35 (1937) 12 (december), p. 727–730 (zie verder 3356 n 16).
10. Zie 3429. De laatste 'Blocnote klein formaat' verscheen in *GN* 36 (1938) 4 (april), p. 395–400.
11. De 'Anschluss' van Oostenrijk bij Duitsland, waarbij Duitse troepen op 12 maart 1938 zonder tegenstand te ontmoeten het land bezetten.
12. Zie 3425 n 5.

„ 52 „ 40: getract (?)—moet zijn: getra*ch*t.
„ 53 „ 37: wo*n*dt, moet zijn: wo*r*dt.
„ 56 laatste regel staat: Ha *Havelaar.* Eerste 'Ha' weg!
„ 58 r. 6 van onder: al, moet zijn: als.
„ 2 voetnoot onderste regel: 'cob van Lennep' onderstreepen, cursief.
„ 62 r. 9 v. onder: Hasselt, moet zijn: Van Hasselt.
„ 62 r. 21 v.o.: als, moet zijn: al.

3435. *Aan J. Greshoff: Batavia, 26 maart 1938*

Batavia, 26 Maart 1938.

Beste Jan,

Ik ontving je nieuwe aanval op *De Man van Lebak* in duplo: per brief en per artikel.[1] Ik begin me nu te voelen alsof ik de een of andere Urbain van de Voorde was, die door je werd aangeblaft, al is dan het artikel wat zachter geformuleerd dan de brief. Maar o, o, had je zóó'n behoefte om den in België levenden Hollander nog zoo precies te vertellen wat je van mijn tekortkomingen (volgens jouw opvatting) denkt? Wat is dat curieus! *Ik* heb zooveel respect en vriendschap voor Vestdijk, dat ik er niet over gedàcht heb om den bataviaschen lezer ook maar bij benadering te vertellen wat ik van het *Vijfde Zegel* denk,[2] maar *jij* moet den brusselschen Hollanders kond doen! En zoo'n mopje over 'de handzame gestalte van Pancha' is ook al zoo fijn; en zoo onontbeerlijk voor je betoog![3] Zeg eens eerlijk, heb je geen vies gevoel, als je zooiets 'weggegeven' hebt aan dàt racaille, als Jan Lubbes in persoon dat 'lollig' gevonden heeft? Er zijn dan dingen die ik van jou niet begrijp, sterker: die ik, eerlijk gezegd, nogal dun vind, een beetje in 't genre Slauerhoff. Bovendien geven ze aan in welke verdwazing ook onze vriendschapsverhouding zich blijkbaar al afspeelt: je schrijft over je vrienden voor zóó'n publiek, zonder meer goed te beseffen over wien je 't hebt en *voor wien.* Wat gaat het diè menschen aan, of ik zoo'n trouw vriend ben

1. J. Greshoff, 'De Man van Lebak, Een goed boek dat nochtans teleurstelt'. In *Hollandsch weekblad* van 19 maart 1938.
2. Zie 3323 n 4 en 3375 n 2.
3. Greshoff had geschreven: 'En ofschoon Du Perron eer de handzame gestalte van Pancha heeft, vecht hij als de Dolende Ridder zèlf, tegen windmolens en bovendien nog tegen de bierkaai.'

of niet, wat heeft dat in dit verband te maken, tenzij het dienst moet doen als pleister bij voorbaat, op de wond die later geslagen moet worden?[4]—maar afgescheiden daarvan, hoe krijg je zoo'n misselijk mopje uit je pen, in dit kader? Het is een feit dat we elkaar niet kennen, zelfs niet na een vriendschap van tien jaar; dat is misschien nog het bedroevendste van 't geval. Misschien neem je 't mij nu weer kwalijk dat ik jou niet beter begrijp; misschien was je naief genoeg om te veronderstellen dat ik dit artikel van je eig. heel sympathiek zou vinden, en min of meer God danken dat je mij voor dat vee niet nog veel méér te grabbel hebt gegooid. Ik vraag me alleen af welke onbewuste wrok in je leeft—naar aanl. van die Saks-ruzie[5] of van wat anders?—en wat je hier 'afreageert'. Sterker: wanneer zal je 't noodig vinden om in 't openbaar tot polemiek over te gaan? Misschien ben ik, zonder dat je 't zelf precies weet, zoo'n beetje voor je geworden wat Maurice Roelants[6] zoo langzamerhand werd. Ik wacht bepaald geboeid op het verloop van deze historie.

Je gepraat over Multatuli is mij—èn om Mult. èn om mij—één stuitend geblaas: dom en antipathiek. Neem me niet kwalijk dat ik je dit zoo zeg, of neem 't wèl kwalijk, ik zie niet in—na de manier waarop je telkens weer tegen me loskomt—waarom ik 't je niet zeggen zou. Op andere papiertjes zal ik met alle logica weerspreken, uitleggen, wàt mij onjuist lijkt in je redeneering. Hier spreek ik 'lyrischer'. Het stuit mij tegen de borst dat, de ééne keer dat ik ongeveer met een boek bereik wat ik wil, één mensch *met lust* in de pap spuugt, en dat die eene mijn vriend Jan Greshoff is. Probeeren te begrijpen dat ik wat anders geven wilde dan jij wenschte,—welneen! *Jij* had wat anders gewild—omdat je te suf of wat anders was om te kunnen apprecieeren wat ik gaf,—dùs ben je teleurgesteld en blaast tegen mij alsof ik Urbanus was. En natuurlijk, kwaad of geprikkeld ben je heelemaal niet; hoe komt iemand dààr nu bij? dat ben je immers *nooit*, zie maar het rebuut tegen 'Albedil'![7] Het ééne feit alleen dat je zoo'n mopje kunt tappen—in dàt milieu—over die 'Pancha-

4. In de inleiding van zijn bespreking benadrukte Greshoff DP's 'hartstochtelijke rechtschapenheid' en besloot met de woorden: '[...] zijn vrienden zijn hem heilig en, ofschoon hij ook tegenover hen zijn openhartigheid handhaaft, blijft hij door alle meeningsverschillen heen, onverbreekbaar aan hen gebonden. Hij is in haat en liefde *trouw* als geen ander.'
5. Zie 3204 e.v.
6. Zie 3300 n 2.
7. Zie 3410 n 2.

gestalte' van me, zegt mij genoeg. Dat is gewoon een *bewijs* dat een elementair gevoel van beleefdheid, hoogachting of hoe je 't noemen wilt, in jouw vriendschapsgevoel voor mij verloren is gegaan. Het kan zijn dat het *mijn* schuld is; maar het *is*.

Nu over wat anders, want ik wil administratief schoon schip maken vóór ik ophoud met verder correspondeeren. Dat lijkt mij *nu* nl. absoluut noodig. Er is geen enkele 'winst' meer in onze correspondentie; als er nog wat sympathie en hartelijkheid voor elkaar bestaat, kunnen we die beter redden door niet meer te schrijven. We zien elkaar dan hartelijker terug, als 't zoover komt. Je hebt mij gegriefd, maar werkelijk kwaad op je ben ik niet, kan ik niet zijn. Misschien is mijnheer Hitler wel schuld aan deze verhouding, in eerste of laatste instantie. Mij kan het geen bal schelen of Oostenrijk en Spanje worden opgevreten, een 'misverstand' als ik nu slag op slag met jou had, zou *mij* veel eerder tot huilen brengen dan al dat politieke gedonderjaag waar jij of ik tòch niets tegen in kunnen brengen, waar we tòch niets aan kunnen doen, of we huilen of niet, vloeken of niet.

Ik erger mij hier in Indië even hard als jij, maar tegen mijn vrienden uit zich dat niet, lijkt mij, of wel in klachten, maar niet in grieven. De democraten hier zijn zóó laf, onder 't mom van 'fatsoen', dat ze niet anders verdienen dan door de NSB-ers te worden afgerost. Ze vragen er om, laat ze.

Dus nu die *Gr. Ned.*-kwestie, ik hoop voor het 't laatst. Je zegt dat je tijdschriftenleiderschap niets te maken heeft met je persoonlijke voorkeur. Ik geloof het graag, maar *ik* geef je niet graag voor je tijdschrift wat zoo 'weinig aantrekkelijk' is. Ik *verdom het,* bovendien, om met jou, of met Lubbes, of met Holkema en Warendorf ook maar even te veronderstellen dat nieuwe documenten betreffende Multatuli uit 1851–52, uit Menado en Ambon, minder 'aantrekkelijk' zouden zijn dan verhaaltjes van meneer Gans, meneer Sandberg en meneer X. Mijn Van Haren-verhaal was dus blijkbaar ook zoo weinig aantrekkelijk. Mijn Dirk van Hogendorp is dat óók; er is dus geen enkele reden om je dat aan te bieden. Bovendien, gesteld dat ik, zuiver uit vriendschap, om je te laten zien dat ik niet mokken wil, je dat verhaal toezei, dan nog zou ik je niet kunnen beloven het vóór 1 Sept. te kunnen inzenden; daar zou dus maar weer nieuwe onaangenaamdheid uit voortkomen. Ik heb nog een hoop te bestudeeren voor dat verhaal, en ik heb haast geen tijd meer, vergeleken met vroeger—wat 6 uur minder per dag, juist in de morgenuren, zeggen

wil, hier in Indië, kan ik je niet uitleggen, maar één ding voel ik duidelijk: ik heb alleen nog maar *flarden* van tijd. Met de volgende maand wil ik instellen om ook Maandag niet naar kantoor te gaan; dat kost me dan *f* 24. per maand op mijn toch al gering salaris, maar dat *moet*, anders houd ik het niet uit. Gelukkig dat Verhoeven dat inziet.—Maar hoe dan ook, ik heb er geen plezier in je mijn D.v.H. te geven, na het voorgaande, en als ik 't zou hebben, zou ik toch niets kunnen beloven vóór 1 Sept. Het is dus alweer *mijn* schuld, en wij zien er dus beiden graag van af. (Ik méén dit; het is geen 'sneer'.)

Wat ik niet prettig vind, is een methode die je soms hebt om mij toe te spreken zooals een onderwijzer het een kind doet. Elsschot heeft afstand gedaan van zijn honorarium, maar *E poi* werd mij in Sept. 1936 al betaald. Dáár was dus geen andere betalerij aan verbonden en ± 40 blzn. minder was 't misschien ook. Het eenige wat hier nog onvoordeelig was, voor H. en W., was 't 1½ jaar aanhouden van het zetsel, lijkt mij. Bovendien, waarom dit excuus? Je vind *Pensioen* beter, denk ik; ik misschien ook; je hebt je daar warm voor gemaakt en er dus een weg voor gevonden, terwijl je voor *E poi* merkbaar bent afgekoeld. Ik neem je dàt niet kwalijk; ik vind 't alleen maar vervelend dat je telkens weer praat van een bevoorrechte positie voor mij. Elsschot en Vestdijk hebben een bevoorrechte positie in *G.N.*, verder niemand.

Maar in Godsnaam, laat ons dit vergeten. Voor mijn part heb je wat Gr. Ned. betreft het grootste gelijk van de vischmarkt. Ik ben ervan *overtuigd*, diep *doordrongen*, dat je 't tijdschrift prachtig opgewerkt hebt; ik constateer verder dat, door een samenloop van omstandigheden die misschien 90% buiten jou omgaan, dit tijdschrift mij persoonlijk geen plezier meer geeft. Vrijheid, blijheid, zooals jij zegt; laat mij stikken en zorg verder goed voor *Gr. Ned.*, en geloof me dat je mijn aller-allerbeste wenschen ervoor hebt.

Nog iets: ik herhaal mijn verzoek om géén nrs. van H. en W. af te bedelen of met Sioux-slimheden te veroveren, en ik voeg er nog eens bij wat je ook alweer interpreteerde in mijn nadeel: voornl. om *jouwentwil*. Je Lubbessen en kruieniers van uitgevers zouden je 10 × moeten danken om wat je voor *Gr. Ned.* deed, en op zùlke wenschen van je (althans) vliegen, inpl. van je te behandelen zooals in de ambtenarij hier een *kommies* behandeld wordt—als hij geen reden geeft tot tevredenheid!

Hiermee sluit ik al deze onderwerpen af. Wil je toch nog schrijven hierover, ga je gang, maar ik antwoord dan niet meer. Àls we elkaar

nog moeten schrijven, lijkt het mij beter dat òf over concrete dingen òf over totaal iets anders te doen: géén Multatuli; géén *Gr. Ned.* Kan ik iets voor je doen, het zal met liefde gebeuren. (Dat stuk over Henny[8] maak ik natuurlijk voor je.) Verder wensch ik ook jezelf natuurlijk alles wat je maar denken kan. Misschien valt het tòch nog wel mee in deze wereld, al ziet het er op 't oogenblik naar uit of alles verloederd wordt. Maar er is toch *héél wat bluf* bij; daar moet je probeeren niet even sterk onder te lijden, als onder de positieve resultaten van de beestentroep.

Ik denk dat voor jou 75% van je toestand voortspruit uit eigen moeheid, overwerktheid, physiek onbehagen. Ik hoop dat je dàt te boven komt. Beschouw dezen brief niet als een kwelling, maar als 't *eind* van een kwelling. Wil je me weer zoo òngeirriteerd schrijven, doe het, dan is dat ook van je hart af. Ik beloof je niet dat ik dien brief lezen zal,—of misschien pas over 6 maanden. Een hand van je

E.

Apart over je kritiek op mijn M. v. Lebak

1. —Vóór alles: jij begrijpt niet wat ik nastreef en ik niet wat jij precies verlangt. 'Meer dan levensgroot' is een term die mij duister blijft, bij een biografie; *meer* dan levensgroot is *onwaar.* Een 'synthetisch boek' over Mult. kan me niets verdommen; schrijf dat zelf, als jij daar zoo naar verlangt.[9] Een goed boek, met een maximum benaderen van de waarheid, dat is wat *ik* wou en wat ik heb getracht te geven.

2. —Ik heb altijd gezegd: iemand die het leven v. Stendhal wil geven, moet niets doen dan een gecontroleerde (aangevulde en hier en daar kritisch gecommenteerde) *chronologische reeks* maken uit *H. Brulard, Journal, Souv. d'Egotisme, Lettres,* enz. Stendhal en Multatuli zijn zèlf de beste biografen van hun bestaan geweest; men heeft alleen de onjuistheden te corrigeeren die zij over zichzelf vertellen, of hun gegevens te verrijken met gegevens uit andere bronnen. Voor Multatuli heb ik dit nu gedaan—tot 1857 althans. Je schijnt zóó afgeleid door de polemiek, dat je niet gemerkt hebt dat mijn *biografie* de gaafste is die er bestaat, tot 1857 alweer. Ook over mijn verklaring

8. 'Marsman's verhalend proza' (zie 3225 n 6 en 3397 n 4).

9. Greshoff had geschreven: 'Wij bezitten niet één synthetisch levensbeeld van Multatuli. E. du Perron was de ware man om dit voor ons op te bouwen. [...]. En in plaats daarvan scheept hij ons af met deze "documenten en commentaren", die hoe belangrijk ook, slechts bouwstoffen zijn'.

in de voorrede dat ik 't zóó wou en niet anders, heb je heen gelezen, of je hebt uitgemaakt dat *jij* het anders wou. Maar dat gaat mij dan niet aan. Als jij je leven wilt uitdrukken in losse gedichten (bv. à la *Les Fleurs du Mal*), en ik schreeuw erop los dat je 't had moeten doen in een roman-in-verzen (à la *Aurora Leigh*), dan ben *ik* de idioot.

3. —Als morgen 'Pietersen of Meyer'[10] een boek over M. schrijft, kan hij, of zijn boek goed of slecht is, niets méér over M. erin zetten—alweer tot 1857—dan wat ik in dit boek deed. Wat die P. of M. er verder bij kan doen, is uit zijn duim gezogen of commentaar van hemzelf, voor mij in beide gevallen 2e-rangs. Wat jij van mij verlangt is een 'perroniaansche' vervalsching van Mult., zonder moeite op te slurpen, klaar voor consumptie per rietje. Nu, zoo'n boek bestààt, het is het Mult.-boek van J. de Gruyter.[11] Koop dat gauw, misschien verzoent het je met Mult., want alles wat tégen hem pleit is daarin zooveel mogelijk verdoezeld, en verder is het 'glad naverteld', dus zonder 'frikkigheid', volgens jouw criteria (die ik verafschuw en verwerp). In *dit* genre, en op een paar later gevonden bizonderheden na (die jou immers toch geen bal kunnen schelen) is dat boek van De Gruyter best.

4. —Als ik jouw bezwaren tegen me lees, weet ik niet precies wat er aan jou mangelt: sufheid, luiheid van geest, rancune (onbewust) over die Saks-historie van ons?—of is 't doodgewoon de mijnheer die dat hopelooze flutboekie van mijnheer Bonnard (?) over *Les Amours de Stendhal*[12] indertijd zoo overheerlijk vond? Als dat je ideaal *gebleven* is van een 'synthetische' weergave—ja, dan pas ik met vreugde en trots!

5. —Ik ben *nooit* tegen de volledigheid geweest; waar haal je dat nu in godsnaam vandaan? En jij hebt mondeling en in geschriften verklaard dat van iemand die je interesseerde *alles* belangrijk was, het minste krabbeltje, de minste levensbizonderheid. Misschien heb ik tegen een volledigheid geprotesteerd die er voor 't zg. 'kader' maar

10. Vgl. de eerste twee regels van het vijftiende kwatrijn in J. Greshoff, *Confetti, Kleine gedichten*. Brussel etc. 1928, p. 23: 'Ik ben precies als Pietersen en Meier/Een doodgewone vaderlandsche vrijer.'

11. J. de Gruyter, *Het leven en de werken van Eduard Douwes Dekker (Multatuli)*. Amsterdam 1920. 2 dln.

12. Een artikel van Greshoff over A. Bonnard, *La vie amoureuse d'Henri Beyle (Stendhal)* (Paris 1926. Collection 'Leurs amours') of A. Bonnard, *Supplément à De l'amour de Stendhal* (Paris 1928) is niet achterhaald.

bijgesleept was, maar toch nooit binnen de persoonlijke biografie van iemand die mij echt interesseerde?

6. —Het 'inzicht' in M. dat je van mij vraagt, heb ik doorloopend gegeven, in mijn commentaar, zoowel waar die polemisch is als waar die dat *niet* is. Mijn heele *Naschrift* bv.[13] is één uitwerking van 'inzicht'; wist jij dat alles al en heeft dat jou niets gezegd, dan heb jij méér inzicht dan ik, want meer inzicht hèb ik niet. Je doet voorkomen of ik niets gedaan heb dan polemiseeren; dit is grovelijk onjuist; en het Lubbes-achtige van dit verwijt lag zóó voor 't grijpen, dat iedere Lubbes het tegen mij zou hebben uitgespeeld als 't waar was. Maar neen, ieder heeft gezien dat er nog wel *meer* was, behalve mijn vriend Jan Greshoff, die opeens vreeselijk preutsch werd ten opzichte van de polemiek.

7. —Gegeven dat ik dus een beeld van M. wilde geven en toch zooveel mogelijk naar de 'bronnen' teruggaan,—zoodat ook de lezer de 'oudste berichten' zelf controleeren kan,—en niet navertellend en interpreteerend *tegelijk*, kòn ik niet beter doen dan ik deed. Mijn commentaar *is* mijn interpretatie, maar ik wil die alleen geven *met de documenten op tafel*. Dat jij dit niet apprecieert, vind ik lui en dom. Rest dus je bezwaar dat het leven nu niet compleet is. Dat is de schuld van Querido, niet mijn schuld. Ik ben bereid de rest van Mult.'s leven te behandelen, even compleet, en precies op deze zelfde manier op zijn later leven toepassend wat ik aan 'inzicht' bezit,[14]—maar het complete leven v. M. behandelen in één deel als *De M. v. L.* is voor mij, die deze materie nu kent, òf een *overzicht* in elkaar zetten, òf humbug. Andler had 6 dikke deelen noodig voor Nietzsche, Mult. vraagt wel 3 dln. à la *De M. v. L.* als tevens zijn literatuur behandeld moet worden, wat mij onvermijdelijk lijkt zoodra hij als schrijver is opgetreden, dus vanaf 1860.

8. —Toegegeven dus dat *De M. v. L.* uiteraard en noodgedwongen alleen de 1e levenshelft behandelt, heb ik mijn 'anecdoten en dokumenten' zoo gegroepeerd dat zij, voor wie maar even niet lui of suf is, een beeld *vormen*. Zij zijn géén bouwstoffen, zooals jij heel dom concludeert, maar bouwstoffen die door het cement van het commentaar en de rigoureus chronologische groepeering een *gebouw* werden. Dat iedereen dit kon zien, dat iedereen er over riep dat men dit boek, ondanks de samenstelling uit 'anecdoten en doku-

13. Zie 3424 n 1.
14. Zie 3264 n 2.

menten' las *als een roman*, behalve jij en nagenoeg jij alleen, is niet mijn schuld. Allerlei mevrouwen hebben het beeld van M. duidelijk kunnen *zien*, maar mijn vriend J. Greshoff had liever een vie romancée gehad, genaamd: 'synthetisch boek', voor de gelegenheid. Misschien is nog nooit een biografie precies zoo in elkaar gezet, maar dat leek mij nu juist mijn verdienste, en iedereen ziet die in, behalve mijn vriend J. Greshoff, die erover sputtert op een manier die ik alleen van den alleronwilligsten lezer te verwachten had!

9. —Het is in dit verband opmerkelijk dat je dan ook mijn beroep op ambtenaren-lezers tegen mij uitspeelt, *precies* zooals ik 't een oogenblik had voorzien maar met afkeer verworpen had: 'Zóó'n Lubbes is Jan toch niet!' Daarom nu dit: ik bedoelde natuurlijk ambtenaren die buiten kantooruren géén ambtenaren zijn,—zooals er heusch nog wel voorkomen, weet je. Het geschikste en gecultiveerdste wat hier te vinden is: planters en handelsprollen lezen *Indië Houzee* of den heer Zentgraaff.[15] Ik schreef jou, of Menno (die je immers mijn brieven doorzond) vaak genoeg over deze door jou nu zoo verachte ambtenaren van me: Bram Jansen, Hugo Samkalden, en Coert Binnerts die, hoewel geen ambtenaar, hier toch ook bij hoort.* Het zijn lieden die Menno verslinden en jou van a tot z kennen of daaromtrent. Waren het ambtenaren in den zin dien jij er nu aan geeft, dan zouden zij 1° niet met *mij* omgaan, 2° immuun zijn voor een betoog pro Multatuli. *Dat sprak vanzelf,* dacht ik in mijn onschuld.

10. —Behalve de 'ambtenaren', noemde ik Menno, Henny, Jan van Nijlen. Zijn die ook allemaal opeens verslaafd geraakt aan de 'frikkerij' zonder meer? Wat mij zoo ontzettend *hindert*, in dit geval, is dat jij de éénige bent die zo blaast. En als je mijn vriend niet was, zou 't me alleen hinderen zooals elke zucht van Lubbes me hindert, omdat hij stinkt; nu hindert 't me dieper; vandaar deze uitleg; vandaar dat ik me blijf afvragen: sufheid, of tòch wrok?

11. —Mijn 'frikkerij' en 'erudieterigheid' = doodgewone *noodzaak* om precies en volledig te zijn, en 't eene gaat niet zonder 't andere, als je zoo'n werk maar even gewetensvol opvat. Als ik mij minder voor iets interesseer dan voor Stendhal of Mult., schrijf ik er een korte beschouwing (gezegd 'essay') over; of ik lees de biogra-

* Er zijn er nog heel wat andere, maar over *dezen* schreef ik soms.

15. Zie voor Zentgraaff 3250 n 13. *Indië houzee* was het orgaan van de Indische N.S.B.'ers.

fieën die anderen erover schrijven. Met mijn Multatuli in handen kan ieder—ook jij—zich een beeld van hem vormen naar zijn *eigen* inzicht en aard; misschien is het au fond dàt wel, wat je mij verwijt! Je had hem misschien liever compleet door mij voorgekauwd gehad. Ik heb in deze dingen dan gewoon een ander geweten tegenover de waarheid dan jij; maar ik ben bepaald niet overtuigd dat mijn houding inferieur zou zijn aan jouw desideratum, verre daarvan.

12. —Wat je zegt van mijn 'opgraven van lijken' om er maar mee te polemiseeren, is om dezelfde reden *onzin*.[16] (Dat het bovendien verdomd goedkoop is om zulke dingen te zeggen en dat je er een gemakkelijk succes bij Lubbes mee oogst, laat ik voor jouw rekening; ieder zijn plezier.) Je hebt er recht op om *volslagen* zonder 'historisch besef' te zijn; ik ook; maar niet wanneer ik mij, hoe dan ook, toch aan een 'historische werkzaamheid' waag! Ik ben ook hier bereid om den bekrompen historicus te plagen, maar na mij eerst geoefend te hebben in het gebruik van *zijn* wapens. Dit ligt jou heel ver, en voor zooiets heb jij nooit tijd of lust gevonden, maar ik wist tot dusver niet dat je dit zoo superieur van je vond. Heb je mij met die manier van zien vereenzelvigd, dan heb je je inderdaad altijd vergist. Ik heb altijd meer dingen onderzocht, en heronderzocht, dan jij—ook als ik achteraf (en soms vooraf!) even hard blies. Mijn bestrijding van Swart Abrahamsz, Van Sandick, Jonckbloet, De Kock (namen die jou niets zeggen, maar iedereen die wèl wat 'Multatuli-literatuur' bestudeerde wèl!) is dus ook, in wezen: een teruggaan naar de 'bronnen'. Dat jij vindt dat die heeren niet bestaan (waarmee je au fond bedoelt: literair niet bestaan) is volstrekt bijzaak. Hun boeken bestaan, en gaan voort te bestaan, zoolang de bibliotheken niet zijn afgebrand; en één van onze hoofdbezwaren tegen de nazi's is: *dat* ze bibliotheken afbranden. Wat luie menschen, die nooit iets in een bibliotheek nazoeken, weten of niet weten, gaat hèm niet aan, die het zich tot taak heeft gesteld nu juist *dit* terrein te onderzoeken. Dit is geen 'frikkerigheid' van mij, maar het constateeren van een elementaire waarheid, die mij de pest injaagt *omdat* ik die tegenover mijn vriend Jan Greshoff releveeren moet, *omdat* Jan Greshoff mij aanblaft als een zelfverzekerd journalist. Dàt is het verschil tusschen jou en Menno: dat dit heele betoog voor Menno

16. Greshoff had geschreven: 'Du Perron houdt zoo van polemiseeren, dat hij lijken opgraaft om toch maar vooral een tegenstander te vinden, of die van zijn portuur is komt er blijkbaar niet op aan!'

overbodig zou zijn, gewoon omdat hij dergelijke elementaire waarheden in zijn bloed opgenomen heeft. Al die 'lijken', volgens jou, hebben de *heerschende* Lubbes-opinie over Multatuli *helpen vormen,* zijn *daarom* dus minder 'lijken' dan 'bronnen', volgens mijn logica.

13. —Ze zouden te verwaarloozen zijn, misschien, als wat jij verder zoo parmantig betoogt *waar* was: 'dat de tijd (de tijd?) uitspraak gedaan heeft'.[17] Maar niets is minder juist. Getuige het geleuter van Saks, dat voor honderden *de* dankbaar-aanvaarde Mult.-interpretatie is; en het heele *paskwil* van een Mult.-herdenking zooals we er nu net een gehad hebben,—en zooals we er een hadden in 1910, in 1920. Dat dit alles *jou* geen sikkepit schelen kan, au fond, bij God, ik weet het, maar wat me zoo het land aan je doet krijgen is dat je erop los blaast alsof dat voor mij ook zoo behoorde te zijn. Ik weet dat jij au fond vreê hebt met de Lubbes-opinie over Mult.,—*natuurlijk* omdat je daar Mult. te hoog boven stelt (dàt betoogje kent mijn ouweschoen ook!),—welnu, *ik* heb er stierlijk het land aan, en ik zal die Lubbessen terugpesten zoolang ik kan. Dat jij mij hierin 2 × afviel—eerst onwetend en passief, door 't plaatsen van dat stuk van Saks, nu *verdomd goed wetend* wat dit voor mij beteekent, en bijna actief, in het *Holl. Weekblad voor België,* bij wijze van klucht,—dat is wat ik tegen jou heb. Ik heb jou 1000 × te keer zien gaan tegen dingen waar ik mij niet voor een kwart zoo tegen zou hebben opgewonden, en ik ben je nooit afgevallen, geloof ik,—zeker niet in 't openbaar.

14. —Je komt nu opeens met de wijsheid—*jij,* of all men!—dat ik reeksen open deuren intrap.[18] Ook dit zou alleen waar zijn, als het paskwil van de Mult.-herdenking door Lubbes altijd weer opgehouden had waar te zijn. Maar dat daargelaten: vind je 't zelf niet ongelooflijk komisch, deze wijsheid, komend van jou? Nagenoeg je *heele* kritische œuvre is een intrappen van open deuren geweest, en soms zelfs 10 × van dezelfde, als je 't zoo wijs bekijken gaat; prof. Huizinga of zoo zou je dat direct zeggen, wees daarop gerust. Zooiets wil ik

17. Vgl. Greshoff: 'Wat hoogwaardig en zeer verdienstelijk was toen Multatuli nog midden in de strijd stond, n.l. hem te verdedigen tegen de domheid, benepenheid, arglist en laagheid van zijn vijanden, is nu volkomen belachelijk, *omdat de tijd uitspraak gedaan heeft*: Multatuli heeft in de loop der jaren aan beteekenis en formaat steeds gewonnen en zijn vijanden zijn met al hun argumenten in het ijle niet verdwenen.'

18. Vgl. Greshoff: 'Zijn enthousiasme voor Multatuli is zoo overweldigend, dat hij er door verleid wordt, als in dronkenschap, heele reeksen van open deuren in te trappen.'

desnoods met een glimlach aanhooren van Arthur, maar tegen jou zeg ik: ben je nou betoeterd? Het gekke van lieden als jij en ik was nu juist, dacht ik: dat voor ons gevoel de open deuren telkens weer door de Lubbessen gesloten werden, zoodat *wij* die *weer* open moesten trappen. Maar dat is nu voortaan veranderd, sinds ik alleen nog maar een Don Quichote ben en jij een verstandig heer geworden, blijkbaar, die zich tot zulk koeliewerk verder niet leent.

15. —Schlusz.—Renan zegt ergens: dat iedere schrijver althans éénmaal een 'travail de pure érudition'[19] zou behooren te verrichten. Ik deed nu ongeveer zooiets. Maar jij, Jan, kijkt daar diep op neer; jij staat verachtend tegenover àlle 'frikkerij'. Stoor je maar niet aan zoo'n nonsensvent als Renan, houd het bij dien mijnheer Bonnard (?).—Verder heeft Garmt Stuiveling in *Tijd en Taak* een uiterst overwogen, rustig gesteld artikel over Saks en over mij geschreven,[20] dat mij zoo gefundeerd en intelligent voorkomt als het jouwe blazerig en op losse schroeven. En verdomd, dat *hindert* mij: te moeten erkennen dat zoo'n Stuiveling mij 10 × beter begrijpt dat mijn vriend Jan Greshoff. Als je *dat* niet begrijpt, dan begrijp je niks meer! Het gaat mij niet om goeie punten van je te verzamelen, maar omdat ook onze geestelijke verhouding door jouw geblaas op het imbeciele af wordt. Probeer dit te begrijpen, op een avond dat je niet suf bent. Ik zou je 't artikel van Stuiveling ook nader willen opgeven, maar dùrf dat niet meer vanwege 't verwijt van 'erudieterigheid'. Zóó imbeciel is 't tusschen ons.

3436 (1072). *Aan M. ter Braak: Batavia, 26 maart 1938*

3437. *Aan H. Marsman: Batavia, 27 maart 1938*

Batavia, 27 Maart 1938.

Beste Henny,

Gelijk hiermee gaat je essay over Menno terug.[1] Zoowel Bep als ik vinden het goed; maar Bep zegt dat het voor haar gevoel weinig van jouw eigen stijl heeft. Véél heeft het dat inderdaad niet, lijkt mij;

19. Veel voorkomend idee bij Renan, o.a. het centrale thema van de eerste vijftien hoofdstukken van *L'Avenir de la science* (Paris 1849).
20. G. Stuiveling, 'Multatuliana'. In *Tijd en taak* van 12 februari 1938.
1. H. Marsman, *Menno ter Braak, Een studie*. Amsterdam: Querido 1939.

toch zou dit bezwaar mij niet hinderen. Voor mij is 't meer het *ongelijke*, dat een bezwaar zou zijn: tegen het eind, als je 't over de *Politicus* en de *Christenen* hebt, wordt alles veel beter, maar *Carnaval* en *Démasqué* zijn, hoewel juist gesitueerd, wat vlak van toon. Enfin, alles bijeen is 't toch absoluut de moeite waard en zéér superieur aan den *Reinaert van Eibergen* van die 2 heeren.[2] Maar als dit een lezing worden moet, dan lijkt het mij dat sommige stukken weer heel 'moeilijk' zullen worden gevonden.

Neem deze vluchtige kritiek voor lief. Misschien heb je hier en daar nog wat aan mijn potloodkrabbels in de kantlijn.

Binnenkort verwacht ik je deel *Verhalend Proza* en zal dan voldoen aan de bestelling van Jan: 6 à 7 blzn. *Gr. Ned.*—Je kunt mij overigens door Q. een volledig stel laten zenden van je opera omnia, want voor 't *Bat. Nwsbl.* behandel ik graag alles.[3]

Kreeg je mijn kritieken daarin? Schrijf daar eens wat over. Vooral over mijn stuk over Jany's *Winter aan Zee* zou ik graag je oordeel kennen. Mijn laatste stuk ging over Nijhoff en Engelman.[4] Dat *Bezegeld Hart* vind ik hopeloos leeg gedaas. Hulzen, fraai glanzende hulzen voor gedichten; verder niets. Dat heb ik dan ook maar heel kort behandeld.

Met Jan lig ik afschuwelijk overhoop. Nu over de plaatsruimte in *Gr. Ned.* en over *De M. v. Lebak,* waarover hij mij nu al 3 × aangeblaft heeft dat het niets dan 'erudietenwerk' is, vol 'frikkerij', en 'inzicht, ho maar!' Dat maakt me tureluursch. Jan's domme journalisterige superioriteit tegenover alle eruditie opeens, maakt me tureluursch niet alleen, maar verwijdert me werkelijk van hem. Verder heeft hij 't noodig gevonden er nog een *artikel* over te schrijven in het *Holl. Weekblad voor België* (!) en voor dat vee te vertellen dat ik 'de handzame gestalte van Pancha' heb. Het mag overdreven van me zijn, maar dat kwetst me.* Als Jan 't lollig vindt om foto's van hem

* Misschien vooral na dat prollensonnet van Slauerhoff, dat ik in zijn ongebundelde verzen als verrassing te genieten kreeg.[5]

2. M. B. Teipe en J. van der Woude, *Dr. Menno ter Braak, Reinaert uit Eibergen*, verschenen als schrift 5 (mei) van *DVB* 13 (1936).
3. In 'Woordvoerder van het modernisme' (zie 3281 n 4 of 3408 n 3).
4. 'De verzen van A. Roland Holst' en 'Nijhoff, een verfijnd talent' (zie 3255 n 8 en 10).
5. Zie *Bw TB-DP* 4, p. 519–520 en DP's antwoord in een brief aan Ter Braak van 16 maart 1938 (3430 (1069 = 1068)).

zelf te publiceeren met een buik van 3 meter en een jodenfacie (zooals hij 't weer deed in *Kunst en Kultuur*: met Arthur v. S. en Menno op een balkon)[6] moet *hij* dat weten, maar ik spuug van dit soort van lolligheid—en dan: voor welk tuig?! Hij zelf begrijpt hier wschl. niets van. Enfin soit, ik scheid uit met de correspondentie met Jan en zal niets meer publiceeren in *Gr. Ned.* na mijn stuk over jou (waaraan ik me eig. ook zou willen onttrekken, maar dat zou jij niet aardig vinden en terecht).

Ik ben er met-dat-al flink down van. De heeleboel hier in Indië gaat toch al verre van opwekkend. Het Archief is *betrekkelijk* aardig en mijn 'baas' uiterst geschikt, maar 't is iets ellendigs voor me om op mijn 38e te moeten wennen aan 6 uur per dag suf werk voor een ander, met een noodzakelijke aanwezigheid elders, en dat alles voor f 150 per maand. Als je hier in Batavia—waar 't nu smoorheet is —zoo'n 6 uur 'op kantoor' hebt gezeten, is al je energie eig. uitgeperst. Dan ga je wat liggen, nadat je druipend en klef thuisgekomen bent, en om half 5 neem je een bad, om 5 zit je âmechtig-maar-prettig bij de thee, en dan tegen 7 uur voel je je weer wat mensch worden, maar dan heb je ook nog verplichtingen aan kennissen die bij je willen komen of naar wie je toe moet, zoodat je niet al je tijd overhoudt voor eigen werk. Kortom, ik heb nooit zoo treurig geschipperd met mijn eigen tijd. Ook dat artikelen schrijven voor de krant hier,—en binnenkort voor de *N.R.C.*—[7]vergt tijd voor lezen en schrijven, zoodat ik feitelijk niets meer voor m'n eigen plezier lees. Ik wou *Het Land v. Rembrandt* lezen, voor mijn eigen instructie. Vroeger zou ik daar in een week mee klaar zijn geweest. Nu doe ik er al $1\frac{1}{2}$ maand over!

Met Bep gaat het goed, *vergelijkenderwijs*. D.w.z. toen wij in Tjitjoeroeg en Garoet zaten en het daar zoo slecht ging, dachten wij: Batavia wordt moordend. Dat is èrg meegevallen; maar frisch voelt ze zich allerminst. De mentaliteit van de lieden om ons heen is vaak dragelijk, hoewel nooit inspireerend; de algemeene sfeer is ellendig en zelfs walgelijk. Geld en rang in de ambtenarij, dat is 90%; de 10% met wie wij omgaan is 'aardig',—meer niet. Een van de alleraardigste menschen die wij hier in Batavia leerden kennen: een controleur

6. Foto bij C. Debrot, 'Dr. Menno ter Braak' (bespreking van M. ter Braak, *Van oude en nieuwe christenen*) in *Kroniek van hedendaagsche kunst en kultuur* 3 (1937–1938) 1 (november 1937), p. 29.
7. Zie 3451 n 1 en 3 en 3464 n 1.

B.B. genaamd Bram Jansen—even eenvoudig en betrouwbaar als intelligent—is nu net naar Makassar overgeplaatst. Zoo'n gemis voel je hier driedubbel.

Dat domme geblaas van Jan (n.b. de éénige die zijn ongenoegen te kennen geeft over *De M.v.L.*) gaat je in zulke omstandigheden ook driedubbel op de zenuwen. Ik ben misschien erg gevoelig geworden, maar mijn eenzaamheid hier is te verkiezen boven dergelijk gecorrespondeer. Jan van zijn kant zal met eenig recht zeggen dat het *mijn* schuld is en dat *ik* zijn bestaan vergal. Mijn affectie voor hem heeft niet in 't minst geleden en als ik hem zoo'n brief heb toegediend, heb ik ook wel wroeging, maar daarom: dit alles deugt niet.

Ook om Jany of jou te schrijven—met wie dit geharrewar toch niet voorkomt—kost me enorme inspanning. Vandaag is 't Zondagmorgen en ik schrijf je, zweeterig in pyama, alvorens onder de douche te gaan. Na de douche, kleeden en een beetje uit—om niet *totaal* tusschen 4 muren krom te groeien (en later door je vrienden misschien Quasimodo te worden genoemd).

Onzen plannen zijn nu ongeveer zoo:

Tot 1 Juli hier blijven en op 't Archief werken (dan ben ik daar 6 maanden geweest).

1 Juli moèten we een ander huis hebben. Mijn oude huis (Gedong Menu = 'G. Lami'!) is op 't oogenblik bewoond door een europeesche kleermaker. Ik wil die menschen vragen ons voor 1 of 2 maanden—dus Juli of Juli-Aug.—een paviljoen te verhuren, dan heb ik *die* sfeer (van Mr. Cornelis, waar we nu alleen maar een enkel pelgrimstochtje heen maken) ook nog in me opgenomen. Naar 't Archief blijven gaan, kan dan ook nog.

In September gaan we dan in de kou, bij Ade Tissing logeeren, boven Bandoeng.[8] Dat is voor Bep 't zaligste wat Indië geeft. Misschien ga ik dan met Adé naar de Zandbaai, een tocht die Bep niet mee kan maken.

In October gaan we misschien naar Makassar, waar Bram Jansen ons te logeeren heeft gevraagd; en van daar meteen rechtdoor terug naar Europa. Dat kàn tegenwoordig—met een noorsche lijn van de Wilhelm-Wilhelmsen-Mij.—Dan zouden wij dus begin December of zoo in Europa terug zijn.

Ik voel er alles voor om dit plan te doen lukken, en Bep niet min-

8. In Rantjasoeni (zie 3449), waar de DP's van 16 augustus tot 3 september 1938 verbleven (zie 3511 en 3519).

der. Maar wat zijn plannen waard, in dezen tijd? Ik geloof niet hard meer aan de Europeesche oorlog, maar de mogelijkheid *blijft* dat wij vóór December van dit jaar allemaal opgesloten of afgemaakt zijn: jullie in Europa, wij hier door de Japanners. Wij hebben hier in Batavia ook al oefeningen tegen luchtaanval, met alles uitgemaakt, en radiogeroep en sirenegeloei; fraai!

Schrijf eens wat over je hollandsche tournée en hoe 't met Jany was op Sicilië.[9] Hoe hij zelf is. Hoe je Holland vond of vindt.

Ik probeer te schrijven aan mijn verhaal over Dirk v. Hogendorp, maar moet daarvoor nog een hoop bestudeeren (n'en déplaise Jan!) en heb ook dààrvoor nauwelijks tijd. Met April a.s. blijf ik Maandags weg van kantoor—wat natuurlijk van mijn salaris afgetrokken wordt, zoodat ik dan f 125 verdien inpl. van f 150.– maar voor de moreele hygiëne is dit noodig, en goddank dat mijn 'baas' dit inziet. Maar hij is *zoo* geschikt, dat dit weer een claim op mij geeft, en als hij 't nou erg beroerd zou vinden als ik vóór Januari 1939 van 't Archief wegging, ben ik eig. wel verplicht tot zoolang te blijven. En waar zijn we dàn—'in de Waereld'?

Neem dit voor lief, en laat 't je aansporen om me een overzichtelijke brief te schrijven, zonder kwaad te worden als ik niet *direct* antwoord. Heel veel liefs aan Rien van ons beiden, een ferme hand voor jou van je

E.

P.S.—Daar zou ik haast vergeten je te danken voor dat alleraardigste boekje over Nietzsche en Lou Salomé dat je me ook zond.[10] Wanneer *ik* het lezen zal? Maar Bep gaat er spoedig aan beginnen en kan me er dus uit 'vertellen'. Maar om die eene foto alleen al, in dat karretje, zou ik 't een heerlijk bezit vinden! Eigenlijk is dit de beste foto die er van Nietzsche bestaat, wat betreft zijn 'Gesammtbild'. Eig. een sterk duitsche bouw van gezicht, en een keurige leeraar, zooals hij

9. Marsman was in maart 1938 samen met Roland Holst op Sicilië.
10. E. F. Podach, *Friedrich Nietzsche und Lou Salomé, Ihre Begegnung 1882*. Zürich etc. [1937]. Door Marsman besproken in 'Letteren en kunst' in *NRC* van 25 februari 1938 (av.). T.o. p. 140 bevindt zich een reproductie van de in 1882 te Luzern gemaakte foto van Nietzsche en zijn vriend, de filosoof Paul Reé, die de dissel vasthouden van een karretje waarop hun vriendin Lou Salomé zit met een zweepje in haar hand. Zie voor de foto ook F. Nietzsche, P. Reé, L. von Salomé, *Die Dokumente ihrer Begegnung*. Frankfurt a. M. 1970, t.o. p. 113.

erbij staat. Rée daarentegen druipt van de goedkoope joodsche cabotinage; mutatis mutandis lijkt hij op Heinz Liepmann,[11] als je nog weet wie dat is. Die foto breng ik over in mijn *Briefe* van Nietzsche, dat vol foto's zit.

O ja, Bep zegt dat in je Menno-essay het gebruik van duitsche woorden, niet als citaat, maar direct in den holl. tekst, soms flink hinderlijk is. Misschien kan je een paar van die uitdrukkingen vertalen; let er in ieder geval op. Je samenzijn met Thelen[12] heeft je misschien ongemerkt zwaar vermoft, wie weet?—Ik kreeg en las *L'Espoir*, maar zelfs dàt bracht me er niet toe aan Malraux te schrijven.[13] Van diè wereld voel ik me heelemààl afgedreven.

3438. *Aan H. Samkalden: Batavia, 31 maart 1938*

Batavia, 31 Maart.

Beste Hugo,

Ik heb hoogstwschl. een uitgever voor mijn Mult. brochure (of boekje): Nix van Bandoeng. Maar hij vraagt een 'pakkender' titel dan *Multatuli's Naleven*, waarin hij, van zijn standpunt, ook wel gelijk heeft. Kan jij mij helpen aan een juridische titel, in den trant van *M. of het eeuwig appèl*? Ik moet iets hebben dat aantoont, dat deze man steeds weer voor 't gerecht moet komen, dat zijn 'zaak' nooit is afgedaan, om den zooveel tijd weer moet worden onderzocht met pleidooi voor en tegen. Een soort partie remise van de rechtspraak, met een vonnis dat telkens weer voorloopig blijkt te zijn en herzien moet worden. Misschien vind je, zonder er veel moeite voor te doen, iets aardigs.

Wil je Van Leur zeggen, dat, als Nix 't boekje nu uitgeeft en niet Querido, niet September de uiterste termijn meer is, maar wschl. eind Juli. Dwz. dat hij, om zijn documenten tegelijk met de mijne in een speciaal-nr. (?) in *Kol. Studiën* uit te geven, ze uiterlijk voor 't Juli-nr. van dat tijdschrift klaar zou moeten hebben.[1] Als hij dat heel erg vindt, kan ik Nix wschl. wel uitstellen tot half Augustus, maar voor alle zekerheid is het beter dat van Leur probeert in Mei zijn copy in

11. Zie *Bw TB-DP* 2, p. 518–519 en 1965 n 2 en volgende brieven.
12. Te Arlesheim, Zwitserland van april 1937 tot juli 1937 en te Auressio, Zwitserland van juli 1937 tot november 1938.
13. Zie 3393 n 1.
1. Niet gebeurd, zie 3395 n 8.

te leveren, want de redactie moet natuurlijk ook nog erop kluiven en zoo.

Ik ben suf en gejaagd tevens, onvoordeelige toestand. Slapen doe ik niet meer. Kantoor en te weinig tijd. Wanneer zien we je weer?

Hartelijk je E.

3439 (1073). *Aan M. ter Braak: Batavia, 31 maart en 2 april 1938*

3440. *Aan H. Samkalden: Batavia, 3 april 1938*

Batavia, 3 April '38.

Beste Hugo,

Ik had je een kleine verrassing bereid in mijn Zaterdagartikel van gisteravond, maar de strategische inzichten van het recalcitrante spekhoofd Van de Ven hebben anders beslist.[1] Dit personage schijnt inderdaad een soort 'zelfbevestiging' te hebben ontdekt in zijn methode om ons zoveel mogelijk tegen te spreken, subs. te werken. Ik heb me nu met Ritman verstaan om verdere relaties met genoemd spekhoofd te vermijden.

Bij deze gelegenheid zijn jij en wij voor komenden Zaterdag (alswanneer mijn artikel wèl verschenen zal zijn)[2] bij Ritman genoo-

1. A. E. M. van de Ven, redacteur van het *Bataviaasch nieuwsblad.*
2. 'Herwaardeering in herdrukken.' In *Bataviaasch nieuwsblad* van 9 april 1938 (*Vw* 6, p. 252–258). Over J. Greshoff, *Rebuten* (2e dr. Amsterdam 1937) en C. van Wessem, *Celly, Lessen in charleston* (2e dr. Amsterdam 1937). Het slot van dit stuk luidde: 'Elk menschenkind heeft misschien maar de idealen waar zijn huid hem toe voorbestemde. "Het schurftig paard schuwt de roskam", zooals onlangs die andere polemist zei, tot stichting van wie vergaten dat èlk paard een edeler dier blijft dan het dier met de roskam, de stalknecht.' Daarmee reageerde DP op 'Tuiltje "democratie"' van Zentgraaff (zie 3250 n 13) in *De Java-bode* van 23 maart 1938, waarin Zentgraaff schreef dat hij in verband met allerlei door echte en semi-fascisten gesignaleerde en nu eens niet 'alleen door Joodschen bril' geziene democratische misstanden fascisme en nationaal-socialisme zag 'als eene volstrekt noodige actie tot eene zuivering der democratie waartoe deze uit zichzelve niet in staat was. Hoe schoon en nuttig is deze zaak, en hoe begrijpelijk het verzet. Het schurftige paard vreest den roskam.' Zie voor het verdere verloop J. H. W. Veenstra, *D'Artagnan tegen Jan Fuselier, E. du Perron als Indisch polemist.* Amsterdam 1962.

digd, zoo mogelijk altesaam ook met Elsje.[3] Kom als het eenigszins kan, want ook zonder Elsje moeten we wat 'bijpraten'.

Schrijven gaat mij steeds slechter af; fysiek schrijven, bedoel ik. Daarom kort. Denk je nog eens over dien titel? (Ik veronderstel dat je mijn vorigen per Archief-koerier verzonden in orde ontving.) En heb je den Potdostgieterojevskyaan van Leur gewaarschuwd, dat hij zich misschien haasten moet?

De goede Nix van Bandoeng heeft mij geholpen aan een opmerkelijk, ongepubliceerd portret van den regent van Lebak, dat nu hoogstwschl. in mijn brochure komt. Met het portret van den controleur van Hemert (van 't Bat. Gen., je weet wel) en 2 ongepubliceerde foto's van Multatuli zelf.[4] Is dat geen fraaie illustratie?

Bep laat zeggen dat de Paaschpoging sowieso niet door zal kunnen gaan, vanwege geldgebrek. Misschien gaan wij in 't leege huis van de Crones, voor de goedkoopte, maar eig. zie ik ook daar tegen op. Bep zegt dat voor ons samenzijn een gewoon weekend wschl. ook rustiger is; wat denkt UED, ervan? Hartelijk gegroet en tot ziens.

Je E.

3441 (1074). *Aan M. ter Braak: Batavia, 4 april 1938*

3442. *Briefkaart aan G. O. Tissing: Batavia, 6 april 1938*

Batavia, 6 April '38.

Beste Adé,

Als je deze ontvangt, laat mij dan even per briefkaart weten wat je plannen zijn. Ga je in Mei weg of blijf je nog, vooreerst?—Wij bezwijken hier van de warmte, en daar de beste uren van mijn dag aan geestdoodend archiefwerk gewijd zijn, kom ik tot niet veel

3. Mevrouw E(lsje) Meijer-Brouwer (zie ook 3246 n 2).

4. Alleen de twee foto's van Multatuli (zie 3401 n 4) zijn opgenomen in *Multatuli, Tweede pleidooi* (p. 5 en 6; *Vw 4*, p. 668 nr. 11 en 12). Zie voor portretten van Karta Nata Negara, regent van Lebak, *Multatuli* (Hasselt 1970), p. 106 en W. F. Hermans, *De raadselachtige Multatuli* (Amsterdam 1976), p. 35 en 40. Zie voor een portret van Langeveldt van Hemert *De raadselachtige Multatuli*, p. 37.

goeds meer in de avonduren. Wij denken eind van dit jaar, uiterlijk begin volgend terug te gaan, als de een of andere wereldcatastrofe dat tenminste niet verhindert, tegen dien tijd of eerder nog.

Verder gaat 't goed. Laat hooren hoe 't je gaat en wat je doet.

Steeds je

E.

Ik heb de oude De Grave's opgezocht, maar Ferdy zit nog altijd te Semarang.[1] Misschien zie ik hem hier gedurende de Paaschdagen. Waar ben jij dan? Bandoeng?

3443 (1076). *Aan M. ter Braak: Batavia, 11 april 1938*

3444 (1077). *Aan M. ter Braak: Batavia, 12 april 1938*

3445. *Briefkaart aan H. Mayer: Batavia, 14 april 1938*

Bat. 14 April '38.

Beste Henri,

Kan je me, als 't boek niet te duur is (niet duurder dan f 3. maximum) bezorgen: *Les Caracterès* van François Paulhan? De uitgever weet ik niet; Alcan misschien? Ik haalde dit uit een ander boekje.

Stuur me dan ook de nieuwe rekening; dan voldoe ik die spoedig. Ik denk dat ik, na de laatste zending, ± f 25. schuldig bleef. (Dwz. met de 3 deeltjes Saks meegerekend.)[1]

Het is hier drukkend en warm. Mijn werk op 't Archief laat me betrekkelijk weinig tijd; dwz. ik moet erg de flarden die me blijven aaneenplakken om een beetje 'ruimte' voor me te zien. Maar 't zal wel wennen, en ons verlangen naar Europa blijft ondanks alles, dus misschien dat je me begin '39 al terugziet. Plannen maken is overigens gekkenwerk, in dezen tijd die door sommigen zoo heroïsch geacht word.

1. DP's jeugdvriend Ferdy de Grave, bij wiens ouders hij in zijn Bataviase schooljaren veel aan huis kwam, was leraar economie en later loco-burgemeester te Semarang.

1. Zie 3390 n 1.

Dank bij voorbaat voor 't boek, en veel hartelijke groeten van steeds je

E.

Adres, tot 1 Juli a.s.: Molenvliet West 9[a], Batavia Centrum.

3446. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Batavia, 19 april 1938*

Batavia, 19 April 1938.

Beste Freddy,

Ik moet je eraan herinneren dat ik dat portret van Mult. (hand aan de wang, door Overman, *Dageraad* 1887) erg noodig heb.[1] Een kleine maand geleden kreeg ik een briefkaart van je dat je van je vacantie genoot maar me de gevraagde foto over een week zou sturen. Had je dat gedaan, dan had ik die foto nu al ruim 14 dagen moeten hebben... Of zond je 'haar' met de gewone mail?

Anders graag zoo spoedig mogelijk. Kijk na of de afdruk betrouwbaar is, want dat is in dit geval van veel gewicht en *daarom* is 't te doen. Ik ken verschillende reproducties van dit portret, maar zag de 'oorspr. lezing' nooit.

Overigens heb ik een goed bericht voor je: Nix in Bandoeng geeft dat nieuwe Mult.-werkje uit—met 4 portretten!—dus mijn beroep op jou als corrector vervalt.

Bij voorbaat dank en tot spoedig meer en beter. Hart. groeten aan Rudie. Steeds je

E.

3447 (1079). *Aan M. ter Braak: Batavia, 19 april 1938*

3448. *Aan J. Greshoff: Batavia, 19 april 1938*

Batavia, 19 April 1938.

Beste Jan,

Het zou al te onaardig zijn als ik heelemaal niet antwoordde op je brief.[1] Ik heb je een onaangenamen brief[2] geschreven, in ant-

1. Zie 3401 n 4.

1. Brief van 8 april 1938 bewaard in het Letterkundig Museum te Den Haag.

2. 3435.

woord op brieven van jou die mij onaangenaam waren. Natuurlijk had ik er spijt van toen die brief het huis uit was. Er is in mijn gevoelens voor jou als mensch, als vriend, *niets veranderd.* Maar als ik je voorlaatste brief en je artikel weer in handen neem, ben ik toch blij dat ik je dien onaangenamen brief zond. Blijkbaar heerscht er dus ergens tusschen ons een compleet misverstand.

Te probeeren dat op te heffen, en dan per correspondentie, dat geef ik op! Of het nu aan jou ligt of aan mij of aan ons allebei, ik constateer dat, sinds mijn vertrek uit Europa, onze literaire criteria, bedoelingen, gevoelens etc. zeer slecht samengaan. Dat is op zichzelf misschien geen bezwaar om de vriendschap te laten voortduren (al is deze kwestie natuurlijk gecompliceerder dan dat); maar bovendien is jou en mij nu toch duidelijk gebleken dat correspondeeren erover *nooit* iets heeft verhelderd, maar integendeel, alleen neer is gekomen op een uitwisseling van veel onaangenaams. Afgescheiden van de praktische berichten over verhuizen, vakanties etc. houd ik de herinnering aan één reeks van beroerde brieven tusschen jou en mij, eig. al sinds Tjitjoeroeg.

Waarom daarmee voort te gaan? Dàt is toch zeker niet bevorderlijk voor de vriendschap.

Over de kwestie *Man van Lebak* of *Gr. Nederland* nog één woord schrijven zou dwaasheid zijn. We hebben elkaar daarover nu wel alles gezegd. Rest dus je grief over het feit dat ik je zou zien als een 'rancuneuze Lubbes' en geen 'vertrouwen' in je zou stellen.* Als dat

* Je hebt het zelfs over 'afgunst en nijd'. *Afgunst*!! heb ik dat werkelijk ergens ooit kunnen suggereeren, dat ik dat van je dacht? Je bent zoo gewend geraakt aan je simplificeerende overdrijvingen in 't 'voetzoeker'-genre, dat je zooiets klakkeloos in een 'rustigen en overwogen' brief schrijft![3]

3. Greshoff had geschreven: 'Maar het zou NOOIT [...] bij mij opkomen [...] om mijn vriend een rancuneuze lubbes te noemen, [...]'. 'Discussie en zelfs terechtwijzing aanvaard ik gaarne van een vriend, dwz van iemand, die mij door en door vertrouwt en wéét dat ik ook in mijn vergissingen hoe erg ook, te goeder trouw ben. Blijkt, gelijk in dit geval, dit vertrouwen afwezig, dan is er voor mij geen aanleiding verder te redekavelen, dan de éénige basis voor een discussie, de wederzijds erkende gelijkwaardigheid vervallen.' en: 'Je toont je daar heel knap in [in het verkeerd en in ongunstige zin uitleggen van uitingen], omdat je uitgaat van de premisse, dat ik door afgunst en nijd bezield was bij het schrijven van het ongelukkige stukkie!' ''t Voetzoekergenre' slaat op J. Greshoff, *Voetzoekers.* Brussel 1932.

zoo was, zou vriendschap inderdaad een overgebleven luxe zijn voor wat er aan nijlpaardachtigs leeft in ons. Maar het is dan ook zonneklaar dat dit *onzin* is. Van dat gebrek aan 'vertrouwen' heb ik heelemaal geen hoogte, en wat die andere woorden betreft, ik heb je gezegd dat je antipathie tegen *De Man v. Lebak*.m.i. voortspruit uit een *voor jou zelf verborgen* rancune over onze ellendige correspondentie alweer over die Saks-historie van vorig jaar.[4] Is dit volgens jou per se *niet* zoo, welnu, dan is mijn verklaring onjuist. Ik heb verder eenige argumenten van je aangevoeld als lubbes-achtig (je heele stuk in dat *Holl. Weekblad*[5] had voor mijn gevoel, wat de criteria en argumentatie betreft, kunnen zijn van Den Doolaard of Herman de Man); dit sluit niet in dat *jij een Lubbes voor mij geworden zou zijn.* Jij vindt mij, met veel lust voorwaar, getuige je brieven en artikel, een erudieterige frik, ik jou... enfin.* Laat mij je er *nu* bij zeggen dat ik over dit alles geen zier werkelijke, d.i. diepere wrok heb. Maar ik ga mij nu wennen aan het voor mij onbetwistbare feit dat mijn werk, sinds mijn vertrek uit Europa—het begon met dat *Scheepsjournaal*[6]—geen genade vindt in jouw oogen, en dat de vriendschap voort moet gaan zonder briefwisseling, gezien dat die briefwisseling vrijwel doorloopend onplezierig schijnt te moeten zijn. *Mijn* schuld hierin ontken ik geenszins; maar wat helpt dat?

Nog één ding. Je schrijft van dat grapje over mijn 'Panza'-uiterlijk, dat je niet kon gissen dat zoo'n grapje 'onder ons', 'onder boezemvrienden' mij zoo steken zou.[7] Ik vraag mij met verbazing af of je zóó publiek voelt en leeft, dat je zoo'n mopje in het *Holl. Weekblad voor België* (!) een 'onder onsje' vindt. Je mist op dit gebied blijkbaar een toch uiterst elementaire snaar. Ook dit grapje heb ik nu verwerkt, en wrok hierover heb ik ook al niet meer. Maar werkelijk, wil je gelooven dat *ik mij schaam* om je artikel (dat ik anders met plezier aan den een of ander zou laten lezen, al was 't maar om te laten kijken hoe *jij*, wonderlijk genoeg, over *De M. v. L.* oordeelt) te ver-

* Dit alles gaat zoo ver als 't gaat, dus niet heel ver, wil ik hopen!

4. Zie 3204 e.v.
5. Zie 3435 n 1.
6. Zie 3082 n 3 e.v. brieven.
7. Vgl. Greshoff: 'Wanneer dergelijke volkomen onschuldige en onschuldig bedoelde grapjes van niets onder boezemvrienden kwalijk genomen worden is er werkelijk something rotten in the state of Friendship.' Zie voor het Pancha-grapje 3435 n 3.

toonen? Ik schaam me, voor jou en voor mij, omdat ik weet hoe een buitenstaander, een 'vriendelijk-gestemde' zelfs, altijd inwendig grijnst over zulke mopjes. Ze hebben altijd een kleineerende, triviale uitwerking, en in jouw artikel had dit mopje ook duidelijk de bedoeling om door een illustratie waar te maken *hoe* belachelijk ik was (in mijn verdediging van Multatuli). Als je dat zelf niet meer voelt en dit een 'onder-onsje' acht, soit.

Ik zou dit mopje, over een boezemvriend juist, niet uit mijn pen gekregen hebben, maar zéker niet in het *Holl. Weekblad voor België* of in de *Haagsche Post*, dwz. in periodieken die geschapen zijn voor Lubbessen par excellence. Wil je een bewijs: ik herhaal je dat het mij onmogelijk geweest is Vestdijk (die toch zeker minder mijn vriend is dan Menno of jij) te grabbelen te gooien voor de Lubbessen van 't *Bat. Nieuwsblad*.[8] En nu denk ik nog niet eens aan dergelijke, bij voorkeur door Lubbes gegoûteerde mopjes, maar om een tenslotte eerlijke opinie over zijn Greco-boek. De eenige manier om Lubbes te doen voelen dat men een schrijver van waarde acht is niet om te zeggen: 'het is zoo'n beste vent en zoo'n puik talent maar ditmaal is hij (en dan met lustig uitgestalde redenen): belachelijk of stomvervelend of frikkerig of wat dan ook'—want dat is het eenige wat Lubbes met vreugde onthoudt, en hij blèrt dan: 'Greshoff, of du Perron, zegt het zelf!'—maar om te zwijgen. Tenminste, zoo denk ik erover. Dit neemt niet weg dat jij 't *volste recht* hebt om anders te denken en—zooals je dééd—te doen.

Het stond blijkbaar in de sterren geschreven dat Multatuli een bron zou zijn voor veel grievends tusschen Greshoff en du Perron. Wat wil je aan zoo'n lotsbestemming doen? Ik schrijf je dit voorwaar niet om die grieven nog eens op te halen. Ik herhaal: dat ik, buiten de momenten om waarin we over deze zaken *correspondeeren*, aan je denk en over je praat met even veel genegenheid, warmte, herinnering aan *prettige* dingen, alsof ik gister verlaten had. Ik zou niet anders kunnen, geloof ik, ook als we elkaar in het publiek nog heel wat meer in de haren gezeten hadden dan nu partikulier. Jouw artikel in dat fameuze weekblad voor Belze-hollanders is de eenige manifestatie 'naar buiten' geweest, tot dusver, van ons geschil; dat maakt het voor mij in ieder opzicht ongelukkig. Maar acht jij dit onjuist, en dat artikel, mèt mopjes en al, een voortreffelijk uiting van

8. Zie 3323 n 4, 3375 n 2 en 3435 n 2.

jezelf, dan is mij dat—*nu*—ook al goed.—Als we maar niet verder brieven schrijven over dit alles!

Ik zal je eerlang toch maar mijn verdere geschriften zenden; misschien dat je dan aanleiding krijgt tot nòg beter zeggen van wat je denkt, want de frikkerij en de belachelijkheid van mijn Multatuliverdediging zijn in het boek dat nu bij Nix uitkomt eenvoudig ten top gevoerd. En een eerlijke mening moèt er uit!

Het artikel over Henny krijg je binnenkort.[9] Is er, buiten de literatuur, iets dat ik voor je doen kan: ik ben ten allen tijde bereid. Dat ik dit er zoo bij zeg is trouwens al dwaasheid, volmààkt overbodig.

Het allerbeste met jou, in ieder opzicht! Geloof mij, van harte, steeds je

E.

P.S.—Je schrijft niets over den langen brief waarin ik geprobeerd heb je te amuseeren met het verhaal van de archiefkloek.[10] Dat is natuurlijk te begrijpen nadat je den anderen brief gekregen had, maar die over de kloek is zeker 10 dagen eerder gegaan, dus tusschen de 2 in had je erop kunnen antwoorden. Is dit niet ook een bewijs dat alléén het onaangename in onze correspondentie reactie verwekt? Of is die brief weggeraakt?

N.B. Deze brief is langer geworden dan ik wilde, en misschien niet heelemaal goed. Maar korter schrijven zou een verkeerd idee gegeven hebben van zuurheid en stroefheid, en niets is verder van mij terwijl ik dit schrijf.

(Van Menno zal je mijn artikel over je *Rebuten*[11] wel ontvangen hebben.)

3449. *Aan G. O. Tissing: Batavia, 19 april 1938*

Batavia, 19 April '38.

Beste Dé,

Hartelijk dank voor brief en postwissel. Van die f 100 zend ik je f 40. terug, want f 100. is zeker te veel, dwz. jij hebt ook allerlei uit-

9. 'Marsman's verhalend proza' (zie 3225 n 6 en 3397 n 4).
10. 3429.
11. 'Herwaardeering in herdrukken' (zie 3440 n 2).

gaven aan dat huis gehad die door onze schuld nutteloos zijn geweest.[1]

Verder van harte gelukgewenscht met je definitieve benoeming.[2] Ook mij is dit een pak van het hart, niet zoozeer omdat ik twijfelde aan die benoeming als wel omdat er nu in jouw heele bestaan echt iets *gebeurd* is. Je bent nu compleet 'terecht gekomen', maatschappelijk, zooals dat heet. Rotzooi buiten beschouwing gelaten als oorlog, revolutie, inval van Japanners enz. ben je nu waar je wezen moet; en administrateur is een voortreffelijke post. Je kunt nu onbezorgd oud worden, als de wereld niet op zijn kop gaat staan; alle oude angsten over je zwerversschap, je avontuurlijke neigingen, je 'Viking'-schap zijn nu toch zeker wel gesust. Wil je ook je moeder hartelijk namens mij gelukwenschen? Het is een prettig idee dat zij juist nu bij je zit. De 'mislukte' zoon is nu after all dan toch geen haar meer mislukt of minder gelukt dan Feicko, Johan of Bas.[3] En je mag er, als je wilt, bij zeggen dat je volgens mijn criteria op deze manier blijkbaar heel wat meer *mensch* gebleven bent. Dat telt maatschappelijk misschien niet zóóveel, maar in het absolute is het geen kattedrek.

Wat je me van Ira schrijft is een beetje zielig, maar zulke rancunetjes schijnen *nooit* uit te kunnen blijven in dergelijke situaties; en ik denk dat ze wel krachtig zal bijdraaien als je weer in Rantjasoeni bent! Je hebt dan zelf in de hand of je haar terugneemt of een ander in haar plaats, want abstinentie zal je wel niet bedrijven, al is 't dan in een waardiger pankat.[4]

Hier gaat 't momenteel weer beroerd. Ik lig overhoop met Querido, min of meer met Greshoff, heb bijna dagelijks hoofdpijn, voel me doodzenuwachtig (vooral 's morgens bij 't opstaan absoluut *trillend* over 't heele lijf van de zenuwen). Ik heb geen vreê met de indische samenleving, met kantoor, met niets. Ik denk erover dat Archief waar ik nooit meer dan *f* 140 maximum verdiend heb (na aftrek van belasting en zoo) vaarwel te zeggen en de weinige tijd die

1. Het huis op de thee-onderneming Rantjasoeni ten zuiden van Bandoeng, dat Tissing na hun aankomst in Nederlandsch-Indië ter beschikking had gesteld van de DP's maar waar zij niet hadden willen wonen (zie 3091).
2. Tissing was benoemd tot administrateur van Rantjasoeni, waar hij eerst employé was geweest.
3. Adé Tissing had in zijn jonge jaren veel gezworven, in Europa, Egypte, Brits-Indië en Australië; zijn broers Feicko, Johan en Bas waren Indisch ambtenaar geworden.
4. Rang of klasse.

ik nog in Indië blijf voor mezelf te gebruiken, inplaats van op deze manier te verklungelen en voor zóó weinig troostgeld.

Begin 1939 uiterlijk gaan we zeker terug. Ik geloof dat ik 't dan maar niet meer met een baantje probeer maar ergens vrij al is 't in armoede leven ga. Ik ben te oud geworden voor een ondergeschikte positie van 't geestdoodende soort.

Tot nader dan. Veel hartelijks van Bep, een ferme hand van steeds je

E.

3450. *Aan F. R. J. Verhoeven: Sitoe Goenoeng, 24 april 1938*

Zondagmiddag.

Beste Verhoeven,

Zooeven ben ik hier op Sitoe Goenoeng aangekomen. Het effect was al dadelijk zóó, dat ik dacht met de stappen van een 20-jarige te loopen, na—*hoe* lang al?—alleen beenen van 60 jaar tot mijn dienst te hebben gevonden. Op 't oogenblik zou ik hier willen wonen, werken, de wereld veroveren; kortom, *nooit* meer van hier weg! Gelukkig dat dit gevoel niet duren zal... Overigens, de hoofdpijn zit zoo vastgeroest in me, dat op dat gebied nog geen verbetering te merken is.

Maar stil, ik ben hier nog pas een uur of twee—om half 3 aangekomen. Zaterdagnacht heb ik in Buitenzorg doorgebracht en het is Hugo geweest die me dit plekje heeft aangeraden. Het ligt een Kilometer of 16 boven Soekaboemi, en het is hier zoo koud (1100 meter) dat je er onder meerdere dekens slapen moet. Verder bungalow-systeem, dus erg vrij; eten uitstekend, voor zoover ik na 1 maal oordeelen kan, althans 'clean and healthy'; omgeving prachtig. Is het ook niet iets voor jullie? De prijs is f 4.50 per man, per dag, na langer dan 3 dagen. In Sindanglaja vroegen ze f 5.50, wat mij ook al *hier*toe heeft doen besluiten. Tasikmalaja was me toch te ver, en bovendien, zegt iedereen, is het daar nog aardig warm.

Ingesloten het papier van Cohen,[1] waar je om vroeg. Dat er maar 10 dagen op staat, is een veiligheidsmaatregel (tegen de verleiding!) van mezelf; *hij* had er graag 14 van gemaakt. Intusschen: het is werkelijk mijn bedoeling niet den land op kosten te jagen, al *is* het een

1. Een verklaring van dr. J. Ch. V. Cohen, huisarts te Batavia, dat DP tien dagen ziekteverlof moest worden toegestaan.

feit dat ik me zelden fysiek en moreel zoo beneden peil gevoeld heb als de laatste 14 dagen. Ik stuur je dit certifikaat meer als dokument voor jezelf, voor 't geval je het tegenover de buitenzorgsche supercontrole zou kunnen behoeven.

Ik hoop werkelijk dat ik 3 Mei a.s. zóó fit ten kantore zal verschijnen, dat ik verder tot eind van 't jaar 'redelijk wel' blijf. Maar zooniet, en als de misère overbegint, dan lijkt me dit gekwakkel voor niemand meer voordeelig en dan is 't misschien toch maar het beste dat jij en ik mij als ongeschikt beschouwen (mooie term waarmee je ook voor de militie wordt afgekeurd) en dat ik als zoodanig demissioneer. Het spreekt vanzelf dat ik dit met een zekere zielerust overweeg, omdat ik tòch niet meer geloof aan een oplossing voor mijn sociaal geval,—zeker niet aan een oplossing in Indië. Ik word langzamerhand ook gekweld door het idee: niet tè veel tijd verliezen van den weinigen tijd die mij rest in Indië. Want eenmaal naar Euroop terug zal ik dit mijn 'land van herkomst' wel nooit meer terug zien, herbetreden, zooals de dominees-romantici zich uitdrukten.

Met dat al: als ik me goed voel beloof ik je graag je althans tot eind '38 gezelschap te zullen houden. (Aangenomen altijd dat *jij* tot aan dat eind daar eenig heil in ziet.)

Ik weet niet precies tot hoelang ik hier blijf, misschien niet langer dan tot Vrijdag a.s., misschien ook tot en met Zondag. Met het oog op die onzekerheid is het beter dat je me *dadelijk* schrijft als je me iets te zeggen hebt, of 't een of ander werkje te zenden. Het beste, in de hel die jullie allen, heroïscher dan ik, doorstaan! Groet Ellen hartelijk en zeg haar dat ik haar op mijn manier lief vind, al kan ik niet veel van hofmaken en al *is* ze een hoogmoedig schepsel met veel te mooie jurken. Veel hartelijks voor jezelf van gaarne je

EduP.

P.S.—De bungalows heeten hier: Utrecht, Gelderland, Zeeland, enz. Groningen is in aanbouw. Ik vertoef in het juist geopende Drente (met een h?).

3451. *Aan S. Vestdijk: Sitoe Goenoeng, 25 april 1938*

Sitoe Goenoeng, 25 April 1938.

Beste Simon,

We hebben tot dusver maar 3 boeken gekregen: Colling over

Hardy (hopelooze snert, door Bep behandeld—de bespreking is al een paar dagen weg), Suarès over drie arme grootelieden en Elie Faure, *Méditations catastrophiques,* dat Bep 'doen' zal. Hierbij mijn opinie over den unspeakablen Suarès.[1] Uit geen van deze 3 boeken zag ik kans een feuilleton te maken, dus mag dat nr aanl. van een volgende zending? Maar misschien vergiste ik mij in de berekening van 60 regels v. 7 woorden, ook al heb ik die mentaal teruggebracht ('herleid' is, geloof ik, beter hollandsch) tot 30 regels v. 14 woorden. Als mijn stuk iets te lang is, moet je dat voor een eersten keer maar vergeven, en ook ter wille van het feit dat ik er géén feuilleton van heb gemaakt!

Nog iets. Ik deed, zooals je weet, de *Œuvres Complètes* van Gide voor de *N.R.C.* Ondanks mijn zg. brouille met Vic ging dàt zelfs door.[2] Deel 11 en 12 heb ik nog niet besproken, omdat ik door 't naar Indië gaan enz. de kluts wat kwijt raakte. Nu wacht ik op deel 13. Zou je een bespreking willen van deel 11, 12 en 13 tegelijk?[3] Zoo ja, hoe lang mag dat worden, zoo bij elkaar? ± een kolom? Ik zal Chevasson vragen waar dat deel 13 blijft. Maar jij of je luitenant van de *N.R.C.*[4] zou mij daarin kunnen helpen. Schrijf dan aan Mons. Louis Chevasson, N.R.F., Rue Sébastien Bottin 5, Paris 7e, dat de heer E. du P. nog steeds belast is met die besprekingen maar dat er vertraging in is gekomen door diens verblijf in Indië, dat jullie desalniettemin met smart wachten op de vervollediging en voltooiïng van die besprekingen en dat jullie daarom—ter besparing van tijd—hem vragen om den heer E. du P. linea recta deel 13 te zenden, indien reeds verschenen, en zelfs deel 14, 15 etc. indien zulke er reeds mochten zijn! Mijn adres kan je dan ook opgeven, *liefst getypt*: Molenvliet West 9a,

1. Zie 'Fransche letteren' en 'Letteren en kunst'. In *NRC* van 6 (av.) en 19 mei 1938 (av.) en 16 augustus 1938 (av.). Achtereenvolgens Elisabeth du Perron-de Roos over A. Colling, *Le romancier de la fatalité, Th. Hardy* (Paris 1938); DP over A. Suarès, *Trois grands vivants, Cervantès, Tolstoï, Baudelaire* (Paris [1937]) en Elisabeth du Perron-de Roos over E. Faure, *Méditations catastrophiques* (Paris 1937).
2. In 'Fransche letteren'. In *NRC* van 29 januari (ocht.), 21 februari (av.) en 11 november (av.) 1933 en 6 januari (ocht.) en 13 november 1935 (av.) (*Vw* 6, p. 56–58, 68–70, 106–110, 152–156 en 180–183). Zie voor de brouille met Van Vriesland 2450 n 2.
3. DP besprak A. Gide, *Oeuvres complètes XI, XII, XIII, XIV* ([Paris] 1936–1938) in 'Fransche letteren'. In *NRC* van 12 januari 1939 (av.) (*Vw* 6 p. 339–342).
4. De redactie-assistent P. J. G. Korteweg.

Batavia C. (Java)—Dit zou inderdaad tijd winnen, want ik ben Chevasson een vriendschappelijk en uitvoerig schrijven schuldig en ik *kom* daar niet meer toe. Ik ben op de een of andere manier kaduuk: 't zij door de hitte van Batavia, die de laatste maanden helsch was, 't zij door de blindedarm, die me misschien toch in 't stiekeme ondermijnt (?), 'tzij door een steeds grooter wordende moreele depressie (hfdzakelijk veroorzaakt door 't stomme paperassengedoe op 't Archief, dat op zichzelf alleen maar sufmakend is maar me innerlijk irriteert omdat het *6 uur per dag duurt*, 6 uur die ik 100 × 'vruchtbaarder' maken kon). Hoe dan ook, physiek voel ik me 60 jaar oud; ik heb dagelijks hoofdpijn, ben 'op' en beroerd. Brieven schrijven over 'hoe ik 't maak' gaat me alleen af aan erge vertrouwden, als Menno en Jan; in 't fransch lukt me dat heelemaal niet, en liegen of over andere dingen schrijven, is niets voor mij, dwz. 'niet naar mijn aard'.

Bep maakt 't ook lang niet schitterend, maar houdt zich verbluffend goed vergeleken bij mij. Maar... zij doet dan ook niets, en gaat niet 6 uur per dag 'naar kantoor'. De misrekening is: te denken dat je na die 6 uur en een siësta + bad wel fit bent en voor jezelf kunt werken in den avond. Met de hitte van Batavia is dat onzin. Gewoon 't feit van 6 uur gekleed op een stoel te moeten zitten is zóo, dat je *leeg* bent als je om 2 uur thuis komt. Een siësta lukt me niet: dwz. liggen natuurlijk wel, maar slapen niet, want mijn lichaam verzet zich blijkbaar instinctief tegen de nòg erger hoofdpijn die op een uur slaap volgt. Ik ben te nerveus voor dergelijke 'ontspanningen'!

Gevolg: ik zit nu boven Soekaboemi, in een preangersch berglandschap, met een ziekteverlof van ± 10 dagen, en dat na nog maar 3½ maand kantoorarbeid. Als dit gekwakkel zoo doorgaat, neem ik met 1 Juli mijn ontslag.

We denken over naar Europa teruggaan enz. Niets sluit; 1° omdat deze heele vermaledijde tijd zich niet tot plannenmaken leent; 2° omdat er voor mij, zonder diploma's en met mijn aard en reputatie, *nergens* een uitkomst schijnt te zijn. Zeker *niet* in Indië, want een van de redenen van mijn depressie is: de bataviasche samenleving, die om te huilen is van de Ersatz-humbug of de brutale prolligheid. Als een Maecenas opstond om *ons,* 'ex-forummers',—waarbij ik dan ook Cola Debrot zou wenschen,—in staat te stellen een frisch strijdschrift in Batavia op te richten, en dan 5 jaar gegarandeerd: dàn was er in Indië goed werk te doen. Maar met het berekenende laffe tuig waar je nu als 'bataviaan' op rekenen moet—bah! Maffen is beter.

Ik verlang nr Europa terug om *daar* een boek te schrijven over mijn indische terugkeer. Misschien dat ik met het oog *daarop* beter doe met nog wat langer te blijven (ruim 2 jaar alles bijeen, dus tot begin 1939). We zullen zien hoe ik 't physiek uithoud, want dat wordt *nu* werkelijk het probleem. Misschien knappen de wandelingen hier me op. Maar 3 Mei zit ik weer *op* Batavia. En op 'kantoor'...

Het beste met jou en later beter. Een hartelijke hand van je

E.

P.S. Daarnet kreeg ik N.R.C.'s met bespr. van je. Die van *Atlant. Balladen* en van Helman zijn uitstekend.—[5] Als mijn stuk je véél te lang is, schrap er dan wat van.

3452. *Briefkaart aan H. Samkalden: Sitoe Goenoeng, 26 april 1938*

Sitoe Goenoeng, Dinsdagav.
26-4-'38.

Beste Hugo,

Ik ben je zeer dankbaar dat je me hierheen hebt geëxpedieerd. Mijn hoofdpijn die (dacht ik) ingeroest was, is na 2 dagen zoo goed als verdwenen. Den Styx[1] bezocht ik al, hoewel op nog wat wankele beenen. In Batavia waren mijn beenen doorloopend 60 jaar oud, toen ik pas hier was dacht ik dat ze op slag 40 jaar jonger waren geworden, maar dat was toch optimisme. Bep komt Vrijdag hier, we blijven dan tot Maandag. Kan je Maandag even aan den trein komen? Ik zou je een pakje willen geven voor Van Leur, maar 't kan zijn dat wij zelf uitstappen en den middag in Bogor overblijven, om zoo laat mogelijk in Batavia terug te zijn! Daarover nader.—Ik schreef voor Rtm. mijn stukje,[2] maar moest afbreken juist toen tante

5. 'Een beschouwing over diepzee-poëzie' en 'De verloren zoon in aantocht'. In *NRC* van 19 maart 1938 (av.) en van 26 maart 1938 (av.). Over H. de Vries, *Atlantische balladen* (Maastricht 1937) en A. Helman, *'s Mensen heen- en terugweg* (Rotterdam 1937).

1. Niet achterhaald.

2. 'Beb Vuyk's opinie over onze koloniale letteren'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 29 april 1938 (*Vw* 6, p. 263–268); een commentaar op een interview door V.d. V. met Beb Vuyk 'Een schrijfster in de rimboe' in *Bataviaasch nieuwsblad* van 5 april 1938 (ocht.).

Annie aan de beurt kwam. Alzoo: tante Annie voor het volgende stukje.[3] Ik heb me hier niet bepaald op hersenrust gesteld, want ook over Marsman en Suarès pende ik vele blzn. Het is dus werkelijk het klimaat en de lucht hier, die mijn hoofdpijn uitdrijven.

—Schrijf eens. Ik denk dat 'die Madam R.'[4] heel boos zal zijn over mijn stukjes; maar wat kan ik daaraan doen? ik vraag 't je in gemoede. Pomp V. Leur in 't hoofd dat die oude Karta Nata Negara[5] een knevelaar *was,* en leer hem dat de beste oplichters eruit zien als zendelingen. Doe hem verder mijn beste groeten en aan Peu ook. De Verhoevens zijn erg hartelijk, zegt Bep.

Een hand van je

E.

Als Bep hier komt, logeert Alijntje bij de Verhoevens.

3453. *Aan F. R. J. Verhoeven: Sitoe Goenoeng, 28 april 1938*

Sitoe Goenoeng, Donderdag.

Beste Verhoeven,

Dank voor je gezelligen brief. Bep telefoneerde over jullie hartelijkheid, speciaal die van Ellen in dit geval, die er een kind bij krijgt; ook daarvoor dank! Van Leur moet óók al iets hebben van Marseille, en toch is hij geen 'bataviaan'![1] Als we 2½ uur op dat kerkhof gezeten hebben is het ruim gerekend, maar het kan zijn dat mijn Slauerhoff-verhaal zoo vervelend voor hem was, dat hij de gewaarwording kreeg van het dubbele.[2] Enfin, hij kent nu den treurigsten kant van Slauerhoff; als hij nu zijn boeken leest, kan hij den glorierijken kant leeren kennen, die er óók is, maar waar Sl. zelf ruimschoots voor gezorgd heeft.

Ik ben werkelijk al opknappende, sinds vandaag zelfs zoo goed als hoofdpijn-vrij. Ik wandel, ja—maar 'mijn aard gelijk', d.w.z. met

3. 'De liefheid en het "roddelen" bij Annie Foore'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 7 mei 1938 (*Vw* 6, p. 268–271). Over A. Foore (ps. van F. J. J. A. IJzerman-Junius), *Bogoriana, Roman uit Indië.* Haarlem 1890.
4. E. M. Ramaer-Sibinga Mulder, echtgenote van J. Ramaer, eerste secretaris van het gouvernement.
5. Regent van Zuid-Bantam in de tijd dat E. Douwes Dekker assistent-resident van Lebak was (Vgl. 3440 n 4).
1. Toespeling niet achterhaald.
2. DP had Van Leur half april in Buitenzorg ontmoet.

mate. En verder ga ik inderdaad wschl. nog roeien ook, want er *is* hier een meer met toebehoren; dus Ellen moet bepaald eens komen. Als je Cola Debrot nog schrijft, vertel hem alles, behalve dat ik van een wrak archiefambtenaartje bezig ben een Den Doolaard te worden, want dan conspueert hij mijn geschriften; en hij is zoo'n aardig iemand, al schrijft hij nu ook al psychoanalytisch over literaire werken.

Dat archiefbeambten-rusthuis zal misschien nog eens *de* oplossing voor me moeten zijn. Maar wschl. mag die rust maar een beperkten tijd duren? inderdaad, anders was 't meer een graftombe.—Het knipsel las ik met stille vreugde. De man die 't schreef is me toch te veel Imperiumblazer, ik bedoel gewoon: trompetter, maar zijn afkeer van lijkschennis is eenvoudig gezond. Je moet mevrouw Prins toch eens zoo langs je neus weg vragen of *zij* het prettig zou vinden als haar gebeente later zoo gerammenast en chemisch bepoeteld werd als op initiatief van haar gemaal nu met Coen gebeurt.[3] Overigens: je mag haar vertellen dat volgens *mijn* 'indisch bijgeloof' dit niets anders is dan een hemelsche straf, dien hij zich op den hals gehaald heeft toen hij die ± 15000 Bandaneezen deed vermoorden. Ik lees op 't oogenblik juist weer over hem in Colenbrander[4] en geloof dat hij zoo 'groot' was *omdat* hij zoo'n geborneerde rotzak was. Voor mijn part mag zijn schim met zijn gebeente knarsetanden, niet alleen omdat ze hem op een Batavia dat niet *zijn* Batavia was een standbeeld gegeven dat *hem* niet voorstelde, maar ook omdat men zijn botten nooit gaaf bijeen zal krijgen, al zet Prins er nog 100 × zijn nagels in. 'A tout seigneur tout honneur' wordt een sinister gezegde, als je bedenkt dat Djangkoeng[5] *deze* serie van eerbewijzen te beurt valt! Ik zou liever liggen als die sultan bij Gresik, die een heele gouverneursfamilie ziek maakt als ze te hard timmeren in zijn buurt. (Je kent die geschiedenis van versche datum toch?)[6]

Nog een historisch feit, dat ik je misschien nog niet verteld heb: toen die andere rotvent van een Michiels op de W. kust van Sumatra kwam om die zoo kranig te pacificeeren, kwam hij daar een 'reeds ouderen overste' vervangen, die van dat pacificeeren minder slag

3. Zie 3420 n 2 en 3429 n 2 en 4.
4. 'Jan Pietersz. Coen'. In H. T. Colenbrander, *Koloniale geschiedenis II*. 's-Gravenhage 1925, p. 93–140.
5. Javaansche naam voor Jan Pieterszn. Coen.
6. Niet achterhaald.

had. En weet je wie dat was? Mijn overgrootvader, goddomy! Je kunt het lezen in Hooyer's *Krijgsgeschiedenis van N.I.*[7]

Verder ontmoette ik in rapporten over Atjeh een H.D.A.J. (?) Verhoeven.[8] Is dat joùw vader? Heeft hij ook in de blang[9] geloopen? Waarom heb je dat niet eerder verteld?—Eén van de redenen waarom ik mij opeens zoo *compleet* kapoet voelde in Batavia, was geloof ik: dat ik nu weet nooit meer mijn leven te kunnen overdoen als Atjeh-officier.—Dit Atjeh brengt me op Atje.[10] Bep heeft hem zien rijden op de race in Batavia. Hij zat 'heel recht te doen', in de leekentaal van Bep, 'op een poneypaard of zoo', maar dit weet ze zeker: hij kwam voorlaatste binnen. Ja, je denkt dat ik daar om lach, maar heelemaal niet, ik benijd hem. Want ik kan vast geen revanche nemen op Atjeh, maar hij kan nog een revanche nemen met zijn roman! Een *herkansing,* noemen de Vlamingen dat; daar moesten wij eig. ook maar van praten.

Zoo, ik zwam maar wat. Zondag of Maandag a.s. gaan we zeker —Bep en ik altesaam dus, dankzij jullie vriendelijk ingrijpen—naar Bat. terug. Groet Joke Bijl en Baby Perelaer[11] recht lief van me en zeg dat ik ze beiden, maar ieder individueel en apart, graag mag. (Ellen moet je nu maar niets meer zeggen, want die zal boos zijn nu ik zoo'n allemansvriend blijk te zijn.)

Behalve Colenbrander lees ik hier Creepy Stories.[12] Verder geen nieuws en 't papier is op. Hartelijke groeten dus, voor julliebeiden, van je

EduP.

P.S. Ik mediteer over een verhaal getiteld *Atje, Otje en Edje*—Atjeh-officieren. Lijkt je dat wat?

7. G. B. Hooyer, *De krijgsgeschiedenis van Nederlandsch-Indië van 1811 tot 1894 I.* Den Haag etc. 1895, p. 198, waar staat: 'Op voorstel van Cochius werd [...] luitenant-kolonel Michels [...] als vervanger van generaal Cleerens benoemd en de oudere overste du Perron naar Java overgeplaatst.' A. V. Michiels (1797–1849), van 1837 tot 1849 civiel en militair gouverneur van Sumatra's Westkust, in welke functie hij in 1843 E. Douwes Dekker als bestuursambtenaar schorste. De overgrootvader van DP was Louis du Perron (1793–1855).
8. Een oom van Verhoeven, die kolonel was in het Koninklijk Nederlandsch-Indisch leger.
9. De wildernis.
10. Niet geïdentificeerd.
11. J. Bijl en L. Perelaer, collega's van DP op het Landsarchief.
12. *A century of creepy stories.* London 1934.

3454. *Aan F. E. A. Batten: Sitoe Goenoeng, 29 april 1938*

Sitoe Goenoeng, 29 April '38.

Beste Freddy,

Veel dank voor het gezondene, vooral de overgetypte Sietske.[1] Dat goede kind vertoont zich, op den leeftijd waarin ze dit te boek stelde althans, wel erg als een kip zonder kop en dus bulkend van 'gezond verstand'. Ik veronderstel dat Multatuli met 20% dwaasheid en dichterlijke illuzie en 80% ironie en humor* haar die Keizershistorie heeft aangedaan, die door haar voor 100% voor zoetekoek is opgegeten. Hoe dan ook, ik heb er wat aan.

Maar nu dat portret! Daar ben ik van geschrokken, want dit is nu juist *niet* het portret dat ik hebben moet; dwz. dit is de *vervalschte afdruk* daarvan, waarover ik je 4 blzn. schreef,[2] en waartégen ik schreef in mijn nieuwe Mult.-opus. Het eenige wat ik hier dus uit leer, is dat deze rotbeeltenis door de Vereeniging het Mult.-Museum 'gelanceerd' werd, want al de verdere rotclichés komen natuurlijk hiervan. Er is géén brief van je, en ik ben Batavia voor een week ontvlucht naar de bergen boven Soekaboemi, zoo was ik geteisterd door hoofdpijn—daarom schrijf ik van hieruit en zonder nadere gegevens.

Zeg mij: *hoeveel kost deze reproductie?* Dat wil ik nl. in mijn boekje zetten. Het is moreele bedriegerij—en des te grooter eig. naarmate de prijs per afdruk kleiner is—om het publiek *dit* portret van Mult. te verkoopen!

Ik moet hebben, een *betrouwbare foto* (vraag Sjeu naar iemand die zooiets maken kan) van hetzelfde portret, maar dan geteekend door Overman, in dat gedenknr. van *De Dageraad* van 1887. Ik moet precies alles hebben wat op die teekening staat, dus ook de nogal misteekende schouder waar Mimi het over heeft; die is op de reproductie die jij mij zond weggewerkt.

Zooals ik je schreef: er is haast bij. Het beste is misschien nog dat ik in mijn boekje de *twee* dingen laat reproduceeren: de lezing die het dichtst bij de werkelijkheid kwam (die van Overman naar een ver-

* (tenzij 't gewoon verliefde kolder is!)

1. 'Multatuli-herinneringen' (zie 3411 n 2).
2. 3401.

loren geraakte en gebroken daguerrotype) èn deze vervalschte nadruk, die door iedereen 'overgenomen' wordt, tot zelfs in de Platenatlas van Poelhekke c.s.[3]

Multatuli was op 't oogenblik dat dit portret gemaakt werd ± 33 jaar oud; een *blonde* man, niet een heer met peper-en-zout haar en baardje van ± 55. Denk eens aan: dit is 't *jongste* portret dat van hem bekend is. En vergelijk het dan eens met latere portretten, waar hij er altijd 10 jaar jonger op uitziet dan hij was. Het is te lang en te vervelend om je dit weer te moeten uitleggen, maar in godsnaam: bezorg mij zoo spoedig mogelijk een *goede* foto van dat *Dageraads*-portret.

Geef je me de prijzen op voor alles? Ook event. voor overtypen als je dat door een professional typiste hebt laten doen, en voor die vervalschte reproductie?

Ik schrijf langer en over andere dingen als ik een brief van je heb. Op 't oogenblik ben ik nog suf van die hoofdpijnen, die hier langzaam weggetrokken zijn. Vertel wat van Holland. De moed ontbreekt mij om veel over Indië te schrijven. Had ik maar geld voor een klein huisje, maar proper en vrij, in een klimaat als dit!

Nogmaals dank en steeds hartelijk

je E.

Van hier vertrekt maar eens per dag een pasoeratan (postlooper) en ik ben pas volgende week weer in Batavia. Mijn post vind ik eerst daar (déze bezending bracht Bep vandaag voor mij mee, want zij is mij nagereisd). Daarom gaat dit nu maar zoo.

3455 (1080). *Aan M. ter Braak: Sitoe Goenoeng, 29 april 1938*

3456. *Aan H. Mayer: Sitoe Goenoeng, 30 april 1938*

Sitoe Goenoeng, 30 april '38.

Beste Henri,

Heel veel dank—bij voorbaat—voor die *Historiën* van Hooft; waar je me werkelijk een groot plezier mee doet. Dat was ècht aardig

3. Zie 3440 n 4.

van je, om me dat zoo maar te zenden! Ik had de hoop al opgegeven om er nog eens een behoorlijk ex. van te zien, met dien afstand.

Ik schrijf je uit de Soekaboemische bergen, want ik was in Batavia gewoon onklaar geraakt door de warmte en ben nu dus 'buiten bezwaar van den lande'—ik ben daggelder!—hier van hoofdpijnen en andere weeën genezende. Vandaar dit rare papier; het echte luchtpostpapier dat ik meegenomen had is op, en hier heerschen nog sympathieke ouderwetsche toestanden als één pasoeratan = postlooper per dag; dus als ik nieuw laat koopen verlies ik tijd, aangenomen nog dat de man inderdaad luchtpost- en niet bijv. sigarettenpapier meebrengt. Neem dit dus voor lief.

Ik ben tegenwoordig weg van Querido. Zonder ruzie, maar onze belangen liepen te zeer uiteen. Hij wilde eerst wèl alles van mij in één hand (de zijne) hebben, maar na eenig gecorrespondeer bleek al gauw dat alles *niet* alles was. Ik zette een streep door deze illuzie (dat hij ook oudere dingen herdrukken zou, zooals hij met Marsman heeft gedaan)[1] en bood hem nieuwe dingen. Maar ook daarvan wou hij lang *niet* alles. Wèl de voorkeur. Ik vond voor mijn geweigerde boeken hier in Indië uitgevers, maar vroeg Q. toen mij nu ook van zijn recht op primeur te ontslaan, omdat ik 't billijk vond om af en toe ook iets 'aantrekkelijkers' (vanuit uitgeversstandpunt) te geven aan de uitgevers die wèl drukken wilden wat hij versmaadde. Hij schreef mij dat ik niet moest denken dat hij schrijvers uitgaf die links en rechts publiceerden. Ik antwoordde dat ik dan de keus niet had, want dat ik met alle middelen die *mij* ten dienste staan, gedrukt wil krijgen *wat ik schrijf.* Op deze wederzijdsche logica hebben we elkaar 'losgelaten'.

In Indië liggen nu 2 boeken van me ter perse (beide klein). Het eene is: 3 dialogen over het detective-verhaal, genaamd *Het Sprookje van de Misdaad*; dat komt bij Kolff uit. Kolff heeft een vertegenwoordiger of zaak in Holland. Het andere is een soort supplement op *De Man van Lebak,* waarvan ik den juisten titel nog niet weet; er staan o.a. nieuwe dokumenten in over Multatuli die ik op 't Archief vond. Dit boek komt uit bij Nix in Bandoeng. Dat is een èrg aardige man, maar hij heeft geen agent of soortgelijke relatie in Holland. Toch meen ik dat hij mij sprak van Nijhoff; hebben jullie weleens iets samen met hem uitgegeven of in Holland iets voor hem beheerd? Het zou dwaasheid zijn als hij voor dit nieuwe Mult.-boekje

1. H. Marsman, *Verzameld werk.* Amsterdam etc.: Querido etc. 1938. 3 dln.

van me niet iemand had die *behoorlijk* een zeker aantal exx. trachtte te plaatsen in Holland. Ik heb zoo'n idee dat hij zelf een beetje raar ertegenover staat. Kan jij raad geven? Is dit iets voor Nijhoff zelf, of raad je een ander aan?

Geeft Nijhoff zèlf nog uit? Op het omslag van Colenbrander's *Kol. Geschiedenis* zie ik boeken staan als een biografie van Storm van Gravesande voor f 12,50 of zooiets.[1] Ik denk erover om, *later*, een complete Multatuli-biografie te maken; met *De Man van Lebak* + het supplement dat nu bij Nix komt, omgewerkt tot een eerste deel.[2] Zou dat iets voor Nijhoff kunnen zijn? Of meer iets voor Tjeenk Willink? Echt dan een soort 'wetenschappelijke uitgave'; maar dan ook zoonoodig 1100 blzn. en met foto's—in één groot deel of in 2 of 3 dln., dat is *mij* om het even. Er *bestaan* toch zulke uitgaven in Holland; waarom zou er niet eens een complete uitvoerige Multatuli-biografie worden geschreven? Als je denkt aan de schrikbarende prijzen van de Hist. Bibl. van Meulenhoff, Colenbrander's *Willem I* bijv. En Huizinga's *Erasmus*, 3 × gedrukt.[3] Ik hoop met de jaren kans te maken met mijn Mult.-biografie, die zoo 'wetenschappelijk' zal zijn dat Jan Greshoff er nog meer hoofdpijn van krijgt dan hij nu al heeft met *De Man van Lebak*. Wat denk je ervan?

Nog iets: kan je me *goedkoop* helpen aan de Verz. Werken van Bakhuizen van den Brink? *Cartons, Studiën en Schetsen*, enz. Wat is 't bij elkaar? 5 dln? Kan je me dit opgeven, met den prijs ook?[4]

Het Archief koopt zelden of nooit en zoo ja, dan via 't Bat. Genootschap, meen ik. Maar ik kan informeeren of ze 't niet via jou willen doen voortaan.

Bep maakt 't tegenwoordig heel wat beter dan ik. Ook zij doet je beste groeten. Een hand van je

E.

P.S. Ik ben over 4 dagen weer in Batavia terug, dus gewone adres: Molenvliet, West 9[a], Bat. C.

2. Zie 3264 n 2.

3. J. Huizinga, *Erasmus* (Haarlem 1924) werd in 1925 en 1936 herdrukt.

4. R. C. Bakhuizen van den Brink, *Studiën en schetsen over vaderlandsche geschiedenis en letteren*. Amsterdam 1863, 's-Gravenhage 1870–1913. 5 dln.; en R. C. Bakhuizen van den Brink, *Cartons voor de geschiedenis van den Nederlandschen vrijheidsoorlog*. 3[e] dr. 's-Gravenhage 1891–1898. 2 dln.

3457. *Aan F. E. A. Batten: Batavia, 5 mei 1938*

Batavia, 5 Mei 1938

Beste Freddy,

Ook dit is een voorloopig schrijven, in de eerste plaats om je hartelijk te danken—en Sjeu ook!—voor alle moeite die jullie je gaven. Dat ik zoo vlug antwoord heeft 2 redenen: 1° dat ik nog steeds suf en idioot ben van de hoofdpijnen (sinds ik terugkwam van Sitoe Goenoeng had ik die onmiddellijk terug, en voor zoover ik werken kan op 't Archief, werk ik als een slaapwandelaar), 2°. dat je de geratste conterfeitsels zoo spoedig mogelijk terug moet hebben natuurlijk.

Stapel stuurde me foto's van Dirk van Hogendorp.[1] Alleraardigst van hem. Zoodra ik tot een behoorlijken brief in staat ben, zal ik ook hem schrijven. Misschien volgende week.

De brochure van I. J. Brugmans heb ik zooeven voor je besteld.[2] Ik denk dat ik die morgen heb en daar gaat ze morgen gelijk hiermee of ièts later. Van de Wall *blijft* onvindbaar.

Met dat portret van Multatuli-met-sik zit ik nu in; misschien is het beter die pagina's (die ik erover schreef) te schrappen. 'Dans le doute, abstiens-toi'.

De zaak zit ongeveer zoo. Gedurende zijn europeesch verlof, dus tusschen 1853 en 1855, op reis zijnde in Duitschland (om te spelen!) liet Mult. een daguerrotype van zich maken op glas,—dat gebeurde toen op glas. Hij zond het naar Tine en het kwam gebroken aan. (Zoo vertelt Mimi.) Naar dat gebroken portret moet Overman, in 1887, zijn teekening gemaakt hebben. (Mimi denkt dat die 'misteekende schouder' te wijten is aan het gebroken origineel, maar dit lijkt mij leekenpraat van jewelste.)—Hoe dan ook, er is maar sprake van één portret, en dat was dus in bezit van Overman. Bij ontbreken van dat portret, wordt Overman's teekening het origineel. Tot zoover gaat alles goed. Maar nu: waar komt die reproductie van het Mult.-museum vandaan?

Tot nu toe had ik gedacht dat ook dàt een foto was—expres te donker afgedrukt, of anders *opgewerkt—naar de teekening van Over-*

1. Zie 3425 n 5, 6 en 7.

2. I. J. Brugmans, 'De verbreiding van de Nederlandsche taal in Indië'. In *Koloniale studiën* 21 (1937) 1 (januari–februari), p. 42–62. Een brochure is niet teruggevonden (vgl. ook 3468 en 3476).

man. Nu ik de reproducties vergelijken kan, lijkt dit mij onmogelijk. Er zijn details in die reprod. v/h Mult.-museum die haast niet kùnnen komen van het conterfeitsel door Overman. De hand is veel duidelijker; *het gezicht is gekreukter,* maar de neus lijkt meer op die van Mult. op andere portretten, terwijl Overman die neus een beetje 'verbeterd' schijnt te hebben. Hoe dan ook, wat ik tot dusver heb aangezien voor vervalscht portret, kan ik niet meer afdoen op grond dat het een vervalsching van Overman moet zijn. Misschien heeft het Mult.-museum inderdaad beschikt over een teruggevonden cliché, of de gebroken daguerrotype laten clicheeren, en is die groote afdruk daarvan,—dus een *parallel* van Overman.[3]

Het lijkt mij een onmogelijk werk, dit van hieruit te onderzoeken. Allereerst moet men nu weten: wie heeft die groote reproductie gemaakt of laten maken voor 't Mult.-museum, en *waarnaar?* Vermdl. weet de conservator v/h M.m. daar ook niets van, en is dit 'van lang vóór zijn tijd' of zoo. Het is treurig. Als er een origineel bestaat, zou men dat moeten zien, inderdaad, en vaststellen of de groote reproductie daarvan een trouwe weergave is of niet. Ik kan mij niet voorstellen dat Mult., die er later altijd 10 jaar jonger uitzag dan zijn leeftijd, tusschen zijn 33e en 35e er 10 jaar ouder uitzag.

Ik zal mijn hfdst. hierover schrappen (tenzij Sjeu of jij mij hierover nog nader kan inlichten) en deze portretten dan ook maar niet reproduceeren. Natuurlijk zend ik je een ex.,—en ook van mijn *Sprookje van de Misdaad,* dat bij Kolff verschijnt. Vmdl. ben ik van Querido definitief af. Hij is 'ontstemd' en ik niet minder.

Beste kerel, nogmaals véél dank en zeker tot gauw. Zoodra ik weer een beetje mensch ben, schrijf ik. Dank je lieve moeder heel hartelijk voor 't overtypen. Je broer hoop ik den 10en, dus over 4 dagen hier te zien; daarna schrijf ik je dan ook over die ontmoeting.

Dat herdenkingsnr. v. Mult. v/d *Dageraad* 1887 kèn ik. Het Bat. Gen. heeft het; maar ook daaruit was het portret gegapt.

Een hartelijke hand van je

E.

Veel groeten aan Rudie van ons 2, voor jou nat. ook van Bep.

P.S. Geef me precies op, welke *Bat. Nwsbln.* je hebt (de juiste data).* Ik stuur je daarna *alles* wat er aan je collectie ontbreekt.

* (niet *mijn* nummering, die weet ik niet meer!)

3. Zie 3401 n 4.

3458. *Aan J. Greshoff: Batavia, 8 mei 1938*

Batavia, 8 Mei 1938.

Beste Jan,

Daarnet kreeg ik je brief en gisteren het April-nr. van *Gr. Ned.* Vóór ik antwoord, eerst deze 'zakelijke' punten.

1. Jany schreef net dat hij zeer benieuwd was wat ik van zijn *Winter aan Zee* zeggen zou. Maar dat art. van mij[1] daarover zond ik al lang, per vliegpost, ingesloten in een brief aan *jou,* om tijd te winnen, omdat ik Jany's adres niet kende. *Heb je vergeten dat art. door te sturen?*

2. Heb je mijn brief over die lieden v/h Archief, de kloek en haar man,[2] ooit ontvangen? Graag antwoord hierop.

3. Bep zegt dat ze nooit honorarium heeft gekregen voor haar bijdrage in *G.N.* over Stendhal.[3] Is dat honor. misschien met het mijne mee naar Jean de Sturler (voor de 'kas') gegaan? Wil je daar even naar informeeren? Zoo *ja,* dan is 't best. Zoo niet, dan zou Bep het wel graag willen ontvangen. Maar dan is 't misschien beter even te wachten tot ook die Zweed in *G.N.*[4] heeft gestaan!

4. Ik heb *nooit* ontvangen het *G.N.*-nr. van Februari '38, waarin toch ook blocnotes van mij[5] staan. Om je niet te vervelen, heb ik persoonlijk daarom bij H. en W. gereclameerd; maar zeker nu al meer dan een maand geleden, half Maart of zoo. En nu sturen ze mij wèl 't April-nr., maar 't Febr.-nr. niet. Wil je er ditmaal wèl voor zorgen dat ik dat nr. nog krijg? Als het weggeraakt is, is het *hun* schuld, want de kaffers sturen *nog steeds* naar Pasir-Djeding, terwijl ik toch zeker al 3 × mijn adresverandering opgaf. Misschien kan je hun dat bij dezelfde gelegenheid aan het verstand brengen.

5. Wat ik met de blocnotes doe, weet ik nog niet. Querido vroeg f 1500. om ze uit te geven. Voor f 1500 heb ik hier een verrukkelijk klein huis, proper en europeesch, expres voor ons gebouwd, + 100 vierk. meter grond, in een verrukkelijk klimaat boven Soekaboemi. Dus... dat kan niet, gesteld dat ik over 't geld beschikken zou. Maar misschien vraagt Nix minder, of wil hij 't half-om-half of zelfs geheel op eigen kosten doen. Dat zullen we zien.[6]

1. 'De verzen van A. Roland Holst' (zie 3255 n 10).
2. 3429.
3. 'Stendhal herlezende' (zie 3225 n 6).
4. 'Een Deen over Java' (zie 3417 n 8).
5. 'Blocnote klein formaat'. In *GN* 36 (1938) 2 (februari), p. 188–195.
6. Zie 3421 n 5.

6. Met Meulenhoff of een ander uitgever voor de Van Harens heb ik geen haast. Ik vroeg Menno mij die v. H.'s terug te zenden, omdat ik ze nog wil herzien. Later dus graag: Leopold, Meulenhoff of een ander. Maar hèb je ze nu gelezen, dat je er zoo over schrijft. Vind je ze dragelijk, of heelemaal poep in balletjes? Een tijdje geleden (toen je mijn Multatuli zoo te lijf ging) was je nog vol lust om die v. H.'s aan je hart te drukken. Voor mij zijn ze van niet véél beteekenis, want tenslotte maar een 'inleiding', een 'aanloop'—al is 't dan in den vorm van een apart verhaal—naar Dirk v. Hogendorp.[7] *Ik heb er géén haast mee.* Van Querido ben ik af. Ik wacht tot mijn maag wat rust heeft gehad (op uitgeversgebied) alvorens opnieuw erin te bijten.

Van deze 6 punten zijn 1–4 vragen, waar je dus op moet antwoorden, 5–6 antwoorden op vragen van jou.

*

* *

Nu *Gr.Ned.*[8] Ieder keer als er een nr. komt, klopt blij ons hart. Het ziet er altijd erg gezellig uit, ook de variatie is appetissant enz. *Na* lezing valt het nooit mee. In dit nr. bv. zijn de 3 verzen van Jany mooi, maar het gelul van Keuls is ontzettend! Is dàt gezanik poëzie, jà? Verder weet ik niet wat ik lulliger vind, de *Blocnote klein formaat* van Toussaint gezegd van Boelaere of de *Winter aan Zee* van Campert. Of ja, ik weet 't toch wel: Campert is nòg lulliger en onnoodiger. De kroniek van Binnendijk, tja... als ik nu lezen moet dat *ik* zoo'n frik ben, dan krijg ik telkens weer lust je te vragen of je dàt dan zoo best vindt? Die Binnendijk is godbetert de Tielrooy van *Gr. Ned.*, krek hetzelfde, de artistieke leeraar M.O. Maar ga er mee door, ga er mee door! ik begrijp wel dat niet *alles* goed kan zijn, zelfs in 't allerbeste tijdschrift. En alles bijeen blijf ik *G.N.* een allerbest tijdschrift vinden. Romein interessant, hoewel voor joù wschl. toch niet om

7. 'Zich doen gelden' (zie 3282 n 11).

8. In *GN* 36 (1938) 4 (april), p. 301–400 waren de volgende bijdragen opgenomen: A. Roland Holst, 'Drie dichters'; F. V. Toussaint van Boelaere, 'Dagregister'; S. Vestdijk, 'Fabels met kleurkrijt'; J. Romein, 'Zekerheid en onzekerheid in de geschiedwetenschap'; H. W. J. M. Keuls, 'Gedichten'; S. Vestdijk, 'Sint Sebastiaan'; J. Campert, 'Poëtisch journaal'; J. Romein, 'Finis Austriae'; D. A. M. Binnendijk, 'Kroniek' en E. du Perron, 'Blocnote klein formaat'.

te harden, want hij kraakt één klein bovenraampje open, na uitvoerig de eene open deur na de andere te hebben open... geschuurd: die subjectiviteit *in* de objectiviteit enz. Een best artikel, al staat er in 40 blzn. moeizaam en kleurloos proza wat in 10 blzn. maximum goed had kunnen zijn.

Maar ik heb geen recht om zoo over dit alles te schrijven, gegeven mijn décrépite toestand en mijn tegenwoordige beroerde werk. Het *is* overigens natuurlijk vleiend dat je me zoo hoog aanslaat,—maar ben ik voortaan veroordeeld om standjes te krijgen als ik dingen schrijf die minder goed zijn dan 't *Land v. H.*? Dat is toch wel wat gek. Natuurlijk is *De Man v. L.* een boek op de 2e rang in mijn werk als je 't *L.v.H.* op de 1e zet. Maar moet je een boek zoo beoordeelen en niet naar karakter en categorie waar 't evident toe behoort? Zou je tegen Stendhal dus zeggen: 'Stik met je leven van Rossini of van Napoleon, want het is geen *Henri Brulard,* stik met je flauwe chroniques italiennes die je bovendien half hebt overgeschreven, want het is geen *Rouge et Noir'.* En moet ik tegen jou zeggen: 'Stik met je eeuwige gequeruleer in vijf zes bundeltjes en met je oude grapjes in *De Wieken van den Molen,* want het is toch niks vergeleken bij *De Ceder* en bij *Pro Domo*'. Zoo ja, dan heb je gelijk.

Mijn schrijverij moet wel èrg beroerd geworden zijn als je er zoo tegenover staat. En nu is het gek dat jij dat zoo ziet, en met zooveel smart dat je ervan getuigen moèt, maar wat zijn die Menno en Henny dan óók achteruit gegaan, dat ze dat décrépite werk van me nog zóó genieten kunnen. Of doen ze dat alleen uit piëteit tegenover mij, denk je, en liegen zij er dus maar op los? Ik wil best aannemen dat je 't niet 'expres' deed:—inderdaad, waarom zoù je? ik zou idioot zijn als ik het in dien vorm dacht!—maar wat moet het je dan *hoog* gezeten hebben dat je 't zoo duidelijk in de Lubbessenkrant vertellen moest. Dat lap ik hem niet; zelfs als ik zéker was van jouw complete décadence—en dan zou je nog wel met slechter werk voor den dag moeten komen dan ik arme nu gedaan schijn te hebben, en *alle* Henny's en Menno's die ik tot controle van mijn eigen oordeel beschikbaar had zouden het 100% met mij eens moeten zijn—dan nog gunde ik de Lubbessen het plezier niet dat ze mij dat over jou hoorden zeggen. Je kunt dit gelooven of niet, ik weet voor mezelf dat ik zóó het verschil voel, de onherroepelijke vijandschap, tusschen hen en ons, dat ik in zoo'n geval mijn smart alleen maar onder ons luchten zou. Maar ik veronderstel nu iets *heel ergs,* en al voel ik mij aardig gammel hier, zóó kaduuk ben ik toch nog niet, geloof ik. Ik

schreef bovendien *De M. v. L.* in Tjitjoeroeg, toen ik nog heel fit was, en ik heb het boek 'in koorts' geschreven, allesbehalve met halve kracht.[9] Niemand behalve jij heeft gezegd dat het boek als verdediging onnoodig en eig. belachelijk was. De bewijzen *zijn* er, dat het boek werkelijk zéér veel goeds heeft gedaan, maar het stuit mij nu tegen de borst om je daar langer over te praten. Die argumenten van onnoodig en belachelijk, lagen toch wel érg voor de hand, niet? Welnu, niemand heeft ze gebruikt, behalve jij. Dàt vind ik beroerd. Maar puur om de vriendschap; niet omdat ik één seconde geloof dat je ook maar gelijk zou kunnen hebben. Ik vind het beroerd, dat een van mijn beste vrienden een boek, waarvan hij weet dat ik *houd,* zoo hard en onbillijk beoordeelt en met zulke argumenten. Maar zooals ik je schreef: dat Multatuli's nagedachtenis voor ons een bron van pesterij zou zijn in 1937–38 stond zeker in de sterren geschreven. Iedereen heeft me ditmaal, in hoofdzaken althans, begrepen; behalve Jan Greshoff, die niet alleen 't *L.v.H.* maar blijkbaar ook *Uren met Coster* en mijn vertaling van Malraux[10] veel betere prestaties vond dan dit boek, want wat stond je toèn aan mijn kant!

Hoe dan ook, en al zouden we de zaak nog 10 × belichten, de slotsom is steeds weer: dat je sinds mijn vertrek geen contact meer met mijn werk hebt. Is dit compleet mijn schuld en uitsluitend omdat *ik* veranderd ben, soit. Heusch, ik meen dit. Misschien komt het vanzelf terecht, misschien niet. Maar gegeven dat het zoo *is,* begrijp ik niet dat je tenminste niet meevoelt, dat het mij stuit om *G.N.* dingen aan te bieden die *jij* minderwaardig vindt,—al plaats je dan met zeker plezier misschien de kul van Keuls, Campert en Binnendijk.

Wat ik je schreef over mijn artikel over Henny was volkomen gemeend: schrap gerust wat je te lang of onnoodig lijkt. Die brave Maurits Dekker is wegens beleediging van Hitler veroordeeld, zie ik; schrap dus maar wat ik tegen hèm zeg. En gerust méér nog.[11]

9. Zie 3110 e.v.

10. A. Malraux, *Het menschelijk tekort (La condition humaine).* Amsterdam 1934.

11. Niet gebeurd; zie ondermeer 'Marsman's verhalend proza'. In *GN* 36 (1938) 7 (juli), p. 19 (*Vw* 6, p. 30), waar DP schrijft: 'Het zijn hier en daar de beste oefeningen van een rasschrijver – een schrijver van een gehalte, óók in proza, waar geen Herman de Man of geen Maurits Dekker aan tippen kan* [...] *Deze heren hebben nu voor hun aanstaand geblikkertand dit bot dat ik hun toewerp, en misschien slagen zij erin hier veel geïnspireerd doms uit te blazen als uit een fluit.'

Ik hoop den volgende keer heusch over andere dingen te schrijven; je kunt mij daar misschien mee helpen door de literatuur te laten rusten, althans de mijne, en me veel te schrijven over jezelf enz. Wat is er met Gille? je voorlaaste brief was op dat punt een beetje ongerust makend.[12] Maar daarop antwoord ik dan maar eerst als ik weet wat er aan de hand is. 'À chaque jour suffit sa peine'.

De warmte hier is zoo, dat ik nu dagelijks hoofdpijn heb. Zoodra ik uit de koelte terug was, had ik het weer. Dit alles troost me over één ding: dat ik je tenminste geen rotbrieven geschreven heb terwijl jij het beroerd en ik het prettig had.

Mijn leven is physiek en moreel op 't oogenblik zoo down, dat wij werkelijk zoo gauw mogelijk hieruit moeten om het niet af te pijgen (of is 't met ei?). Uit Batavia althans.

Later eens beter. Nu heel veel hartelijks, *heusch,* van ons 2 voor jullie 2. Steeds je

E.

P.S.—Die dialogen over 't detective-verhaal[13] komen binnenkort uit. Maar beste Jan, wat ben je toch een mallert om dààrnaar te vragen! 1° Geef je niets om detective-verhalen en is dit gezwam voor jou dus totaal 'zinloos', 2° staat dit nu binnen mijn productie op de 8e rang!

Coert Binnerts, een van onze zéér geschikte kennissen hier, is gister naar Europa vertrokken en beloofde me je in Brussel te zullen opzoeken.

3459. *Aan H. Samkalden: Batavia, 8 mei 1938*

Batavia, 8 Mei 1938.

Beste Hugo,

Wanneer zien je weer eens hier? Ik sta al een week op het punt je te antwoorden, maar sinds ik in Batavia terug ben kregen de hoofdpijnen me weer te pakken. Ook dezen Zondag, zonder ophouden. We *moeten* weg, als het eenigszins kan.

12. In zijn brief van 8 april 1938 (zie 3448 n 1) had Greshoff geschreven: 'Aty zal je dezer dagen wel eens over Gilles schrijven, want er dient raad geschaft.'
13. Zie 3212 n 2.

Dank voor 't overzichtje van Romein. Ik had liever de lezing zelf gehad.[1]

Schiet je op met je stuk? Uit Menado komen morgen of overmorgen weer een hoop bundels, waaronder wel 12 met stukken uit de jaren toen Mult. daar zat. Dus ik ben niet aan het eind van mijn ontdekkingen. Hoop dat ik niet *te* veel vind, dan komt er nòg een boek van!

Je 'bekentenis' aan het eind van je brief, vraagt mysterieuzer beantwoording dan mijn suffe hoofd me op 't oogenblik veroorlooft. Erge verrassing?—neen. Maar als 't *niet* zoo was, had het mij ook niet verwonderd. En hoe dan ook, we hoeven er niet eens over te praten, want je verdenkt er me wel niet van dat dit ook iets 'verandert' voor me, wel?

Ik hoop je spoedig te zien, in Buitenzorg zooniet hier. Hoe gaat het 'die madam Ramaer'[2] toch?

Veel hartelijks, ook van Bep, een hand van je

E.

3460 (1082). *Briefkaart aan M. ter Braak: Batavia, 9 mei 1938*

3461. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: Batavia, 9 mei 1938*

Batavia, 9 Mei '38
Molenvliet West 9[a]

Waarde Heer Douwes Dekker,

Sinds ik u de Multatuli-correspondentie terug zond,[1] mocht ik niets meer van u vernemen. Bent u nooit meer in Batavia geweest? Zoo niet, waarom mij niet opgezocht? Ik maak mij een beetje ongerust over uw physieken toestand. Hoe gaat het nu? Bent u tevreden met uw nieuwe vrijheid, of baart die u nieuwe lasten en plichten en zorgen?[2]

Ik zelf ben uiterst gedeprimeerd, fysiek en moreel. Maar daarmee

1. Lezing en overzicht zijn niet achterhaald.
2. Zie 3452 n 4.
1. Zie 3423.
2. Guido Douwes Dekker was met ingang van 1 januari 1938 met pensioen gegaan.

wil ik u niet vervelen. Ik zoek naar een uitweg om hier vandaan te komen, Dit klimaat van Batavia geeft mij het gevoel 60 jaar en ouder te zijn, en bezorgt mij dagelijks hoofdpijnen.

Ik schrijf u om de volgende reden. Er is een nieuwe kist archivalia uit Menado gekomen, waarin (volgens de jaartallen) wel 10 bundels liggen waarin dingen kunnen staan betreffende Multatuli. Of de vangst groot of klein zal zijn moet nog blijken, maar met wat ik reeds heb is 't in ieder geval aardig en de moeite waard.

Met Querido heb ik gebroken. Hij weigerde het boek uit te geven dat ik op *De Man van Lebak* wilde laten volgen, en dat nu bij Nix verschijnen zal, zooveel mogelijk in dezelfde uitvoering. Over den titel ben ik nog niet zeker, maar het boek zal bestaan uit 2 deelen: het 1e het polemische waar ik u al zooveel van sprak (Saks – mevr. Romein – Noordenbos – Van Lennep – Huet enz. enz.),[3] het 2e bevattende de nieuwe dokumenten. Dat u er een ex. van krijgt, spreekt vanzelf, maar ik kom u eig. vragen: zou u het aardig vinden als ik dit boek aan u opdroeg?[4] Zoo ja, dan is 't een 'voorlopige' opdracht, want wat ik *werkelijk* zou willen en wat ik zal zien gedaan te krijgen als ik in Europa terug ben, is een volledige Multatuli-biografie in 2 deelen, geïllustreerd met foto's, facsimile's enz. Het 1e deel wordt dan een herdruk van *De Man van Lebak,* uitgebreid met alles wat de indische periode van Mult. betreft, dus ook de nieuwe documenten; kortom, *compleet* Multatuli tot 1857. Dat deel blijft uw broer natuurlijk opgedragen. Het 2e deel zal dan heeten: *Multatuli de Schrijver* en 1857–1887 behandelen.[5] Dit deel kan nòg poignanter worden dan het 1e; en een groot deel van wat ik nu in het boek bij Nix gezet heb: bv. de heele episode met Van Lennep en Huet komt dààr dan in. Kortom, dit boek bij Nix wordt dan gesplitst. En dat 2e deel van de complete biografie wou ik u dan 'definitief' opdragen.

Maar omdat we nog niet zoo ver zijn en omdat daar wschl. nog ferm voor zal moeten worden gevochten, geloof ik dat het 'voorloopige vervolg' bij Nix niet te versmaden is. Bovendien, de polemiek daarin neem ik *niet* geheel over, later; dat zou in een biografie rijkelijk te veel zijn van 't goede! Terwijl het *nu* zijn uitwerking kan hebben op die brave lieden in Holland die Multatuli in 1937 zoo pret-

3. Zie 3356 n 4, 3372 n 3 en 3396 n 7.

4. *Multatuli, Tweede pleidooi* is inderdaad opgedragen aan G. M. G. Douwes Dekker.

5. Zie 3264 n 2.

tig herdacht hebben. Niet dat ik ook maar de illuzie heb ze te kunnen overtuigen, maar ik wil ze behoorlijk het leven zuur maken.

In deze Nix-editie komen een paar portretten: die 2 ongepubliceerde van Multatuli die ik u bezorgde, een ongepubliceerd portret van den regent van Lebak (zeer goed!) en een dito naar een schilderij voorstellende den controleur Langeveldt van Hemert.[6]

Schrijft u mij eens, en laat vooral ook hooren hoe u het maakt. Zijn de jonggetrouwden terug en wonen zij nu in Bandoeng?[7] Met beste groeten, ook van mijn vrouw en aan de uwe, steeds gaarne uw

EduPerron

3462. *Aan A. Roland Holst: Batavia, 9 mei 1938*

Batavia, 9 Mei 1938.

Beste Jany,

Ja, ditmaal krijg je mij weer aan de telefoon. Niet met krachtige stem overigens; want sjonge-sjonge, ik ben óók alles behalve lekker! Intusschen, wat een akelige berichten kregen we van je. Met mijn gebit gaat 't gelukkig nog goed—al wordt het met de jaren vast een treurige geschiedenis, want mijn tandvleesch trekt weg!—maar ik geloof niet dat ik nog een hoofd heb. De laatste maand was het hier in Batavia eenvoudig een hel. Bep verdraagt de warmte nu, gek genoeg, vrij goed, maar ik pijg het hier af. Ik slaap... ongeveer als jij, en heb *dagelijks* hoofdpijn. Ik ben tegelijk verdoofd en geïrriteerd, en het werk op 't archief— dat met dagdieven door *iedereen* gepaard gaat en met *het* rhythme van de indische ambtenarij— maakt me tegelijk lam en tureluursch.* Met mijn 'chef' kan ik het nog steeds prachtig vinden; hij wil me bepaald niet kwijt en is aan het gehang en gedagdief sinds jaar en dag gewoon geraakt. Als *ik* niks wil uitvoeren, waarom zou *hij* daarop aandringen?—bovendien wordt nagenoeg iedereen op 't archief onderbetaald, zoodat je je schamen zou de menschen op te jagen.

Neen, 't ellendigste is toch dat ik die verdomde hoofdpijnen heb, iederen dag die God geeft; dat ik 's middags uitgeput en klef van

* Ere zij Multatuli, die er een zenuwlijder door werd. Ik kan niet meer begrijpen hoe hij dat *niet* geworden zou zijn!

6. Zie 3440 n 4.
7. Zie 3389 n 1.

bureau kom en dan zelfs geen siësta houden kan. Dwz. ik kan niet slapen van de warmte en àls het eens lukt, is het gewoon een toestand van halve bewusteloosheid waaruit ik met hoofdpijn bijkom. Ik ben geregeld 60 jaar oud, hier in Batavia. Laatst werd het me zóó machtig, dat ik een week ziekteverlof genomen heb en de kou ben ingegaan, de bergen op boven Soekaboemi.[1] In 3 dagen was ik de hoofdpijn kwijt, waarvan ik dacht dat die voorgoed zat ingeroest, en mijn beenen werden op slag 10 jaar jonger. Kortom, na die week had ik geen hoofdpijn meer, ook mijn moreele depressie was weg, ik was al ongeveer 50 jaar geworden. Toen moèsten we hierheen terug; en *denzelfden* avond dat we weer hier thuis zaten, had ik alweer hoofdpijn. Dien avond heb ik ook voor 't eerst gezien hoe kaal en doodsch het bataviasche licht is; als je 't vergelijkt met huizen buiten, in een koel klimaat, waar het licht vochtig en glanzend is, dan is *ieder* bataviaasch huis een knekelhuis. Geen wonder dat hier niets dan doode zielen wonen!

Ik denk er hard over om naar Europa terug te gaan. Wij hebben er ook over gedacht om hier de koelte in te trekken, maar dan heb ik weer geen inkomen. In Europa moet ik blijven uitkijken naar iets. Ik heb mij nu in verbinding gesteld met een historikus, Dr. F.W.Stapel,[2] in Den Haag; de man 'kent' mij van vroeger, is heel aardig, zegt men, en houdt van mijn werk; misschien dat hij mij als assistent of particulier secretaris of zoo gebruiken kan. In Indië blijven gaat tòch niet, ook al om de opvoeding van Alijntje. Wij zouden hier een alleraardigst bungalowtje kunnen laten bouwen in een heerlijk klimaat, met 100 vierk. meter grond als 'erf', voor f1500. Maar Bep zegt terecht dat je eig. niet in Indië zit als je dààr zit, dus voor mijn boek of zoo heb ik daar niets aan; en hier in Batavia pijgen we het langzaam maar zeker af. Ook wat de schrijverij betreft: als ik hier nog 2 jaar zou zitten, ben ik wschl. een mummie van mezelf ook op dat gebied.

Ook Alijntje is maar matig goed, heel bleek, met kringetjes onder de oogen en erg lastig. Hierbij intusschen wat foto's uit een beteren tijd, toen we in Garoet zaten.[3] (Beter althans voor den Alijn, want voor mij is 't gedonder toen begonnen.)

Die bespr. van *Een Winter aan Zee* stuurde ik zeker al een maand

1. DP verbleef te Sitoe Goenoeng van 24 april tot 4 mei 1938 (zie 3450 e.v.).
2. Zie 3425 n 5.
3. Niet achterhaald.

geleden, zooniet langer, in een luchtpostbrief aan Jan Greshoff,[4] omdat jij toen naar Sicilië was en ik je adres niet wist. Daarom expres zóó, om tijd te winnen. Vmdl. heb ik er alleen bij gewonnen dat Jan het ding vergat; hij is ongelooflijk vergeetachtig en 'zoek-makend' geworden! Ik schreef hem nu hierover. Mocht je nog steeds niets hebben, kik dan, en ik zal probeeren je een ander nr. te bezorgen.

Het schijnt—iedereen zegt het—dat ik die kroniek van hollandsche letteren in 't *Batav. Nwsbl.* nogal aardig doe. Het brengt ons ongeveer zooveel op als het heele correspondentschap van *Het Vaderland* in Parijs, en vergeleken dààrmee is het heel wat aardiger en zelfs nuttiger werk. Maar als ik nr. Europa terugga, blijft dit doorgaan. Ritman (de hoofdred.r) heeft me dat al bij herhaling gevraagd, en schijnt er zelf erg op gesteld te zijn. Die ± fl. 60. 's maands hebben we dus vooreerst, ook als ik het Archief en Indië verlaat.

Je weet niet hoe 'n ellendig gevoel het is, dat geschipper en gereken, en vooral die quasi-totale toekomstloosheid. Toch, begin '39 uiterlijk denken we terug te gaan. Gewoon uit lijfsbehoud al zal 't dan wel noodig zijn! En gesteld, we kwamen dan eerst een tijdje in Bergen wonen? Zouden we niet een eigen huisje huren, gemeubeld, en een eigen huishouding drijven? Als Bep en ik erin slaagden samen f 200 à f 250 te verdienen 's maands, dan zou 't al vrij behoorlijk gaan. De rotzooi is alleen maar, dat als je dat verdienen moet alléén met stukkies schrijven, je door 't lezen en schrijven dat *hiervoor* noodig is, geen snippertje tijd overhoudt voor beter werk.* En dat is hier in Batavia met mijn tegenw. werk eig. precies zoo.

Het aardige zou zijn dat we toch wel iets aan elkaar zouden hebben. Al kunnen we materieel niet veel voor elkaar doen, moreel geeft het soms toch wel opluchting. Deze briefschrijverij is zoo dwaas, omdat we elkaar eig. alleen maar sombere feiten over-en-weer kunnen meedeelen, zonder verder contact, zonder de 'stille muziek' van een samenzijn. Maar wees er toch zeker van, dat wij beiden erg hopen dat je nu gauw door de depressie en de gebit-ellende heen zult zijn—en dat je met de nieuwe tanden het leven ook nieuw zult aanbijten.

* Bep, pessimistischer of helderder in die dingen dan ik, zegt dat we bovendien geen afzetgebied zullen vinden voor zooveel in de maand.

4. DP heeft 'De verzen van A. Roland Holst' (zie 3255 n 10) waarschijnlijk ingesloten bij 3429. Zie ook 3470.

Je 3 verzen in 't April-nr. van *G.N.*[5] lazen we, en vonden we zéér mooi. Je begrijpt misschien wel hoe ik met een schok reageer op regels als: —'wat was waar en wat onwaar

sinds zij hem met zijn minderen bedroog?—

maar ach, zooiets iets misschien nog te veel luxe voor een bataviasche daggelder.

Meer heb ik eig. niet te zeggen. Bep heeft meer vrije tijd en bijgevolg meer levensmoed, pour le moment; ze zal hier nog wat onder zetten. Houd je goed; een ferme hand van steeds

je E.

Dit is een rotbrief. Jan Gr. zegt dat ik in Indië spuitwater ben geworden waar de prik uit is, en dat dat aan al mijn schrijverij te merken is. Dan ook aan mijn brieven natuurlijk. Wat wil je? Ik schrijf je wat ik met je praten zou; mijn suffe hoofd zit vol van dergelijke overwegingen (de getallen inbegrepen; vroeger kende ik dit soort getallen nauwelijks); dus je ziet me precies zooals ik ben. Ik ben niet *in staat* je prettige hupsche tirelantijnen te schrijven over leven of letteren. Die kroniek in 't *B.N.* is eig. precies waar ik nog toe in staat ben, in mijn 'lichtere' momenten. Maar als er niet wat aan te verdienen viel, zou ik die kroniek ook niet schrijven.

Dit schrijf ik erbij, omdat Bep zei dat ze toch niet veel te vertellen had. Nu is het witte papier voor haar met de helft verkleind. Dag! *Het beste!* Ik hoop dat het je geen ongeluk aanbrengt, als iemand als ik je dat toewensch.

[6]Toch heeft Eddy nog een mooi verhaal vergeten: een bewonderaarster van hem uit Garoet, door hem—niet ten onrechte—'Viespeukje Warhoofd' genoemd, en met wie ik 2 dagen op de races doorbracht terwijl E. als een lafaard de wijk genomen had, schreef me gisteren: 'Zou meneer (!) geen starter bij de races willen worden? (Met details waaruit *inderdaad* bleek dat dit eigenlijk een ideale betrekking was, veel vrije tijd en zoo en zeer redelijk salaris!) We zoeken nu al zoo lang iemand die de jockeys aan kan.' Zij is een groezelige zes-en-twintig,[7] haar man een rosige zeventig en steward bij de renvereeniging.

5. 'Drie dichters en drie vrouwen'. In *GN* 36 (1938) 4 (april), p. 301–302. De door DP aangehaalde regels komen uit de tweede strofe van het tweede gedicht.
6. In het handschrift van Elisabeth du Perron-de Roos.
7. Enny de Voogt-Blume (zie 3578 n 1).

Wel Jany, help me gelooven dat het milde klimaat van Ascona en Z. Frankrijk in het voorjaar—ook als het een hagelend voorjaar zou zijn, noem ik het nu mild—iemand gauw weer glad kunnen strijken, en stuur ons vooral een teken als je je weer goed voelt. Je moet het gevoel gehad hebben dat een paar demoontjes de laatste tijd niets anders te doen gehad hebben dan zich met jou te bemoeien. Veel hartelijke groeten,

Bep.

3463. *Aan F. E. A. Batten: Batavia, 12 mei 1938*

Batavia, 12 Mei '38.

Beste Freddy,

Ik heb den 10en op je broer Dick gewacht, maar vergeefs. 's Middags, tusschen 5 en 7, moesten we even uit, maar ik heb een briefje voor hem bij den djongos[1] achtergelaten. Er bleek een toean te zijn gekomen, maar het was een colporteur voor de Bat. Radio Vereeniging. Toen ging ook de 11e om, en volgens je brief moet broer Dick nu al zoowat in de Padangsche wateren wezen. Jammer, ik had hem graag gezien en hem met alle liefde ontvangen.

Stapel schrijf ik vandaag,—als ik er tenminste toe kom om den brief dien ik hem 3 dagen geleden schreef, en die mij niet beviel, vandaag over te pennen. Het is ongelooflijk, zoo beroerd en beneden peil als ik ben. Sinds ik van Sitoe Goenoeng in Bat. terug ben, heb ik het *totaal* afgelegd. Op 'kantoor' suf ik de uren hangend door, of hang ik de uren suffend..., thuis gekomen ben ik ook tot vrijwel niets meer in staat. Die artikelen voor 't *Bat. Nwsbl.* zijn mijn maximum prestatie. In Sit. G. schreef ik er 2 achter elkaar over koloniale letteren,[2] die groot succes hebben gehad, maar toen ik ze schreef was ik ook nèt mijn hoofdpijn kwijt en van 60 jaar 50 geworden. Nu loop ik hard naar de 70.

Ik heb Verhoeven mijn ontslag nu aangekondigd, aldus: Àls ik 't uithoud, blijf ik op 't Archief tot 1 Juli. In geen geval langer (tenzij er een wonder gebeurt). 15 Juli gaan wij weg van Batavia, dat is de ultimo termijn voor dit huis dat we gehuurd hebben en 't zou zelfmoord zijn om een nieuw huis hier te huren.

1. Jongen, Indische huisbediende.
2. 'Beb Vuyk's opinie over onze koloniale letteren' en 'De liefheid en het "roddelen" bij Annie Foore' (zie 3452 n 2 en 3).

Vmdl. gaan we dan naar mijn ouden vriend Adé Tissing op Rantja Soeni in de kou,[3] boven Bandoeng, om op te knappen (deze Adé is daar administrateur geworden, maar eerst vanaf 1 Juni). Daar gaan we dan ook beraadslagen wat we verder gaan doen. Wschl. terug naar Europa (tenzij, alweer, er God-weet-wat gebeurt) en in dat geval gaan we eerst nr Makassar,[4] blijven daar een maand, en gaan van daar linea recta met een noorsche lijn die daar nu langs komt, naar Marseille.

Maar... pijg ik 't vóór 1 Juli af, dan ga ik eerder. Van 1 tot 10 Juni ben ik benoemd tot 'bijzitter'—een woord dat er actiever uitziet dan de werkelijkheid—in een examen-commissie. Dat wil ik dan probeeren nog te doen. Heb ik 't daarna totaal afgepijgd, dan reis ik zóó door naar Adé en ben dan feitelijk per 1 Juni van 't Archief weggegaan. Maar knap ik wat op, dan blijf ik nog van 10–30 Juni op 't Archief hangen.

Het is verre van schitterend, zooals je ziet, maar zoo beroerd als nu herinner ik mij niet te zijn geweest. Ik haat op 't oogenblik dan ook vurig Batavia, al blijf ik de aardige kanten ervan zien. Maar sinds Sitoe Goenoeng *weet* ik dat ik niet van binnenuit kaduuk ben, maar dat dit klimaat mij zoo maakt.

Meer heb ik je soenggoe mati[5] niet te melden. *Dit* primeert alles. Ik zou hier kunnen *lezen*, meer niet; maar zelfs voor lezen ontbreekt mij de tijd. Ook de middagen en avonden suf en hang ik thuis—omdat ik uitgeperst ben als ik om 2 uur thuis kom. In Sitoe Goenoeng voelde ik me alsof ik zóó, spelenderwijs, een boek als *Oorlog en Vrede* kon schrijven! Je zult toegeven dat 't dwaasheid is je verder te laten ondermijnen, vooral als je niet weer 20 bent maar naar de 40 loopt en dan voor nog geen f 150 's maands.

Vertel mijn plannen nog niet overal rond, aan Henri Mayer en zoo, omdat er natuurlijk nog altijd iets *kan* gebeuren. Bijv. ik zou in Bandoeng onverhoopt een 'onafhankelijke en lucratieve' betrekking kunnen krijgen! Véél kans is er niet op, maar...

Hartelijke groeten aan Rudie, een ferme hand van je

E.

P.S. Op 't oogenblik lees ik niets dan Colenbrander.[6] Moois over lite-

3. De DP's verbleven in Rantjasoeni van 16 augustus tot 3 september 1938 (zie 3511 en 3519).
4. Waar Bram Jansen verbleef (zie 3413 n 1).
5. Op mijn woord van eer.
6. *Koloniale geschiedenis.* 's-Gravenhage 1925–1926. 3 dln.

ratuur heb ik dus ook al niet te melden. Mijn boekje over 't detective-verhaal schiet langzaam op bij Kolff, de Multatuli-nasleep is 'ter perse' bij Nix. Verder niets aan de hand. Zoodra ik weer mensch zal zijn, in Rantjasoeni of waar ook, ga ik mijn Van Haren-verhaal herzien en weer beginnen aan D. v. Hogendorp.[7] Maar als wij nr Europa teruggaan, moet ik me daarmee haasten.

3464. *Aan S. Vestdijk: Batavia, 13 mei 1938*

Batavia, 13 Mei 1938.

Beste Simon,

Ingesloten de bespr. van Carco. Bep is verrukt van de wending die de zaken nemen ('de zaken' is het woord!) en ik ook natuurlijk, maar ik ben, sinds ik weer in Batavia ben, dagelijks met hoofdpijn behept of op z'n best met watten inpl. van hersens. Daarom dat *ik* even wachten moet. Zoo gauw ik kan, stuur ik weer wat.

Er zijn nu naar de *N.R.C.* toe: bespr. van Corcoran, van Colling, van Faure, en nu van Carco dus, door Bep, en van Suarès door mij.[1] Die boeken die je nader opgaf *zijn* er nu. De bespr. volgen. Maar Bep waarschuwt tegen één ding: als we langere stukken gaan maken over dit soort schrijverij, dan gaat je peil *niet* naar boven! Dan komt dat neer op weer een warwinkel van 'waarden', al is 't dan op andere manier dan onder Vic. Kan je niet wat meer engelsch sturen, duitsch zelfs (voor Bep)? Van een beter soort, bedoel ik.

Zoodra ik deel 13 van Gide heb, maak ik dat stuk voor je van 1½ kolom.[2] Korteweg antwoordde ik eergisteren.[3] Is *Atjeh* van Zentgraaff goed,[4] of staat die heer misschien ook onder bescherming van Swart? Het is een rare historie, dat drukken van de meening van lieden die je zelf het meest competent hebt geacht! Maar ik begin te begrijpen dat hij mij *in ieder geval* liever niet had, zooals Vic je open-

7. *Schandaal in Holland* en 'Zich doen gelden' (zie 3227 n 6 en 3282 n 11).

1. In 'Fransche letteren'. In *NRC* van 19 augustus 1938 (av.). Over F. Carco, *L'homme de minuit*. Paris 1938. En zie 3451 n 1.

2. Zie 3451 n 3.

3. Brief niet teruggevonden.

4. DP heeft H. C. Zentgraaff, *Atjeh* (Batavia etc. z.j.) besproken in 'Atjeh's epos in proza' in de rubriek 'Indisch memorandum' van *Kritiek en opbouw* 1 (1938–1939) 15/16 (1 oktober 1938), p. 237–239 (*Vw* 7, p. 7–12).

baarde. Dit heele krantenvak is verrot; er is maar één kans voor ons: een eigen blad oprichten *en* daar 'zaken mee maken'! Hoe lap je 'm dat? Is daar niet over te denken? Zouden wij in Holland niet iets uit kunnen geven als *Les Nouvelles Littéraires* of die 'gids' van Colmjon-Verbraak[5] in het 10 × betere? Waar halen andere lui het kapitaal vandaan dat 'achter hen staat'? Het is soms tè dwaas, dat menschen als jij en ik niet meer dan f 150 maximum 's maands kunnen verdienen.

Enfin, momenteel ben ik suf en ziek als een oude hond; ik wacht tot ik in Europa terug ben om opnieuw wat te presteeren. Ik zal je natuurlijk die detective-dialogen sturen èn mijn 'tweede pleidooi'—op het razende af!—voor Multatuli. Kan je dit laatste *zelf* bespreken,[6] niet laten afdoen door historici à la Noordenbos? Je kunt dan ook het geval in extenso zuiverder behandelen, want *zij* zijn nu partij geworden.

Ik hoop dat ik spoedig *Narcissus* krijg; tot dusver werd het mij niet door de krant gesignaleerd. Ik moet nu voor 't *Bataviaasch Nieuwsblad* (niet een Soerabajasche krant!) schrijven over: 1. *L'Espoir*, 2. *Verzameld Werk* v. Marsman. N° 3 wordt dan jouw boek.[7]

Dit is dan voor heden alles. Ik ga 1 Juli per se van het Archief weg (tenzij er een wonder gebeurt). Eind van dit jaar denk ik naar Makassar te gaan en van daar linea recta terug naar Europa. (Ook: tenzij er een wonder gebeurt, maar wie gelooft aan wonderen die niet drekkig zijn, vanuit ons standpunt bekeken?)

Schrijf eens hoe 't gaat, in Scheveningen.[8] Kan men daar vrij goedkoop leven? Hoeveel zou je noodig hebben voor 2 personen + kind? Zou f 160. 's maands genoeg zijn?*

Hartelijke groeten van ons 2, en houd je taai! Steeds je

E.

9* Nee, dat geloof ik toch van niet.

5. G. Colmjon en L. Verbraeck waren de redacteuren van de *De litteraire gids* (zie ook 3384 n 8).

6. Zie 'Gestimuleerd door Saks'. In 'Letterkundige kroniek'. In *NRC* van 11 maart 1939 (av.).

7. Achtereenvolgens 'In het Spaanse strijdgewoel', 'Woordvoerder van het modernisme' en 'Vestdijk, De veelzijdig begaafde' (over S. Vestdijk, *Narcissus op vrijersvoeten*. Rotterdam 1938). In *Bataviaasch nieuwsblad* van 23 juli, 20 augustus en 16 juli 1938 (*Vw* 6, p. 275–281, 286–292 en *Vw* 7, p. 405–411).

8. Vestdijk woonde in 1938 op kamers in Scheveningen.

9. In het handschrift van Elisabeth du Perron-de Roos.

[10]Ik zou die stukjes wel eens met initialen willen onderteekenen; mag dat? Kan het niet, dan is het ook goed. Hartelijk gegroet,

Bep.

3465 (1083). *Briefkaart aan M. ter Braak: Batavia, 17 mei 1938*

3466. *Briefkaart aan H. Mayer: Batavia, 22 mei 1938*

Batavia, 22 Mei 1938.

Beste Henri,

Héél hartelijk dank voor de *Historiën* van Hooft, die mij gisteren bereikte. Ik dacht niet dat je zóó'n mooi ex.—en zoo compleet—had gezonden. Ik ben er dolblij mee. Ik denk ook wel niet dat ik *alles* erin zal lezen, maar het idee dat te kùnnen doen is prettig.

Wat je over Nix schrijft is minder leuk. Ik zal het hem met strengheid voorhouden. Maar de man is o zoo braaf! Als je hem zag zou je niet kwaad op hem kunnen zijn; het is de goeïgheid en verder oom Tom in persoon. Ik heb gehoord dat hij een tijd geleden er èrg moeilijk voor heeft gestaan; misschien had hij geen geld om je die boeken te zenden (want wie gaat er nu niet in op een bestelling?) en heeft hij op een onhandige manier dat voor je verborgen willen houden. In ieder geval, dit boek van mij is maar een proefneming. Misschien heeft hij een ander die 'agent' wil zijn voor Holland; *ik* kan hem nu niet verder helpen. Als je wilt, zal ik je dan maar zelf wat exx. sturen, tenzij die agent dat doet. Nix zelf is niet in 't minst boos op je, dus als Nijhoff boos op hem is, krijg je die exx. niet, anders wschl. met alle liefde. Gesteld dat ik ze je stuurde, hoeveel zou je er moeten hebben?

Stuur me 1 ingen.ex. *Van Menschen en Tijden I* van Kernkamp, indien niet te duur. Over Bakhuyzen graag nader[1]; zoù er een prijs te maken zijn—en voor wat precies?—Goede reis. Tot later meer en beter. Hartelijk steeds je

E.

10. In het handschrift van Elisabeth du Perron-de Roos.
1. Zie 3456 n 4.

3467. *Aan G. O. Tissing: Batavia, 24 mei 1938*

Batavia, 24 Mei 1938.

Beste Adé,

Eind Juni, misschien half Juni al, heb ik met het Archief afgedaan. Gedeeltelijk omdat ik het hier in Batavia werkelijk langzamerhand afpijg (physiek, en dus moreel ook), gedeeltelijk om andere redenen. Ik zal je precies vertellen hoe en wat als ik weer bij je zit, want—òf ik werk van 13–30 Juni a.s. nog op het Archief, òf ik ga na 13 Juni misschien al even naar jou. *In ieder geval* moeten wij *15 Juli* uit dit huis (wij hebben 14 dagen verlenging gekregen), en dan dacht ik met de heele familie naar jou te trekken om ons moreel en physiek daar wat op te kalefateren, en dan verder te zien. Want verder weet ik dan ook *niets* meer van mijn bestaan af: zullen wij nog wat in Indië blijven? naar Makasser? of lijnrecht terug naar Europa?

Vind je 't goed dat ik òf half Juni even kom, òf in ieder geval half Juli een tijdje op Rantjasoeni blijf met Bep en Alain?

Bep nu gaat 31 dezer al van hier. De kwestie is dat zij 3 weken in Bandoeng moet zitten in de eindexamen-commissie van de H.B.S., terwijl ik hier in Batavia in iets dergelijks zit van 1–13 Juni op de Christelijke A.M.S.[1] Bep wil misschien tusschen 1 en 21 Juni al bij jou een week-end komen hetzij met hetzij zonder mij; maar zij vraagt zich af of dit laatste je misschien in je reputatie van ernstig administrateur zou kunnen schaden. Wij zijn zóó gewend geraakt aan de meest vileine geborneerdheid, in deze koloniale maatschappij dat wij bij voorbaat het ergste en stomste aanvaarden. Maar als het zoo zou zijn, zeg het dan gerust; dan komt Bep alleen als ik ook kan. Anders met Alijntje.

Schrijf even terug wat je van deze plannen denkt en of 't heusch niet hinderlijk voor je is. Ik zou ook graag hooren hoe 't verder met je gaat, of je 'overdracht' daarginds goed verloopt enz. *Wanneer trek je 'definitief' in R.S.?* Het is ongelooflijk, zoo afgunstig als dit tuig van Laban is, zoodra het hoort dat iemand een goede baan heeft; onmiddellijk trekken ze een smoel van 'ja, hij zit daar, maar ik had er moeten zitten'. Dit in verband met iemand met wien ik over je benoeming tot adm. van R.S. sprak; iemand die zelf ex-planter was en je maar van aanzien of zoo kende: 'Ja, een jonge vent, hè? Draagt hij niet een bril?'

1. Algemene middelbare school.

Enfin, eind van dit jaar heb ik dezen grond voor het laatst betreden, tenzij er een een soort wonder gebeurt. Het land heeft drommels veel liefs, maar de europeesche samenleving is beneden alles. Òf tweederangs, òf valsch, laf en ploertig: alles zuiver op positie en geld ingesteld. In de ambtenarij is 't al niet anders. Je moet door haat en nijd heen groeien om iets te bereiken hier. Ik pas. Ik ga probeeren in Europa arm en eerzaam 'van mijn pen' te leven. Tenzij ook daar een wonder gebeurt,—maar wonderen gebeuren daar nog minder dan hier.

Eén ding moet je me beloven, voor we misschien voorgoed afscheid nemen: dat we samen naar Balekambang zullen gaan.[2] Vind die 3 of 4 dagen voor me. Ik wil me later herinneren daar met jou te zijn heengegaan en niet met een ander. Trouwens, je weet: mijn volgend boek over Indië,—hoe bitter 't misschien ook zal zijn,—zal jou worden opgedragen.[3]

Dus graag omgaand antwoord, zoowel voor Bep als voor mij. Een paar regels op een briefkaart zijn best, als je 't druk hebt. Groeten aan je moeder, een hand van je

E.

P.S. Het blijkt, dat Bep nèt aan je heeft geschreven—een postblad, dat al klaar ligt, maar nog in huis! Dat gaat dan samen hiermee.[4]

3468. *Aan F. E. A. Batten: Batavia, 29 mei 1938*

Batavia, 29 Mei '38.

Beste Freddy,

Als je een ideetje wil hebben van de aangename kanten van het indische leven, ga dan naar Ter Braak (niet te lang wachten, anders is het papier de prullemand in, vrees ik) en vraag hem het knipsel dat ik hem zond uit de *Indische Courant*.[1] Je zult er 'deugd' van hebben.

2. Zie 3238 n 5.
3. Zie 2986 n 5.
4. Postblad niet teruggevonden.
1. Een hoofdartikel, ''s Lands archief' (met ondertekening v.d.K.), uit de in Soerabaja verschijnende *Indische courant* van 23 mei 1938, waarin G. G. van der Kop (1892–1939), die eerder als mede-sollicitant van DP op het Landsarchief was afgewezen, een aanval deed op het Landsarchief en DP's positie daar. Van der Kop en mr. Bloys van Treslong Prins (zie 3429 n 2) hadden samen zitting in het bestuur van een genealogisch-heraldische kring en in de redactie van

Ik zend je eerlang *Het Sprookje van de Misdaad*, d.w.z. dat Kolff je dat (wschl.) zenden zal, want ik gaf je op als 'recensent'.

Per 1 Juni ben ik weg van 't Archief. Van 1–15 Juni ongeveer zit ik in een eindexamen-commissie hier 'op' Batavia en daarna ga ik òf weer even op 't Archief daggeld verdienen òf ik ga naar mijn vriend 'Taco Odinga'[2] in het Bandoengsche. Hij is daar nu administrateur geworden van Rantja Soeni. Van 1–15 Juli ga ik verwoed en dagelijks Oud-Batavia bestudeeren, afrijden, afloopen,—zoo God het wil. Na 15 Juli zijn wij uit dit huis weg, want dat moet, en dan?.... Voorloopig niets dan plannen en onzekerheid.

Nu is één van die plannen het volgende. De uitgever Nix in Bandoeng voelt bepaald enthousiast veel voor die bloemlezing uit de koloniale belletrie waar ik al zoo lang over denk. Hij wil zelfs veel portretten, platen, teekeningen, enz! Het 1e deel wordt wschl. 300 blzn. en zal bevatten den tijd van *Kraspoekol* (1780) tot-en-met Multatuli's *Saïdjah*. Als het boek succes heeft komt er een 2edeel: van Multatuli t/m 1900 ongeveer, en een 3e (van 1900 tot nu).[3] Gaat dit goed en kunnen wij in Bandoeng goedkoop wonen, dan trekt mij dit werk wel aan en kan ik er misschien zelfs wat aan verdienen. Verder bestaan er nog altijd plannen voor een Ned.-Indisch tijdschrift, waarvan ik redactie-secretaris zou zijn, gesalarieerd.

Maar nu eerst die belletrie. Alweer kom ik je hulp vragen. Er bestaat een roman uit 1806–1809, genaamd *De Steenbergsche Familie*, van Bruno Daalberg (pseud.v. Ps. de Wacker van Son). Daarin komt een episode (?) voor over een indische jongen, genaamd Sinjo Monjet.[4] 't Zal wel goedkoop zijn, maar misschien op platte manier niet onvermakelijk en misschien is 't wel de eerste maal dat de Indo daarmee onze literatuur binnenwandelt. Nu zijn er 2 dingen te doen. Je vraagt dat boek, kijkt het in—het zijn 4 dln!—en ontdekt de S.M. Is

het kringorgaan *De Indische navorscher*. DP sloot dit stuk in bij zijn brief aan Ter Braak van 29 mei 1938 (3469 (1085), *Bw TB-DP* 4, p. 321–325) en die aan Greshoff van dezelfde datum (3470).

2. De naam waaronder Adé Tissing voorkomt in *Het land van herkomst*.

3. Van deze drie bloemlezingen verscheen alleen *De muze van Jan Companjie, Overzichtelike verzameling van Nederlands-Oostindiese belletrie uit de companjiestijd (1600–1780)*. Samengesteld door E. du Perron. Bandoeng: Nix 1939. De inleidingen bestemd voor de tweede bloemlezing zijn onder de oorspronkelijke titel 'Van Kraspoekol tot Saïdjah' opgenomen in *Vw* 7, p. 173–302.

4. Cornelis Monjet is één van de hoofdpersonen in B. Daalberg, *De Steenbergsche familie*. Den Hage 1806–1809. 4 dln.

het werkelijk wel grappig en is de episode afgerond en makkelijk eruit te lichten, laat die dan voor me overtikken en beschrijf me even wat eraan vastzit. Is het lastig, omdat er echt gekozen moet worden, signaleer mij dan *zoo gauw mogelijk* de dln. of het deel waarin de S.M. voorkomt, dan laat ik het boek aanvragen door 't Bat. Genootschap.—Nog een andere mogelijkheid zou zijn: het boek 2e h. te koopen, als 't niet te duur is. Dat spaart tikkosten uit en geeft grootere zekerheid. Maar ik vrees dat het boek of onvindbaar of duur zal zijn.—Dank!

Ik vond nieuwe dokumenten over Mult., die ik aan de reeds gevondene toevoegde. Ik ben zelfs bang dat het rijkelijk veel wordt, want dit alles is wel merkwaardig maar noch werkelijk boeiend noch belangrijk. In ieder geval, die portie is ook naar Nix en ik schrijf op de proeven—die ik gedeeltelijk reeds kreeg—nog van alles erbij. Die portretepisode echter is compleet vervallen, sinds de photo's die je me zond.

Je brochure is en blijft onvindbaar. Ik vroeg Brugmans (met wien ik kennis maakte en die een alleraardigst iemand is) naar een overdruk. Hij zou zoeken, maar tot dusver heb ik niets meer gehoord. Een nr. van *Koloniale Studiën* kost even f 3.50! Wil je 't ding erg graag hebben, dan heb ik dat graag voor je over en zal het nr. bestellen, maar heb je 't alleen maar even noodig, dan kan je 't misschien wel afdoen met een ex. uit een bibliotheek. Het komt voor in *Kol.Studiën* van begin 1937,[5] meen ik dat Brugmans zei. Gaf ik het je den vorigen keer niet op?

Graag spoedig antwoord hierover en over wat je nog van mijn art. in *'t B.N.* ontbreekt. Dwz. geef alle data op van wat je wèl hebt, dan zorg ik voor de rest.

Hartelijke groeten, ook aan Rudie en je moeder die zich zooveel moeite voor me geeft,—steeds je

E.

P.S.—O, nog iets. Er bestaat een portret v. Multatuli van 1865, gemaakt door Mitkiewicz te Brussel. Dit portret is erg bekend, maar er zijn *twee* lezingen van: een litho en een photo. Nu wordt altijd de litho afgedrukt. Bestaat de *foto* in 't Mult.-Museum[6] en zou Sjeu mij daar een reprod. van kunnen bezorgen? Zoo ja, graag.

5. Zie 3457 n 2. I. J. Brugmans (geb. 1896), historicus, secretaris van het departement van Onderwijs en Eredienst.
6. Zie *Vw* 4, p. 666 nr. 6 en 7.

3469 (1085). *Aan M. ter Braak: Batavia, 29 mei 1938*

3470. *Aan J. Greshoff: Batavia, 29 mei 1938*

Batavia, 29 Mei '38.

Beste Jan,

We hebben toch wel pèch: de eenige keer dat ik je—tusschen een ongelooflijke rotcorrespondentie door—een amusante brief schrijf, van wel 8 of 10 kantjes (of 12?)[1]—raakt die weg! Enfin.

Overigens, ingesloten stukje sluit daarbij aan. Dit heele vunzigheidje berust op de haat die ik 'de kloek' heb weten in te boezemen, en haar man zou mij nu levend willen begraven. Deze man is een Mr. Bloys van Treslong Prins, een door en door verzuurde oude raté, *type* Ned. Indische kankeraar, half krankjorem van de kift maar daarom niet minder schadelijk. Hij en zij hebben hun 'inside information' uit *Het Land v.H.*, dat zij het infaamste boek vinden van het wereldrond. Geborneerd, Oranjeklanterig, ridderordes vereerend, *toutes* les qualités. Ik ben ermee uitgescheden het wijf op kantoor te groeten. Ziehier hun eerste 'daad'. En de schrijver van het stuk is hoogstwschl. een journalist die hier in Indië af en toe historische stukjes in de geïll. bladen plaatst—min of meer à la Eef Lidth—en die tegelijk met mij solliciteerde en werd afgewezen. Is het niet verkwikkend?

Dit zal mij niet schaden. Maar gegeven de geborneerdheid en de vereering hier in Indië voor drs. en mrs.-titels, kan het me wel in veel bemoeilijken. Om je een idee te geven: ik ben benoemd in een eindexamen-commissie van een christelijke A.M.S. (soort H.B.S. voor inlanders en chineezen) en moet daar nu bij zitten van 1 tot 13 Juni a.s. Ik verwacht nu een soortgelijk stukje tegen den 1en of 2en, om mij dat bijzitten zoo zuur mogelijk te maken. Het is me zelfs al min of meer aangekondigd.

Je begrijpt dat ik hierop niet kan of wil antwoorden—tenzij met sarcasme, en dus op een manier die niets goed maakt in deze milieus. Bovendien, de angst van de kranten hier als *ik* schrijven wil, is op zichzelf remmend. Je mag niet 'scherp' zijn. Vuil, laag, gemeen, met een air van weldenkendheid en onthullen van misstanden is iets heel anders.

1. 3429 en 3462 n 4.

Ik ga met 1 Juni *weg* van het Archief. Niet om dit stukje, dat mij gedwongen zou hebben tot blijven juist, gesteld dat ik dieper-in iets om de opinie van dit kanalje gaf. Maar ik ben hier ziek en gedeprimeerd in Batavia, en hàd mijn vertrek al aangekondigd. Na die 14 dagen eindexamen-commissie ga ik naar Bandoeng, hoogstwschl. bij Adé Tissing, om even 'op krachten te komen'; daarna uitzien naar iets anders òf ons opmaken om terug te gaan nr Europa. Maar er *is* misschien wel iets anders; van verschillende kanten lijken er kleine mogelijkheden te bestaan; waarover later. In ieder geval: 15 Juli uiterlijk moeten we uit dit huis en het zou waanzin zijn om hier in Batavia opnieuw wat te huren, gegeven het klimaat en onze gestellen.

Het spijt me, je niet prettiger te kunnen schrijven. Vertel dit geval niet te veel rond, want 'men' zal er alleen uit onthouden dat *ik* 'ruzie heb gemaakt' (niets is minder waar) en dat ik *daarom* weggegaan ben van 't Archief, terwijl het is: omdat ik het hier tegen het klimaat afleg. Het beroerdste en altijd en vooral het laagste denken, is de z.g. 'gewone menschen' wel èrg eigen. Zoo'n klein kantoor in Indië is één haat en nijd en kift, Menno zou er een onuitputtelijke voorraad materiaal kunnen opdoen voor zijn ressentimentstheorie. Als je je dan tòch al physiek gammel voelt, is zoo'n sfeer niet om te harden.

*

* *

Die 'brief aan Jany', die ik insloot en die dus ook al wegraakte, was geen *brief*, maar een *artikel*, en wel over *Een W. aan Zee*. Ik zend Jany nu een nieuw ex., maar naar Bergen, want van Luzern, Ascona enz. weet ik nu ook het ware niet meer. Schrijf me wat over hem. Hij schreef ons een zéér downe brief vol ongelukken. Ik wou dat ik hem gezelschap kon houden.

Ik hoop dat de reis jou goed heeft gedaan.[2] Ik was hier nauwelijks terug v. Sitoe Goenoeng of de hoofdpijn en alles was er weer. Ik schrijf beter zoodra ik bij Adé zit en me weer wat menschelijker voel, ook van binnen. *Twijfel nooit* aan mijn *werkelijke* gevoelens voor je. Ik wou dat *ik* je een jaar vakantie kon geven.—Wat prettig dat Hellens zoo te spreken was over het talent van Kees.[3] Hij is misschien iets tè gauw verrukt, maar Pia is wschl. tè pessimistisch, want

2. Niet achterhaald.
3. Zie 3494 n 5.

die vindt eig. dat je *niets* moet schrijven (althans publiceeren). Laat Kees zich van al deze opinies niets aantrekken dat hem niet aanspoort tot verder gaan; tenslotte is hij de eenige die beslissen kan (en mag) over zijn lot. Groet hem hartelijk van me. Veel liefs onder ons allen ook. Je

E.

3471. *Aan K. Lekkerkerker: Batavia, 29 mei 1938*

Batavia, 29 Mei 1938.
Tot 15 Juli: Molenvliet W.9a
Bat. C.

Zeer geachte heer Lekkerkerker,

Uw brief heeft mij veel genoegen gedaan. Ik dacht dat u, gegeven uw bewondering voor Slauerhoff, met verontwaardiging mijn riposteerend gedicht zou hebben gelezen: 'Hoe! hij slaat een doode!' Ik kende het schimpvers van S. niet, dus het had voor mij de volle kracht van het nieuwe, toen ik het hier las; en het herinnerde mij volkomen aan een walgelijken brief dien ik van hem kreeg en waardoor onze breuk definitief werd. Het leek mij laf van hem, mij dat vers niet gezonden te hebben toen hij het geschreven had (*ik* zou, in 't omgekeerde geval, dat zeker hebben gedaan), vandaar dat ik tòch mijn antwoord schreef.[1] Nu heb ik 't gevoel dat ook deze zaak tusschen hem en mij gesettled is. Dingen die ik na zijn dood van Darja Collin hoorde hebben mij trouwens in menig opzicht met hem verzoend. Ik zeg: met hem, want als ik aan hem denk, is 't eigenlijk nooit als aan een doode, maar als aan een levende die ver van mij af is geraakt.

Dat u mijn blocnotes waardeert, is dan ook nog een verrassing. U zult weten dat S. voor die notities de grootste verachting had. Dàt was nu maar wat maken van de literatuur, seniel en onbeduidend literatengepruts, strijdig in één woord met alles wat des mans is. Ik heb hem op dit punt, geloof ik, zelfs nooit geantwoord, omdat ons onbegrip op ander gebied veel sterker en 'belangrijker' was, omdat ik bovendien begreep dat hij hier toch geen gevoel voor had, dat het *niets* voor hem was, en tenslotte, omdat die blocnotes voor mijzelf ook meer waarde hebben in hun algemeene beteekenis (dit is wschl. nog heel slecht uitgedrukt en ik zou misschien beter kunnen zeggen:

1. Zie 3437 n 5.

om hun 'historisch getuigenis'), dan als literaire prestatie op zichzelf. Soms vind ik ze zelf onmisbaar in mijn werk—zooals Greshoff,—soms van geen enkel belang,—nagenoeg zooals Slauerhoff (hoewel toch om andere redenen, als je daarop letten gaat).

Voor het werk van S. zal ik natuurlijk doen wat ik kan. Als ik hem lees, vind ik hem uitsluitend terug in zijn beste kanten. Hij heeft daar zelf voor gezorgd, hij heeft gewild dat het zoo zou zijn, maar—zelfs als men hem kent zooals ik, dwz. als men zijn anderen kant er bij kent—hij deed het *met recht*. Ik zou hierover beter met u kunnen praten dan erover schrijven, maar geloof dat ik dit neerschrijf als een absolute slotsom, een oordeel na eindeloos wikken en wegen en na een ondervinding die vaak pijnlijk was. Eén ding moet in 't algemeen misschien aan het zelfportret van S. worden toegevoegd: dat hij véél beklagenswaardiger was nog, dan zij die hem begrijpen maar hem alleen uit zijn werk kennen, zich kùnnen voorstellen.

Ik hoop van harte dat uw situatie zich ten goede wijzigt. Werkelijk, ik weet de laatste jaren te goed hoeveel *mogelijkheid* tot 'geluk', tot vrije ontwikkeling enz. van een beetje meer of minder geld afhangt. Hier in Indië voelt men die dingen trouwens dubbel, misschien niet méér dan in Holland, maar zeker dan in Europa. Althans, vóór men aan de absolute armoede toe is, want dan heeft men hier het klimaat mee, en de kampong *is* natuurlijk niet erger dan een europeesche achterbuurt, al verbeeldt de Europeaan in Indië zich dat al gauw. De inlander is een betere buur in de armoe dan een wrokkende proletariër, apache of wat Europa verder biedt op dat terrein.

Als ik van hieruit iets voor u kan doen, graag. Wilt u mij af en toe schrijven, ik heb alle aandacht voor u. Nogmaals mijn compliment voor het voortreffelijke werk dat u voor S. deed, en met een hand gaarne uw

EduP.

3472. *Briefkaart aan J. Greshoff: Batavia, 31 mei 1938*

Batavia, 31 Mei 1938.

Beste Jan,

Ik heb *Te Grabbel*[1] gelezen. De stukken over Daye en v.d.Woes-

1. J. Greshoff, *Te grabbel, Zeven korte beschouwingen*. Brugge 1938. 'De bohémien' (p. 31–44) ging gedeeltelijk over Henry de Groux.

tijne zeggen me weinig; het laatste, over Gide, hoewel aardig van idee, verloopt me op een te vlakke manier. De stukken over Guitry, Degroux-Rodin, de mannen v/h Fonteintje zijn *best.* Ik kende eig. bijna alles al, maar zoo bij elkaar gezet is het altijd weer even aardig. Ik gaf *Sp.m.Koppen* en *Voetzoekers* aan de 'dames v/h kantoor', die er beiden dol op raakten en steeds maar meer vroegen! Voor Bram Jansen ben je in Makassar, een levende aanwezigheid; er gaat geen brief van hem naar mij waarin jij niet een rol speelt.—Overigens: je stuk over De Groux werkt verhelderend,—als je zóó tegenover deze soort levens staat, houd je misschien van de werken van Multatuli, van de stijl, de beteekenis van M., *niet* van zijn leven, van zijn persoon. Natuurlijk is M. 10 × minder 'acteur' dan De Groux, maar wat in beiden echt en tragisch was, hadden ze wel met elkaar gemeen. En ik vraag me af of je behoefte aan een zg. synthetisch leven, gebouwd en naverteld door du P.,[2] niet in wezen is: afkeer van 'le scandale *des textes* dans toute leur pureté', omdat je dààr ook de minder prettige kantjes moet zien en zien je ermee te verstaan.

Schrijf me uit je vakantieoord. Voor mij begint vandaag (straks, vanavond) dat 'bijzitten' in een eindexamen-commissie, dat jij jaar in jaar uit doet. Maar... ik zie niets dan chineesjes en javaantjes. Benijd je me niet?—*Ik* zal toch blij zijn als deze 14 dagen achter me zijn. Ik snak naar de kou en naar den goeden Adé. Hartelijks van je

E.

Over eenigen tijd schrijf ik uitgebreider. Véél prettigs!

We zagen hier 3 schilderijen v. je vriend Kutter:[3] een clown, een meisje en Calvi (prachtig!).

3473. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: Batavia, 1 juni 1938*

Batavia, 1 Juni '38.

Waarde Heer Douwes Dekker,

Veel dank voor briefkaart en brief. Wat een vervelende dingen hebt u weer doorgemaakt! Ik was niet in 't minst 'ontstemd', of 'boos', of wat dies meer zij, over uw zwijgen, maar begon mij ongerust te maken: 1° over ziekte—welke ongerustheid dus niet onge-

2. Zie 3435 n 9.
3. Joseph Kutter, Luxemburgs schilder en vriend van Greshoff.

rijmd blijkt—, 2° of er misschien een reden bestond waardoor ù boos op mij was geworden. Dit laatste zou mij wel verbaasd hebben, maar toch, nietwaar, je kan nooit weten...

Nu is alles dus weer ampel opgelost. Ik hoop van harte dat u nu voor een heelen tijd verlost zult zijn van allerlei ongemakken. Ook als u weer bij de S.S. arbeid zou verrichten, zou ik willen dat dit niets dan goeds voor u meebracht.

Met mij gaat het alles bijeen vrij slecht. Dagelijks hoofdpijnen, physieke irritatie en moeheid samengaand. Ik zit nu 14 dagen in een eindexamen-commissie hier, maar van het Archief heb ik afscheid genomen,—dwz. ik heb ontslag genomen, maar mij, voor *na* die eindexamen-historie, ter beschikking gesteld van den Landsarchivaris, die mij niet graag kwijt wil. Onder voorwaarde alleen maar dat ik dan nog overeind blijf staan, want anders trek ik naar mijn vriend Tissing op Rantjasoeni, boven Bandoeng, om in de kou wat nieuwe krachten en levensmoed op te doen.

Dat portret van den regent v. Lebak mag niet in mijn boek. Degene die het 'recht' daarop heeft, zekere heer Spook in Bandoeng, wil dat niet hebben, omdat Nix *zijn* boekje over Multatuli (een nogal naïevelijk bij elkaar gebrachte keuze van tegenstrijdige meeningen, om te bewijzen dat Mult. 'zoo verschillend beoordeeld was geworden') niet heeft willen uitgeven. Helaas dan maar!—En het portret van den controleur, waar ik wèl over beschik maar dat zonder den regent wat overbodig is, laat ik dan ook maar weg. Nu komen er alleen de 2 portretten v. M. in uit het M.-museum.[1]

De opdracht komt er dus in. Nogmaals: het is een voorloopige. Vroeger of later hoop ik te slagen met mijn volledige biografie, geïllustreerd, in 2 dln.[2] Misschien mag ik tegen dien tijd dan ook wèl dat portret van den heer Spook hebben, wie weet?

Verder word ik in de kranten beleedigd,—hoewel ongenoemd,— en worden die beleedigingen na een weekje weer ingetrokken.[3] Indië is een mooi land op dat gebied. Huet schreef al dat

1. Zie 3401 n 4 en 3440 n 4. L. H. Spook was luitenant-kolonel bij de Intendance van het Koninklijk Nederlandsch-Indisch leger.
2. *Multatuli, Tweede pleidooi* is opgedragen aan G. M. G. Douwes Dekker. Zie voor DP's verdere plannen 3264 n 2.
3. Zie 3468 n 1. In de *Indische courant* van eind mei 1938 verklaarde de redactie dat het stuk van Van der Kop op onjuiste gegevens berustte en betreurde de opname.

de man die de Ned. Indische journalistiek fatsoenlijk kon krijgen een militaire willemsorde verdiende.

Als ik naar Rantjasoeni ga, kom ik u opzoeken. Het beste nu, voor u en voor uw vrouw, van steeds gaarne uw

EduP.

P.S.—De nieuwe kist archivalia uit Menado heeft niets sensationeels opgeleverd. Maar toch wèl mijn vorige collectie verrijkt. Ik ben nu klaar met deze 'bronnen-uitgave'; u zult gewaar worden dat het nog curieus genoeg is, al is het niet om van om te vallen. Héél aardig zelfs als beeld van dien tijd en van die bestuurstoestanden,—à la De Bruyn Prince.

3474. *Aan P. H. Dubois: Batavia, 1 juni 1938*

Batavia, 1 Juni '38.
(Molenvliet W.9a, Batavia)

Waarde Heer Dubois,

Dank voor uw brief. Ik denk er sinds lang over om u te antwoorden, maar om dit een beetje behoorlijk te doen *ontbreekt mij allen tijd.* Ingesloten echter een antwoord van Querido, waaruit u zien kunt dat hij u de boeken heeft afgestaan, maar 'onder voorbehoud'. De kwestie is dat hij ook heel boos op mij is, omdat ik, na een eindeloos heen-en-weer-geschrijf waarin hij zijn zakenmans-slimheden voor filantropie wilde uitgeven, daar toch niet ingeloopen ben en zelfs van hem weggeloopen. Een anderen uitgever heb ik nog niet, maar dat is van later zorg. Hier in Indië verschijnen 2 boekjes, één met dialogen over het detective-verhaal en één als Supplement op *De Man van Lebak.* Ik zal ze u beide laten zenden.

Stols zal ik schrijven u ook boeken te zenden; Van Kampen ook. Maar hebt u daar éven geduld mee? Het beste zou zijn, dat u inderdaad ergens iets over mij schreef. Dan 'kent men u als recensent', om Q. te citeeren.

Werkelijk, neem mij deze krabbel als voorloopige prestatie niet kwalijk. Ik werk hier in physieke onttakeling; mijn heele leven lijkt versnipperd, door de behoefte geld te verdienen en de daarmee samengaande onlusten, die verscherpt worden door de ellendige hitte van Batavia, waar ik bepaald niet meer aan wennen kan en die mijn krachten met $\frac{2}{3}$ verminderen, terwijl ik juist $\frac{2}{3}$ méér zou moeten hebben.

Ik ga weg van 't Archief en Batavia. Als ik mij in Bandoeng of in een ander koel klimaat vestig, schrijf ik u weer. Anders ga ik naar Europa terug en *ziet* u mij nog wel eens. Tot 15 Juli a.s. kunt u mij blijven schrijven aan dit adres.

Met beste groeten, Uw dw.

EduPerron

3475. *Aan H. Samkalden: Batavia, 2 juni 1938*

Batavia, Donderdag.

Beste Hugo,

Van Leur en jij zullen 't nu wel weten dat *De Ind. Crt.* dat stukje teruggenomen heeft. Je hebt dien heer Jansen[1] zijn fatsoen dus onderschat. Hij heeft ook aan Leo J. geschreven dat die mij zeggen moest dat 't gebeurde hem *speet*. Aardig; en dit alles is zeker te danken aan jullie briefjes. Ik weet niet of jij hem hebt meegedeeld dat v.d. Kop ook gesolliciteerd had, maar hij schreef aan Leo J. dat hem 'inderdaad gebleken' was dat het heele stukje berustte op 'rancune en jalouzie'.

Verhoeven is dolblij met de rectificatie, niet alleen om mij, maar om zijn archief. Hij heeft, met die rectificatie in de hand, een gesprek gehad met mevr. P. dat zeer vermakelijk was—in deze komedie van zich niet kwaad te toonen is V. uitstekend, moet ik zeggen. Ik vertel je wel de details als ik je terugzie. Mevr. P. vond het stuk heelemaal niet schunnig en niet onjuist, zei ze, want inderdaad hoorde ik immers niet op 't Archief—en ook al omdat ik geen gentleman ben. Bep daarentegen wordt 'in haar kringen' wèl een lady gevonden. (Wat zal ze zich beleedigd achten, eerst een stem als de koningin en nu dit ook nog!) Tenslotte op V.'s vraag of zij niet wist wie dat stuk eig. geschreven had, zei ze: 'och, die initialen; ze zetten er soms maar wat onder;—mijn man zou ook met andere initialen teekenen als hij zoo'n stukje schreef.' Waarop V.: 'Nou, dat zou ik dan dubbel schandelijk vinden.' En dat pal bovenop die beschouwing over het gentlemanlike!

Maar je mist veel als je den toon niet hoort. Je moet je haar en zijn toon erbij denken. Het gesprek was trouwens langer.

Verder zit ik bij. Ik heb volle dagen, omdat ik bij twee verschil-

1. E. Jansen was hoofdredacteur van de *Indische courant*.

lende leeraren zit. Het begint om 7 uur en is om half 2 of 2 uur eerst afgeloopen. Daarom dit korte briefje. Ik ben suf als ik thuis kom, en ga nu wat de zeewind opzoeken in een open taxi om me van de christelijke M.O.-sfeer te zuiveren. Tot iets goeds 's avonds kom ik niet. Zaterdag ga ik nr. Bandoeng, Maandag ben ik weer terug. Hartelijke groeten, ook aan Van Leur, een hand van je

E.

Kom je me volgende week niet eens opzoeken?

3476. *Aan F. E. A. Batten: Batavia, 7 juni 1938*

Batavia, 7 Juni 1938.

Beste Freddy,

Gelijk hiermee, maar met gewone post, zend ik je al de ontbrekende artikelen v/h *B.N.*, op 2 onbeduidende na, waarvan ik zelf de data niet meer weet. Neen, geregeld heb ik niet mee gewerkt; maar zoo is het ook al mooi!

Een portret van Stein Callenfels zal ik voor je probeeren te krijgen. Misschien verschijnt eerlang in het Tijdschrift v/h Bat. Genootschap een necrologisch artikel met portret[1]; dat krijg je dan dadelijk.

Het jeugdportret van Multatuli dat jij bedoelt, ken ik heel goed. Het is *geheel* door Mimi afgekeurd, die hem er zelf niet op herkende.[2] Dus...—Wat mij het meest bevalt van deze 'jeugdportretten' met baardje, is de verbleekte foto naar Overman. Die is blond en niet oud, zal wel het dichtst bij de waarheid zijn geweest. Ook de groote foto die Sjeu kreeg zou goed te krijgen zijn, als men het gezicht wat ontkreuken kon en het haard en den baard wat blond krijgen. Maar basta! Zoolang we niet weten hoe deze reproductie zich verhoudt tot het (gebroken?) origineel, is alle gepraat erover 'gratis'.[3]

Natuurlijk zit mijn boek vol herhalingen. Dat wilde ik expres; niet zoozeer om nu door Lubbes te worden verstaan, als wel om nu alle mogelijkheid op werkelijk misverstand uit te sluiten. Bovendien, bevat het niet *alleen* herhalingen. De nieuwe dokumenten op zichzelf—apart gezet in een 2e afdeeling—zouden de uitgave al wet-

1. P. V. van Stein Callenfels (1883–1938), Nederlands archeoloog en prehistoricus, komt onder de naam Ströbl voor in *Het land van herkomst*, p. 291–294 (*Vw* 3, p. 324–327).
2. Zie Multatuli, *Brieven II* (zie 3127 n 5), p. 150; *Vw* 4, p. 659 en 665 nr. 3.
3. Zie 3401 n 4.

tigen. Het boek is tenslotte een 'tusschenvorm', nl. tusschen een bijgewerkte herdruk van *De Man v. Lebak* en een vervolg daarop; dwz. dus: in afwachting van de biografie in 2 dln.

Dat grapje over Juliana die dank zij Bernard van een bloemkool een tulp werd is best. Hoewel 'parijsch'.

Ik wacht met spanning op *Mefistofelisch.*[4]

Bep wil *E poi muori* nog even herlezen. Een overdruk ervan heb ik niet (ik laat nooit overdrukken maken), maar aangezien ik nog een oude drukproef heb, zend ik je spoedig mijn ex. uit *G.N.*[5] zelf. Misschien doe ik het zelfs in één pak met de kranten. De bedoeling is inderdaad dit verhaal voort te zetten met Clémentine. Maar dat is dan voor de reeks van *De Onzekeren*, dus wie weet wanneer dat klaarkomt. Houd dit maar vooreerst als 'vervanger'. Misschien werk ik het ook nog om, dan is dit aardig als 'variant'. Het ding *is* overigens omgewerkt, wel 2 × sinds 1929. De 2e maal bekortte ik het tot op de helft van wat het geweest was (50 blzn. ms. inpl. van 100). Dat was in 1936 of '35.[6]

Voor Sangkoeriang nu geen tijd; later eens. Misschien komt dat ook in mijn 'boek over Indië'. Een gekuischte lezing vind je in de 'Javaansche Mythen en Legenden', niet van Jan de Vries maar van Mevr. Meyboom-Italiaander (zelfde uitgave).[7]

Ronsard èn Yeats kende ik. Maar dat versje van mij is toch te groote snert, daarbij vergeleken. En wat heb ik eig. in Kennie's album gerijmd? Iets over krokodillen, staat me nog voor. Was dat niet erg flauw?[8]

Aux Couleurs de Rome kreeg ik hier.[9] *La Nausée* niet. Jam-

4. M. ter Braak, *Mephistophelisch.* Maastricht: Stols 1938. Ursa minor.
5. 36 (1938) 5 (mei), p. 433–465 (*Vw* 1, p. 553–589).
6. Zie 210 n 2, 2891 n 3 en 2925 n 3. Clémentine Haghen is een personage uit '...E poi muori'.
7. 'Hoe de bergen Tangkoeban Prahoe, Boerangrang en Boekit Toenggoel zijn ontstaan' en 'Tweede legende van den Tangkoeban Prahoe' in 'Hoofdstuk III, Bergen Legenden'. In J. Meijboom-Italiaander, *Javaansche sagen, mythen en legenden.* Zutphen 1924, p. 166–173. Sang Koeriang is in beide legenden één van de hoofdfiguren.
8. Waarschijnlijk bedoelt DP 'Voor een jongmeisje' (zie 3356 n 7). Zie voor versjes in het album van Corinna van Schendel ook 3339 n 2 en Bijlage 2.
9. Zie voor DP over V. Larbaud, *Aux couleurs de Rome* (Paris 1938) 'Valery Larbaud, Groot schrijver buiten deze tijd' in *NRC* van 13 oktober 1938 (av.) (*Vw* 6, p. 318–324).

mer.—Dat proefschrift over Stendhal naast dat over de hormonen bij knaagdieren zou me inderdaad verlokken.

Ik heb mijn ontslag genomen bij 't Archief; dat schreef ik je al. Misschien gaan we tòch in Buitenzorg wonen. Maar daar wonen en om half 8 's morgens al op 't Archief zijn lap *ik* hem niet. Hierover nader, als er vastigheid is. Tot 15 Juli zitten we nog in dit huis.

Schrijf nog even—als je 't nog niet deedt—of je een nr. van *Koloniale Studiën* met dat stuk v. Brugmans erin moet hebben, dan wel het op de Bibliotheek kunt nazien.[10]

Later meer en beter. Hoofdpijnen en van 7 tot half 2 haast zonder onderbreking hooren examineeren bevordert de schrijflust niet. Dit dus alleen voor't administratieve.

Een hand van je

E.

Wil je de verdere kranten aan Ter Braak vragen, want het is ruïneus, dit 'nabestellen'!

3477. *Aan F. E. A. Batten: Batavia, 13 juni 1938*

Batavia, 13 Juni '38.

B.F.

Hierbij een keurige foto van Stein Callenfels (Dr. Pieter Vincent van), mij afgestaan door zijn onder-praehistoricus den ex-vlieger Thomassen a Thuessink van der Hoop.

De Bat. Nwsbl.n zijn al een week op reis. Er ontbreekt één stuk: over *Pensioen* van Elsschot.[1] Misschien dat Marsman of Ter Braak je dat intusschen bezorgde? Op 't *B.N.* is die krant uitverkocht.

E poi muori volgt. Bep heeft 't nu mee naar Bandoeng.

In haast. Hartelijk gegroet door je

E.

O ja, als je je met Bruno Daalberg = P. de Wacker van Zon bezighoudt, wil je dan ook probeeren 's mans conterfeitsel op te sporen? Misschien staat 't in een van zijn romans. Anders navraag doen.

10. Zie 3457 n 2 en 3468 n 5.

1. 'Boeken met een dubbelen bodem'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 29 januari 1938 (*Vw* 6, p. 221-224).

't Moet nl. in mijn boek komen, met dat van Helmers![2] Dank en nogmaals dag. (Wat een pestpen.)

Dat portret v. Stein mag je natuurlijk *houden*. Als ik een jonger portret voor je vind, zal ik je dat ook zenden.

3478. *Aan F. E. A. Batten: Batavia, 14 juni 1938*

Batavia, 14 Juni '38.

Beste Freddy,

Nu ik binnenkort voor Nix ga werken aan dat 1e deel bloemlezing koloniale letteren, heb ik je medewerking weer noodig. Wat je indertijd voor me overschreef, komt me nu zeer goed te pas. Wil je nu op zoek gaan naar de volgende werken, die op 't Bat. Gen. hier ontbreken?—

1° Kan je ontdekken de verzen die de G. G. *Laurens Reael* (of Reaal) zelf schreef. Waren die in 't latijn of alleen in 't hollandsch? kan je daar iets 'indisch' bij vinden, hoe weinig ook?[1]

2°. Kan je in Holland—Den Haag of Amsterdam—vinden een boekje van *Jacob Steendam,* genaamd *Seede-Sangen voor de Batavische Jonkheyt,* 1671. Is daar wat 'indisch' bij, wil je dat dan voor me overschrijven?

3°. Kan je ontdekken een 'rapport' van *J. Keyts,* 1678, waarin eigengemaakte verzen staan? Zoo ja, kan je me die verzen bezorgen?

4° Wil je opzoeken: *Nicolaus de Graeff, Oost-indische Spiegel,* 1701, en mij zeggen wat dit is? Staan er 'indische verzen' in, stuur mij die dan. Is er iets anders dat je de moeite waard lijkt, rapporteer het mij. Maar ik wil *belletrie* hebben, niet *reisbeschrijving.* Als ik me daaraan waag, wordt mijn boek veel te dik.

5° *Abraham Bogaert,* van wien je een Historische Reize ontdekte, waarvan je mij de berijmde opdracht zond, heeft ook geschreven: *Rijmwercken,* 1723, en verschillende gedichten daarin zijn in 'den Oost' geschreven. Kan je er een paar ontdekken die ook iets oostersch hebben. Zoo ja, dan zou ik die graag hebben.

6°. Er bestaat een boekje van *M. Hemme,* genaamd *De loff der*

2. Namelijk in 'Van Kraspoekol tot Saïdjah' (vgl. DP's inleidingen in *Vw* 7, p. 235–236 en 236–237). Zie ook 3468 n 3 en 4.

1. Van Laurens Reael is geen werk opgenomen in *De muze van Jan Companjie.*

Peperthuynen, 1754. Daar zou ik ook wat meer van willen weten.[2]

Dat is alles; behalve dan de berichten over Bruno Daalberg, die ik met spanning tegemoet zie. Denk eens aan: een sinjo uit den napoleontischen tijd!

Ik ga straks naar Bandoeng, eindig hier dus maar botweg.

Hartelijke groeten en dank! Steeds je

E.

3479. *Aan J. Greshoff: Rantjasoeni, 17 juni 1938*

Rantjasoeni, 17 Juni 1938.

Beste Jan,

Dank voor 2 brieven en briefkaart en voor het opzenden van dat boek over Dirk v. Hogendorp, dat ik nog niet heb, maar dat wel komen zal. Ik heb het nu 14 dagen geleden laten aanvragen door de N.R.C.[1] Voor *G.N.* lijkt het mij niets.—Verder kreeg ik *Ikaros bekeerd,* keurig uitgegeven, een braaf boekje van Hein erbij (blijkbaar voor de slechte verstaanders) en een studie over je van Jan Schepens,[2] die iets belangrijker is, maar mij niets zegt omdat ik je werk nog wel beter ken, dwz. er zóóveel vertrouwder mee ben, dat dit onderwijzend geschrijf me voorkomt te gaan over een mij onbekenden heer. Maar 'naar buiten' kan het zijn nut hebben.

Nu hervat ik mijn rapport. Bep 'zit nog bij' in Bandoeng; ik ben klaar met Batavia. Er was gebed voor en na, maar die christelijke leeraren zijn me eig. erg meegevallen. Het aanhooren van die examens zelf was taai; ik zat dagelijks, ononderbroken, van 7 tot half 2; dwz. die 5 à 10 minuten onderbreking terwijl de candidaat zich zit te 'prepareeren' werden doorgebracht, wandelend met den leeraar, dus... Verder ben ik met griep uit Batavia vertrokken en zit nu bij Adé Tissing op Rantjasoeni, genezende en met de hoop physiek en moreel in deze kou wat op te knappen. (Het is nog een flink eind boven Bandoeng, zooals je je misschien uit oude brieven herinnert.) Ik ga hier ook wat artikelen schrijven en werken aan mijn langvoorgenomen

2. Vgl. 3128 (n 1 en 2) en 3468 n 3.

1. DP besprak P. Mélon, *Le général Hogendorp,* [etc.] (Paris 1938) in 'Fransche letteren' in *NRC* van 25 augustus 1938 (av.) (*Vw* 6, p. 292–295).

2. Zie voor *Ikaros bekeerd* 3282 n 2. G. H. 's-Gravesande, *Greshoff's Ikaros bekeerd, Een proeve van exegese.* Rijswijk: Stols 1938. J. Schepens, *J. Greshoff, Een studie.* Rijswijk: Stols 1938.

bloemlezing van koloniale belletrie, waarvan Nix een deel wil beginnen uit te geven. Als 't gaat, worden het 3 deelen, denk ik. Deel 1 wordt van den Compagniestijd tot Multatuli (1860).

Nu moet ik nog even een paar dingen 'recht zetten'. 1° Dat vuile stukje in de *Ind. Crt.* is door de redactie herroepen, wat een zeer leelijke beurt is voor den ploert die het geschreven heeft en voor zijn informatrice van 't Archief.[3] Verhoeven triumfeerde zeer; ik zelf was helaas niet meer daar, maar aan de bijzitterij overgegeven toen die herroepingsregelen verschenen. Er stond opgeteekend dat de berichtgeving onjuist was en dat zij de plaatsing betreurden. Ongewoon fatsoenlijk voor een indische courant. Maar 't mooiste komt wschl. later. Deze schrijverij, die zoo duidelijk berust op 'inside information' heeft èn de Algemeene Secretarie èn de Commissie van Toezicht ontstemd; en nu zullen we 't nog zien gebeuren dat die mevrouw binnenkort zelf haar congé dankt aan dit gebeurtenisje. Verhoeven althans doet zijn best om het daarheen te sturen en heeft goede hoop dat het lukken zal. 'Ze had niet stommer kunnen doen', meent hij. Enfin... Ik gun het wijf die verwijdering, maar uiteraard meer in 't belang van Verhoeven dan van mezelf.

Dan dit. Het schijnt dat D.D. je een hfdst. mémoires gestuurd heeft, aan jou geadresseerd, p/a Holkema en Warendorf, in Nov. of Dec. al. Daarop heeft hij geen letter bericht ontvangen. Ook niet het stuk terug. Hij begrijpt daar niet veel van. Verder heeft hij voor die geplaatste boekbespreking van hem (van dat historische boekje over 'Indonesië')[4] nooit een cent ontvangen, terwijl hem ook geen proefnummer of bewijsnr., of hoe zooiets heet, werd gestuurd. Ik weet niet meer in welk nr. die bespr. voorkwam, maar kan je ervoor zorgen dat hij èn dat nr. èn zijn honorarium krijgt? Verder zou 't aardig zijn als je hem persoonlijk schreef hoe 't staat met die copy van hem. Zijn adres is: Dr. E. F. E. Douwes Dekker, Lembang Paal 4½, Bandoeng (Java).

Jan v. Nijlen zal ik eerstdaags schrijven. Maar je weet niet *hoe* moeilijk schrijven mij valt. Ik voel mij dagelijks meer afgedreven uit jullie regionen en gedwongen alles hier uit te vechten; en van deze geestesgesteldheid zal je menig bewijs vinden in mijn *Multatuli, tweede pleidooi,* als je dat boekje nog inziet tenminste.

Ik ben van het Archief weggegaan, niet om dat stukje (integen-

3. Zie 3468 n 1, 3470 en 3473 n 3.
4. Zie 3155 n 1.

deel, dat heeft me juist een oogenblik aangespoord tot blijven!) maar omdat dat werk behalve geestdoodend, financieel uitzichtloos was: ik was nl. tijdelijk aangesteld als daggelder, niet bv. in vasten dienst als hulparchivaris; de begrooting is alweer verminderd, zoodat ik volgend jaar nog maar de helft zou kunnen verdienen van het weinigje dat ik nu had. In dergelijke omstandigheden en met zulke vooruitzichten riskeer je niet je gezondheid,—want dàt was het ergste in Batavia en daar ben ik nu nog beroerd van. Ik schrijf je dit expres, opdat mijn vrienden in Holland en verder Europa niet zullen denken dat ik 'zoomaar' een fraaie baan opgegeven heb. Ik zou volgehouden hebben op gevaar af mijn zenuwgestel en verdere physieke weerstand grondig te verpesten, als het een baan betroffen had van f 250 of f 300., mèt vooruitzichten,—niet voor *dit*. Misschien vind ik binnenkort ook wel wat anders; maar dat schrijf ik je dan als het zoover is. Ook mijn samenwerking met Nix kan wel wat worden. Maar de man moèt een betrouwbare en goede agent hebben in Holland; *niet* Nijhoff, die veel te veel eischt en met wien hij hommeles heeft gehad. Weet jij iets?

Alijntje, die in Batavia pips en mager geworden was, knapt in Bandoeng flink op. Het is jammer dat Bandoeng zoo'n pretentieus hollandsch dorp geworden is, tropisch Hilversum in optima forma; ieder klein indisch plaatsje is sympathieker. Maar als klimaat is het een paradijs, na Batavia. Ik hoop tegen 15 Juli, als we Batavia verlaten, geheel opgeknapt te zijn voor een nieuwe phase in mijn bestaan.

G.N.—Neen, artikelen voor je schrijven doe ik liever niet meer. Dat is goed voor 't *Bat.Nwsbl.* en de *N.R.C.* En iets anders heb ik vooreerst niet, behalve dat Van Haren-verhaal. Wil je dat hebben, mij goed; maar alleen als je 't zelf wenscht, vooral niet om mij 'plezier te doen'.[5] Het moet bovendien eerst naar me terug, voor bijschrijverij, en ik weet niet of Menno het mij al terugzond dan wel of het nog steeds bij Meulenhoff ligt.

Ik ben erg benieuwd naar *In allen ernst* (wat *is* dat precies?).[6] Ik stuur dezen brief nu naar Menno,[7] met verzoek om doorzending, want je bent pas in Juan vanaf 1 Juli en deze is over 8 dagen misschien al in Europa. En ik riskeer liever niet dat hij wegraakt, zooals die lange brief dien ik je zond over die Archiefmevrouw.[8]

5. Zie 3282 n 11.
6. J. Greshoff, *In alle ernst, Overpeinzingen op reis.* Amsterdam 1938.
7. Samen met 3480 (1086).
8. 3429.

Schrijf jij, tot 15 Juli, gewoon naar 't bataviaasch adres. Daarna geef ik je wel een ander op.—Het allerbeste toegewenscht daarginds; ik hoop ook, van ganscher harte, dat je weer wat schrijven zal uit *je zelf.* Bep kreeg een aardige brief van Atie, waarop ze binnenkort antwoorden zal. Veel hartelijks onder ons allen, een hand van steeds je

E.

3480 (1086). *Aan M. ter Braak: Rantjasoeni, 17 juni 1938*

3481. *Aan H. Marsman: Rantjasoeni, 21 juni 1938*

Rantjasoeni, 21 Juni 1938.

Beste Henny,

Ik antwoord kort op je 2 brieven, want schrijven is tegenwoordig een beproeving voor me. Bovendien, je vorige was meer een algemeene waarschuwing tegen Europa dan wat anders. Ik beloof je dat we precies zullen doen wat je ons aanraadt: alleen teruggaan als 't hier niet meer gaat. Ik ben nu van 't Archief weg, heb in een eindexamencommissie gezeten, Bep zit er nog in, doet er 2 × zoo lang over (eig. iets beneden alles!) en verdient 2 × zooveel. 15 Juli gaan we uit Batavia weg, maar waarheen *weet ik niet.* Als 't eenigszins kan, blijven we nog wat hier: ik ben weer zoekende naar werk. 't Archief was niks, omdat het uitzichtloos was (de begrooting is alweer ingeschrompeld!) en Batavia ondermijnde mij totaal. Trouwens, Bep ook, maar die had niets te doen, dus merkte het minder. Schrijven? ik was alleen nog maar in staat tot die krantenstukjes, die inderdaad *geleeraar* zijn, meer niet. Dat stuk over Jany heeft dadelijk geroep verwekt van 'te moeilijk!'[1] Het stuk over jou, daar moet je maar *niets* van verwachten, want hoe wil je 1° de lui uitleggen wie je bent, 2° *drie* deelen bespreken, 3° nog goede dingen zeggen in 2 of 2½ kolom? Maar mijn art. in *G.N.*[2] zal je misschien een beetje schadeloos stellen. Gek, ik zit nu voor een paar dagen bij Adé Tissing, die nu administrateur is (wat véél voor heeft voor zijn logés) op Rantjasoeni; helaas kwam ik verkouden aan, wat hier in de kou tot griep ontaard is, en zoo ben ik niet alleen nog volstrekt niet opgeknapt van Batavia,

1. 'De verzen van A. Roland Holst' (zie 3255 n 10).
2. 'Woordvoerder van het modernisme' (zie 3408 n 3) en 'Marsman's verhalend proza' (zie 3511 n 1).

maar nog steeds niet in staat gebleken om de artikelschrijverij die op mijn programma stond af te doen; enfin, toen vanmorgen dan je brief kwam, zat ik net te genieten van je kritisch proza. Ik moet voor 't *Bat. Nwsbl.* schrijven over: Malraux, (speciaal op verzoek,); Romein's *Erflaters*; Vestdijk, *Narcis*; en jou.[3] In welke volgorde ik schrijven ga en zij plaatsen gaan, weet ik niet.—Nu een misschien wel grappig bericht voor je: Bep heeft eind verleden maand een radiolezing gehouden over je verzameld werk.[4] Het was—gegeven de situatie: radioluisteraars worden geacht nòg dommer te zijn dan krantenlezers—een èrg goede lezing, heel overzichtelijk en duidelijk, en ze heeft brieven binnengekregen van lieden die beweerden dat jij ze nu volkomen klaar geworden was (meest dames). Maar zooals die vrouw dan is, ze vertikte het om je de lezing te zenden, zooals *ik* wou. Of ik haar al bezwoer dat je je heusch wel zou kunnen verplaatsen in het karakter van zoo'n stuk, het moest verscheurd. Wel wou ze je, geloof ik, zoo'n weerklankbrief sturen voor de gekkigheid. Maar dat vond *ik* flauwekul. Dus moet je je nu maar tevreden stellen met dit relaas.

Heere Heere, wat al rare opinies over je werk! Wie *is* die R. Holst, die vindt dat Gorter zich niet uit je boek herkend zou hebben?[5] Ric? Of toch Jany? Mijn antwoord daarop is: dat Gorter dan ezelachtig ongelijk zou hebben, want dat dit VERREWEG het sympathiekste beeld is dat er van hem bestaat. Die herinneringen van tante Jet aan hem[6] vond ik wel braaf, maar toch erg hollandsch-onbenullig. En verdomme, nou doè je wat voor zoo'n man, en nou is 't weer niet goed! Laat nu Den Doolaard maar op hem los; misschien krijgt hij dan dat blikkertandend-bronziggebraden-stralende dat zijn en Holland's hart verkwikken mag. Ik *hoop* zoo dat niet Jany die leuterkoek verkocht heeft, maar Ric. Wat jij over *Pan* geschreven hebt is voor de eeuwen, is *definitief*.[7] Alle socialisten weten daar (uiteraard!) de ballen van. En laat Gorter zich ook maar niet herkennen, dat is niks erg.

3. Zie 3464 n 7. Over J. en A. Romein, *Erflaters van onze beschaving*, [etc.] *I* (Amsterdam 1938) schreef DP in *Bataviaasch nieuwsblad* van 6 augustus 1938 (*Vw* 6, p. 281–285).
4. Datum van de radiolezing niet achterhaald.
5. Zie 3297 n 1.
6. H. Roland Holst, 'Biografische aanteekeningen'. In H. Roland Holst, *Herman Gorter*. Amsterdam 1933, p. 7–83.
7. Zie 3297 n 2.

Dat Nijhoff het *Zelfportret* zoo 'prima' zou vinden, was te verwachten. Maar des te beter. De stukken van Menno en Vestdijk las ik[8]; Menno was heel wat helderder en (tòch) overzichtelijker; V. nogal gewrongen, vond ik, hoewel met wel aardige dingen erin (zooals trouwens bijna altijd). Wat jij over *Amants, heureux amants* zegt, daar snap ik weer niets van. Alle 3 verhalen[9] zijn verrukkelijk, intelligent, gevoelig, charmant, maar het 1e is toch zeker het 'gewoonste'. Het 3e is voor mij het 'rijkste', maar het 2e het meest geslaagde. En dit 2e is voor mij de mooiste (in esthetischen zin), de gaafste en best verantwoorde monologue intérieur die ik ooit las, superieur aan Dujardin, aan Joyce, aan Schnitzler, aan Vestdijk (*1,2,3,4,5*).[10] Lees het eens rustig over, met de wijding die je voor 't lezen zou overhebben voor *De Afspraak*. Geniet nu eens rustig van het meesterlijke proza, van het rhythme, van de (erotische) gevoeligheid, de *cultuur* ervan, de poëzie ook. Hoe is 't godsmogelijk dat iemand met jouw verfijning op taalgebied en jouw ontvankelijkheid voor beschaafde letteren zoo ongevoelig kan zijn voor Larbaud? (Ik zeg dit met des te meer klem omdat ik zoonet je *voortreffelijke* weergave van Rilke[11] gelezen heb.) Ik lees zelden meer literatuur voor mijn genoegen, maar van 2 schrijvers heb *ik* nu in den laatsten tijd wat je noemt zitten 'smullen': de eene was jij, de ander Larbaud. En wat las ik van Larbaud? *Aux Couleurs de Rome,* dat één meesterstukje bevat: *Une Nonnain*, maar over 't algemeen toch lang niet het peil bereikt van *Amants*... Bep en ik hebben van deze nietsjes: impressies, lettré-achtigheid, verfijnde opstellen, dag aan dag zitten genieten hier als van een zalige bries van een ver en zuiver land—laat ons zeggen òns Elysium—; zoo wonderdadig werkt zooiets in dit koloniaal pestbestaan. (Lees ook: *Tan callando.*)[12]

8. M. ter Braak, 'Twintig jaar Marsman'. In *Het vaderland* van 24 april 1938 (ocht.). En S. Vestdijk, 'Dichterlijke eenlijnigheid'. In de rubriek 'Letterkundige kroniek.' In *NRC* van 16 april 1938 (av.).
9. Het titelverhaal 'Amants, heureux amants...' en 'Beauté, mon beau souci...' en 'Mon plus secret conseil...'.
10. In S. Vestdijk, *Narcissus op vrijersvoeten.* Rotterdam 1938, p. 215–232.
11. 'Rainer Maria Rilke'. In H. Marsman, *Verzameld werk III, Critisch proza.* Amsterdam 1938, p. 43–50.
12. Zie voor DP over Larbaud 3476 n 9. '...Tan Calando', eerder verschenen in *Au disque vert* (zie 2070 n 3), is het dertiende hoofdstuk van *Aux couleurs de Rome*, p. 177–200.

Je weet niet wat voor geluk je versmaadt, al zit je dan in Eze.[13]

Ik ken dat Eze heel goed. Eén groot hotel beneden, vlakbij 't station, het eigenlijke dorp boven. Ik was in dat hotel met een Poolsch schilder, Jozèk Jaréma, die in 't kleine en vulgaire op Jany leek. Hij had een verhouding met een amerikaansche getrouwde vrouw, die dacht dat ze zwanger was van hem en die hem erop uitzond om in diep geheim een irrigator te koopen. Hij kocht die, liet hem in papier wikkelen, ging naar haar huis (in Menton) en vond haar niet. Toen liet hij de irrigator, zoomaar met wat papier erom, in het café op de hoek achter en vandaar thuisbezorgen als madame er weer zou zijn. Hij was stomverbaasd dat zij zijn ridderlijke zending niet heelemaal kon apprecieeren. In Eze zou de verzoening plaatshebben en daarvoor leende hij een pyama van mij: ik had één mooie pyama. Maar de geuren van de amerikaansche kwamen daar niet op, want ze wou niet eens de kamer met hem in. Ze wou direct naar boven (waar jullie nu zitten) en op de helling kregen ze heftige ruzie, en hij greep haar bij de keel en schudde haar, wat haar deed lachen, en tenslotte zei hij tegen haar: 'Sâle type!' Toen hij mij deze beleediging vertelde en *ik* moest lachen, vond hij dat ook gek. Hij was nogal aardig, maar vrat te veel knoflook. Hij was dol op *Henri Brulard*, dat hij in zijn schilderdoos had, vol vlekken natuurlijk, en toen ik hem *Le Rouge et le Noir* gaf, vond hij dat ook heel goed, maar niet beter: 'Ça-a, j'comprends pas. *Pourquoi* qué c'est mié? (Mié = mieux; hij zei een ie voor een u en een é voor een eu, en een i(kort) voor u(kort): 'In pé plis blé' = Un peu plus bleu; dat was als hij de zee moest schilderen. Maar de amerikaansche vond dat naaien in slecht fransch een heelen tijd heerlijk, en vooral, zei hij, was ze zalig verbouwereerd 'quand pour la prémiere fois, y'é mis la langue là. Ça-a, elle ne connaissait pas!' Van Nietzsche wist J. niks, maar in Eze zei hij telkens: Byron, Byron.

Nu, neem dit moois voor lief. Ik laat je het stuk sturen—of zend het zelf—per luchtpost zoodra het uit is en verder moet je 2 boeken krijgen over een tijdje, als de uitgevers doen wat ik ze vraag: *Het Sprookje van de Misdaad* (3 dialogen over het detective-verhaal)—dat komt al heel gauw uit, bij Kolff in Batavia,—en *Multatuli, tweede Pleidooi,* een soort supplement op *De Man van Lebak,* waarin ik al heel wat 'afgereageerd' heb van mijn tegenwoordige indische stemmingen. Ik vrees dat het allebei niet veel voor je zal zijn, hoewel toch

13. Èze (Alpes Maritimes, Frankrijk), waar Marsman in juni 1938 verbleef.

nog wel ièts meer, denk ik, dan voor Jan Greshoff (die dit alles diep veracht).

Ik ben benieuwd of ik binnenkort werk vind—er is sprake van een uitgeverij, een vrije school en een bibliotheek, alle 3 in Bandoeng: een rotplaats wat de kleinsteedsche sfeer betreft, maar best als klimaat. Bep heeft van haar kant een aanbieding in Buitenzorg (H.B.S.), maar gescheiden leven willen we geen van beî. Vandaar allerlei onzekerheid. Enfin, tegen half Juli hoor je 't wel.—Het beste voor je werk, met Rien en met de gezondheid. Steeds hartelijk je

E.

P.S. Illuzies over Europa heb ik géén, Bep ook niet. Maar al was 't maar voor Alijntje, hier blijven is tòch uitgesloten, en daar hebben we tenminste de 'onzen'. Dat is enorm.

3482. *Briefkaart aan F. R. J. Verhoeven: Rantjasoeni, 23 juni 1938*

Rantjasoeni, 23 Juni.

Beste Verhoeven,

Gelijk hiermee gaat mijn antwoord naar 't Landsarchief. Ik heb inderdaad nog nooit over deze zaak gehoord,[1] en het is duidelijk dat de grafschenner[2] hier bron is geweest. De zaak schijnt zich nu tegen *jou* te richten, ik arme word maar aanleiding, helaas! Het is *het* moment om definitief af te rekenen met dit tuig. Kàn ik je plezier doen met het schrijven van een artikel (bv. in de *Ind.Crt.?*), ik ben bereid. Maar ik vrees dat het—op het oogenblik—de boel juist bederven kan. We beraadslagen hierover wel als we elkaar terugzien. Bep en ik gaan Zaterdag met den trein van 5 uur uit Bandoeng, dus ± 8 uur weer thuis. Je zou ons dus Zaterdagavond al kunnen 'treffen'. Overigens, ik heb nagenoeg niets aan deze vacantie gehad, ben doorloopend ziek geweest: griep, spru etc. Heb ook niets kunnen afwerken van mijn schrijfprogramma.

1. In *De ochtendpost* (zie 3315 n 2) van 18 juni 1938 had Van der Kop (zie 3468 n 1) in een hoofdartikel ondertekend met 'Du Califou' de hoop uitgesproken dat Verhoeven stukken van het Landsarchief zou doen terugkeren die onder zijn voorganger uit het archief waren verdwenen. DP werd ervan beschuldigd herhaaldelijk afwezig te zijn.
2. P. C. Bloys van Treslong Prins (zie 3429).

Heeft Wies Perelaer mijn postblad ontvangen?[3] ik zond die nl. naar 't Archief. Tot ziens. Hartelijke groeten, ook aan Ellen, van je

EdP.

3483. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Batavia, 26 juni 1938*

Bat., 26 Juni '38.

Beste Freddy,

Bor, Amb. Oorlogen hoeft niet meer, heb ik gevonden.

Keyts ook. Die verzen stonden in de Bijdr. Taal-Land en Volkenkunde.

Ik moet alleen nog hebben (als je ze me niet al zond):

Inlichtingen over *Cramer's Tijfferboom,* die onduidelijke woorden; en dat nieuwe vers waar ik je om vroeg.[1]

J. Steendam, Zeede-zangen voor de Bataviasche Jonkheyt—daar 't meest 'oostersche' vers uit, als je 't boekje vond.

Abraham Bogaert, Gedichten 1723. Daarin staan, volgens De Haan, op blz. 498 een indisch gedicht (v. 1702); op blz. 501 een verjaarsvers voor den G.G. Van Outhoorn.[2] Die 2 zijn voor mij wel genoeg.

In de verzen die je voor me overschreef van Jeremias de Decker was de spelling gemoderniseerd. Daar dit de eenige poëet is bij wien dit zou voorkomen, moet ik je helaas vragen mij diezelfde verzen te bezorgen in *oorspronkelijke* spelling. Jammer! Het zijn: a/ Heil en Voorspoed aan N.van Oosterwijck op zijne reize na O.I. met de Phoenix (een sonnet). b/ Uitzang v. zijn broer naar Batavia met de Walvisch,—alleen strofe 1 t/m 10;—c/ Aen mijn broeder te Batavia in de Oost overleden, alleen de eerste 18 regels.—Dank!

Hartelijk gegroet door je

E.

De Steenbergsche Familie is 'besteld'!

3. L. Perelaer, collega van DP op het Landsarchief. Brieven aan haar zijn niet teruggevonden.

1. Mogelijk is een brief niet teruggevonden. DP heeft nog niet eerder geschreven over onduidelijke woorden en een nieuw vers in verband met Cramers *Tijfferboom.* Ook Livinus Bor, *Amboinse oorlogen* (Delft 1663; zie *De muze van Jan Companjie,* p. 20–23) kwam nog niet ter sprake.

2. Van de drie passages uit gedichten van Bógaert die DP heeft opgenomen in *De muze van Jan Companjie,* komt die op p. 89–90 overeén met p. 297–299 van A. Bógaert, *De gedichten* (Met printverbeeldingen. Amsterdam 1723) en die op p. 86–88 grotendeels met p. 503–504 en 505–508 van *De gedichten.*

3484. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Batavia, 29 juni 1938*

Bat., 29 Juni '38.

Beste Freddy,

Vervolg op vorige briefkaart.

Kan je opscharrelen een werkje genaamd *Parnassus Kunstkabinet of Verzameling van Weergadelooze Dichtstoffen,* Amsterdam 1735. Op blz. 170–176 daarvan komt een 'bespottelijk gedicht' voor op een reis naar Indië, van Isaac Sondermans of Sunderman.[1] Zou je mij daar een fragment van kunnen bezorgen? het gekste of het meest oostersche?

Ik schiet ferm op, werk nu dag aan dag in de Bibliotheek v/h Bat. Genootschap. Daarom moet ik op haast aandringen. Zoodra deze Companjiesproeven bijeen zijn kan Nix beginnen te drukken, te zetten, enz.—Dank! Steeds je

E.

3485. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Batavia, 30 juni 1938*

Batavia, 30 Juni.

Beste Freddy,

Nieuwe briefkaart, na de 2 vorige missives.—Stel je voor dat de *IJstroom* van Antonides v.d.Goes hier totaal ontbreekt! Ik moèt je nu vragen een of twee passages daaruit te kiezen—natuurlijk alleen die op 't Oosten betrekking hebben. Neem het minst bombastische òf het gekste. Prof. Brom, *Java in onze Kunst* blz.15–16 geeft een stuk dat misschien dienen kan (*IJstroom* blz. 43–51). Die 'winstrekening' is misschien wel mooi, want die is later vaak overgedaan, ook in poëzij.

Verder ontbreekt hier een bundel van ds. Gerrit Verbeet, *Oost-Indische Uitspanningen,* 1752. Als daarin voorkomt een zeege-zang op de Chineezenmoord (v. 1740)[1] zou ik díe compleet willen hebben. Verder misschien nog wat, als 't 'koloniaal' genoeg is.

Wil je met dit alles haast maken? je zou mij daar enorm mee helpen. Zelf ploeter ik hier nu 6 uur en meer per dag aan, met 't gevolg dat het Compagniesdeel bijna klaar is. Reageer in ieder geval direct even, om te zeggen wàt je ontvangen hebt van mijn desiderata enz.

1. Zie *De muze van Jan Companjie*, p. 70–74.

1. Zie voor 'De Chineezenmoord, Willem van Haren' *De muze van Jan Companjie*, p. 116–120 en voor 'Gerard Verbeet' p. 122–124.

Denk maar dat je spoedig met een fraai boekdeel,—met alleraardigste plaatjes!—zult worden 'beloond'.

Hartelijk dank en steeds je

E.

Over Verbeet vind ik wel allerlei details bij Huet,[2] maar nagenoeg niets van 's mans eigen gerijmel, helaas.

3486. *Aan F. E. A. Batten: Batavia, 2 juli 1938*

Batavia, 2 Juli 1938.

Beste Freddy,

Heb je mijn diverse briefkaarten gekregen? Ik ga maar door je op deze legerorder-manier te schrijven, want ik woeker werkelijk met den tijd die mij hier rest, om zooveel mogelijk af te doen. De pest van deze 17e en 18e eeuwsche boeken is, dat ze niet uitgeleend worden. Ik pen dus van 9 tot half 2 op het Bat. Gen.

Nu de boodschap. Het eenige portret dat mij ontbreekt is dat van Abraham Bogaert, dezelfde van wien ik je reeds poëmen bestelde. Zijn facies komt voor in een werk van zijn hand, genaamd *Roomsche Monarchije* en een ander (?) portret in zijn *Dichtwerken*. Heet dat boek wel *Dichtwerken*? Geef mij daar den *juisten* titel van op.

Zou je nu dat portret—*liefst* dat uit *Roomsche Monarchije* (dat ken ik nl.) willen laten fotografeeren, en mij cliché en afdruk zenden? Cliché 9 bij 12, afdruk misschien iets grooter. Als je 't zelf niet bij de hand hebt gehad, kan Sjeu je zeker zoo'n virtuoos opgeven, die speciaal dit soort foto's maakt. Ik ben hier dagen lang bezig geweest met een Japanner; en heb al bij de 30 illustraties. Je ziet dat Nix wat aandurft!

Het boek kan zeer amusant worden. Bep werkt mee, al is 't nog wat traag; komt wschl. ook op het titelblad. Titel: *De Muze van Jan Companjie* (1600–1780). Schreef ik je dat al niet? Volgend deel: *Kraspoekoel* (1780) tot *Multatuli* (1860) Misschien zou dat een mooie titel zijn: *Van Kraspoekoel tot Saïdjah*. Wat denk je?[1]

Van 1744–1746 verschenen te Batavia de *Bataviase Nouvelles* van Jordens. De eerste indische krant, spoedig verboden omdat het

2. In C. Busken Huet, *Litterarische fantasiën en kritieken V*. Haarlem z.j. [1882?], p. 82–168. De inhoudsopgave geeft p. 80–166.

1. Zie 3128 n 1.

'nadeelige gevolgen' kon hebben voor Holland. In dat blaadje dat wekelijks verscheen, kwamen ook verzen voor. Helaas! het ontbreekt hier totaal! En op het Landsarchief èn op het Bat. Genootschap tida ada![2] Jammer, want ik had er een aardig hoofdstukje van kunnen maken. De eenige collectie ervan is op het Rijksarchief (in Den Haag?). Ook is er een uitgave (herdruk) van in boekvorm *Oost-Indische Nouvelles,* van 200 blzn. Ook op 't Archief. En een andere herdruk in boekvorm, genaamd *Bataviase Nouvelles en Politique Raisonnementen,* in de Koninklijke Bibliotheek.[3]

Zou Rudie of jij in dit opzicht iets voor me kunnen doen? Die collectie of die boeken vragen te zien en eruit overschrijven wat je aardig lijkt. Altijd het meest met het oog op de indische samenleving. Een paar gedichtjes misschien? Is het èrg flauwekullig, dan niet.

Over die publicatie en Jordens zelf heb ik gegevens genoeg; maar als je me een idee kon geven van het blad zelf zou je me flink helpen.

Mijn eerste copy gaat eerstdaags ter perse. Zend dus ook het portret van Bogaert zoo gauw mogelijk. Is er geld voor noodig en heb je dat niet, leen het dan zoolang van Ter Braak. Nix betaalt alles, dus heb geen scrupules t.o.v. *mij.* Laat het cliché op *film* maken, *niet op glas,* met het oog op verzending en bewaring.

Voilà. Ik schrijf je echt, zoodra ik hier doorheen ben, dus over een dag of tien.

Hartelijk gegroet en veel gedankt

door je E.

Schrijf gewoon hierheen; ik laat mijn adres op 't postkantoor veranderen als ik wegga.

P.S.—O ja, kàn je een portret vinden van Johan van Heemskerk, den man van de *Batavische Arcadia?* Zoo ja, laat dien dan ook kieken en stuur hem mèt Bogaert.

3487. *Aan F. E. A. Batten: Batavia, 7 juli 1938*

Batavia, 7 Juli 1938.

Beste Freddy,

Vandaag ben ik zoowat klaar met mijn Compagnies-werk. Ik

2. Het is er niet.
3. Van Jordens is geen werk opgenomen in *De muze van Jan Companjie.*

haast me je te schrijven om je misschien nog moeiten te besparen. Door een soortement wonder is op het Landsarchief nl. een bibliotheek ondergebracht, waardoor ik nog een en ander *hier* kon vinden; zoo het portret van *Bogaert,* dat je dus niet meer hoeft te laten fotografeeren. Ook zijn vers op Van Outhoorn vond ik; het staat in de *Historische Reizen.*

Ik moet van Bogaert alleen nog maar hebben: 'het voor de vuist gerijmd request' op blz. 49 van de *Gedichten* en het in 1702 gemaakte indische vers op blz. 498. Althans wanneer het laatste ook echt iets indisch' heeft en het eerste niet *te* lang is.

Voor de *Bataviase Nouvelles* moet je je vooral niet te veel moeite geven. Komen er geen verzen in voor, laat dan maar stikken, want van het proza heb ik wel eenig idee door citaten in een artikel van zekeren Dr. Wijnmalen.[1]

Dus:

a. 17e-eeuwse spelling van de gezonden verzen van Jeremias de Decker.

b. herstel van de onleesbare woorden in 't door Rudie gecopieerde vers van Matthijs Cramer, *D'Ind. Tijfferboom,* en dat andere vers van denzelfden, dat ik je vroeg.

c. Jacob Steendam, *Zede-Sangen voor de Batavi(a)sche Jonkheyt*; iets 'oostersch' daaruit, als je 't boekske vindt;

d. Dat vers (of een brok eruit) van J. Sondermans uit *Parnassus Kunstkabinet of verz. v. weergadelooze dichtstoffen,* Amsterdam 1735,—op blz. 170–176.

e. Fragment uit Antonides v.d. Goes' *IJstroom* (dat prof. Brom opgeeft, zie *Java in onze kunst,* hfdst. 1.)

f. Die 2 gedichten van Bogaert. Uit *Gedichten.*

g. Iets 'indisch' uit de *Oost-Indische Uitspanningen* van Gerard Verbeet, vooral het gedicht op de Chineezenmoord.

Dat is alles; en dat is nog vrij veel, maar niet tè, hoop ik. Dank, dank. Ik verwacht, eerlijk gezegd, al van allerlei, binnenkort; wat je al gezonden hebt, kan je hierboven schrappen.

Hartelijk je

E.

1. T. C. L. Wijnmalen: 'De eersteling onder de Indische nieuwsbladen'. In *Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië* 3 (1874) [10] (oktober), p. 268–284.

Van 15 Sept.–15 Aug. wonen Bep, Alijntje en ik in Gedong Menu te Mr. Cornelis. 'Wel gek, hè?' *Niet* daarheen schrijven: 't huis heet nu anders,—maar gewoon aan *dit* adres: Molenvl. W. 9a. Ik laat op het Postkantoor nazenden, dat is het veiligste.

3488. *Aan G. O. Tissing: Batavia, 7 juli 1938*

Batavia, 7 Juli '38.

Beste Adé,

Ik ben erin geslaagd voor een maand 2 kamers te huren in mijn oude huis op Kampoeng Melajoe (Campong Malayo, zooals de Compagniesmenschen zeiden). Van 15 Juli tot ± 15 Augustus zitten wij dus daar. Op deze manier kan ik ook nog allerlei dingetjes in Batavia afdoen, waar ik me anders vreeselijk mee had moeten haasten.

Als 't jou dus hetzelfde is, wordt alles gewoon één maand uitgesteld. Wij gaan dan tusschen 15 en 20 *Augustus* samen naar de Zandbaai,[1] en Bep, Alijntje en ik zouden dan van 15 Aug. tot 1 Sept. op Rantjasoeni willen logeeren. Kan dat? Ik veronderstel dat er dàn niemand meer is;—mocht het noodig zijn met het oog op anderen, dan kan je misschien deze 14 dagen voor ons 'reserveeren'.—Met 1 Sept. dachten we dan in Bandoeng te gaan wonen. Bep wou 't huis huren van bij jou uit; ze heeft dan 14 dagen voor lezen of eventueel plaatsen van advertenties, kijken enz. Ik hoop het noodige bij en met Nix te kunnen bereiken; ik werk als een paard voor Nix—het is een beetje een onheilspellende naam, maar als je nu eenmaal met Nix beginnen moet en 't is niet anders... Sinds mijn terugkeer hier in Batavia ben ik om zoo te zeggen nacht en dag met die Compagniesrijmelaars en consorten bezig geweest, met het gevolg dat ik vandaag hiermee *klaar* ben—op het noodige retoucheeren na en in afwachting van wat stukjes die uit Holland moeten komen. Dat is dan weer dat.

Ik hoop dat met jou alles goed gaat, en dat de verjaardag van je moeder prettig gevierd is, of zal worden gevierd. Ik dacht overigens dat die op vandaag viel, maar Ferdy is hier en belde zooeven Feicko op, met wien hij een afspraak maakte voor vanavond; dus heb ik mij vergist? Hoe het zij, prettig samenzijn wordt jullie allen toege-

1. Zie 3238 n 5.

wenscht door ons beiden. Groeten aan je moeder, en schrijf als er iets met mijn plannen niet deugt.

Steeds je

E.

Hoe dat meestersche adres *precies* is, weet ik niet. Die menschen heeten Scheltens en zijn erg geschikt. Het beste is, hierheen te adresseeren; ik geef het wel aan de post op, waarheen ze moeten nazenden.

3489. *Aan M. ter Braak en J. Greshoff: Batavia, 8 juli 1938*

Batavia, 8 Juli '38.

Beste Jan en Menno,

Deze brief aan jullie samen, is bedoeld als voorloopige administratie en om even weer 'bij' te berichten. Gisteren kreeg ik den brief van Menno met het ingesloten veto van Meulenhoff.[1] Ik zal eerst die copie herzien en daarna zien wat ik ermee doe; Dirk v. H. wacht trouwens ook op afwerking. Als er *meer* klaar is, verandert misschien het heele programma, en als ik tegen dien tijd niet zelf in Europa terug ben, dan graag jullie bemoeienis met Leopold.

Ingesloten een vervolgje op dat stuk in de *Ind. Crt.* Dit tuig kon de nederlaag van dat terugtrekkend en spijtbetuigend stukje van de redactie zelf natuurlijk niet slikken. Ze hebben zich dus gewend tot *het* schandaalblaadje bij uitstek in Batavia, dat beroemd is om het opdisschen van 'nouvelles' over allerlei ongerechtigheden, waar 't publiek hier van smult. Hier zijn ze volkomen op hun plaats. Maar als je nu maar niet denkt dat allerlei lieden dit niet heerlijk vinden, mijn eigen familie in Indië vooraan. Het geeft je misschien een idee van de samenleving waarin wij verkeeren. Overigens heb ik me ditmaal bepaald geamuseerd; want die donkere kamer bv. was doodgewoon de *bibliotheek* van het Archief (die donker gemaakt wordt vanwege de warmte) en die 'dame' de dikke juffrouw Perelaer, die

1. Brief van Ter Braak van 30 juni 1938 (1087), waarin hij ondermeer schrijft: 'Ik schreef al een tijd geleden Meulenhoff; 1° om hem te vragen je het manuscript van *Schandaal in Holland* in ieder geval te retourneeren en 2° om zijn beslissing inzake een ev. uitgave. Het antwoord kwam een paar dagen geleden binnen; ik sluit het in. Zooals je ziet, heeft Meulenhoff jr. erg zijn best gedaan om uit te drukken, waarom hij zich zal onthouden.' (*Bw TB-DP* 4, p. 327).

met mij die bibliotheek zat te ordenen. Verder is deze Holmes aan het telefoneeren gegaan om naar me te vragen—*typisch* indische manieren!—terwijl ik al een dag compleet van 't Archief weg was. Enz.[2]

Wij gaan van 16 dezer tot 16 Augustus in Mr. Cornelis wonen, in... 'Gedong Lami'! Wat zeg je daarvan? De bewoners zijn nu zeer geschikte hollandsche burgermenschen, die daar een 'bedrijf' hebben, nl. een kleermakerij voor 't Ned. Indische leger. Er zijn zalen vol groen khaki en trapmachines, maar heel veel is nog zooals het was en wij hebben 2 ruime kamers gehuurd, gemeubeld, voor f 20. Die kamers waren vroeger: een logeerkamer en mijn 'kantoortje'. Verder hebben we den heelen kalikant voor ons. Ik voelde me ongelooflijk verlicht en in een oude veilige wereld toen we het bezoek brachten om het hierover eens te worden. Ik wil een maand heerlijke *vacantie* hebben, daar; wat drukproeven nazien (ik heb enorm veel 'op stapel' bij Nix) en wat lezen. Jan's *In alle Ernst*,[3] dat er uiterst appetissant uitziet en dat ook gister kwam, gaat mee. Wat een gezellig boekje!

Op 't oogenblik zijn we aan 't kofferpakken en opruimen. Ook schrijven van artikelen voor 't *Bat. Nwsbl.* en zoo, om daarvan af te zijn. Sinds ik terugkwam, hier in Batavia, van Rantjasoeni (van waaruit ik jullie 't laatst schreef) ben ik ononderbroken in de Bibliotheek aan het werk geweest aan een overzichtelijke 'bloemlezing' van Compagniesletteren (1600–1780), die met portretten en platen uitkomt bij Nix. Kortom, ik werk nu bijna uitsluitend voor Nix, in de hoop dat het niet voor niks zal zijn, maar integendeel een groot succes worden,—waar veel kans op is.

Na 15 Aug. gaan we 14 dagen naar Rantjasoeni en dan, met 1 September, in Bandoeng wonen. Ik kan dan dit deel en het volgende (dat van 1780–1860 zal gaan) op de drukkerij zelf corrigeeren, enz. Nix heeft een ruime kamer ter beschikking van Bep en mij gesteld, want in Bandoeng kan Bep mij wschl. behoorlijk helpen. Hier is ze op 't oogenblik doorloopend weer uitgeput.

Over die bloemlezingen en dat werk in de uitgeverij hoor je nog hoopen. Nix *moet* een goede, betrouwbare agent in Holland hebben.

2. Zie 3468 n 1 en 3482 n 1. Veersema (zie 3315 n 2) noemde zijn vaste roddelrubriek in *De ochtendpost* 'Bataviase nouvelles' en gebruikte daarvoor het pseudoniem J. E. Jordens jr. naar de *Bataviase nouvelles* (1744–1746) en haar oprichter.

3. J. Greshoff, *In alle ernst, Overpeinzingen op reis.* Amsterdam 1938.

Op 't oogenblik denken we aan 'Templum Salomonis' in Leiden,[4] die veel voor indische boeken doet, vooral van min of meer wetenschappelijk karakter. Weten jullie iets anders? Niet Nijhoff,—die heeft ruzie met Nix, want Nix is slordig volgens Nijhoff en Nijhoff een afzetter volgens Nix.

Tenslotte dit plan, dat *mij* alleraardigst lijkt. Een jonge leeraar hier, Nieuwenhuis,[5] die ik ken en die heel geschikt en lang niet stom is, interesseert zich sinds jaar en dag voor P.A. Daum (Maurits) en heeft een groote studie over hem geschreven, met citaten uit oude krantenartikelen, brieven enz. Al pratende kwamen we op het idee dat het eig. èrg aardig zou zijn om een Maurits-nr. van *Gr. Ned.* te maken: het artikel (25 à 30 blzn.) voorop en de rest een bloemlezing uit deze onvindbare literatuur. Als je ervoor voelt,[6] schrijf me dan dadelijk, want er moet dan hard aan gewerkt worden: die stukken overgeschreven, enz. Ook wèlk nr. het zou moeten zijn. Ik denk dat het een succes kan worden als van een Elsschot-nr.[7] en misschien stimuleert *dit* uitgevers om dat werk te herdrukken. De W.B. heeft aan Jan Prins gezegd dat *Goena-Goena* in Holland zéér goed is verkocht.[8] Enfin, graag spoedig antwoord hierover. Het juiste adres in Mr. Cornelis weet ik niet (nr. bedoel ik), maar schrijf gewoon naar 't oude adres, want ik laat dit correct door 't Postkantoor hier behandelen.

Ik hoop van harte dat jullie rusten en werken en gelukkig zijn. Veel heil gewenscht door ons 2. Tot later en beter, steeds hartelijk jullie

E.

4. *Multatuli, Tweede pleidooi* werd uitgegeven door A. C. Nix & Co te Bandoeng en Burgersdijk en Niermans (= Templum Salomonis) te Leiden.
5. Zie 3499 n 1.
6. Niet gebeurd. R. Nieuwenhuys, 'Maurits, Romancier van Tempo Doeloe' verscheen samen met J. P. van Praag, 'De steen in het water', 'Korte biografie' (waarin een bibliografie was opgenomen) en een foto van P. A. Daum in *GN* 37 (1939) 9 (september), p. 201–267. Vervolgens reageerde Nieuwenhuys nog op het artikel van Van Praag in de rubriek 'Commentaren' met 'Oratio pro Daum' in *GN* 38 (1940) 1 (januari), p. 118–122.
7. *GN* 35 (1937) 7 (juli), p. 1–148 (zie verder 3250 n 14).
8. P. A. Daum, *Goena-goena.* Ingel. door E. du Perron. Amsterdam: De Wereldbibliotheek 1936. Jan Prins (ps. van Christiaan Louis Schepp, 1876–1948), Nederlands dichter en vertaler.

3490. *Aan J. Greshoff: Batavia, 11 juli 1938*

Beste Jan,

Gelijk hiermee zend ik je 6 exx. Poèmes van Levet, die ik hier in Indië liet drukken.[1] Wil jij (vanuit de Azuren Kust waar de arme overleed) voor doorzending zorgen? 1 ex. is voor jou, 1 voor Menno, 1 voor Henny, 1 voor Jany, 1 voor Arthur, 1 voor Jan van Nijlen.

Nu moet ik nog f 12.50 bijeen zien te brengen voor de drukkosten. Ik heb nog wel wat exx. over. Kan je bedenken wie in aanmerking komen om me er een paar 'af te nemen'? Nijkerk,[2] Henri Mayer? Als je denkt dat je later, als je in Brussel terug bent, er 5 kunt plaatsen à f 2.50 of 6 à f 2. of 200, schrijf het me; dan stuur ik je 5 of 6 exx. naar de boulevard Reyers.

Dit is een 'zakenbrief', dus hij gaat apart.

Hartelijk je

E.

Batavia, 11 Juli '38.

3491. *Aan H. Samkalden: Batavia, 11 juli 1938*

Batavia, 11 Juli '38.

Beste Hugo,

Ik kom eens als schuldeiser bij je optreden. Nix stuurde me nl. zijn rekening voor Levet (f 42.50, dus werkelijk spotgoedkoop!) en nu wou ik hem daar liever niet op laten wachten. Door contribueeren van Groeneveldt, Leo Jansen en Sk.—en Adé Tissing—bracht ik f 30. bijeen. Dus f 12.50 nog voor mezelf. Zou je die f 5. van jou dus eerstdaags aan Nix kunnen sturen? Het juiste adres is: A.C. Nix, uitgever, Landraadweg 3, Bandoeng.

Dank, en tot ziens in Meester.

Hartelijk je

E.

Zou ik Ritman ook contribuabel achten, of vind je niet dat hij dat waard is?

1. H. J.-M. Levet, *Poèmes*. Imprimés à l'Ile de Java en trente exemplaires 1938. Herdruk van de editie van L.-P. Fargue en V. Larbaud (zie 2900 n 3).
2. Zie 2826 n 1.

3492. *Briefkaart aan F. E. A. Batten: Batavia, 15 juli 1938*

Batavia, 15 juli '38.

Beste Freddy,

Veel dank voor de eerste zending! Nix begint al met zetten, en kan nu desgewenscht zelfs afdrukken tot het jaar 1672 (d.i. na Matth. Cramer). Het stuk uit de inleiding v. Nic. de Graaff (*O.I. Spiegel*) is zóó fraai en treffend, dat ik het als motto voor den heelen bundel neem.[1] Bep heeft hier geen ex. van haar dissertatie,[2] maar zal aan Paris schrijven je een ex. te zenden; ze meent overigens dat je er *niets* aan hebben zult. Maar dat moet jij weten, heb ik betoogd. Later zal ik je nog wat foto's sturen ter illustratie van *Ducroo,* maar die notities moet je zelf maar eens overschrijven bij Greshoff, dàt is me te machtig![3] Schrijf later eens naar Bdg. wat je al hebt, als foto's; ik bezit n.l. nog heel wat clichés ook uit oude tijden, en misschien zelfs nog wat 'dubbelen'.—Ik vertrek *morgen* naar Gedong Menu. Adres, tot 15 Aug. ongeveer: c/o fam. Scheltens, Pasarstraat 142, Mr. Cornelis.—Vooràl niets nr. Binnerts sturen, want die zit zelf in Europa! Ik hoop van harte dat je dat niet gedaan hebt. Het oude adres (Molenvliet) is veilig, want dat heb ik aan de Post laten veranderen. Tot later. Ik stuur je gelijk hiermee een deeltje *Poèmes* v. Levet (je weet wel, die zoo'n invloed had op Larbaud), *hier* gedrukt. Wees er vriendelijk tegen! Later meer; de koffers overstelpen ons. Hartelijk je

E.

3493. *Aan F. E. A. Batten: Meester Cornelis, 24 juli 1938*

Mr. Cornelis, 24 Juli '38.

Beste Freddy,

Dit schrijf ik je vanuit de 2 kamers waarin we nu logeeren in 'Gedong Menu', en op wat de verjaardag van mijn vader was. Het is hier een vrij rare gewaarwording voor me geweest, maar niet *te* raar; ik heb tegelijk het gevoel dat ik hier tòch hoor, want er is zoo-

1. DP heeft inderdaad een groot stuk uit N. de Graaff, *Reisen na de vier gedeeltens des werelds* [...], *Hier agter is by gev. d'Oost-Indise Spiegel* [...] (Hoorn 1701) als motto voor *De muze van Jan Companjie* genomen.
2. E. G. de Roos, *Het essayistisch werk van Jacques Rivière.* Amsterdam: Paris 1931.
3. Zie 2489 n 1.

veel hetzelfde gebleven, naast de vele veranderingen, en door de veranderingen weer dat ik hier toevallig ben. 'Aangegrepen' heeft het mij niet. 's Morgens en 's middags zitten wij in het tuintje vlakbij de bocht van de Tjiliwoeng, waar ik als kind uren lang de gètèks[1] en sampans kon zitten afwachten, maar later eig. nooit meer zat. In het hoofdgebouw zet ik geen voet meer; deze kamers zijn in het begin van de bijgebouwen, gek genoeg op de plaats waar mijn vroeger 'kantoortje' was (toen ik 12, 13 was en 'Baur' dreigde een blad uit mijn lievelingsboeken te scheuren). En in de logeerkamer waar 'mevrouw Saks' woonde (of heet ze in 't *L.v.H.* 'Sachs'?)[2] en vóór haar de oude Ma Samirah, van wie in 't *L.v.H.* geen sprake is. En in wat de keuken was!

Ik heb nieuwe artikelen geschreven in 't *B.N.*[3] (eindelijk!), die je spoedig krijgt; verder hier de drukproeven voor 't laatst doorgezien van *Multatuli, 2e pleidooi,* dat je 'automatisch' door Nix gezonden wordt, zoodra 't van de pers komt ('t zal er nog eerder zijn dan die detective-dialogen van de poerummakerszaak Kolff); en tenslotte ben ik hier nu al bezig geweest met de eerste proeven van *De Muze van Jan Compagnie.*

In dat verband, heel veel dank weer voor wat je me allemaal zond. Bogaert heb je nu wel erg compleet afgeroomd. Antonides van der Goes zet ik morgen of overmorgen in elkaar: 's mans biografietje en wat je me zond (wschl. toch niet alles). N. de Graaff komt me prachtig te pas, maar hoort niet in deze collectie. Sunderman daarentegen is met al zijn duitsch te 'drollig' om hem niet te vertoonen; als je denkt dat de rest véél beter is!... Als dit boek niet laag en gek was, wat zou het zijn? 't *Is* Jan C., man!

Hoe dan ook, alles is best. Steendam en Hemme kunnen verrekken. Het *eenige* wat ik nu werkelijk nog mis, is dat gedicht op de Chineezenmoord of/en iets anders uit de *O.I. Uitspanningen* van ds. G. Verbeet. Het zou heerlijk zijn als je dàt boekje nog vond. Ik zal hier ook nog zoeken (er was een ex. in de bibliotheek van Huet's vriend Mr. N.P. van den Berg,[4] die in 1912 nog leefde—maar nù is hij dood en waar is zijn boekerij heen?) Het boekje is bovendien in 1752 of '54

1. Houtvlotten.
2. Zie *Het land van herkomst*, p. 227–228 (*Vw* 3, p. 249–251).
3. Mogelijk de in 3464 n 7 en 3481 n 3 genoemde artikelen.
4. N. P. van den Berg (1831–1917), financieel-economisch deskundige, president van de Javasche Bank van 1873 tot en met 1889 en van de Nederlandsche Bank van 1891 tot en met 1912.

in Holland gedrukt, dus misschien daar toch nog wel te vinden, als ze hun best doen.

Dus alle andere dingen kan je nu laten loopen. Die *Bat. Nouvelles* zullen ook wel niets opleveren, 'belletristisch' gesproken.

Een prettige vacantie in Augustus. Wat doe je zelf? *Werk*[5] lijkt me heel aardig te kunnen worden. Wanneer promoveer je?

Hartelijke groeten en veel dank ook voor je moeder, steeds je

E.

P.S. Bep is erg loom en moe hier in Mr., Alain moordend van vitaliteit. Ik zelf was de eerste dagen physiek ook heel raar. Nu is dat over. Bandoeng is een *peststadje,* niet te vergelijken met het lieve kleine plaatsje dat het vroeger was. Nu is 't een modern hollandsch dorp, en pretentieus ook!
—Je kunt mij van nu af altijd bereiken p/a uitgeverij A.C. Nix, Landraadweg 3, Bandoeng.

3494. *Aan J. Greshoff: Meester Cornelis, 25 juli 1938*

Mr. Cornelis, 25 Juli '38.

Beste Jan,

Hier zit ik dan, op de plek waar vroeger mijn 'kantoortje' was, toen ik 12-13 was. Er is veel bij 't oude en vertrouwde gebleven, veel ook veranderd. Ik bespaar je uitweidingen en gevoelsontboezemingen, want 1° heb ik geen tijd (ik werk als een paard aan *de Muze van Jan Compagnie,* die zelfs op een oor na gevild is) en 2° voel ik me eerlijk gezegd wat te kort gedaan als ik—uit deze hitte en in mijn ook verre van genoeglijke omstandigheden jou lange brieven schrijf en met briefkaarten word beantwoord.

Daarom dus zakelijk antwoord op je tegenvoorstel. Ik wil—als jij er bepaald voor voelt—wel zoo'n Indië-nommer voor je ineenzetten,—Juni 1939 geeft tenminste de noodige speling!—maar op 't oogenblik geloof ik niet dat dat fraai zal worden. Nieuwenhuys over Daum is best, maar heeft het nadeel dat het publiek dan niet lezen

5. Een in 1939 bij Manteau, Brussel, en Leopold, Den Haag, verschenen letterkundig maandschrift o.l.v. Johan Daisne en Jan Schepens voor Vlaanderen en Ed. Hoornik en Adriaan van der Veen voor Nederland. DP heeft over *Werk* geschreven in 'Een nieuwe schrijversgeneratie'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 11 februari 1939 (*Vw* 6, p. 354-360).

kan wat Daum zelf gepresteerd heeft; ik over Comp. letteren kom als mosterd na den maaltijd, omdat mijn *boek* erover dan al lang uit zal zijn; Noto Soeroto[1] is een prul, net zoo hard voor de jongere Javanen (en de oudere ook!) als voor ons, want je weet toch waarachtig wel wat deze namaak-Tagore op ¼ kracht waard is; een javaansch epos—een Pandji-verhaal laten vertalen bv.—kan, maar Poerbatjaraka[2] wil géén fragmenten, waarin hij vanuit zijn standpunt gelijk heeft, en een compleet verhaal zou 80 à 100 blzn. vergen. Verder is het ensemble dan wel erg bijeengeranseld, lijkt mij. Misschien kan ik dus iets totaal anders op touw zetten: bv. een nr. over wat de jongere Indonesiërs nu presteeren of zoo. Maar dat is *niet* makkelijk, als het 'op peil' moet zijn.

Het voorstel v. Nieuwenhuys daarentegen leek me uitstekend. Je bewijst een dienst ermee aan Daum èn aan de nederl. literatuur met zijn overmaat van lubbes-realisten. In Holland kent *niemand* Daum meer. De werkelijke intellectueelen zullen dat *Gr.Ned.*-nr. minstens zoo aardig vinden als een Elsschot-nr., de indische leestrommels, die véél *Gr. Ned.* consumeeren, zullen het verslinden en de redactie v. *G.N.* als verlichte en leuke lieden zegenen. De uitgevers van het slag Kolff zullen er misschien eindelijk hun domme angsten door verliezen (volgens de W.B. is *Goena-Goena* heel goed gegaan). Tenslotte: het kost je geen veel geld; alleen het art. v. Nieuwenhuys en de overtyp-kosten v/hetgeen uit Daum moet komen, *die* copy is verder vrij. Dus als je een nr. van 120 blzn. maakt, krijg je ± 30 blzn. uitleg v. Nieuwenh. en 90 blzn. gratis copy die alleraardigst zal zijn. Denk erover na en meld wat je besluit.[3]

Nog iets: schreef ik je niet uit Rantjasoeni over die copy mémoires van D.D.,[4] die hij sinds meer dan ½ jaar aan *G.N.* zond (aan jou p/a H. & W.) en waarop hij nog steeds geen kikje asem kreeg? Dat begrijp ik dan niet van mezelf. *Mij* leek die copy zeer goed, maar in

1. Raden Mas Noto Soeroto, Javaans dichter (1888–1951), die in het Nederlands schreef, publiceerde verscheidene dichtbundels.
2. Raden Mas Ngabehi Poerbatjaraka (1884–1964), conservator van de handschriften-afdeling van het Bataviaasch Genootschap en later hoogleraar in het Javaans aan diverse Indonesische universiteiten. Pandji, de prins van het Javaanse rijk Koripan, die op zoek is naar de prinses Tjandrakirana van het tweelingrijk Daha, is de hoofdfiguur van een grote groep Javaanse en Maleise verhalen.
3. Een Daum-nummer van *GN* is niet tot stand gekomen. Vgl. 3489 n 6.
4. Zie 3155 n 1 en 3479 n 4.

ieder geval is D.D. toch wel iemand die verdient met een zekere vriendschappelijkheid behandeld te worden. Kan je dus navraag doen en hem schrijven of die copy aanvaard wordt of hem wordt teruggestuurd? Zijn adres is: Dr. E.F.E. Douwes Dekker, Lembang Paal 4½, Bandoeng (Java). Ik hoop spoedig aan Menno te schrijven. Je kunt mij altijd bereiken: c/o uitgeverij A.C. Nix, Landraadweg 3, Bandoeng. Wschl. zijn we half Augustus in die stad.—Het allerbeste toegewenscht voor je werk. (Ik ben 't *niet* met Menno eens dat *In alle Ernst* deels zoo journalistiek is, ik vind 't een bèste bondel!) Dag! Je

E.

Als die novelle van Kees uitkomt, wil je me die dan sturen?[5] Ik ben er erg benieuwd naar.

3495. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Meester Cornelis, 26 juli 1938*

Mr. Cornelis, 26 Juli '38

Geachte Heer Soejitno,[1]

Als ik op uw vragen behoorlijk moest antwoorden, op papier, zou dat bladzijden en bladzijden vergen. Daarom ga ik maar meteen in op uw eigen voorstel: komt u hier erover praten. Zegt u zelf maar wanneer,—als het maar òf 's morgens òf 's avonds is, want het theeuur is een beetje bezet, geloof ik. 's Morgens kan *ik* heel goed: bv. 10 uur hier, zou u dat schikken? Als u van B.zorg komt, stapt u in Manggarai uit en rijdt naar mij toe: 142 Pasarstraat—dat is vlakbij

5. C. J. Greshoff, 'De nutteloze komedie'. In *Werk* 1 (1939) 12 (december), p. 31–64. Het verhaal was in het Frans geschreven en door Batten vertaald.

1. Soejitno Mangoenkoesoemo (1910–1947), die in 1938 student in de rechten was aan de Bataviase Rechtshogeschool en in Buitenzorg woonde, kwam met DP in contact nadat hij een brief had geschreven n.a.v. DP's artikelen in het *Bataviaasch nieuwsblad*. Soejitno was een broer van Tjipto Mangoenkoesoemo, die in 1912 met E. F. E. Douwes Dekker (zie 3185 n 1) en Soewardi Soerjaningrat (Ki Hadjar Dewantoro zie 3184 n 2) de Indische Partij had opgericht en in 1938 in ballingschap op Banda leefde. Binnen nationalistische kringen behoorde Soejitno tot de zogenaamde 'Coöperatoren', die meenden dat men het beste ervaring kon opdoen in Nederlandsch-Indische overheidsdienst. Na zijn studie werkte Soejitno dan ook vanaf mei 1940 als ambtenaar bij het gouvernement.

't eindpunt van de tram, maar aan den weg waar de tram *niet* rijdt (dwz. die daaraan parallel loopt).

Rolland-Gide, en vooral: Rolland als voortzetter van Sokrates, zal ik ditmaal *definitief* met u behandelen. Rolland is een door-en-door goed en edel mensch, maar dat is geen reden dat u verkeerde ideëen over zijn waarde als denker of schrijver koestert. Als denker (voortzetter van Sokrates) is hij nul, en als schrijver, van een onbetwistbare middelmatigheid. *Toch* zult u wschl. meer aan hem hebben dan aan Gide; aan wien u misschien bijna niets zult hebben. Maar ik zeg u liever—desondanks—wat mij de waarheid lijkt, dan u wat voor te jokken om u aangenaam te zijn.

'Aan welke kriteria toetst u de waarde van een boek?'—Niet altijd aan dezelfde. Maar ook daarover hoop ik tot een soortement definitief begrip met u te komen, al is deze kwestie natuurlijk zoo delicaat, dat je er telkens opnieuw over kunt beginnen en er jaren over doen voor je (voor je eigen gevoel) tot een absoluut bevredigende oplossing komt. Dit eene voorbeeld intusschen kan u voorloopig al te denken geven: *De Hut van Oom Tom* is een boek dat een maatschappelijke uitwerking heeft gehad, veel reëeler en geweldiger voor het oogenblik, dan zelfs Goethe ooit bereikt heeft. Toch is Goethe (ook als hij voor ons nagenoeg onleesbaar geworden zou zijn) een van de grootste cultuurdragers die de wereldliteratuur heeft opgeleverd, en mevr. Beecher Stowe een... brave onderwijzeres.

Uitstekend lijkt mij dat u terug wilt gaan tot de bronnen van het 'vrije denken' en de 18e-eeuwsche fransche philosofen bekijken wilt. Ik zal zien wat ik op dat gebied voor u vinden kan, dwz. welk programmatje ik voor u kan opstellen, zonder dat het u tè veel tijd kost, wat dan toch weer steriel werken zou misschien.—Maar u moèt fransch gaan lezen. Het is een bot en lui *hollandsch* vooroordeel dat de fransche cultuur zoo'n beetje heeft afgedaan. Om je eigen tijd zoo'n beetje modieus te volgen, kan je volstaan met amerikaansch en russisch (zoo ongeveer denkt de doorsnee-Hollander) en dan wat duitsch voor *studie*boeken,—maar om eenig fundament te krijgen voor de *europeesche* cultuur is fransch eig. wel onmisbaar. Vooral ook waar bijna alles waar 't op aankomt niet (of slecht) in 't hollandsch vertaald werd. (*Bewijs*: Rolland wel, Gide zoo goed als niet; Barbusse wel, Larbaud—'nooit van gehoord!'). Tot spoedig dus.

Gaarne uw EdP.

Van Gide is bv. vertaald: *L'Immoraliste* (door Marsman) en *La Porte Etroite*; verder *Le Retour de l'Enfant Prodigue, Les Nouvelles Nourritures* (door J. Last) en *Retour de l'U.R.S.S.*[2] Dwz. in 't verband v. Gide's œuvre een treurig rommelzoodje. *L'Immoraliste* en *La Porte Etroite* zijn dan nog het meest representatief.

3496. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Meester Cornelis, 27 juli 1938*

Waarde Heer Soejitno,

Ik antwoord inderhaast. Natuurlijk kan de heer S. Pané[1] meekomen.

In antwoord op wat u verder schrijft, nu in 't kort dit: het zou even mal zijn voor jonge Indonesiërs om zich in de dagen van Ken Arok[2] terug te denken, als voor V.C.ers[3] om zich te verbeelden dat zij tijdgenooten zijn van Tromp en De Ruyter. Dat is duidelijk. Maar... u kan wat er nu eenmaal *is* aan jav. cultuur evenmin verwerpen zonder schade voor uzelf, als de Hollander zijn 'gouden' 17e eeuw kan negeeren.

Dus: ziedaar om te beginnen uw voornaamste probleem: *hoe* staat u er tegenover, *wat* maakt u ervan? Ik denk dat u slagen zult dit en dergelijke dingen te bepalen. U schrijft zeer goed in een brief, in een essay moet dat ook kunnen. En wat de weerzinwekkendheid betreft van hen die het oude nahummen, laat die u niet het oude zelf weerzinwekkend doen vinden. De bewonderaars van Marx maken afkeerig van Marx, de freudianen van Freud, de multatulisten van Multatuli, enz. enz. Het gaat erom die lieden te negeeren en hun

2. Achtereenvolgens *De immoralist* (vert. door H. Marsman. Amsterdam 1935), *De enge poort* (vert. door A. H. Nijhoff. Amsterdam 1937), *De terugkeer van den verloren zoon* (vert. door F. G. de Jong. Assen 1937), *De nieuwe spijzen* (vert. door J. Last. Amsterdam 1937) en *Terug uit Sowjet-Rusland* (vert. door E. C. M. Brugmans en H. Brugmans. Amersfoort 1937).

1. Sanoesi Pané (1905–1968), Sumatraans schrijver en medewerker van het tijdschrift *Poedjangga Baroe*, waarvan zijn broer Armijn Pané (zie 3246 n 1) redacteur was.

2. Stichter van het Oostjavaanse rijk Madjapahit. Zie ook 2858 n 3.

3. De Vaderlandsche Club was een mede door H. C. Zentgraaff (zie 3250 n 13) in 1929 opgerichte politieke groepering, die de 'ethische politiek' van de Nederlandse regering wilde bestrijden en door een Nederlands nationalistische propaganda een tegenkracht probeerde te vormen tegen het inheems nationalistische streven naar zelfstandigheid.

opvattingen erbij—om uit te vinden hoe u *zelf* staat tegenover wat hen tot papegaaien maakte.

Tot zaterdag! Hartelijk uw

EduP.

3497. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Meester Cornelis, 28 juli 1938*

Mr. Cornelis, 28 Juli.

Geachte Heer Soejitno,

Afgesproken voor Zaterdagmorgen 10 uur. Ik heb een lijstje van vragen opgesteld, die ik ù doen wil, omdat wij toch langs elkaar heen zullen blijven praten zoolang ik niet weet wat ù zoekt in een europeesch schrijver (of de europeesche cultuur).

Verder heb ik een zwakke poging gedaan om een geheel in elkaar te zetten dat u zou kunnen bestudeeren voor de 18e eeuw. Maar dat valt niet mee! Het is een mooi ding om zulke dingen te bepraten in het algemeene of absolute, maar praktisch zitten we hier in Ned. Indië en moeten roeien met de riemen die we hebben. U zou bijv. de *Dictionnaire philosophique* van Pierre Bayle althans moeten inzien—daar *begint* alles mee—maar is daar in heel Indië ook maar één ex. van? Ik heb (maar niet hier) een schooleditietje voor u van uittreksels uit de fransche encyclopaedisten; dat kan ik u uit Bandoeng sturen, als mijn boeken weer uitgepakt zijn. Vertalingen? Als die er zijn, zullen het hoogstwschl. vertalingen zijn in een ouderwetsch hollandsch, dat alle smaak en geur van het origineel wegneemt of vervalscht.

—U kunt natuurlijk ook volstaan met een gids voor de geschiedenis van de wijsbegeerte (die van Casimir bv.); maar dat is wel èrg schoolsch en oppervlakkig. Zelfs denkers moet men *proeven*, niet alleen maar in doorsneden en omtrekken vertoond krijgen. Ook daar is de *mensch* altijd meer waard dan, en om zoo te zeggen 90% garantie voor, zijn 'systeem'.

Ik weet met dat al niet of het element kunst, schoonheid, buiten het nut of de leerling om, wel telt voor de jonge Javanen; zijn zij niet (al of niet met marxistische slogans toegerust) uitsluitend uit op het 'goeroe'-schap in een schrijver? Gide is, ook als goeroe, zeer superieur aan Rolland: dwz. doordringender, oorspronkelijker, geculti-veerder, afgescheiden nog van zijn *talent*;—moediger zelfs, zooals hun beider houding onlangs wel bewezen heeft. Maar misschien

verstaat 'het oosten' Rolland beter, want het is een feit dat deze man een soort hoogere instantie geworden is voor het heele Oosten, voor een Britsch-Indië zoozeer als voor een Annamiet.—De heele vraag is dus: wat wilt u? De Europeesche cultuur zien en kennen om zichzelf, of alleen dàt eruit, wat het Oosten makkelijker 'ligt'. Ik voor mij zou zeggen: het is nuttiger, *zelfs* als men die kennis verlangen zou om die cultuur te bestrijden. Men bestrijdt beter wat men werkelijk kent,—en voor degelijke vergelijkingen tusschen Oost en West op cultuurgebied, is één ding hoofdvereischte: dat men de beide culturen *kent*. (Ik zeg niet dat *ik* dat doe: de oostersche is mij voor het grootste deel nog mysterie!) Maar oppervlakkige vergelijkingen als tusschen de ridders van de Tafelronde en den indischen ksatrya, zooals ik er toevallig aantrof in een art. v. Sanoesi Pané,[1] zou men toch makkelijk kunnen vermijden, want de conclusies moèten dan verkeerd zijn. Natuurlijk *is* het verschil er, en wschl. is het enorm, maar—het Westen ònmystiek verklaren en de westersche mystici niet kennen, is onjuist. De Tafelronde loopt uit in de Heilige Graal, die *druipt* van mystiek. Enz. Een groot javaansch criticus zou prachtig werk kunnen doen.

Tot ziens dus!

Uw EduP.

3498. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Meester Cornelis, 31 juli 1938*

Mr. Cornelis, zondag.

Waarde Heer Soejitno,

Wij waren gisteravond bij de uitvoering van *Taman Siswa*[1] en ik kan niet anders zeggen dan dat ik verrùkt ben van de verrassend-aardige (oude) kinderspelen. De heele sfeer was trouwens uiterst sympathiek. U kent mijn 'temperament' nu wschl. al voldoende om te weten dat ik weinig liefde hebben kan voor het 'halfzachte', of het al uit de oudheid komt of uit de moderniteit—laat ons zeggen: of het al zg. boeddhistische theosofie is of Oxfordgroepeeringen,—maar

1. Artikel niet achterhaald. Ksatrya is in de Hindoe-Javaanse traditie een veelgebruikte Sanskriet-naam voor een vorstelijk krijgsman.

1. Naam van een inheemse scholengemeenschap, opgericht door Ki Hadjar Dewantoro (zie 3184 n 2), waar onafhankelijk van het gouvernement een op de Javaanse tradities geënt onderwijs werd gegeven.

in wat wij gisteravond gezien hebben, overheerschten stijl en bekoorlijkheid, veel natuurlijkheid ook (in de kinderspelen, die niet gestyleerd waren als de dansen). Er is een buitengewoon charmant hoofdstuk in Gérard de Nerval's *Sylvie* (Nerval was een romanticus uit den tijd van Hugo en Musset, die zichzelf heeft opgehangen), waarin hij kinderliedjes en rondedansen ophaalt uit zijn jeugd, verloren gegane spelen uit 'Ile de France'. Ik heb nooit bij eenige vertooning zoo sterk de smaak teruggeproefd van die blzn., als gisteravond bij die oude javaansche kinderspelen. Het zou toch inderdaad jammer zijn als dergelijke dingen verloren gingen, eig. uit angst en onzekerheid bij de moderne Javanen—dwz. omdat zij bang zouden zijn *daardoor* minder hard, weerbaar, reëel enz. te worden. Het meest rëele leven heeft behoefte aan poëtische oasen. Let wel, het is een harde, cerebrale cynicus (mijn etiket in de nederl. literatuur) die u dit schrijft, niet Augusta de Wit of zoo.

Wij praten hier nog over, ook met den heer Amir Sjarifoedin,[2] Zaterdag. Maar komt u liever *'s avonds* tegen 8 uur, dan zijn we minder aan tijd gebonden en kan 't duren zoolang het duurt. Zullen wij zóo afspreken?

Ziehier onderwerpen waartegenover u, in essay-vorm of in dagboekvorm (voorloopig) uw standpunt, zoowel beredeneerd als met gevoelsoverwegingen, zou kunnen vaststellen:

a. De Hindoe-Jav. cultuur—wat denkt u van de Boroboedoer, de Ramareliefs v/d Prambanan, de beelden v. Singasari; de dansen, enz.—*Ieder apart* behandelen.

b. De Nederlandsche koloniale belletrie. Ik zal u daarover 't noodige materiaal leveren!

c. Multatuli. Zoonoodig vergeleken met Romain Rolland bijv.

d. De 'praktische' geest van uw (jonge) kameraden.

e. De *levende* cultuur v. Bali en de traditioneele, min-of-meer broeikascultuur, van Solo en Djokdja.

f. Het karakter en de cultuur van de Soedaneezen.

Over dit alles moet een *Javaan* zich uitspreken, juist niet op de alleen-

2. Amir Sjarifoedin (1907–1948), advocaat te Batavia, één van de leiders van de in 1937 opgerichte Gerakan Rakjat Indonesia (Gerindo), een inheemse nationalistische partij met een democratisch-socialistische koers, na de Tweede Wereldoorlog ondermeer premier van de republikeinse regering. Hij werd gedood tijdens een opstand van een door hem gesteunde communistische beweging.

maar-wetenschappelijke manier van holl. geleerden à la Pigeaud.[3] En last not least, wat denkt u *precies* (genuanceerd) van de Comp.-mentaliteit van Coen en Speelman,—van Troeno Djojo en Soeropati.[4] Kunt u die 2 laatste figuren psychologisch verklaren? (Pràcht-essay steekt daarin!)—En is 't niet gek dat in de zaal gisteravond de portretten v. Dipo Negoro en Soekarno[5] aan den muur hingen, terwijl onderwijsverbod intreedt als kinderen 'India merdika'[6] zingen?—

Tot nader.

Uw EduP.

3499. *Aan R. Nieuwenhuys: Meester Cornelis, 1 augustus 1938*

Mr. Cornelis, 1 Aug. '38.

Beste Nieuwenhuys,[1]

Ik heb antwoord v. Greshoff. Hij wist eerst niets van je af, daarom

3. T. G. T. Pigeaud (geb. 1899), Nederlands oriëntalist en kenner van de Javaanse geschiedenis, die als taalambtenaar belast was met de bewerking van een Javaans-Nederlands woordenboek.
4. Troeno Djojo was een Madoerese prins, die in de 17e eeuw in opstand kwam tegen de vorst van het Middenjavaanse rijk Mataram en dankzij het ingrijpen van de latere gouverneur-generaal Cornelis Speelman door Compagnies-troepen werd verslagen, en Soeropati een Balinees deserteur uit het Compagnies-leger die in 1686 de Nederlandse gezant bij het Mataramse hof, kapitein Tack, vermoordde en daarna een eigen rijkje stichtte op Oost-Java.
5. Dipo Negoro (± 1785–1855), Javaanse prins die grote faam als heilige en wonderdoener genoot, ontketende in 1825 de vijf jaar durende Java-oorlog, waarna hij gevangen werd genomen en verbannen. Soekarno (1901–1970), non-coöperator, stichtte in 1927 de Partai Nasionalis Indonesia, verbleef van 1929 tot 1932 in de gevangenis en van 1933 tot 1942 in ballingschap. Soekarno was van 1947 tot en met 1965 de eerste president van de republiek Indonesië.
6. Nationalistisch vrijheidslied.
1. R. Nieuwenhuys (geb. 1908), leraar Nederlands aan de H.B.S. te Semarang, ontmoette DP voor het eerst begin 1938 te Batavia. Nieuwenhuys had van 1927 tot 1934 in Leiden Nederlandse taal- en letterkunde gestudeerd. Hij werd later docent aan de nieuwe Literaire Faculteit te Batavia en was na de Tweede Wereldoorlog verbonden aan een van de ministeries van onderwijs van de republiek Indonesië. Nieuwenhuys kwam in 1952 naar Nederland en publiceerde verscheidene studies, bloemlezingen en een roman. Een groot deel van de brieven van DP aan Nieuwenhuys is in de Tweede Wereldoorlog verloren gegaan.

is op je voorstel niet ingegaan. Nu is hij bereid je art. over Daum op te nemen, maar voor een Daum-nr. voelt hij (nog) niet veel. Hij stelt inpl. daarvan aan mij voor om voor *Juni 1939*—dat is dus nog ver genoeg!—een Indië-nr. in elkaar te zetten, met allerlei gevarieerds erin, waaronder dat Daum-art. van jou.

Ik heb hem geantwoord dat dat nr. mij dwaasheid lijkt, een ratjetoe enz.—en dat hij veel beter werk levert als hij een Daum-nr. maakt, zooals jij er een wilt. Ik heb alle voordeelen daarvan opgesomd, zooals: triomf in indische leestrommels en gratis copy (op de overtik-kosten na). We moeten nu afwachten of hij zich bedenkt of niet.[2]

Zoodra ik weer antwoord heb, hoor je het.

Ben je geslaagd je cosy in Semarang in te dringen (in 't huiselijke, bedoel ik)? Schrijf eens. T/m 15 Aug. zit ik hier nog: Pasarstr. 142, M.C. Daarna p/a Nix, Landraadweg 3, Bandoeng.

Vergeet die Van Harens niet, als je je boeken uitpakt, want verdraaid, ik heb 't ding telkens weer noodig.

Verder geen nieuws voorloopig.

Beste groeten v.h.t.h.—

EduP.

P.S.[3]

Misschien slagen we erin met 1 Jan. '39 een goed indisch tijdschrift op te richten.[4] In dat geval heb je *hier* een tribune en alle kans op een Daum-nr. hier. Ik zond je Ter Br.'s stuk over Gr. terug[5]—zelfde adres als dit postblad. Kreeg je 't?

2. Zie 3489 n 5 en 6 en 3494.
3. Dubbel onderstreept.
4. Vgl. DP aan Ter Braak in een brief van 4 en 5 februari 1938 (3399 (1052)): 'Vanmiddag krijg ik hier een z.g. beroemde Indische figuur aan mijn zweetbed: de Jood Sam Koperberg, [...]. Wil een blad oprichten of zoo.' (*Bw TB-DP* 4, p. 242; zie verder p. 243–244, 257 en 276). Het tijdschrift zou *Noesantara* (= Eilandenrijk) gaan heten. S. Koperberg (1888–1958), woonde in Djokjakarta, waar hij secretaris was van de Regentenbond en directeur van het museum Sono Boedojo.
5. M. ter Braak, 'Ikaros leerdichter'. In *Het vaderland* van 12 juni 1938 (ocht.). Over J. Greshoff, *Ikaros bekeerd, Een leerdicht* (Maastricht 1938) en J. Greshoff, *In alle ernst, Overpeinzingen op reis* (Amsterdam 1938).

3500. *Aan J. van Nijlen: Meester Cornelis, 1 augustus 1938*

Mr. Cornelis, 1 Aug. '38.

Beste Jan,

Eindelijk kom ik ertoe je weer te schrijven, en wel uit mijn oude huis—het 'Gedong Lami' van *Ducroo*. Ik heb hier 2 kamers gehuurd, één ervan mijn 'kantoortje' toen ik 12 à 13 was. Het huis wordt nu bewoond door een kleermakersfamilie die en gros werkt voor het Ned. Indische leger. Onze vroegere achtergalerij staat vol schragen en kasten met groen khaki; een van de paviljoens (bij de kali-kant) is werkplaats: daar zitten van 's morgens 8 tot 's middags 4 een 40 tal inlanders te werken met trapnaaimachines. In de kamer waar ik geboren ben, zitten een 30 inlandsche vrouwen op den grond te naaien *zonder* machines, gewoon met naald en draad. In het hoofdgebouw kom ik nooit, behalve om eens te telefoneeren.

De kamers waar wij in zitten, zijn de eerste van het bijgebouw: dat oude kantoortje van me + een logeerkamer waar ik vroeger altijd in 't bed kroop om verscholen allerlei detective-verhalen te genieten—deze 2 zijn tot 1 kamer gemaakt—en onze vroegere keuken, die de 2e kamer is. Alles bijeen heel ruim, koel, ouderwetsch en gezellig. Er is veel veranderd maar ook veel hetzelfde gebleven. Ik ben er soms dood melankoliek van, maar nooit op een onprettige manier. Spoken van mijn ouders, of Alimah, heb ik helaas niet gezien, al kijk ik er soms naar uit, in de duisternissen. Tegenover onze zitkamer nu is de oude badkamer, waar de gemeente ontvanger zijn gelden inde toen het hier nog gemeentehuis was, en dat nu weer badkamer terug is geworden, al is er nog steeds een loket in een van de wanden. Wij zitten 's morgens en 's middags aan den kalikant op het gras, van waaruit wij de bocht van de Tjiliwoeng overzien, van waar telkens vlotten en sampans opduiken—iets waar ik als kind al uren naar kon zitten kijken en dat Bep nu evenzeer boeit als mij toen. Alijntje loopt overal rond, als ik 35 jaar geleden,—precies berekend: hij is nu 3 jaar. Hij borrelt van vitaliteit, hoewel hij wel wat bleekjes is in Batavia; maar hij kruipt zoo verwoed en uitbundig tegen ons, over ons en onder ons door, dat wij het er beiden soms finaal tegen afleggen. Voor hem is het erf hier nog groot genoeg, al is er meer dan de helft af, met vroeger vergeleken. En alles is opengekapt, heele boomgroepen zijn weg; wat vroeger ruig en 's avonds spookachtig was, is nu zoo'n beetje parkachtig aan 't worden, hoewel dit parkachtige dan flink verwaarloosd verdient te heeten. Ons gezellige

ronde koepeltje vóór, is omgebouwd tot een leelijk houterig portaaltje. Toch zou, met een beetje geld, dit huis nog heerlijk zijn om te bewonen. Binnen is weinig veranderd, en een van mijn emoties was: dat niet alleen overal dezelfde vloertegels liggen, precies in de oude kleuren, maar dat het vitrophaniepapier op de ruiten er nog steeds niet is afgekrabd. 's Avonds, als ik om 't huis loop, kan ik me soms nog voorstellen dat 'wij' van vroeger het nog bewonen. Dat ik nu in de bijgebouwen zit, heeft niets dramatisch, omdat ik vroeger ook altijd hield van dit plekje. In de logeerkamer heeft jaren lang een oude inlandsche vrouw gewoond, Samirah geheeten, bij wie ik graag zat. Ik schrijf dezen brief op de plek waar vroeger ongeveer haar bed stond; datzelfde bed waarin ik kroop toen het leeg was, dwz. Samirah dood en de kamer logeerkamer geworden.

Bep vindt het hier een verrukkelijk oord—vooràl de rivier; alleen het klimaat is vrijwel nog hetzelfde als in Batavia, waar dit Mr. Cornelis trouwens bij hoort als jouw Ukkel bij Brussel. Maar het is de rand van de stad, 5 minuten van hier ben je de stad compleet uit en op den weg naar Buitenzorg.

Nu onze verdere avonturen. Misschien heeft Jan je daar iets van verteld. Zoowel Bep als ik zijn eig. in Batavia doorloopend ellendig geweest; ik nog erger dan Bep, maar dat komt wschl. omdat zij niets hoefde te doen, terwijl ik van half 8 tot half 2 op 't Landsarchief zat en dan nog 's middags en 's avonds voor mezelf probeerde te werken. Behalve een litteraire kroniek voor 't *Bataviaasch Nieuwsblad*, heb ik daar geschreven: *Multatuli, tweede pleidooi*, dat nu binnenkort uitkomt en je natuurlijk zal worden gezonden. Het bestaat uit 2 dln.: het 1e een polemiek + voortzetting (gedeeltelijk) van *De Man v. Lebak*, op het thema: Multatuli en Jan Lubbes = de Hollander. Het 2e is niets dan bronnenpublikatie: dokumenten betreffende Multatuli's dienst op Menado en Ambon, die ik op 't Archief heb opgescharreld. Ik heb daarbij erg veel geluk gehad, want deze archivalia, die anders heelemaal in de Molukken en op Celebes hadden moeten worden opgespoord, zijn nog maar zeer kort op het Landsarchief: die van Ambon sinds 1927, maar die van Menado (die veel belangrijker zijn, omdat er allerlei dokumenten in M.'s eigen hand bij waren) nu pas, vanaf 1935 tot nu, om zoo te zeggen een maand geleden, naar Batavia opgezonden. De archivaris, die zich heelemaal tot mijn vrienden rekent, heeft me hierin laten grasduinen, terwijl die dossiers nog heelemaal braak liggen en voor het publiek ontoegankelijk zijn. Alles bijeen dus toch nogal grappig, geloof ik, al is 't niet *erg* belangrijk.

Verder stel ik voor den uitgever Nix op Bandoeng een bloemlezing samen uit de koloniale belletrie, die, hoewel literair onbeduidend, sociologisch en menschelijk zéér onthullend is en waaruit je de koloniale samenleving, van den Compagniestijd af, prachtig in gespiegeld zult vinden. Het 1e deel gaat van 1600–1780 en heet *De Muze van Jan Companjie*; dat is nu vrijwel klaar en al ter perse. Het is de Compagnies-mentaliteit dans toute son horreur, grotesk en gemeen om beurten. Het 2e deel wordt veel dikker en zal de 'Verlichting' weergeven, de invloed van Rousseau ten slotte, tot en met Multatuli (1780–1860). Dit zal heeten: *Van Kraspoekol tot Saïdjah*, je reinste Harriet Beecher-Stowe-motief. (*Kraspoekol* is de eerste uiting tegen de slavernij, geschreven door den vader van Gijsbert Karel van Hogendorp, die in Batavia zat.) Die boeken zitten zóo in elkaar, dat je telkens biografische en commenterende stukken krijgt van mij, in kleinere letter, en dan in grootere letter de schrijverij van die heeren zelf. Heeft deel 2 succes, dan maak ik een 3e: van 1860 tot 1900;—en misschien een 4e. De uitgever Nix, een Indo die sprekend lijkt op Oom Tom zelf, is enthousiast en wil alles voor me doen. Die boeken komen uit in groot formaat en geïllustreerd met oude gravures en portretten. Wij gaan nu naar Bandoeng, eig speciaal om met Nix te werken. Ook *voor* Nix, ik hoop niet voorgoed voor nix, integendeel, er is veel kans op succes: iedereen hier in Indië kijkt aangenaam verrast op als ze over 't plan hooren. Verdien ik er wat aan, dan blijven we misschien nog een jaar op Bandoeng, wie weet. Ik hoop dat het klimaat daar Bep en mij (vooral nu, na Batavia) zal opfrisschen. Gaat alles slecht, nu, dan gaan we eind van dit jaar, begin 1939 misschien, terug nr. Europa. Maar plannen maken in dezen tijd....

Hier in Meester blijven we nog maar 14 dagen. Je kunt me daarna altijd bereiken aan dit adres: *p/a A.C. Nix, uitgever, Landraadweg 3, Bandoeng.* Schrijf eens daarheen en vertel uitvoerig hoe jullie allen het maken. Is Griet gezond en fleurig? En Sophie? En Charles, wat doe die in zijn tegenwoordige levensphase? Is hij al aan den militairen dienst toe? Denk eens aan: het is 11 jaar geleden, sinds jij en ik elkaar het eerst zagen!—Wat lees je? Ik bijna niets dan historische dingen; en litteratuur alleen voor de krant. Een héél enkele maal maar lees ik een boek uitsluitend voor mijn eigen genoegen. Mijn echte goede boeken (Stendhal, Baudelaire en zoo) heb ik niet uitgepakt sinds mijn vertrek uit Tjitjoeroeg, dus sinds October '37. Dat moet nu in Bandoeng maar weer eens gebeuren, zoodra we daar een huis hebben. Van hieruit gaan we eerst 14 dagen logeeren op Ran-

tjasoeni, een theeonderneming boven Bandoeng, waar mijn vriend Adé Tissing nu administrateur is. Zoo krijgt Bep gelegenheid om rustig naar een woning voor ons in Bandoeng zelf uit te kijken.

Ziedaar. *Heel* veel liefs van ons 3en voor jullie 4, een stevige hand van steeds je

E.

3501. *Aan P. H. Dubois: Meester Cornelis, 2 augustus 1938*

Mr. Cornelis, 2 Augustus 1938.

Waarde Heer Dubois,

Het spijt me dat ik u niet eerder heb kunnen antwoorden, maar... mijn leven is zelfs allesbehalve stabiel, en met het werk dat ik doen moet en de verplaatsingen, komt de correspondentie er slecht af. Maak u geen zorgen over die boeken bij Querido, die zaak is geregeld, en als u geen kans ziet uw bespreking, essay of 'studie' ergens te plaatsen, tant pis.[1]

Ik ben nu weg van het Landsarchief en op het punt om—na een maand verblijf in Mr. Cornelis, in mijn oude huis (zie *Het Land v. Herkomst*, 'Gedong Lami')—naar Bandoeng te vertrekken. Het klimaat is daar heel wat beter dan dat van Batavia, waar iedereen eig. op halve kracht leeft, zeker geestelijk. Ik krijg in Bandoeng de kans voor een uitgever te werken, voorloopig voor niks—dwz. op het risico van gedeelde winst of verlies. Van den uitslag zal dus afhangen of wij voorloopig nog in Indië blijven dan wel eind van dit jaar, uiterlijk begin '39, naar Europa teruggaan. (Het is eigenlijk kolder om dergelijke plannen te maken, met de dreigende oorlog; Chankufeng-incidenten,[2] etc.)

Ik heb erover gedacht wat ik voor u zou kunnen doen, maar werkelijk, hoe kan iemand die voor zichzelf nauwelijks een uitweg ziet, iets bevredigends vinden voor een ander? Begin '39 verschijnt in Holland een tijdschrift van jongeren—eindelijk!—dat *Werk* zal hee-

1. Dubois heeft in die tijd geen essay over DP geschreven.
2. Op 12 juli 1938 hadden Russische troepen in Mantsjoekwo, Mantsjoerije de grens overschreden en de plaats en berg Tsjangkoefeng bezet. Met name in de nacht van 30 op 31 juli waren er hevige gevechten uitgebroken tussen Japanse en Russische troepen, waarbij de heuvel van Tsjangkoefeng door de Japanners heroverd werd.

ten. Een van deze jongeren die in de redactie komen, is Aad. van der Veen, iemand die weet wat werkloosheid en armoede zijn, en die ook afgescheiden daarvan een uiterst sympathiek iemand is. Is dat tijdschrift niet een mogelijkheid voor u? Schrijft u Van der Veen om zich met hem in contact te stellen en noemt u mij gerust. Zijn adres is: 71 rue Dupont, Schaerbeek-Brussel (België). Hij is *Hollander*, maar zit daar voor 't Brusselsch Weekblad, ik bedoel: Holl. Weekblad voor België, waar Greshoff hem in gehaald heeft. U kunt ook Greshoff persoonlijk schrijven: legt u hem uw omstandigheden uit; als hij wat voor u doen kan, zal hij 't zeker niet laten. Adres tot 1 Sept.: Villa La Verne, chemin François Gairaud, Juan-les-Pins (A.M.), Frankrijk. Zijn *gewoon*, brusselsch adres is: 130 boulevard Auguste Reyers, Schaerbeek-Brussel. Als de vakanties over zijn, kunt u Ter Braak namens mij opzoeken: Kraaienlaan 36, Den Haag. Ik zie niet wat ik u beter zou kunnen raden, want hier vanuit Indië kan *ik* moeilijk iets voor u doen, en in Indië zelf is op literair gebied nagenoeg niets te verrichten, tenzij zooals ik het doe—maar daarvoor zou u hier moeten zijn, en werkelijk; de kansen zijn niet groot genoeg om de reis te rechtvaardigen! Mij zelf zou 't verwonderen, als ik na de 1e helft van '39 *uiterlijk* hier nog zat. En wat mij in Europa wacht, is hoogstwschl. een situatie, verwant aan die waarin u nu zit.

U hebt één ding voor: jongmensch en alleen te zijn. Met vrouw en kind moet de armoede iets drievoudig afschuwelijks zijn. Ik had er nog maar een voorsmaak van, in Parijs, maar die is mij blijven heugen.

Is er iets precies', dat ik voor u doen kan, schrijft u mij gerust. Een adres in Bandoeng heb ik nog niet, maar u kunt mij altijd bereiken c/o A.C. Nix, uitgever, Landraadweg 3, Bandoeng (Java).

Met een handdruk, gaarne de uwe

EduP.

P.S.—Ik laat u van hieruit sturen (zoodra ze verschenen zullen zijn) een boekje getiteld *Het Sprookje van de Misdaad*, zijnde 3 dialogen over 't detective-verhaal, en *Multatuli, 2e pleidooi* zijnde een soort supplement op *De Man v. Lebak*.

3502. *Aan H. Marsman: Meester Cornelis, 2 en 6 augustus 1938*

Mr. Cornelis, 2 Aug. '38,
ex-Gedong Menu.

Beste Henny,

Je brief zoonet gekregen en met veel moeite ontcijferd. Voor 't grootste deel is het antwoord op wat ik je schreef, en op sommige dingen—als dat artikel van mij (dat ik half vergeten ben!) en dat van Stuiveling[1] (ook Freddy Batten was daar woedend over en schreef me wel tweemaal dat 'die Stuiveling een klap voor z'n smoel moest hebben')—kan ik niet antwoorden, omdat ik dat nr. van *G.N.* nog steeds niet zag. Wij zitten op 't oogenblik in 'Gedong Lami', Bep, Alijntje en ik, in 2 groote kamers achter, waar vroeger mijn 'kantoortje' was o.a. De menschen die het hoofdgebouw bewonen zijn een brave hollandsche kleermakersfamilie en werken en gros voor 't leger. We zitten hier nu een 14 dagen, daarna nog 14, en dan gaan we naar Adé Tissing op Rantjasoenie. Vandaar dan uitkijken naar een woning in Bandoeng. Tegen 1 Sept. hopen we die te hebben. Ik ga dan voor den uitgever Nix werken, in de hoop dat het iets oplevert. Wordt het wat, dan blijven we vooreerst, anders gaan we terug—als het Chankufeng-incident dan nog niet een europeesche of wereldoorlog geworden is en er nog booten gaan. Jesses, jesses.

Het is stomvervelend, dit alles zoo te moeten opschrijven. Tenslotte is er niets zeker, en al die plannenmakerij... Ook mijn gevoelens over het huis hier en zoo kan ik niet meer uit de pen krijgen. Ik schreef er gister of eergister net Jan v. Nijlen over, aan wien ik in geen 6 maanden geschreven had. 'Houd me ten goede', zooals Jany zoo mooi zeggen kan. Later mondeling—of 't vervolg van *Ducroo,*[2] wie weet?

Je kunt mij—nu wij tot 1 Sept. a.s. geen vast adres hebben—altijd bereiken *p/a A.C. Nix, uitgever, Landraadweg 3, Bandoeng (Java).*—Ik ga voor hem een bloemlezing maken uit de koloniale belletrie, in 3 of 4 dln., als het 'gaat', van den Compagniestijd tot nu toe. Het 1e deel, dat van 1600–1780 gaat, is al ter perse. Het 2e (van 1780–1860 = tot/met Multatuli) ga ik nu in Bdg. maken. Daarnaast heb ik allerlei ander werk—niet zoo leuk—voor het geld-verdienen: stukken voor 't *Bat. Nwsbl.*, voor de *N.R.C.* nu weer, voor *Koloniaal Tijd-*

1. Zie 3511 n 1.
2. Zie voor 'Terug en terug' 2986 n 5.

schrift[3] (van de B.B.-mannen). Het zou minder naar zijn, als je er niet voortdurend allerlei rotzooi voor lezen moest, en ik bèn 'gewetensvol' op dat gebied. Zoo lees ik nu al 3 dagen het Bali-boek van Vicky Baum (dat trouwens niet slecht is), terwijl ik 10 × betere dingen zou kunnen doen. Maar nu 't Archief niets meer oplevert, moet ik toch elders iets zien te verdienen. Met-dat-al: Larbaud en jij blijven de laatsten die ik voor eigen plezier las.

Mijn werk aan de novellen: Van Haren, Dirk v. Hogendorp, gaat ook voort, maar telkens onderbroken door deze meer 'praktische' besognes. Als ik dit niet doen moest—dit of 't Archief dan—had ik nu al een dik boek klaar. Enfin...

Ik vergat je te bedanken voor de alleraardigste opdracht die je schreef in dat aparte deel *Proza* van je. Maar ik weet eig. ook wel waarom; onbewust heb ik dat wschl. 'gerefouleerd', omdat ik *tegelijk* kwaad op je was. Wie schrijft zoo'n opdracht nu *in potlood*?!!!* Ik heb *Proza* aan Adé Tissing vermaakt en dat blaadje eruit gescheurd en zoolang in mijn 3-deelige editie gestopt; als we elkaar terugzien, kan 't je als klad dienen voor een herhaling in een van die 3 dln. zelf, met inkt graag.

Het art. over jou voor 't *B.N.*[4] is nu al zeker 14 dagen de deur uit, neen, langer, bijna een maand. Verleden Zaterdag sloegen ze me over (voor de goedkoopte!), wschl. sta ik er dézen Zaterdag in, en dan is 't òf jij, òf Romein. (Vestdijk en Malraux zijn geplaatst.)[5] Ik zal dezen brief tot Zaterdag aanhouden en het artikel hierin sluiten als jij het bent. Maar bedenk *altijd*: het is voor een indisch publiek bestemd! Overigens, als ik bedenk hoe de *N.R.C* bang kan zijn—ik kreeg daarover net een brief v. Vestdijk—dan ga ik mijn braven Ritman hier weer apprecieeren, die me tot dusver allerlei kettersch heeft laten verkondigen in dit land van V.C.-ers[6] en N.S.B.-ers, wat één vaderlandsche pot nàt is. Vroeger of later komt er ook wel wat

* Er zit zooiets van argwaan in, alsof jij — of ik—het later nog eens zou kunnen 'uitstiefen'. En 't is leelijk.

3. In *Koloniaal tijdschrift* 27 (1938) 11 (november), p. 615–616 besprak DP Vicki Baum, *Liefde en dood op Bali* (Utrecht 1938) en Daan van der Zee, *De man die zichzelf behield, Koloniale roman* (Bussum 1938) (*Vw* 6, p. 316–318).
4. 'Woordvoerder van het modernisme' (zie 3281 n 4 of 3408 n 3).
5. 'Vestdijk, de veelzijdig begaafde' en 'In het Spaanse strijdgewoel' (zie 3464 n 7).
6. Zie 3496 n 3.

van. Maar ik mag niet zeggen dat andere kringen me niet appreciëeren; die *B.N.*-artikelen worden werkelijk 'gevolgd' en 'besproken' en zoo, door het fatsoenlijke deel van de koloniale samenleving.

Ik schrijf beter uit Bandoeng, dan valt er ook meer te vertellen. Neem dit voor lief als voorlopig bericht, tusschen hangen en wurgen neergepend. Ik hoop erg dat Bep in Bdg. zal opknappen, Alijntje is nu weer best.

Het allerbeste voor jullie — gezondheid, werk, alles. Veel hartelijks 2 × 2, een hand vje

E.

Zaterdag 6 Aug.

Helaas sta je er nog steeds niet in! Dit gaat nu maar zoo.

3503. *Aan A. C. Willink: Meester Cornelis, 2 augustus 1938*

Mr. Cornelis, 2 Aug. '38.

Beste Carel en Wilma,

Een paar woorden om je te zeggen dat wij leven en zelfs—voor zoover dit klimaat het toelaat—gezond zijn. Alijntje is opperbest; Bep en ik zoozoo, maar wij gaan Batavia verlaten en zullen met 1 Sept. wel in Bandoeng wonen, waar ik ga werken bij een uitgever. Je kunt me altijd bereiken aan dit adres: c/o A.C. Nix, uitgever, Landraadweg 3, Bandoeng (Java).

Hoe gaat het jullie? Zijn jullie nog uit Holland geweest? Sinds Garoet waren wij 7 maanden in Batavia, waarvan ik er 5 gewerkt heb op het Landsarchief. Als eenig voordeel misschien moet ik laten gelden dat ik er nieuwe dokumenten over Multatuli ontdekt heb. Je krijgt binnenkort 2 boekjes toegestuurd: *Het Sprookje van de Misdaad* = 3 dialogen over 't detective-verhaal, een 'gids' tenslotte, en *Multatuli, tweede pleidooi*, waarin die nieuwe dokumenten en waarin ik verder eenige laatste waarheden over Multatuli ten behoeve van de mevrouwen Romein en drs. Noordenbos zeg,[1] en eenige eerste waarheden over 't Indië van nu. Ik bereid hoopen voor, maar dat komt later.

Ingesloten iets dat je misschien aardiger zult vinden: een sonnet dat je schilderij me ontlokte, Carel,—moge Wilma het in genade

1. Zie 3396 n 7.

aannemen, en Estelle ook. Zou 't niet aardig zijn dit gedicht *met* het schilderij in *Kunst en Kultuur* te zetten?[2] Zoo ja, stuur het dan met een photo naar Greshoff en laat hem voor de rest zorgen; hij is redacteur ook van dat blad. (Hier in Indië zelfs heeft het in sommige kringen succes.) In ieder geval laat ik, tot nader order, jou de beschikking over het sonnet.

Tot later. Hartelijk jullie

E.

en groeten natuurlijk van Bep.

Plannen zijn er niet: òf 't wordt wat met dien uitgever en dan...? òf 't wordt nix, als zijn naam, en we gaan nr Euroop terug.

Titel: De twee opgeslotenen.
Of: bij (bovenstaand) schilderij v. Willink,
Of: nix—gewoon onder de foto.

Sinds zij zich opsloot voor de storm van 't dansen
tart Stella Holland met verstarde blik,
rechtop in 't nauw fluweel,* waaruit als kransen
de mouwen vallen, ruisend snik na snik.

Het mausoleum wekt nieuwe kadansen:
'Juich niet voor muren, waar 'k mijn hart verstik!'
Grootmoeders jurk om zich in te verschansen,
maar 't hart slaat, trapt en danst en zegt toch: ik.

Terwijl, gezeten, Wilma de hoogblonde**
vergeten blijft dat zij is kind geweest,
en 't was in dit land zelf, en de gewonde
soms toelacht—'humor over 't ongezonde!'
en 't klaar oog keert naar 't stromen van de weg.
Bevrijd, bevrijd,—met hollands overleg.

* Als 't geen fluweel is, kan 't worden:
rechtop in de enge keurs, waaruit als kransen
** Als 't niet hoogblond is, dan: de goudblonde,
de roodblonde...

2. 'De twee gevangenen' werd met wijzigingen t.o.v. de versie in de brief gepubliceerd in *GN* (zie 3363 n 2) en in *K.v.h.k. en k.* 6 (1941) 5/6, p. 106.

3504. *Aan H. Samkalden: Meester Cornelis, 3 augustus 1938*

Mr. Cornelis, 3 Aug. '38.

Beste Hugo,

Ziehier bericht. Pringgodigdo[1] is bereid in de redactie te komen. Hij kan er niet *veel* voor doen, zegt hij, maar als zijn aanwezigheid voor ons van eenige beteekenis is... Verder hoopt hij dat het tijdschrift niet te polemisch, of niet *direct* te polemisch zal optreden, met het oog op de abonnés. Kortom, voorzichtigheid, maar alles bijeen sympathiek.

Amir Sjarifoedin[2] vervalt; is zeer bekwaam maar gesignaleerd als leider van een politieke partij met zeer uitgesproken richting; zou direct een geprononceerd karakter bijzetten aan het tijdschrift.

Pringgo raadt aan: Achmad Soebardjo,[3] die in Bandoeng woont. Deze man moet zéér gecultiveerd zijn, is 12 jaar in Europa geweest ook buiten Holland (was lang in Parijs); heeft vroeger in het verborgene aan politiek gedaan maar niet als publicist, dus zijn naam is *on*gevaarlijk. Voordeel hiervan is bovendien dat ik in Bandoeng contact met hem hebben kan.

Ik heb Verhoeven op de hoogte gesteld, wat tenslotte niet meer dan billijk was, aangezien èn jij èn ik vroeger met hem over zoo'n tijdschrift gesproken hebben. (Bep vond zelfs dat het niet erg aardig was hem niet in de redactie te nemen.) Ik heb hem gezegd dat wij vreesden dat hij als landsarchivaris op deze manier weer makkelijk 'binnen schot' zou komen voor stukken als in het groene blaadje,[4] als hij in de *redactie* zat; hij zei daar ook zoo over te denken. Verder staat het blad natuurlijk geheel voor hem open. Dat Van Leur en jij zoo enthousiast waren voor Koets begreep hij maar half; volgens hem was Brugmans beter,[5] gegeven de *indische* historie, maar tenslotte die kan Van Leur vertegenwoordigen en een meer 'all-round'

1. Abdoel Karim Pringgodigdo (1906–1960) was als ambtenaar van het departement van Onderwijs en Eeredienst verbonden aan het Kantoor voor de Statistiek.
2. Zie 3498 n 2.
3. Achmad Soebardjo, advocaat in Bandoeng en enige tijd redacteur van *Kritiek en opbouw*; na de Tweede Wereldoorlog ambassadeur en minister van Buitenlandse Zaken voor de republiek Indonesië.
4. *De ochtendpost* (zie 3315 n 2).
5. Zie voor Koets 3564 n 1. Zie voor Brugmans 3468 n 5.

klassikus is misschien juist best. Hoe dan ook, vraag Koets zoo spoedig mogelijk en laat mij het antwoord weten.

Ik eet Vrijdagavond met Brugmans en zal hem 'nader bestudeeren'. Ik zal hem ook over de plannen spreken, zonder hem te vragen,—zien òf en zoo ja, in hoeverre hij ermee sympathiseert. Weigert Koets, dan kunnen we hem misschien toch nog vragen.

Op 't oogenblik ziet de combinatie er dus zoo uit: (zeker) Samkalden, V. Leur, Pringgo, duPerron, (onzeker) Soebardjo, Koets (misschien Brugmans), Thomas Nix[6] (die echter over 3 mnd. verdwijnt!). Ik denk dat het er tenslotte nog wel anders uit zal zien.

Schrijf je gauw? We gaan den 15en van hier weg.—Waar is Koets? In Bandoeng ook?

Hartelijk je

E.

P.S. Zou eventueel Nazif[7] iemand zijn voor 't blad,—als Soebardjo vervalt? Pringgo noemde hem wel.

3505. *Aan G. O. Tissing: Meester Cornelis, 8 augustus 1938*

Mr. Cornelis, 8 Aug. '38

Beste Dé,

Als alles goed gaat en je niets meer van ons hoort, komen we den 16en (dat is een Dinsdag) met den trein die om ± 10 uur van hier gaat. Die is om *12 uur 50* op Bandoeng, dus als je de auto daarheen zendt, zijn we een goed uur later bij je op Rantjasoeni. Wordt dat te laat voor het eten, geef dan een boodschap mee aan den chauffeur, dan eten we op Bandoeng zelf even.

Ik heb een nogal aardig boek over Bali, dat ik meeneem. Het is van Vicky Baum en verre van 'eersterangs', maar wel gezellig om te lezen. Misschien vindt je moeder 't ook wel aardig.

Bep laat je zeggen dat voor Alain geen kinderbed noodig is; hij kan nu best in een gewoon bed slapen. Had je bedoeld mij de achterkamer te geven? Wij vinden die allebei erg gezellig, maar als 't

6. Thomas Nix (geb. 1904), architect en tekenaar, zoon van de uitgever K. E. Nix.

7. Mohammed Nazif, adjunct-secretaris op de Algemene Secretarie en later gouvernementssecretaris.

eenigszins kan wilden wij liever niet met Alijntje in één kamer slapen. Dat hebben wij hier nu een maand lang gedaan en het heeft veel onaangenaams. Dus als ik de kamer achter krijg, dan graag Bep met Alijntje in een andere kamer; zijn er daarentegen 2 kamers *naast* elkaar, dan nemen Bep en ik er één en A. krijgt de andere. Maar dit laten we geheel aan jou over; wij hebben geen voorkeur. Ik alleen achter is ook best.

Ik ben benieuwd of we vóór 1 Sept. een huisje zullen vinden in Bandoeng. Het moet gemeubeld zijn en niet te duur, ook niet in de kampoeng staan, enz. Geloof je dat zooiets bestaat? Anders moeten wij, van jou weggaande, weer een maand in pension, wat stomvervelend is en voor mij ook hinderlijk in het werken. Ik moet mijn boeken uitgepakt hebben, wil ik mezelf thuis en senang voelen.

Hier was 't, alles bij elkaar, toch nogal aardig. De menschen, die ons deze kamers huurden, uiterst geschikt. Een groote familie, en toch merk je bijna niets van ze; ons hebben ze althans heerlijk aan ons lot overgelaten. We hebben ochtenden en middagen doorgebracht op het gras aan den kalikant. Op het achtererf is eergisteravond door een plasregen, hoewel zonder een zuchtje wind, een regenboom omgezeuld,—alsof dit heele erf werkelijk compleet kaal moet worden! Ik zou 't aardig gevonden hebben als *jij* ons hier nog bezocht had; maar je kan niet alles hebben. Hierna nu nog Balekambang, dan ben ik wel klaar met mijn afscheidnemerij; dan kan ik zoonoodig binnen 3 weken naar Holland terug. Als dat zoo uitvalt, zal het ook wel *voorgoed* zijn! Eig. heb ik daarom nog niet erg veel lust om weg te gaan, maar als Bep het in Bandoeng ook niet beter maakt, dan kan 't toch *hoogstens* nog maar een jaar duren. Ach, ach.

Tot spoedig dan! Hartelijk je

E

P.S.—Als er nog iets is, dat je graag van mij zou willen hebben, bericht dat dan nog even.

3506. *Briefkaart aan R. Nieuwenhuys: Meester Cornelis, 9 augustus 1938*

M.C. 9 Aug. '38.

B.N.,

Hierbij antwoord van Greshoff: 'Wat dat extra-nr. betreft, leg ik mij geheel bij jouw oordeel neer. Jij kent de materie en ik *niet*. Het

Daum-nr. zou toch wel iets *gevarieerder* moeten worden. Een artikeltje van jou zou ik er noode in missen. Verder graag iets over Daum en de kritiek van zijn tijd bv. Vindt je 30 blzn. van die onbekende heer N. niet wat veel? Denk er eens ernstig over na of er niet wat meer *variatie* te brengen is in de 30 à 40 blzn. *over* Daum. Goed portret, volledige bibliografie, korte, volledige biografie.'[1]

Je ziet: dit is de tijdschriftleider in optima forma. Maar hij heeft al toegegeven. Wat stel je nu voor?—Ik zal hem schrijven dat de onbekende heer N. al voor alles gezorgd heeft: portret*ten* (i/h meervoud), bibliografie, biografie, al wat hij verlangt. Als hij erop gesteld is, wil ik ook wel mijn 'bekendheid' werpen in 't geval en een stuk na het jouwe leggen van—zeg 6 blzn. Maar what next! Want op die *variatie*[2] (strepen eronder) schijnt het aan te komen!

Schrijf nog hierheen. We gaan pas Dinsdagmorgen weg.

Beste groeten,

EduP.

Pasarstr. 142.
Mr. Cornelis

3507 (1088). *Aan M. ter Braak: Meester Cornelis, 10 augustus 1938*

3508. *Aan J. Greshoff: Meester Cornelis, 10 augustus 1938*

Mr. Cornelis, 10 Aug. '38.
(Bijgaand iets voor Menno.)[1]

Beste Jan,

Om je nog in Juan te bereiken, schrijf ik je—op een wiebelend tafeltje, waar we ook aan eten, zoo goed en zoo kwaad als 't gaat. (Bij rijsttafel, met al die kleine gerechtjes, is 't gewoon een onding.) Net gisteren schreef ik je weer over DD.[2] Ik heb hem nu je voorloopige geruststelling overgebracht, maar het *is* geen manier van doen, vind ik, van H. en W. om copy, *aan jou geadresseerd en voor de redactie bestemd*, meer dan 6 maanden gewoon weg te houden! Dat is geen

1. Ter Braak bracht zijn vakantie door bij Greshoff in Juan-les-Pins aan de Franse Rivièra. DP stuurde hem gegevens over een mogelijke, 18e eeuwse voorvader, Balduinus ter Braak (zie 3507 (1088)).
2. Brief niet teruggevonden.

'achteloosheid' meer. Ik hoop nu maar dat je er gauw achter komt waar die copy gebleven is en me snel schrijft wat de redactie erover beslist heeft. Dat DD. zijn honorarium niet kreeg voor die bespreking—en zèlfs geen bewijsnr.—is ook ergerlijk en beneden een blad als *G.N.*[3]

Ik heb nu (10 Aug.) nog steeds niet het Juli-nr. met mijn stuk over Henny erin,[4]—waarover ik wel veel hoorde, maar dat ik dus nog steeds niet herlas. Ik durf nu nog niet reclameeren, omdat de post het nog iederen dag brengen kan. Maar 't Juni-nr. zag ik totaal niet. Stond dààr die corresp. Perk-Vosmaer in?[5]

Wat je me schrijft van die gezelligheid, die eig. al je mogelijkheden tot werken opvreet, is tegelijk aardig en bedroevend. Zoo was 't ook een beetje *hier*: deze laatste week bv. zijn we overstroomd door afscheidsbezoekers, die in den tuin van 'Gedong Lami' thee willen drinken en de rivier bij zonsondergang zien, enz. Waren jullie maar hier! Maar o, ik gaf er ook wat voor om daar in Juan bij je te kunnen binnenwandelen.

Ik schreef hier één gedichtje: een sonnet op een schilderij van Willink, voorstellende Estelle Debrot en Wilma,—dat ik zéér mooi vind. Ik stelde W. voor 't jou te zenden mèt een foto v/h schilderij zelf, voor *Kunst en Kultuur*.—Tusschen haakjes, wanneer verschijnt nu dat nr. met auteursteekeningen,[6] dat zoo'n aardig idee was? Por je dat nog aan?

Over *In allen Ernst* dit. In tegenstelling met Menno vind ik juist de eerste helft: de Portugal-reis, hoewel toch nog heel aardig, wat zwaar-op-de-hand hier en daar, wat omslachtig en nadrukkelijk verteld. Maar dat schreef ik je al toen 't stuk in *G.N.*[7] stond, en bij herlezing in boekvorm is 't me méégevallen. Daarentegen vind ik 't 2e deel, dat Menno zoo journalistiek vindt, juist heel boeiend en gevarieerd; stukken beter dan *Critische Vlugschriften* over 't algemeen, en meestal op het peil van je beste 'kritisch proza'. Nieuwenhuys hier, de 'onbekende heer N.' van Daum, die jou altijd met verrukking leest, en die anderzijds alles opspaart wat Menno in *Het*

3. Zie 3155 n 1, 3479 n 4 en 3494 n 4.
4. Zie 3502 n 1.
5. 'De briefwisseling Vosmaer-Perk' stond in *GN* 36 (1938) 8 (augustus), p. 120–204.
6. Zie 3198 n 1.
7. Zie 2984 n 3 en 3097 n 3.

Vaderland schrijft, zei mij ook 'niets te begrijpen van die uitspraak van Ter Braak'. Ik vind *I.A.E.* een alleraardigst boekje, van uiterlijk en van inhoud, een ding dat ik met plezier naast *Rebuten* heb gezet. (Dat is misschien wel je àllerbeste collectie!) Het is overigens typeerend voor Querido dat hij het tot-en-met verdomd heeft mijn *Blocnotes* te drukken en nu al 2 boekjes van jou uitgaf met soortgelijk proza: natuurlijk wijst dit erop dat deze boekjes 'beter verkoopen', wat ik grif aanneem, maar die meneer Querido is tegenover *mij*... in optima forma een Jood geweest, het spijt me dat ik 't zeggen moet. Ik ben blij dat ik van hem en van zijn sentimenteele dikdoenerigheid af ben. Nix is een engel en een gentleman, al is 't dan meer een negergentleman à la Oom Tom, bij dien Joost Mendez van het Santiljanogeslacht[8] vergeleken!

Is 't overigens niet allergekst, die schommelende opinies van ons over elkaar? *Waar* berust dat nu op? Van mijn leven zal ik jou je reactie op mijn *Man v. Lebak* niet vergeven,[9] al draag ik je natuurlijk geen haar wèrkelijke rancune erover toe (dit is *niet* met elkaar in tegenspraak!) Maar... ik had in Indië geen betere gooi kunnen doen, dan juist dàt boek te schrijven, het is een boek waar ik van *houd* (om Multatuli, juist niet om mezelf); *iedereen*—vriend en vijand— heeft het geapprecieerd, en jij, verdorie! goddeumi, zooals Daendels zei, viel me daarin af. Ik ben er eig. nog steeds verbaasd over, maar tenslotte niet verbaasder dan over je razend enthousiasme voor dien bulkendvervelende Greco van Vestdijk, waar Henny voor mijn gevoel definitief het juiste over heeft gezegd.[10] Zou ik nu net zoo mal reageeren op jouw Diderot[11] als jij op mijn Multatuli?—met even wonderlijk superieurderige préjugés tegen de 'eruditie' (of de 'vulgarisatie' juist) als jij? Iemand die niet voelen kan hoe mijn verhouding is tot Multatuli na *De M. v. L.* is een *ezel*[12]; dat kan ik zonder onvoorzichtigheid verklaren, omdat jonge indologen het met groote zuiverheid

8. Zie 3342 n 3.
9. Zie 3435 n 1, 3, 4, 9, 16, 17 en 18.
10. H. Marsman, '"De Komedianten" nabij'. In *De groene Amsterdammer* van 13 november 1937.
11. Vgl. Greshoff in een brief van 29 maart 1938 aan Nico van Suchtelen: 'U geeft toch immer een kerstgeschenkje? Wat denkt u van een vertaling van Voyage de Hollande door Diderot met een ietwat breedere inleiding over Diderot (mijn specialiteit).' Zo'n uitgave is echter niet tot stand gekomen.
12. Dubbel onderstreept.

hebben kunnen proeven. Maar God weet, door de een of andere maan-eclips zal ik bij jouw Diderot misschien zeggen dat jij er niet in zit, of hij niet (wat eig. toch nog erger zou zijn...), dat het oppervlakkig gezwam is over een ideale schim of zoo. Niet als ik er nog zelf iets aan doen kan, dat beloof ik je,—maar *wie weet?* Sinds *jouw* dubbele reactie op Edje's Multatuli en Simon's Greco, acht ik *alles* mogelijk. Laat de troost van dit alles voor je zijn dat opinies van vrienden ook al volkomen ernaast kunnen zijn, en dàt je troosten over Menno's 'afwijzen'.

Het spijt me overigens te hooren dat hij nog steeds niet de oude is. Hij had mij geschreven van wèl. We moeten maar 'aanvaarden': de russisch-japansche oorlog *is* er nu al![13]

Hieronder vragen van Bep. 1. Heeft Aty haar brief gekregen uit Bandoeng, en *is* er een hollandsche H.B.S. in Brussel? 2. Heeft Jany ooit een brief van mij[14] gekregen, waarin Bep een foto van Alain heeft gedaan?—Wil je dit Jany vragen, en natuurlijk zoowel hem als Menno onze hartelijkste groeten overbrengen? En onze beste wenschen en alles? Het moet voor hem wel erg prettig zijn jullie zo vlak bij te hebben, en ik benijd hem erom.

Bep en ik hebben hier onze vriendenkring nagekeken en afgewogen wie nu een echte vriend was. In laatste instantie: niemand. Adé Tissing blijft de éénige, bij alle verschillen van levensomstandigheden, interesse enz. Bram Jansen had iets kunnen zijn, maar die ging te vroeg naar Makassar.[15] De rest—goede kennissen, sympathiseerend—geïnteresseerden, enz. Echt 'bij ons hoorend', neen;—*niks*!

13. Op 22 maart 1938 had Ter Braak aan DP geschreven (1071): 'Sedert ik je voor het laatst schreef, hebben de gebeurtenissen in Oostenrijk mijn opvattingen over de aanbevelenswaardigheid van je terugkomen naar Holland belangrijk gewijzigd. Ik zelf ben vooreerst een week lang zoo ellendig geweest door die nieuwe etappe van naziheroïsme, Jodenmoord en wat dies meer zij, dat ik er eergisteren 'down' bij ging; mijn zenuwen verdroegen het niet langer, en zoo zit ik nu voor een week thuis, een beetje slapend en suffend, trachtend weer eenige belangstelling te krijgen in mijn werk.' (*Bw TB-DP* 4, p. 286) en op 16 april 1938 (1078): 'Ik ben weer zoo half en half aan het werk, voel me ook werkelijk veel beter, al golft mijn stemming nog wonderlijk op en neer; het blijft nu weer ongeveer binnen normale grenzen.' (*Bw TB-DP* 4, p. 308). Zie voor 'de russisch-japanse oorlog' 3501 n 2.
14. De laatste brief aan Roland Holst was die van 9 mei 1938 (3462).
15. Op Celebes, waarnaar Bram Jansen was overgeplaatst.

Over de Comp.-letteren schrijven, daar moet ik over nadenken.[16] Wat ik nu maakte was eig. een groote catalogue raisonné. Of daar nu genoeg elementen in zitten voor een werkelijk goed en boeiend artikel voor *G.N.*, dat zou ik moeten nazien, als ik de drukproeven vóór me heb. Het idee is niet bij me opgekomen, dus... maar nous verrons. Ik ben op 't oogenblik bang dat het te veel een overzicht wordt, waar niemand echt wat aan heeft, omdat die boeken zelf toch uit de circulatie zijn, En wat er eig. over te zeggen valt, is erg eenvoudig en in 2 blzn. af te doen. Je moet het meer zelf proeven, dan erover beleeraard worden, als je er wat van hebben wil. Als 'sociologisch document' voor de Comp.-mentaliteit is die collectie van me zijn gewicht in prima koffie waard!

Nieuwenhuys heeft voor G.N. niet 1, maar 3 of 4 alleraardigste portretten van Daum, o.a. in slaapbroek en kabaja—op zichzelf een illustratie voor dien tijd! Zijn artikel v. 30 blzn. zit vol uittreksels van artikelen v. Daum, van een alleraardigste brief van zijn dochter over hem, van brieven van Daum zelf, enz. Dus neen, dan is 30 blzn. van zoo'n onbekende man toch *niet* te veel. Bovendien, wil je per se mijn bekendheid erbij, dan beloof ik je graag een artikel, dat 'sensationeel' kan uitvallen en dat gaan zal over: de samenleving in Indië tijdens Daum en nu. Goed? Laat ons zeggen: 30 blzn. voor N. en 10 voor mij, de rest voor 'Maurits' zelf. Bibliografie is er al, korte biografie ook; beide door N. gemaakt en voortreffelijk; kunnen in kleine letter achterin. Met die 4 portretten erbij, kan 't een heerlijk nommer worden. Een manchet erom: 'Groot-Nederland is dezen miskenden Indischen auteur dit huldeblijk schuldig'. Overigens: 2 boeken van Daum zijn *vrij*, nu al, en het heele œuvre over een jaar of 6. Dan hebben die verdommelingen van Kolff, die de boel nu remmen, er *niets* meer over te zeggen. Ook dat zullen we erin zeggen.

Hoe maakt Bep het? vraag je. Nog steeds ellendig. Zij is eig. doorloopend invalide, heeft spit in de rug of pijn elders, is *uitgeput* als ze 't minste of geringste doet, vaak erg gedemoraliseerd, geïrriteerd, enz. Ik hoop nu heusch alleen nog maar op 't klimaat van Bandoeng. Hier in Meester was Bep zoo mogelijk nog wat loomer en pijnlijker dan in Batavia. Alijntje daarentegen borrelt van vitaliteit, spreekt maleisch met het meest onvervalschte accent van Batavia—en—ommelanden, stroomt gewoon over ons heen en zal eindigen met ons allebei van de sokken te loopen, als hij zich niet matigt.

16. DP heeft geen artikel over Compagnies-literatuur geschreven.

Die Aad. van der Veen gaat een bevrachte toekomst in met zooveel 'afzetgebied'. *Werk*, en nu een apart littérair blad (let op de é) in *Het Vaderland*.[17] Sjonge, sjonge... En Menno die nu juist 'uitgepraat' raakt,—als je niet oppast zal die Aad met hem doen wat Alain met ons voorheeft. Ik duizel soms als ik al die boekbesprekingen zie, in de *N.R.C.* enz. Die boeken stroomen maar, àlles wordt tegenwoordig boek; en de recensenten pennen (dat is zoo erg niet) en lezen maar (waar halen ze den tijd toch nog vandaan?) Ik las nu onlangs een paar 'koloniale romans' voor het *Koloniaal Tijdschrift* (dat is 't blad van de B.B.-ambtenaren) en zat te vloeken over den tijd die 't me nam— en dat voor 2 besprekingen[18] van 1 blzij. elk. Het eenige wat ik wel met een zeker plezier doe, is die kroniek in 't *Bat. Nwsblad.* Vooral omdat ik nu van alle kanten merk dat die 'gevolgd' wordt, dat erover 'gesproken' wordt. In dit rotland van V.C.-ers (Vaderlandsche Club-ers, mentaliteit Zentgraaff)[19] en N.S.B.-ers, doe ik daar wel een minimum goeds mee; ook de jonge Indonesiërs lezen me en zoeken me, voor zoover hun wantrouwen en bescheidenheid hen niet remt. De heer Brugmans, onderdirecteur van onderwijs,[20] heeft me met nadruk verzekerd dat ik hier blijven moest, dat ik 'een van de weinigen' was enz., en een jonge Indonesiër heeft in een bui van vertrouwelijkheid, 's nachts midden op de passar hier in Mr. Cornelis, waar ik saté met hem at, met naar den grond geslagen oogen verzekerd dat 'vele oogen op mij gericht waren', juist onder de studenten hier, zijn landgenooten. Toen ik hem vroeg in welk opzicht, zei hij: 'Niet uitgesproken, niet voor een direct politieke lijn of zoo. Om ons te helpen. Om ons te steunen. Wij hebben *De Smalle Mens* gelezen en wij denken dat u eerlijk bent.' Zooiets geeft je wel weer moed; niet omdat je je wonderwat verbeelden gaat, want dit alles gaat zoover niet, maar gewoon als *sfeer*, als tegenwicht voor de ongelooflijke brutale botheid van den hollandschen pallurk die hier—*hoewel eig. onder angsten*—zich zoo gelden laat. (Morgen word ik misschien om *Multatuli, tweede pleidooi* voor den rechter gedaagd door een van die harken wegens 'beleediging van het nationaal sentiment').

Ziezoo; nu weet je weer iets. Uit Bandoeng hoor je weer wat van

17. Zie voor *Werk* 3493 n 5. Een literair bijblad van *Het vaderland* is niet tot stand gekomen.
18. Zie 3502 n 3.
19. Zie 3496 n 3.
20. Zie 3468 n 5.

onze verdere levensgevallen. Schrijf hoe je Brussel teruggevonden hebt en overleef den slag van Van der Veen's weggaan omderwille van Van der Veen's glorierijk lot. Mag ik ook wat doen voor *Werk* en dat literaire bijblad, of is 't eerste te 'jong' en het tweede te zeer als het verdere *Vaderland*—(angst voor stukken 'die eig. in tijdschriften hooren', terwijl je ze goddorie al zoo plat maakte als de mevrouw-van-Mensendieck het zich maar wenschen kon)?—In dat geval zit ik alweer in m'n hoek.

Veel hartelijks voor allen! Een hand van je

E.

Veel liefs natuurlijk ook van Bep.

P.S.—Krijgen Menno en jij nog steeds 't *Bat. Nwsbl.* toegestuurd?—Ik gaf je stuk over Bernanos[21] en het verschil tusschen politieke moed en literair talent aan een van de jongere Javanen hier, tot gids en leering. Hij vond 't heel goed. Alleen heb je Gide weer onrecht gedaan door zoomaar erbij te vertellen—dat ben jij nu weer echt, als je nu eenmaal draaft—dat iedereen die *Retour* en *Retouches* had kunnen schrijven. Dat is bepaald onjuist: èn de stijl èn de tact, de bedachtzaamheid, smaak, nuance in de formulering zijn onmiskenbaar van Gide. Vergelijk 't maar eens met Istrati, als je daaraan twijfelt.

Ik maakte hier vele foto's en—ik zal je ze zenden als ze klaar zijn, wou ik er eig. bij zetten, maar ik slik 't weer in. Om foto's van Tjitjoeroeg heb je me telkens gevraagd; toen ik ze eindelijk zond heb ik er geen kik over gehoord. En Fredje Batten, die ze zoo dolgraag zien zou en die er bij herhaling om vroeg, krijgt ze ook niet.[22] Vermoedelijk ben je ze in de pleti kwijtgeraakt.—Deze zal ik maar direct naar Fredje Batten zenden, die bewaart ze als roomsche plaatjes, wat ik toch wel vereerend vind.

Over Kees' werk[23] zal ik uitgebreid schrijven zoodra ik het heb, zonder te vergeten dat hij de leeftijd heeft die Radiguet... *gehad* had toen hij *Le Diable au Corps* schreef. Maar wat heeft Kees aan de meening van zoo'n schrijverd die geen fransch schrijft?

21. Zie J. Greshoff in 'Fransche letteren'. In *Het vaderland* van 26 juni 1938 (ocht.). Onder andere over G. Bernanos, *Les grands cimetières sous la lune*. Paris 1938.
22. Zie 3298 n 1, 3356 n 12 e.v. brieven aan Batten en Greshoff.
23. Zie 3494 n 5.

3509. *Aan F. E. A. Batten: Meester Cornelis, 11 augustus 1938*

Mr. Cornelis, 11 Aug. '38.

Beste Freddy,

Dank voor je brief en het portret van Multatuli.[1] Ik zal Rudie binnenkort die afdruk, die je me zond, wel kunnen opzenden, want ik ben bezig te probeeren met het cliché dat je insloot een betere afdruk te verkrijgen. Ofschoon ik qua uitdrukking de *litho* prefereer, is dit portret wschl. juister: je kunt hier zien hoe blond hij was en hoe licht zijn oogen waren. Maar het is jammer dat sommige trekken verloren moeten zijn gegaan (de neusvleugel bv. en de lijn daarnaast)

Wat die Comp.-poëzie betreft, laat alles schieten, op één ding na: de *O.I. Uitspanningen* van ds. G. Verbeet en daarin de zegezang op den Chineezenmoord. Dàt zou een gemis zijn, als ik die niet kreeg! De bibliotheek van Mr. N.P. van den Berg, vriend van Busken Huet in Indië, waarin dat ex. voorkwam, is nu bezit van zijn zoon, Mr. K.F. (of T.) van den Berg, ex-directeur van de Javasche Bank, die nu in Holland woont. Als je (per telefoonboek of adresboek) zou kunnen uitvinden *waar*, zou je hem verlof kunnen vragen dat poëem bij hem thuis over te schrijven. Misschien woont hij wel in Den Haag. Weet Stapel het niet? Misschien ook kan Stapel hem schrijven en dat boekje even te leen vragen. Huet schrijft erover in de *Litt. Fant. en Krit.*, ik meen deel V, in het z.g. *Dagboek van Gerrit Verbeet.*[2] Probeer dit eens!

Ik heb hier nu alle moeite gedaan, maar kan niets vinden. Een ander heer met oud-indische bibliotheek, Ligthart, is ook naar Holland. Nog een ander, Feith, heeft het boekje niet. (Ligthart wschl. ook niet.) Die zoon Van den Berg, die ook aardig oud zal zijn, biedt alle kans op slagen, als je hem uitvindt,—wat niet zoo moeilijk zal zijn. Je kunt hem natuurlijk een present-ex. beloven van mijn boek, als hij zijn toestemming tot de overpenning geeft, en daarop gesteld lijkt.

Tenslotte een ongelukje erbij: de Leidsche bibliotheek heeft aan de Bataviasche bericht, dat Bruno Daalberg's *Steenbergsche Familie* in Leiden niet gemist kon worden. Wel triest, maar zóó luidt het antwoord. Als daar niets aan te veranderen valt, zie ik er maar één ding op: dat Rudie en/of jij dat werk lezen en me inlichten.

1. Zie 3401 n 4.
2. Zie 3485 n 1 en 2. Zie voor Stapel 3425 n 5.

a) hoe is 't verhaal? In groote trekken is mooi genoeg.
b) hoe de stijl? à la Loosjes?
c) hoe de compositie? Schelmenroman-achtig?

Kies dan, uit de passages met Sinjo Monjet erin, degeen die hem het beste typeert, het meest als 'sinjo' ook. Zou dat niet de eerste zijn, waarin hij opkomt? Ook moet je me erbij vertellen welke rol deze Monjet in het boek speelt. Je kunt ook meerdere fragmenten nemen. Als 't de moeite waard is, kan 't een blzij of 16, 20, zelfs 24 worden, getypt.[3]

Het spijt me erg, dat ik je dit voor jou weinig leuke werk moet aandoen, maar nood breekt wet, of liever: wet brengt me hier in deze nood. Haast is er niet bij! Je kan die roman ook met één oog lezen, als die 4 dln. erg enorm zijn en het geval stomvervelend. Maar deze eerste sinjo in onze belletrie mag niet in mijn collectie ontbreken, dus in godsnaam, bewijs me dezen dienst!

Ik zal je eerstdaags *f*3. sturen voor dat Mult.-portret.

Bedank Rudie hartelijk voor zijn speuren naar de *Bataviase Nouvelles.*[4]

Als dit je op reis[5] wordt nagezonden: veel plezier op reis, en als je 't thuisvindt bij aankomst: welkom thuis! Ik ga over 4 dagen van hier. Deze laatste week was druk, door afscheidsontmoetingen, maar apa bolé boeat?[6] Ik maakte toch nog foto's, waarvan ik je de gelukte zenden zal. En nog wat: uit Bandoeng—in September—zal ik je *oude* foto's zenden om *Ducroo* mee te illustreeren; van een hoop heb ik de clichés nog. Dit moge dan een kleine contraprestatie zijn voor al de moeite die je je voor me geeft.

Tot nader. Steeds hartelijk je

E.

3510. *Aan R. Nieuwenhuys: Meester Cornelis, 13 augustus 1938*

Mr. Cornelis, 13 Aug.

Beste Nieuwenhuys,

Je brief zoojuist ontvangen. Ik zal Gr. aankondigen wat je hem

3. Zie 3468 n 4 en 3477 n 2.
4. Zie 3486.
5. Batten reisde met zijn moeder, zijn broer, zijn latere echtgenote A. Hendriks en Rudy van Lier naar Italië.
6. Wat doe je eraan?

allemaal biedt (2 portretten, ik dacht 4?)—en hem van mezelf aankondigen een art. van hoogstens 10 blzn. over de samenleving tijdens Daum en die van nu. Dat kan sensationeel worden; ik kan daarin èn Ritman èn Zentgraaff ter sprake brengen als 't zoo uitvalt. Ga nu dus rustig voort en laat ons Gr. de copy zoo spoedig mogelijk zenden. Maar houd een copie ervan, voor 't geval *G.N.* nog terugkrabbelt en dat indisch tijdschrift misschien geboren wordt.[1]

Hierbij de passage over auteursrecht die ik bedoel (blz. 74 in *Ons Auteursrecht* door J.E. Belinfante): 'Voor werken zonder naam of onder schuilnaam uitgegeven, evenals voor werken, ten aanzien waarvan openbare instellingen, vereenigingen enz. als maker worden aangemerkt, geldt eveneens een beschermingstermijn van 50 jaar, maar deze vangt aan op 31 December van het jaar waarin het werk openbaar-gemaakt is, voor geschriften dus op 30 December van het jaar waarin zij voor het eerst zijn uitgegeven (art. 38).'

De vraag is dus maar wat met dat 'uitgegeven' precies bedoeld wordt, en of toch het accent op 'openbaar-gemaakt' valt, in welk geval de publicatie per feuilleton dus al telt.

Vergeet in géén geval dit erbij te zetten in je artikel—liefst als slot,—met een woord over de remmende houding van tè voorzichtige uitgevers voor dapperder collega's of zoo. Misschien dat Kolff zich dan in doodsangst meteen decideert, want zoo'n extra-nr. van *G.N.* is natuurlijk niet mis!

Wat nu de Larbaud-vertaling[2] betreft, neen, 'het is (of metrisch beter: 't Is) heel mijn ziel die ik je stuur' is direct stroef en fransch-hollandsch. Ook is 'vlam' aardiger dan 'vuur'. 'Dit's heel mijn ziel, enz.' is ook niet prettig, als aanhef. Ik laat de 1e strofe liever zooals ze is, ondanks de toevoeging 'zoo tam'. Daarentegen kan 'zoo' in strofe 2 vervallen; de 1e regel daar wordt dan: '*Ik weet, je bent het geenszins waardig*', wat best kan. Dan is deze verder ook goed. 'Verzadigd, nutteloos' kan—maar regel 3 beginnen met: 'Ik weet...' en 4 met 'Jij weet' is vloeiender en meer als 't orgineel, dan wanneer 'weet' achter 'jij' wordt weggelaten. Voorloopig geloof ik dus dat 't zaakje zoo maar moet blijven, met die eene verbeterde regel die hierboven

1. Zie 3499 n 4 en 3504.
2. Van 'Pour Gertie H' uit V. Larbaud, *A. O. Barnabooth, ses œuvres complètes, c'est-à-dire: un conte, ses poésies et son journal intime* (Bruges 1913), door DP onder de titel 'Een opdracht' opgenomen in *Parlando* (Maastricht etc. 1930, p. 55) en in *Mikrochaos* (Brussel etc. 1932, p. 88). Vgl. *Vw* 1, p. 88.

onderstreept staat.* Misschien komt later nog een bliksemende mogelijkheid in me op, wie weet.

Het trieste afscheid hier nadert. Zeg Ferdy dat de verkiezingen hem niet nòg meer grijze haren moeten bezorgen, dan gaat de schoonheid v/h tegenwoordige mengsel verlooren.[3] Die multatuliaansche voorrede van Daum is erg matig!

Tot nader. Met hart. groeten je

EduP.

3511. *Aan H. Marsman: Rantjasoeni, 17 en 21 augustus 1938*

Rantjasoeni, 17 Aug. '38

Beste Henny,

Sinds gisteren zitten wij hier in R. bij Adé Tissing, en als er niet een wat bemoeiallige en administreerende mama bij zat (au fond lang niet kwaad, maar ex-onderwijzeres èn al 74 èn nog heel kras) zou onze vreugde in deze kou volmaakt zijn. Hier ook zag ik eindelijk dat fameuze Marsman-nr. van *G.N.*,[1] want *ik* kreeg het niet en Adé is op *G.N.* geabonneerd. Ik laat je nu maar precies weten hoe ik op de diverse stukjes gereageerd heb.

Engelman, goed maar toch ook bij no means iets bizonders. Juist, maar toch ook erg wat 'men' er altijd van gezegd heeft. Misschien kan dat ook niet anders, E. deel uitmakende van de ijverigste 'men'

* 'Min' voor 'nos amours' is niet kwaad, omdat 'amours' (meerv.) ook ouderwetsch—dus ironisch bedoeld—is.

3. Ferdy de Grave was bij de gemeenteraadsverkiezingen te Semarang kandidaat voor het Indo-Europees Verbond en werd voor de raad gekozen.

1. *GN* 36 (1938) 7 (juli), p. 1–108, waarin de volgende bijdragen waren opgenomen: H. Marsman, 'Proeve van zelfcritiek'; J. Engelman, 'De poëzie van Marsman'; E. du Perron, 'Marsman's verhalend proza' (*Vw* 6, p. 28–42); G. Stuiveling, 'Marsman als criticus'; C. van Wessem, 'Marsman als tijdschriftleider'; H. Marsman, 'Menno ter Braak'; D. A. M. Binnendijk, 'Marsman en Gorter' en G. H. 's-Gravesande, 'Bibliographie van H. Marsman'. Stuiveling schreef ondermeer: 'Of meent hij [H. Marsman] waarachtig, dat hèm vrij staat wat Donker verboden is: Gorter napraten, Gorter aanvullen, godbetert, alsof Gorter niet Marsman in de éne en Donker in de andere broekzak kon steken, zodat hun ogen zelfs geen streepje lucht meer zagen?-' Een reactie van Ter Braak op Stuivelings artikel is niet teruggevonden.

die tot dusver 'zeiden'.—*Ik*, daarover heb ik geen oordeel, behalve dat ik het ook niet al te best geschreven vind; niet vanwege die woordjes als 'eilieve' goddomij' enz. die jij eruit zou willen en die ik juist nogal aardig vind, maar het is een beetje omslachtig en onvast betoogd. Dat komt 1° door mijn schrijverij voor 't *Bat. Nwsblad*, vrees ik, 2° doordat ik ziek van de warmte was en nog maar net in de kou van Sitoe Goenoeng, toen ik het ding schreef (na dagen en dagen hoofdpijn)[2]; 3° omdat, buiten mijn schuld, de proeven ditmaal wel èrg onverschillig nagekeken zijn. Soms staat er complete charabia, die ik niet geschreven kan hebben—zooals op blz. 20, de zin die begint met: 'Verschillende verhalen van later...' Daar zijn blijkbaar twee zinnen aan elkaar gesoldeerd met weglating van woorden of zoo en door iemand die òf onbekwaam was om er iets goeds voor in de plaats te zetten òf het 'wel geloofde'. Wil je Jan Greshoff deze brief doorzenden (dan hoef ik deze kwesties niet nogmaals te behandelen). Ik zou wel willen weten door wie hij tegenwoordig mijn copy laat nazien, want dit kan Menno toch niet op zijn geweten hebben. Ook schrijf ik er hier voor Jan dus bij dat ik—*als* ik weer eens in *G.N.* kom—voortaan *waar eenigszins mogelijk* proeven wil hebben; want één keer is zoo erg niet, maar een voortgezet jargonneeren op deze manier zou me terecht binnenkort het verwijt bezorgen dat ik beter mijn gezicht kan houden over den stijl van anderen als mijn eigen stijl zóó is. Ik heb me werkelijk geschaamd terwijl ik het las. Van de drukfouten: Penthesileia die naast een *ruiker* galloppeert enz. spreek ik nog niet eens.

Stuiveling,—ik ben 't met Menno eens dat zijn stuk inderdaad niet onintelligent is; alleen heeft hij al zijn intelligentie aangewend om je zooveel hij kon te kleineeren. Hij heeft het over alle kritieken van je die, op een bepaalde manier bekeken, af te kammen zijn, maar een voortreffelijk stuk als over Thomas Mann bv., daar spreekt hij liever niet over. En als hij vertelt dat Gorter jou in de eene en Donker in de andere broekzak kon steken, dan heb ik lust om te antwoorden dat 's mans broek hem dan wel van de beenen zou zijn gescheurd en dat hij, in zijn bloote billen verder wandelend, dan alleen nog maar gelukkig zou moeten zijn als de een of andere Stuiveling er een S.D.A.P. op geschilderd had. Ik vind die heele adoratie van Gorter, waar jullie allemaal zoo'n beetje aan mee doen, trouwens wat lullig. Hij was een poëet als een ander, in geen enkel opzicht méér (dan

2. Zie 3450 e.v.

Kloos bv.) en hij heeft groteske verzen geschreven, die het wegschoppen niet waard zijn. Zoo die burgerlijke, bedroevende regels die Binnendijk weer aanhaalt:

'ik wou dat ik eens even u kon zijn,
maar 't kan niet, ik blijf van mijn.'

Kàn het knuddiger en bêter? En zoo is er een hoop; alles welbeschouwd is er misschien nog maar 1/3 van wat hij geschreven heeft leesbaar. Maar Stuiveling, al *is* hij intelligent, heeft een onderwijzerskant aan hem die nu eenmaal 'Tachtig' über alles stelt.

Het stuk van *Binnendijk* ben ik met een zeker plezier beginnen te lezen, maar het slot is bedroevend, Casimir-achtige hollandsche dikdoenerij, de leeraar die zoveel met handleidingen over de wijsbegeerte omgaat. Enfin, zooals ik Jan al eens schreef: Binnendijk is de Tielrooy van *G.N.* geworden[3]; zoo heeft *G.N.* op dat gebied *De Stem* ook niets te benijden, dus braaf zoo.

Ik wou dat ik een tijdlang uit kon scheiden met al het gekritiseer dat ik doen moet, al is 't dan voor 't *B.N.*-publiek. Wat kan me dat tenslotte schelen, hoeveel waarde A heeft en hoe weinig B. Als ik een jaar ongestoord kon werken aan *De Onzekeren* zou ik gelukkig zijn. Maar ik moèt allerlei werkjes ernaast opknappen, die dat hoofdwerk belemmeren (en misschien wel zullen verpesten) om tenminste *iets* te verdienen, al was 't maar voor de extraatjes van Gille.

Van Wessem zou ik haast vergeten. Ach, dat is wel aardig, al moet er vnl. weer uit blijken hoe'n belangrijk iemand *hij* wel was. De arme kàn 't niet laten, hij voelt zich nu eenmaal zóó miskend. Jij bent een onstuimige held, een trompetter van Säckingen van het nederlandsch tijdschriftenbedrijf, maar voor de *ware* leiding moet je meer bij hem komen kijken. Ainsi soit il.

Als ze bij G.N. slim waren geweest, hadden ze dit tijdschrift gesplitst in 2 afzonderlijke brochures: 1 van jou over Menno en 1 van alle artikelen over jou. Maar dan zouden de medewerkers (ik althans) hun bijdragen nog wel even mogen corrigeeren. Het zal er nu ook wel te laat voor zijn, het zetsel is wschl. vernietigd.

Ik las hier, nu net, de walgelijke brochure over Jef Last door Nico Rost.[4] Ik heb lust daarop te antwoorden met een tegenbrochure; *Tegen Stalin's Koddebeiers.* Zoo niet, dan zou ik hierover wel een

3. Zie 3458 na nootcijfer 8.
4. N. Rost, *Het geval Jef Last, Over Fascisme en Trotzkisme.* Amsterdam 1938; geschreven n.a.v. Lasts uittreden uit de communistische partij.

groot artikel willen zetten in G.N.[5] Als je deze brief doorzendt naar Jan, kan hij ook daarop antwoorden.

Neem als adres, voorloopig: *c/o Uitgeverij A.C. Nix, Landraadweg 3, Bandoeng.* Bep kijkt de kranten na voor een goedkoop huis, maar we hebben nog den tijd om uit te kijken naar zooveel mogelijk ruimte voor zoo weinig mogelijk geld. Ik lees niets dan 'sociologische' boeken; over de nationalistische beweging in Britsch-Indië, en hier. Of me dit echt te pas zal komen? Maar als je met Indonesiërs wilt praten, moet je toch éven op de hoogte zijn. Literaire problemen vinden ze voorshands overbodige luxe. In Bandoeng zit één oude socialist, met wien wij vriendschappelijk verkeeren en die erg geschikt is en in zijn soort een hyper-intellectueel, D.M.G. Koch[6] genaamd. Verder hopen wij het er rustig te hebben, en ik, te kunnen *werken*, beter dan in heet Batavia.

Adé vertelt me hier dat hij onlangs een logé op de onderneming had die eindexamen had gedaan bij Jan en die 'die Greshoff een reuzevent' gevonden had, want gedurende het heele examen had hij 'stront gehad' met den leeraar en telkens tegen hem gezegd: 'Mààr, menéér!...' Waar je al niet indruk mee maken kan; maar met zoo'n jongen meevoelen kàn ik.

Tot hier dan voor vandaag. Ik kan nauwelijks de pen vasthouden,—klimaatverandering of zoo?—het ding springt tusschen mijn vingers en geeft me kramp in 't muisje van mijn hand. Het is dan ook een verdomd dùre pen, Sheaffer, met omgebogen punten, 'lifetime pen', en alleen te bevloeien met 'the successor to ink', geheeten Scrip. Geen wonder eigenlijk dat 't zoo bedonderd gaat.

Uit Bandoeng schrijf ik wel weer; dan valt er misschien wat nieuws te vertellen.—Hartelijke groeten aan Rien ook en van Bep, een hand van je

E.

Hoe beroerd ik ook schrijf tegenwoordig, het is tenminste nog steeds leesbaar. Terwijl met jouw brieven—goeie God, wat heb ik

5. Niet gebeurd.

6. D. M. G. Koch (1881–1960), redacteur van *Kritiek en opbouw*, dat sinds februari 1938 te Bandoeng verscheen. Brieven van DP aan Koch werden tijdens de Tweede Wereldoorlog in een ondernemingshuis buiten Bandoeng bewaard, maar gingen na de Japanse capitulatie door toedoen van Nederlandse militairen verloren.

een last ermee gehad om je te ontcijferen, den laatsten keer. En Bep komt er zonder mijn hulp heelemaal niet meer uit!

P.S.—21 Aug.—Hierbij dan eindelijk mijn *B.N.*-praatje over je.[7] Denk er niet te veel kwaad van!—Bep las nu ook het Marsman-nr. en vindt Stuiveling 'infaam'; absoluut *niet* intelligent, enz. Hebben Menno en ik dus totaal ongelijk? Overigens, ik vergat erbij te zeggen dat ik óók aanneem den man over de heele lijn te logenstraffen. Als jouw belangrijkheid een 'dogma' is, die van Gorter is 't *goddomij* ook! Neem dus wat ik van zijn intelligentie zei niet anders op dan onder deze belichting, 'wat ik je bidden mag'.—We knappen hier goed op. Tot nader.

E.

3512. *Aan F. E. A. Batten: Rantjasoeni, 20 augustus 1938*

Rantjasoeni, 20 Aug. '38.

Beste Freddy,

Hierbij 2 afdrukken van het portret dat je me zond, 1 op contrastpapier, vergroot, 1 gewoon (dit is trouwens de afdruk die jij bij het cliché deed). Ik ben erin geslaagd, na veel moeite, hier een vergroote afdruk te krijgen die voldoende doet uitkomen dat Multatuli blond was. Het onderschrift is heel fraai. Dit portret (met dit onderschrift) komt in mijn koloniale bloemlezing.[1]

Op 't oogenblik zitten wij te genieten van de koû op Rantjasoeni. Alijntje is één vonk vitaliteit, knapt zienderoogen op, ik heb geen beenen van 60 jaar meer. Maar tot werken kwam ik nog niet—alleen tot lezen—en ik verlang er weer naar om iets te 'verstouwen'. Over 14 dagen in Bandoeng, hopen we. Een advertentie is uitgezet.

Wat kan 't in Indië heerlijk zijn, zoodra de warmte wegtrekt. Batavia zou verrukkelijk zijn als 't het klimaat had van Soekaboemi, dat ik boven dat stel van Bandoeng (minder vochtig en minstens even koel).

Schrijf na 1 Sept. naar 't adres van Nix. Hij schiet ferm op met zetten, maar afdrukken, dat schijnt bij hem met strubbelingen gepaard te moeten gaan. *Multatuli 2e pleidooi* is klaar,—op 't afdrukken na!

7. 'Woordvoerder van het modernisme'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 20 augustus 1938 (*Vw* 6, p. 286–292).

1. In de derde bloemlezing Indische belletrie die zou lopen van Multatuli tot 1900, maar die niet meer door DP is samengesteld.

Met *De Muze van Jan Compagnie* schiet hij, wat drukproeven betreft, best op. Er komen alleraardigste penkrabbels in van zijn zoon, Ir. Thomas Nix, die eruit ziet als een Alfoer en fijn katholiek is, maar met wien ik niettemin uitstekend kan opschieten, wat zeggen wil dat ik geen blad voor den mond neem.

Je bent, inzake Verbeet en Bruno Daalberg, in dit verband 'al mijn hopen en vreezen'. Ik hoop dat je een prettige vakantie gehad hebt. Groet Rudie hartelijk, een hand van je

E.

3513. *Briefkaart aan H. Samkalden: Rantjasoeni, 24 augustus 1938*

Rantjasoeni, 24 aug. '38

Beste Hugo,

Daar ik vanmorgen nog tijd had, heb ik Soebardjo[1] bezocht. Een alleraardigst iemand, met iets franco-italiaansch over zich. Hoewel hij blijkbaar letterlijk niets van me afwist, was hij al spoedig voor het plan te vinden, en kortom, ook hij heeft toegezegd. Daarmee is de Raad van Zeven dus compleet.[2]—Met het huizen zoeken is het heel wat minder 'succesvol' of 'succesrijk' geweest: nog steeds *nix*, hoewel Bep nu zoowat alle verhuurbureaux heeft geraadpleegd. Het ziet er nu naar uit dat we een maand zoo'n bungalow in Dago[3] gaan nemen, wat me maar matig bekoort, want ik verlang ernaar eindelijk ook eens mijn boeken, die sinds Tjitjoeroeg opgezouten zijn, weer uit te pakken. Enfin, waar niet *is*... Ik denk 2 of 3 Sept. met Soeb. naar Koets[4] te gaan; daarna een uitnoodiging tot de overige Vier te richten voor een samenkomst, liefst ten huize van Koets in Bdg. En liefst vóór 10 of 12 Sept. zoodat Koperb. vóór 15 Sept. het 'program' in handen heeft. Goed?

Ik zend *gelijk hiermee* 2 exx 'Sprookje v/d Misdaad' oftewel nieuw 'sluipend Gif'[5] aan Van Leur, 1 ex. voor hem en Peu (groot bewon-

1. Zie 3504 n 3.
2. Zie 3499 n 4 en 3504.
3. Villawijk aan de rand van Bandoeng.
4. Zie 3564 n 1.
5. Vgl. Wutse, *Sluipend gif*. s'-Gravenhage 1937. In deze brochure wordt een aantal vooraanstaande jonge schrijvers onder wie DP zedenschennend en moraalbedervend genoemd en van communistisch en pornografisch geschrijf beticht. Zie verder 3549 n 1.

deraarster van de musketiers, net als het Edje) en 1 ex. voor Ued. Tot zoover, ditmaal. Hartelijk je

E.

P.S. Ik vind Koets zeer geschikt, maar vrees dat hij mij 'druk' zal hebben gevonden. En... ik was vòl hoofdpijns.

3514. *Aan J. Greshoff: Rantjasoenie, 25, 27 en 28 augustus 1938*

Rantjasoeni, 25 Augustus, '38.

Beste Jan,

Dank voor je korte brief. Ik verzend deze pas als ik meer bericht van je heb—o.a. antwoord op den langen brief dien ik je uit Mr. Cornelis nog schreef.[1] We zitten nu op Rantjasoeni en genieten van de kou, maar het valt heelemaal niet mee om in Bandoeng een goedkoop en toch prettig huis te vinden. Daarover nader dan.

Die gedichten van Levet zal ik je uit Bdg. zenden.[2] Misschien 10 exx. Als je die voor *f* 1,50 per stuk verkoopt, kan ik Nix *f* 15.– geven. De heele oplaag heeft me gekost *f* 42.50 maar dit is een prix d'ami, waarop hij zelf wel geen stuiver verdiend heeft. De man is werkelijk àllergeschiktst en voor indische verhoudingen zelfs een goed zakenman. Maar ik ben bang dat hij eig. onverschillig staat tegenover Holland. Met Nijhoff heeft hij beroerde ondervindingen opgedaan, zegt hij, want die hebben hem wel erg gevild voor hun bemiddeling. Zij van hun kant zijn nu weer boos op hem, getuige een brief van Henri Mayer, den man die trouwen gaat.

Over Levet zelf; het zijn zijn *complete* gedichten en alles wat hij geschreven heeft, voor zoover ik weet. Proza schreef hij niet, geloof ik; althans, het werd niet verzameld. Dit is alles wat er in dat boekje van Monnier staat, met uitzondering van de inleiding van Larbaud en Fargue, die ik nogal ouwehoerig vond.[3]

Er is geen aanleiding om over Levet in *G.N.* te schrijven, en bovendien: vergeet niet dat ik geen rechten heb om het te doen drukken en dat de uitgave ervan een geheim is!—Maar iets anders: als je werkelijk iets van me in *G.N.* weer wilt hebben (ik had anders

1. 3508.
2. Zie 3490 n 1.
3. Zie 2900 n 3.

kasseweel den indruk dat ik als medewerker bij je had afgedaan!), waarom dan in Godsnaam niet mijn Van Haren-verhaal? Ik zal 't nog wat bij- en opwerken, maar zelfs zooals het is kan ik er maar niet met verachting op neerzien. *Las jij het?* Het is zoowat 83 blzn. groot, dus te plaatsen in 3 nrs. *G.N.*[4] Als het je interesseert, stuur ik het je graag op; maar als je er eig. wat op tegen hebt, dan liever niet, want waarom dan al die dure port en zoo. Ik las nu *Sibylle* van Walschap,[5] dat ik opperbest vind, maar al zouden dan 'smaken verschillen', ik geloof niet dat je dàt wel met eere in *G.N.* kunt zetten en mijn *Schandaal in Holland* niet.

Vóór het verhaal zijn; Menno, Hugo Samkalden, Adé Tissing; tégen: Coert Binnerts (die niets vind aan *De Arme Hemdenmaker*, hoewel hij dol is op de 'kroniekstijl' van Van Schendel), Leo Jansen (die alsmaar wil dat ik weer schrijven zal als in *Bij Gebrek aan Ernst*) en de jonge Meulenhoff.[6] Bep zegt dat het verhaal natuurlijk niet een meesterwerk van me is, maar aanvaardt het totaal en vindt het zeker niet minder dan *E poi muori*. Deze conjunctuur is dus niet om bij te wanhopen, vind ik. De jonge Meulenhoff vindt een historische roman van Marjorie Bowen of Jo Küller wschl. 'origineele herschepping', en dit niet. Is dat niet een garantie dat het dus goed is zooals het is?

Hèb je iets beters, dan praten we er niet over. Anders stel ik dit verhaal tot je beschikking, liever dan allerlei artikelen, die ik nu toch al genoeg tegen heug en meug in allerlei andere tijdschriften en bladen schrijf. Als nu ook *G.N.* voor mij ophoudt een *plezier* te zijn, kan je me toch niet kwalijk nemen dat ik er liever een prettige *herinnering* aan behoud?

Van Jan v. N. kreeg ik een aardige brief, maar vooral van Chiaro uit Parijs. Het doet me bepaald genoegen dat ze me ook daar niet totaal vergeten zijn. En zelf hebben ze 't moeilijk genoeg om totaal geëxcuseerd te zijn, als dat zoo wàs.

Voorloopig tot zoover, want verder zou 't toch gezwam zijn. Ik heb zoo'n gevoel dat er van allerlei op til is voor ons, in Bandoeng,

4. Zie 3282 n 11.
5. G. Walschap, *Sibylle*. Rotterdam 1938. Eerder verschenen in *GN* 35 (1937) 7 (juli) t/m 11 (november), p. 117–134 t/m 558–616. DP heeft over dit boek geschreven in 'Vrouwenleed in de literatuur'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 3 september 1938 (*Vw* 6, p. 303–309).
6. Zie ondermeer 3338, 3344 met name n 4, 3350 en 3489 n 1.

maar vooreerst zitten we doodrustig hier en probeeren physiek wat op peil te komen. Bep leeft hier heelemaal op.

Ik schreef Henny,[7] o.a. over mijn art. over hem in *G.N.*, en vroeg hem jou mijn brief door te zenden, omdat ik er van allerlei ingezet heb over de-meer-dan-slordige manier waarop het gecorrigeerd werd. Graag voortaan, waar eenigszins doenlijk, eerst proeven hierheen terug van wat ik schrijf. Er stond gewoon wartaal in dat artikel, stylistisch gesproken.—Verder graag bericht over die copy van D.D. waarvan het mysterie tot dusver nog steeds niet werd opgelost; *zoowel hij als ik zijn benieuwd*![8] Ten slotte: laat hèm een bewijsnr. sturen (en honorarium) voor die bespreking indertijd en laat mij alsjeblieft een Marsman-nr. sturen,[9] want ik zag het nu hier bij Adé Tissing (die op *G.N.* geabonneerd is), maar zelf kreeg ik het *niet*. Wat een sloddervossen, daar bij H.&W.!

27 Aug.

O ja, Coert Binnerts, die momenteel aan de Côte d'Azur zit, zal je binnenkort wel opzoeken in Brussel. Hij is erg aardig en zijn vrouw Maria ook. Al is hij niet geheel 'van het vak',* hij heeft *serieuze* relaties met boeken, is intelligenter dan bv. Nijkerk op dat gebied en gewoon een Oscar Wilde, vergeleken bij die meneer Unger bv.,[10] met wien wij ons toen afgegeven hebben om een paar praatjes voor de vaak (herinner je je dien idioot nog?). Binnerts was in Brussel al eens aan je deur, maar moest daar hooren dat je weg was (naar Juan-les-Pins natuurlijk, maar dat zei men er niet bij) en hij trok bedroefd verder. Bij Menno in Den Haag was hem net hetzelfde gebeurd. En op dit oogenblik zit hij vlak bij jullie tegen die aanplakborden aan te kijken van de Middellandsche Zee en weet het niet dat jullie zoo dichtbij zijn! C'est la vie...

En *dit* zou ik ook haast vergeten; mag *ik* voor *G.N.* een artikel schrijven over dat walgelijke boekje tegen Jef Last van den koddebeier Rost? Ik vind dat dit van principieele beteekenis is, juist voor ons, die met 'Waakzaamheid' samen doen tegen alle dictatuur. Ik heb

* in Indië schreef hij heele aardige recensies en hield ook radiolezingen over boeken meestal *goede*!

7. 3511.
8. Zie 3155 n 1, 3479 n 4, 3494 n 4 en 3508 n 3.
9. *GN* 36 (1938) 7 (juli), p. 1–108 (zie 3511 n 1).
10. Niet achterhaald.

zelden iets zoo infaams gelezen als die strontbrochure van de Stalinknechterij. Je zou me dus een groot plezier doen als je me toestond dit gevalletje voor *G.N.* te behandelen. Graag omgaand antwoord, ook over hoe groot het stuk (maximum) mag zijn.

Heb je in Juan nog kunnen werken toch, of heeft de gezelligheid van de vele vrienden de Muze defintief de das omgedaan? Jammer dan!

Mijn *Sprookje van de Misdaad* is hier nu uit, bij Kolff, die ook een filiaal heeft in Amsterdam. Ik heb je natuurlijk opgegeven onder degenen die een recensie-ex. moeten hebben, maar het is alleszins mogelijk dat die slungels dat vergeten. (Het zijn allerakeligste indische poerummakers en zoo onbekwaam als ze zelfingenomen zijn, zéér in tegenstelling met Oom Tom Nix.) Als Menno en jij dus geen ex. krijgen—nogmaals waarschuw ik je overigens dat je er niets aan hebben zult!—en je bent erop gesteld, waarschuw me dan. Als 't in *G.N.* besproken moet worden,[11] neem dan een 'kenner' van detective-verhalen ervoor; die zal er toch—onder de èchte jongeren misschien?—wel zijn. Menno zal 't ook wel 'gelooven', als hij al die redenatietjes van me leest.

Ik vind *Sybille* heel wat beter, en ook beter 'geslaagd', dan Vestdijk, die wel erg spijkers op laag water zoekt in zijn bespreking van dat boek.[12] Met *Adelaïde* en *Celibaat* behoort het m.i. tot de beste Walschappen, en naast Elsschot tot het allerbeste van Vlaanderenland.

Maar het is een feit dat je gelijk krijgt, wat de *taal* van die heeren betreft, en Elsschot schrijft zeker niet zulke groteske dingetjes als Walschap soms uit zijn pen krijgt. Ik zal die releveeren in het stuk dat ik over *Sybille* schrijven ga voor 't *Bat. Nwsblad.*

28 Aug.

Ik krijg in dit land allerlei aanbiedingen om lid te worden van redacties van bestaande—en saaie—tijdschriften (democratische!), om tijdschriften op te richten (cultureele!) enz.,[13] maar ho maar als 't aankomt op het onontbeerlijke: geld. Dan is iedereen arm of iedereen heeft dat alleen over voor héële andere dingen. Mensendiecklessen

11. Niet gebeurd.
12. 'Geknotte profetes'. In *NRC* van 9 juli 1938 (av.).
13. Achtereenvolgens *Kritiek en opbouw* (zie 3519 n 3) en *Noesantara* (zie 3499 n 4, 3504 en 3513).

om mager te worden bv.—Maar wie weet, als ik hier lang genoeg blijf! Ik kreeg laatst een uitnoodiging om een artikel te schrijven over 'de kunst van het romanschrijven'—àlsjeblieft!—voor de Vereeniging van Huisvrouwen te Semarang, en het voorbeeld van Poe, en Mallarmé indachtig, heb ik het gedaan ook![14] In dialoogvorm om ze toch ook wat te vernachelen, comme de juste.

Ik schrijf dit hier, omdat ik er net weer aan word herinnerd door een uitnoodiging uit Bandoeng—nu ik daar wonen kom, niewaar?—maar wat er ook komt, nader bericht van jou toch niet! Je moet vandaag druk aan 't kofferpakken zijn. Als je in Brussel terug bent, vergeef ik je graag weer korte antwoorden, maar, hoe kort ook, antwoord wel *op alles* wat er in dezen brief staat, want de lijst is nogal groot en 't geeft zoo'n verwarde administratie, zoo vanop afstand, als ik over allerlei dingen telkens wèèr opnieuw beginnen moet.

Ik ga probeeren om, van hieruit nog, een feuilleton te schrijven over Larbaud voor de *N.R.C.* (op verzoek van Vestdijk), naar aanl. van *Aux Couleurs de Rome.*[15] Maar o, wat heb ik eig. het land aan al deze bestellingen! Als ik het geld niet noodig had, bedankte ik ervoor. Wat kan me tenslotte schelen hoeveel talent Die heeft en hoe weinig Gene? Ik wou dat ik ongestoord aan Dirk van Hogendorp werken kon,[16] die mij heel wat méér interesseert, op het oogenblik. Al dié artikelschrijverij neemt toch ontzettend veel tijd in beslag en laat je leeg voor beter werk. Onze vreugden zullen altijd op ons verhaald moeten worden alsof het zonden waren: 'als je dan zooveel voor boeken voelt, schrijf er dan over tot je lens bent, schrijf-en-lees-beest!' Ik heb niet beseft hoe gelukkig ik vroeger was, op dit gebied. Al dat gelees neemt ook zoo'n tijd!

Weet je wat? Ik stuur dezen brief nu toch maar weg. Uit Bandoeng, als we daar geïnstalleerd raken, schrijf ik nader. Hartelijke groeten van ons voor jullie; een hand van steeds je

E.

14. 'Over de "echte roman"'. In *Maandblad van de vereeniging van huisvrouwen te Semarang* september 1938, p. 373–377 (*Vw* 6, p. 295–302). De uitnodiging liep via het echtpaar Nieuwenhuys.
15. Zie 3476 n 9.
16. 'Zich doen gelden' (zie 3282 n 11).

3515. *Aan H. Mayer: Rantjasoeni, 25 augustus 1938*

Beste Henry,

Ik haast me je te antwoorden, om je te feliciteren met het grootsche plan. Kom je niet eens naar Indië om je vrouw aan ons voor te stellen? Bali is een paradijs voor honeymooning. Veel goede wenschen ook van mijn vrouw Bep!

Dank voor Tielrooy.[1] Ik hoop dat je er geen ex. van het boekje van Mélon over Dirk v. Hogendorp bij deed, want dit snertwerk—door mij als zoodanig reeds lang voor de *N.R.C.* besproken—[2] bezit ik zonder vreugde.

De briefkaart met 18 ct. strafport zal ik ook weigeren, dat beloof ik je.

Laat je weer eens een 'nota' sturen? Je weet hoe'n gewetensvol betaler ik ben.

Mevrouw Pringgodigdo[3] *is* een javaansche daarbij een strijdster voor monogamie en vrouwenrechten en toch een heel aardig mensch. Zij zal zeker haar 'nota's' betalen.

Verder weinig nieuws,—wij kunnen maar geen huis vinden in Bandoeng, dat goed (ruim) en betaalbaar is. Zoodra 't zoover is, schrijf ik weer om je ons adres te melden.

Hartelijke groeten van ons bei, een hand van je

E.

Rantjasoeni, 25 Aug. '38.

3516 (1089). *Aan M. ter Braak: Rantjasoeni, 26 augustus 1938*

3517. *Aan A. A. M. Stols: Rantjasoeni, 26 augustus 1938*

Rantjasoeni, 26 Aug. '38.

Beste Sander,

Tot mijn spijt heb ik niets meer van je gehoord sinds vorig jaar,

1. J. Tielrooy, *Panorama de la littérature hollandaise contemporaine* (Paris [1938]) door DP besproken in 'Onze letteren in het Fransch'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 24 september 1938 (*Vw* 6, p. 311–316).
2. Zie 3479 n 1.
3. Echtgenote van A. K. Pringgodigdo (zie 3504 n 1), actief in de inheemse nationalistische vrouwenbeweging. Zie voor het echtpaar: B. Vuyk, 'Multatuli de goeroe'. In *Multatuli*. Hasselt 1970, p. 316–318.

meen ik, toen ik je uit Batavia schreef. De beloofde exx. *Een Voorbereiding* en *Bij gebrek aan Ernst* kreeg ik al evenmin als het ex. *Beatrijs* dat ik je in denzelfden brief vroeg.[1] Nu net ontving ik Jany's *Uit Zelfbehoud*, waarvoor dank; of is het een attentie van hèm? Ik zal 't in ieder geval bespreken.[2]

Van iemand in Batavia, die die goedkoope herdruk van Een *Voorb.* en *B.G. aan E.* besteld had, hoorde ik dat ze niet meer van jou zouden zijn, maar van je ex-vennoot, die er nu zelfstandig mee leurt in Amsterdam(?), een eigen prospectus ervoor liet drukken, enz. Wil je me niet eens schrijven hoe dit zich werkelijkheid heeft afgespeeld?[3] want mijn relatie tot je vennoot is toch niet dezelfde als tot jou, en waar ik de druk van *Een voorb.* indertijd geheel bekostigde...

De kwestie is niet dat ik er nog op 'verdienen' wil, maar ik moet niet geremd worden, door z.g. rechten van den heer Haantjes Dekker met wien ik nimmer iets van doen had, wanneer ik eventueel een uitgever zou vinden die wèl doen wil wat Querido verdomde, nl. 'al mijn werk in één hand nemen'.

Schrijf me dus hoe het er precies mee staat. Hoeveel exx. zijn er nu van die 2 boeken in de goedkoope serie gebracht? Weet je iets van de verkoop? En wie van jullie twee bezit het fonds van de 3 dln. *Cahiers van een Lezer*? Hoeveel is dààrvan nog over? Kan ik over eenigen tijd bv. mijn kritisch proza uitgeven in 2 of 3 dln., zooals die van Marsman, en daarvoor dan beschikken over den tekst van die *Cahiers*? Waar ik aan dit alles—zoowel *Cahiers* als 2 dln. in de reeks *Kaleidoscoop*—geen cent verdiend heb, zou ik er tenminste wel de vrije beschikking over willen hebben, als dat joù tenminste geen (serieuze) schade berokkent, en dit laatste zal toch wel niet?

Schrijf mij *p/a Tissing, Onderneming Rantjasoeni, bij Bandoeng (Java),*—Wij hebben Batavia verlaten en zitten nu hier, maar zijn zoekende naar een huis in Bandoeng, wat lang niet meevalt. Over een tijdje hoop ik daar toch een vast adres te hebben. Maar dit wat ik je hier opgeef, is in ieder geval 'veilig'.

1. Een brief van DP uit Batavia aan Stols is niet teruggevonden.
2. Niet gebeurd.
3. Op 31 december 1937 hadden Stols en R. W. Haentjens Dekker (geb. 1907), die na een korte leer- en proeftijd in 1934 medevennoot was geworden van de vennootschap A. A. M. Stols-Uitgeversmaatschappij, de samenwerking beëindigd. Haentjens Dekker begon in 1938 een eigen uitgeverij in Amsterdam, De Windroos.

Schrijf hoe 't jullie gaat; waar je nu woont (nog altijd Maastricht, of denk je te verhuizen?)[4]; wat je doet, als uitgever en daarneven; wat je verdere plannen zijn. Het is geen onverschilligheid van me als ik niet schrijf, maar wij hufteren hier ook maar wat rond in de hoop op beter, en dat betere, nu ja, daar zal nog wel wat op gewacht moeten worden... Zoowel Bep als ikzelf konden het 'op' Batavia door het klimaat niet harden, en daar die 'baan' van mij aldaar, wat salaris betreft, ook verre van 'serieus' was, zijn we nu *hier* ons geluk komen beproeven. Ziedaar de groote lijnen. Bep knapt hier wel wat op—maar nu is *dit* aanzienlijk hooger dan Bandoeng!—en Alijntje maakt het opperbest. Ik ben dik en oud; precies wat je als gaven van de tropen verwachten mocht.

Wil je me nog eens wat sturen ter bespreking in 't *Bat Nieuwsblad,* doe dat dan. Als 't eenigszins kan, maak ik er een kroniek van.

Ik hoop oprecht dat ik goede berichten van je krijg, en dat de afreis van dien vennoot je meer goed gedaan heeft dan kwaad. 'Bon débarras'? of is 't zóó eenvoudig niet?

O ja, wil je me die copy van de gedichten van Nerval terugsturen, als je ze toch niet uitgeeft? Ik ken in Bandoeng een goedkoope drukker, die dat boekje misschien wel maken wil.[5] Onder de kameraden kunnen we dan misschien een 100 exx. ervan verkoopen om de kosten goed te maken. *Stuur het in elk geval,* ook met dat portret en profil erbij, als je dat nog hebt.

Je ziet, ik ben onverbeterlijk; maar zóóveel andere pleziertjes dan dit nogal onschuldige biedt het leven me ook niet.

Hartelijke groeten, ook van Bep en aan Greet, een hand van je

E.

P.S.—Van Jan v. N. gehoord dat je zijn verzamelde poëzie gaat uitgeven. Een heerlijk—en oud—idee. Ik ben echt blij dat het nu eindelijk gerealiseerd wordt.[6]

4. Stols was in de herfst van 1937 met uitgeverij en al naar Rijswijk (Z.H.) verhuisd, nadat hij als reserve officier was opgeroepen en na een periode van velddienst aangesteld op het Ministerie van Oorlog te Den Haag.
5. G. de Nerval, *Poésies.* À l'imprimerie javanaise en 50 exemplaires. [1934]. Het boekje bevat geen portret.
6. J. van Nijlen, *Gedichten 1904–1938.* Maastricht: Stols 1938.

3518. *Aan C. de Hart: Rantjasoeni, 28 augustus 1938*

Rantjasoeni, 28 Aug.'38.

Zeer geachte Heer De Hart,[1]

Gaarne zeg ik u dank voor de mij gezonden jaarverslagen (van 1935,'36 en '37) van de vereeniging 'het Mult.-Museum.' Mijnerzijds kan ik u aankondigen dat u binnenkort door den uitgever Nix te Bandoeng zal worden toegezonden: een ex. van *Multatuli, tweede pleidooi*, een soort supplement op mijn *Man van Lebak*, dat vorig jaar verscheen. Het boek bestaat uit 2 deelen: het 1e een voortgezette verdediging van Multatuli tegen allerlei 'herdenkers' van 1937, den heer Saks + zijn verdedigers in de eerste plaats; het 2e bestaat uitsluitend uit 'bronnenpublicatie', zooals dat in wetenschappelijk jargon heet, en bevat een aantal dokumenten van of betreffende Douwes Dekker, vnl. tijdens zijn ambtstijd te Menado en Ambon (dus van 1849–1852). Deze dokumenten zijn nog maar sedert kort uit de gewestelijke archieven aldaar naar het Landsarchief te Batavia overgebracht, waar ik ze heb kunnen consulteeren. Is het 1e deel dus tot in den ergsten zin een aanvulling op Du Perron, dit 2e is het meer op De Bruyn Prince, en ik veronderstel dat u het als zoodanig wel apprecieeren zult.

Ik hoor van verschillende zijden telkens weer 'dat Multatuli toch niet meer zóó verdedigd behoeft te worden'. Vreemd, als men let op de ongelooflijke hoop van drastische bekladderij die over dezen 'grooten Nederlander' toch in het jubileumjaar 1937—precies als in vorige jubileumjaren overigens, zooals ik ergens heb aangetoond—weer is losgekomen. Ik moet er dan ook bij zeggen dat deze gerustheid inzake Multatuli's onaantastbaarheid voornl. komt van lieden die zich over 't algemeen weinig van hem aantrekken. Als ik hem net zoo prettig als mummie of lijk zag, als die gerusten, zou ik zeker ook mijn tijd aan andere dingen geven.

Bovendien, de *manier* van verdedigen van M. door het 'oudere soort multatulisten', in 't genre Julius Pée bv., lijkt mij, hoè sympathiek en ridderlijk ook, *onjuist*. Tegenover hen krijgt het z.g. historisch-nawegende objectivisme van een Saks op te veel punten gemakkelijk gelijk. Ik sta met mijn gevoel 100% naast Pée tegen Saks, maar als ik de uiteenzettingen van de twee lees,[2] moet ik helaas toe-

1. Zie 3132 n 1.

2. Achtereenvolgens *Multatuli en de zijnen* (zie 3126 n 6) en *Eduard Douwes Dekker, Zijn jeugd en Indische jaren* (zie 3142 n 1).

geven dat Saks een zeer superieur intellect, en dan spreken we nog niet van den stijl, in het veld brengt. Dit belet natuurlijk niet dat ik niettemin alle waardeering heb voor de door Dr. Pée bijeengebrachte nieuwe dokumenten. Maar zijn verdediging à outrance van Multatuli tegen Edu en Nonnie bv.—vooral tegen de laatste —bevredigt mij niet; is te zeer op het simplistische peil van de bekladders die hem heelemaal zwart zagen en hem nu dus heelemaal wit voorgezet krijgen; is *half* waar, zooals *half* waar is dat die kinderen van den weeromstuit weer zoo verschrikkelijk zwart werden; en, zooals M. zelf zei: twee halve waarheden maken géén waarheid.[3]

Een vraag nu: wilt u mij schrijven op welke voorwaarden ik lid kan worden van de vereeniging het M. Museum; en mij dan meteen opgeven aan wien ik, van hieruit, mijn eerste contributie kan zenden?

Andere vraag: is u een portret bekend van den heer *C.P. Brest van Kempen* (Slijmering dus)?[4] Zoo ja, waar? en als foto, of gepubliceerd? Indien het Museum die beeltenis bezit, zoudt u er mij een foto (of ex.) van kunnen bezorgen?

Derde vraag: kent u het portret van controleur *Langeveld van Hemert* (Verbrugge).[5] Het Bataviaasch Genootschap v.K.&W, Koningsplein W.12, Batavia, bezit een schilderij, naar een foto wschl., en zou u daar, desgevraagd, zeker wel een goede foto van willen sturen. U kunt zich daarvoor, met vermelding van mijn naam als u dat wenschen zou, wenden tot den secretaris v/h B.G., den heer Dr. A. N. J. Thomassen à Thuessink van der Hoop, aan het eerder opgegeven adres.

Tot zoover. Excuseert u dit schrift in de marge[6] en geloof mij, na vriendelijke groeten, uw dienstwillige

EduPerron

3519. *Aan H. Samkalden: Rantjasoeni, 30 augustus 1938*

Rantjasoeni, 30 Aug. '38.

Beste Hugo,

Gister hebben we den heelen dag in Bandoeng rondgedaasd, om

3. Idee 2. Zie Multatuli, *Volledige werken II.* Amsterdam 1951, p. 311.
4. Zie voor een portret van C. P. Brest van Kempen *Multatuli* (Hasselt 1970), p. 102 of W. F. Hermans, *De raadselachtige Multatuli* (Amsterdam 1976) p. 38.
5. Zie 3440 n 4.
6. Vanaf 'Tot zoover ...'.

eindelijk een huis te krijgen. Vanaf 3 Sept. hopen we er ook te huizen: het adres is *Wajanglaan 25* (Bandoeng). Laten we nu maar afspreken dat die eerste vergadering op Zaterdag 10 Sept. zal plaats hebben in Bandoeng.[1] Wil je Van Leur waarschuwen? Zeg hem ook dat Vicki Baum[2]— hoewel bezwaard met 60 cts. strafport—tenslotte in mijn bezit is teruggekomen.

Bep zit er over te prakkezeeren dat ze op 10 Sept. hoogstwschl. één van jullie twee kan bergen, als die eene op een divan wil slapen.

We hebben een ongemeubeld huis moeten huren omdat gemeubelde òf niet voorkwamen òf ons veel te duur waren. Maar om geen meubels te *koopen*, hebben we ons nu ook op dat gebied door huur voorzien, wat een heele combinatie geeft. Practisch en wat poover, maar soedah. Op een paar (gekochte) stukken na, is er niks in huis of 't komt op zooveel per maand! De vraag is nu maar hoe lang we in Band. blijven; op den duur zouden we wel wat kunnen 'vervangen' door beters.

Koch woont tegenwoordig allerheerlijkst. Zijn studeerkamer, zijn tuin, alles is even aangenaam. Ik wou dat ik het half zoo aardig kreeg. Die buurt waar wij komen, is nogal buiten; dat heeft zijn voor- en nadeelen. Bep apprecieert erg dat je vlak buiten de deur al een berg ziet; anderzijds moet je nu weer zooveel meer rekenen voor vervoer. We hadden allebei liever gezeten in de buurt van de Riouwstraat, dus dichter bij Koets en Koch, maar wat daar vrij was, was duur èn beroerd. Terwijl ons huisje nu een althans zeer behoorlijke ruimte en indeeling heeft. Enfin, je zult 't gauw genoeg zien, denk ik.

Koch heeft me per telefoon meegedeeld—hemzelf zag ik niet thuis, alleen zijn vrouw—dat ik redactielid moest worden van *K. en O.*[3] Ik heb—ook telefonisch—Koets daarover geraadpleegd, die ook vóór was. Misschien dat Koets en ik samen er een goede duw aan kunnen geven? Maar ik weet niet *hoe*! Ik heb 't gevoel dat ik het heele blaadje kan volschrijven, als ik me een beetje dik maak; dat er

1. Zie 3499 n 4 en 3504.
2. *Liefde en dood op Bali* (zie 3502 n 3).
3. *Kritiek en opbouw*, opgericht door Koch (zie 3511 n 6) in februari 1938. Koets (zie 3564 n 1) was vanaf de oprichting tot aan maart 1939 redacteur. Andere redactieleden waren: J. F. H. A. de la Court, A. M. Harthoorn, T. Karsten en R. Roosseno Soerjohadikoesoemo. Zie verder E. B. Locher-Scholten, 'Kritiek en opbouw (1938–1942), Een rode splinter'. In E. B. Locher-Scholten, *Ethiek in fragmenten, Vijf studies* [...]. Utrecht 1981, p. 150–175.

geen *plaats* is, voor wat ook dat een beetje stevig voor den dag komt. Om af en toe een boek voor ze te bespreken, hoef ik het ze niet in redactievergaderingen lastig te maken; en doe ik dat laatste wèl (wat zeker gebeuren gaat als ik maar een pietsie mezelf mag zijn als redactielid) dan krijgen we ongenoegen voor nòg maar weinig resultaat... Ik zal er met Koch over praten. Neem ik het aan, dan geloof ik dat ik begin met een schrobbeering aan Zentgraaff. Wil je me dan ook 's mans artikelen tegen jou, *alle bijeen*, opzenden? Vooral de laatste interesseeren me in dit verband, maar toch ook de oude.[4]

Kan je me dan ook bezorgen: een stuk over de V.O.C.-club, dat hij onlangs van zich gegeven heeft en zijn antwoord op 't stuk van Meyer Ranneft?[5] Kan je me verder leenen: dat boekje van von Faber over de Ned. Indische journalistiek? Haast is er niet bij.

Benieuwd of de redactie van *K. en O.* mij werkelijk slikken zal, als *ik* me geef, waar *zij* zich zoo beheerschen...

Want après tout, *K. en O.* bestàât, en 'ons' tijdschrift is nog maar een luchtkasteel.—Daarbij van andere opzet.

Bep heeft een plan om via B'zorg—voor 't kijken naar den optocht (maar is die niet *morgen?*)—en Batavia (voor de Pasar Gam-

4. Samkalden had in *Koloniale studiën* 22 (1938) 3 (mei-juni), p. 300–334 een sociologische analyse gepubliceerd ('De volksraad en de Europeesche samenleving') over de ontwikkeling van de Volksraad in het kader van de Europese samenleving in Nederlands-Indië en daarbij de Vaderlandsche Club (zie 3496 n 3) ter sprake gebracht. Zentgraaff, in 'Protest' in *De Java-bode* van 22 juni 1938, ontzegde Samkalden, met een toespeling op diens Jood-zijn, het recht hierover te oordelen. Ritman viel op zijn beurt, in 'De koloniale Nederlander' in *Bataviaasch nieuwsblad* van 28 juni 1938 (av.), Zentgraaff aan vanwege diens 'hoon en verdachtmaking' en onderschreef Samkaldens betoog. In 'Indisch geestesmerk' in *De Java-bode* van 2 juli 1938 kwam Zentgraaff op beide artikelen terug en noemde Samkaldens beschouwingen 'cerebrale nonsens'. DP begon zijn artikelenserie in *Kritiek en opbouw* (1 (1938–1939) 15/16 (1 oktober 1938), p. 237–239; *Vw* 7, p. 7–12) met een bespreking van Zentgraaffs *Atjeh* (Batavia 1938) 'Atjeh's epos in proza'.

5. 'V.C.-fouten' in *De Java-bode* van 17 augustus 1938 en 'Het geval-Meijer Ranneft' in *De Java-bode* van 14 juni 1938 n.a.v. J. W. Meyer Ranneft, 'Het geval "Z."' in *Koloniaal tijdschrift* 27 (1938) 5 (mei), p. 382–386, hetgeen weer een reactie was op 'Het oude beeld' van Zentgraaff in *De Java-bode* van 8 maart 1938. Meyer Ranneft viel Zentgraaff aan vanwege diens 'laffe schendjournalistiek', waarop deze Meyer Ranneft ervan beschuldigde hem ooit 'tot spreekbuis zijner ideeën' te hebben willen maken. Zie verder J. H. W. Veenstra, *D'Artagnan tegen Jan Fuselier*, [...]. Amsterdam 1962.

bir[6])—met jullie samen op 10 Sept. naar Bdg. terug te gaan. Dus: 8 Sept. (dàt is de datum, vertelt mij hier Bep) in B'zorg, 9 Sept. Batavia, 10 Sept. terug. Geef eens op, wannèèr je die optocht moet gaan zien? 's Middags, 's avonds? We moeten nl. ook nog combineeren, als 't kan, met een condoléance-bezoek van Bep aan tante Crone in Soekaboemi.[7] Heere, Heere... en dat zoo kort op het 'inhuizen'!...

Schrijf na 2 Sept. aan 't nieuwe adres, na alles met V.Leur te hebben bedisseld.

Tot zoolang hartelijk gegroet!

Je E.

3520. *Briefkaart aan J. Greshoff: Rantjasoeni, 31 augustus 1938*

Rantjasoeni, 31 Aug. '38.

Beste Jan, Je zult van hieruit een brief[1] van me gekregen hebben die door een fout van de administratie onvoldoend gefrankeerd was—(20 cts inpl. v. 45). Ik hoop dat je de strafport toch betaald zult hebben, want ik vertelde je van allerlei in dien brief en vroeg je ook om antwoord op allerlei punten. Op deze kaart herhaal ik het voornaamste: wil je mijn Van Haren-verhaal voor *G.N.*? Verder: mag ik een art. schrijven—principieel!—over de brochure die Rost wijdde aan 'het geval Jef Last'? Tenslotte (en dit is nieuw): ik zou erg graag een uitgebreid art. schrijven over Jany, nr. aanl. v. zijn *Uit Zelfbehoud*,[2] dat ik nu net las en dat mij van het allergrootste belang lijkt als commentaar op zijn persoonlijkheid en zijn werk. Denk niet dat het een art. 'tegen' zal zijn; bij alle 'wrijving' die ik met hem hebben zal, wordt het tenslotte een art. compleet *voor*. Zoowel het art. over Rost als dat over Jany kan van belang zijn voor onze kleine groep, alweer: principieel,—als je dat woord wat soepel wilt opvatten. Maar als je met deze soort stukken haast hebt, zal ik ze laten overtypen, liever dan nogeens bloot te staan aan correctie als toegepast op mijn stuk

6. De optocht had kennelijk plaats t.g.v. de Pasar Gambir (= inheemse jaarmarkt), terwijl DP even dacht dat de viering van Koninginnedag op 31 augustus de aanleiding vormde.

7. In verband met het overlijden van DP's oom, de ex-planter B. B. J. Crone (zie 3090 en 3102).

1. 3514.

2. Niet gebeurd.

over Marsman. Tot zoover, voor ditmaal. Antwoord gauw. Wij hebben een huis gevonden in Bandoeng; adres: E. du Perron, Wajanglaan 25, Bandoeng (Java). Van daaruit schrijf ik beter; ik hoop dan ook wat uitvoeriger van je te vernemen. Wil je ook Menno en de anderen dit nieuwe adres[3] opgeven, als je ze toch schrijven moet? dat bespaart mij moeite en kosten. Dank! Veel hartelijks, ook van Bep en voor Atie, steeds je

E.

O ja, ik vroeg je in den brief ook om mij nu eindelijk het Marsman-nr. te laten zenden, dat ik *niet* kreeg. En bericht over die copie van D.D.—

3521. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 5 september 1938*

Bandoeng, 5 Sept. '38.

Waarde Heer Soejitno,

Hoe is 't er nu mee? Wat deed u? Studeeren? En las u Descartes, Spinoza? Ik liet u door Nix sturen: een pakje inhoudende 2 boekjes van mezelf uit vroeger dagen. Deze kunt u houden: het zijn 'dubbelen' van een vriend van me, die ze me weer afstond.

We hebben hier na heel veel zoeken een huis gevonden, maar ongemeubeld, zoodat het ons veel soesah gekost heeft om ons in te richten.: meubels te koopen, te huren, enz. Dat is dan ook wel het voornaamste nieuws. Ik was bij Soebardjo[1] en vond hem zeer sympathiek, maar ons gesprek was maar kort. Hij heeft zijn medewerking toegezegd voor het tijdschrift en Dr.Koets ook; in principe zijn we dus voltallig en wordt de voorbereidende 'redactievergadering' Zaterdag a.s. gehouden.

Schrijft u mij wat over u zelf en wat ik voor u doen kan. Mijn boeken zijn nu uitgepakt. Wilt u dat boekje met uittreksels van de Encyclopaedisten, of wacht u liever tot later? Komt u ook weleens in Bandoeng? U kunt bij ons logeeren, als u met een divan genoegen neemt, maar ik moet er helaas bij zeggen dat deze buurt van Bandoeng zich alles behalve als muskietenvrij voordoet!

3. Een pijl wijst naar het adres van de afzender: Wajanglaan 25, Bandoeng (Java).

1. Zie 3504 n 3.

Tot nader dus. Vriendelijke groeten van mijn vrouw, en aan uw vrouw, en geloof mij steeds gaarne

uw dw. EduP.

Wajanglaan 25
Bandoeng.

3522. *Aan F. R. J. Verhoeven: Bandoeng, 5 september 1938*

Bandoeng, 5 Sept. '38

Beste Bob,

Je hebt niets van me gehoord, omdat we hier bek-af waren van 't inhuizen. We hèbben dan een huis gevonden—niet ongeschikt after all, maar *niet* gemeubeld, dus we hebben meubels moeten koopen, huren etc. en die 1001 spijkers en kleedjes en lapjes die zoo bar ruïneus zijn, als ik Bep gelooven moet. Met het gevolg dat we, omderwille van der zuinigheid, een bezoek aan Batavia deze maand van het program geschrapt hebben. Géén Pasar Gambir voor ons, het zij zoo! En ik die nog wel dat Landsarchief had willen bezoeken, waar je misschien wèl een kattebelletje zou kunnen laten slingeren zonder dat het gegapt werd!

Het groene vod heb ik niet gezien, maar het verhaal in kleuren gehad van Hein Groeneveld, die even hier was en Bep sprak (ik was uit), en van Leo Jansen, op schrift.[1] Het is weer van een hyperbolische plat-en-stomheid, maar dit neemt niets af van het intens ploertige van zulke grapjes, en ik blijf erbij dat het echtpaar Batavia uit- en het graf van Coen in-getrapt moest worden.* Als ik jou was, ging *ik* nu naar Kiveron,[2] legde hem de heele zaak uit (in verband met de

* Kraspoekoel en haar lijkenrat, Betoel-betoel in Coen zijn gat!

1. In *De ochtendpost* van 3 september 1938 was in fascimile een briefje afgedrukt van de conservator van het Bataviase Museum, A. N. J. Thomassen à Thuessink van der Hoop (zie 3090 n 3) aan een op het Landsarchief aanwezige ambtenaar van de Oudheidkundige Dienst, K. L. Crucq, waarin Van der Hoop deze vroeg met hem mee te gaan naar de plechtige bijzetting van het even eerder door P. C. Bloys van Treslong Prins (zie 3429 met name n 2 en 4) opgegraven zogenaamde gebeente van J. P. Coen.
2. J. M. Kiveron (1893–1959), algemeen secretaris van het Nederlandsch-Indisch gouvernement. Het Landsarchief ressorteerde onder de Algemene Secretarie.

vorige gebeurtenissen) en drong aan op verwijdering van die giftige keukenmeid, die blijkbaar voor niets meer staat, *omderwille van het Archief.* Of heeft men mij de zaak te mooi verteld en heeft dat wijf dien heer van der Tuuk (?)[3] *niet* eenvoudig gezakkerold of daaromtrent, op een plaats waarvan nu juist zoo gelarmoyeerd werd dat de papieren er vanzelf wegwandelden. Of is *dit* nu zoo'n geval van vanzelf wandelen, als door dat andere pissebed bedoeld?[3]

Bah! Nu maar over wat anders. In de eerste plaats hartelijk dank voor je bemoeienis inzake dat Menado-paket.[4] Ik heb Nix nu gezegd dat hij afdrukken kon; misschien is het boek nu binnen 14 dagen klaar. Wat *ik* aan oneerbied over Coen erin gezet heb, zou vergeleken met de zonde van v/d H. het honderdvoudige zijn; nu, ze kunnen die blzij ook in facsimile afdrukken. Moge Colenbrander het me vergeven! Waar zit hij nu? *Wanneer komen jullie hier?*

Laat nog eens wat hooren. Hartelijke groeten van ons 2 aan jullie 2 en toch tot spoedig ziens, hoop ik.

E.

Ik knap dit af, omdat er weer wat 'voor het huis' gedaan moet worden. Maar veel nieuws van hier mis je er niet door. Dit huis was al onze booze en schoone droomen innig dooreengestrengeld.

Groeten aan Wies P. En aan Colenbrander. En où est la Joke d'antan?[5]

Bep zegt: denk vooral niet dat het hier mooie meubels troef is, het is een treurig zoodje, al werd er hard aan gewerkt!

3523. *Aan H. Samkalden: Bandoeng, 5 september 1938*

Bandoeng, Maandagavond.

Beste Hugo,

Dank voor je brief. Om meteen het 'radikaalste' af te doen: we komen niet. Geen geld. Deze nieuwe woning heeft ons zoo uitge-

3. Zie 3482 n 1.
4. Zie 3395.
5. Wies Perelaer en Joke Bijl, met wie DP op het Landsarchief had samengewerkt (zie 3429 n 8 en 3453 n 11). Joke Bijl had op 1 september het archief verlaten vanwege haar aanstaand huwelijk met L. J. Welter. Professor Colenbrander, die een bezoek aan Nederlandsch-Indië bracht, was bij zijn aankomst door Verhoeven van de boot gehaald.

mergeld, dat we nu een heelen tijd moeten bezuinigen. We hebben nl. geen gemeubeld huis kunnen krijgen, dus meubels moeten koopen, huren, enz.—en dan al die 1001 pestilente kleinedingetjes die onmisbaar zijn voor een installatie. Kortom, er is niets aan te doen, wij moeten die Pasar Gambir-B zorg-trip maar schrappen.

Komen jullie daarom Zaterdag a.s. toch vergaderen. Wij kunnen 1 persoon bergen, als hij op een divan slapen wil. Ik schrijf gelijk hiermee aan Pringgo en Nix.[1] Soebardjo heeft malaria, maar hoopt op de been te zijn, Zaterdag. Koets stelt zijn huis open—verwacht ons in principe dus Zaterdag tusschen 8 en 9 bij hem (Riouwstraat 109).

Wil je Van Leur inlichten? Ik moet nu die andere dingetjes pennen.

Neem *Sluipend Gif*, enz. mee[2]; dan kan ik ook eens lachen. De boeken hier zijn ontpakt! Lees alvast wat in *Barnabooth*, dan hebben we ook nog een geheimpje samen. Tot ziens. Hartelijk je

E.

Schrijf dus wie er bij ons komt en wanneer, enz.

Je stukjes in *B.N.* met veel plezier gelezen.[3] Die goeie Rit heeft dat dus toch nog 'bestaan'!

Het *begint* er hier menschelijk uit te zien, na 3 dagen ploeteren.

3524. *Aan J. Greshoff: Bandoeng, 6 september 1938*

Bandoeng, 6 Sept. '38.

Beste Jan, Terwijl jullie terug-automobielden, waren wij bezig met inhuizen. We hebben géén gemeubeld huis kunnen krijgen hier, zoodat we meubels hebben moeten huren, koopen enz. Het resultaat is niet onaardig, in 't bescheiden genre. We wonen op de grens van de stad, in een straatje à la Hilversum, maar met een groote grasvlakte op 10 pas van ons huis, een bocht van de weg die opeens doet denken aan Jany's weggetje in Bergen, met dit verschil dat hier achter de

1. Brieven aan Pringgodigdo en Nix niet teruggevonden.
2. Zie 3513 n 5.
3. Sk., 'Politieke geschriften'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 2 september 1938. Samkalden besprak K. G. W. Lüdecke, *I knew Hitler* (London 1938); J. Romein, *De sociale en economische grondslagen van het fascisme* (Waakzaamheid 2e reeks no. 4. Assen z.j.) en Wutse, *Sluipend gif* (zie 3513 n 5).

grasvlakte echte bergen staan. Alleen is ons uitzicht daarop verstopt door een 'villa Tonny', wat Bep erg naar vindt.

Mijn boeken zijn uitgepakt. Je weet niet met hoeveel genot, maar niet onvermengd met angst, ik al die oude vrienden teruggezien heb. Wat lijkt wat je zelf doet dan opeens belachelijk pueriel, en vooral, wat een geknoei aan die bloemlezingen enz. Maar het is een probeersel om geld te verdienen, en als zoodanig dan weer niet onnut. Och, och, wat zal ik later gek tegen dezen tijd aankijken, als we Indië weer uit zijn. Toch—dat zegt Bep zelfs!—zal deze tijd wschl. later niet 'verloren' lijken. Een heeleboel maatschappelijke dingen heb ik hier wel leeren bekijken van dichterbij dan ik gewoon was.

Willink heeft ruzie met Braat of met iemand anders van *K. en K.* Een misverstand, omdat hij, noch Hynckes, noch Koch gevraagd zijn, indertijd. Het beste lijkt me dat *jij* dat in orde brengt. Schrijf hem dat *jij* nu in de redactie zit, dat je hem vraagt om een foto van dat schilderij + mijn sonnet[1] en dat je hoopt hem, Koch en Hynckes voortaan wèl in het blad te zien; me dunkt dat alles dan per keerende post in orde is, want zuur is hij allerminst.

Het verhaal van Kees[2] heb ik ontvangen en met groote geboeidheid gelezen. Het is hier en daar zelfs bepaald ontroerend, en wat mij er vooral in aantrekt, is de oprechtheid. Het is 'literair' genoeg, maar hij kan instaan voor wat hij schrijft, je voelt dat het *echt* is, ondanks alle 'literatuur'. Alleen het journaal van Lucien bevredigt me niet heelemaal; dwz. de eerste keer wel, maar de tweede niet. Daar komt een Laura in voor, die àl te voelbaar 'niets wordt'; het is net of dat slot het begin van, althans de overgang is naar, een ander hfdst. in het leven van Lucien. Als Kees daarmee door zou gaan, zou het best zijn; nu hangt het er wat vaag achteraan. Maar dat is de hoofdzaak niet; de hoofdzaak is, dat hij ongetwijfeld talent heeft; als hij zoo eerlijk blijft, wschl. zelfs véél talent. Wat mij erg beviel in zijn stijl is, dat hij, nu al, niet op een idiote manier kort is ('modern'), maar soepel en natuurlijk weet te blijven in deze nieuwmodische kortheid. Voor een jongen van 17 vind ik wat hij aan stijl, aan 'vervoermiddel' gerealiseerd heeft, verdomd knap. De invloed van Guilloux is—vooral in de vizie op de 'profs'—hier en daar merkbaar, maar ook dat doet er niet toe, omdat deze 'inhoud' toch onmiskenbaar van Kees is. Feliciteer hem namens mij met dit uitstekend debuut.—Wat moet ik

1. Zie voor Braat 3198 n 1. Zie verder 3363 n 2 en 3503.
2. Zie 3494 n 5 en 3508 n 23.

met de copy doen? Terugzenden? Waar wordt dit verhaal gepubliceerd? Als er geen fransch blad is dat het direct wil opnemen, zou je er een hollandsche vertaling van kunnen maken voor *Werk* of *Gr. Ned.*—ach God, Jan, zulke pleziertjes zijn misschien wel het maximum dat *wij* aan onze kinderen kunnen geven! Laat Kees nu maar gebruik maken van zijn gelukje op dit gebied. En vroeg genoeg komt hij natuurlijk toch in het fransch uit; en wat een geluk dan voor hem, dat hij niet gedoemd zal zijn zich uit te putten voor de provincie, zooals wij arme schrijvers in een geheime taal!

Jammer dat jij zelf niets schreef. Maar je hebt gelijk, *wacht* liever, dan jezelf telkens weer te herhalen. Dat laatste gedicht van je, *Ikaros,*[3] is werkelijk het summum van wat men als herhaling nog presteeren en bereiken kan. In tegenstelling met velen, merk ik, vind ik dit gedicht van je 'honorabel', maar geef mij maar *Pro Domo.*

Mijn *Mult. II*—van herhalingen gesproken!—is nu op het punt gelegd te worden. Detective-verhalen-gidsje *is* uit; daar schreef ik je al over. Je zult mij in *Mult. II*, ondanks de herhalerij, méér vinden dan in *De M. v. Lebak*; en dat is begrijpelijk; hierin heb ik allerlei dingetjes afgereageerd op het Indië waar ik nu in zit, terwijl ik in *De M. v. L.* juist geen perroneske krachttoeren heb willen verrichten, om zoo compleet mogelijk Mult. te geven. Wil je dat boek dus gaan herlezen om mij, dan maak je een misrekening. Als ik jouw Diderot[4] ga lezen, hoop ik er *Diderot* in te vinden, en dan, op z'n best jouw *verhouding* tot hem (van 'onder den grond'); als ik *jou* wil ontmoeten, heb ik je gedichten en al je polemieken! En *ik* heb zeker meer dan genoeg van me gegeven in *Ducroo, Smalle Mens, Blocnotes* etc. Lees dus alleen *M.v.L.* over, als je alles over Mult.—pro en contra M.—wil weten wat een degelijk biograaf bijeen kon brengen. Ik wou zoo'n complete en degelijke biografie van M. hebben; daar een ander die niet maakte, heeft nu E. du P. dat maar gedaan.—Maar ik ben benieuwd naar je reactie op *Mult. II.* Als je dat nu maar niet nòg vervelender vindt dan *M.v.L.*, want, je bent het nu vergeten, maar je schreef *mij* heelemaal niet dat je het 'geen slecht boek' vond, maar niet om door te komen zoo stomvervelend en dat je na lezing ervan eig. nog niks van M. wist. Nu, dat vond ik gek, en dat zou ik nog gek vinden als 't boek inderdaad van Van der Humus[5] was geweest.

3. Zie 3282 n 2.
4. Zie 3508 n 11.
5. Zie 3435 n 1, 3, 4, 9, 16, 17 en 18.

Maar soedah; ik stuur je *Mul. II* zoodra het uit is en verwacht—dit heusch niet om nu tegenspraak uit te lokken—niets goeds van je reactie. Het boekje is zéker vervelender dan *De M. v. L.*—Tot zoover nu; later meer, als ik antwoord van je heb. Hartelijk je

E.

Ik stuur je de copy v. Daum met bijlagen, zoodra Nieuwenhuys ermee klaar is.—Foto's volgen.

3525. *Briefkaart aan H. Mayer: Bandoeng, 6 september 1938*

Bandoeng, 6 Sept. '38.

Beste Henri,

Verberne, *G.K.'s leerjaren* is gekomen; verdomd duur! Wil je me zenden, dat boek van Thassilo von Scheffer over de grieksche cultuur,[1] met die mooie platen (duitsch, f 2.50 meen ik) en verder:

G. van der Leeuw, *Goden en Menschen in Hellas* (in die paarse boekjes van Bohn).

Wanneer krijgen we de aangekondigde foto van UEd. met Verloofde?

We zijn hier net geïnstalleerd, zitten nog stof uit te blazen.

Hartelijk gegroet,

E.

O ja, wil je me ook bezorgen: *Fantôme d'Orient* van Loti, in de witte editie op *goed* papier (vélin du Marais) van Calmann-Lévy, of anders in de Collection Bleue van denzelfden uitgever, die minder groot van formaat, maar ook op beter papier is. *Graag*!

3526. *Aan E. van Moerkerken: Bandoeng, 7 september 1938*

Bandoeng, 7 Sept. '38.

Waarde Heer Van Moerkerken,

Eerst nu kom ik ertoe u te schrijven. Mijn leven is in Indië nogal mobiel geweest. Na eenigen tijd in Batavia op 's Lands Archief als

1. Zie 2819 n 3.

daggelder te hebben gewerkt, ben ik weer aan het rondtrekken gegaan en eerst sedert een week heb ik weer een zg. vast adres. Dat geef ik u hierbij dan: Wajanglaan 25, Bandoeng.

Uw verhaal heb ik met plezier gelezen. Waarom het niet in *G.N.* kon, ontgaat me. Zelfs tegen de lekkerheid van dat gezoen zou ik geen bezwaar gehad hebben; mij dunkt dat dit verhaal zeer goed had kunnen staan bij het werk van de jongeren dat in het Juli-nr. werd 'gebracht'. Zend u het naar *Werk*,[1] dat een blad van en voor jongeren is, en dat met Januari '39 verschijnen zal, hoor ik.

Op uw uitvoerige beschouwingen ga ik niet in, omdat daar geen reden voor is. U bekijkt zoo'n eerste proeve met de loupe—dat is begrijpelijk; ik niet. De passage waarvan u de mogelijke mislukking betreurt, is best; hoe minder je eraan denkt hoe de een eig. *in* de ander zit te denken, hoe natuurlijker en vanzelfsprekender het 'procédé' zijn werk verricht. Wat mij in dit verhaal beviel, is de eerlijkheid van de geilheid; het heele ding is één drooggeilerij, met een grappig achtergrondje van geknoei tusschen de personages over en weer, dat mij in de belangstelling terugverplaatste die ik voor zulk gedoe had, toen ik *Eén tusschen Vijf* schreef.

Ik zou zeggen: gaat u rustig door, en schrijf, als u lust in schrijven heb. 'Talent' hebt u genoeg, of dat krijgt u wel, al doende. Publiceert u in *Werk*, dan komt u, vóór u het weet, ook wel in *Gr. Ned.*

Verder schrijft u vnl. over politiek. Het is mogelijk dat er een wereld—een 'bestel'—is, waarin Gide ongelijk heeft en Trotsky —met *zijn* revolutionair verleden!—nog voor een 'raté' en een schreeuwleelijk kan doorgaan, terwijl Feuchtwanger er fraaie dingen zegt; maar die wereld interesseert me dan geen bal. Om in diè smeerlapperij terecht te komen, houd ik mij liever bij de smeerlapperij van de bourgeoisie, die tenminste uitlaatkleppen toelaat. Tusschen Colijn en Stalin kies ik carrément Colijn, die tenminste nog voor oud vuil kan worden gescholden door de Musserts en andere 'fatsoens'-helden. De brochure van Rost over Last[2] kreeg ik en las

1. Van Moerkerken heeft het verhaal naar *Werk* gezonden, maar van de vier redactieleden was alleen Adriaan van der Veen voor publicatie. In *GN* 36 (1938) 6 (juni), p. 501–600 waren ondermeer bijdragen opgenomen van: J. van der Woude, E. Hoornik, A. van der Veen, A. Morriën, A. van de Werfhorst, L. P. J. Braat, W. Stenfert Kroese, M. Mok, K. van der Geest en J. Hertz.
2. Zie voor *Het geval Last, Over Fascisme en Trotzkisme* 3511 n 4.

ik met de walging die zulks verdient. Het is het werk van een koddebeier, en voor meer dan dat heb ik dien Rost trouwens nooit aangezien. Men vindt altijd wel een sloeber in de partij, die zich voor zulke werkjes als 't ware altijd al op een presenteerblaadje had gezet. Maar wat mij verbaast is dat u, die Last uw vriend noemt, nu voor zoo'n moeilijke keuze staat. Last is voor mij niet meer dan een 'kennis', maar ik kies onvoorwaardelijk voor hem tegen de Rosten en als u hem ontmoet, wilt u hem namens mij zeggen dat ik bereid ben als ik iets voor hem doen kan? Om te beginnen heb ik *Gr. Ned.* al gevraagd of *ik* het artikel over deze koddebeiers-brochure schrijven mag.[3] Ik wensch principieel mijn positie tegenover dergelijk tuig vast te stellen, al kan het tenslotte niet aansprakelijk worden gesteld. Een ploert heeft tenminste nog zijn eigen opinie, een werktuig van de partij niet. Ik herinner mij nog de weeïgheid waarmee ik een *lovend* artikel van Rost over mijn *Man v. Lebak* las[4]: zooiets papegaaierigs, lummeligs, partijpreekerigs, met precies alle lof voor de puntjes waarop Multatuli en ik, arme, te 'gebruiken' waren, met precies de bedenkingen die erbij hoorden... Ach, ach, ik kan slapend het stuk voor zoo'n Rost schrijven dat zoo'n Rost verplicht is van zich te geven, en dan doe ik 't misschien nog met wat 'stijl' op den koop toe, wat hem nog nooit overkomen is tot dusver.

Bah. Een volgend maal over wat anders. Wat u zeggen moet als men mij van 'trotskysme' beschuldigt. *Dit*, wat de strikte en volle waarheid is: dat ik een trotskyst zou zijn, als ik niet zoo'n verdomde bourgeois was.

Deze brief inspireert me in zoover, dat ik er een en ander uit 'gebruiken' zal—elk zijn 'gebruikerij'—als ik dat artikel nog schrijf voor *Gr. Ned.* Als u het daar dan leest, komt mijn geschreeuwleelijk u vertrouwd voor... Dit alles wil bovendien niet zeggen dat ik u zelfs maar aanraad te doen als ik. Alleen uw aarzeling inzake Last vind ik vreemd; de rest is een kwestie van 'situatie' en misschien vooral van generatie, inderdaad.

Geloof mij, met vriendelijke groeten steeds gaarne uw

EduP.

3. Zie 3511 n 5.
4. Zie 3387 n 1.

3527. *Briefkaart aan F. R. J. Verhoeven: Bandoeng, 9 september 1938*

Bdg., 9 Sept. '38.

Beste Bob,

Veel dank voor de gesignaleerde kaart![1] *Graag* een foto ervan, maar liefst zoo spoedig mogelijk. Ik laat er dan een cliché van maken en het ding 'bijzetten' in *Mult. 2e pleidooi,* dat nu zoowat is afgedrukt. (Er is nu eenig gecorrespondeer over met Templum Salomonis.)[2]

Dit in haast en par retour du courrier. Nogmaals dank; dit kan erg aardig zijn. Hart. gr. van je

E.

P.S. Wil je me dan ook nog precies opgeven van wanneer die kaart is en eenige gegevens, zoo mogelijk, omtrent dien sapeur-kaartenmaker?

Z.O.Z.—ik heb nog iets op m'n hart.

Zou Ellen me bij gelegenheid kunnen leeren hoe je bij het boekbinden een uitgeknipt portret opplakt en dan *in* een boek plakt zonder dat het geheel bobbelt, golft of zich anderszins misdraagt?[3] Of weet zij een goede boekbind(st)er—met gevoel voor zulke dingen!—hier in Bandoeng?

3528. *Briefkaart aan H. Samkalden: Bandoeng, 13 september 1938*

Beste Hugo,

Gelijk hiermee zend ik je een compleet stel proefvellen van Mul. 2e ronde. Ook wat prospecti van Nix. Hij zou willen dat je zoo'n dingetje voor hem maakte, maar kan je 't om zoo te zeggen *omgaand* doen, want hij wou alvast een paar exx. verkoopen. Je ziet, lang hoeft het betoog niet te zijn. Wel moet erbij staan: hoeveel blzn. nieuwe dokumenten!

Ik maakte de eerste vergad. *K. en O.* mee.[1] Ik zou liegen als ik zei

1. Mogelijk de kaart op p. 104–105 van *Multatuli.* Hasselt 1970.
2. Zie 3489 n 4. De kaart is niet opgenomen in *Multatuli, Tweede pleidooi* (zie 3530).
3. Mevrouw Verhoeven had een cursus boekbinden gevolgd.
1. Zie voor *Kritiek en opbouw* 3519 n 3. De la Court was directeur van de Hollandsche-Inlandsche Kweekschool te Bandoeng. Zie voor het fragment uit *Multatuli, Tweede pleidooi* 3540 n 8.

dat ik me er erg thuis voelde: het had veel van de leeraarstafel (eind-examen-commissie!) vnl. door De la C. inderdaad. Maar wie weet.... Om te beginnen zullen ze nu in 't volgend nr. een hfdstuk of fragmenten plaatsen van dit Mul. II. Dan zien we verder.

Ik wou Zaterdag 24 Sept.—dat is dan niet overijld!—nog een bijeenkomst hebben,[2] nu liefst wèl met ons 7en. Waar? In B'zorg? Ik heb Pringgo al geschreven. Zal Koets er morgen naar vragen (hij komt morgenavond hier).

En de Oorlog?

En Pallavicini?[3]

Hartelijk gegroet door ons twee en dank bij voorb. voor 't karweitje.

Je E.

3529. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 13 september 1938*

13 Sept.

Waarde Heer Soejitno,

Een zonderling geval doet zich voor. Ik schreef Maandag 8 dagen geleden tegelijk aan u en aan den heer Pringgo[1] (aan dezen laatste om hem uit te noodigen tot de eerste 'redactiebijeenkomst') en kreeg van geen van beiden antwoord. Dit verontrust mij een beetje! Dr. Van Leur heeft op zich genomen den heer Pringgo op te bellen om hem over onze mislukte of althans volkomen voorwaardelijke bijeenkomst in te lichten; ik schrijf nu aan u. Wij hebben, wat die vergadering betreft, niet veel meer kunnen doen dan een prospectus redigeeren dat nog *alle* veranderingen kan ondergaan omdat wij maar met 4 en niet met 7 waren. (Koets, Samkalden, Van Leur en ik,—Pringgo, Soebardjo, die met malaria ligt, en Nix ontbraken). Dat is dan dat.

Afgescheiden daarvan zijn zoowel Dr. Koets als ik 'gelijmd' in de redactie van *Kritiek en Opbouw*. Wij hopen er wat meer leven in te kunnen brengen, maar... daar is veel voor noodig buiten ons zelf om. Zou u lust hebben om mee te werken? Honoreeren kan het blad voorloopig niet, maar dat kan later komen. Kan het voor u niet een goede oefening zijn voor later, als het andere tijdschrift verschijnt? U zou mij groot plezier doen als u me iets zenden kon. Het mag ook

2. Van de redactie van *Noesantara* (zie 3499 n 4 e.v. brieven).
3. Zie 3531 n 2.
1. Zie 3504 n 1.

een brief zijn—daar is wel een artikel van te maken als het over een onderwerp gaat dat zich daar eenigszins toe leent. En als u liever onder pseudoniem werkt, is dat natuurlijk ook best.

Een mooi gesprekje had ik met de heeren De la Court en Ir. Karsten,[2] beiden 'kenners' van de inheemsche mentaliteit. Ik zei dat ik den indruk gekregen had dat, voor dat àndere tijdschrift, het europeesche deel zeer goed zou kunnen bestaan uit volwaardige stukken—dus niet leerarend of journalistiek,—dat dat ook het beste was voor de 'inheemsche' jongeren, omdat die daar meer aan hadden dan aan schoolmeesterachtige uiteenzettingen die 'rekening houden met hun mentaliteit'. Dat ze wel met hun gevoel zouden begrijpen wat hun intellect misschien niet vatten kon. Kortom, volgens het principe: geef ook aan een jongen van 14 maar meteen Herodotus of Homerus, inpl. van allerlei leeraarsboeken erover.—De 2 heeren zeiden dat dit verkeerd gezien van me was, want 1° zouden ze zich niet voor die stukken interesseeren (tenzij 't stukken van politieken of economischen aard betrof), 2° zouden ze 't *niet* vatten. Voorbeeld van De la Court: hij had het stuk van Droogstoppel over de poëzie voorgelezen en alle leerlingen(kweekschool!) hadden eruit begrepen dat Multatuli de poëzie van Heine bespotte; dus de *ironie* niet gevat. Karsten voegde daaraan toe: 'Want ze lezen niet met hun intellect (maar met hun gevoel)'. Ik voerde aan: de satyrieke taal van de panakawans in de wajang,[3] maar zij zeiden: die zijn in een traditioneele rol. Nu is dat alles natuurlijk waar, maar is 't niet *te* eenvoudig? Is 't niet den Indonesiër doodverven met een traditie waarin *wij* hem nu eenmaal willen zien, *wij* Westerlingen, en voor *ons* gemak? Als u dit schrijven ontvangt, antwoordt u mij hierop. Liefst omgaand, dan weet ik dat u mij tenminste las. En kreeg u de 2 boeken ook die ik u zond?—Tot nader.

Uw EdP.

3530. *Aan F. R. J. Verhoeven: Bandoeng, 14 september 1938*

Bandoeng, 14 Sept. '38.

Beste Bob,

Dank voor de kaart, die zooeven door Ellen werd gebracht. Jam-

2. De architect T. Karsten (1884–1945), stedebouwkundig adviseur van de gemeente Bandoeng.
3. Clowns in het inheemse schimmenspel.

mer genoeg zal ik hem wel niet kunnen gebruiken. 1° is hij zooals hij is *net* goed, en het is uitgesloten hem in dit formaat te reproduceeren (het boek is daarvoor te klein èn het zou heel duur uitkomen); maak je hem belangrijk kleiner, dan zie je niets meer;—2° is hij hoogstwschl. van lang vóór de Havelaar-historie, als het tenminste is zooals ik denk, dat de Tji Oedjoeng die hier Tjisimoet genoemd wordt (eig. Tji-si*ment*, naam v/e rivier die zich bij R. betoeng met de Tji Oedjoeng verbindt) zoowel vóór als achter het ass. res. huis stroomt:[1]

In Mult.'s tijd was de stroom vóór het huis verlegd—zooiets staat ook in de *Havelaar*—en de regentswoning stond toen a/d overkant van de aloen-aloen, ongeveer als nu. Ik vermoed dus dat deze kaart uit den franschen tijd is of van onmiddellijk na 1816 (wanneer voordien de titel ass. resident niet bestond).[2]

en had geen tijd. Ik verheug me al op nieuwe gangster-verhalen![3]

Laat je niet vergiftigen op 't Archief, vooral nu je zoo man alleen bent, en tòch tot spoedig ziens hoop ik.

Hartelijk je

EduP.

Wil je nog probeeren me een betere afdruk te zenden, graag—maar het boek is vandaag zoowat afgedrukt.

3531. *Briefkaart aan H. Samkalden: Bandoeng, 16 september 1938*

Band. 16 Sept. '38.

Beste Hugo,

Dank voor de papieren + brief. Dat prospectus—alles wat erin moet staan staat erin, maar vind je 't zelf verder niet verschikkelijk toonloos? Bep zei dat ze 't zoo onaantrekkelijk vond, dat daaruit niets dan goeds viel af te leiden voor het succes bij de indische lezers.

1. Hierop volgt een uit de brief geknipt en niet teruggevonden gedeelte waarop waarschijnlijk een kaartje was getekend. De tekst op de achterzijde van de brief is daardoor gedeeltelijk verloren gegaan.
2. Zie n 1.
3. Zie 3522 n 1.

Hm... flauw grapje. Maar ik zou er toch wel iets meer jus bij willen, eerlijk gezegd. Zal er straks met Koets over spreken.

Je idee om een boekje van je artikelen te maken, is best. Laat je vooral *inspireeren* door het reeds geleverde, d.w.z. werk het om, schrijf er bij. Ik zal met alle plezier een voorwoord ervoor maken, als ik dat maar *kan*: d.w.z. ik moet me ergens aan jouw tekst zien vast te haken en er dan op los pennen; ik veronderstel niet tenminste, dat je een vroed en aanprijzend artikel wenscht, genre... prospectus. Dat zou ook al te veel hebben van een ruil![1]

Kan je dat praatje voor Nix *gauw* maken? 't Is niet noodig, lijkt me, dat je alles daarvoor leest; even doorkijken hoe de boel in elkaar zit is wel voldoende. Dank. Hartelijk gegroet,

E.

Koets was zoonet hier. Hij wil best op 24 dezer in B'zorg vergaderen, wil dan bij Van Leur logeeren. En ik? Kan ik bij jou op een bank terecht? We moeten die heele prosp.-historie + andere punten bepraten.

Hart. gr. van

E.

Moet ik Pallavicini voor je 'bestellen', of ben je met een lezing ervan ook tevreden? In dat geval graag 't boekske retour.[2]

Vergaderen bij V.L. thuis, kan dat?

3532. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 17 september 1938*

Bandoeng 17 Sept.

Waarde Heer Soejitno,

Dank voor uw beide brieven. (U zult wel begrepen hebben dat uw eerste brief en de mijne elkaar kruisten). Wat u zegt over die artikelen, geeft me weer wat stevigheid in mijn oordeel, en zal ook Dr. Koets bijv. met moed vervullen! Ik heb hem nl. de verzekering gegeven dat hij—ook over 'hellenistische' aangelegenheden—zich gerust kon laten gaan, en schrijven zooals hij het in Holland zou hebben gedaan.—Toch moet u vooral niet denken dat De la Court en

1. Een boekje met artikelen van Samkalden is niet tot stand gekomen.
2. Niet achterhaald.

Karsten zich zoo superieur voelen. Ze zouden erg schrikken als ze dachten dat u dat van hen dacht en mij ervan verdenken dat ik u dan wel erg onaardig heb ingelicht. De kwestie is dat De la Court vrijwel uitsluitend een onderwijsman is; wat Karsten betreft, die lijkt mij veel subtieler; hij is overigens met een Indonesche getrouwd en —vooral op muziekgebied—zeer 'ter zake kundig'. Maar... uit onzekerheid t.o.v. *de* Indonesiër begint een Europeaan hier zich een soort schema te vormen, om daar *zelf* mee geholpen te zijn, en langzamerhand wordt zoo'n schema dan *de* waarheid, waar niet van afgeweken kan worden (omdat alles dan weer op losse schroeven komt te staan) en waar tenslotte *iedere* Indonesiër zoo'n beetje aan moet beantwoorden. Ik voor mij, die me niet verbeeld *den* Indonesiër te kennen, sta—nu tenminste nog!—los van deze voorstellingen. Bovendien heb ik altijd de gewoonte gehad om mij te interesseeren voor wat afwijkt van den regel, niet voor wat zich uit-en-treure daarnaar komt schikken.

Laat ons rustig werken zooals het ons het beste lijkt,—*als* dat tijdschrift uitkomt. Ik reken toch op u, en zal u inderdaad tegen dien tijd wel een paar onderwerpen 'suggereeren', waarvan ik denk dat die u zouden kunnen pakken. Voor het oogenblik ben ik erg blij dat u besloten hebt eerst af te studeeren. Het is inderdaad het beste wat u doen kunt, vooral waar u zóó dicht gekomen bent bij het einde. Als dat tijdschrift van ons doorgaat, zal het toch zeker niet verschijnen vóór Januari 1939, en als u begint mee te werken vanaf het 3e of 4e nr., dan bènt u misschien al klaar met uw studie.—*Kritiek en Opbouw* is wat anders; maar daarvoor kunt u volstaan met korte getuigenissen. Kent u mijn 'blocnote klein formaat'? Is dat niet een vorm, die u zou liggen? Dus: invallen, korte uiteenzettingen, wat Multatuli eenigszins slordig en spraakgebruikerig 'ideën' noemde. Allicht is er toch iets waar u wat over zou willen zeggen. Zend mij dat, als u dat overkomt, en meld er dan bij dat het gepubliceerd mag worden; ik zorg dan wel voor de rest.

Maar ik wil nu niet aandringen. Uw studie gaat voor, ook voor mij. Geloof mij, met hartelijke groeten, ook van mijn vrouw en aan de uwe,

steeds gaarne uw

EduP.

P.S.—Wat het kùnnen betreft, maakt u zich daar geen zorg over. Ik geef u de verzekering dat u (voor zoover het de taal betreft) zonder

veel inspanning zéér goed zult schrijven. Het eenige is dus: uit te maken waarover u 't hebben zult.

3533. *Aan F. R. J. Verhoeven: Bandoeng, 17 september 1938*

Bandoeng, 17 Sept.

Beste Bob,

Gisteravond kreeg ik de betere afdrukken en het briefje. Vanmorgen was Ellen hier—die je laat zeggen dat je haar schrijven moet. Deze boodschap overgebracht zijnde, kom ik op de kaarten terug.

± 1835 als datum is natuurlijk best mogelijk; dat is dan altijd nog ruim 20 jaar vóór de 'Lebak-zaak' (1856). Maar wat je nu schrijft, is toch wel aardig. Ik kan de kaart niet meer gebruiken omdat Nix nu klaar is met afdrukken; maar zou je er wat voor voelen om de 2 kaarten te publiceeren (dwz. deze en die teekening waar je van spreekt) en dan wel als appendix bij de documenten over het onderzoek in Lebak na Mult.'s vertrek, die Van Leur gaat bekend maken?[1] (Van de Algem. Secretarie.) Je zou dan die kwestie van het ravijn kunnen behandelen, aan de hand van deze kaarten, de opmerking van De Haan corrigeeren, iets vertellen van dien sapeur misschien, etc.[2] Wat Mult. zelf zegt van dat ravijn, vind je in mijn boek compleet aangehaald* of in de *Havelaar* (maar ik citeerde de 1e druk, dat is beter—die kan je natuurlijk ook gauw genoeg van 't B.G. krijgen). Voel je daar niet voor, geef de kaarten en verdere aanwijzingen dan aan Van Leur, of laat mij dat appendix schrijven. Kortom, laat hooren wat je ervan vindt. Aangezien jij deze kaarten gevonden hebt en dat kleine onderzoek even goed doet als V.L. of ik het zou doen—en er bovendien al mee bezig bent—vind ik het 't aardigste als jij het stukje ook in elkaar zet. Het geeft een aardig getuigenis dan van je werkzaamheid als Landsarchivaris, juist omdat het 'en passant' is, en als een kleine medewerking jouwerzijds voor lieden die zich min of meer in deze historie 'specialiseerden'. Wat je noemt: d'un homme

* (dwz. in het nieuwe, dat ik je eerstdaags zenden zal).[3]

1. Niet gebeurd. Zie 3395 n 8 e.v. brieven.
2. De sapeur is de soldaat die de kaart in kwestie getekend heeft.
3. Zie 'Het malle ravijn'. In DP, *Multatuli, Tweede pleidooi*, p. 59–63 (grotendeels niet in *Vw*).

du monde et d'un érudit à la fois—hulp aan een kameraad, zonder nadruk, tot verdere diensten bereid...

Voel je er toch niet voor, schrijf jij dan aan Van Leur over deze kaartjes, dat is aardiger dan wanneer ik het doe. Ik stuur hem dan wel de afdrukken van hieruit. Overigens zal het er wel op neerkomen dat het een boekje bij Nix wordt.[4] Dus 'Naspel van Lebak' plus een appendix over dat ravijn in verband met den loop van de Tjisiment (of (?) Tjioedjoeng). Goed?

Hartelijk gegroet.

E.

3534. *Aan A. A. M. Stols: Bandoeng, 18 september 1938*

Bandoeng, 18 Sept. '38.
(Wajanglaan 25)

Beste Sander,

In haast antwoord. Q. brengt me ieder ex. in rekening. Maar dat is geen bezwaar, want ik krijg 50% reductie op een ingenaaid ex. en 20% op den band. Als je dus graag een *Man v. Lebak* hebt, meld me dat, als je niet ruilen kunt, en ik bestel dan een ex. voor je.

Koop géén Levet.[1] De exx. die ik aan Jan sturen bevatten drukfouten. Een paar blzn. worden nu overgemaakt. Zoodra het boekje her-ingenaaid is, stuur ik je een ex. *zonder* fouten en natuurlijk gratis.

Dank voor je inlichtingen. Het is wel gek dat een boek waarvan de druk geheel door mij bekostigd werd (*Een Voorbereiding*) nu eigendom is van een heer Haentjes Dekker. Maar soedah. Ik stipuleer één ding: als ik over een paar jaar kans zie die boeken of de *Cahiers v.e. Lezer* te herdrukken, dat jij of die Haentjes dan ook geen moeite maakt. Ik hoop overigens dat jullie tegen dien tijd allebei door je restanten heen zijn of daaromtrent.[2]

Zend me vooràl die tekst van Nerval.[3] Ik reken erop. Waarom zou het ding weg zijn?

Wil je mijn verz. gedichten over een tijdje herdrukken, goed; maar laat ons eerst wat wachten omdat er misschien wat bijkomt. Ik werk al lang aan een groote novelle op rijm die *De Grijze Dashond*

4. Niet gebeurd.
1. Zie 3490 n 1.
2. Zie 3517 n 3.
3. Zie 3517 n 5.

heeten zal en die ik voor de serie Ursa Minor wou aanbieden. Daarna kan dat moois dan ook in de verz. gedichten komen.[4]

Drie op een Perron[5]—ik heb er niets tegen, maar is dat geestig, volgens die heeren? Dat ze toch niet véél met het door hen bedoelde perron (dat overigens een stoep is) te maken hebben, bewijst deze leukheid wel, want ik zou me ervoor schamen. Overigens: is *Perron met Drie Jongeheeren* niet geestiger nog, in hetzelfde soort?

Ik schrijf nader als ik je fondscatalogus ontvangen heb. Het allerbeste gewenscht met je nieuwe (toekomstige) werkkring[6]; schrijf daar nog eens over. Steeds hartelijk je

E.

3535. *Aan W. L. M. E. van Leeuwen: Bandoeng, 19 september 1938*

Bandoeng, 19 Sept. '38.
Wajanglaan 25

Geachte Heer Van Leeuwen,

Ik antwoord per keerende post op uw brief. 1° kunt u mij door uw uitgever omgaand een ex. laten zenden van uw *Dichterschap en Werkelijkheid*? Ik maak er dan een groot artikel over—volledige kroniek!—in 't *Bat. Nwsblad* (2 a 3 kolom).[1] Lijkt u dat niet aardig? Ik vind dat u beloond moet worden voor uw rustelooze ijver en goede smaak, en zal probeeren ook uw 'figuur' een beetje te behandelen.*

2°. Ik zend u—gaf u trouwens al op, maar doe 't voor alle zeker-

* Ik moet u trouwens zeggen dat iedere intelligente neerlandicus hier hard met u wegloopt. Ik sprak er verscheidene, o.a. gedurende een eindexamen waarbij ik 'bijzat'.[2]

4. Zie 3101 n 5.
5. G. den Brabander, J. van Hattum en E. Hoornik, *Drie op één perron*. Maastricht: Stols 1937. Van Hattums en Den Brabanders aandeel behandelde DP achtereenvolgens in 'Poëzie op Amsterdamsch peil' en 'Dichters van het berijmd cynisme'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 18 en 25 mei 1940 (*Vw* 6, p. 533–539 en 539–546).
6. Zie 3517 n 4.
1. Zie 'Dichterschap en werkelijkheid'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 24 december 1938 (niet in *Vw*).
2. Van 31 mei tot 14 juni 1938 (zie 3472).

heid zelf—1 ex. *Sprookje van de Misdaad* (dialogen over het detective-verhaal die ik schreef, gedeeltelijk *her*schreef) en 1 ex. *Multatuli, 2e pleidooi* (verdere verdediging van M. tegenover de dikkoppen en nu uitvoerig + nieuwe dokumenten uit zijn tijd te Menado en Ambon). Ik denk dat dit boek u interesseeren zal; het is geen vervolg, wel een *supplement* op *De M. v. Lebak.* U komt er zelf in voor, op blz. 94.[3]

Over Mult. sprekende, een paar dingen die ik u allang zeggen wou:—in 't genre kleine verbeteringen. U hebt 't altijd over *Eerloos,* als u de eerste lezing van *De Bruid daarboven* bedoelt; maar dat is, meen ik, een toneelstuk van Van Nouhuys.[4] Dat van Mult. heette *De Eerlooze.*—Verder is 't 'zoete' portret dat u van Mult. afdrukte in *Epiek en Lyriek* (meen ik, of is 't in *Naturalisme en Romantiek?*)[5] een onecht, althans ongelijkend portret, zg. een 'jeugdportret', wat dan weer met de mode niet klopt, maar in ieder geval een portret waarop Mimi hem niet herkende! (Het lijkt ook *niets* op alle andere portretten.) Er staat altijd verkeerdelijk bij: 'portret uit den tijd van de Havelaar'. Als dit laatste waar is, dan moet het dat portret zijn dat Mult. eens liet maken en achteraf vernietigen omdat het 'te jong' was en hij er zich zelf niet op herkende, en Tine ook niet. Laat ons zeggen dat dit portret niet Douwes Dekker voorstelt maar Max Havelaar.[6]

Het mooiste portet v. M. dat ik ken—hij zelf vond het zijn beste—is het bekende van Mitkiewicz (1865), maar dan niet de *litho* die altijd gereproduceerd wordt, maar de oorspr. *foto,* waar die litho naar gemaakt werd.* U weet: M. verkocht die foto f 50., de litho f 10. Het Multatuli-museum kan u zeker een afdruk bezorgen, als u erom vraagt. (Adres: C. de Hart, conservator M.M., Harmoniehof 44, Amsterdam.) Ik ga *dit* portret reproduceeren in een bloemlezing uit

* Op de foto kan je zien dat hij blond was, op de litho is hij weer bruin—wat zoowel Huet als Mimi zoo onjuist in die portretten vonden.[7]

3. Waar DP een fragment aanhaalt uit Van Leeuwens bespreking van *De man van Lebak* in *Tubantia* van 12 maart 1938 (*Vw* 4, p. 483).
4. W. G. van Nouhuys, *Eerloos, Drama.* Zutphen 1892.
5. W. L. M. E. van Leeuwen, *Epiek en lyriek,* [...]. Amsterdam etc. 1930, t.o. p. 64.
6. Zie *Vw* 4, p. 659–660 en 665 nr. 3.
7. Zie *Vw* 4, p. 670–671 en 666 nr. 6 en 7.

de Ned. Indische belletrie, waarmee ik bezig ben. U ziet, ik doe u concurrentie aan! maar in alle kameraadschap.

Verder gaf u een Mult.-bloemlezing[8] uit, zag ik (herziening van die van Meerkerk) waarin ik een paar vergissingen zag. Ik *herinner* me daar maar één van, nl. u noemt die familie Swart Abrahamsz, of Sietske, terwijl iedereen daar Abrahamsz sec heette, behalve die dokter van de neurasthenie-theorie, neefje Theodoor.[9]

Dat is dat.—Ik ben erg benieuwd naar uw groote werk. Mijn bloemlezing bestaat voorloopig uit 2 dln., die ieder apart en ook onder een eigen titel zullen verschijnen; met gravures, portretten, vignetten enz. Mijn uitgever hier—Nix in Bandoeng—is zoo royaal en geschikt t.o.v. deze uitgave, dat het een lust voor me is met hem te werken. Het '1e deel' zal heeten: *De Muze van Jan Compagnie* en allerlei Comp.-rijmelaren, pamfletschrijvers enz. verzamelen—een ongelooflijk stel, uiterst onthullend overigens voor hun tijdgenooten. Dit is nauwelijks een bloemlezing te noemen, het is haast een complete verzameling en niet precies van 'bloemen'. Ik schrijf een loopend commentaar tusschen het werk van de heeren door, in kleinere letter, mutatis mutandis als in De Groot, Leopold en Rijkens.[10] Het geheel is... laat ons zeggen: een *catalogue raisonné,* dat geeft wel het beste aan wat het is. Maar de tentoonstelling is *erbij.* Ik zal u een ex. laten sturen zoodra het boek klaar is; wie beter dan u zou dit soort werk kunnen beoordeelen? Er is over 't algemeen niets of weinig over die lieden bekend, maar *wat* ervan bekend is, vindt u ook in mijn kleinere letters. Het gaat van 1599–1780, sluit met een geïllustreerd résumé van de *Agon, sultan van Bantam,* en heeft dan als appendix een zeer savoereus *javaansch* verhaal uit de 18e eeuw ook, over Coen en de verovering van Jakatra.

Het volgende deel is grooter en wèl een bloemlezing. Het gaat van 1780–1860 en zal heeten *Van Kraspoekol tot Saïdjah,* wat een heerlijk

8. Multatuli, *Bloemlezing uit zijn werken.* 2e dr. Uitgeg. en ingel. door J. B. Meerkerk. Herz. en aangev. door W. L. M. E. van Leeuwen. Amsterdam 1937.
9. Vgl. T. Swart Abrahamsz, *Eduard Douwes Dekker (Multatuli), Eene ziektegeschiedenis.* Amsterdam 1888.
10. *Nederlandsche letterkunde, De voornaamste schrijvers der vier laatste eeuwen.* Uitgegeven door D. de Groot, L. Leopold en R. R. Rijkens. Groningen 1867. Of *Inleiding tot de beoefening der Nederlandsche letterkunde, Bloemlezing uit de voornaamste schrijvers der 16e, 17e en 18e eeuw I.* Met ophelderingen en aanteekeningen van D. de Groot, L. Leopold en R. R. Rijkens. Groningen 1867.

Negerhut-achtig effect geeft, want *Kraspoekol* is de eerste novelle tegen de slavernij. Kortom, dit deel behandelt de 'Verlichting' in de kolonie, van 1780 t/m Multatuli. Het is allergrappigst zooals dan uitkomt hoe weinig 'voorman' M. is, zoo gezien. Maar dit neemt niet weg dat *hij* bereikt heeft wat die anderen maar aarzelend wisten te bemorrelen; *hij* heeft van de kamermuziek een schreeuw door het land gemaakt.—Als die boeken succes hebben, maak ik een 'derde deel', vanaf Mult. t/met 1900. Daar komen dan Daum, Van Rees, Perelaer, Annie Foore en dgl. lieden in. Het is niet zoozeer literatuurgeschiedenis als een sprekend foto-album van oude ooms en tantes. Maar als zoodanig, dus historisch, zelfs 'sociologisch' bekeken ook, is het allergekst en hier en daar zelfs verrassend, geloof ik.

U ziet, ik werk, ik vind hier wel wat te doen. Ik schrijf over literatuur in *Koloniaal Tijdschrift* ook,[11] het tijdschr. v/d B.B.-mannen, dat in Holland verschijnt. Verder ben ik redacteur van *Kritiek en Opbouw,* een klein 'democratisch' blad, dat het éénige is met die richting, en dat zich zoo duidelijk uitspreekt, in Indië, en dus door de 'opportunistische pers' resoluut wordt doodgezwegen. Zoo is er wel wat te doen, ook in het moreele, bedoel ik. Mijn artikelen over literatuur in 't *Bataviaasch Nieuwsblad,* worden nu inderdaad door velen gevolgd. En toch, làng moet dit alles niet meer duren. Over een jaar hoop ik toch zeker in Europa terug te zijn, en mijn vrouw vindt 6 maanden eig. al de limiet.

Laat ons zeggen dat wij elkaar over een jaar toch wel zullen ontmoeten. Ik hoop het tenminste van harte.

Met vriendelijke groeten, steeds uw dw.[12]

P.S.[13] Ik wou dat ik een leven van Mult. kon schrijven in 2 dln., waarvan *De M.v.L.* (maar vermeerderd met de nieuwe dokumenten die nu in *Mult. 2e pleidooi* zitten) het 1e deel zou zijn. Het 2e zou ik er dan compleet bij maken, van 1857 t/m 1887 (zijn dood).[14] Maar Querido heeft me zoo gepest met *De M. v. L.* en dit boek, waar n.b. nog 900 exx. van over zijn, dus dat in ± 1300 exx. gedrukt moet zijn, zóó idioot duur gemaakt, dat hij er natuurlijk een menschenleven lang mee blijft zitten. Ik wou dat een Maecenas hem die oplaag afkocht.

11. Zie 3502 n 3.
12. Ondertekening weggeknipt.
13. Dubbel onderstreept.
14. Zie 3264 n 2.

3536. *Aan J. Greshoff: Bandoeng, 27 september 1938*

Bandoeng, 27 Sept.

Beste Jan,

De bedreiging van de oorlog is ook hier gevoeld, maar wat moeten *jullie* het beroerd hebben gehad![1] En is 't nu over? Je kan er soms naar verlangen dat die ellendelingen in Duitsland voorgoed werden uitgeroeid. 't Zou toch géén oplossing zijn, vrees ik. Maar genoegen zou 't doen,—als 't niet zoo duur betaald moest worden, met ècht menschenbloed.

Vandaag ziet 't ernaar uit dat ze bakzeil halen. Voor hoe lang? Dit tuig moèt dreigen en donderjagen om zichzelf te zijn.

Ik antwoord nu maar kort op je brieven. Zoodra de spanning wat over is, schrijf ik weer eens 'gemoedelijker'. Onze grootste beroerdigheid was nog: het idee van jullie afgesneden te raken.

Je hebt 100% gelijk in wat je me schreef van dat doof en blind willen zijn. Waar 't je rol niet is, aan de politiek te doen: *houd dat vol.* Blijf gezond, houd je fit voor wat wèl je taak is. Het zou vooral te dwaas zijn als menschen als Menno en jij kapot gingen om een speciale bluf-politiek, die bewust gevoerd wordt. Als de Moffen nu achteruit krabbelen, ondanks de belofte van Moes om hen bij te staan, dan is er goddank één ding duidelijk: dat ze niet zóó klaar en vechtlustig zijn, en dan is er ook wel iets gewonnen, moreel.

Nu de 'zaken',—o wij scribenten toch!!

Accoord: ik schrijf niet over Last en Rost. Wel over Jany, maar pas over een tijd.[2] Dan weet ik ook wat de brave Van Eckeren ervan zegt. Een beetje Lubbes-achtig moet dat toch wel zijn?

Aan de Van Harens werk ik nu. Als alles goed gaat, zend ik je de copy vóór 10 October. Dus op z'n laatst eind Nov. bij jou. Laat dan desnoods de eerste portie door een ander corrigeeren en zend mij de rest.[3]

1. Hitler eiste van Tsjechoslowakije afstand van Sudetenland. Op verzoek van Engelands eerste minister Neville Chamberlain (1869–1940) belegden Engeland, Frankrijk, Italië en Duitsland op 29 en 30 september een conferentie te München. Onder druk van de Westerse mogendheden ging Tsjechoslowakije akkoord met afstand van Sudetenland. Chamberlain noemde dit 'peace with honour'.
2. Niet gebeurd (vgl. 3517 n 2 en 3520). In *GN* is van Van Eckeren geen bespreking verschenen.
3. Zie 3282 n 11.

Nieuwenhuys werkt aan Daum. Het zou dus heel raar moeten loopen als ik je de copy niet kant en klaar bezorgen kon vóór Jan. 1939.[4]

Waarom stuurde je nu die copy van D.D. in godsnaam terug? Is die nu afgekeurd? Hij zond je die copy voor *G.N.*, met de bedoeling dat de redactie het lezen, event. opnemen zou. Ze blijft 6 maanden en langer liggen en wordt nu.... ongelezen teruggestuurd? Het is allergekst! Je zegt er nl. geen woord bij over je opinie of zoo.[5]

En liet je nu ook een bewijsnr. zenden aan hem van die aflevering waarin hij dat boekje *Indonesië* besprak? En honorarium ervoor zenden? Je schrijft: 'de krit. aant. is nog niet geplaatst'. Welzeker! Al lang! Ik hem al lang gezien! Vorig jaar, Jan, het juiste nr. weet ik niet meer; maar als je een compleet stel *G.N.'s* in huis hebt, zie je 't zóó! *Toe, doe dit nu eens goed af.*[6]

Dank voor 't Marsman-nr. en 't andere.[7] Vosmaer-Perk las ik uiterst geboeid. Wat zijn zulke dingen toch echt en pakkend, en 10 ×, 30 × meer waard dan allerlei 'nieuwe proeven'. Neen, van gatlikkerij van Perk kan ik niets voelen; wel is 't een echt welopgevoed jonkmensch. Terwijl Kloos sympathiek is van ongelikte onhandigheid. Vosmaer op zijn manier ook een 'fijne vent'. 't Geheel prima; en wat Nederland het meest mist; dit soort memoires, intieme geschiedenis, menschelijke belichting van geklasseerde dingen. De dood van Perk, die je in die briefjes van Perk Sr. kunt volgen, is absoluut aangrijpend.—Ik heb altijd gevonden dat je twee *aardige* menschen onderschatte bij ons (al dragen ze dan 't nederlandsch geestesmerk van de burgerlijkheid): Perk en De Genestet. Vmdl. je aesthetische dichtersjeugd, die daar de oorzaak van is. Jij zelf staat 10 × dichter bij je verfoeide De Genestet (een beetje, als Multatuli, veracht door de 'edele' poeëten) dan bij Jany bv., ook om je *kwaliteiten.* Als je denkt dat De G. een gezapige leutervaer is genre Cats, doe je 'm toch onrecht. Ik herlas heel wat 19e-eeuwers, den laatsten tijd: Potgieter, Geel, enz. Geef mij tòch maar die minder 'hooge' De Genestet, die zichzelf ondanks alle poezij net zoo kon zijn als jij soms! Potgieter, dat is nu *mijn* bête noire. Wat een cultureel-doende grutter. Wat een VER-VÉ-LEN-DE zaadzak.

4. Zie 3489 n 5 en 6, 3494, 3499, 3506, 3508 en 3524.
5. Zie 3155 n 1, 3479 n 4, 3494 n 4 en 3508 n 3.
6. Zie 3155 n 1.
7. Zie voor het Marsman-nummer van *GN* 3511 n 1. Zie voor de correspondentie Vosmaer-Perk 3508 n 5.

Wij richtten hier een cultureel tijdschrift op: *Noesantara.* Dat is de edele, de... potgieteriaansche oude naam voor 'tusschen de eilanden', 'Indonesië'. Nu moet het geld gevonden worden. Gebeurt dat niet, dan blijft het een windei. Gebeurt het wel, dan meer erover.[8]

Is Stuiveling zoo'n nare vent? Ik mag soms wel wat hij schrijft. Zijn inleidinkje bij Vosmaer-Perk bv. is best. Over Henny was hij naar.[9] Vertel eens wat meer van hem, als je hem kent.

Ga maar eens wat naar Holland. België is ook een rotland, en in Holland zitten toch de meeste van onze vrienden, en 't hééft goeie kanten. Wat je van Claartje en Campert, Jacques en Ini vertelt, is óók Holland,[10] maar toch...—Ik zal bij 't *Bat. Nwsbl.* reclameeren dat men jou en Menno mijn stukkies zendt. Maar je kunt alles compleet leenen bij Fred. Batten die ze pieus verzamelt; als je ze hem maar terug bezorgt. Is dat noodig? zóó fraai is 't niet, al doet het *hier* veel goed, merk ik.

Waarom zwijgt Menno mij toch dood? Ik schreef hem nu al lang, uit Rantjasoeni.[11] Mijn inl. over J. Comp.—nee, zoo apart is 't niet best. Lààt dat maar. De Van Harens zijn heusch meer waard voor *G.N.*—Tot nader. Héél veel hartelijks onder ons allen. Je

E.

Ik stuur je over een week èn de detectives èn Mul II samen. Ook aan Menno.

3537. *Aan F. R. J. Verhoeven: Bandoeng, 27 september 1938*

Bandoeng, 27 Sept. '38.

Beste Bob,

Had ons maar wakker geschreeuwd! Het spijt me dat ik je niet meer zag, terwijl Ellen toch vertelde dat jullie het heele huis door-

8. Zie 3499 n 4 e.v. brieven.
9. Zie 3511 n 1.
10. Jan Campert had zijn verhouding met Clara Eggink, Bloems vroegere vrouw, verbroken en een nieuwe aangeknoopt met Bloems zuster Ini.
11. Brief van 26 augustus 1938 (3516 (1089)). Ter Braak antwoordde pas op 7 oktober 1938 (1090) en verklaarde zijn zwijgen ondermeer als volgt: 'Ik lijd nu al sinds die Oostenrijkse rotzooi aan een ontzettende epistolaire apathie, eenvoudig veroorzaakt door de omstandigheden.' (*Bw TB-DP* 4, p. 333.)

geloopen zijn. Ik had nog eenige hoop je Zondag te zullen zien bij Bep op de thee, na terugkeer uit B. zorg. Maar neen.

Ellen gaf me Van Hoëvell, waarvoor dank.[1] De geteekende briefkaart is naar 't B.G.

Hoe staat het met je plannen betreffende Van Hoëvell, Van Beuseghem en het kaartje van Lebak.[2] Dit kaartje moet je zóó houden dat wat anders de W. kant is, Noord wordt—dus op z'n kant leggen.

Over een paar dagen krijg je *Mult. II.* Nu is het wachten weer op linnen voor de banden en ook het dubbelportret moet beter worden gereproduceerd. 'Officieel' is 't boek trouwens pas over 3 weken uit, denk ik, want er wordt op antwoord gewacht van Templum Salomonis die òf medeuitgever òf alleen maar agent wordt.[3]

Het nieuwe tijdschrift is in theorie 'gemaakt'. *Maar nu het geld*! Ik zelf zal niets gelooven van de realisatie, vooraleer Koperberg me de contanten heeft laten zien en betasten. Ik vertel je daar dus maar niets van, omdat het nu al moeite genoeg gekost heeft voor iets wat misschien nooit meer dan een windei zal zijn. Als we elkaar zien, vertel ik je er wel wat van.

Verder geen nieuws. En dat terwijl in Europa op ditzelfde moment de algemeene moordgeneugten begonnen kunnen zijn.

Tot nader. Hart. gr. van je

E.

3538. *Aan D. de Vries: Bandoeng, 27 september 1938*

Geachte Heer De Vries,[1]

Veel dank voor uw brief. U hebt zich veel te veel moeite gegeven,

1. W. R. van Hoëvell, *Reis over Java, Madura en Bali in het midden van 1847*. Amsterdam 1849–1854. 2 dln.
2. Vgl. F. R. J. Verhoeven, 'De vier "officieele" geschiedschrijvers van Nederlandsch-Indië: De Serière, Meylan, Van Beusechem en Van Hoëvell'. In *De fakkel* 1 (1940–1941) 2 (december 1940), p. 116–131.
3. Zie 3489 n 4.
1. Dirk de Vries (geb. 1902), oorspronkelijk leraar Nederlands, in 1938 waarnemend bibliothecaris van het Bataviaasch Genootschap als plaatsvervanger van A. J. Bernet Kempers (zie 3104 n 1), die op zijn beurt het hoofd van de Oudheidkundige Dienst tijdens diens Europees verlof verving. De Vries en DP kwamen met elkaar in contact door DP's boekaanvragen ten behoeve van de samenstelling van de *De muze van Jan Companjie*.

de naam alleen was genoeg geweest. Toch vond ik dit overzichtje wel aardig als controle op wat ik er zelf van noteerde.[2]

Binnenkort hoop ik in Batavia te komen en persoonlijk een pak boeken terug te bezorgen. Ik zie u dan.

Met vriendelijke groeten uw dw.

EduPerron

Bandoeng, 27 Sept. '38.

3539. *Aan J. Greshoff: Bandoeng (Dago), 3 oktober 1938*

Dago, bij Bandoeng, 3 October '38.

Beste Jan,

Daarnet je moedelooze brief van de 25en. Daarna heb je minstens drie etmalen nog in de hel gezeten. Zelfs hier was het ondragelijk, dus laat ik me maar niet trachten voor te stellen hoe het daar was. Eén hoop (van hier gezien): dat iedereen zoo den tijd kreeg om zich voor te bereiden. Dat was toch *niet,* heelemààl niet, in den stijl van den tegenwoordigen tijd, als er oorlog komt; en ook niet van den schoft die een paar dagen tevoren nog aangekondigd had dat, àls hij zou toeslaan, hij het ook doen zou 'wie der Blitz in der Nacht'. Maar, met-dat-al, we zijn er ook hier *innig* beroerd van geweest. Je schaamt je voor je veiligheid, onder zoo'n prachtige blauwe lucht en met een niet minder prachtige zon, al heb je daar ook vaak meer dan je bekomst van, en al ronken in de lucht boven de bandoengsche hoogvlakte nu dagelijks militaire vliegtuigen. En *is* de vrede nu voor lang bekokstoofd; zou deze druk en de verlichting die erop volgde tenminste *iedereen* ervan doordrongen hebben dat men tòch geen oorlog wil? Of wordt het over een paar maanden overbegonnen? Doorloopende bedreiging is niets beter dan oorlog. Ik hoop nu nog maar op één ding: de moreele terugwerking van deze dagen. Die kan toch niet nix zijn, en voor niemand in Europa.

Ik had me net als jij voorgenomen om rustig mijn werk te doen, althans tot ik hooren zou dat het zoover wàs. Het is me niet gelukt. Ik dacht voortdurend aan jullie allen; ik was beurtelings blij hier te zijn, voor Alijntje vooral, en schaamde me zoo, dat ik lust had, hoe dan ook, naar Europa terug te gaan; ik schrok wakker in den nacht en werd 's morgens wakker met een smaak van onzegbare verrot-

2. Mogelijk een korte genealogie van de Van Hogendorps.

tenis (moreel!). Tòch wou ik nog aan die Van Harens werken, zooals ik op mijn programma had staan. Maar ik had gewoon geen hoofd meer, alleen een kwart van mijn hersens of zoo beschikbaar. Bep stond er toen op dat ik hierheen ging: een soort uitspanning met zwembad, nog een goed eindje boven Bandoeng. En zoo zit ik hier weer in een ouderwetsche kamer, met een heerlijk terras buiten en een italiaansch bordesje, met zuiltjes in een halve boog en zoo, en een bougainville met roestroode blaadjes vlak voor mijn deur: zóó dat ik er met mijn neus tegen aan loop als ik niet uitkijk bij 't naar buiten gaan. Ik zwem iederen dag. Physiek ben ik werkelijk niets meer waard, een heertje van goed in de 60. Nu gaat 't *iets* beter; ik geloof wel dat het verblijf hier me goed doet. Bep komt me morgen en overmorgen gezelschap houden (zonder Alain), dan gaan we samen weer terug naar ons burgerlijk klein huisje à la Baarn in de Wajanglaan.

Sinds die rotzooi van den oorlog over is, voel ik me van binnen weer wat meer mensch—al blijf ik vol wantrouwen. Van Fred Batten kreeg ik een zeer ontdane brief ook. *Waarom hoor ik niets van Menno?* Op dit ogenblik kan ik haast niet gelooven dat jullie allemaal gebleven zijn waar jullie waren: is niemand naar Amerika gegaan of naar Zweden of Zwitserland? Ik vind toch dat ik spoedig terug moet of dat jullie hier moeten komen; want tenslotte, waar je vrienden zijn is je vaderland.

De laatste berichten die ik van Malraux kreeg, waren dat hij in Spanje zat om er een film te maken van *L'Espoir,* o.a. met Denis Marion.[1] Maar nu? En wat zou er met Chiaro zijn gebeurd? Pia schijnt redacteur te zijn van een 'linksch' blad in Algiers.[2]

Vertel me eens *alles* over de vrienden, in een paar woorden, wat jij weet. Menno, Henny, Jany, Jan van Nijlen, etc. etc., ook de 'buitenlanders'.

Sinds gisteren werk ik dan aan de Van Harens. Ik heb er beestachtig veel voor gelezen, er hard aan gewerkt—misschien toch maar met poover resultaat. Dit *genre* is niet heelemaal goed te krijgen,

1. De Frans-Spaanse co-productie *Sierra de Teruel* waarvan de opnamen in 1938 begonnen waren onder leiding van André Malraux met hulp van Max Aub en Denis Marion. Het scenario van Malraux en Marion was origineel en met uitzondering van één episode niet gebaseerd op Malraux' roman *L'Espoir* (Paris 1937), zoals de film echter vaak wel genoemd wordt.

2. Pia was in 1938 van Lyon naar Algiers vertrokken om daar mee te werken aan het dagblad *Alger républicain.*

geloof ik. Ik heb geprobeerd sober èn helder te zijn, 'droog' èn compleet, soepel ook; misschien is 't alleen maar vervelend geworden. Over een paar dagen zend ik je 't pak—voor alle zekerheid en voor de goedkoopte naar V. Holk. en W., maar *aan jou* geadresseerd; dan kan je 't laten doorzenden voor weinig of geen geld, als je dat wenscht. In geen geval doe ik er ièts meer aan! Als dit (ten deele) mislukt is, dan maar aan wat anders. Maar ik hoop dat het meevalt. Vooral als je 't goed gezet in *Gr. Ned.* leest; dit ms van me kan ik niet meer uitstaan. Misschien kan je 't toch in 3 × zetten, en in dat geval dan graag zoo:

1e keer: hfdst. 1–4 (de 'historische' hfdstn.) ± 35 blzn. geschreven en getypt.

2e keer: hfdst. 5–7 (het eig. schandaal) ± 30 blzn.

3e keer: hfdst. 8–10 (de 'nawee'-hfdstn.) ± 35 blzn.

Misschien wordt dat voor *G.N.* de 1e keer en 30 blzn., de 2e een 25, de 3e keer weer een 30. Op zooiets moet je je wel baseeren. Het voordeel als je 't zóó plaatst, is dat het iedere keer een moot is van een eigen karakter. De 1e moot is dan, voor wie niet voor 'den tijd' voelt, verreweg het vervelendst, vrees ik. Maar ik kan en wil er niets meer aan doen, dus in godsnaam, neem 't zooals het is. Die 1e moot kan de 'degelijken' bevredigen onder je lezers! Bij het *Vijfde Zegel* vergeleken lijkt me de historische reconstructie hier nog heilig. Maar mijn 'droog'-heid zal voor velen vervelend zijn, die het werk à la Vestdijk juist 'sappig' vinden, dat kan ook weer best. Mijn hekel aan die 'sappig'-heid heeft *mij* misschien weer parten gespeeld.[3]

Als je me géén proeven meer van portie 1 kan sturen (laat je 't per luchtpost doen, dan stuur ik ze per luchtpost terug), laat die dan in godsnaam maar door iemand anders nazien. Maar stuur dan wèl portie 2 en 3.—Ziezoo; spoedig beter. Het is me nòg allergekst dat deze brief weer zoo in 't gareel verloopt, want tot op eergisteren was ik 'uitgeschakeld'. Ik las Barrès: *Culte du Moi,* en had zoo weinig reactie dat ik 't allemaal even mooi en verrukkelijk vond. (Gaat niet over oorlog!)

Véél hartelijks[4] van ons 2 voor jullie allen, een hand van altijd je

E.

3. Zie 3344 n 5. Zie voor DP's mening over het *Het vijfde zegel* 3323 n 4.
4. Dubbel onderstreept.

3540. *Aan H. Samkalden: Bandoeng, 6 oktober 1938*

Bandoeng, 6 October 1938.

Beste Hugo,

Ingesloten mijn brief aan Koperberg[1] en antwoord. Ik heb hem geschreven, dat Koets en Van Leur in Batavia (W. Java) zeker geen haar minder bekend zijn dan B. Kempers, enz. Verder lijkt mij beter de zaak nu op te schorten tot ik hem gesproken zal hebben.

Ingesloten verder bericht v/den conservator v/h Multatuli-museum; wil je dat aan Van Leur laten zien? Die treurige op de mestvaalt antwoordt me overigens niet op een zeer aardig plannetje dat ik voor hem bedacht, vraag nu dien Arijprinsman[2] toch waarom ZEd. mij zoo behandelt? 't Is anders nogal gek dat de heele heraldische Leeuw en Iconografische Inrichting enz. neerkomt op dienzelfden heer C.P. Brest v. K.,[3] dien ik hier al in het telefoonboek ontdekte; maar wij weten nu tenminste dat de man majoor is. Dit ook alles voor Jobius, maar heusch, *ik* kan niet naar dien man gaan; als hij *De M.v.Lebak* gelezen of besnuffeld heeft, gooit hij 't portret van grootpa nog liever in 't gemak; althans zoo zou ik doen als ik hem was en ik ben geen majoor!

Nu dit: wil je me omgaand jouw en des Dwaallichts impressies geven, zoo mogelijk vergezeld van hints, raadgevingen en diergelijke, t.o.v. Koperberg?

Sluit daarbij in; de artikelen die ik indertijd schreef over Kartini en Djajadiningrat en die je nu wel benut zult hebben. Ik wil een collectie aanleggen van 'indiana' onder mijn boekbesprekingen, met Zentgraaff, Annie Foore etc. wordt het dan al een aardig pak.[4] *Vergeet dit niet.*

Koets vond mijn stuk over Z. niet 'onbillijk', niet 'gemeen', integendeel zeer netjes, geloof ik, hoewel hij vond dat het was als het werk van een matador die den stier banderillo's in zijn dikke pels plant. Die vergelijking is mij welkom, vooral omdat zoo'n matador

1. Brief niet teruggevonden.
2. Job van Leur was een bewonderaar van Ary Prins.
3. Kleinzoon van C. P. Brest van Kempen (1815–1865), resident van Bantam van 1855 tot en met 1857.
4. Zie voor 'Kartini en Djajadiningrat' 3126 n 3, voor 'De liefheid en het "roddelen" bij Annie Foore' 3452 n 3 en voor 'Atjeh's epos in proza' 3464 n 4. De collectie werd opgenomen in E. du Perron, *Indies memorandum*. Amsterdam 1946 (*Vw* 7, p. 5–131).

het daar zelden bij laat. De estocade[5] komt, als de stier nu op hem losrent.—Stuur me dus het 'effect', als je zooiets ziet, en dan graag meteen ook weer die stukken over jou, want *daarop* wil ik hem vangen.[6]

Ik maakte de Van Harens af. Rijkelijk opgewerkt nog, en Bep beweert, dat het nu uitstekend is en dat degenen die er niets in zien gewoon blind zijn. Daar jij *niet* tot dezulken behoort, verwacht ik van jou in ieder geval een gunstige reactie als je 't moois in *Gr. Ned.* herleest. Het pak is de deur uit en een pak van mijn hart!—als alles goed gaat, zie je 't in *G.N.* verschijnen van Januari t/m Maart, of t/m April '39. Ik had even een opwelling om het jou op te dragen; toen dacht ik: ach, wat heeft hij eraan? en misschien is 't onderwerp weer aanleiding tot allerlei indische smeerlapperij,—dus liever later wat anders (en misschien beters).[7]

Dat is voor vandaag. Hartelijk gegroet en steeds je

E.

In mijn Z.-artikel is een stomme fout blijven staan omdat Koch het stuk heeft nagezien inpl. van mij proeven te sturen. Nl. 'is en kompareert als vermaard Atjeh-kenner.' Het is niet helemaal fout, maar wel verdomd leelijk. Ik had geschreven: 'is een verm. A-K.', daarna dit *veranderd* in 'kompareert als verm. A-K.'. Ze hebben 'is een' vergeten te laten wegvallen en er 'is en' van gemaakt. Een ander ziet het misschien niet eens, mij (en Bep) hindert zooiets erg.

Verder: wat een *onbenul* om *twee* stukken van mij te doen in één nr.[8] (alsof dat Z.-art. niet gerust 14 dagen had kunnen wachten, zooals ik ook gewild had!) en daartegenover het stuk van D.D. te splitsen,[9]

5. Doodsteek.
6. Zie 3464 n 4 en 3519 n 4.
7. DP droeg *Schandaal in Holland* toch aan Samkalden op.
8. 'Atjeh's epos in proza' en een fragment van 'Multatuli en Busken Huet' en 'Voorlopig slot'. In *Kritiek en opbouw* 1 (1938–1939) 15/16 (1 oktober 1938), p. 237–239 en 242–245 (*Vw* 7, p. 7–12 en *Vw* 4, p. 531–540).
9. E. F. E. Douwes Dekker, 'Uit de mémoires van Dr. E. F. E. Douwes Dekker, Mijn ontmoeting met Soetomo'. In *Kritiek en opbouw* 1 (1938–1939) 15/16 (1 oktober 1938), p. 246–248. Het stuk was middenin een dialoog tussen Douwes Dekker en Soetomo afgebroken met de toevoeging '(slot volgt)'. R. Soetomo (1888–1938), arts in Soerabaja, richtte in 1908 de vereniging Boedi Oetomo op, die de culturele verheffing van het Javaanse volk tot doel had en de stoot gaf tot de latere politiek nationalistische beweging.

zoodat het nu heelemààl beroerd is! Die dialoog is nl. nogal belabberd, maar als er nu weer wat over 'Tomo' achter was gekomen, had je dat niet zóó opgemerkt. Ik zal op de vergadering morgenavond de heeren op dit soort blunders attent trachten te maken. Maar een saai blaadje *blijft* het.

3541. *Aan H. Samkalden: Bandoeng, 6 oktober 1938*

Bandoeng, 6 October 's avonds.
(Ik heb je net geschreven!)

Beste Hugo,

Je interesseerde je soms voor Jef Last, meen ik. (Jij en Bram). Ziehier een brief dien ik van hem kreeg, nr aanl. van een paar vriendelijke woorden die ik over hem geschreven had, na lezing van die ploertenbrochure van Rost, aan de jongen Van Moerkerken.[1] Ik vind 't wel ontzettend zielig! Van Jan Greshoff kreeg ik een smeekbede om die Last-Rost-affaire vooral buiten *Gr.Ned.* te houden. Après tout kan ik me dit ook wel voorstellen; *Gr.Ned.* is, voor een literair maandblad, al 'politiek' genoeg (Romein),[2] en dit *is* tenslotte een principieel-politieke aangelegenheid! Ik kan dus inderdaad in dit geval slecht aandringen.

Ik peins nu op middelen om ergens tòch Last bij te vallen. Maar waar? Want als Holland dit geval doodzwijgt, is het toch wat al te belachelijk om 't in *Krit. en Opb.*, eventueel *Bat. Nwsbl.*, te doen! Ik zou in ieder geval een stuk willen schrijven dat een f 25. opbracht en Last dat geld willen laten zenden. De man heeft een vrouw en drie kinderen, en om dan in zulke omstandigheden in de Jordaan te wonen; denk je het in. Zouden wij niet althans een beetje geld voor hem kunnen opbrengen? Ritman, jij, Van Leur misschien?, Koets, ikzelf. Bram ook? Schrijf mij hier eens over, en laat den brief aan Ritman zien als je hem ontmoet. Ik moet trouwens zelf binnenkort nr Batavia, ook om van dezen brave afscheid te nemen. Ik merk dat ik hem toch eig. heel graag mag en 't spijt me bepaald dat hij vertrekt.[3] Tot nader.

Je E.

1. 3526. Zie voor *Het geval Jef Last, Over Fascisme en Trotzkisme* 3511 n 4.
2. Romein schreef voor elk nummer van *GN* een buitenlands politiek overzicht.
3. Ritman ging met verlof naar Nederland.

P.S. Het gekke is: ik mag Last maar half, ook dat handje van hem staat me altijd een beetje tegen. En zoo schrijft hij ook, zoo'n beetje keurig-burgerlijk afgepast. Maar dat men hem verrot behandelt is duidelijk, en, zooals Jan Greshoff zelf zei, hij is een edelman en een genie, vergeleken bij Rost.

3542. *Briefkaart aan J. Greshoff: Bandoeng, 7 oktober 1938*

Bandoeng, 7-10-'38.

Beste Jan,
Gister, 6 October, verzond ik de Van Harens als aangeteekend dokument naar jou p/a Holk. en W. Als de post zijn plicht doet moet je 't pak daar vóór 15 Nov. hebben, misschien al vóór den 10^en^. Geef dus tijdig je instructies, gezien de ijver van die heeren! Laat alles maar zoo gauw mogelijk zetten en mij de proeven van stuk 1. per vliegpost sturen; als die bv. 20 Nov. uit Holland gaan, heb ik ze hier tegen 28 Nov. en jij ze vóór 10 Dec. terug. Dus prachtig op tijd om 1 Jan. in *G.N.* te staan.—Houd deze briefk. ergens in 't gezicht om bijwijze van memorandum te dienen. Ik heb nog hoopen verbeterd aan dat verhaal, en Bep zegt dat zij 't nu uitstekend vindt. Ik hoop dat het ook jullie meevalt; graag zoo gauw mogelijk je indrukken. Laat *vooral* dat voorwoord van me erbij zetten; dat is meteen een 'gebruiksaanwijzing', maar laat het in *kleine letter* zetten.[1] Als 't ding in *G.N.* staat, zal 't me moreel een flinke duw in de goede richting geven; ik heb daar soms wel erg behoefte aan tusschen mijn andere geploeter hier. Maar zeg wel eerlijk je indruk, want ik ben over dit verhaal lang niet zoo zeker als over *De M. v. Lebak.*—Morgen of overmorgen zend ik je *Mul. II* en *Sprookje v/d Misdaad,* aan Menno ook.

Hartelijke groeten en tot spoedig.

Je E.

Wajanglaan 25
Bandoeng (Java)

1. Het voorwoord van *Schandaal in Holland* (niet in *Vw*) in *GN* 37 (1939) 1 (januari), p. 61 is cursief gezet.

3543. *Aan F. E. A. Batten: Bandoeng, 10 oktober 1938*

Bandoeng 10 Oct. '38

Beste Freddy,

Dank voor je brief. De smeerlapperij is voorloopig weer gedaan,—die van de heroïsche duitsche natie, bedoel ik. Wanneer nu de volgende acte?—Ook *hier* heeft iedereen (dwz. de weinige fatsoelijke lieden, want het gros van den indischen Hollander tel ik nu maar niet) er een kater van gehad. Over wat anders.

Ik zond je per gewone mail een 30tal foto's, oude en nieuwe, waaronder die door Greshoff weggemaakte van Tjitjoeroeg.[1] Als je nù nog geen plaatjes hebt voor Ducroo!

In de Levet staan een paar fouten.[2] Ik zal je binnenkort een ex. zenden, waarin die gecorrigeerd zijn. (Deels overgedrukt, deels met O.I. inkt bijgewerkt.) De invloed van Levet op *Barnabooth* is zeer opvallend, dunkt me. Larbaud noemt 3 'vaders': Levet, *Le Beau Voyage* van Henri Bataille (dat gansch niet meevalt!) en *Les Chants de Maldoror.* Zie het opstel *Le Gouverneur de Kerguelen* in *Aux Couleurs de Rome.*[3] Verder het gesprek tusschen Larbaud en Fargue[4] in de oorspr. editie van Levet's gedichten, door mij niet herdrukt om 't niet te duur te maken.

Jammer van Verbeet, maar als die heeren die ik je opgaf met hun bibliotheken niet gevonden worden, kan ik dit poeëm afschrijven (in den negatieven zin!) De bibl. van De Haan heeft 't zeker niet, want hij zelf leende 't uit de bibl. van Mr. N.P. van den Berg. Dièn man zijn nazaat moet je uitvisschen![5]

Kan je me de nrs. bezorgen van het *Vaderl.* waarin Stapel De Haan herdenkt?[6] Als je ze aan Ter Braak opgeeft (de data) kan hij ze me

1. Zie 3298 n 1 e.v. brieven.
2. Zie 3490 n 1.
3. 'Le gouverneur de Kerguelen'. In V. Larbaud, *Aux couleurs de Rome.* Paris 1938, p. 161–176.
4. Zie 2900 n 3.
5. Zie voor Verbeet 3485 n 1, 3487, 3493 en 3509 n 2. Zie voor Van den Berg 3493 n 4 en 3509.
6. F. W. Stapel, 'In memoriam dr. F. de Haan'. In *Het vaderland* van 19 augustus 1938 (ocht.). Met hierop een reactie van E. S. de Klerck, 'In memoriam dr. F. de Haan'. In *Het vaderland* van 23 augustus 1938 (ocht.).

wel laten zenden.—De *N.R.C.* waarin ik over Dirk v. Hogendorp schreef is die van 25 Aug. '38.[7]

Ik kan *Oud-Batavia* voor je krijgen: 2e druk in kleiner formaat, *niet* onhandig en door De Haan zorgvuldig herzien, met platenatlas[8] voor f 12. inpl. van voor f 24. Als je dat ervoor over hebt, laat ik het je opzenden.

Dat portret van Tine, dat je bedoelt, is inderdaad géén portret van Tine maar van de een of andere actrice. Het is een grap van Edu, die vond dat zijn moeder er zóó uit moest zien.[9]

Komt je broer nog langs Bandoeng als hij hier terugkomt? Laat hij mij dan ditmaal wèl opzoeken. Wij wonen *Wajanglaan 25,* dat is meteen voor 5 mndn. het adres. Nogal petit-bourgeois, maar après tout niet kwaad. Alleen, Bandoeng *is* een oervervelend plekje! Kom hier maar weer eens wonen om dat te weten. Het spijt ons nu dat wij maar niet ergens op Dago zijn gaan zitten.

Werk interesseert mij. Laat mij vooral de eerste nrs. zenden, opdat ik erover schrijve in't *Bat. Nwsbl.*[10] Dat essay over de jeugd zag ik niet, helaas, wèl de bespr. van Ter Braak.[11]—Wees overigens niet zóó pessimistisch en reken niet iedere 5 jaar of ze een eeuw waren. 't Kan niet altijd en bij iedereen 'spuiten', en dan in zoo'n rottijd!

Dat is dat. Zoek in godsnaam nog naar die bibl. van Van den Berg en zend mij Bruno Daalberg, goed, als dat de eenige manier is.[12] Ik houd er nu mee op.

Hartelijke groeten van steeds je

E.

Ik zend je een nr. van *Kritiek en Opbouw,* een klein blaadje van 'democraten', maar 't eenige werkelijk fatsoenlijke europeesche orgaan in deze heele kolonie. Saai overigens. Ze hebben me in de redactie gehaald, in de hoop op meer leven. Ik schreef om te beginnen een stuk over 'Indië's grootsten journalist', den alom gevreesden oud-

7. Zie 3479 n 1.
8. Zie 3016 n 8.
9. Zie W. F. Hermans, *De raadselachtige Multatuli.* Amsterdam 1976, p. 190.
10. Zie 3493 n 5.
11. M. ter Braak, 'De mythische jeugd'. In *Het vaderland* van 4 september 1938 (ocht.). Over D. A. de Graaf, *De hedendaagse jeugd, Achtergronden en perspectieven* verschenen als schrift 8 (augustus) van *DVB* 15 (1938).
12. Zie voor Bruno Daalberg 3468 n 4 e.v. brieven.

sergeant en oude pallurk Zentgraaff. Zien of hij eerstdaags terugbijt. Dag!

In dat nr. zette ik een opmerkelijk curiosum, dat niemand heeft dan jij[13]: hoe ik me redde uit een bestelling van de Huisvrouwenvereeniging te Semarang. Geniet ervan en bewaar het als goud!

3544 (1091). *Aan M. ter Braak: Bandoeng, 10 oktober 1938*

3545. *Briefkaart aan H. Mayer: Bandoeng, 10 oktober 1938*

Bandoeng, 10 Oct. 1938.

Beste Henri,

Wil je je tusschenkomst verleenen en voor mij bestellen, bij Alinari in Florence (of Rome) een reproductie (± 18 × 24) van de *H. Theresa door Bernini** (? i/h fransch le Bernin), die zich bevindt in de kerk van Santa Maria della Vittoria in Rome, en van de *Bezwijming (évanonissement) v/d h. Catharina, door Sodoma,*** die in Sienna is, in de kerk van San Domenico.—(Ik haal deze inlichtingen uit Barrès.)[1]

Ik zou nl. ook aan Alinari zelf kunnen schrijven, maar vrees dat ze Java wel wat ver zullen vinden voor een remboursement. Mag ik dit dus met jou verrekenen?

Dank. Hart. groeten van je

E.

D. v. Hogend. door Mélon[2] zond ik je terug. De firma Nijhoff heeft indertijd de mémoires van D. v. H.[3] uitgegeven. Is dààr niet een ex.

* (een *beeld*!)
** (een schilderij!)

13. 'Over de "echte roman"' (zie 3514 n 14).
1. Zie voor de fresco's van Giovanni Antonio Bazzi Sodoma (1477–1549) in de Cappella di S. Caterina in de S. Domenico te Sienna (1525–1526) en de beeldengroep van de heilige Teresa met de engel (1645–1652) van Giovanni Lorenzo Bernini (1598–1680) M. Barrès, 'Du sang, de la volupté et de la mort'. In M. Barrès, *L'Œuvre II.* Annotée par P. Barrès, préface d'Aragon. Paris [1965], p. 152 en 165.
2. Zie 3479 n 1.
3. Zie 3227 n 5.

van over en zoo ja, voor welken prijs?—Zou men deze mémoires mogen herdrukken? of een *vertaling* ervan? Wil je hiernaar informeeren en me dat schrijven? Nogmaals dank.

3546. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 11 oktober 1938*

Bandoeng, 11 Oct. '38.

Waarde Heer Soejitno,

Deze paar woorden, in dank op uw aardigen brief. Ik ben niet al te best, vandaar ditmaal kort. DD. heb ik op de vergadering ontzettend moeten verdedigen, omdat letterlijk iedereen zijn stuk[1] zoo naar vond. Sommigen zeiden 'huichelachtig'; anderen vonden dat te sterk, maar wel dat het 'onwaarachtig' was; iedereen vond het 'goedkoop' en zei dat ik eig. Zentgraaff geen banale sentimentaliteit mocht verwijten als *K. en O.* zelf zulke stukken plaatste. Ik zelf ben het trouwens met u eens! Dit is de *demagoog* in DD., die meent dat zijn 'inheemsche', pardon,'indonesische lezers', dit nu met verrukking zullen lezen. Waarin hij ook wel voor 't grootste deel gelijk zal hebben, maar niet t.o.v. u, dat blijkt nu—en dat geeft hem ongelijk. Want, vooral als men DD. is moet men zich richten tot de *beste* Indonesiërs, niet tot de meest kritiekloozen = geestelijk weerloozen.

Ik zou erg graag dit geval èn met hem zelf bespreken (zoo leert hij er zelf ook van) èn op de a.s. redactievergadering. Het aardigste zou nog zijn om uw fragment erover als de meening van een 'indonesisch lezer' in *K. en O.* te zetten en DD. te vragen zich erover te verantwoorden. Maar voelt u daarvoor? U zou 't zelf moeten willen; niet alleen om mij of een ander plezier te doen, bedoel ik.

Ik zou, zoowel voor 'ons eigen blad', *Noesan Tara*, als dat tot stand komt, als voor *K. en O.* willen: onderlinge kritiek, choc des opinions in ons eigen midden, en *vooral* komend van de besten onder de Indonesiërs. Maar voelen die voor zooiets? Ik zou willen dat iemand ronduit schreef: Soetomo was niet zoo; hij was anders. Maar het gros *wil* zich tevreden stellen met clichés van 'gave figuur', brilliant intellect', 'eerlijk vechter'. DD., die toch heusch niet stom is, is als demagoog (en pedagoog misschien?) daar dupe van.

Ik zou over deze dingen ook het mijne willen zeggen, maar eerst in de tweede plaats, want de *eerste* kritiek moet van Indonesiërs

1. Zie 3540 n 9.

komen. Willen de Indonesiërs toonen dat zij niet langer opvoedkundig-toegemeten waarheden wenschen, maar voor vol te worden aangezien, dan moeten *zij* protesteeren. *Zij* moeten hun 'voorlichters' en 'leiders' en 'meesters' en 'pedagogen' tot waarheid dwingen.

Ik moet eerstdaags Querido schrijven en zal dan vragen waarom hij u nog steeds niets zond. Maar geeft u mij omgaand op wat u al van mij bezit. *De Smalle Mens* soms? Zooniet, dan schrijf ik hem dat hij u mijn 3 bij hem verschenen boeken tegelijk stuurt: *Sm. Mens, Land v. H.* en *Man. v. Lebak.*

Koets zal ik uw boodschap, dwz. uw groeten overbrengen. Ik liet hem den brief lezen dien u mij naar Mr. Cornelis schreef[2] en hij was er verrukt van: zoo helder vond hij het, zoo scherp geformuleerd en zoo sympathiek in uw behoefte aan klaarheid. Onze uitwisseling zou doodeenvoudig zóó moeten zijn: menschen als Koets en ik moeten aan u denken als wij stukken schrijven; u aan ons, een beetje.

Nog wel gecondoleerd met den dood van uw broer.[3] Ik hoorde dien van Koets; zelf was ik niet hier maar op Dago,[4] waar ik geen krant zag. Vandaar dat u niets van mij hoorde.

U bent te allen tijde welkom bij ons, en kunt—als u op een sofa wilt slapen—ook altijd bij ons logeeren. Alleen is er één kans, als u 'binnenvalt': wij zijn *soms* op Rantjasoeni, en een hoogst enkele keer kan ik toevallig op Batavia zijn. Maar als u die risico wilt loopen, bij òns bent u altijd 'graaggeziene gast', dat hoef ik u eig. niet meer te zeggen. Met hartelijke groeten, ook onder de vrouwen,

steeds uw EduP.

[5]P.S. Waarde Heer S., het zenden van deze brief werd vertraagd doordat mijn man plotseling ernstig ziek is geworden, waarschijnlijk influenza met hartaanvallen.[6] Hij is op 't oogenblik in Boromeus. Ik laat u nog wel iets hooren.

In haast, hartelijke groeten ook aan uw vrouw

E.duP.—deR.

2. Zie 3495 n 1.
3. Overleden broer van Soejitno niet achterhaald.
4. Buitenwijk van Bandoeng.
5. In het handschrift van Elisabeth du Perron-de Roos.
6. DP verbleef van 12 tot 31 oktober 1938 in de R.K. Ziekenverpleging St. Borromeus te Bandoeng vanwege een hartaanval en een daaropvolgende longontsteking. Elisabeth du Perron-de Roos schreef twee brieven aan Soejitno Mangoenkoesoemo op 15 en 29 oktober en twee aan Hugo Samkalden op 13 en 27 oktober, die alle vier bewaard zijn gebleven.

3547 (1095). *Briefkaart aan M. ter Braak: Bandoeng, 26 oktober 1938*

3548. *Aan J. Greshoff: Bandoeng, 26 oktober 1938*

Borromeus-ziekenhuis, Bandoeng, 26 Oct. '38.

Beste Jan,

Nou, ik leef nog. Ik krabbel er zelfs weer bovenop. 't Is anders wel gek: ik ging naar Dago, omdat ik me zoo rottig voelde, en ook om jou eindelijk die verbeterde Van Harens te kunnen zenden; ik schreef, zwom, zat in de zon, voelde mij best—en liep een longontsteking op, met aanvallen op mijn hartspier van jewelste. Mijn lieve moeder, die me zoo weinig prettigs nagelaten heeft, schijnt me in dit opzicht althans niet te hebben vergeten.[1] Ik heb één vrees: dat ik dit angina-pectoris-achtige niet kwijt raak, als ik van de eig. longontsteking allang af ben; want behalve de koortsen natuurlijk, heb ik nu ook van die longhistorie niet veel gemerkt.

Bep heeft je geantwoord op je brief.[2] Ik zal je eerstdaags copy zenden over heilige steenen in West-Java (vroeger voor *Het Vad.* bestemd, vóór ik die ruzie kreeg) en wschl. uitstekend voor je blaadje. Je kan de zaak in 3 hfdstn. zetten, met een mooie algemeene titel erboven.[3] Zet er E.d.P. onder, niet mijn volle naam.

En nu kom ik je iemand recommanderen, die mij heel sympathiek lijkt: een jong schrijver, vriend van Henri Bruning en katholiek, maar dol op *Het Land v. H.*, op Menno's en jouw werk enz. Hij schreef mij nu misschien 8 mnd. geleden voor het eerst;[4] allergeschiktst. Achteraf bleek dat hij zoowat hongerlijder is en het héél beroerd heeft in Amsterdam. Ik vergeef 't me niet dat ik hem je niet eerder aangeraden heb, als vervanger van Aad. van der Veen. Zijn brieven zijn zeer goed geschreven. Hij heet Pierre H. Dubois en zijn tegenw. adres in Amsterdam is: Elandsgracht 2[I]. Misschien kan je iets voor hem doen—ontmoet hem maar eerst eens. Kan hij niet meewerken aan *Gr. Ned.*, wie weet hoe goed je hem misschien nogeens

1. DP's moeder was aan een hartaanval overleden.
2. Brief niet teruggevonden.
3. Zie voor 'De versteenden op het land Tjikoppo' 3156 n 2. Zie voor de ruzie met *Het vaderland* 3211 n 3 e.v. brieven.
4. Zie 3403.

gebruiken kan voor 't *Weekblad*, als die juffrouw 't niet (alleen) aan kan, of tegenvalt. Hij zou je schrijven.[5]

M.i. is de jongen allerminst katholiek meer, maar zooiets als een 'anarchist' die (nog) bidt.

Zou 't niet iets zijn om het zetsel van *Schandaal in Holland* aan te houden en er een boek van te maken bij H. en W.? Of raad je me dat af? Ik heb de keus tusschen: iedere episode apart publiceeren of opzamelen, maar vrees dat 't in dit laatste geval wel èrge dikke deelen zullen worden.

Nu, Jan, tot zoover. Doe wat je *kan* voor dien armen Dubois. Je hebt Aad v.d. V. zoo prachtig geholpen; waarom deze niet? Heel veel hartelijks, ook voor Atie en van Bep, en een hand van je

E.

Ik hoop spoedig te weten hoe de examens van Jan en Kees verloopen zijn. Schrijf in ieder geval gauw een gezellige brief. Ik hoop steeds meer spoedig nr Europa terug te gaan. Die boekjes (*Mult. 2* en *Sprookje*) lijden nu weer uitstel, maar je krijgt ze toch zoo gauw mogelijk. Verlang er maar niet te veel naar; ze zullen je wel tegenvallen. Dag!

3549. *Aan H. Samkalden: Bandoeng, 30 oktober 1938*

Bandoeng, 30 Oct. '38.

Beste Hugo,

Eerst vandaag kreeg ik van Bep het heele dossier van de manifestatie Zentgraaff.[1] He, he, eindelijk *is* het dan zoo ver. Maar laat me

5. Nadat Dubois hem had geschreven, vroeg Greshoff Dubois mee te werken aan het *Hollandsch weekblad*, hetgeen deze heeft gedaan. Dubois was van januari 1939 tot Greshoffs vertrek naar Zuid-Afrika in juli 1939 diens secretaris.

1. In 'Sluipend gif' in *De Java-bode* van 15 oktober 1938 sloot Zentgraaff zich aan bij de kritiek in de gelijknamige brochure van Wutse (zie 3513 n 5) en voegde daaraan toe dat DP's 'baantje' bij het Landsarchief als een gunst van de 'gemeenschap' beschouwd diende te worden. In *De ochtendpost* van 18 oktober 1938 hekelde J. Veersema (zie 3315 n 2) Zentgraaff als zedenmeester zonder benul van literaire waarden, waarna Groeneveld (ps. voor Van der Kop; zie 3468 n 1 en 3482 n 1) in *De ochtendpost* van 25 oktober 1938 zijn lof uitsprak over *Het land van herkomst*.

beginnen met je allerhartelijkst te bedanken voor het warme aandeel dat jezelf in dezen genomen hebt. Ik las met plezier je brief en constateerde met wijsgeerig knikken dat Z. je wèl op praatjes vergast heeft, maar blijkbaar toch te beroerd was om je stuk te plaatsen. Dat ging ook slecht, met al die citaatjes... De behoefte van dit corrupte vee om voor vlekkeloos paladijn door te gaan, *blijft* toch heel groot.—Wat *K. en O.* betreft, verwonder je niet als ze de zaak geen plaatsing waard vonden. Zelfs Koets, hoor ik, was er ferm tegen. Waarom de democraten inderdaad onder den voet geloopen zullen worden, blijkt uit zoo'n kleinigheidje eig. even duidelijk als uit het beleid van Chamberlain. Te fatsoenlijk om werkelijk te vechten; alleen in staat om te signaleeren en te protesteeren hoe gemeen de vechtlustige vijand is.

Enfin, ik ben nu weer zoowat op de been en de beurt is dus aan mij. Binnen de week zal mijn stuk klaar zijn. Zijn de heeren van *K. en O.* te fatsoenlijk om ook dàt te plaatsen, dan treed ik meteen uit de redactie omdat dan ook wel duidelijk gebleken zal zijn wat we allemaal al van den aanvang vreesden: dat ik te onfatsoenlijk voor deze redactie zou zijn.

Gek genoeg: je eerste brief heb ik nog steeds niet gelezen. Bep zou hem voor mij meebrengen en nam bij vergissing iets anders mee, daarna vergat ze 't weer. Maar morgen ga ik naar huis; daar lees ik hem zeker. Ik ga dan alweer wat door de kamers scharrelen; hier is te weinig plaats, zoodat ik me eig. stevig verveel.

Wie schrijft eig. over *Mult. 2e pleidooi* voor 't *Bat.Nwsbl.* Ik vind het, eerlijk gezegd, wat dwaas dat deze boeken (*M.v.L.* en dit) voor *K. en O.* besproken worden, terwijl ik zelf redactielid van *K. en O.* ben. Het beste lijkt mij dat ze voor *K. en O.* niet besproken worden en dat jij, als jij nu toch deze taak op je neemt, gewoon een vervolgart. over *Mult. II* in 't *B.N.* zet.[2] Daar heb je ook meer plezier van als je een paar lieve dingetjes wilt citeeren en zoo.

O ja, kan je me omgaand alle 'materiaal' zenden van Z., zooals afgesproken is.[3] Ik beloof je dat de striemen er ditmaal dik op zullen zitten, en let wel: per slot heeft de oude zondaar precies gemanoeuvreerd zooals ik wilde dat hij 't doen zou. Alleen mijn ziekte viel bui-

2. Zie Sk., 'Multatuli, Tweede pleidooi, De vermommingen van Jan Lubbes'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 12 november 1938 (ocht.). Zie voor Samkaldens bespreking van *De man van Lebak* 3333 n 2.
3. Zie 3464 n 4, 3519 n 4 en 3540 n 6.

ten de berekening, maar dat is in een paar woorden rechtgezet. Ik weet al 'ongeveer precies' hoe mijn stuk worden zal.[4]

Hartelijk gegroet, en een hand van je

E.

3550. *Aan J. C. van Leur:*[1] *Bandoeng, 30 oktober 1938*

Bandoeng, 30 Oct. '38.

Beste Van Leur,[2]

Je ziet, ik kan zelfs alweer de pen hanteeren. Dank voor jullie goede wenschen. Als wij naar Soekaboemi gaan, zal ik je waarschuwen: als jullie dan niet allemaal tegelijk komen maar ieder een halve dag, zal het resultaat nuttig, aangenaam en *lang* tegelijk zijn! Ik bedoel: zooals je lang van een likeurtje geniet.

Hierbij het veto van je schoonmama terug. Het was geen seconde in me opgekomen dat jij of ik met dit werk onder haar duiven schieten zou; edoch, het blijkt dat het ook zóó is op te vatten. Tenslotte begrijp ik ook wel dat zij liever eerst al die G.G.'s 'van den Lande' publiceert, als dat nog nooit geschied is. Wij hebben nu dus de keus tusschen 2 dingen: wachten tot zij met haar werk klaar is, of probeeren 'onze' portrettengalerij samen te stellen *zonder* te ontleenen aan die verzameling 'van den Lande'. Het laatste zou mij liever zijn, omdat mijn natuur nu eenmaal innig de pest heeft aan monopolies en soortgelijke blokkeeringen; maar misschien zijn sommige van die heeren alleen dàár te vinden? Zoodra ik weer mobiel ben en 'op' Batavia, zal ik in de Bibl. v/h Bat. Gen. en elders een onderzoek hiernaar instellen; ook Stapel zal me hierbij wel van dienst willen zijn.

4. 'Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan ...'. In de rubriek 'Indisch memorandum'. In *Kritiek en opbouw* 1 (1938–1939) 19 (16 november 1938), p. 291–294 (*Vw* 7, p. 13–27).

1. Briefhoofd: R. K. Ziekenverpleging St. Borromeus, Dagoweg 80, Bandoeng.

2. J. C. van Leur (1908–1942), referendaris op de Algemene Secretarie te Buitenzorg. Van Leur had zich tijdens zijn studie in Leiden gespecialiseerd in de sociaal-economische geschiedenis van Zuid-Oost-Azië, was gepromoveerd op het proefschrift *Eenige beschouwingen betreffende den ouden Aziatischen handel* (Leiden etc. 1934) en werd bekend als de pionier van de Indocentrische geschiedschrijving die hij in plaats van de gangbare Eurocentrische zienswijze wilde stellen. Hij kwam in 1942 om het leven bij de slag in de Java Zee.

Of wel: hij kan zelf dat boek samenstellen, vanuit Holland en toch bij Nix.[3]

Krijgen we zoo'n complete collectie bijeen, dan hebben we je schoonmoeder, dunkt me, in geen enkel opzicht 'benadeeld' en het boek hoeft er niet eens minder goed om te worden, want op een enkel schilderij na is de collectie 'van den Lande' niet bepaald bewonderenswaardig, wil mij voorkomen. In Colijn *Ned. Indië*[4] althans staan monstrueuze reproducties; ik meen uit die collectie.

Andere mogelijkheid: waarom zou je schoonmoeder zèlf dat G.G.'s-boek niet samenstellen, gesteld dat ze daarvoor voelen zou?

Enfin, begrijp één ding: dat ik niet in 't minst de bedoeling heb je schoonmoeder te 'forceeren' (uitdrukking van jou) of te 'beconcurreeren', en *daarom* naar andere wegen zoek. Maar zoonoodig, kan dat boek natuurlijk ook een jaar of wat uitgesteld worden.—Wat jouw idee betreft: G.G.'s te behandelen in het problematische *Noesantara* (op 't oogenblik denk ik dat ik over 4 mnd. naar Europa terugga), dat is op zichzelf natuurlijk best; hoewel ik, voor essays over indische 19e-eeuwsche geschiedenis liever alle gezichten erbij zou zetten die géén gezichten van G.G.'s zijn.

Tenslotte een vraag: zou je je schoonmama willen vragen of er in de coll. 'van den Lande' een portret is van *C.S.W. van Hogendorp*, waarnd. G.G.?[5] Vind je dit vervelend, schrijf het mij dan, dan zal ik het haar zelf vragen. Zoo mogelijk, dan zou ik nl. graag een reproductie van dit portret hebben, en ook van dat van den G.G. Van

3. DP en Van Leur waren van plan een boek samen te stellen over de Indische geschiedenis van de 19e eeuw met portretten en beschrijvingen van gouverneurs-generaal uit die tijd. Mevrouw J. de Loos-Haaxman, Van Leurs schoonmoeder, was conservator van 's Lands Schilderijenverzameling, waartoe een reeks portretten van alle gouverneurs-generaal behoorde. Pas in 1941 gaf F. W. Stapel (zie 3425 n 5) *De gouverneurs-generaal van Nederlandsch-Indië in woord en beeld* ('s-Gravenhage 1941) uit.

4. Afbeeldingen van gouverneurs-generaal en andere hoogwaardigheidsbekleders treft men vooral bij de hfdstk.'en 3, 4 en 5 van de afdeling 'Geschiedenis en bestuur' in *Neerlands Indië*, etc. O.l.v. D. G. Stibbe; met een voorw. van H. Colijn. 4e dr. Amsterdam 1935. Dl. 1, p. 349–386; dl. 2, p. 1–53.

5. C. S. W. van Hogendorp (1788–1856) was als vice-president van de Raad van Indië waarnemend gouverneur-generaal van 1840 tot en met 1841. Van hem verscheen *Tafereelen van Javaansche zeden, Vier oorspronkelijke verhalen* (Amsterdam 1837). Zie DP over hem in *Vw* 7, p. 239–244.

Overstraten.[6] Het laatste *niet* om te publiceeren; het eerste wèl; zoo mogelijk, nl. als schrijver van *Javaansche tafereelen* in mijn 2e bundel: *Van Kraspoekol tot Saïdjah.* Misschien dat je schoonmoeder voor dat eene portret, en in een boek dat in geen enkel opzicht haar werkzaamheid raakt, wel een uitzondering wil maken? Maar laat ons beginnen met te vragen of het conterfeitsel wel aanwezig is. (Overstraten wèl natuurlijk, maar C.S.W. v. H.?)

Ik ga morgen naar huis terug, lig me hier al 4 of 5 dagen ferm te vervelen, wat een goed teeken moet zijn. Ik ontdek nl. een grondige waarheid: om in een ziekenhuis op je plaats te zijn, dwz. *iets te doen te hebben*, moet je goed ziek zijn. Mijn tegenw. toestand van landerige kwakkeligheid is zeer onbevredigend.

Ik hoop de Vermeulens[7] spoedig te ontmoeten, na zooveel van hèm te hebben gehoord. Zijn zwager Ivo zag ik hier, zooals je weten zult.—Nu, neem dit gekrabbel, dat ik op een boek in bed verrichtte, voor lief, en tot ziens. Hartelijke groeten voor Peu ook, en van Bep, t.a.v.

EduP.

P.S. Het grappige is dat ik dat boek van G.G.'s wel graag zou willen zien, maar er niet over denk het zelf samen te stellen! Is het toeval dat de man die dat andere G.G.-boek in elkaar zette Van der Kloot heette?[8]

3551 (1096). *Aan M. ter Braak: Bandoeng, 2 november 1938*

3552. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 2 november 1938*

Bandoeng, 2 Nov. '38.

Beste Soejitno (ik stel voor om onze meneerschappen nu maar af te leggen),

6. P. G. van Overstraten (1755–1801), gouverneur-generaal van 1796 tot en met 1801.

7. J. T. Vermeulen en T. Vermeulen-Meijers, vrienden van Hugo en diens broer Ivo Samkalden, die getrouwd was met een zuster van mevrouw Vermeulen. Vermeulen was verbonden aan de Algemene Secretarie. Ivo Samkalden was bestuursambtenaar.

8. M. A. van Rhede van der Kloot, *De gouverneurs-generaal en commissarissen-generaal van Nederlandsch-Indië, 1610–1888, Historisch-genealogisch beschreven.* 's-Gravenhage 1891.

Dank voor je hartelijke belangstelling. Ik ben nu thuis, ja, maar voel ook nu eerst hoe uitgeput ik ben. Maar je ziet, de pen weer vasthouden kàn ik. Als 't maar niet te lang duurt.

Je kunt natuurlijk hier komen wanneer je wilt, maar als je me liever in Soekaboemi ontmoet, zal je een dag of 8, 10 geduld moeten hebben. Ik ben nog niet eens in staat om 'een straatje om te wandelen', laat staan op reis te gaan.

Laat ons afspreken dat we elkaar nader schrijven. Misschien gaan wij ± 10 Nov. naar boerderij Kramer, Selabintana. Kom me dan dààr opzoeken.[1]

We bepraten dan alles en nog wat.

Neem nu dit weinige voor lief en geloof me hartelijk je

EduP.

3553. *Aan H. Samkalden: Bandoeng, 3 november 1938*

Bandoeng, 3 Nov. '38

Beste Hugo,

Ik wil je toch nog even schrijven om je te zeggen *hoe* aardig ik het vond dat jullie me gisteravond gezelschap kwamen houden. En de bloemen, waar jullie me weer in gezet hebben! Bep zegt dat ik bebloemd ben als een (oude) vedette: E. du P. als Isadora Duncan of zoo. Op gevaar af dat dit wel erg voor overbrenging bedoeld lijkt, wil ik je verder toevertrouwen dat de beide Vermeulens mij bizonder aardig lijken. Ik hoop ze vaak terug te zien. De arme Soejitno daarentegen is gisteravond wel erg tot de zwijgende rol veroordeeld. Als hij dan maar van ons een profijtelijke studie gemaakt heeft! Verder vrees ik dat we de Vermeulens wel erg bezentgraafd hebben, en dat zij aan seniele aftakeling, subs. indische gezichtsverenging bij jou en mij moeten gelooven. We *zijn* al oude rotten in deze provincie-van-de-provincie! HELAAS.

Vanmorgen was ik bij Koch. (Eerste wandeling!) Hij raadde me af gebruik te maken van de *Java-Bode*.[1] Ik geloof ook aan mijn eigen

1. Zie 3561.

1. In Nederlands-Indië bestond een wettelijk vastgelegd recht van antwoord, zodat Zentgraaff een reactie van DP op 'Sluipend gif' (zie 3549 n 1) in *De Java-bode* zou moeten plaatsen.

systeem: art. in *K. en O.*, probeeren dit blad 'er in' te krijgen, later bundelen. Het duurt wat langer, maar werkelijk, ik ben nog lang niet aan het eind van mijn middelen in dezen strijd, die ik als een 'duel à mort' opvat.

O ja, dank van Leur voor zijn aardig schrijven. Wat dat afketsen van je corresp. met Z. betreft, blijkbaar weet je daar 't fijne niet van en hij ook niet. Koch had heelemààl geen argumenten tegen, maar heeft pal vóór gestemd; hij schreef Bep een briefje dat het hem innig speet dat de anderen tegen gestemd hadden,* en *mevrouw* Koch was er oprecht verontwaardigd over en zei: 'Ach, het zijn ook allemaal schoolmeesters!' De vergadering was bovendien zeer onvoltallig en bestond uit: Koch, De la Court en Koets. Waar De la C. nu eenmaal De la C. is, dank je je insucces in dezen dus aan Koets! Bep heeft met hem erover gepraat; hij zei: 'ja, hij vond je niet 'the first in arms'; sympathiek maar een beetje studentikoos, en Z. weliswaar ploertig maar 'handiger'. Ziezoo, nu weet je de toedracht. Waren Karsten, Harthoorn er bij geweest... och, dan was 't misschien net zoo gegaan. Roossenoo is wit papier en luistert naar wie met de meeste kracht spreekt.[3]

Ik voor mij vind niet dat je op *dit* gevalletje al vaarwel moet zeggen. Blijf nog maar terwille van mij en bedenk dat, als ik geen longontsteking heb, ik ter redactievergadering ook wat in te brengen heb. Op alle vorige vergaderingen had ik eig. alleen moeite met Sluymers,[4] die er nu compleet uit is.

Et v'là. Wanneer over verkwikkelijker onderwerpen? Nogmaals dank voor jullie hartelijkheid, groeten aan al 'de onzen', een hand van je

E.

* Dit alles is van nadat ik je mijn briefje[2] schreef.

Bep

2. 3549.
3. Samkalden had een door Zentgraaff geweigerd ingezonden stuk van hem met de erbij behorende correspondentie in *Kritiek en opbouw* willen publiceren.
4. B. Sluimers (1894–1978), hoofdredacteur van *Algemeen Indisch dagblad, De Preangerbode* te Bandoeng. Hij was in april 1938 uit de redactie van *Kritiek en opbouw* opgetreden vanwege zijn kwetsbare journalistieke positie, maar bleef nog enige tijd meewerken met buitenlandse overzichten.

3554. *Aan J. Last: Bandoeng, 5 november 1938*

Bandoeng, 5 Nov. '38.

Beste Last,

Eerst heden kreeg ik je brochure,[1] die ik natuurlijk met plezier las. Het is eig. onbillijk dat men, tegen met kots geschreven pleidooien als die van Rost, nog met zoveel behoorlijke taal en redenen moet antwoorden. En: het is immers van het begin af duidelijk wie aan jouw kant zullen staan en wie aan die van den 'afgevaardigde' of 'agent' in kwestie.

Dat ik je nu eerst antwoord, is echter niet omdat ik zoolang op die brochure gewacht heb. Drie dagen na ontvangst van je brief, openbaarde zich bij mij een longontsteking die mij voor ± 3 weken in 't hospitaal bracht. Ik ben nu net een paar dagen thuis en voel me nog als een mannetje van 65–70.

Intusschen heb ik hier toch *iets* voor je gedaan. Je 'geval' te behandelen in een indisch blad, zou geen zin hebben. *Groot-Nederland* verzocht mij om toch vooral niets over deze politieke historie in te zenden. Après tout kan ik—van een uitsluitend literair tijdschrift—dit standpunt billijken. Ingesloten een kroniek van mij in 't *Bat. Nwsblad,*[2] dat sterk onder invloed van die Rost-vuiligheid nog geschreven werd. Dat weinige heb ik er dan toch van gezegd en als het beperkte gezag van mijn naam je dienstig kan zijn, kan je dat natuurlijk citeeren waar je 't wenschelijk acht.

Ik kan, ondanks alle zwijnerij waar je doorheen bent gegaan of waar je misschien nog in leeft, toch niet anders doen dan je geluk-

1. J. Last, *Het geval Jef Last, Een antwoord.* Amsterdam 1938.

2. 'Om de vrijheid van de kunst'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 15 oktober 1938 (waarschijnlijk *Vw* 7, p. 450–453). Over *Dichter en maatschappij.* Bijeengebracht door J. W. van Dijk. Hierin schrijft DP ondermeer: 'En treffender nog: de communist Jef Last, die in strijd met vele andere hollandse communisten dan toch maar de vrijheid nam zijn huidje in Spanje te wagen, en die tot dusver altijd min of meer helden tenor in dit soort verzamelingen was, waarom ontbreekt die hier opeens? Voor wie bij toeval de weerzinwekkende brochure tegen hem las van zijn ex-medecommunist Rost (in wie men geen ploert moet zien, want een ploert heeft nog zo zijn eigen mening, maar een köddebeier van Stalin knapt met de gewetensrust van een papegaai dergelijke karweitjes op), wordt de zaak verdacht: bleek het tot dusver juist zo sociaal geprezen werk van Last opeens niet sociaal genoeg meer voor dit milieu, en werd hij met gepaste verachting bij de fascisten gezet?'

wenschen met je verklaring: dat je voortaan niet strijdt als trotskist, als sociaal-democraat of iets anders, maar als geestelijk vrij mensch. Geestelijk vrij mensch terug worden, *na* lid te zijn geweest van een partij—sjonge-jonge, daar moet men voor betalen! Denk je eens even in wat het zijn zou als de buil Nico Rost morgen een geestelijk vrij mensch wilde zijn!

Ik stuur je, gelijk hiermee, de opbrengst van dat artikel als bijdrage van mezelf, plus nog wat, door 2 andere sympathiseerenden erbij gedaan. Je hoeft je geen enkel gewetensbezwaar te maken; dit weinigje komt van lieden die in Holland tot de groep van *Waakzaamheid* zouden behooren en die met innigheid walgen van wat men je aandoet. Ik hoop dat het je althans een *beetje* helpen kan om je wat prettiger te voelen, al zou 't bv. maar een week in staat stellen om onbelemmerd voor jezelf te werken. Ik wil nog wat meer bijeen zien te brengen en stuur je dat dan de volgende maand.

Je *Spaansche tragedie* heb ik niet gekregen. Of die moet nog komen, of het boek is 'weggeraakt'. Jammer in dit laatste geval, want ik zou 't met de grootste belangstelling hebben gelezen.[3]

Over mijn 'indisch avontuur' schrijf ik je later weleens, of beter nog: daar vertel ik wel over als we elkaar terugzien. Op 't oogenblik denk ik dat we over ½ jaar uiterlijk naar Europa teruggaan. Alleen wanneer hier een tijdschrift opgericht wordt waar nu sprake van is (maar waarvoor het geld nog gezocht moet worden!), blijf ik nog wat langer. Er is veel moois in dit land, maar ook veel dat des te ellendiger aandoet omdat je de heele botheid erachter voelt van de provincie op z'n ergst. Ik spaar je verhalen over zekeren heer Zentgraaff, ploert in folio, verkapt ennesbejer, oud-sergeant, revolverjournalist *en* de machtigste krantenman (met alles wat daaraan vastzit aan 'leiderschap van de publieke opinie') en die nu bezig is hier voor *mijn* Nico Rost te spelen. Niet zonder kleerscheuren voor hemzelf overigens, zooals hij misschien tot zijn verbazing merkt. Maar mijn scherpste tegen-offensief is uitgesteld moeten worden, vanwege die 3 weken hospitaal.

Kortom, het zou hier heerlijk zijn, als 't niet wemelde van de abruti's en de smeerlappen, waar een koloniale overheerscherstroep nu eenmaal voor 99% uit bestaat.

3. J. Last, *De Spaansche tragedie*. Amsterdam 1938. Door DP besproken in 'De Spaansche tragedie'. In *Bataviaasch nieuwsblad* van 31 december 1938 (*Vw* 6, p. 324–329).

Tot zoover. Laat nog eens wat van je hooren en geloof me, met hartelijke groeten, je

EduP.

P.S. Ik laat je een *supplement* op *De Man v. Lebak* zenden, dat nu net hier in Indië uitkwam.

3555. *Aan H. Samkalden: Bandoeng, 5 november 1938*

Bandoeng, 5 Nov. '38

Beste Hugo,

Ik las je heele dossier Z. expres met 'gematigdheid' door.[1] Het is typisch, hoe bezadigd, hoe beredeneerd deze schoft zich voordoet: Nestor indeed! Zijn antwoord op Meyer Ranneft is de beheersching, zg. de welwillendheid zelf. Ook tegen jou is hij eig. overal vuil in het kalme. Zijn stuk tegen mij is 'kwaaier'.

Ik heb zijn vechtmethode bestudeerd en wed met je dat hij na mijn wederwoord òf niets meer schrijft (misschien zet hij een *kleine* verklaring dat hij met mij niet vechten wil of zoo), òf vreeselijk vaderlijk aan het oudehoeren slaat. Maar hoe dan ook, hij zal zijn portie krijgen.[2]

Ik heb mijn stuk klaar. Gisteravond las ik het Koch in zijn geheel voor. Hij vond het prachtig en zei met volle overtuiging dat in Z.'s heele carrière een dergelijke afstraffing nog nooit geschreven was. Misschien ben jij in je bloeddorst er nòg niet tevreden over, maar ik heb 't gevoel dat ik in mijn heele polemische loopbaan niet zóó moordend ben geweest.

Over die semitische kwestie heb ik niets meer te pas kunnen brengen; het ging er niet meer in. Wel heb ik je briefwisseling met Z. uitgespeeld, en gezegd dat je tot op dat moment 's mans maniakale stompzinnigheid tegen je met zwijgende verachting had over je laten gaan. (Niet precies zoo.)—Ter Braak werd in 't *Vaderland* ½ uur na verschijnen van zijn stukje over Z.[3] door een heerschap met indies-ploerten-accent (term van T.B.) opgebeld en meteen uitgescholden: 'Sentgraaff is een *reus* en u bent *soo'n* klein kereltje naast

1. Zie 3519 n 4 en 5 en 3549 n 1.
2. 'Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan ...' (zie 3549 n 4).
3. 'De moralist met een reputatie'. In *Het vaderland* 25 oktober 1938 (av.).

hem en toch *soo* opgeblasen! Uw *bederft* de krant met sulke Moskoustukken! U is een communist', enz. Ik had hem onmiddellijk verwoed terug uitgebekt. Ter Braak heeft 3 × zijn naam gevraagd en toen hij die niet wou zeggen, de hoorn opgehangen. Verder kreeg hij binnen 2 dagen 2 brieven van een veearts uit Soerabaja (nu in Den Haag 'in ruste') en van een ex-journalist v/h *Bat.Nwsbl.* die allebei ijverig over Z. uitpakten. De heer Schilt, hoofdred. v/h *Vad.* was zoowaar ook al bang voor Z., maar liet t.B. toch begaan. T.Br. zelf blaakt van strijdlust en schreef: 'Houd me op de hoogte van een event. reactie van dien ploert, want ik heb nog wat in 't vet voor hem.'[4]

Koets kreeg hier bezoek van F. de Malines van Ginkel,[5] die over Z.'s art. over mij begon. Koets gaf hem als 'dessous' van de zaak mijn stuk over *Atjeh*, waarop v. G. dat met pret begon te lezen en het meenam om er op zijn gemak van te genieten, belovend dat hij in *zijn* kringen zorgen zou voor verspreiding van deze 'dessous'. Je ziet, mijn methode *is* misschien zoo gek niet. Koch wil 2000 exx. laten opleggen v/h nr. waarin mijn wederwoord komt, omdat hij op bestellingen rekent. In ieder geval: er gebeurt iets. En ik ben game voor een onbeperkt getal volgende ronden met die oude rot. Voilà. Steeds je

E.

P.S. Daarnet je schrijven. Als ik nr. Soeki. ga, zal ik je natuurlijk waarschuwen. Wat die plaatserij betreft, neen, *ik* blijf met je van meening verschillen, omdat het een het ander wèl uitsluit, al was 't maar voor mijn 'moreele vrijheid van beweging'. Wat dit met de houding van courantiers als Vg. en Sl.[6] te maken heeft, begrijp ik niet: die lieden hebben een eigen blad en ik niet, en zij durven *niet* in hun *eigen* blad 'overnemen';—waar is de overeenkomst?—Tot slot dit komisch bericht: Kolff heeft Leo J. opgebeld om te informeeren naar het boek *De Ind. Jeugd v. Arth. D.*[7] waarvoor verscheidene bestellingen

4. In een niet teruggevonden brief van Ter Braak (zie *Bw TB-DP* 4, p. 535).
5. H. Fiévez de Malines van Ginkel, sinds 1934 resident van Batavia.
6. C. J. Versteeg en B. Sluimers. Versteeg, hoofdredacteur van het *Soerabaiasch-handelsblad* was gedurende het Europees verlof van Ritman tijdelijk hoofdredacteur van het *Bataviaasch nieuwsblad.*
7. Titel door DP alleen gebruikt voor de vijf in *GN* gepubliceerde fragmenten uit *Het land van herkomst* (zie 2081 n 2). Zentgraaff had deze uit *Sluipend gif* (zie 3513 n 5) overgenomen in de mening dat DP naast *Het land van herkomst* een tweede boek had geschreven. Zie ook 'Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan ...', p. 293 (*Vw* 7, p. 20).

ingekomen waren! Nòg iets: ik heb tòch nog wat over 't antisem. in mijn stuk gewerkt.

3556 (1097). *Aan M. ter Braak: Bandoeng, 6 november 1938*

3557. *Briefkaart aan H. Mayer: Bandoeng, 6 november 1938*

Beste Henri,

Zooals je misschien weet ben ik wegens longontsteking 3 weken bij de nonnetjes verzorgd en nu pas een dag of 5 weer thuis. Me frisch voelen doe ik nog lang niet. Maar daar nu niet over. Ik ontving een pakje boeken: Rutherford etc.,[1] waarvoor dank. Maar één boek gaat terug: *Fantôme d'Orient* dat ik je vroeg mij te bezorgen in de 'Collection bleue', d.i. op goed papier. Je zond me een gewoon ex. op krantenpapier, maar dat heb ik al. Dit is dus een misverstand.

Kan je nog zoo'n ander ex. krijgen, graag.

Hartelijk gegroet en tot zoover ditmaal,—

je E.

Bandoeng, 6 Nov. '38.

3558. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 6 november 1938*

Bandoeng, 5 Nov.

Beste Soejitno,

Ik haast me op je brief te antwoorden, maar daar 't vandaag Zondag is, vrees ik dat dit kattebelletje je toch te laat bereiken zal, dwz. dat je dan allang in Djokdja zult zijn. Wat een ellendige historie; en waarom dit zoo: de eene broer na den andere?[1] Misschien zullen we erover praten als we elkaar terugzien. Zoo per brief is het, als je de menschen niet kent, haast onmogelijk. Maar ik kan me voorstellen hoe afschuwelijk dit alles voor je moet zijn en wensch je van ganscher harte sterkte; mijn vrouw ook.

Met mijzelf gaat 't nog maar erg matig. Het hindert me mezelf

1. M. Rutherford, *The Autobiography of Mark Rutherford, Dissenting Minister.* Edited by [...] R. Shapcott [By William Hale White]. London 1881.
1. Tweede broer van Soejitno ook niet achterhaald Zie 3546 n 3.

nog zoo zwak te voelen; ik wil dan toch van alles doen en Bep heeft dan alle moeite om me tot rust te dwingen. Bovendien breekt het me op: inzinkingen, veel hoesten opeens, en vooral allerslechtst slapen. Ik wou dat ik 3 weken-verder was!

Het stuk tegen Zentgraaff heb ik afgemaakt (het is 4 × zoo lang geworden als het fragment dat ik dien avond voorlas), en zoo'n 'duel à mort' voor iemand die nauwelijks op zijn beenen kan staan, is natuurlijk ook niet 'bevorderlijk'. Maar nu komt 't zèker in 't nr. van 15 Nov. Wat Samkalden er ook van zeggen mag: mij in de *Java-Bode* rechtvaardigen—want dààr dient zoo'n verweer toch voor!—is me fysiek onmogelijk. Wat ik nu doe, is inderdaad, zooals ik ergens in 't stuk zelf zeg: het enteren van een slagschip met een visschersbootje,[2]—maar in duivelsnaam liever zoo, als ik zoo tenminste mijn 'moreele vrijheid van beweging' behoud. En werkelijk, ik ben nog lang niet aan 't eind van mijn middelen.

Wat je me over jezelf schrijft is mij volkomen begrijpelijk. We zullen mondeling en samen eens analyseeren wat hierin nu 'oostersche ziel' is en wat individueel Soejitno M. zelf. Maar in ieder geval: wen je niets aan, geen levensstijl, houding of wat ook, die je natuur vreemd is: alleen wat natuurlijk is, is echt. Dat wil niet zeggen dat er niet veel 'veroverd' moet worden, maar het eenige wat gedijt, is wat in de lijn van je eigen natuur ligt (wezen of karakter, hoe je 't noemen wilt). Ik heb op dit gebied een mooie anecdote voor je van Stendhal, over 't verschil tusschen het fransche en italiaansche karakter; ik denk dat het italiaansche karakter in dit voorbeeld je lief zal zijn.

Tot ziens dus! houd me op de hoogte van je terugkeer en van alles. Nogmaals, mijn vrouw en ik zijn in gedachten bij je, in deze pijnlijke dagen.

Een ferme hand van je

EduP.

P.S. Hartelijke groeten van ons 2 aan je vrouw natuurlijk ook. Het is ongelooflijk zooals jullie ons met mangga's verwend hebt, wij

2. Vgl. 'Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan ...' (zie 3549 n 4), p. 294 (*Vw* 7, p. 22): 'Ik zei erbij dat ik met plezier met hem [Zentgraaff] zou polemiseren, had niet de angst in kwestie ongeveer alle grote dagbladen tegen hem verlamd, zodat een strijd tegen hem practisch moest neerkomen op het aanvallen van een driedekker met een vissersbootje-...'.

smullen er dagelijks van, het is allemaal even lekker, en de voorraad raakt maar niet op!

Lieve Mevrouw S.,

Erg veel dank voor de heerlijke mangga's en de chocola voor Alijntje; die nog wel eens over de kinderen van meneer Swiet praat! Hartelijke groeten,

E. duP.—deR.

3559. *Aan J. Greshoff: Bandoeng, 8 november 1938*

Bandoeng, 8 Nov. '38.

Beste Jan,

Ik ben werkelijk gevleid en getroffen door alle betuigingen van deelneming en ongerustheid en heb niet het gevoel dat ik er een kwart van verdien. Maar enfin, nu zit ik alweer thuis, hoewel nog uitgeput en hoestend. Ik heb zelfs al een heele polemiek moeten voeren met den ploert Zentgraaff,[1] 'de grootste en machtigste journalist van Indië', voor wien iedereen hier in zijn rats zit. Ik heb een kleine troep getrouwen om me heen, en verder vindt iedereen het zalig als de alomgevreesde klappen terugkrijgt, maar zelf wat doen, alsjeblieft niet! Misschien heeft Menno—die in 't *Vaderland* een stuk tegen den man schreef—je er iets van verteld. Zooniet, dan is 't de moeite niet om hier nog eens over te beginnen. Het is vervelend, als je zulke akkefietjes moet opknappen en fysiek nog zoo gammel bent.

Iets anders: kan je Stuiveling niet vragen om *De Man van Lebak* en *Multatuli 2e pleidooi* (als supplement daarvan) samen te bespreken in *Gr. Ned.*?[2] Hij zal dat zeker voortreffelijk doen. De boeken zijn nòg niet weg! Het heele oponthoud wordt veroorzaakt door 'Templum Salomonis' in Leiden,[3] die de alleenverkoop voor Holland van de uitgaven van Nix hebben wil, en... 50 exx. per boek vraagt! De

1. Zie DP, 'Atjeh's epos in proza' (zie 3464 n 4), Zentgraaffs 'Sluipend gif' (zie 3549 n 1) en DP's 'Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan ...' (zie 3549 n 4).
2. Stuiveling besprak *Multatuli, Tweede pleidooi* in de rubriek 'Commentaren' in *GN* 37 (1939) 9 (september), p. 323–324. *De man van Lebak* is in *GN* niet besproken.
3. Zie 3489 n 4.

brave Nix is nu bezig ze aan te porren om er 300 te vragen. Metdat-al wacht hij met recensie-en andere exx., omdat erbij gezet moet worden waar het boek in Holland te krijgen is. Enfin, het is een omslachtig gedoe.

Ik stuur je, gelijk hiermee, een pak inhoudende 15 *verbeterde* Levets (er waren fouten in de uitgave, zooals ik merkte toen ik de Levet van Larbaud eindelijk uitgepakt had, en die blzn. heb ik over laten doen, en de mindere foutjes met O.I. inkt gecorrigeerd).[4] Menno stuur ik apart een ex., maar Jany, J.v.N., Henny, jij moeten het oude inruilen tegen een nieuw. De 10 overige kan je zien te verhandelen. Stuur Sander een *gratis*-ex. Ik beloofde hem dat;[5] hij stuurt me altijd al zijn boeken.

Verder doe ik in het pak, als verrassing, 5 exx. van de complete poëzie van Pia, onder pseud. v. Apollinaire, Radiguet en onder eigen naam.[6] Neem een ex. voor jou, geef een ex. aan J.v.N. en verkoop 3 exx. (Menno zond ik een ex.)

Verder geen nieuws. Is 't niet gek dat ik dit zakelijk relaas doe, terwijl ik nauwelijks tot het leven ben teruggekeerd? Een paar menschen hier komen me trouw opzoeken en zijn erg aardig. Verder schalt mijn naam hier, in Batavia en wschl. elders alleen in verband met de rel Zentgraaff! Nu mijn wederwoord de deur uit is, ga ik weer wat Stendhal zitten lezen. Maar de ware lust in lezen is er niet; in 't ziekenhuis, toen ik nog vrijwel den heelen dag moest liggen las ik wschl. te veel en hier voel ik me eig. moeër dan in 't ziekenhuis. Ik ben blijkbaar nog niet gekomen in dat stadium waarin de herstellende zich lekker voelt.

Bep is al dezen tijd een schat voor me geweest, in 't ziekenhuis, vóór 't ziekenhuis en nu. Het is opeens of ze niet moe meer is. Alijntje, die me finaal van de sokken zou 'leven', is uit logeeren bij 2 erge geschikte menschen hier,[7] waar hij 't heerlijk vindt: soms komt hij even hier, vraagt naar me, loopt het heele huis door met een bruinverbrand gezicht. Hij ziet er uit als een kleine gladiator, zoo stevig, met de krullekop van Puck.—Hoe hebben Jan en Kees toch hun exa-

4. Zie 2900 n 3 en 3490 n 1.
5. Zie 3534.
6. Guillaume Apollinaire, *Cortège priapique* suivi des *Jeux innocents* de Raymond Radiguet et de la *Muse en rut* de Pascal Pia. L'Ile de Java [1938]. In 30 exemplaren gedrukt.
7. Bij een broer van Ferdy de Grave, A. de Grave, en diens vrouw.

mens gemaakt? Schrijf wat over jullie. Mijn postblad u/h ziekenh.[8] heb je nu toch zeker allang ontvangen? Schrijf me ook eens over Gille. Ik zond Jean de St. laatst geld; moet er niet weer wat gezonden worden? Die 3 weken pneumonie hebben een raar gat in ons leven, althans in mijn bewustzijn, geslagen.

Ik schrijf beter, beste Jan, zoodra ik een 'praatbrief' van je heb. Neem nu dit heterogeen gedaas voor lief en heb een ferme hand van je

E.

Héél veel liefs van Bep ook en aan Atie natuurlijk. We hebben ernstige plannen om in Maart of Mei '39 naar Europa terug te gaan. Ik hoop al echt dat er niets tusschen komt dat mij hier houdt!—Misschien zoekt Ritman, hoofdred. *Bat. Nwsbl.* en vroeger je collega aan *de Telegraaf* (?) je op. Hij is op weg naar Europa, met verlof.

3560. *Aan F. R. J. Verhoeven: Bandoeng, 9 november 1938*

Bandoeng, 9 Nov. '38.

Beste Bob,

Ja, officieel ben ik hersteld, maar 't schijnt nog een kleine maand te moeten duren—voor ik me werkelijk zoo voelen zal. In ieder geval gaat het op 't oogenblik nog vrij treurig. Wij dachten Zaterdag of Maandag naar Selabintana (Soekaboemi) te gaan voor een kleine week om het 'herstel te bevorderen'. Waarschuw dus of jullie *dit* week-end komen of pas over 14 dagen; dan houden we daar rekening mee.

Mijn antwoord aan Zentgraaff zal wel niemand heelemaal voldoen en toch zal misschien ieder er wat van zijn gading in vinden. Jij wil hooghartigheid, Leo Jansen wil humor, een ander—Hugo bv.—wil hebben dat de man, liefst in de *Java-bode* zelf, wordt gevild. In ieder geval, het stuk is klaar en zelfs de deur uit. Ben jij inderdaad geabonneerd op *Kritiek en Opbouw*, zooals De la Court mij zeide? Heb je mijn bespreking van *Atjeh* (de eerste stoot tot dit alles) ontvangen?

8. 3548.

De verdere schrijverij amuseert me zeer. Dat verdedigingsartikel van 'Groeneveld' heb ik nu al 4 × opgestuurd gekregen![1] Maar wat bedoel je, als je zegt dat Veersema mij heeft gepromoveerd tot enz. en dat v.d.K. lovend over mij 'moest' schrijven? Is dat moeten een order van Veersema geweest,—en heeft deze nobele heer zich toen geëxecuteerd? Of geloof je dat hij 'moest' uit betere beweegredenen?—En wie is ds. Tichelaar, en wat deed hij in deze historie? Is hij ook door mijn gif beslopen? Blijkbaar heb ik niet alles nog over de zaak gelezen; mocht je de bijdrage van Tichelaar[2] dus hebben, wil je me die dan nog opsturen?

Dank voor je hint over Vermeer; maar je hebt je met een paar letters vergist: de man die mij interesseerde was Verbeet. Dat boekske verzen van hem is onvindbaar, hoewel ook Stapel nu het zijne gedaan heeft om het te pakken te krijgen. Geen enkele bibliotheek in Holland bezit het; Stapel heeft nu geschreven aan den zoon van den ouden mr. N.P. van den Berg (die dat boek bezat), maar die zoon, ex-president v/d Javasche Bank en zelf al een oude heer, schijnt doorloopend op reis te zijn en heeft tot dusver niet geantwoord.[3]

En nu, tot slot, nogmaals dank voor jullie belangstelling en de werkelijk prachtige bloemen die ik van jullie kreeg in 't nonnenhuis. Als mevrouw Vosmaer[4] die hier zelf gekozen heeft, verdient ze een compliment. Ze kwamen ook op een psychologisch goed moment; ik zie ze nòg voor me, zoo'n indruk hebben ze op me gemaakt.

Ik hoop: tot spoedig ziens. Veel hartelijks, ook voor Ellen en van Bep, en een hand voor jezelf van

t.t. E.

P.S.—Je zal wel gelijk hebben, dat ik die *Aanslag op Leiden* te weinig heb ingeleid en te zeer 'bekend verondersteld'. Maar als je me dat toen bij 't tiksel gezegd had, had ik dat nog kunnen veranderen; nu gaat 't niet meer helaas. Enfin, het heele opus heeft voor mij toch een

1. Zie 3549 n 1.
2. In *De kerkbode*, orgaan van de Protestantse gemeenten Batavia, Meester Cornelis etc., had de redacteur de Nederlands Hervormde predikant P. A. Tichelaar (1888–1963) fragmenten uit Zentgraaffs 'Sluipend gif' (zie 3549 n 1) overgenomen en gesuggereerd dat ook in Nederlands-Indië verbranding van 'schunnige lectuur' wenselijk zou zijn.
3. Zie 3485 n 1, 3487, 3493, 3509 n 2 en 3543 n 5.
4. Kennis van de Verhoevens in Bandoeng.

voorbijgaand—althans voorlopig—karakter. Als later de complete biografie nog eens verschijnt...[5]

Weet je dat ook Ter Braak den ouden smeerkees in het *Vaderland*[6] geprügeld heeft?

3561. *Aan H. Samkalden: Bandoeng, 12 november 1938*

Bandoeng, Zaterdag 12 Nov. '38

Beste Hugo,

Ingesloten een briefje van Koperberg, waaruit je blijken kan dat ik me met *Noes* toch nog wel bezighoud.[1] Zoodra ik weer thuis was, zond ik hem een gedetailleerde begrooting gebaseerd op prijsopgaaf van Nix. (Intusschen, het vooruitzicht met Kolff te moeten samenwerken bezorgt me nu al buikpijn; het zijn pretentieuze *lummels*, die van boekverkoop, lanceeren enz. geen snars benul hebben, haast nog minder dan van boeken maken.)*

Ik ben benieuwd naar je artikel,[2] vanavond, en zal daarover hier nog wat bijschrijven. Dat Versteeg[3] dat zinnetje liet schrappen omdat deze zaak hen niet aanging, is teekenend. Ik heb voor hem en de zijnen—vriend Ritman inbegrepen—ook nog een smakelijk zinnetje gezet in mijn artikel. En eventueel zal ik mij op dit punt nog

* Zie het kinderachtige en lompe lor dat ze nu gedrukt hebben over Rycklof van Goens. Een kinderboek à la Joh. H. Been met een omslag als voor *Mooi Bali* van het toeristenbureau. En daar zijn ze dan fier op!

5. Zie *Multatuli, Tweede pleidooi*, p. 150–151 (*Vw* 4, 532–533). In 1925 werd ondermeer met fondsen van de Shell aan de Utrechtse universiteit een bijzondere faculteit voor de opleiding van Indische bestuursambtenaren toegevoegd die een tegenwicht moest vormen tegen de 'ethische richting' (zie 3102 n 1) van de Leidse opleiding. De Leidse hoogleraren C. van Vollenhoven, A. W. Nieuwenhuis, C. Snouck Hurgronje, Ph. S. van Ronkel, H. T. Colenbrander, G. A. J. Hazeu en N. J. Krom verdedigden zich tegen aantijgingen en verdachtmakingen die aan de stichting van de Utrechtse faculteit waren voorafgegaan, in 'De aanslag op Leiden' in *De gids* 89 (1925) 2 (februari), p. 248–263.
6. Zie 3555 n 3.
1. Brief van 9 november 1938, waarvan een fotocopie in het DP-archief aanwezig is.
2. Zie 3549 n 2.
3. Zie 3555 n 6.

nader verklaren. Ik ben leverancier van een litt. kroniek voor die lieden, niet alleen voor *hun* gevoel, maar ook voor het *mijne*; ik ben dus ook van mijn kant volkomen vrij. Jij hebt au fond toch altijd nog iets meer illuzies omtrent deze lamstralen (Van Heutsz noemde *dit* nu 'kerels om tegen te pissen') dan ik. Vandaar dat ik het ook maar beter achtte om op je boudeerend epistel van laatst niet meer in te gaan.

Dank intusschen voor die domineesrel. Ik heb daarbij toch wel gelachen om de manier waarop Veersema dien man verneukt heeft, al was 't wat omslachtig. Maar zonder eenigen twijfel is V. èn een ontwikkelder man, èn een beter stylist èn een betere polemist dan onzen ouden Z. Het is alles bij elkaar een mooie indische rel geworden, en een geweldige reclame voor 't *L.v.H.*, dat in Batavia en Bandoeng zoo 'nabesteld' is, dat er geen ex. meer van te krijgen is en dat de boekhandel bij Q. heeft moeten nabestellen. Geloof maar vrij dat Z. dit ook door heeft en het heele nagevalletje allesbehalve lollig vindt; er wordt braaf om hem gelachen en dààrom was hij 't grapje niet begonnen. Ik ben benieuwd—psychologisch en tactisch benieuwd—wat hij na mijn stuk nog doen *kan*. Koch zegt dat hij er zeer mee in zal zitten en Koch kent het klappen van deze journalistiek. Enfin, we zullen zien.[4] Je bestelling van 60 exx. gaf ik door; ik zelf zal er een 25 à 30 'plaatsen'. Krijgen sommigen van onze wederzijdsche vrienden het dubbel, dan plaatsen *zij* verder.

Dat mopje van Ivo vind ik zeer geslaagd. Hoewel niet erg respectvol voor Multatuli. Maar vindt hij de nieuwe dokumenten ook kulkoek? Niemand heeft me daar eig. nog iets van gezegd: Van Leur en jij ook niet.

Wij gaan Maandag naar Soekaboemi, dwz. Boerderij Kramer (Hotel!) te Selabintana, aldaar. Ik ben expres nog hier gebleven om althans de 1e proef van mijn art. zelf te kunnen nakijken. Wij dachten zoo te doen: een dag of 5, 6 te S; dan gaat Bep nr. Bdg. terug om Alijntje te halen en ik ga dan òf bij Van Leur òf bij mijn tante Loonen[5] in Soeki. logeeren voor een dag of 3, 4—dwz. tot de Lebarandagen.[6] Daarna met Bep en Alijn en jou altesaam naar Tapos.[7]

4. Zie 3555 n 7.

5. Charlotte Loonen, tante Hélène in *Het land van herkomst*, dochter van DP's oudtante Rosine Eleonore Loonen-Chaulan.

6. Islamitische vastenperiode.

7. Bergoord bij Buitenzorg, waar Ritman een weekend-huis had, dat hij tijdens zijn verlof beschikbaar had gesteld aan Samkalden.

Vind je dit goed? Zooniet, schrijf—of kom in Selabintana in persoon vertellen— hoe 't wèl moet. Ik moet event. ook V. Leur natuurlijk nog permissie vragen.

Tot zoover . Ik ben stukken beter—maar zoodra ik mij wat echt 'employeeren' wil, zak ik gauw in. Vandaar dat al onze hoop nu op de klimaatsverandering is gevestigd.
Tot ziens. Hartelijk je

E

's Avonds.

Daarnet je stuk gelezen. De citaten overwoekeren niet; ik vind het een bèst artikel, en los en goed geschreven. Ze hebben je ook met het schrappen van je slotzin niet ernstig geschaad, want de zin die nu slotzin is, doet 't 'm ook heel goed.—Ik ben een beetje verzoend met Versteeg om zijn korte maar krachtige rede tegen de nazi's; de man is blijkbaar toch nog tot eenige werkelijke verontwaardiging in staat. (Ssjt, ssjt... is hij Jood?) En wat heeft ploert Z. hierover te hoesten gehad? Dat 'ze' dan ook maar die Herr Krats niet hadden motten mollen, zoo ver van huis?[8]

P.S.—Bezit je een ex. *Uren met Coster* of wil je er een? Ter Braak en ik hebben elk 15 exx. overgehouden, de rest van de oplaag is vernietigd,[9] ik neem er een mee voor Soejitno, voor als hij Ki Hadjar nog eens te lijf wil gaan... Maar de brave verdient beter!

8. Op 7 november 1938 verwondde de joodse Pool Herschel Grynszpan de derde secretaris van de Duitse ambassade in Parijs, Ernst vom Rath, dodelijk, waarna er in Duitsland georganiseerde pogroms tegen joden werden gehouden (Kristallnacht). De kop op de voorpagina van het *Bataviaasch nieuwsblad* van 12 november 1938 (ocht.) luidde: 'Vreeselijke pogroms in geheel Duitschland, Nazi-gepeupel plundert, mishandelt en sticht brand'. Zentgraaff heeft in *De Java-bode* van 12 november niet gereageerd op de gebeurtenissen in Duitsland.

9. Zie *Bw TB-DP* 4, p. 92–93, 332, 335, 336, 349, 351 en 353. In 'De oplaag van *Uren met Dirk Coster*' in Het vaderland van 16 december 1938 (av.), waarvan het concept op p. 92–93 van *Bw TB-DP* 4 hoort bij 3580 (1102) op p. 351–353, verklaarde DP ondermeer: 'Ik heb de rest van de oplaag van 'Uren met Dirk Coster' laten vernietigen, omdat het boek [...] zijn werk heeft gedaan. [...] Maar één ding telde voor mij: hoe fel ook, mijn polemiek tegen den heer Coster was een *literaire* strijd. In den strijd, die thans gevoerd wordt tegen de barbarie, zie ik den heer Coster als een zoo fatsoenlijk iemand, dat deze hele aanval op hem "overdone" lijkt.'

3562 (1098). *Aan M. ter Braak: Bandoeng, 13 november 1938*

3563. *Aan F. R. J. Verhoeven: Bandoeng, 13 november 1938*

Bandoeng, 13 Nov. '38.

Beste Bob,

Wij gaan morgen van hier naar Soekaboemi: eerst een dag of 5 in Badhotel Kramers. Daarna gaan we hoogstwschl. bij Hugo in Tapos de Lebarandagen doorbrengen. Dus pas nà Lebaran zijn we hier terug; laat ons zeggen na 25 of 26 dezer. Ik hoop gedurende deze vakantie 'bij te komen' en niet 'in te storten'.

Het stuk van Ter Braak heb ik op 't oogenblik niet hier en kan ik je dus pas na terugkeer laten lezen; alswanneer 't je wel niet veel meer zal kunnen schelen. De grappen in 't groene krantje[1] zijn overigens veel savoereuzer, vooral sinds die ds. mee is gaan schelden. Ik heb een sonnet erop gemaakt, dat bij gebrek aan een passend orgaan—met *De Ochtendpost* wensch ik mij toch nog niet te verbroederen—ongepubliceerd zal blijven, dwz. als de satyrieke vaerzen van eertijds anoniem zal moeten circuleeren. Of liever; anoniem niet, maar in handschrift. Ik schrijf 't voor je over op de blzij. die ik openliet.

Voel jij je maar prettig K.M.'s ver van Z. en groet hem naar de mate van die vèrheid vriendelijk. Dat wordt haast een vriendelijkheid in K.M.'s. Ik zelf heb me altijd met allerlei schorem bemoeid en zal wel behebt met deze slechte karaktereigenschap overlijden. (Bijna was 't *nu* al gebeurd.)

Wschl. zie ik je in December, als ik nr Batavia ga voor Dirk v. H. Anders in Januari; tenzij jullie toch nog hier komen (nà 25 dezer). In ieder geval hartelijk gegroet, ook door Bep en met Ellen, en door je

EdP.

De dominees die lijkverbranding preeken,
verwijzend naar de Deugd van 't Derde Rijk,
gaan arm in arm met het krijgshaftig lijk
dat zich in 't openbaar met vlijt moet wreken
van in 't geniep gederfd erotisch slijk.

1. *De ochtendpost.*

De Deugd komt vaak met zekere gebreken...
Wie staat nog pal en hoog? Wie kan nog breken
een lans? Wie nam met hangend hoofd de wijk?—

Maar zie, zijn ouders moet men niet ontkleeden:
dat is in strijd met het vierde gebod,
en monopolie der dochters van Loth.

De dominee moet Genesis vertreden,
en 't Hooglied, en veel méér van 't Woord van God.
Waar Goden lachen, past gekerm den Zot.

(*Noot.* Het mopje over de dochters van Loth heb ik in een kort naschrift op mijn 'antwoord' benut.)[2]

3564. *Briefkaart aan P. J. Koets: Bandoeng, 15 november 1938*

Bandoeng, Dinsdagmorgen.

Beste P.J.,[1]

Nog één wijziginkje moet ik je schrijven, voor we eindelijk van hier gaan. In die laatste zin[2] schreef ik: '*heft* soms een spiegel'. Wat een aanstellerij! Wil je daar gewoon van maken: 'houdt'? Dank! Ik ga werkelijk gerust weg, nu ik weet dat jij dit karweitje voor me

2. Zie het 'Naschrift' bij 'Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan...' (zie 3549 n 4), p. 295 (*Vw* 7, p. 26): 'Zelfs een dominee [...] is komen meeschelden dat ik mijn ouders uitgekleed heb: terecht buiten zichzelf dat ik mij aan dit monopolie van de dochters van Loth heb durven bezondigen.'

1. P. J. Koets (geb. 1901), in 1938 waarnemend rector van het gouvernements lyceum te Bandoeng. Koets had van 1920 tot 1926 in Utrecht klassieke talen gestudeerd en was in 1929 gepromoveerd, waarna hij naar Nederlands-Indië vertrok. Hij had tot in 1939 verschillende leraarsbanen. In 1939 werd hij ambtenaar aan het departement van Onderwijs en Eeredienst te Batavia. De oorlog bracht Koets door in Japanse krijgsgevangenschap, onder andere aan de Birma-spoorweg. Na zijn terugkeer in Nederlands-Indië was Koets eerst hoofd van het departement van Onderwijs en Eeredienst en vanaf 1946 directeur van het Kabinet van de gouverneur-generaal. Na zijn repatriëring in 1950 was Koets van 1951 tot en met 1961 hoofdredacteur van *Het parool* en van 1962 tot en met 1970 wethouder van Amsterdam.

2. Van zijn 'Naschrift' bij 'Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan ...' (zie 3549 n 4).

opknapt. Het is heusch onze schuld niet; wij zijn 3 dagen later gegaan en nog is die Chinees niet klaar, en Koch schijnt moreele bezwaren te hebben om hem boetes op te leggen—het eenige systeem dat helpt, bij deze heeren. Zoo zijn wij nu, wij democraten!

Bep is verrukt dat wij eindelijk van hier komen; ik ook. Ik hoop als een minder verzakt stuk mensch terug te komen. Hartelijke groeten, ook van Bep en aan Adri, gaarne je

EduP.

P.S. Zie je zelf nog fouten, verbeter die gerust. Ik was nogal suf, gisteravond.

3565. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Soekaboemi, 15 november 1938*

Soekaboemi, 15 Nov.

Beste Soejitno,

Na veel gedraal zijn we hier dan: Hotel Wanasarie, boven Soekaboemi. Je moet wel een taxi nemen van het station. Het uitzicht is hier prachtig. Maar ben je al uit Djokdja terug?[1] En hoe was 't verloop? Het is moeilijk plannen maken, waar ik omtrent dit alles niets weet.

De Lebarandagen brengen we hoogstwschl. bij Samk. door in Tapos; tenzij dat ook gewijzigd wordt. Gaat het door, dan kom ik in ieder geval even bij je in Buitenzorg.

Het beste. En ik hoop: tot ziens.

Je EdP.

3566 (1099). *Aan M. ter Braak: Soekaboemi, 16 november 1938*

3567. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Soekaboemi, 18 november 1938*

Beste Soejitno,

Ik had vanmiddag even naar je toe willen gaan, maar met deze wind waag ik het er niet op. (Vanmorgen ben ik nog in een toestel

1. Waar een broer van Soejitno begraven was (zie 3558 n 1).

gaargestoomd!) Kan je brenger dezes het getypte stuk meegeven + de oorspr. brief?[1] Of anders mij die 2 dingen (laten) brengen?

Wij gaan morgen naar Tapos.[2] Je kan daar komen logeeren, als je wilt; ga dan met Samkalden mee, als die eerstdaags daarheen teruggaat. Wij gaan om kwart over 10 van het station weg—per auto, maar ik ga daar eerst Bep afhalen die met Alijntje uit Bandoeng terugkomt.

Kan je niet, dan zie ik je hoogstwschl. terug als wij van Tapos[2] weer hier komen (± over een dag of 10, maar plannen maken in mijn toestand blijft précair). Of kom je vanavond nog even zelf?

Hartelijk je

E.

3568. *Aan G. M. G. Douwes Dekker: Bandoeng, 29 november 1938*

Bandoeng, 29 Nov, '38.

Waarde Heer Douwes Dekker,

Teruggekomen van een totaal mislukte herstellingsreis, vind ik hier een briefje van uw broer, die mij meedeelt dat u zelf nu ziek bent en zelfs dat ik u niet mag telefoneeren. Dit bezorgt mij wroeging dat ik u niet na uw bezoek hier (toen ik net een wandelingetje in de buurt maakte) niet meer getelefoneerd heb; de reden daarvan was: 1° dat ik mij zelf zeer ontmoedigd voelde, 2° dat het vanzelf sprak dat u altijd welkom bent.

Feitelijk ben ik na mijn 'ontslag' uit het ziekenhuis[1] allesbehalve goed geweest, en nu nog heb ik 's avonds weleens verhoogde temperatuur. Toen ik pas hier thuis was, voelde ik eerst recht hoè uitgeput en ellendig ik eraan toe was; vandaar mijn depressie. Dat gaat nu iets beter—hoewel de verandering van klimaat niets heeft geholpen, want het woei overal verschrikkelijk of het regende en het was kil; en kortom, ik heb nog 3 dagen in het ziekenhuis in Buitenzorg gelegen om wat 'uit te rusten'. Alleen bestraling met hoogtezon heeft mij goed gedaan.

Maar daar zit ik u—min of meer bijwijze van excuus geluk-

1. Mogelijk stukken die DP heeft gebruikt voor 'Ontmoeting met Indonesiërs, (Zijlicht op de provincie)' in *Kritiek en opbouw* 1 (1938–1939) 24 (1 februari 1939), p. 361–363 (*Vw* 7, p. 42–48).
2. Zie 3561 n 7.
1. Op 31 oktober 1938.

kig!—te onderhouden over *mijn* kwalen, en *u* bent ziek! Wilt u mij hierna even laten opbellen, door uw vrouw of een andere huisgenoot, om mij mee te deelen hoe 't nu gaat? Ik zou u ook best willen opzoeken, als u dat niet vermoeien zou, maar moet dan eerst hooren wanneer ik komen mag.

In ieder geval: het beste! en ik hoop: tot spoedig ziens,

Steeds uw

EduP.

3569. *Aan F. E. A. Batten en R. A. J. van Lier: Bandoeng, 30 november 1938*

Bandoeng, 30 Nov. '38.

Beste Freddy en Rudie,

Heel veel dank voor jullie blijken van belangstelling, waar ik natuurlijk erg trotsch op was. Over die ziekte zelf schrijf ik nu maar niet meer. Ik ben nu nòg niet best; en streed door het gekwakkel nog verwoed met den gevaarlijken man Zentgraaff. Ik boek het resultaat dat deze gevaarlijke nu verward rondloopt (volgens zijn eigen vrienden); hij is 't niet gewend zóó teruggebeten te worden. Voor bizonderheden: vraag de uitknipsels die ik zond aan Ter Braak. Het is verdraaid lastig hier veel exx. van al die krantjes te krijgen.

Naar Rudie's verzen kijk ik natuurlijk verlangend uit. Is er niet nog heel wat van te plaatsen in *Werk*? Eerst 'naam' maken, jonge man, anders nemen de edele hollandsche uitgevers (die vroeger in Frankrijk slager waren)[1] je niet.—Ik ben ook erg benieuwd naar *Werk*. Stuur je me direct een ex. voor 't *Bat. Nsbl.*?[2]

En nu: veel dank voor de allergezelligste brief van Freddy, die ik bij de nonnetjes in 't ziekenhuis las, net toen ik weer wat op asem kwam. Betere omstandigheden voor deze omstandige kout kon je je niet wenschen. Bep en ik waren er verrukt van.

Ik antwoord nu op een paar punten die daarom vragen.

1. Best; geef Rudie en Kennie een foto van Arthur D. als aapje.[3]
2. Groet Paul Beynon, en Jane niet minder, hartelijk van ons.
3. Ik kan Hatta niet ontmoeten, die inderdaad een zeer 'zuivere

1. L. J. C. Boucher, uitgever en boekhandelaar in Den Haag.
2. Zie voor 'Een nieuwe schrijversgeneratie' 3493 n 5.
3. Zie *E. du Perron*. 's-Gravenhage etc. 1969, Schrijversprentenboek 13, p. 5 nr. 9.

figuur' schijnt te zijn: *de* 'ideoloog' onder de nationalisten hier, —omdat hij ergens in ballingschap werd opgeruimd.[4]

4. Benieuwd of ik je broer nu zal zien. Van mijn kant: *graag*.

5. Je belastert, vrees ik, LaRochefoucauld. Zoek die maxime, waar je zoo kwaad om werd, eens op. Het zou me verwonderen als dat 'je ne m'inquiète' niet gelezen moet worden als: 'ik *wantrouw* mijn vrienden niet' (niet: 'mijn vrienden kunnen me geen bal schelen'!) Van LaR. is de prachtige uitspraak: dat men beter door zijn vrienden bedot kan worden dan ze te wantrouwen.[5] Ei zoo!

6. Brief van Anth. Donker—geheel 'true to type'—en art. over De Haan[6] zend ik je terug.

7. Pestilent, dat van Verbeet! En *De Muze* is zoowat klaar. Ik heb er *dit* op gevonden: Verbeet's blzn. te laten eindigen onderaan een blzij met even nr.; vind je dus dat boekje nog, dan kan er een blad tusschengevoegd worden, genummerd x^a en x^b; als ik dan maar genoeg heb om precies 2 blzn. te vullen. *Doe dus nog wel moeite* en schrijf méér *indische* dingen over, behalve die zegezang op de doode Chineezen.[7]

8. Dankbaar en in spanning uitziend naar wat Aad Schelling doet.[8]

9. De genieën van *Werk* komen dus uit Schiedam en Overschie.[9]

10. Ik zond je 5 exx. *K. en O.* om te verspreiden ook. Geef er 1 aan Stapel als 'gerucht uit de indische *provincie*'.

11. Mijn art. van 't *B.N.* heb je compleet. Ik stuurde je het laatste tot op heden: over een bloemlezing social(istisch)e poezie.[10]

4. M. Hatta (1902–1980), voorman van de 'non-coöperatoren', in 1934 geïnterneerd en verbannen naar achtereenvolgens Boven-Digoel, Bandaneira en Soekaboemi; proclameerde met Soekarno op 17 augustus 1945 de onafhankelijkheid. Hatta was ondermeer minister-president van de Verenigde Staten van Indonesië.
5. Maxime 84: 'Il est plus honteux de se défier de ses amis que d'en être trompé.' Een tweede maxime van La Rochefaucould is niet teruggevonden.
6. Zie 3543 n 6.
7. Zie 3485 n 1 e.v. brieven. De bundel van Verbeet heeft DP niet meer kunnen achterhalen (zie *De muze van Jan Companjie*, p. 124 n 1).
8. A. L. Selten (ps. voor A. L. Schelling), 'Klein en onbelangrijk'. In *Werk* 1 (1939) 1 (januari), p. 47–49. Ada Schelling (geb. 1912) was een oud-leerlinge van Ter Braak en een vriendin van Van Lier.
9. A. van der Veen was in Schiedam opgegroeid en L. T. Lehmann in 1920 in Rotterdam geboren.
10. 'Om de vrijheid van de kunst' (zie 3554 n 2).

12. Het essay over de jeugd, van den heer De Graaff, vind ik een godsnakend lor. Hij heeft van alles en nog wat bij elkaar gesleept wat hij toevallig over 'jonge menschen' gelezen had, en daar wat tusschendoor geluld. Geen wonder dat *hij* geen samenvattingen wenscht! Dat is in dit geval bepaald geen bewijs van 'superieure intelligentie', maar van *onmacht*. Dat Ter Braak dit geknoei niet door heeft, vind ik allergekst.[11]

13. Kan je mij dat citaat v. Freud over Multatuli (*Ges. Schr.* V, blz. 135)[12] niet *bezorgen*? Niemand heeft hier die werken compleet.

14. Waarom koop je *Woutertje P.* niet in de uitgaaf die Mimi ervan bezorgde?[13] Dat is toch zéker de beste! Of is die misschien nooit verschenen. Ik méén van wel. Vraag Henri Mayer, de jonggehuwde.

15. Alla Baud is een russische jodin, meen ik, gehuwd met baron Baud, ambtenaar te B. zorg. Het bundeltje is geen kik waard.[14] (Ook geen kick, als je dat liever had.)

16. Jij èn je broer kunnen *Oud-Batavia* krijgen voor f 12 + de 'vrachtprijs'. Er ligt nog een hoop; dus haast je langzaam.

17. Wie is die vlaamsche E. du P.? Ik weet wel dat er een zeer getapte spaansche 'musicus' is, maker van lollige muziek, Edoardo du Perron. In Parijs kreeg ik eens een bestelling die voor hem bedoeld was en gaf die door aan mijn zwager Robert de Roos.

18. Als je me 't adres opgeeft van mej. Wies de Neef, kan ik haar vinden. Anders slecht.

19. Dr. Denis Mulder.[15] Ik zag hem een 20 jaar geleden, toen hij de dokter was van mijn broer Oscar. Ik vond hem toen een kakkineus en dikdoenerig manspersoon. Hij stak zich graag in soendaasch kostuum en naaide, volgens gerucht, aldus vele raden-ajoe's af. Volgens betrouwbare menschen hier—*niet* 'uitbuiters'—is hij 'multatu-

11. Zie 3543 n 11.

12. Zie S. Freud, *Gesammelte Schriften V*, [etc]. Leipzig. etc. 1924, p. 135–136. Freud ontleent het citaat aan *Multatuli-Briefe I*. Herausgeg. von W. Spohr. Frankfurt a/M., p. 26.

13. Multatuli, *De geschiedenis van Woutertje Pieterse*. Uit zijn Ideën verzameld door zijne weduwe. Amsterdam 1890. 2 dln.

14. *Java en poèmes*. Paris 1935–1938. 2 dln.

15. Denis Gérard Mulder (geb. 1883), oud-civiel geneesheer en gewestelijk gouvernementsarts in de Preanger regentschappen op Java, auteur van enige geschriften op geneeskundig terrein, promoveerde in 1923 te Utrecht op de dissertatie *De invloed der moderne kultuur op het verloop der syphilis bij den Soendanees*.

liaansch' alleen in den slechtsten zin. dwz. bovenal een querulant. Het kan zijn dat dit alles verkeerd is: een eigen oordeel heb ik niet over hem.

20. Ik bescherm mijn boeken heelemaal niet tegen 'tropische invloeden'. Door een wonder blijven ze gespaard.

21. En nu tot slot iets waar *ik* 'haastiglijk' antwoord op zou willen hebben. Ik nam van Antonides' *IJstroom* één groot fragment (uit wat je me zond);[16] het begint met den regel: 'Hier aemt een zoeter lucht op d'Indiaense plassen' en eindigt met: 'Met dit [Makassar] te trappen en gedurig kleen te houwen'. Maar 2 regels in dit stuk lijken mij verdacht. De eene is: 'Om met dien Nektar mij tot druipens te ververssen' (moet 't niet zijn: *vervarssen?* het rijmwoord is: 'karssen'.) De andere (iets verder) luidt: 'Haar vierige oogen zacht met roode stralen glimmen'. *Zacht?* of *zagh?*

Tot zoover. Schrijf gauw! Hartelijk je

E.

3570. *Aan J. Greshoff: Bandoeng, 30 november 1938*

Bandoeng, 30 Nov. '38.

Beste Jan,

Na allerlei gesjouw door wind en regen en in een klimaat dat overal even beroerd was, ben ik maar weer naar huis gegaan. Het gààt wel, maar 'de oude' ben ik nog lang niet. Dat gaat niet zoo vlug, vooral niet als je het weêr niet mee hebt. In Buitenzorg lag ik—voor de controle en de rust—zelfs nog 3 dagen in 't ziekenhuis.

Schand. in Holland keek ik na en de proeven gaan vandaag per luchtpost terug. Ik zette erop om de revisie naar Menno te zenden; kan die 't niet doen, laat *hij* 't dan aan Hein doorgeven.

Ik ben erg blij met je goede opinie—tè goede wschl.!—erover. Het is net of ik nu weer een beetje ben 'gereclasseerd'. Aan *Dirk v. H.*[1] ben ik niet toe kunnen komen, deels door mijn werk aan de Comp.-bloemlezing (die nu zoowat klaar is), deels door die verdomde longontsteking die me 2 maanden gedwongen rust bezorgd

16. Zie *De muze van Jan Companjie*, p. 56–63 met op p. 60 de lezing 'ververssen', 'karssen' en op p. 61 'zacht'. *De muze van Jan Companjie* (2e dr. Bandoeng 1948) heeft op p. 83 'ververssen', 'kerssen' en 'zagh'.

1. 'Zich doen gelden' (zie 3282 n 11).

heeft. Maar over 14 dagen hoop ik met kracht dat werk weer op te vatten.

Ik zend joù—gelijk met dat pak aan H. en W.—teksten en portretten van Daum. Laat nu even berekenen hoeveel blzn. *G.N.* dit al is; anders komt er weer te veel! Weet je dat, geef me dan op hoeveel er nog bij moet. Dan stellen Nieuwenhuys en ik ons daarop in. Let overigens wel: deze tekst is *gratis*; je kunt het nr. eventueel dus wat dikker maken, lijkt mij.[2]

Het verhaal van Kees deed ik in 't zelfde pak.[3]

H. en W. hebben me inderdaad gevraagd *SiH.* uit te geven. Ik schrijf ze heden of morgen. Maar is Leopold niet beter?[4]

Kan je me, in ieder geval, na de revisie—of liever gezegd *van* de revisie—een stel gewone proeven (compleet) laten zenden; per 'gewone' mail?

Nu nog iets van belang wat de plaatsing betreft. Doe mij 't *groote*[5] plezier om het ding in 5 keer te plaatsen, zooals ik 't op de proeven aangaf (± 20 blzn. per keer), *niet* in 6. Zooals 't nu is, krijg je min of meer afgeronde geheelen, ga je er nòg meer in snijden, dan wordt het verbrokkeld en onlogisch. Het is toch een kleine moeite om wat gedichten of een kortere schets op te schuiven. En dan kan het Daum-nr. in *Juni* gaan; zoodat je met het nieuwe halfjaar een geheel nieuwe 'sfeer' ingaat.

Grappig iets: door 't schrijven (bij schrijven) van dit verhaal ben ik ziek geworden, in Dago. De opbrengst van dit verhaal weegt zoowat op tegen wat de ziekte me gekost heeft! Oude indische menschen zouden zeggen: het heeft ongeluk gebracht om die oude familiehistorie te gelde te maken, maar nu is 't weer goed!

Je *Holl. Weekblad* zag ik met plezier. Voor een dergelijke *Haagsche Post*-achtige uitgave—o, die 3 O's![6]—is het eig. alleraardigst. Wil je mijn naam per se voluit voor die 3 stukken,[7] vooruit dan maar. Stuur

2. Zie 3489 n 6 e.v. brieven.
3. Zie 3494 n 5.
4. *Schandaal in Holland* is bij Leopold verschenen.
5. Dubbel onderstreept.
6. Niet achterhaald.
7. 'Oudheden op West-Java I, Heilige stenen in West-Java', 'Oudheden op West-Java II, In het hart van het oude rijk Padjadjaran' en 'De versteenden op het land Tjikoppo'. In *Het Hollandsch weekblad* van 25 maart, 15 april en 29 april 1938 (*Vw* 7, p. 332–346). De artikelen waren begin 1937 geschreven en bestemd geweest voor *Het vaderland* (zie ondermeer 3156 en 3211 n 3 e.v. brieven).

me af en toe nog eens een nr.—Ik vind 't alleen ellendig dat je je daar zóó te sappel voor moet maken. Is de bedoeling om 't later minder te doen? of om er dan veel meer aan te verdienen? Arme Jan, ik wou dat ik wat in Brussel kon zijn; misschien dat ik je dan hier ook wat mee helpen kon, al of niet samen met mijn vrouw Bep.

Mijn aanval op Zentgraaff (ploert der ploerten en algemeen gevaarlijk geachte pers-satraap, verkapte, *nauwelijks*-verkapte ennesbejer, tyran sinds 40 jaar enz.) heeft een 'rel' van belang veroorzaakt.[8] De man zelf is verbluft en verward dat iemand hèm zoo heeft durven afrossen; ik heb 't gedaan op een manier die *hij* begreep. De kleine pers is mij van alle kanten bijgevallen en het regent dankbriefjes aan de red. van *Kritiek en Opbouw*, tot dusver een saai blad. Koch, een uiterst fatsoenlijke vent, ouderwetsch genre socialist, is opgetogen en leeft ervan op. Vraag Menno toch eens je de knipsels door te zenden die ik hem zond—ik heb er niet genoeg om voor jou een extra-stel te maken!—en amuseer je ermee. Maar om precies te weten wat dit beteekent voor de atmosfeer hier, moet je in Indië, dwz. in de provincie zijn. Ik stuur je een nr. van *K. en O.*, waarin de tekst gelardeerd werd met citaten uit *In alle Ernst*; niet door mij, maar door een neerlandicus en socialist D. de Vries (dezelfde die mij in dat nr. verdedigt tegen Zentgraaff,[9] toen ik nog bij de nonnetjes lag) en door Koch. Koch heeft van je *Rebuten* 3 exx. gekocht, 1 voor elk van zijn kinderen, die in Kota-Radja zitten. De Vries is dòl op je en haat Anth. Donker, die in 't *Crit. Bull.*[10] heeft durven zeggen dat *In alle Ernst* het drukken niet waard was: 'de allerslechtste blzij van Greshoff is nog veel beter dan de beste van Donker', zegt hij. Het is een wat stugge, door en door eerlijke kerel, ex-arbeider die via 't onderwijzerschap leeraar is geworden, nu wd. bibliothecaris v/h Bat. Genootschap. Wil je niet eens een stukje voor *K. en O.* speciaal schrijven, over de sfeer in Europa, of wat ook? Ze zouden er hier zoo gelukkig mee zijn. Maar honorarium krijgt niemand, daarvoor is 't blad te klein en het roeit tegen alle groote-pers-klippen op. Het is mutatis mutandis wat 'Waakzaamheid' in Holland is, maar in Indië is dat 10 × moeilijker en gevaarlijker, want al wat voor 'rood' kan

8. Zie 3519 n 4 en 3549 n 1.
9. *Kritiek en opbouw* 1 (1938–1939) 18 (1 november 1938) met hierin op p. 281–282 D. d. V., 'Sluipend gif'.
10. In de rubriek 'Periscoop'. In *Critisch bulletin* 9 (1938) 10 (oktober), p. 303–304.

worden gescholden is hier voor zoowat de heele europeesche kolonie 'onruststoker', dus des duivels.

Tot zoover. Heel veel hartelijks onder ons 4, steeds je

E.

Dank voor wat je deed voor Dubois.[11] Hij schreef touchant erover. *Hoe is hij?*

3571. *Aan uitgeverij Van Holkema & Warendorf: Bandoeng, 30 november 1938*

Bandoeng, 30 Nov. '38.
Wajanglaan 25.

Geachte Heeren,

Gelijk hiermee zend ik u de proeven van *Schandaal in Holland* per luchtpost terug. Zoudt u mij van de revisie een compleet stel willen zenden, per gewone mail? Bij voorbaat dank.

Als u het uit wilt geven als apart boekje, is mij dat zeer welkom.[1] Mijn voorwaarden? Ik zou willen dat u 't uitgaf in een formaat als *Vergittertes Fenster* van Klaus Mann (bij Querido verschenen)[2] en met een geïll. omslag in kleuren. Kan dat? Verder zou ik graag een 'nietterugvorderbaar voorschot' erop ontvangen—door ù te bepalen —en 12½% op den verkoop; dat is wat ik altijd gehad heb.

Van meer belang voor mij is: dat ik een *reeks* van deze kleine romans of lange verhalen wilde schrijven, die ik dan ook graag in dezelfde uitvoering bij u uitgegeven zou zien. Het volgende verhaal gaat over Dirk van Hogendorp, koloniale figuur van den eersten rang, kleinzoon van O.Z. van Haren, en zal heeten: *Ontdekking van den Javaan.* Gaat u in principe hiermee accoord?

Wat ik nu als voorwoord in *Gr. Ned.* heb gezet, kan in de boekuitgave achteraan staan, dat is, lijkt mij, met het oog op den verkoop beter. Boven den titel zou ik dan de titel van de reeks willen hebben, dus op het titelblad ongeveer zoo:

11. Zie 3548 n 5.

1. *Schandaal in Holland* werd uitgegeven door H. P. Leopold (zie 3227 n 6), maar was in afleveringen verschenen in *GN* (zie 3282 n 11), dat Van Holkema & Warendorf uitgaf.

2. K. Mann, *Vergittertes Fenster, Novelle um den Tod des Königs Ludwig II von Bayern.* Amsterdam: Querido 1937. 19 cm.

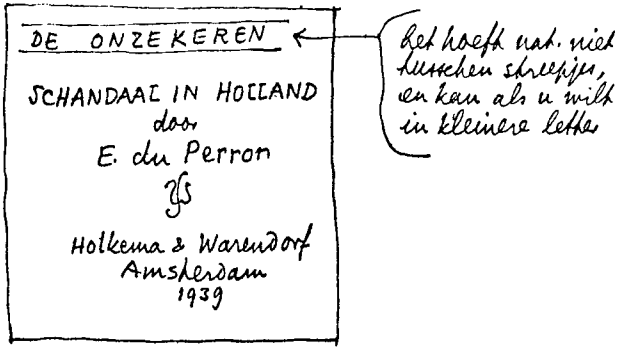

In afwachting van uw antwoord, hoogachtend,

uw dw. EduPerron

3572. *Aan R. Nieuwenhuys: Bandoeng, 30 november 1938*

Bandoeng, 30 Nov. '38.

Beste Nieuwenhuys,

Dank voor je hartelijke schrijven. Ik ben na allerlei rondsjouwen in winderige en kille streken maar weer thuisgekeerd. Dat was goedkooper, en gezonder ook.

De strijd met Z. gaat onverzwakt voort. Hij heeft nu de heele redactie van *K. en O.* in de *Java-Bode* van jl. Zaterdag belasterd[1] (wat zeggen wil dat wij hem gedwòngen hebben zijn doodzwijgerij op te geven!) en per deurwaardersexploot een zoo onbenullig antwoord voor mij aan *K. en O.* zelf aangeboden, dat wij 't gretig hebben ingehaald. Dat, en mijn reactie erop, lees je in 't volgend nr., dat wschl. 3 Dec. uitkomt.[2]

1. In 'Graven en knagen' in *De Java-bode* van 26 november 1938 merkte Zentgraaff ondermeer op: 'Het orgaan is het altaar waarop wordt geofferd aan ideaal-socialisme, edel-communisme en salon-bolshewisme, en als degeneratie verschijnsel past het in grooter internationaal verband.' Verder schreef hij 'dat ook in dit Indische gewroet de Jood een rol van belang speelt. Men traceert den voetafdruk van Ahasverus in en door allerlei destructieve publicaties, van het "Indische Volk" tot K. en O. en de rest.'

2. Zentgraaff had op grond van artikel 19 van het Drukpersreglement recht van antwoord, waarvan hij in *Kritiek en opbouw* 1 (1938–1939) 20 (1 december 1938), p. 308–310 gebruik maakte. In 'De heer Z. aan het woord' noemde Zentgraaff iemand die zo over zijn ouders schreef als DP had gedaan een 'smeer-

Waar blijft je bespr. van Tielrooy voor dit blad?[3]—Ik liet je door Nix 1 ex. *Mult. II* zenden en vroeg hem er nu eindelijk Victor Ido[4] bij te doen; hij zegt dat het nu gebeurd is! Ik hoop 't.

Wat dus per se behouden blijft van Daum heb ik naar Greshoff gestuurd. Hij kan dan laten berekenen hoeveel blzn. *Gr. Ned.* dit al is en wij kunnen ons dààr weer op inrichten. Doe dus voorloopig niets, behalve aan je eigen artikel. Hoe gauwer dàt klaar is, hoe beter. Overigens zal 't Daum-nr. pas in *Juni* kunnen uitkomen,[5] schrijft Gr., vanwege de vele copie, o.a. van mijzelf.*

Je woord vooraf en de woordenlijst en de 3 eerste fragmenten heb ik aangehouden; daar kan je dus nog van alles in veranderen. Wil je dit nu terug hebben?—De portretten zond ik op, dat is voor Gr. 'attractief', zeg!

Ik ben 't met je eens: dat slotstuk van Van Tuyll[6] is uitstekend van toon, als *slotstuk* (d.w.z. met de heele historie ervóór). Apart gelezen onthoudt de lezer alleen maar dat 'die planters toch zulke rare kerels zijn en elkaar soms hun njaï cadeau geven'. En in deze lijn is Yps[7] dan heel wat savoereuzer.

Ik kijk benieuwd uit naar het werk van Ferdy. Ook dat kan in *K. en O.* besproken worden; wil jij dat doen? Of zal ik het Koch vragen, of D.D.?[8] Pols Ferdy zelf even, wat *hij* 't prettigste zou vinden. En zeg hem dat hij mij goddomy ook weleens een briefje schrijven mag,

* Van Jan. tot/met Mei verschijnt mijn Van Haren-schandaal in *Gr. Ned.*[3] Het is langer geworden dan ik dacht: 115 blzn. van *G.N.*

poets' en zei dat er in Indië vanwege het ontbreken van enige bevoegdheid geen plaats voor hem was. In het begeleidende, redactionele commentaar 'Ten voeten uit' werd van Zentgraaffs bijdrage gezegd: 'Zóóveel kleinburgerlijke benepenheid, zóóveel stumperigheid in gedachtengang en uitdrukking zullen zelfs zijn meest standvastige bewonderaars niet hebben verwacht.' Op p. 310–311 volgde van DP 'Tweede bijdrage tot kennis van de provincie, Aan Menno ter Braak' (*Vw* 7, p. 27–31), een reactie in briefvorm.

3. Niet teruggevonden in *Kritiek en opbouw.*
4. Victor Ido (ps. van H. van de Wall), *Indië in den goeden ouden tijd, Radiovoordrachten voor de NIROM gehouden.* Bandoeng 1936.
5. Zie 3489 n 6.
6. Personage uit P. A. Daum, *Uit de suiker in de tabak.* Enschedé 1885.
7. P. A. Daum, *'Ups' en 'downs' in het Indische leven.* Nijmegen etc. 1892.
8. Niet teruggevonden in *Kritiek en opbouw.*

gezien dat ik bijna ben gecrepeerd! Een oude vriend die je 'terugkrijgt' is wel één séance waard van den Gemeenteraad.[9] Of zou hij kwaad zijn omdat ik dat boekoe-Atjèh niet zóó fraai vind als hij?

Boeh, ik houd op. Behalve dat ik me nog lang niet lekker voel, schrijf ik je dit met een verlamd katje op mijn schoot. Het beestje wil, hoewel verlamd, niet stilliggen en tuimelt van alle sofa's af of wurmt zich zielig over den vloer; alleen als je 'm op schoot neemt ligt-ie stil.

Groeten aan je vrouw ook en van de mijne; een hand van je

EduP.

Vraag Ferdy of hij ook een *Mult. II* wil. Het komt mij soms voor dat dit alles hem geen bal meer schelen kan. Maar wil hij, dan gaat er natuurlijk dadelijk een ex. naar hem af.

3573. *Aan H. Samkalden: Bandoeng, 30 november 1938*

Bandoeng, 30 Nov.

Beste Hugo,

Ik was op 't punt je te schrijven, toen je briefje kwam. Je was zoo ontmoedigd, toen we je achterlieten in Tapos, en misschien kwam dat ook door de pestboel van die mislukte logeerpartij.[1] Ook voor Bep en mij was het echt een teleurstelling, om van Alijntje nog niet te spreken. We hadden er ons zooveel van voorgesteld, en het wàs zoo zalig, telkens als je er kwam*.

Van hier valt niet veel te zeggen; ik voel me nu vrij goed, maar het weer is toevallig zacht. Het schijnt hièr ook afschuwelijk gewaaid en geregend te hebben, toen wij er niet waren. Ik zag Koets en Koch en zit dus alweer dik in de *K. en O.*-sfeer: de *nieuwe*, dat zal je moeten toegeven! Het schijnt dat Z.—dit volgens berichten van Wormser[2] himself—verbijsterd en verward is van de dracht slaag; en ook omdat hij overal de Schadenfreude merkt van lieden in wie hij bewonderaars zag. Mijn beschouwingen naar aanl. v. zijn deurwaar-

* Stendhal zou zeggen: un des plus beaux paysages du monde.

9. Zie 3510 n 3.

1. Zie 3561 n 7 en volgende brieven, met name 3568.

2. C. W. Wormser, directeur-eigenaar van de N.V. De Preangerbode in Bandoeng, die daar het *Algemeen Indisch dagblad, De Preangerbode* uitgaf en in Batavia, samen met *De Java-bode, Het nieuws van de dag voor Nederlandsch-Indië* exploiteerde.

dersstuk zijn sinds gisteren ter perse; ik schreef ze niet als onderschrift op zijn proza, maar als los artikel ernaast, getiteld *2e Bijdrage tot kennis v/d provincie* en in den vorm van een bericht aan Ter Braak. 'Moordend?'—och ja, nògmaals.

Het art. in de *J.B.* zag ik nog steeds niet en Koets ook niet; maar is het niet best? Nu schrijft hij over ons! Je moet overigens niet denken dat *hij* sinds zijn stuk voor *K. en O.* met rust gelaten is. Seubring heeft in de *Preanger Post* een 2e stuk gepleegd, in antwoord op dat fraais in het *A.I.D.* (dat inderdaad van Wormser is) waarin Z. weer goed gepest wordt.[3] Dit stuk is beter, amusanter, dan het vorige, en er staan een paar zeer vermakelijke dingen in. Dit wordt door Bandoeng verspreid in 5000 exx. en daar Z. hier woont, vindt hij dat niksnie-leuk. Ik zal je 't stuk sturen, morgen of zoo, want wat ik had is al naar Ter Braak toe. Ter informatie van de Bandoengers heeft Seubring nl. ook het heele stuk van Ter Braak afgedrukt, wat ook uitstekend is.

Walg ervan,—denk niet dat ik er niet van walg,—maar walgen is één ding en vechten een ander. Het effect op Z. gesorteerd gaat voor mij boven alles, voorshands.

Ik zend je een stuk over Antisemitisme—óók al nr. aanl. v. Z.—en ook uit de *Preanger Post.*[4] Dit stuk (ongeteekend) is van Koch. Verder een zeer goed art. van Ter Braak over nazisme enz. uit het *Vad.*[5]

Bram in Makasser[6] is verrukt van mijn 'afbraak van het oude heer-

3. G. Seubring had Zentgraaff geattaqueerd in 'Sluipend gif, Of moderne Don Quichotterie' in zijn Bandoengse ochtendblad *De Preanger post* van 22 november 1938 ondermeer met een bekorte overname van Ter Braaks 'De moralist met een reputatie' (zie 3555 n 3) en van een anoniem, maar door D. de Vries (zie 3538 n 1) geschreven, artikel in *Het Indische volk*, het orgaan van de Indische Sociaal-Democratische Partij. In een anoniem, maar door Wormser geschreven, artikel 'Onwaardig en onwaar, "Preanger Post" over "Atjeh"' in het *Algemeen Indisch dagblad* van 25 november 1938 werden tegenover de 'kleine blaadjes' de tot dan toe 13.000 verkochte exemplaren van *Atjeh* gesteld. Vervolgens schreef Seubring in *De Preanger post* van 29 november 1938 dat *Atjeh* vergeten zal zijn, 'misschien eerder nog dan de schrijver er van, wat gezien de leeftijd van de auteur, heel wat zeggen wil' en nam bij zijn reactie het artikel van Ter Braak in zijn geheel op. Zie J. H. W. Veenstra, *D'Artagnan tegen Jan Fuselier* [etc.]. Amsterdam 1962, p. 152–155.
4. Niet achterhaald.
5. 'Lof der democratie'. In *Het vaderland* van 6 september 1938 (av.). Over T. Mann, *Vom zukünftigen Sieg der Democratie.*
6. Zie 3413 n 1.

tje'. Hij heeft *K. en O.* met succes laten circuleeren daarginds, en vooral de off. v. justitie, genaamd Vervloet,[7] vond het prachtig en wilde mij schrijven om te zeggen hoeveel plezier hij ervan had. Bij de redactie zijn ook dankbriefjes (niet *be*dankbriefjes) ingekomen, o.a. van planters uit de Oosthoek. Vooral 'bokaalhaai' heeft ingeslagen! Wees niet te somber en bereid je ook voor op wat *wij* nog te vertellen hebben, niet alleen op de verwarde boosheid van Z.

Tot nader. Hartelijke groeten aan de anderen; je

E.

Heb je *Uren met Coster* al aan Bram gestuurd?[8] Ik schrijf hem morgen.—Gelijk hiermee gaat een postwissel naar je toe van f 12.– voor die auto's enz. Protesteer als 't te weinig is! Wil *jij* dan afrekenen met die verhuurderij?

3574. *Aan Soejitno Mangoenkoesoemo: Bandoeng, 30 november 1938*

Bandoeng, 30 Nov. '38

Beste Soejitno,

Wees maar blijk dat je niet naar Tapos bent gegaan, want wij zelf zijn daar maar één nacht gebleven! Mij hart begon erg gek te doen, zoowel in den nacht als de volgenden dag; misschien was de lucht toch te ijl. De arme Samkalden is dus alleen de week-end daar gebleven en ik ben nog een dag in het ziekenhuis gegaan. Toen had ik er genoeg van en ben maar naar huis gekeerd. Nu wil ik *hier* maar afwachten tot ik volledig hersteld zal zijn; dat geeft tenminste geen gesjouw en is niet duur!

Je kunt bij Samkalden een boek ophalen dat ik voor jou achterliet: die *Uren met Dirk Coster,* waarvan de oplaag vernietigd is. De *rest* van de oplaag dan.[1]

Zou je van jouw kant dat art. over Slauerhoff als drukwerkje willen sturen aan: Mr. L. J. Welter, Algem. Secretarie?[2] Dank.

Als je niet in Tapos wilt logeren, kom dan nog eens hier. Met ons alleen ben je toch wèl op je gemak? Die doorhebberij van mij gaat

7. Niet achterhaald.
8. Zie 3561 n 9.
1. Zie 3561 n 9.
2. Artikel niet achterhaald. Zie voor Welter 3766 n 1.

maar zoover als 't gaat; voor zoover 't je intellectueele problemen betreft, kan ik, geloof ik, heel wat meevoelen en je hier en daar 'voorlichten' (altijd met de bedoeling althans je te helpen, niet je in de war te brengen!)—maar verder, psychologisch, ben je mysterieuzer voor me, en zelfs heel wat meer, dan je denkt. Ik denk er werkelijk over je later als specimen van den intellectueelen modernen Indonesiër aan de lezers van *Gr. Ned.* bv. voor te stellen, maar uit je eigen belichting, niet uit de mijne! Ik bewaar al je brieven en misschien is daar op een gegeven moment een aaneengeschakeld dokument van te maken—zoo in den trant van het z.g. 'dagboek' dat Huet eens maakte van Multatuli's brieven uit Menado.[3] Eerlijker iemand dan jij geloof ik niet dat er onder je landgenooten bestaat, en in je analyseer-woede ben je wschl. zelfs *niet* representatief. Maar dat is van minder belang. Schrijf me waarover je wilt, dat is beter dan je door mij te laten 'leiden' of dwingen.

En nu luister. *K. en O.* heeft een groot antwoord van Z. gekregen, waarop ik weer heb moeten antwoorden. Zoo is *dit* nr. weer vol. Je stuk over D.D.[4] kan dus pas in 't volgend nr., en dat is dan inderdaad wel een beetje mosterd na den maaltijd. Maar verder, zoowel mijn vrouw als ik zijn huiverig geworden om het te plaatsen, want met de draai die de zaken nu genomen hebben (Z. heeft in de *Java-Bode* van Zaterdag l.l. ook een fraai algemeene belastering van *K. en O.* gezet) is er àlle kans op dat ze jou tegen D.D. gaan uitspelen, dit soort 'blanke superieuren'—en daar is D.D. toch werkelijk een te fijne vent voor. Het zou hem—van jou speciaal komend, broer van Tjipto die hij zoowat als zijn beste vriend beschouwt—bovendien leed doen; een ander leed dan door kritiek of polemiek alleen. Ik stel je dus voor—het is de eerste keer in mijn leven dat ik met dit soort overwegingen rekening houd!—om het niet nu te doen. Ik bewaar je kritiek en werk die nog wel in 't dokument, verloren gaat het *niet.* Ga je hiermee accoord? Zoo niet, dan geef ik 't stuk toch aan Koch voor 't volgend nr. Dag! tot nader.

Steeds je E.

3. C. Busken Huet, 'Multatuli (Eduard Douwes Dekker)'. In J. ten Brink, *Onze hedendaagsche letterkundigen.* 's-Gravenhage 1885.
4. Een artikel van Soejitno Mangoenkoesoemo over E. F. E. Douwes Dekker is in *Kritiek en opbouw* niet teruggevonden.

BIJLAGE I
VERTALING VAN SOENDANEES FRAGMENT

3340. *Aan G. O. Tissing (Soendanees fragment aan Ira): Garoet, 15 november 1937*

Ira,
Heel veel dank voor je brief, ook namens mevrouw. Wat onze terugkeer naar Nederland betreft, die staat nog niet vast. Maar als het met de gezondheid van mevrouw niet goed blijft gaan en zij voortdurend ziek blijft, hoe moet het dan? we zullen er dan wel toe gedwongen zijn. Het spijt mevrouw en mij ook heel erg dat wij je dan niet meer kunnen ontmoeten. Maar wie weet, misschien is er toch nog gelegenheid elkaar te zien. Die andere man, die niet aardig voor je was, dat is een echte idioot. Dat zal wel weer zo'n Hollander geweest zijn, zoals je er hier op Java zoveel ziet. Ik heb zelf ook erg het land aan zulke mensen. Maar je moet er maar niet om huilen, zulke mensen zijn het niet waard dat je er tranen om vergiet, je wordt alleen maar misselijk van ze. Mevrouw en ik hopen dat je heel lang bij meneer Tissing zult blijven, want van onze vrienden is hij misschien wel de aardigste en hij zal erg goed voor je zorgen. En dan, je zult later misschien weer teruggaan naar Rantjasoeni, dat zul je wel fijn vinden nietwaar? Alijntje stuurt je veel kusjes en mevrouw en ik sturen je veel blijken van genegenheid. Tot ziens!

E.

BIJLAGE 2
GEDICHTEN

VOOR CORINNA'S ALBUM

De kunst zoo een gedicht te schrijven,
Corinna! (*zonder* onderkin[1])—
Weegt bijna op tegen 't opwrijven
Van het gelaat eener vriendin!
De sneeuw[2] en ik zijn saam-gekomen,
Maar 't is geen grapje te doen stroomen
Een dichtaêr ganschlijk drooggelegd:
Ik eindig, wijl ik vrees te drenzen,
Met mijn... meest welgemeende wenschen!
(Maar 't hart bonst, waar de pen niets zegt.)

Florence, 17.1.29.

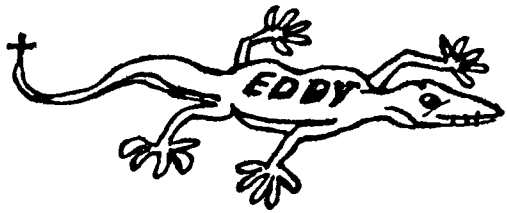

1. In hetzelfde album had A. Roland Holst een gedicht geschreven, gedateerd 'Bergen. N.H. Oct. 1928', dat begint met de regels: 'Aan Ken—/Sinds ik —o, Florentijnse Ken.'—/wil rijmen op uw naam 'Corinna',/draaf ik als een oud dichterken/een Muze met een onderkin na!'
2. In de winter van 1929 was er in Florence veel sneeuw gevallen.
3. DP had voor Corinna een groene, rubberen krokodil meegebracht.

Bijlage 1.

Historie van de krokodil.

Ik zou u nòg meer krokodillen,
Corinna, willen geven, want
Het is me een vreugde u te zien rillen
Een groene staart in kleine hand.
Wij zoeken zulke vreemde vreugden
Als sneeuw ligt over 't donkre land,
Wie weet hoe zeere zijn verwant
De vreemden die zich zóó verheugden?
En dikwijls is een krokodil
Tusschen al de effene gelaten
Van voor- en na- en andre -zaten
Méér dan een volgeblazen gril,
En soms zien, door berookte brillen,
De wijzen zwart of bruin de sneeuw
En kijken met een hooge geeuw
Langs de allermooiste krokodillen.
—Laat gaan! Geen enkle geeuw verzuurt
De blijdschap om zoo groen een glorie,
En lachen doet ons deez' historie:
Voor 't minst zoo lang de sneeuw duurt.

EdP.

La stessa sera.

Oggi, 18.1.29.

OP DE PEN WELKE CORINNA MIJ GAF VOOR HET SCHRIJVEN VAN EEN SERIEUS ARTIKEL.

Corinna heeft me een pen gegeven,
Een langvergeetne, half verroest;
Wie heeft met zóó'n pen ooit geschreven
Een stuk Genie, sereen of woest?
De Idee smelt als de letters beven—
En wàt men vóór of tegen smoest:
Ik heb deez middag van mijn leven
Zeer goddlijk werk'loos door-gesoesd.—

En zoo te soezen, argeloos,
Is heerlijkste aller zaligheden,
De Dood komt voor kameel en roos
Maar 't soezend dood-zijn stemt tevreden.
Ik wil niet dat Corinna bloos'
Doch ben haar dankbaar en met reden!
Zij krijgt voortaan, *en voor altoos*,
Een Eereplaats in mijn Gebeden...

Enz. ... *(A.V.)*[4]

4. Als Bijlage 3 in Corinna's album copiëerde DP het laatste kwatrijn van Slauerhoffs 'Fin de Siècle' uit *Fleurs de marécage*.

COLOPHON

In opdracht van G. A. van Oorschot, Uitgever te Amsterdam, werd E. du Perron «Brieven» gezet uit de Bembo en gedrukt door de Koninklijke drukkerij G.J.Thieme bv te Nijmegen. Het bindwerk werd verzorgd door Boekbinderij van Rijmenam te 's-Gravenhage.